

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

XVI. YÜZYILDA OSMANLI HAKİMİYETİNDE TIMIŞVAR SANCAĞI

DOKTORA TEZİ

Murat SERDAROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK

HAZİRAN- 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

XVI. YÜZYILDA OSMANLI HAKİMİYETİNDE TIMIŞVAR SANCAĞI

DOKTORA TEZİ

Murat SERDAROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

“Bu tez ~~19/06/2019~~ tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Yücel ÖZDEMİR	Basarılı	
Prof. Dr. Yusuf OĞUZÖZLÜ	Basarılı	
Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ	Basarılı	
Doc. Dr. Vedat TURKUT	Basarılı	
Doc. Dr. Ali PAŞ	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Murat SERDAROĞLU
Öğrenci Numarası	:	1060d12003
Enstitü Anabilim Dalı	:	Tarih
Enstitü Bilim Dalı	:	Tarih
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	XVI. YÜZYILDA OSMANLI HAKİMİYETİNDE TIMIŞVAR SANCAĞI
Benzerlik Oranı	:	%9

SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

01/07/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK

Tarih: 01.07.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Çalışmanın hazırlanmaya başlandığı ilk günden beri tez danışmanlığının yanında ayrı bir çaba ve özveriyle yanımda olan, kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Yücel Öztürk'e; haritaların hazırlanması ve tamamlanmasına kadar her basamağında yönlendirme ve yardımlarından dolayı hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet Yaşar Ertaş'a; tezin tashihinde bana yardımcı olan arkadaşlarım Dr. Öğretim Üyesi Fırat Yaşa ve Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Lülecî'ye; İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden Ertuğrul Çakır'a; Almanca çevirilerde yardımcı olan Hülya Üründü'ye; doktoradan arkadaşım araştırma görevlisi Ömer Çakmak'a; ayrıca bu çalışma esnasında bana destek ve sabrından dolayı sevgili eşim Aynur Serdaroğlu'na ve kızım Ela Irmak'a teşekkür ederim.

Murat SERDAROĞLU

19.06.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ix
TABLO LİSTESİ	xx
GRAFİK LİSTESİ	xvi
HARİTA LİSTESİ	xvii
ÖZET	xvii
SUMMARY	xvii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SİYASİ TARİH	7
1.1. Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Tımsıvar	7
1.1.1. Kanuni Dönemine Kadar Osmanlı-Macar İlişkileri.....	7
1.1.2. Kanuni Dönemi Osmanlı-Macar İlişkileri	13
1.1.3. Mohaç Savaşı ve Sonrası Macaristan’da Hükümdarlık Sorunu	15
1.1.4. Budin Seferi ve Macaristan’da İlk Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi.....	17
1.2. Tımsıvar’ın Fethi Öncesi Bölgenin Siyasi Durumu.....	17
1.2.1. Tımsıvar’ın İlk Fetih Teşebbüsü.....	18
1.2.2. Tımsıvar’ın Fethi	20
1.2.2.1. Sefer Öncesi Hazırlıklar	20
1.2.2.2. Sefer Planı	21
1.3. Kanuni Sultan Süleyman Sonrası Osmanlı-Macar İlişkileri	25
1.4. Tımsıvar’ın Osmanlı-Doğu Avrupa İlişkilerinde Oynadığı Köprü Rolü	28
BÖLÜM 2: İDARİ TAKSİMAT	32
2.1. Tımsıvar Eyaleti’nin Kuruluşu ve Coğrafi Sınırları.....	32
2.1.1. Tımsıvar Sancağı’na Bağlı Nahiyeler	36
2.2. XVI. Yüzyılda Tımsıvar Sancağı’nın İdari Taksimatı	36
2.2.1. XVI. Yüzyılda Tımsıvar Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri	37
2.2.2. Şemlik Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri	40
2.2.3. Çakova Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri	43
2.2.4. Pançova Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri	45
2.2.5. Marcina Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri	47
2.2.6. Felnak Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri.....	49
2.2.7. Bozor Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri.....	50
2.2.8. Bogca Nahiyesi’ne Bağlı İskân Yerleri	52

2.2.9. İktar Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	54
2.2.10. Tırговишта Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	56
2.2.11. Çerin Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	57
2.2.12. Facet Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	59
2.2.13. Monostor Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	60
2.2.14. Fırdına Nahiyesi 'ne Bağlı İskân Yerleri.....	62
2.2.15. Suydiya Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	63
2.2.16. Bozovar Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	64
2.2.17. Modava Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri.....	64
2.2.18. XVI. Yüzyılda Tımışvar Sancağı'nın İdari Vaziyetine Genel Bakış.....	66
2.3. Tımışvar Yol Ağı.....	68
BÖLÜM 3:İDARİ VE MALİ YAPI.....	72
3.1. Tımışvar Beylerbeyi'nin Görev, Yetki ve İcraatları.....	72
3.1.1. Tımışvar Eyaleti'nde Görev Yapan Beylerbeyleri'nin Listesi.....	74
3.1.2. Tımışvar Sancağı'ndaki Devlet Görevlileri.....	75
3.1.3. Beylerbeyi Divanı.....	75
3.1.4. Eyalet Defterdârı.....	76
3.1.5. Tımar Defterdârı.....	77
3.1.6. Tımar Kethüdâsı.....	77
3.1.7. Tımışvar'da Kadı ve Adalet Mekanizmasının İşleyişi.....	78
3.1.8. Alaybeyi (Miralay).....	79
3.1.9. Kethüdâ.....	80
3.1.10. Ağa.....	81
3.1.11. Kâtip.....	81
3.1.12. Diğer Görevliler.....	81
3.2. Tımışvar Kalesi ve Askeri Sınıflar.....	82
3.2.1. Dizdar.....	83
3.2.2. Kale Kethüdâsı.....	84
3.2.3. Kale Erleri.....	85
3.2.4. Topçular.....	85
3.2.5. Cebeci.....	86
3.2.6. Humbaracı (Kumbaracı).....	86
3.2.7. Barutçular.....	87

3.2.8. Martolos	88
3.2.9. Knez ve Piremikür	89
3.2.10. Tımişvar Kalesinde Savaş Araç ve Gereçleri	90
3.3. Tımişvar Sancağında Derbendler ve Derbendçiler	90
3.4. Tımişvar Sancağı'nda Toprak İdaresi	91
3.5. Tımişvar'ın Tahriri ve Karşılaşılan Güçlükler	93
3.6. Sancak Gelirleri ve Bölüşümü	95
3.6.1. Tımişvar'da Tımar Almada Etkili Olan Unsurlar	99
3.6.2. Haslar	101
3.6.2.1. Padişah Hasları	101
3.6.2.2. Mîr-i mîran Hasları	104
3.6.3. Zeametler.....	106
3.6.4. Tımarlar.....	109
3.6.4.1. Sipahi Tımarları	109
3.6.4.2. Tımişvar Sancağında Tımarlı Kale Muhafızları	110
3.6.5. Tımişvar Sancağı'nın Gelir Dağılımına Genel Bir Bakış	113
3.6.7. Vakıf ve Mülk Araziler	114
3.6.8. Tımişvar'da Dirlik Sahiplerinin Asayışsızlığına Birkaç Örnek	115
3.6.9. Tımişvar Sancağında Dini Görevliler	116
3.6.10. Manastırlar	120
BÖLÜM 4:FİZİKİ YAPI, MAHALLELER VE NÜFUS.....	122
4.1. Şehir-Mahalle Kavramı	122
4.2. Tımişvar Şehrinin Genel Görünümü	125
4.2.1. Tımişvar Kalesi.....	126
4.2.2. Tımişvar'da Yaşayan Sosyal Gruplar	128
4.2.3.Cami ve Mescidler	128
4.2.3.1.Câmi'-i Kebîr (Ulu Camii).....	128
4.2.3.2.Cami'i Şerif (Siget)	128
4.2.3.3.Cami'i Şerif.....	129
4.2.3.4.Ramazan Ağa Camii.....	129
4.2.3.5.Mescid-i Şerif	129
4.3. Tımişvar Sancağı'nda Nüfus	129
4.3.1. XVI. Yüzyılda Tımişvar Nahiyesi'nin Tahmini Nüfusu	130

4.3.1.1. Tımışvar Şehrinin Nüfusu	130
4.3.1.2. XVI. Yüzyılda Tımışvar Nahıyesinin Tahmini Şehir Nüfusu.....	134
4.3.1.3. XVI.Yüzyılda Tımışvar Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu.....	135
4.3.2. Şemlik Nahıyesi	141
4.3.2.1. Şemlik Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	141
4.3.2.2. Şemlik Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	142
4.3.3. Çakova Nahıyesi	146
4.3.3.1. Çakova Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	146
4.3.3.2. Çakova Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu.....	148
4.3.4. Pañçova Nahıyesi.....	153
4.3.4.1. Pañçova Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	153
4.3.4.2. Pañçova Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	153
4.3.5. Marcina Nahıyesi	157
4.3.5.1. Marcina Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	157
4.3.5.2. Marcina Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	157
4.3.6. Felnak Nahıyesi	160
4.3.6.1. Felnak Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu.....	160
4.3.6.2. Felnak Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu.....	161
4.3.7. Bozor Nahıyesi	163
4.3.7.1. Bozor Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu.....	163
4.3.7.2. Bozor Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	164
4.3.8. Bogca Nahıyesi	166
4.3.8.1. Bogca Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	166
4.3.8.2. Bogca Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu.....	167
4.3.9. İktar Nahıyesi.....	170
4.3.9.1. İktar Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	170
4.3.9.2. İktar Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	170
4.3.10. Tırğoviştâ Nahıyesi.....	173
4.3.10.1. Tırğoviştâ Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	173
4.3.10.2. Tırğoviştâ Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	174
4.3.11. Çerin Nahıyesi	177
4.3.11.1. Çerin Nahıyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu.....	177
4.3.11.2. Çerin Nahıyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu.....	177

4.3.12. Facet Nahiyesi.....	180
4.3.12.1. Facet Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	180
4.3.12.2. Facet Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	180
4.3.13. Monostor Nahiyesi.....	182
4.3.13.1. Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu	182
4.3.13.2. Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	183
4.3.14. Fırdına Nahiyesi.....	185
4.3.15. Suydiya Nahiyesi	187
4.3.16. Bozovar Nahiyesi.....	189
4.3.17. Modava Nahiyesi	190
4.3.18. Tımışvar Sancağı'nın Nüfusuna Toplu Bakış.....	191
BÖLÜM 5: İKTİSADİ YAPI	194
5.1. Tımışvar'da Vergi Düzeni ve Alınan Vergiler.....	194
5.1.1. Tımışvar'da Raiyyet Rüsûmu (Kapu Resmi).....	195
5.1.2. Öşr-ü Gallat.....	196
5.1.3. Resm-i Kovan	196
5.1.4. Bâc-ı Pazar	196
5.1.5. Resm-i Gümrük ve Resm-i Geçit.....	199
5.1.6. Panayır	200
5.1.7. Ako Şaîr	200
5.1.8. Çeltik Ziraati	200
5.1.9. Tuz Üretimi ve Ticareti.....	202
5.1.10. Âdet-i Ağnâm	202
5.1.11. Bidât-ı Hınzîr	202
5.1.12. Resm-i Arûs	203
5.1.13. Kendir ve Keten	203
5.2. Tımışvar Nahiyesi	204
5.2.1. Tımışvar Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri	204
5.2.1.1. Tımışvar Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri.....	204
5.2.1.2. Tımışvar Nahiyesi'nin Tarım ve Hayvancılık Gelirleri.....	205
5.2.1.3. Tımışvar Nahiyesi'nin Pazar ve Ticaretle İlgili Vergi Gelirleri	206
5.2.1.4. Muhtelif Harç ve Ceza Gelirleri.....	208
5.2.2. Tımışvar Nahiyesi'nin Kır Geliri.....	209

5.2.2.1. Kapu Resmi	209
5.2.2.2. Tımışvar Nahiyesi'nin Kırsal Kesimindeki Tarım Gelirleri.....	210
5.2.2.3. Tımışvar Kırsalından Sağlanan Hayvancılık Gelirleri	211
5.2.2.4. Tımışvar Kırsalında Muhtelif Harç ve Cezalar	212
5.2.3. Tımışvar Nahiyesi'nin Toplam Geliri	213
5.3. Şemlik Nahiyesi	214
5.3.1. Şemlik Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri	214
5.3.2. Şemlik Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	216
5.3.3. Şemlik Nahiyesi'nde Kırsal Alanda Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri.....	217
5.3.4. Şemlik Nahiyesi'nin Toplam Gelir.....	221
5.4. Çakova Nahiyesi.....	222
5.4.1. Çakova Nahiyesi Şehir Gelirleri.....	222
5.4.2. Çakova Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	224
5.4.3. Çakova Nahiyesi'nin Toplam Geliri.....	227
5.5. Paңçova Nahiyesi	228
5.5.1. Paңçova Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri	229
5.5.2. Paңçova'nın Kır Gelirleri	231
5.5.3. Paңçova Nahiyesi'nin Toplam Geliri	235
5.6. Marcina Nahiyesi	235
5.6.1. Marcina Nahiyesi Şehir Gelirleri.....	236
5.6.2. Marcina Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	238
5.6.3. Marcina Nahiyesi'nin Toplam Geliri	240
5.7. Felnak Nahiyesi	241
5.7.1. Felnak Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri.....	241
5.7.2. Felnak Nahiyesi'nin Kır Gelirleri.....	242
5.7.4. Felnak Nahiyesi'nin Toplam Geliri	246
5.8. Bozor Nahiyesi	246
5.8.1. Bozor Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri.....	246
5.8.2. Bozor Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	247
5.8.3. Bozor Nahiyesi'nin Toplam Geliri	248
5.9. Boğca Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri	249
5.9.2. Boğca Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	250

5.9.3. Boğca Nahiyesi'nin Toplam Geliri	252
5.10. İktar Nahiyesi	253
5.10.1. İktar Şehir Gelirleri	253
5.10.2. İktar Nahiyesi'nin Kır Gelirleri.....	254
5.10.3. İktar Nahiyesi'nin Toplam Geliri.....	257
5.11. Tırgovişta Nahiyesi	258
5.11.1. Tırgovişta Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri	258
5.11.2. Tırgovişta Kır Gelirleri	259
5.12. Çerin Nahiyesi	260
5.12.1. Çerin Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri	260
5.12.2. Çerin Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	261
5.12.3. Çerin Nahiyesi'nin Toplam Geliri	263
5.13. Facet Nahiyesi	263
5.14. Monostor Nahiyesi	265
5.14.1. Monostor Şehir Gelirleri	265
5.14.2. Monostor Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	266
5.15. Fırdına Nahiyesi	266
5.16. Suydiya Nahiyesi.....	268
5.17. Bozovar Nahiyesi	269
5.18. Modava Nahiyesi.....	271
5.19. Tımışvar Sancağı'nın Gelirlerine Toplu Bakış	272
5.20. Tımışvar'da Güherçile Üretimi	276
5.21. Tımışvar Hazinesine Genel Bir Bakış	280
5.22. Tımışvar'ın Aralık 1591-Ocak 1593 Tarihleri Arasındaki Gelir Ve Giderleri	282
5.22.1. Gelir Kaynakları.....	283
5.22.1.1. Mukataalar	283
5.22.1.2. Cizye	286
5.22.1.3. Adet-i Ağnâm.....	286
5.22.1.4. Beytül-mâl-ı Hassa	286
5.22.1.5. Tefavüt-i guruş.....	287
5.22.1.6. Tezkire Resimleri.....	287
5.22.1.7. Müteferrik Gelirler	287
5.22.2. Giderler	287

5.22.2.1. Kale görevlilerin Mevacibleri	288
5.22.2.2. Kapu Kulu Üç Aylıkları	288
5.22.2.3. Cami ve Mescitlerde Görevlilere Ödenen Ücretler.....	289
5.22.2.4. Müteferrik Harcamalar	289
5.22.2.5. İhracat (Mahallinde Yapılan Masraflar).....	289
5.22.3. El-baki (Hazinede Kalan).....	290
5.23. Tımişvar'da Tedavüldeki Paralar	290
5.24. Cizye Gelirleri	292
SONUÇ.....	295
KAYNAKÇA	299
EKLER.....	317
ÖZGEÇMİŞ.....	372

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.CMH.d.	: Cizye Muhasebesi Kalemı
D.EVM.d.	: Evâmir-i Maliye Kalemı
DFE.RZ	: Timâr Ruznamçe Defter
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
h.	: hüküm
Haz.	: Hazırlayan
KK.d.	: Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri
Mad. d.	: Maliyeden Müdevver Defter
M.D.	: Mühimme Defteri
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TSK	: Topkapı Sarayı Kütüphanesi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınları

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: Tımışvar Vilayeti'ne Bağlı Sancaklar 1552-1718	35
Tablo 2	: Tımışvar Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	38
Tablo 3	: Şemlik Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	41
Tablo 4	: Çakova Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri.....	44
Tablo 5	: Pançova Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	46
Tablo 6	: Marcina Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	48
Tablo 7	: Felnak Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	50
Tablo 8	: Bozor Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	51
Tablo 9	: Boğca Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezi	53
Tablo 10	: İktar Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	55
Tablo 11	: Tırговишта Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	57
Tablo 12	: Çerin Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	58
Tablo 13	: Facet Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	60
Tablo 14	: Monostor Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	61
Tablo 15	: Fırdına Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	63
Tablo 16	: Suydiya Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	63
Tablo 17	: Bozovar Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	64
Tablo 18	: Modava Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri	65
Tablo 19	: Tımışvar Sancağı'nın Toplam İskan Merkezleri	67
Tablo 20	: 1555/56 Yılında Padişah Hasları	102
Tablo 21	: 1573/74 Yılında Padişah Hasları	102
Tablo 22	: 1582/83 yılında Padişah Hasları	103
Tablo 23	: 1555/56 Yılında Mirmiran Hassı	104
Tablo 24	: 1573/74 Yılında Mirmiran Hassı	105
Tablo 25	: 1582/83 Yılında Mirmiran Hassı	105
Tablo 26	: 1555/56 Yılında Zeametler	106
Tablo 27	: 1573/74 Yılında Zeametler	107
Tablo 28	: 1582/83 Yılında Zeametler	108
Tablo 29	: Tımışvar Sancağında Toplam Tımar Miktarı	110
Tablo 30	: Tımışvar Sancağında Görevli Kale Muhafızları	112
Tablo 31	: Tımışvar Sancağının Gelir Dağılımı	113

Tablo 32 : Tımışvar Sancağı'nda Manastırlar	120
Tablo 33 : Tımışvar Şehri: 1554 Yılında Mahalleler ve Nüfus	130
Tablo 34 : Tımışvar Şehri: 1569 Yılında Mahalleler ve Nüfus	131
Tablo 35 : Tımışvar Şehri: 1579 Yılında Mahalleler ve Nüfus	133
Tablo 36 : Tımışvar Nahiyesi'nde Tahmini Kent Nüfusu	134
Tablo 37 : Tımışvar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	135
Tablo 38 : XVI.Yüzyıl Tımışvar Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	139
Tablo 39 : Tımışvar Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	140
Tablo 40 : Şemlik Nahiyesi'nin Tahmini Kent nüfusu	141
Tablo 41 : Şemlik Nahiyesi'nin Tahmini Kır nüfusu	142
Tablo 42 : Şemlik Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	145
Tablo 43 : Şemlik Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	145
Tablo 44 : Çakova Nahiyesi'nin Tahmini Kent nüfusu	147
Tablo 45 : Çakova Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	148
Tablo 46 : Çakova Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	150
Tablo 47 : Çakova Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	151
Tablo 48 : Paңçova Nahiyesi'nin Tahmini Kent Nüfusu	153
Tablo 49 : Paңçova Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	153
Tablo 50 : Paңçova Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	155
Tablo 51 : Paңçova Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	156
Tablo 52 : Marcina Nahiyesinin Tahmini Kent Nüfusu	157
Tablo 53 : Marcina Nahiyesinin Tahmini Kır Nüfusu	157
Tablo 54 : Marcina Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	159
Tablo 55 : Marcina Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	159
Tablo 56 : Felnak Nahiyesinin Tahmini Kent Nüfusu	160
Tablo 57 : Felnak Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	161
Tablo 58 : Felnak Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	162
Tablo 59 : Felnak Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	162
Tablo 60 : Bozor Nahiyesi'nin Tahmini Kent Nüfusu	163
Tablo 61 : Bozor Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	164
Tablo 62 : Bozor Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	165
Tablo 63 : Bozor Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	165
Tablo 64 : Bogca Nahiyesinin Tahmini Kent Nüfusu	166

Tablo 65 : Bogca Nahiyesinin Tahmini Kır Nüfusu	167
Tablo 66 : Bogca Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	168
Tablo 67 : Bogca Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	169
Tablo 68 : İktar Nahiyesi'nin Tahmini Kent Nüfusu	170
Tablo 69 : İktar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	170
Tablo 70 : İktar Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	172
Tablo 71 : İktar Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	172
Tablo 72 : Tırговишта Nahiyesi'nin Tahmini Kent Nüfusu	173
Tablo 73 : Tırговишта Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	174
Tablo 74 : Tırговишта Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	175
Tablo 75 : Tırговишта Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	176
Tablo 76 : Çerin Nahiyesi'nin Tahmini Kent Nüfusu	177
Tablo 77 : Çerin Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	177
Tablo 78 : Çerin Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	178
Tablo 79 : Çerin Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	179
Tablo 80 : Facet Nahiyesi'nin Tahmini Kent Nüfusu	180
Tablo 81 : Facet Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	180
Tablo 82 : Facet Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	181
Tablo 83 : Facet Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	182
Tablo 84 : Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Kent Nüfusu	182
Tablo 85 : Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	183
Tablo 86 : Monostor Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	184
Tablo 87 : Monostor Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu	184
Tablo 88 : Fırdına Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	186
Tablo 89 : Fırdına Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	187
Tablo 90 : Suydiya Nahiyesinin Tahmini Kır Nüfusu	188
Tablo 91 : Suydiya Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	188
Tablo 92 : Bozovar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu	189
Tablo 93 : Bozovar Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu	189
Tablo 94 : Modava Nahiyesi'nin Kır Nüfusu	190
Tablo 95 : Tımışvar Sancağı'nın Genel Nüfusu	191
Tablo 96 : Tımışvar Sancağı'nın Nahiyelerinin Toplam Nüfus Bakımından Sıralanışı	192

Tablo 97 : Tımışvar'da Pazar Vergisi Oranları	196
Tablo 98 : Tımışvar G�m�r�klerinden Yapılan İthalattan Alınan Vergi Oranları	199
Tablo 99 : 1573 Yılında Tımışvar'da Tohum Ekimi	201
Tablo 100: Tımışvar Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri	204
Tablo 101: Tımışvar Nahiyesi'nin Tarım ve Hayvancılık Vergisi Gelirleri	205
Tablo 102: Tımışvar Nahiyesi'nin Pazar ve Ticaretle İlgili Vergi Gelirleri	207
Tablo 103: Tımışvar Nahiyesi'nin Muhtelif Harç ve Ceza Gelirleri	209
Tablo 104: Tımışvar Nahiyesi'nin Kır Gelirleri İçerisinde Kapu Resmi	209
Tablo 105: Tımışvar Kırından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri	210
Tablo 106: Tımışvar Kırından Sağlanan Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri	211
Tablo 107: Tımışvar Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	212
Tablo 108: Tımışvar Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi	213
Tablo 109: Şemlik Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri	214
Tablo 110: Şemlik Nahiyesi'nin Tarım, Hayvancılık ve Muhtelif Gelirleri	215
Tablo 111: Şemlik Nahiyesi'nin Kır Gelirleri İçerisinde Kapu Resmi	216
Tablo 112: Şemlik Kırından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri	217
Tablo 113: Şemlik Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	220
Tablo 114: Şemlik Nahiyesi'nin Toplam Geliri	221
Tablo 115: �akova Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri	222
Tablo 116: �akova Nahiyesi'nin Tarım ve Hayvancılık Gelirleri	222
Tablo 117: �akova'nın Kırından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri	224
Tablo 118: �akova'nın Kırından Sağlanan Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri ...	225
Tablo 119: �akova Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	226
Tablo 120: �akova Nahiyesi'nin Toplam Geliri	227
Tablo 121: Paçova Şehri'nin Muhtelif Gelirleri	229
Tablo 122: Kovin Şehrinin Muhtelif Gelirleri	231
Tablo 123: Paçova Kırından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri	232
Tablo 124: Paçova Kırından Sağlanan Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri	233
Tablo 125: Paçova Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	234
Tablo 126: Paçova Nahiyesi'nin Toplam Geliri	235
Tablo 127: Marcina Şehir Geliri	236
Tablo 128: Marcina Kırından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri	238
Tablo 129: Marcina Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	239

Tablo 130: Marcina Nahiyesi'nin Toplam Geliri	240
Tablo 131: Felnak Şehir Gelirleri	241
Tablo 132: Felnak Nahiyesi'nin Kırsal Kesimindeki Tarım ve Hayvancılık Gelirleri	243
Tablo 133: Felnak Nahiyesi'nin Pazar ve Ticaretle İlgili Vergi Gelirleri	244
Tablo 134: Felnak Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	245
Tablo 135: Felnak Nahiyesi'nin Toplam Geliri	246
Tablo 136: Bozor Şehir Gelirleri	247
Tablo 137: Bozor Nahiyesi'nin Kırsal Kesimindeki Tarım ve Hayvancılık Gelirleri	247
Tablo 138: Bozor Nahiyesi'nin Toplam Geliri	248
Tablo 139: Boğca Şehir Gelirleri	249
Tablo 140: Boğca Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri	250
Tablo 143: Boğca Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	251
Tablo 142: Boğca Nahiyesi'nin Toplam Geliri	252
Tablo 143: İktar Şehir Gelirleri	253
Tablo 144: İktar Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri	254
Tablo 145: İktar Kırsalında Pazar ve Ticaret İle İlgili Vergi Gelirleri	256
Tablo 146: İktar Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar	256
Tablo 147: İktar Nahiyesi'nin Toplam Geliri	257
Tablo 148: Tırgovişta Şehir Gelirleri	258
Tablo 149: Tırgovişta Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	259
Tablo 150: Çerin Şehir Gelirleri	260
Tablo 151: Çerin Kır Gelirleri	262
Tablo 152: Çerin Nahiyesi'nin Toplam Geliri	263
Tablo 153: Facet Nahiyesi'nin Vergi Geliri	263
Tablo 154: Monostor Şehir Gelirleri	265
Tablo 155: Monostor Nahiyesi'nin Kır Gelirleri	266
Tablo 156: Fırdına Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri	267
Tablo 157: Suydiya Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri	268
Tablo 158: Bozovar Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri	270
Tablo 159: Modava Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri	271
Tablo 160: Mukataa Gelirleri	285
Tablo 161: Tımışvar Vilayet Bütçesinde Cami ve Mescitlerde Görevlilere Ödenen Ücretler	289

Tablo 162: 26563 Nolu Cizye Defterine Göre Tımışvar'da Gayrimüslimler293

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 : Tımışvar Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	140
Grafik 2 : Şemlik Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	146
Grafik 3 : Çakova Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	152
Grafik 4 : Pançova Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	156
Grafik 5 : Marcina Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	160
Grafik 6 : Felnak Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	163
Grafik 7 : Bozor Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	166
Grafik 8 : Bogca Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	169
Grafik 9 : İktar Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	173
Grafik 10 : Tırговишта Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	176
Grafik 11 : Çerin Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	179
Grafik 12 : Monostor Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi	185
Grafik 13 : 1554 Yılında Tımışvar Sancağı'nın Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi	272
Grafik 14 : 1569 Yılında Tımışvar Sancağı'nın Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi	273
Grafik 15 : 1579 Yılında Tımışvar Sancağı'nın Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi	274
Grafik 16 : 1554-1579 Yılları Arasında Tımışvar Sancağı'nın Toplam Geliri	275

HARİTA LİSTESİ

Harita 1 : 1579 Yılı Tımışvar Nahiyesi	38
Harita 2 : 1579 Yılı Şemlik Nahiyesi	41
Harita 3 : 1579 Yılı Çakova Nahiyesi	43
Harita 4 : 1579 Yılı Pançova Nahiyesi	46
Harita 5 : 1579 Yılı Marcina Nahiyesi	48
Harita 6 : 1579 Yılı Felnak Nahiyesi	49
Harita 7 : 1579 Yılı Bozor Nahiyesi	51
Harita 8 : 1579 Yılı Bogca Nahiyesi	53
Harita 9 : 1579 Yılı İktar Nahiyesi	55
Harita 10: 1579 Yılı Tırgovišta Nahiyesi	56
Harita 11: 1579 Yılı Çerin Nahiyesi	58
Harita 12: 1579 Yılı Facet Nahiyesi	59
Harita 13: 1579 Yılı Monostor Nahiyesi	61
Harita 14: 1579 Yılı Fırdına Nahiyesi	62
Harita 15: 1579 Yılı Modava Nahiyesi	65
Harita 16: 1579 Yılı Tımışvar Sancağı'nın Genel Görünümü	66
Harita 17: Tımışvar Yol Ağı	70
Harita 18: Tımışvar Sancağı'nda Kurulan Pazarlar	198

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☒
Tezin Başlığı: XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Tımışvar Sancağı			
Tezin Yazarı: Murat Serdaroğlu		Danışman: Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK	
Kabul Tarihi: 19/06/2019		Sayfa Sayısı: (ön kısım) xx + (tez) 322+(ek) 56	
Anabilim Dalı: Tarih			
<p>Sancak çalışmaları, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik tarihi için büyük bir öneme sahiptir. Bu tez; Tımışvar Beylerbeyliği'nin paşa sancağı olan Tımışvar Sancağı'nı Osmanlı hakimiyetine girdiği 1552 yılından başlayarak 16. Yüzyılın sonuna kadar siyasi, idari, demografik ve iktisadi açıdan incelemektedir. Tımışvar üzerine, özellikle Türkiye'de, kapsamlı bir çalışmanın bulunmaması söz konusu konunun ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çalışmanın amacı, Tımışvar Sancağı'nın belli bir dönemi üzerinden tarihini yazarak Osmanlı'nın Macaristan coğrafyasında tatbik ettiği taşra idarî yapısını ortaya çıkarmaktır. Diğer taraftan çalışmamızda; bir coğrafi ünite olan sancak ayrıntısına inerek bu coğrafyada yaşayan toplulukların sosya-ekonomik ve dini yapısını, belli dönemler içerisindeki gelişimini belirlemeye çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan temel kaynak külliyyatını yerli arşivlerdeki belirli belge ve defter koleksiyonları oluşturmaktadır. Osmanlı sancak çalışmalarında şüphesiz en önemli kaynak külliyyatını tahrir defterleri oluşturmaktadır. Bu tez çalışmamızda, döneme ait tahrir defterleri değerlendirilerek defterde yer alan bilgiler çerçevesinde Tımışvar'a bağlı nahiyeler ve bu nahiyelere ait yerleşim birimleri ve buraların sosyo-ekonomik durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Keza arşivlerimizde bulunan diğer kaynaklardan; mühimme defterleri, maliyeden müdevver defterleri, cizye defterleri... gibi bir çok koleksiyondan da faydalanılmıştır.</p> <p>Tımışvar'a ait 1554 yılındaki tahrir göre sancak; 17 nahiyeye ve bu nahiyelere tabi 950 adet şehir, köy ve mezradan müteşekkildir. Bu nahiyeler; Tımışvar, Şemlik, Çakova, Pançova, Marcina, Felnak, Bozor, Bogca, İktar, Tırgovišta, Çerin, Facet, Monostor, Fırdına, Suydiya, Bozovar ve Modava'dır. 1569 tarihli tahrir defterinde ise Modava nahiyelikten çıkartılarak sancak olarak teşkilatlandırılmıştır. Çalışmamızda; bu nahiyelerin nüfus miktarı, yapısı, tahrir sayılarına göre dağılım ve eğilimlerini ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda yerleşim yerleri tespit edilerek haritalandırılmıştır. Diğer taraftan, bu yerleşim birimlerinde meydana gelen; ziraî, ticari faaliyetler ve hayvancılık faaliyetleri hakkında bilgi sunmak hedeflenmiştir.</p> <p>Çalışmamızda üzerinde durduğumuz esas noktalardan biri de Tımışvar sancağındaki üretim faaliyetleri ve reyanın vergilendirilmesidir. Bu doğrultuda, her tahrir sayımında sancağın bütün üretim faaliyetleri belirlendiği gibi, sancaktaki devlet görevlileri ve bu görevlilerin ne kadar vergi toplamakla mükellef olduğu yani dirlik dağılımı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda; Tımışvar'ın 13 aylık bütçesi, gayrimüslimlerden alınan cizye vergisi, Tımışvar'da tedavülde kullanılan paralar ve Tımışvar'da güherçile üretimi de ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tımışvar, Macaristan, Kale, Tahrir			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☐	Ph.D.	☒
Title of Thesis: Timisoara Sanjak Under the Ottoman Domination In 16th Century			
Author of Thesis: Murat Serdaroğlu		Supervisor: Professor Yücel ÖZTÜRK	
Accepted Date: 19/06/2019		Number of Pages: (Pre text) xx+(text)322+(appendices)56	
Department: History			
<p>Sanjak studies have a great importance for the social and economic history of the Ottoman Empire. This thesis examines the Timisoara Sanjak which was the pasha sanjak of the Timisoara Beylerbeyliği when it entered the Ottoman domination from 1552 until the end of the 16th century as the political, administrative, demographic and economic aspects. The absence of a comprehensive study on Timisoara, especially in Turkey, made it necessary to address the issues in question. The aim of the study is to reveal the administrative structure of the Ottoman Empire in the Hungarian geography by writing its history over a period of time. On the other hand, in our study, while referring to the sanjak details as the geographical unit, the socio-economic and religious structure of the societies living in this geography and their development within certain periods have been tried to be determined. The main source literature used in the research is the collection of certain documents and notebooks in the local archives. In the Ottoman sancak works, undoubtedly, the most important source of corpuscles is composed of the registries called Tahrir. In this thesis, while reviewing the sub-districts of Timisoara and its settlements belonging to these sub-districts in the framework of the information belonging to the period in Tahrir books, the socio-economic situation of these regions are being determined. Likewise, from other sources in our archives; many collections, such as; Muhimme books, müdevver books from the finance, cizye books have been used as the sources According to the Sanjak' tahrirs, in 1554 Timisoara owned 17 sub-districts and 950 towns and villages that were subject to these sub-districts. These sub-districts were Tııışvar, Şemlik, akova, Paıova, Marcina, Felnak, Bozor, Bogca, İktar, Tırgovişta, erin, Facet, Monostor, Fırdına, Suydiya, Bozovar and Modava. In the Tahrir book dated back to the year of 1569 Modava was removed from the sub-district and became to be known as Sanjak. In our study; the population, quantity and distribution of these sub-districts according to demarcation counts were investigated. In our study, settlements were identified and mapped. On the other hand, it has been aimed to provide information about agricultural, commercial activities and livestock activities occurred in these settlements. One of the main points focused on in our study is the production activities and the taxation of the reayas. In this regard, all production activities of the sanjak were and government officials in each sanjak have been determined and how much tax has been charged by them have been studied, namely; we have tried to reveal the distribution of dirlik tax. In our study; 13-month budget of Timisoara and cizye tax taken from non-Muslims, money in circulation in Timisoara and saltpeter production in Timisoara have tried to reveal.</p>			
Keywords: Ottoman Empire, Timisoara, Hungary, Castle, Tahrir			

GİRİŞ

Türkiye’de tahrir defterlerine dayalı çalışmalar Ömer Lütfü Barkan tarafından başlatılmıştır. H. İnalçık, Hicrî 835 tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid adlı çalışması ile sancak çalışmalarında metodolojiyi ilim camiasına tanıtmıştır. 1980’den itibaren birçok araştırmacı İnalçık’ın metodolojisini kullanarak yüksek lisans veya doktora tezi hazırlamıştır. Araştırmacılar çoğunlukla XVI. yüzyıldakazası ya da sancağı başlıkları altında Osmanlı Devleti’nin taşralarıyla ilgili tahrir defterlerine dayalı olarak çalışmışlardır. Biz de çalışmamızda İnalçık tarafından başlatılan metodolojiyi kullanarak sancak çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla yaklaşık 166 sene Osmanlı hâkimiyetinde kalan Tımışvar’ın sancak yapısını, fethedildiği tarihten başlayarak 16. yüzyıla kadar incelenmeye çalışılmıştır.

“XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Tımışvar Sancağı” olarak adlandırdığımız çalışma kaynaklardan elde edilen veriler ışığında beş ana başlıktan meydana gelmektedir.

Tezimizin birinci bölümü olan “*Siyasi Tarih*” kısmında; İlk olarak Tımışvar bölgesinin Osmanlı hâkimiyetine geçene kadarki süreci, Osmanlı Devleti’nin bölgeye olan akınları Osmanlı-Macar ilişkileri çerçevesinde değerlendirildi. Kanuni Sultan Süleyman’ın Macaristan üzerine seferleri üzerinde durulduktan sonra 1551 yılında Sokullu Mehmed Paşa tarafından başlatılan ve bundan bir yıl sonra Kara Ahmed Paşa tarafından bölgenin fethi konusu ele alınmıştır.

Tımışvar Eyaleti’nin kurulması sonrası Tımışvar-Erdel, Tımışvar-Budin ve Tımışvar-Avusturya (Nemçe-Beç) ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Tezimizin ikinci bölümünde “*İdari Taksimat*” kısmında 1554, 1569 ve 1579 yıllarına ait tapu tahrir defterlerinden yararlanılarak Tımışvar Sancağı’nın idari taksimatı incelenmiştir. İlk önce Tımışvar Eyaleti’nin kuruluşu anlatılmış ve coğrafi sınırları belirlendikten sonra Tımışvar Sancağı’na tabi olan nahiyeler ele alınmıştır. Tımışvar Sancağına tabi; Tımışvar, Şemlik, Çakova, Pançova, Marcina, Felnak, Bozar, Bogca, İktar, Tırgovišta, Çerin, Facet, Monostor, Firdına, Suydiya ve Bozovar olmak üzere 16 nahiyeye ve bu nahiyelere bağlı yaklaşık 900 civarı yerleşim ve üretim biriminden meydana gelmektedir. Bu nahiyeler içerisinde şehir, köy ve mezralar tablolar halinde gösterilmiştir.

İdari taksimatta nahiyeleri incelerken kullandığımız haritalar; <https://mapire.eu> adlı site, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) HRT. H. 207 numaralı Tımişvar'ı gösteren harita ve tahrir defterlerinde yer alan verilerden yola çıkarak hazırlanmıştır.

Tezimizin üçüncü bölümü olan “*İdari ve Mali Yapı*” başlığı altında, Tımişvar'ın idari ve mali yapısı incelenmiştir. Tımişvar paşa sancağı olduğundan beylerbeyi tarafından yönetilmekteydi. Bundan dolayı Tımişvar'a 1552 yılından Tımişvar'ın Osmanlı hâkimiyetinden ayrılışına kadar 89 beylerbeyi atanmıştır. Tımişvar Beylerbeyi'nin sancak içerisinde idari ve askeri görevlerinin yanında Budin ve Erdel'in güvenliğini sağlamak da bulunmaktadır. Bu kısımda Tımişvar Beylerbeyi'nin görev ve yetkileri anlatıldıktan sonra diğer devlet görevlileri hakkında bilgiler verilmiştir. Tezimizin yine bu kısmında Tımar icmal defterlerinden yararlanarak sancağın gelirlerinin tımar sistemi içerisinde has, zeamet ve tımar olarak kimlere, ne miktarda dağıtıldığı tespit edildi.

Tezimizin dördüncü bölümünde “*Fiziki Yapı, Mahalleler ve Nüfus*” başlığı altında şehir, mahalle ve kırsal kesimi oluşturan köylerin nüfusu ele alınmıştır. Osmanlı şehri ile Macar şehri yani “varoş” olarak adlandırılan yapı birbirinden farklılık arz eder. Osmanlı şehirlerinde otoriteyi temsilen kadı ve sancak beyi bulunurken Macar varoşlarında bu temsilciler bulunmazdı. Eğer şehri, Osmanlı şehir özelliğine göre ele alırsak yalnızca sancağın merkezi olan Tımişvar'ı şehir olarak kabul etmekteyiz. Oysa Geza David tapu tahrir defterlerinde varoş olarak kaydedilen her yerleşim birimini şehir olarak kabul etmektedir. Biz de bu çalışmamızda Geza David'e katılarak, varoş olarak adlandırılan her yerleşim birimini şehir olarak kabul ettik.

Tezimizde, şehir ve kır bölgelerinde yaşayan Müslüman ve gayrimüslim nüfusun birbirine oranını tespit etmeyi amaçladık. Tahrir defterlerinden elde ettiğimiz veriler bize Müslümanların Tımişvar şehrinde ve özellikle kalelerin olduğu bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu verilere göre Müslüman nüfus kalelerde görev yapan askerlerin aileleridir. Tımişvar Sancağı'nda Müslüman nüfusun az sayıda olması bize sancak içerisinde Müslüman-gayrimüslim oranını göstermemize engel olmuştur. Çalışmada her nahiyenin nüfusu şehir ve kır ayrımı yapılarak sancağın toplam nüfusu tespit edilmiştir.

Braudel, 1500-1600 yılları arasında Akdeniz nüfusunun iki katına çıktığını söyler. Ö.L. Barkan da makalelerinde Braudel'in fikirlerine katılarak Osmanlı Devleti'nde bu

dönemde nüfus artışının olduğunu desteklemektedir. Tez çalışmamızda “Bu durumun Tımişvar Sancağı için de geçerli mi?” sorusuna cevap bulmaya çalıştık.

Tımişvar Sancağı’nda nüfusu hesaplarken Ö.L.Barkan’ın önerdiği ve geleneksel hale gelen hane sayısı 5 olarak kabul edilmiştir. Çalışmamızda tahmini nitelikte yaptığımız nüfusa ilişkin hesaplamalarda, bu katsayıyı hane sayısı ile çarpıp çıkan sonuca mücerred sayısı eklenerek nüfus miktarı hesaplanmıştır.

Tezimizin son kısmı olan “*İktisadi Yapı*” bölümünde ilk olarak Tımişvar Sancağı’nın vergi düzeni ve tahsil edilen vergiler açıklanmış, ardından her nahiyenin gelirleri şehir ve kırsal ayrımı yapılarak sancağın toplam geliri tespit edilmiştir. Nahiyelerin gelirleri birbirinden farklı olduğu için, bunun temel nedenleri üzerinde durulmuştur.

Nahiyelerin gelirleri 5 ana başlık altında toplanmıştır. Vergi gelirleri; kapu resmi, tarım, hayvancılık, pazar ve ticaret ile muhtelif harç ve ceza başlıkları altında incelenmiştir.

Nahiyelerin gelirleri dışında Tımişvar Baruthanesi üzerinde durulmuştur. İmparatorluğun ana baruthanelerinin Macaristan’a çok uzak olması ve nakliyesinin çok pahalı olması nedeniyle Osmanlı Devleti, eyaletlerin barut ihtiyacının yerinden temin amacıyla eyaletlerde baruthaneler ihdas etmiştir. Barut üretimi açısından Macaristan buna uygun bir bölge idi. Tımişvar Eyaleti kurulduktan sonra bu bölgelerde üretilen güherçile (barutun ham maddesi) Budin Baruthanesi’ne gönderilmekteydi. Daha sonra Budin Baruthanesi’nden ustalar getirilerek Tımişvar Baruthanesi ihdâs edilmiştir. Bu kısımda güherçilenin üretimi için gerekli ham maddenin temini, üretimde çalışanların durumu ve üretilen barutun nakliyesi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölümde son olarak Tımişvar hazinesi ele alınmıştır. 1567-68 yılına kadar merkezi hazineden asker ve memurların maaşlarını ödemek için yardım alan Tımişvar hazinesi, bölgede istikrarın sağlanmasıyla Budin hazinesine destek akçesi adıyla yardımları görülmektedir. Tımişvar hazinesinin genel durumu değerlendirilmiştir.

Tezin Konusu

Bu tez çalışması XVI. Yüzyılda Osmanlı hakimiyetine giren Tımişvar Vilayeti’ne bağlı ve aynı adı taşıyan Tımişvar Sancağının siyasi, idari ve iktisadi yapısı incelenecektir.

Çalışmanın Amacı

Bu tezde, Tımişvar Eyaleti ile aynı adı taşıyan ve eyaletin paşa sancağı olan Tımişvar Sancağı 16. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra siyasi, idari, askeri ve iktisadi açıdan incelenmiştir. Amaç, sancağın bütünlüğüne geniş bir eksenle kaynaklar ölçüsünde ışık tutmaktır.

Çalışmanın Önemi

Tımişvar Eyaleti'nin idari, iktisadi ve demografik yapısına yönelik çalışmalar oldukça azdır. Mevcut çalışmalar eyaletin siyasi tarihi üzerine odaklanmış durumdadır. Araştırmamızın önemi; Osmanlı hâkimiyetinde Tımişvar'ın önemli bir merkez olduğunu arşiv belgelerine dayanarak ortaya çıkartmaya ve 1552 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Tımişvar Eyaleti'nin paşa sancağı durumundaki Tımişvar Sancağı'nın siyasi, idari, iktisadi ve demografik yapısını ortaya koymaya çalışılmıştır. Bu maksatla araştırmanın adını "*XVI. Yüzyılda Osmanlı Hâkimiyetinde Tımişvar Sancağı*" olarak belirledik. Tımişvar'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonraki sosyal ve ekonomik gelişmesini, Tımişvar'ın kurumsal yapısını ortaya çıkarmak, çalışmanın temel sorunsalı olmuştur. Osmanlı öncesi Tımişvar ve Tımişvar'ın Osmanlı hâkimiyetine girişi, 16. yüzyılda Tımişvar'ın idari yapısı, nüfusu, iktisadi durumu çalışmanın başlıklarını oluşturmaktadır.

Araştırmamızın coğrafi sınırları Tımişvar Sancağı'na tabi merkez ve köylerdir. Zaman sınırını ise bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1552 yılı ile 1600 yılı arasında tutulmuştur. Çalışmamız Macaristan coğrafyası, sancak çalışmaları ve şehir tarihine ilgi duyanlar için kaynak olabilir.

Çalışmada İzlenen Yöntem

Temel kaynak olarak Osmanlı Arşivi'ndeki ilgili vesikalar incelenmiştir. Bilindiği gibi sancak araştırmalarında en temel kaynak tahrir defterleridir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Tımişvar Sancağı'na ait 3 adet mufassal tahrir defteri ile 3 adet tımar icmal defteri mevcuttur. Bu kaynaklar tezimizin ana kaynakları olup, önce bu defterler transkript edilerek veriler tablolar halinde sunulmuştur. Veriler beş bölüm altında işlenerek değerlendirme yoluna gidilmiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Sancak çalışmalarında en önemli arşiv Başbakanlık Osmanlı Arşivi'dir. Bu arşivde Tımişvar Sancağı'na ait XVI. yüzyılda yapılmış 3 adet mufassal tahrir defteri ile 3 adet tımar-icmal defteri mevcuttur. Tımişvar ile ilgili kayıtların bulunduğu mufassal tahrir defterleri; BOA. TT 290 (M. 1554), BOA. TT 364 (M. 1569) ve BOA. TT 579 (M. 1579) numaralı defterlerdir. İcmal tahrir defterleri ise BOA. TT 298(M. 1555-1556), BOA. TT 552 (M. 1573-1574) ve BOA. TT 674 (M. 1582-1583) numaralı tahrir defterleridir. Bu defterler dışında Tımişvar Sancağı'na ait başka tahrir defteri bulunmamaktadır. Bu defterler tezimizin ana kaynakları olup tezimizin iskeletini oluşturmaktadır. Divanı/siyakat yazısı ile yazılan bu defterler ilk önce transkript edilerek idari, iktisadi ve demografik yapının aydınlanmasında kullanılmak üzere veriler hazır hale getirilmiştir. Bu defterlerdeki yer adlarının okunmasında Pal Engel tarafından neşredilen “*A temesvari es moldavai szandzsak törökkori települesei (1554-1579)*” isimli eserinden faydalanılmıştır.

Mühimme defterleri Divân-ı hümâyunda her türlü devlet işlerine dair kayıtların tutulduğu son derece önemli kaynaklardır. Mühimme defterlerinin (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) tamamı 263 adettir. Araştırma sürecinde 1553 yılına ait ilk defterden başlayarak XVI. yüzyılın sonlarına kadar olan 75 adet mühimme defteri tek tek taranmıştır. Tımişvar Beylerbeyi'ne, kadısına, defterdarına vb. görevlilere yazılan hükümlerin tamamı tespit edilmiştir. Tımişvar'ın idari ve askeri yapısı ile birlikte iktisadi yapısı mühimme kayıtlarından çıkartılmıştır.

Tımişvar Sancağı hakkında veri bulabildiğimiz bir diğer kaynak türü ise Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan 888 numaralı Mühimme defteridir. Bilhassa Tımişvar'ın fetih sürecinin yazımında 888 numaralı Mühimme defterinden istifade edilmiştir.

Bir başka arşiv kaynağımız “maliye müdevver defterleri”dir. Bu defterler BOA. MAD. 15683 ve BOA. MAD 3906 numaralı defterlerdir. Bu defterler araştırmamızın daha çok iktisadi yapısı ile ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

Ruus defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi içerisinde Kamil Kepeci fonuna kayıtlı defterlerdir. Araştırmada kullanılan bu defterler eyalet görevlilerinin atanmalarını ihtiva

etmektedir. Bu defterler BOA kk. 216, BOA kk.d. 225, BOA kk. 233, BOA kk. 236, BOA kk. 242 ve BOA kk. 261 numaralı defterlerdir. Bu defterler araştırmanın daha çok devlet görevlileri ile ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

Bir diğer arşiv kaynağımız Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı "cizye defterleri"dir. Elimizde bu defterlerden olan D.CMH.d. 26563 numaralı ve 23 Muharrem 967/25 Ekim 1559 tarihli Tımışvar Eyaleti'ne ait cizye defteri kullanılmıştır. Bu defterden daha çok iktisadi yapı ve sancağın demografik yapısını incelerken yararlanılmıştır.

Tımışvar bölgesine ait tek kadı sicili bulunmaktadır, bu defter 1652-1653 yıllarını kapsamaktadır. Bu defter Ömer Bıyık tarafından incelenmiştir.¹ Bu defterin çalıştığımız dönem dışında kaldığını belirtmemiz gerekmektedir.

Tez boyunca başvuru alan bir diğer önemli kaynak Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Yapı Kredi Yayınları tarafından neşredilen ve 10 ciltten oluşan Seyahatname'nin özellikle 5. cildi Tımışvar ile ilgili en detaylı verinin bulunduğu nüshadır. Bölgeyi 1663'te ziyaret etmiş olan Viyanalı Diplomat Henrik Ottendorf'un Tımışvar hakkında verdiği bilgiler de çalışmanın birçok açıdan zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Çalışmamızda arşiv belgelerinden başka dönemin kronik eserlerinden de faydalanılmıştır. Osmanlı kroniklerinden Peçevi Tarihi, Selaniki Tarihi, Solakzade Tarihi ve Hasan Beyzade Tarihi çalışmamızda siyasi tarihin yazımında en fazla başvurduğumuz eserlerdir.

Literatür Kaynakları

Literatür kaynakları bakımından en sık başvuru alan Geza David, Pal Fodor, Cristina Fenesan ve Sadık Müfit Bilge'nin -her biri Macaristan sahası uzmanı- muhtelif çalışmalarıdır. Ayrıca, siyasi, askeri ve iktisadi konularda birçok kitap ve makaleden de istifade edilmiştir.

¹ Ömer Bıyık, "1652-53 Tarihli Şer'îye Sicili'ne Göre Temeşvar", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 45, (Bahar 2015): 233-251.

BÖLÜM 1: SİYASİ TARİH

1.1. Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Tımişvar

IV. yüzyılın sonlarından itibaren Orta Asya'dan ayrılan Avarlar 563 yılında Aşağı Tuna bölgesine ulaşmışlardır. Avarlar 567 yılında Karpatlar Havzası'na (Tisa-Tuna Nehri arası) yerleşmiş ve devletin temellerini burada atmışlardır. Avarlar bütün Karpatlar Havzası'nı hâkimiyetleri altına almış olsalar da yoğun olarak yerleştikleri bölge, Tisa Nehri Ovası olmuştur.² Tisa Nehri Ovası'nda Avar hâkimiyeti sona erdikten sonra, bölge Peçeneklerin eline geçmiştir. Peçenek hâkimiyeti, Banat ve Transilvanya'ya hatta Pannonia'ya kadar uzanmıştır.³

Macaristan'da Avar ve Peçenek hâkimiyeti sona erdikten sonra Macaristan, yine Orta Asya kökenli Moğol hâkimiyetine girdi. Osmanlı fetihlerinden önce Macaristan bölgesinde, Moğol baskısı Tuna'ya kadar bütün bölgede hissedilmekteydi. 1241'de başlayan Moğol istilasına Macarlar ancak bir iki ay dayanabilmiş, bölge Moğol egemenliğine boyun eğmek zorunda kaldı.⁴

Lajos döneminde (1342-1382) hem Moğol etkisinin azalması hem de ıslahatların başarılı olması sonucunda, Macar İmparatorluğu toparlanmaya başlamıştır.⁵ Lajos'un erkek çocuk bırakmadan ölmesi⁶, imparatorluk içinde kısa bir süre taht kavgalarına neden olmuşsa da 1397 yılında Sigismund ve Maria'nın tahtı ele geçirmesiyle Macaristan, sınırlarını genişletmeye devam etmiştir.⁷

1.1.1. Kanuni Dönemine Kadar Osmanlı-Macar İlişkileri

İlk Osmanlı-Macar karşılaşması I. Murad⁸ döneminde 1364 yılında Edirne civarında gerçekleştirilen Sırpı Savaşı'yla meydana geldi. Sırp, Eflak ve Bosna prenslerinin katıldığı Haçlı ordusunda yer alan Macarlar, bu savaşta Osmanlı Devleti'ne karşı ilk

² Tasin Gemil, "Osmanlı Öncesi Romanya Topraklarında Türk Varlığı", *Türk Tarihinde Balkanlar*, ed. Zeynep İskefiyeli ve dğr. (Sakarya: Sakarya Üniversitesi. BAM. Yayınları, 2013), 71.

³ Gemil, *Osmanlı Öncesi*, 78.

⁴ Ferenc Eckhart, *Macaristan Tarihi*, Çev. İbrahim Kafesoğlu, (Ankara: TTK Basımevi, 2010), 66.

⁵ Eckhart, *Macaristan Tarihi*, 68.

⁶ Eckhart, *Macaristan Tarihi*, 91.

⁷ Hicran Yusufoglu, *Osmanlı-Macar İlişkileri*, (Ankara: Türk-Macar Derneği Yayınları, 1995), 31.

⁸ I. Murad Dönemi için bkz. Halil İnalçık, "Murad I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 156-164.

mağlubiyetlerini almışlardır.⁹ Macarlar üzerinde bu mağlubiyetin etkisi, Kral Hunyadi'nin Belgrad'da (1456) II. Mehmed'i mağlup etmesine kadar da silinememiştir.¹⁰

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kalıcı olarak yerleşmesinde Kosova Savaşları'nın kazanılması büyük önem arz eder. Bu savaşlardan ilki olan I. Kosova Savaşı'nda Sırp, II. Kosova Savaşı'nda da Macarlar etkilidir.¹¹ I. Kosova Savaşı'na Sırp Kralı Lazar öncülüğünde Sırp, Bosna, Hırvat, Arnavut, Bulgar, Çek ve Macar askerlerinden oluşan müttefik kuvvetleri katıldı. Anadolu beyliklerinden ve Vassal birliklerden oluşan Osmanlı ordusu başkumandanı Sultan I.Murad'ı şehit vermesine rağmen zafer elde etmiştir.¹²

I. Kosova Savaşı'ndan sonra Balkan Yarımadası'nın büyük bir bölümü Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına alınmıştır. Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı ordusu Tuna'yı geçerek Macaristan topraklarında akınlar yapmaya başladı. I. Murad, Bulgar Çarı Şişman ile Macaristan'a bağlı Eflak üzerine hücum etmiş ancak bu akın, Voyvoda Lajk ve Stratimin tarafından püskürtüldü.¹³ Bu ilk akınlar başarısızlıkla neticelense de Macar topraklarında ilk defa Türk-Macar çarpışmasının yaşanması bakımından önemlidir. I. Murad döneminde Bulgaristan'ın fethedilmesi ve Sırp Krallığı'nın denetim altına alınması, Macaristan'ın Tuna-Sava hattı ötesindeki güney savunma hattının çökmesine neden oldu.¹⁴

Bayezid döneminde Osmanlı Devleti hem Anadolu'da hem de Balkanlar'da hızla ilerleyerek buralara kalıcı olarak yerleşme imkânına sahip oldu. Osmanlı akıncıları, 1390 yılında Macar topraklarına girerek Tımsıvar bölgesine kadar akınlar

⁹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979), 1: 123. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 167-168.

¹⁰ Yusufoglu, *Osmanlı-Macar İlişkileri*, 19-20.

¹¹ Feridun M. Emecen, "Kosova Savaşları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 222.

¹² I. Kosova Savaşı Osmanlı kaynaklarında zafer olarak kabul edilse de Sırp kaynaklarının birçoğu bu savaşın büyük bir Sırp Zaferi olarak nitelendirir. Bkz. M. Feridun Emecen, "Kosova Savaşları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 222-223. Ayrıca I. Kosova Savaşı ile ilgili bkz. Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç, (İstanbul: Koş Kültür Sanat A.Ş., 2003), 124-126. Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. I, haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2014), *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu 26 Nisan 1989*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.)

¹³ Yusufoglu, *Osmanlı-Macar İlişkileri*, 27.

¹⁴ Eckhart, *Macaristan Tarihi*, 96.

düzenlemişlerse de Macarlar bu akınları püskürtmeyi başardılar. Buna rağmen, 1391-1392 yıllarında da Tımişvar üzerine Osmanlı akınları devam etti.¹⁵

I. Murad ve I. Bayezid döneminde Tuna Nehri'nin güney ve kuzeyinde Türk-Macar birlikleri karşı karşıya gelse de herhangi bir kalıcı zafer elde edilemedi. 1396 yılında I. Bayezid döneminde, Niğbolu Zaferi'yle Macar Kralı Sgismund'un içinde bulunduğu Haçlı birliğini mağlup edildi. Bu zafer Macarlara şövalyelerinin Osmanlı piyadeleri karşısında başarılı olamayacağını gösterdi. Niğbolu başarısı Tuna'nın güneyindeki bölgeleri Osmanlı hâkimiyetine soktu. Türk akıncıları bu sefer de Tuna'yı geçerek bu bölgeyi yağmalamaya devam ettiler.¹⁶ Niğbolu Zaferi ile Macaristan üzerinde Osmanlı tehlikesi ilk defa tüm gücüyle hissedilir hale gelmiştir.¹⁷ Niğbolu'daki Haçlı ittifakının aldığı büyük mağlubiyet, Osmanlı Devleti'nin Macaristan ve Buda (Budin) üzerine yürümesini kolaylaştırdı. Fakat Karaman Beyi Alaaddin'in isyanı nedeniyle Bayezid, Macaristan üzerine yürümek yerine Alaaddin'in üzerine yürümek zorunda kaldı.¹⁸ Bayezid'in 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Timur'a mağlup olması, Macaristan üzerinde Türk baskısını kısa süreliğine durdurdu, bununla beraber Avrupa'daki siyasî parçalanmışlık Osmanlı Devleti'ne karşı Haçlı birliğinin oluşmasını engelledi.¹⁹

XIV. yüzyılın sonuna gelindiğinde Balkanlar'a yerleşen Osmanlı Devleti, savaşlar ve akınlar sonucunda Macar sınırına kadar dayanmıştı. Osmanlı Devleti'nin Macaristan'a hâkim olabilmesi için Tuna-Sava savunma hattını kırması, bunun için de Güğercinlik, Semendre ve Belgrad gibi önemli kaleleri ele geçirmesi gerekiyordu.²⁰ Bayezid'den sonra Osmanlı padişahları bu bölgeleri hâkimiyetleri altına almaya çalışmışlardır.

¹⁵ Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı (1526-1718)*, (İstanbul: Kitabevi Yayınevi, 2010), 5. Feridun M.Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 224. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I. Cilt*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 269.

¹⁶ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923*, Çev. Zülal Kılıç, (İstanbul: Timaş Yayınları, Ekim 2014), 23.

¹⁷ Yusufoglu, *Osmanlı-Macar İlişkiler*, 72.

¹⁸ Colin Imber, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, Çev. Şiar Yalçın (İstanbul: İstanbul Bilge Üniversitesi Yayınları, , Mayıs 2006), 21. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 267.

¹⁹ Şerif Baştav, *Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1991), 1.

²⁰ Baştav, *Osmanlı Türk-Macar Tarihi*, 40.

I. Bayezid dönemine kadar Osmanlı padişahları askerî, siyasî ve diplomasi yolunu kullanarak devletin sınırlarını Güneydoğu Avrupa’da Tuna kıyılarına kadar genişletmiştir.²¹

Çelebi Mehmed döneminde Bosna’da 1413’te çıkan iç karışıklık Macar Kralı Sigismund ile Osmanlı Devleti’ni karşı karşıya getirdi. Sigismund Sırp prensesine destek vermiş, Osmanlı Devleti de Hrvoya’ya²² destek vermiş ve onun kazanmasını sağlamıştır. Bundan sonra Türk akınları Macar sınırlarında yoğunlaşmış, Eflak Bey’i Mirçe’nin akrabası Dan’ın Mirçe’ye karşı Osmanlı Devleti’nden destek istemesi üzerine Türk–Macar orduları Eflak’ta karşı karşıya gelmişlerdir. Bu mücadelede Osmanlı’nın başarılı olmasının neticesinde Türk akıncıları bir kez daha Temeş bölgesine (1418 kadar) akınlar düzenlemeye başladı.²³ Tarihçi Hammer, Bosna Sancak Beyi İshak ile Nikola Peterfy (Nicolas Peterfy) arasında yaşanan çatışmalarda İshak Bey’in mağlup olduğunu ve Osmanlı birliklerinin Temeş bölgesinden çekildiğini nakletmektedir.²⁴

Aşıkpaşazade, II. Murad’ın Evrenos oğlu Ali Bey ile kendisini akıncı birlikleriyle beraber Macaristan üzerine gönderdiğinden bahseder. Bu akınlarla Osmanlı birlikleri Dınişvar/Daşfar (Tınişvar) bölgesinden geçerek Macaristan’a girer. Ali Bey, bir ay kadar bölgede kaldıktan sonra ganimetler toplayıp Edirne’ye geri döner.²⁵

II. Murad döneminde, Belgrad Kalesi kuşatma altına alınmış ancak Macarlar, Osmanlı birliklerini püskürtmüşlerdir. Romen tarihçisi Dimitri Kandemir bu başarısızlığı, Sırp Prensi Vilakoğlu’nun Osmanlı Devleti’nin savaş planlarını Macarlar’a verdiğini ve bundan dolayı Belgrad’ın alınmasının engellendiğini yazmaktadır.²⁶ Macar tarihinde önemli bir yeri olan kumandan Hunyadi, Osmanlı güçlerinin Tuna ötesine geçmesini engellemekle birlikte, 1443-1444 kış seferi ile Osmanlı Devleti’ni tehdit eder hale gelmişti.²⁷ Ancak Osmanlı’yı Balkanlar’dan atmak için düzenlenen 1444 Varna²⁸ ve

²¹ Gabor Agoston, *Osmanlı’da Savaş ve Serhad*, Çev. Kahraman Şakul (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 38.

²² Hrvoya (Herwoya), 1415 yılında Macar kavminin büyük silahlı kuvveti Spalato (Spleth) Prensidir. Bkz. Hicran Akın, “XV. Yüzyıl Latince Macar Kroniği Chronica Hungarorum’un Türk Tarihi Bakımından Değeri”. *Belleten Dergisi*. 51/200 (1987): 680.

²³ Başstav, *Osmanlı Türk-Macar Tarihi*, 70-71.

²⁴ J. Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç. 2: 130-131.

²⁵ Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, 195-196. Ayrıca bkz. Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü’t-Tevârih*, 193. Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü’-d-Düvel Osmanlı Tarihi* (1299/1481), Haz. Ahmet Ağırakça (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 208-209.

²⁶ Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, Çev. Özdemir Çobanoğlu (İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü, 1998), I: 138.

²⁷ Gabor Agoston, *Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 26.

1448 II. Kosova Savaşı ile kazanılan başarılar, Osmanlı etkisini yeniden Macaristan'da güçlü bir şekilde hissettirmeye başladı.²⁹

II. Mehmed'in tahta geçtikten sonra İstanbul'u fethetmesi, Macarlar üzerinde olumsuz etki yaratmış, doğuda Hristiyanlığın son kalesi olarak görülen İstanbul, artık Hristiyanların en büyük rakibi Türklerin eline geçti.³⁰ II. Mehmed, İstanbul'un fethinden sonra imparatorluğun sınırlarını Balkanlar'a doğru genişletmeye başladı. II. Mehmed Macar saldırılarını önlemek amacıyla Balkanlar'ı doğudan batıya ikiye bölen Tuna-Sava hattını kontrol etmeyi amaçladı. II. Mehmed'in Balkanlar'a yönelik ilk büyük seferinin amacı Sırbistan'a hâkim olmak ve Macarları burada etkisiz hale getirmektir.³¹ Bunun için Osmanlı güçleri Belgrad'ı kuşatma altına aldıysa da (1456) Macar Kralı Hunyadi'nin yaptığı savunma, Osmanlı Devleti'nin yaptığı kuşatmayı başarısızlıkla sonuçlandırdı. Belgrad savunması Macar tarihinde Kral Hunyadi'ye önemli yer kazandırdı, ancak Macaristan'da yaşanan iç karışıklıklar bu başarının devamını getiremedi.³² Hunyadi'nin bu başarısı Macaristan'ın, 70 sene daha Osmanlı egemenliğine girmesini geciktirmiştir.³³

II. Beyazıt döneminde askeri kuvvet dengesinde büyük bir değişiklik yaşanmaması, Türk-Macar ilişkilerinin önceye göre daha sakin geçmesi, 1483'te 5 yıl sürecek olan barış antlaşmasının imzalanmasına sebep olmuştur.³⁴ 1490 yılında Mathias (Matyas) Corvin'in ölümüyle Macaristan'da yaşanan taht mücadelesi, Osmanlı Devleti için bir fırsat oluşturdu. Sultan Bayezid'in emriyle Mihaloğlu Ali Bey, on bin akıncı ile Pojon Hisarı'nın önünden geçip Tuna üzerinden Macaristan'a girdi. 1491 yılında yapılan bu akın neticesinde çok miktarda esir alınmış olmasına karşın Macaristan'da kalıcı bir üst

²⁸ Varna savaşına Macar kralı önderliğinde Alman, Bosna, Hersek, Karaboğdan, Eflak ve Freng askerleri sefere katılmıştır. Bkz. Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299/1481)*, 219. Varna Savaşı hakkında bkz. Colin Imber, *Varna Savaşı* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007)

²⁹ Yusuf Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri Kamuni-Şarlken-Busbecq* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 25. II. Kosova Savaşı bir bakıma Macarların Balkanlardaki etkinliğinde sona erdirdi. II. Kosova Savaşı için bkz. Nevin Genç, *II. Kosova Savaşı* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 28, 1993). Aşıkpaşazade, II. Kosova Savaşı hakkında detaylı bilgiler sunar Bkz. Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Haz. Atsız, Ankara: Ötüken Yayınları, 2011, 139-142. İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 446-450.

³⁰ Benda Kalman, "Hristiyan Birliği ve XV. Asırda Osmanlı İmparatorluğu-Macaristan Münasebetleri", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi* 28-29 (1975): 103.

³¹ Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, 53. İbn Kemal, Fatih döneminde Mihaloğlu Ali Bey'in Tuna ötesine akınlar düzenlediğinden bahsetmektedir. Fakat Tımişvar hakkında malumat içermemektedir. Bkz. İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII*. Defter, Haz. Şerafettin Turan (Ankara: TTK, 1991), 167-172, 281-283.

³² Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, 54.

³³ Eckhart, *Macaristan Tarihi*, 97.

³⁴ Georges Hazai, "XV. yüzyıl Sonlarında Macar-Türk Diplomatik İlişkileri Üzerine", *VII Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler* (Ankara: TTK Basımevi, 1973), 2: 596.

bölgesi elde edilemedi.³⁵ II. Bayezid hem Haçlı birliğini engellemek hem de Belgrad'ı almak istemişse de bunda başarılı olamamış, bunun yerine bir kez daha Transilvanya bölgesine akınlar düzenlemekle yetinmiştir.³⁶

II. Bayezid'dan sonra tahta geçen I. Selim Safevi tehlikesine karşı yönünü doğuya çevirmiş, babası döneminde Macaristan'la yapılan antlaşmaları yenilemiştir.³⁷ 1513'te Macarlarla 3 yıl sürecek bir anlaşma imzalayarak batı sınırlarını güvence altına almaya çalıştı. Ancak barış antlaşmasına rağmen Macar Kralı Ladislas (Wladislaus), I. Selim'in Çaldıran Seferi'nde olmasından yararlanarak İzvornik'e kadar akınlar düzenledi. Bu akınlar sonucunda Macarlar'ın Avrupa'dan ve Papa'dan gerekli desteği görememeleri Osmanlı topraklarına yeni bir saldırıda bulunmalarını engellemiştir. Buna karşılık Osmanlı Devleti de Avrupa'da Macarlarla yeni bir çatışma içine girmeyi düşünmemiştir. İki tarafın da savaş konusundaki isteksizliği neticesinde 1519 yılında önce Polonya ve ardından Macarlarla 3 yıllık bir barış antlaşması yapıldı.³⁸

Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyetine girmeden önceki sınırlarını belirtmemiz gerekirse; Macaristan bugünkü Macaristan'a ilaveten Slovakya, Hırvatistan, Slovenya ile Tımsıvar'ın içinde olduğu Banat bölgesi ile Transilvanya'yı içine alan yaklaşık 330.000 km. alana sahipti.³⁹

Osmanlı fetihleri Rumeli istikametine doğru ilerlediğinde Macarlar ya Osmanlı ile direk savaşmış ya da Osmanlı'ya karşı düşman unsurlara destek vermiştir. Türk-Macar düşmanlıkları Macaristan'ın fethine kadar sürüp gitmiştir.⁴⁰ Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da ilerlemesi Macaristan'ı hem Türk tehlikesi hem de büyük toprak sahibi baronların ve küçük soyluların mücadelesiyle uğraşmak zorunda bırakmıştır.⁴¹

³⁵ Kenan İnan, "II.Bayezid Dönemi", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002) , 9: 387.

³⁶ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi 14.-20.Yüzyıl*, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu (İstanbul: Milliyet Yayınları, Şubat 1995, 97.

³⁷ İsmail Hakkı Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 2: 6. Castellan, *Balkanların Tarihi*, 99.

³⁸ Yavuz Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 427. Yaşar Yücel - Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 113.

³⁹ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 13.

⁴⁰ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni*, 162.

⁴¹ Başta, *Osmanlı Türk-Macar Tarihi*, 63.

Osmanlı etkisinin hissedilmesi üzerine Sigismund döneminde Papa'nın Macarlar'a olan desteği artmıştır.⁴² Papa, Türk tehlikesine karşı Haçlı seferi düzenlemeye çalışmış ancak Balkan coğrafyasında siyasî parçalanmışlık ve ekonomik durum Türklere karşı Haçlı birliğinin oluşmasını engellemiştir.⁴³ Bu durum Balkan devletlerinin, Türk ilerlemesine karşı Türklerin karşısında durmak yerine, onlarla uzlaşmayı seçmelerine sebep olmuştur.

1.1.2. Kanuni Dönemi Osmanlı-Macar İlişkileri

Kanuni Sultan Süleyman 1520'de tahta geçtiğinde İngiltere'de VIII. Henri 1509'da, Fransa'da I. Fransuva 1515'te, İspanya'da ise Şarlken 1516'da kral seçilmişti. 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'la birlikte Avrupa'yı bu dört hükümdar yönetmiştir.⁴⁴ Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki en büyük rakibi olan Habsburg Devleti'nin bu dönemde sınırları Almanya'nın ve İtalya'nın bazı bölgeleri, deniz aşırı bölgeler ile Avusturya ve Hollanda'yı kapsamaktaydı⁴⁵. Habsburg İmparatorluğu, içeride dini ve idari sorunlarla meşgulken, dışarıda Fransa-İngiltere gibi monarşilerle çekişme halindeydi.⁴⁶ Şarlken Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da Osmanlı tehlikesine maruz kalmadığı sürece Osmanlı Devleti ile savaşmaktan kaçınmıştır. Şarlken, Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'da ilerleyişinin durdurulmasını ve Macaristan üzerindeki Habsburg haklarının savunmasını Ferdinand'a bırakmıştı. Bu siyasî bölünmüşlük Osmanlı Devleti'ne başta Macaristan'da olmak üzere Avrupa'da kolaylık sağlamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman, ilk olarak Şam Valisi Canberdi Gazali isyanını bastırmak amacıyla Yavuz Sultan Selim döneminde Macarlar'la yapılan barış antlaşmasını yenilemek istemiş fakat Macarlar, Canberdi isyanının başarılı olacağını düşünerek barışa yanaşmamışlardır. Kanuni Sultan Süleyman 27 Ocak 1521'de Canberdi Gazali isyanını bastırması, devletin batıda ilerleme sürecini başlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin Macaristan'ı fethi aşama aşama gerçekleşmiştir. Öncelikle Macar topraklarına sınırdaş olan devletler hüküm altına alınıp 16. yüzyılın başında Macaristan'la sınır olunmuştur.⁴⁷ Osmanlı Devleti'nin Macaristan'la sınırdaş olması bu toprakları, XVII. yüzyıla kadar

⁴² Kalman, *Hristiyan Birliği*, 84.

⁴³ Kalman, *Hristiyan Birliği*, 85.

⁴⁴ Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, 47.

⁴⁵ Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, 48.

⁴⁶ Feridun M.Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 524.

⁴⁷ Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, s. 180. 1421'de Eflak, 1459'da Sırbistan, 1463'te Bosna ve ardından 1480 de Boğdan Osmanlı hükmü altına alınmıştır.

sürecek olan Osmanlı-Habsburg mücadelesi alanı haline getirmiştir.⁴⁸ Osmanlı Devleti'nin toplumsal dinamiklerinin ve siyasî geleneklerinin doğurduğu bir sonuç olarak Osmanlı Devleti Macaristan'da yayılmıştır.⁴⁹

Sultan Süleyman, öncelikle Macaristan'ın kilidi sayılan, Fatih Sultan Mehmed'in alamadığı Belgrad'ı 29 Ağustos 1521'de hâkimiyeti altına aldı.⁵⁰ Belgrad Kalesi'nin alınması, Macarların Tuna-Sava müdafaa hattının çökmesine neden olmuş,⁵¹ aynı zamanda Belgrad ileride Avrupa'ya yapılacak seferlerin en önemli merkezi olmuştur.⁵² Macarlar açısından bu zafer ileride yapılacak savaşların Macar topraklarında sürmesine neden olmuştur.⁵³

Mohaç Savaşı öncesi Macaristan'ın siyasî, toplumsal ve iktisadî vaziyeti incelendiğinde Macaristan'da hem siyasî ayrılıklar hem de işçi ayaklanmaları görülmektedir. Siyasi açıdan Macaristan, Bathory ve Zapolyai aileleri arasında iktidar mücadelesi nedeniyle ikiye bölünmüş, 1526'da da Slovenya'da Novi Sad bakır madenlerinde çıkan işçi ayaklanması kanlı bir şekilde bastırılmıştır.⁵⁴ 16.yüzyılda Macaristan'ın toplumsal yapısını, toprak sahibine veya kiliseye bağlı topraklarda yaşayan köylüler oluşturmaktadır.

Mohaç Savaşı'na kadar Macarlar'ın askerî vaziyeti incelediğinde Macarlar Kral Sigismund döneminde Tabor denilen istihkamlar tesis etmiş, 1463'te ise Kral Mathias Korvin tarafından yeni bir savunma sistemi kurmuş ve bunlarla Osmanlı akınlarını engellemeye çalışmışlardır.⁵⁵ Bu sınır savunma hattı güneyde Szabacs'dan (sabc) başlayıp Klisza'ya, kuzeyde Lugos'tan başlayıp Tımişvar'ı da içine alarak Karansebeş, Petervarad üzerinden Adriyatik kıyısındaki Zenn'e kadar uzanmaktaydı.⁵⁶ Sınır savunma hattında İtalyan mimarlar ve taş işçileri tarafından Avrupa'daki diğer ülkelerde

⁴⁸ Klara Hegyi, "Macar Krallığı'nda Osmanlı Vergilendirmesi", *Osmanlı Ansiklopedisi* (İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 2000), 3:142.

⁴⁹ Pal Fodor, "Macaristan 'a Yönelik Osmanlı Siyaseti, 1520-1541", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 40 (2004): 11.

⁵⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 67-68. Imber, *Osmanlı İmparatorluğu*, 62. Ayrıca Belgrad'ın Fethi için bkz. Feridun Dirimtekin, *Belgrad'ın İki Muhasarası* (İstanbul: İstanbul Matbaası, İstanbul 1956).

⁵¹ Eckhart, *Macaristan Tarihi*, 112. Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 182.

⁵² Belgrad'ın Avrupaya yapılan seferler için üst olarak kullanılması bkz. İhan Türkmen, *XVI. Yüzyılda Belgrad*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2014)

⁵³ Lajos Fekete, "Osmanlı Türkleri ve Macarlar 1366-1699", *Bellekten* (TTK) 52/8 (Ekim 1949): 665.

⁵⁴ Castellan, *Balkanların Tarihi*, 102.

⁵⁵ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 34.

⁵⁶ Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 116.

olduğu gibi Macaristan'da da İtalyan kale inşaat tarzı hayata geçirilmiştir.⁵⁷ Bu savunma sistemi içinde Macarlar hudutlarında Osmanlı tehlikesine karşı 200 km'lik bir bölgede kaleler inşa etmiş, bu tehlikeyi durdurmaya çalışmışlardır. Kalelerin yapımı ve kalelerdeki muhafızların yaşesi büyük savunma harcamalarına neden olmuştur.⁵⁸ İktisadî bunalım Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı güçlü bir ordu çıkartmasını engellemiş ve Macaristan'ın Venedik ve Papalıktan devamlı yardım almasına neden olmuştur.⁵⁹ Macarlar savunma hattı kurmuşsa da bu hat, Osmanlı akıncılarını engellemede başarılı olamamıştır. Macar savunma sisteminin ücretli askerlere ve asillerin emri altındaki birliklere dayanması, Osmanlı birliklerinin ise sınırlardaki sancak beylerinin emri altında iyi organize olması, Macarları; Osmanlı akınlarını durdurmada etkisiz kılmıştır.⁶⁰

1.1.3. Mohaç Savaşı ve Sonrası Macaristan'da Hükümdarlık Sorunu

Mohaç Savaşı sonucunda Macar birliklerinin imha edilmesiyle birlikte Osmanlı akıncıları Macaristan içlerine gönderildi.⁶¹ Eylül başında Mohaç'tan hareket eden Osmanlı ordusu 10 Eylül 1526'da Budin'e girmiş ve şehri savaştan teslim almıştır. Macar Krallığı'nın 1521'de Belgrad'da, 1526'da ise Mohaç Ovası'nda Osmanlı Devleti'ne karşı kaybetmesiyle Orta Çağ Macar Krallığı tamamen sona ermiştir.

Mohaç Savaşı'nda Kral II. Lajos'un ölmesi üzerine bazı Macar prensleri İstolni Belgrad'da Erdel Voyvodası Janos Szapolyai'nin kral olarak seçilmesini uygun gördüler(15 Kasım 1526), ancak Szapolyai'nin II. Lajos ile arasının açık olması hatta ona muhalif olması, Szapolyai'nin krallığını Transilvanya prensleri haricinde Macar asilzadeleri tarafından desteklemedi.⁶² Janos Szapolyai'ya karşı bazı asilzadeler Habsburg hanedanından V.Şarl'ın kardeşi Bohemya Kralı ve Avusturya Dükü Ferdinand'ı Pojon'da yapılan toplantıda Macar Kralı olarak seçtiler. Bu durum

⁵⁷ Czimer Karoly, "Temesvár Megvétele 1551—1552", *Kiadja A M. Tud. Akademia Hadtudományi Bizottság* (1983): 16.

⁵⁸ Geza Perjes, *Mohaç Meydan Muharebesi*, özet. Serif Bastav (Ankara: TTK Basımevi, 1992), 18.

⁵⁹ Geza, *Mohaç Meydan Muharebesi*, 19.

⁶⁰ Kopcan Vojtech, "XVI-XVII. Asırlarda Kuzey Macaristan Hudut Boylarında Osmanlı Hâkimiyetinin Karakteri", *VII Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler*, (Ankara: TTK Basımevi, 1973), 622.

⁶¹ Mohaç savaşı ile ilgili bkz. Geza Perjes, *Mohaç Meydan Muharebesi* (Ankara: TTK, 1992). Hasan bey-zade, Mohaç Savaşında ölen askerler arasında Tımişvar askelerini de zikretmektedir. Bkz. Hasan Bey-zade, *Hasan Bey-zade Tarihi*, Haz. Şevki Nezihi Aykut. II Cilt, (Ankara: TTK), 68.

⁶² Yücel-Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni*, 164.

Macaristan'da iki kralın birden göreve gelmesine neden oldu.⁶³ Macaristan'daki Habsburg yanlısı asilzadelerin Ferdinand'ı kral olarak seçmelerinin en önemli sebebi, onun Almanlar tarafından desteklenip bu sayede Osmanlı akınlarını durdurabileceğini düşünmeleri idi.⁶⁴ Habsburg hanedanına bağlı Ferdinand'ın Bohemya ve Macar tahtına seçilmesi, uzun sürecek Osmanlı-Habsburg mücadelesini de başlatmıştır.⁶⁵

Ferdinand Macaristan'da kardeşi V. Şarl'ın desteği ile tutunabilirken Szapolyai'da Osmanlı Devleti'nin desteğiyle Ferdinand'a karşı tutunabilmiştir.⁶⁶ Mohaç Muharebesi'nden sonra I. Ferdinand Macaristan üzerinde hak talep etmesine rağmen, gerekli araç gereçlerinin yetersizliği, Osmanlı Devleti'nin ise I. Viyana Muhasarası'ndaki başarısızlığı sonucunda iki tarafın da 22 Haziran 1533'te mevcut statüyü kabul ettiklerini gösteren bir antlaşmaya onay vermesine neden oldu. Fakat buna karşılık Osmanlı Ferdinand'ın Kuzey Macaristan'daki hâkimiyetini; Ferdinand da Osmanlı Devleti'ne cizye ödemeyi kabul etti.⁶⁷

Mohaç Zaferi'nden sonra Kanuni Sultan Süleyman, Macar tacını Erdel Voyvodası Szapolyai'ya vererek Macaristan'ın toparlanmasını amaçladı.⁶⁸ Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin Janos Szapolyai'nin yanında durması, Macaristan'da Habsburg-Osmanlı mücadelesini başlattı. Szpolyai'nin 22 Temmuz 1540'da ölümünden sonra Izabella, oğlu Sigismund'un Macar kralı olabilmesi için İstanbul'a elçiler göndermiş, bu durumu fırsata çevirmek isteyen Ferdinand askerî kuvvetiyle Budin'i kuşatmıştır. Budin'i kurtarmak amacıyla yeniden sefere çıkan Kanuni Sultan Süleyman, 1541'de Budin'e girerek Ferdinand'ın birliklerini uzaklaştırmıştır. Budin'in kendisine verilmesini isteyen Izabella'ya, Erdel bölgesi temlik olarak verilmiş, böylelikle Macaristan; Ferdinand'ın

⁶³ Geza David, "Budin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 345. Fekete, *Osmanlı Türkleri ve Macarlar*, 665-666.

⁶⁴ Mustafa Işık, "Mohaç Savaşı ve Budin'de Osmanlı Hakimiyeti'nin Tesisi Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/22 (2012): 274-275.

⁶⁵ Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, 61.

⁶⁶ 16.yüzyılda hem Avrupa'da hem de Macaristan'da başlayan Katoliklerle Protestanlar arasındaki mücadeleler Ferdinand'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savunma sistemini kurmasını engelliyordu. Macaristan'da ki Protestanlık ilgili Bkz: Erdal Çoban, "Macaristan'da Protestanlığın gelişmesi ve Osmanlı Hâkimiyeti", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 7 (1996): 99-112.

⁶⁷ Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 556. Kanuni Sultan Süleyman'ın bu antlaşmayı kabul etmesinde İran'da değişen siyasi durum etkili olmuştur. Şah İsmail sonrası tahta geçen Şah Tahmasp'ın Doğu Anadolu'da faaliyetlerini artırması üzerine Osmanlı Devleti Ferdinand'ın barış teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Yapılan antlaşma gereği Macaristan Osmanlı Devleti'nin desteklediği Szanpolyai ve Ferdinand'a ait olmak üzere iki Macaristan oluşturulmuş oldu (1533). Yücel-Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni*, 170.

⁶⁸ Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, 49.

elinde bulunan toprakları yönetmesi, Budin'in doğrudan Osmanlı hâkimiyetine girmesi ve Erdel'in Sigismund'a verilmesi sonucunda üç parçaya bölünmüştür.⁶⁹

1.1.4. Budin Seferi ve Macaristan'da İlk Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi

Habsburg Kralı Ferdinand'ın, 1540 yılında Szapolyai'nın ölümünden sonra onun mirasından hak iddia etmesi Macaristan'ın Osmanlı Devleti tarafından tamamen fethedilmesine neden oldu.⁷⁰ Budin 1541 yılında eyalet haline getirildi. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Macaristan'da gevşek tuttuğu siyasetten ayrılmasını ve doğrudan yönetime geçmesini sağladı.⁷¹

1541 yılında Budin'in fethedilmesi, Habsburg İmparatorluğu'nu Macar sınır bölgelerini güçlendirmeye itmiştir. Habsburg İmparatorluğu Osmanlı akınlarına karşı köyleri, hendekler ve silahlı birlikler ile güçlendirdi. Buna karşı Osmanlı Devleti ise sınır güvenliğini sağlamak amacıyla topraklarını sancaklara bölmüş, böylelikle tımar sahibi askerler ve sancak beyleri tarafından bölgenin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.⁷²

1.2. Tımişvar'ın Fethi Öncesi Bölgenin Siyasi Durumu

1540 yılından itibaren artan Habsburg baskısı, Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurduğu topraklar için açık bir tehdit oluşturmaktaydı. Ferdinand'ın Erdel'e karışması, Martunizzi ile Ferdinand'ın diplomatik iş birliği, Kanuni Sultan Süleyman'ın Budin ve Erdel'i Habsburg baskılarına karşı korumak amacıyla Erdel Seferi'ni başlatmasına neden oldu.⁷³

Budin'in 1541 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçmesi sonucunda Keşiş Georg denetiminde Kraliçe İsabella'ya Erdel'in tamamı, sancak beyi olarak Petroviç'e Macaristan'ın güneyi, Lippa(Lipova) ve Tımişvar'ın Banatları ile Marmaros tuz

⁶⁹ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni*, 171.

⁷⁰ Suraiya Faroqi, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Ercan Ertürk (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 50. Kanuni Mohaç Zaferi'nden sonra iki defa Budin'e girmesine rağmen Macaristan'ı direk hâkimiyeti altına almaz, bölgede Habsburg tehlikesinin görülmesi bölgenin doğrudan Osmanlı hâkimiyetine girmesini zaruri kılmıştır. Bkz. Perjes, *Mohaç Meydan Muharebesi*, 27. Budin'in fethi ve eyaletin tesisi hakkında bkz. Işık, Mustafa. *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyyetinde Budin*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013.

⁷¹ Fodor, *Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti*, 14.

⁷² Castellan, *Balkanların Tarihi*, 107.

⁷³ Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 230. Kral Ferdinand'ın Kanuni Sultan Süleyman'ın İran Seferinde iken gizlice Erdel meselesine gizlice karışması üzerine yapıldı. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Kanuni Sultan Süleyman* (Ankara: Babıali Kültür Yayıncılığı, Ocak, 2011), 65.

yatakları verilmişti.⁷⁴ Varad ve Çanad Piskoposluk şehirleri ile Sathmar, Arad, Solnuk ve Bekes Kaleleri Keşiş Georg'un yönetimine; Tımişvar'daki Lippa, Logoş, Karansebeş ve Maros Nehri'nden Tuna Nehri'ne kadar olan yerler de Petroviç'in yönetimine bırakılmıştı.⁷⁵

1.2.1.Tımişvar'ın İlk Fetih Teşebbüsü

Erdel tahtının arkasındaki adam olan Piskopos Martunizzi 1551'de Erdel'i Ferdinand'a vererek Orta Çağ'daki Macar Krallığı'nı yeniden birleştirmiş oldu.⁷⁶ Almanların da Erdel üzerinde nüfuzlarının artması, Budin için de tehlike oluşturmaktaydı. Bu durum Tımişvar'ın içinde bulunduğu kalelerin alınmasını zorunlu kıldı.⁷⁷ 1541'de Budin'in Osmanlı hâkimiyetine geçmesi sonrası Temeş ve Transilvanya bölgesi Kanuni Sultan Süleyman tarafından Peter Petrovics'e ve Ioan Sgizmund'a sancak olarak temlik edilmişti. Bu durum bölgeyi Osmanlı hâkimiyetine hazır hale getirdi.⁷⁸ Tımişvar, Lipova, Çanad, Varad, Beçkerek ve Beçey Kaleleri, Belgrad'ın karşısında, Budin'in sağ yanında bulunuyorlardı ve Beç Kalesi Ferdinand'ın kalelerinden sayılmaktaydı. Söz konusu kaleler Osmanlı topraklarına serhat olduklarından çoğu zaman eşkıya bu kalelere saldırıdan geri kalmıyordu. Özellikle Belgrad ve Semendire'ye gelecek olan mühimmat yüklü gemilere engel olunuyordu.⁷⁹ Erdel'in elde tutulması ve Macar topraklarının geleceği açısından da bu sefer büyük bir öneme sahipti.⁸⁰

Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa sefere serdar tayin edilince, Rumeli askeriyle birlikte 6 Recep'te (10 Ağustos 1551) Sofya'dan hareket ederek⁸¹, 22 Recep'te Belgrad'a ulaştı.⁸² Sokullu Mehmed Paşa Belgrad'dan hareket ederek Sava Irmağı üzerinden Sirem yakasına geçti. Bu esnada İstanbul'dan gönderilen iki bin yeniçeri ile

⁷⁴ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epeçeli (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009), 3: 26. Pal Fodor, *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırılığı* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016), 112.

⁷⁵ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 3:40. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 232.

⁷⁶ Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, 123.

⁷⁷ Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", 9: 512.

⁷⁸ Pal Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der osmanischen Eroberung", *Südost-Forschungen* 55 (1996): 25.

⁷⁹ Solakzâde Mehmet Hemdemi, *Solakzâde Tarihi* (İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1298), 514. Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, Haz. Bekir Sıtkı Baysal (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 1: 203. Funda Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, 2009), 568.

⁸⁰ Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", 9: 512.

⁸¹ Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, 568.

⁸² Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, 568.

150 top Sokullu Mehmed Paşa'nın hizmetine erişti.⁸³ Sokullu Mehmed Paşa kendisine katılan birlikleriyle beraber Sirem bölgesinden hareket ederek 6 Ramazan'da (7 Eylül 1551) Segedin Ovası geride bırakıldıktan sonra, Beç (Beçey) Kalesi'ni muhasara altına aldı. Yoğun top ateşine maruz bırakılan Kale Osmanlı birliklerinin tarafından alındı. Sokullu Mehmed Paşa Beç Kalesi'ne muhafız birlik yerleştirdikten sonra Beçkerek Kalesi üzerine yürüdü. Bu Kale, Osmanlı birlikleri atışa başlamadan aman ile teslim oldu. Beçkerek Kalesi'nde hakimiyet sağlandıktan sonra Kanalak Parka'nı kuşatma altına aldı.⁸⁴ Kanalak Kalesi teslim olup, Çanad Kalesi muhasara altına alındı. Çanad Kalesi de aynı Kanalak Kalesi gibi teslim olduktan sonra sıra Lipova Kalesi'ne geldi. Lipova Kalesi Batori Andraş tarafından muhafaza ediliyordu. Osmanlı öncü birlikleriyle Lipova öncü birliklerinin karşılaşmasında Osmanlı öncü birliklerinin başarılı olması sonucunda Lipova Kalesi teslim oldu.⁸⁵ Lipova Kalesi'nin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi üzerine, Ulama Paşa Kale'ye yerleştirilip, Tımışvar Kalesi üzerine yüründü.⁸⁶

Lipova Kalesi'nde hâkimiyet sağlandıktan sonra, Belgrad'ın 130 km kuzeydoğusunda Temeş (Tımış) Nehri kıyısında bulunan Tımışvar Kalesi kuşatıldı. Burada da geleneksel kale kuşatmasında olduğu gibi metrisler kazılmaya başlandı. Istvan Losanczy'nin başarılı savunması⁸⁷, havaların soğuması ve sürekli yağmurların yağması nedeniyle metrislerin suyla dolması sonucu ilk fetih denemesi başarısız oldu⁸⁸ ve ordu kışlamak üzere Belgrad'a çağrıldı.

1551 yılında gerçekleştirilen sefer sonrası gelişmelere bakıldığında, Güneydoğu Macaristan'ın en önemli kalesi olan Tımışvar fethedilemedi. Fethin başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı Habsburg ordusu karşı taarruza geçmiş, Ulama Paşa'nın da şehit düştüğü savaşta Lipova Kalesi elden çıkmıştır. Segedin'de ise Habsburg ordusu geri püskürtülmüştür.⁸⁹

⁸³ Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, 568, Solakzâde Mehmet Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, 514.

⁸⁴ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, 1: 203-204.

⁸⁵ Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, 572, Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, 1: 203-204.

⁸⁶ Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, 572. Solakzâde Mehmet Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, 514.

⁸⁷ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 29.

⁸⁸ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, 204.

⁸⁹ Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", 9: 512.

1.2.2. Tımışvar'ın Fethi

Ferdinand'ın Erdel'i ilhak etmesi üzerine 1551 yılında bölgeye sefer düzenleme kararı alınmıştır. Bu seferde Keşiş Martinuzzi'nin Osmanlı birliklerini tereddütte bırakması ve seferin iyi planlanmaması Osmanlı Devleti'nin bölgeyi hâkimiyeti altına alma çabalarını başarısızlıkla sonuçlandırmıştır.⁹⁰ Bu başarısızlık tekrar gerçekleşmemesi için bir yıl sonraki sefer daha iyi organizasyonla sonuçlandırıldı.

1.2.2.1. Sefer Öncesi Hazırlıklar

İlk olarak seferin güvenliği için Rumeli Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde yolların ve Tuna üzerinde köprü kurulacak mahallerin tespit edilmesi istenmiştir. Rumeli Beylerbeyi İstanbul'a gönderdiği arzda Erdel Eyaleti'nde köprü kurulmasının gerekli olduğunu tespit etmiştir. İstanbul köprüler için gerekli malzemelerin hangi yollarla getirilmesini ve ne miktarda kereste lazım olduğu hakkında emirler göndermiştir.⁹¹

Sefer için gerekli hazırlıklar yapılırken askerın zahire ihtiyacını karşılamak üzere nüzul vergileri koyulmuştu. Nüzul defteri tutma görevi Şehzade Selim'in defterdarı olan Hüsam Bey'e tevcih edilmişti.⁹² 6 Eylül 1552 (H. 17 Ramazan 959) tarihinde Vezir Ahmed Paşa'ya yazılan hükümde bu göreve Bayram Bey'in tayin edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca hükümde, kendisinin defterleri Hüsam Bey'den alması istenmiştir.⁹³ Koyun eminine yazılan hükümde sefer-i hümayun için koyun tahsil edilmesi ve ihraç edilmesi⁹⁴, saray halkına gönderilen emirde ise askerlerin zahire çekmemesi için Sokullu Mehmet Paşa'nın Belgrad'a zahire göndermesi emredildi.⁹⁵ Ordunun ihtiyacı olan zahireler, Tuna Nehri'nden nakliye gemileri ile yapılmaktaydı.⁹⁶ Vidin Beyi'ne yazılan hükümde Erdel Eyaleti'nin isyan halinde olduğunu, bunun için Vidin'de vaki olan zahire gemilerinin güvenli bir şekilde Belgrad'a gönderilmesi

⁹⁰ Fodor, *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırılığı*, 119.

⁹¹ Topkapı Sarayı Kütüphanesi (TSK Koğuşlar), *Mühimme Defteri (MD)*, 888. 79/2.

⁹² TSK, Koğuşlar, *MD.*, 888. 214/1. (13 Cemâzilyevvel 959)

⁹³ TSK, Koğuşlar, *MD.* 888. 357/5.

⁹⁴ TSK, Koğuşlar, *MD.*, 888. 219/2. (18 Cemâzil-yel-evvel 959) Koyun emine gönderilen emirde tedarik edilen koyunların İstanbul'dan karşılanmaması konusunda uyarılmıştır. Bkz. Aynı hüküm.

⁹⁵ TSK, Koğuşlar, *MD.*, 888. 165/2.

⁹⁶ Çirmen beyine yazılan H.TSK Koğuşlar MD. 888, s. 177, hkm. 4. (23 Rebî-ül-ahir 959)

istenmiştir.⁹⁷ Ordunun kasap, aşçı, bakkal, çukacı, attar vb. ihtiyaçlarının karşılanması için Edirne kadısına hüküm yazılmıştır.⁹⁸

1.2.2.2. Sefer Planı

Seferin ilk askerî planlaması Boğdan Voyvodası'na yazılan hükümde yer almaktadır. Hükme göre Devlet Giray Han komutasındaki Tatar askerleri, Boğdan ve Karaman askerleriyle birleşip Erdel istikametinden yürüyeceklerdir. Ayrıca Mehmed Paşa komutasındaki Bosna, Pojega, Budin ve Sirem askerleri de Esteregon üzerinden, Hersek Bey'i Sinan Paşa'da Zagreb üzerinden bölgeye hareket edecektir.⁹⁹ İstanbul, Devlet Giray Han'a, Erdel Eyaleti'ne akınlar düzenlemesini emreder.¹⁰⁰ Fakat Devlet Giray Han'ın Erdel yerine Moskova taraflarına yöneldiği görülmektedir.¹⁰¹

Rumeli Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde Segedin Kalesi'nin muhasara altında olduğu haberi üzerine Silistre, Niğbolu, Özirnik, Perzerin, Vulcitrın, Avlonya, Yanya, Kırkkilise, Vize, Alacahisar Sancak Beyleri'yle bu muhasaraya karşı koymaları¹⁰², küffarın mağlup edilip Erdel üzerine sefer hazırlıklarının hızlandırılması emredilmiştir.¹⁰³

Erdel Eyaleti'ne yazılan emirlerde Erdel Eyaleti'nin kadimden südde-i saadete hizmet etmiş olduğu, Nemçe askerini eyalete dahledip fitne ve fesat çıkardığı, Erdel halkının Nemçe keferesine itimat etmeyerek onlara karşı koymaları istenmiştir. Erdel Beyleri; Vezir Ahmed Paşa'nın emrindeki askerlerle sefere memur edildiği, hizmetine girerek şimdiye kadar olan günahların affedildiği, eğer düşmanla ittifak kurarlarsa *mazlamamız boyunlarımızdır*, denilerek defalarca uyarılmıştır.¹⁰⁴

Sefer esnasında iki taraf arasında casusluk faaliyetleri görülmektedir. Rumeli Beylerbeyi'ne yazılan hükümde Erdel Eyaleti'nden casuslar geldiği, bu bölgede din-i

⁹⁷ TSK, Koğuşlar, MD., 888. 206/2. (10 Cemâzil-yel-evvel 959)

⁹⁸ Edirne Kadısına yazılan H.12 Rabiulahir 959/M.7 Nisan 1552 tarihli hüküm. TSK, Koğuşlar, MD., 888. 152/3.

⁹⁹ Boğdan Voyvodası'na yazılan H. 25 Muharrem 959/M. 22 Ocak 1552 tarihli hüküm. TSK Koğuşlar, MD., 888. 22/4.

¹⁰⁰ TSK Koğuşlar, MD., 888. 147/2. (5 Rebî-ül-âhır 959).

¹⁰¹ Devlet Giray Han'ın Moskova seferi için bkz. Halil İnalçık, "Devlet Giray", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 241-242. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

¹⁰² Hersek Sancağı Beyi Sinan Paşa'ya yazılan H. Rebî-ül-evvel 959/M. Şubat 1552 tarihli hüküm. TSK Koğuşlar, MD., 888. 86/1.

¹⁰³ Budin Beylerbeyi'si Ali Paşa'ya yazılan H. 16 Rebî-ül-evvel 959/M. 12 Mart 1552 tarihli hüküm. TSK Koğuşlar, MD., 888, 109/1.

¹⁰⁴ Erdel Voyvodası'na yazılan H. 27 Safer 959/M. 23 Şubat 1552 tarihli hüküm. TSK Koğuşlar, MD., 888. 76/3.

müfsidin katledildiği ve Nemçe askerlerinin Erdel Eyaleti'nde kalelere asker koyduğu haberleri gelmektedir, denilmektedir.¹⁰⁵ Bir başka örnek, Pojega Bey'i Ulama Bey'e gönderilen hükümde kâfirlerin casus gönderdiği haberlerinin alındığı ve bu casuslukların engellenmesi¹⁰⁶, Hersek Beyi'ne yazılan hükümde ise reyanın iskelelere yakın ve sair yerlere yaklaştırılmaması¹⁰⁷, Boğdan Beyi'ne yazılan hükümde askerlerin içinden Leh tarafına casusluk yapanların haber alındığı, buna mani olunarak sefere hazır olunması istenmektedir.¹⁰⁸

Kayıtlarda Erdel bölgesinden kaçan bir kısım reyanın Osmanlı tarafına göç ettiği tespit edilmiştir. Örneğin, Peç ve Beçerek Beyi Kasım'ın Erdel Eyaleti'nden gelen reyanın Segedin, Sirem ve Semendire sancaklarına geçişlerine mani olmamasına¹⁰⁹ ve Vulcitrın Sancak Beyi'ne yazılan hükümde ise Erdel Eyaleti'nden gelenlerin meskûn yerleri ihya ve imar etmek için yerleştirildiğine değinilmektedir.¹¹⁰

Segedin kuşatmasından sonra Kara Ahmed Paşa'nın emrine verilen kuvvetleri incelediğimizde; Sefer için Rumeli kadılarına yazılan hükümde silahdar zümresi ile sağ bölük ulufecileri¹¹¹, bunların yanında Silistre Sancak Beyi'ne yazılan hükümde subaşı, sipahi, çeribaşı ve diğer askerleriyle birlikte Ahmed Paşa'ya katılması emredilmiştir.¹¹² Bunlardan başka Dukakin Beyi yanında nevbetçi hizmetinde olan 200 yeniçeriye, 97 nefer daha eklenerek bu askerler; Ahmed Paşa'nın emrine verilmiştir.¹¹³ Yeniçeri ağasına yazılan diğer bir emirde silahdar ve sağ bölük ulufecilerin sefere noksansız çıkmaları ve ağalarının da yanında hazır bulunmaları konusunda yeniçeri ağası uyarılmıştır.¹¹⁴ Yeniçerilerin silah ve mühimmatı ise Hassa harç emini tarafından tedarik edilmiştir.¹¹⁵

¹⁰⁵ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 27/2.

¹⁰⁶ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 182/7.

¹⁰⁷ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 182/8. (28 Rebî-ül-evvel 959)

¹⁰⁸ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 220/4-224/7-140-3.

¹⁰⁹ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 218/4.

¹¹⁰ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 213/4. (13 Cemâzil-yel-evvel 959).

¹¹¹ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 150/2-163/4.

¹¹² TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 153/1-159/6. (13 Rebî-ül-âhır 959).

¹¹³ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 186/2. (28 Rebî-ül-âhır 959), 187/3. (29 Rebî-ül-âhır 959). Evliya Çelebi Ahmed Paşa'nın emrine verilen askerler; 40 oda yeniçeri ile sekbanbaşı, aşağı bölük ağaları, topçu, cebeci, 17 beylerbeyi, 40 adet sancak beyi ve Budin Veziri Ali Paşa olarak belirtmektedir. Bkz. Evliya Çelebi, 5. *Kitap*, 527.

¹¹⁴ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 172/4. (21 Rebî-ül âhır 959)

¹¹⁵ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 149/6. (7 Rebî-ül âhır 959)

Sefer için gerekli mühimmatın gönderilmesi istenirken¹¹⁶ aynı zamanda bunları cepheye nakletmek üzere Alacahisar Beyi'ne ve kadılara gönderilen emirde top çekmek ve sair hizmet için gerekli cerehor ihtiyacının karşılanması istenmiştir¹¹⁷. Solakzade, Ahmed Paşa'nın emrine verilen kuvvetleri, “*sekbanbaşı birkaç bin yeniçeri ile ve dört bölük ağası bölükleri ile topçu ve cebeci ve sair asakirden hayli tayin olundu*” diyerek nakleder.¹¹⁸

Belgelerde sefer esnasında aksaklıkların da yaşandığı görülmektedir. Yeniçeri ağasına yazılan hükümde sefere tayin olunan silahdar ve sağ bölük ulufecilerinin sefere ulaşmadığının haber alındığı, Sofya'da yoklama yapılarak katılmayanların ulufelerinin kesilmesi¹¹⁹, Aydın Beyi Hayreddin'in Silistre sancağını korumakla görevlendirildiği halde, yetişememesi üzerine Anadolu Beylerbeyi'nin yanında kalması emredilmiştir.¹²⁰

Sefere katılan diğer kuvvetlere bakıldığında Köstendil Beyi'ne yazılan hükümde 17. Rebî-ül evvel'de sefere hazır olmaları¹²¹, Bursa Beyi Behram Bey'e Niğbolu sancağına varıp askerleriyle münasip bir mahallede beklemeleri¹²², Vulçitrın Beyi'ne yazılan hükümde ise Vidin sancağına yakın olan nehirlerin düşmanın buradan gelme ihtimaline karşı akıncılar tarafından korunması emredildi.¹²³

Kuşatma öncesi Tımişvar Kalesi'nde 960 süvari, 1350 piyade, 300 paralı Çek askeri, 150 paralı Alman askeri, 200 haydut ve 200 Tımişvar'ın yerli askeri bulunuyordu.¹²⁴ Solakzade, Tımişvar Kalesi'nde 300-400 adet İspanyol askerinin olduğunu ifade

¹¹⁶ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 175/3. (22 Rebî-ül âhır 959), 187/1.

¹¹⁷ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 179/2.

¹¹⁸ Solakzâde Mehmet Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, 515.

¹¹⁹ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 220/4. ((20 Cemâzil-yel-evvel 959)

¹²⁰ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 220/1. (18 Cemâzil-yel-evvel 959)

¹²¹ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 158/1. “Vezir Ahmed Paşa'ya kapukulından ve Rumeli'nün ümerâ ve askerinden niçe bin, dilî-ü dilâver ve şîr-i zafer-peyker koşulup âlât-ı kîtâl ile târîh-i mesfûrd irsâl buyurulmuş idi.” Bkz. Hasan Bey-zade Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zade Tarihi*, 527.

¹²² TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 140/2. (2 Rebî-ül âhır 959), 153/2. (9 Rebî-ül âhır 959). Boğdan Voyvodası'na yazılan hükümlerde seferde Behram Bey ve Kırkkilise Bey'i Hasan'la birlikte hareket etmesi istenmiştir. Bkz. TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 198/1-220/2. Eflak Voyvodası'na yazılan hükümde Biga Beyi Sinan Bey ile birlikte hareket edilmesi istenmiştir. Bkz. TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 220/2-3. (gurre-i Cemâzil-yel-Âhır 959).

¹²³ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 184/1.

¹²⁴ Ioan Hategan, *Eyaletul de Timișoara*, 40-41. Kuşatmada kalede bulunan asker sayısı tartışmalıdır. 1000 Macar süvarisi, 100 haydut, 300 Çek askeri, 250 İspanyol askeri, 150 Alman askeri ile 17 top bulunurken, başka bir kaynaktan 760 süvari eri, 250 Alman askeri, 100 İngiliz, 100 Caransebeşli ve 250 Tımişvar'ın yerli askeri bulunmaktadır. bkz. Ioan Hategan, *Eyaletul de Timișoara*, 40-42.

etmektedir.¹²⁵ Celalzade ise Kale’de İspanyol, Nemçe ve Macar askerlerinin olduğunu belirtmektedir.¹²⁶

22 Nisan 1552 yılında Edirne’den yola çıkan Osmanlı güçleri, 27 Haziran’da Tımişvar önlerine geldi. Bu sırada metrisler kazanılmış¹²⁷, 29 Haziran’da Osmanlı ordusu merkezde bulunan hisarı muhasaraya başlamıştır.¹²⁸ Açılan lağımlar ve yoğun top ateşi neticesinde kale savunması çöktürülmüş ve ilk olarak kalenin varoş kısmında hâkimiyet sağlanmıştır. Kalenin ağır hasar alması ve varoş kısmının kaybedilmesi üzerine iç kaleye çekilen askerler, kaleden gitmelerine izin verilirse kaleyi teslim edeceklerini bildirmişlerdir. Serdar Ahmed Paşa Macarlar’ın aman isteğini kabul edip gitmelerine izin vermiştir. 27 Temmuz 1552’de Macarlar kaleyi tamamen tahliye etmişlerdir.¹²⁹

Henüz savaş devam ederken Ahmed Paşa bir yandan savaşla bir yandan da bölgede kurulacak eyaletin temellerini atmakla meşguldü.¹³⁰ Ahmed Paşa, Tımişvar Kalesi kuşatma altındayken, fetih sonrası Kale’de istihdam edilmek üzere Beç ve Beçkerek Kaleleri’nden 750 nefer ile bunlara 1600 nefer daha ilave edilerek buraya kaydırılmasını talep etmiştir.¹³¹

Belgelerde görüldüğü kadarıyla, 27 Temmuz 1552 tarihinde Tımişvar Kalesi Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra Ahmed Paşa bölgedeki diğer kalelere doğru yönelmiştir.¹³² Bu sırada Ahmed Paşa ile merkezî hükümetin bağlantısının kesildiğini görmekteyiz. Merkezi hükümet Rumeli Beylerbeyi’ne gönderdiği hükümde Ahmed Paşa’nın hangi istikamette olduğunu sormaktadır. Belgenin bir benzerinin de Ahmed Paşa’ya

¹²⁵ Solakzâde Mehmet Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, 515.

¹²⁶ Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü’l-Memâlik ve Derecâtü’l-Mesâlik*, 576.

¹²⁷ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 316/3.

¹²⁸ Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü’l-Memâlik ve Derecâtü’l-Mesâlik*, 576. Solakzâde Mehmet Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, 515.

¹²⁹ Solakzâde Mehmet Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, 515.

¹³⁰ Fodor, *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırılığı*, 129. 7 Temmuz 1552 (H.15 Recep 959) tarihinde Ahmed Paşaya’ya yazılan hükümde kendisine 100.000 akçe gönderildiği, bu meblağı tımarlara terakki için dağıtması, 4 nefer çavuşluk ve 3 nefer çaşnigiliğe arz eylemesi istenmiştir. bkz. TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 347/2. (15 Ramazan 959)

¹³¹ TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 347/3. (15 Ramazan 959)

¹³² Budin Beylerbeyi’ne yazılan hükümde, ‘‘Düstûr-ı mükerrer vezirim Ahmed Paşa edâmallahû te’âlâ iclâlehû Dımişkar (Tımişvar) ka’asını feth etdikden sonra haberi vârid olmadı eyle olsa müşârunileyh vezirim bi’l-fi’l ne mahaldedir ve ne iş tutar ve tedbir ve tedârikleri nedir ve küffâr-ı hâksârın dahî evzâ’ ve etvârları nenin üzerinedir tafsil ile ma’lûm olmak mühim ve lâzım olmağın buyurdum ki; () vusûl buldukda te’hîr ve terâhî itmeyüp mûmâileyh vezirim bi’l-fi’l ne mahaldedir ve ne iş tutar ve tedbir ve tedâriki nedir ve küffâr-ı hâksârın dahî efkâr-ı fâsidleri nedir ve evzâ’ ve etvârları nedir ta’cilen sahîh haber alup mufassal ve meşrûh yazup sûdde-i sa’âdetime arz eyleyesin’’. TSK Koğuşlar, *MD.*, 888. 414/3 (13 Ramazan 959).

gönderilmiştir.¹³³ Merkez, Ahmed Paşa'nın hangi mahalde olduğunu çevre beylerbeyliklere yazdığı hükümlerden anlamaya çalışmakla beraber kendisine de hükümler gönderir ve kendisinden emrindeki Rumeli askerlerinden bazılarının seferden geri dönmediğini, emri altındaki askerlerinin yoklanıp bunların merkeze gönderilmesini talep etti.¹³⁴

Ahmed Paşa Tımişvar'ın fethini tamamlarken bir yandan da bölgedeki diğer kaleleri hâkimiyeti altına aldı.¹³⁵ Yine belgelerde bu kalelerin fethi tamamlandıktan sonra Eğri Kalesi'ni almaya niyetli olduğunu görülmektedir. Ahmed Paşa, bir yandan Eğri üzerine yönelirken bir yandan da bölgeyi Osmanlı sınırları içerisine entegre etmek için çalışmıştır.¹³⁶ Tımişvar Beylerbeyliği'ne Kasım Paşa getirilip kendisine 800.000 akçe has bağlanmıştır. Merkez, Ahmed Paşa'ya gönderdiği hükümde Semendire, Alacahisar ve Vidin sancaklarının Tımişvar Beylerbeyliği'ne bağlanmasını talep etmektedir. Ahmed Paşa; Tımişvar, Bosna ve Budin Eyaletleri'nin ada şeklinde birbirlerine beş altı günlük mesafede olduğunu, düşman saldırılarına karşı bir ittifak içerisinde karşı koyabileceklerini düşünmektedir.¹³⁷

1.3. Kanuni Sultan Süleyman Sonrası Osmanlı-Macar İlişkileri

Kanuni'nin ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nin zayıflayacağını tahmin eden Lehistan, Eflak ve Boğdan üzerinde nüfuz tesisine kalkışmıştı. II. Selim bu haberler üzerine Lehistan meselesine ciddiyle eğilip bölgeye kuvvet sevk etmekten çekinmedi. Bu sırada ölen Lehistan Kralı II. Sigismund'un yerine Osmanlı taraftarı olan Erdel Voyvodası Bathory'nin seçilmesi hususunda Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın gayretleri oldu. Bu seçimle Osmanlı Devleti Orta Avrupa'daki etkisini göstermiştir.

¹³³ TSK Koşuşlar, MD., 888. 415/1. (13 Ramazan 959) Hâliyâ senin ahvâlin ve asâkir-i mansûrenin ahvâli bilinmek lazım olmuştur. Buyurdum ki; () vusûl buldukda bi'l-fi'l ne mahaldesin, asker ahvâli nicedir, tedbir ve tedârikin senin üzerinedir ve küffâr-ı hâksârın dahî ahvâl ve evzâ'ı ne veçhiledir, ne mahalderdir, fikr-i bâtilası nenin üzerinedir ta'cilen tafsîl üzere cümle ahvâli yazup arz eylesesin ve düşman taraflarından gaflet üzere olmayup dâyim basîret üzere olasın.

¹³⁴ TSK Koşuşlar, MD., 888. 442/4. (29 Ramazan 959)

¹³⁵ TSK Koşuşlar, MD., 888. 445/3. (29 Ramazan 959)

¹³⁶ Cristina Feneşan, *Cultura Otomana A Eyaletului Timișoara (1552-1576)*, (Timișoara: Editura de vest Timișoara, 2006), 36. TSK Koşuşlar, MD., 888. 446/4. Belgelerde Eğri seferi ile ilgili bir malumat bulunmamaktadır.

¹³⁷ Fodor, *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı*, 130.

Sokullu Mehmed Paşa ise siyasetteki maharetini ortaya koymuştur. Bunun dolayı Lehistan bir müddet Osmanlı siyasetine sadık kalmıştır.¹³⁸

1565 yılında imzalanan 8 yıllık muahede III. Murad'ın cülusu ile tasdik edilmişti. Bu muahede Avusturya'da İmparator Maximilien'in yerine tahta çıkan II. Radolphe zamanında tekrar yenilenmiştir. Buna rağmen Bosna ve Macaristan sınırında toplanmış bulunan "Uskok" denilen haydutların tecavüzlerinden bölgedeki Türk halkı şikayetçi idi. Osmanlı hudut kuvvetleri zaman zaman bunları tedip maksadıyla sınırı aşmaktaydı. Bölgede görevli Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa, Avusturya'nın Hırvatistan topraklarına akınlar yapmış, Hrastoviçe, Gorave ve Bihke'yi ele geçirip Petrina bölgesinde bir kale inşa ettirmiştir.¹³⁹

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Eflak, Boğdan ve Erdel'deki nüfuzu eskiye nazaran daha güçlenmişti. Devlet bölgeyi daha ciddi denetliyordu. Zira Sadrazam Sinan Paşa resmi haraç miktarını artırmış hatta her Voyvoda değişikliğinde devlet erkânına ödenmesi gereken para miktarını da yükseltmişti. Haliyle bu haraç Hristiyan reaya üzerinde mali külfete sebep olmuştu. Nüfusun büyük ekseriyetinin Hristiyan'lardan oluşması dolayısıyla bundan rahatsızlık duyanlar da artmıştı. Öte yandan dış telkinler ve istiklal vaatleri yüzünden Hristiyan halk Osmanlı idaresine karşı husumet beslemeye başlamıştı. Avrupa'da Osmanlı Devleti'ne karşı artan hasmane tavırları sevk ve idare edenlerin başında Papa VIII. Clement geliyordu. Clement Tükler aleyhine çalışacak büyük bir Hristiyan birliği vücuda getirmek üzere Avrupa'da çalışmalara başladı. Hedefi Avrupa'da bir mukaddes ittifak meydana getirip güçleri birleştirmektir. Mukaddes ittifak için çalışanlardan biri de II.Rudolf idi. Mevcut şartlar Avrupa'da düşmanlığa kolayca bir zemin hazırlamıştı. Papa'dan ve II.Rudolf'dan destek alan Eflak ve Boğdan Beyleri gayelerine ulaşmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı isyana başladı.¹⁴⁰

¹³⁸ Mücteba İlgürel, "Zirveden Dönüş: II.Selim'den III.Mehmed'e", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 11: 646.

¹³⁹ İlgürel, "Zirveden Dönüş: II.Selim'den III.Mehmed'e", 11: 655.

¹⁴⁰ İlgürel, "Zirveden Dönüş: II.Selim'den III.Mehmed'e", 11: 655.

1591'de Bosna hududunda başlayan çatışmalar daha sonra Habsburglu'larla genel bir savaşa dönüştü. Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa'nın sınırdaki akınları ileride Habsburg İmparatorluğu ile başlayacak uzun savaş döneminin sebeplerinden biri olmuştur.¹⁴¹

Uzun süren barış döneminde Osmanlı Devleti'nin ellerindeki Macar topraklarını almaktan asla vazgeçmeyeceklerinin farkında olan Habsburg İmparatorluğu sağlam bir savunma hattı kurmaya özen gösterdi. Aslında uç boylarında her iki tarafın akıncıları da zaman zaman akın faaliyetlerinde bulunuyordu. 1587-88 yıllarındaki bazı sınır olayları bu cephede bir savaşın yaklaştığını haber veriyordu. Nihayet 1593'te başlayan bu savaş 14 yıl kadar sürmüştür. Bu savaştan Osmanlı Devleti önemli bir kazanç elde edemediği gibi hatırı sayılır maddi ve manevi kayıplarla çıkmıştır. Savaşın başlamasında sınır olayları ve Orta Avrupa'da siyasî hâkimiyet kurma eğiliminin yanında Osmanlı Devleti'nin ileri gelen idarecileri arasındaki rekabetin de rol oynamış olması muhtemeldir.¹⁴²

Avusturya'nın savaşı bir Haçlı seferine dönüştürme politikası bir ölçüde başarılı oldu ve birçok Hristiyan gönüllünün yanı sıra Osmanlı'lara tabi durumdaki Erdel, Eflak ve Boğdan Beyleri de Osmanlı'lara karşı savaştı.¹⁴³ Osmanlı tarihinde Eğri Seferi veya Haçova Meydan Muharebesi diye anılan bu sefere III.Mehmed de katıldı. Eğri Kalesi, Erdel ile Avusturya arasındaki haberleşme yollarını kontrol altında bulunduruyordu. Osmanlı ordusu Eğri önüne ulaştığı zaman teslim teklif edilmiş, reddedilince kuşatma başlatılmıştır. Çok iyi tahkim edilmiş olan kale, şiddetli hücumlarla ele geçirilmiştir (Ekim 1595).

Fethin sonrası Hadım Cafer Paşa birkaç bin kişilik ordusuyla Eğri Kalesi'ni kurtarmak için gelen Maximilian'ın ordusu ile karşılaştı ve ona mağlup oldu. Bunun üzerine Eğri'de toplanan harp meclisi Maximilian'ın üzerine yürünmesine karar verdi. Bu karar mecliste bulunan Hoca Sadeddin Efendi'nin teşvik ve tavsiyeleriyle alındı. Nihayet ordu Eğri'den Haçova'ya yürüyerek burada düşmanla karşılaştı. Arşidük Maximilian ve Bathory kumandasındaki 50-100.000 kişilik Avusturya İmparatorluk ordusu Alman, İspanyol, Papalık, Floransa, Macar, Çek ve Leh askerlerinden meydana geliyordu. Osmanlı kuvvetleri de hemen hemen aynı sayıda idi. İlk çarpışmalar 25 Ekim'de ikinci

¹⁴¹ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 1: 285-286.

¹⁴² Mehmet Öz, "II.Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 715.

¹⁴³ Öz, "II.Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", 9: 715.

vakti küçük gruplar arasında başladı, asıl savaş ise ertesi gün 26 Ekim’de cereyan etti. Avusturya ordusu ikinci vakti harekete geçerek Osmanlı ordusu üzerine alaylar halinde saldırmaya başladı. Saldırıları sırasında Sokulluzade Hasan Paşa kumandasındaki Rumeli kuvvetlerinin bulunduğu sağ kol dağıldı. Ardından merkeze hücum ederek müdafaa hattını yaran Habsburg kuvvetleri buradaki ağırlıkları, hazine ve eşya sandıklarını yağmalamaya başladılar. Bu durum karşısında Veziriazam İbrahim Paşa geri çekilmek istediysede Hoca Sadeddin Efendi’nin karşı çıkmasıyla padişahın savaş meydanında kalması sağlandı. Bu arada merkeze saldıran ve yağmaya dalan Habsburg kuvvetlerinin karargâhtaki hizmetli sınıf tarafından kolayca geri püskürtülmesi, padişahın savaş meydanından ayrılmaması, büyük bir bölümü savaşı sürdürmekte olan ve bir kısmı bozulup geri çekilen askerin maneviyatını yükselttiği gibi savaşın da kaderini değiştirdi. Toparlanıp hücumu geçen Osmanlı kuvvetleri karşısında müttefikler panik halinde kaçmaya başladılar, büyük bir kısmı da bataklığa sürülerek imha edildi ve böylece kesin bir zafer kazanılmış oldu.¹⁴⁴

Haçova Zaferi’nden sonra padişahın İstanbul’a geri dönmek istemesi bu zaferin nimetlerinden gerektiği gibi istifade edilmesini engellemiştir. 1597 yılında Erdel Voyvodası Sigismund Tımişvar Eyaletleri’ndeki bazı kaleleri işgal ederek Tımişvar Kalesi’ni dahi tehdide başladı. Kırım Hanı Gazi Giray’ın kuvvetlerinin gelmesi üzerine harekete geçen Satırcı Mehmed Paşa Varat üzerine yürüdü. Diğer taraftan Budin’in Arşidük Mathian tarafından muhasara edildiği haberi geldi. Fakat her iki taraf bir sonuca ulaşamayınca muhasara kaldırıldı.¹⁴⁵

1.4. Tımişvar’ın Osmanlı-Doğu Avrupa İlişkilerinde Oynadığı Köprü Rolü

Osmanlı Devleti’nin 1350’li yıllardan itibaren Balkanlar’da yoğun fetih faaliyetleri, sadece bu bölgenin değil, Orta Avrupa’nın da kaderini değiştirecek ölçüde önemli bir gelişmedir. I. Kosova Savaşı’nın ardından bölgedeki gücünü artıran Osmanlı’lar, bu yıldan itibaren Tuna Nehri’ne kadar uzanma imkanını da elde etmişlerdir. Ancak Tuna Nehri’ni tabii bir sınır olarak görmemiş, hedeflerini Tuna ötesine çevirmişlerdir.¹⁴⁶ Habsburglu’lara karşı Budin’in bir beylerbeylik haline getirilmesiyle, Erdel üzerinde

¹⁴⁴ Feridun M.Emecen, “Haçova Meydan Muharebesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14:546-547.

¹⁴⁵ İlgürel, “Zirveden Dönüş: II.Selim’den III.Mehmed’e”, 9: 660.

¹⁴⁶ Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 221.

Osmanlı hâkimiyeti 1541 yılında fiilen başladı.¹⁴⁷1552’de Tımişvar’ın fethedilmesi, bu coğrafyada uzun sürecek yeni bir stratejinin devreye girmesine zemin hazırladı.

Türk kaynaklarında Erdil veya Erdelistan, Macar kaynaklarında Erdely, Romen kaynaklarında Ardeal şeklinde geçen Erdel, bugün Romanya’nın kuzeybatısında yer almakta olup uzun bir süre Macar hâkimiyetinde kalmıştır.¹⁴⁸

Tımişvar-Erdel ilişkisini muhtevalarına göre genel olarak şu ana başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

1) Tımişvar Beylerbeyi’nin Erdel’e Yardımı: Erdel Osmanlı toprağı sayıldığından Habsburglu’lara karşı korunması Tımişvar Beylerbeyi’nin görevleri arasındadır. 9 Muharrem 972/17 Ağustos 1564 tarihinde Tımişvar Beylerbeyi’ne yazılan hükümde Habsburglu’ların Erdel topraklarında kale ve parkan inşa etmek istemeleri üzerine Erdel tarafında savaş vukuu bulmuş, Tımişvar Beylerbeyi’nin yardım etmesi istenmiştir.¹⁴⁹ Diğer bir örneğimiz, 10 Rebülevvel 973/5 Ekim 1565 tarihinde Tımişvar Beylerbeyi’ne yazılan hükümde Habsburg askerlerinin Erdel’den geri çekilip herhangi tehlikeli bir durum kalmaz ise kendilerinin de çekilebileceğı, aksi takdirde yanındaki askerlerle düşmanın üzerine varması istenmiş, bu şekilde hareket edilerek Erdel’in korunması amaçlanmıştır.¹⁵⁰

2. Sınır Anlaşmazlıkları: Tımişvar Eyaleti 1554, 1569 ve 1579 yıllarında üç defa tahrir edilmiştir. Bu tahrirler sonucunda Erdel’e tabi bazı köyler Tımişvar Eyaleti içerisinde kaydedilmiştir. Buna göre 7 Zilhicce 978/2 Mayıs 1571 tarihinde Erdel Kralı’nın Lipova ve Pankota sancaklarının tahriri esnasında Erdel’e tabi bazı köylerde dirlik olarak tevzi edildiğine dair şikayeti üzerine, Tımişvar Eyaleti’ni tahrir eden Halil Bey’in hazırladığı mufassal defteri dersaadete göndermesi istenmiştir.¹⁵¹ Ayrıca Osmanlı

¹⁴⁷ M. Tayyib Gökbilgin, “Erdel”, *İA*, IV, s. 298.

¹⁴⁸ Kemal Karpat, “Erdel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995, 11: 280. Macaristan’a tabi olan Erdel’e ilk Osmanlı akınları I. Murad zamanında başlamıştır. bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II. Cilt, İstanbul’un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman’ın Ölümüne Kadar*, 9. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006), 437.

¹⁴⁹ *6 Numaralı Mühimme Defteri (972/ 1564–1565)*, s. 32, hkm. 17.

¹⁵⁰ Tımişvar Eyaleti’nin Erdel’e yardımıyla ilgili olarak bkz. BOA, MD., 5, vrk. 73, hkm. 51, 99, 108, 154, 331, 497, 684, 954.; *6 Numaralı Mühimme Defteri (972/ 1564–1565)*, *Özet-Transkripsiyon ve İndeks I*, ss. 9, 10, 11, 12, 23, 31, 78, 219, 300, 305, 306. 199-200. 100-101; 102-103; 103-104; 105-106; 118-119.; *7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567–1569)*, 337, 338, 33.; BOA, MD., 10. 15/36. (16 m. 979); *12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570–1572)*, 244, 340, 341, 342. *3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968 / 1558–1560)*, 85, 268, 685. (21 Ra. 967). BOA, MD., 55. 43/143. (15 z. 992).

¹⁵¹ *12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570–1572)*, *Özet-Transkripsiyon ve İndeks I*, 260-261.

Devleti'nin Tımsıvar Beylerbeyi'ne yazdığı hükümlerde Erdel'in köy ve kasabalarına kimsenin müdahale ettirilmemesi istemiştir.¹⁵²

3. Bazen Erdel tarafından bazen de Tımsıvar tarafından sınırlardaki köylere taarruzda bulunması hem Erdel hem de Tımsıvar Beylerbeyi'nin şikâyetleriyle mühimme defterlerine yansıyan birçok örnek bulunmaktadır.¹⁵³ İncelenen dönem itibariyle mühimme kayıtlarında ilk olarak Cemazeyilahir 1000/Mart-Nisan 1592 tarihinde sınırda bulunan sipahilerin Erdel vilayetine tabi köy ve kasabaları basıp, yağmalamalarına ve eşkıyalık hareketlerine dair Tımsıvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde buna mani olunması istenmiştir.¹⁵⁴ Diğer bir örneğimiz 28 Rabiulevvel 986/4 Haziran 1578 tarihinde Tımsıvar Muharriri Hasan'a yazılan hükümde Erdel'e tabi kasaba ve köylere tecavüz edilmemesi istenmiştir.¹⁵⁵

4. İstihbarat Faaliyetleri: Erdel, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir voyvoda olsa da her zaman sınırın öte yakasıyla ilişki kurabilecek bir durumdaydı. Bu yüzden sürekli izlenmesi gerekmektedir. Bu iş Tımsıvar Beylerbeyi'ne aitti. Bu bağlamda 27 Recep 967/23 Nisan 1560 tarihinde Tımsıvar Beylerbeyi Kasım Paşa'ya gönderilen bir hükümde Habsburg tarafından tüccarların Erdel'e girmelerinin engellenip engellenmediği ve Erdel'in Habsburg ile ittifak halinde olup olmadığının araştırılması istenmiştir.¹⁵⁶ Diğer bir istihbarat olayı ise 8 Zilhicce 978/3 Mayıs 1571 tarihinde Solnok sancağında yer alan Şikloş parkanında küffar toplanmak üzereyken, Erdel Beyi'nin Beç kralının kızını istemek için adamlarını gönderdiğinin işitilmesi üzerine Tımsıvar Beylerbeyi'nin durumu araştırması istenmiştir.¹⁵⁷

Mühimme kayıtlarından anlaşıldığına göre Tımsıvar Beylerbeyi'nin en önemli görevi Erdel'i Nemçe'ye (Avusturya- Beç) karşı korumaktır.

¹⁵² BOA, MD., 10. 400-401. H. 17 Şa'bân 979/M. 4 Ocak 1572.

¹⁵³ Tımsıvar-Erdel sınır anlaşmazlıklarıyla ilgili olarak bkz. BOA, MD., 10, hkm. 212. (17 n. 979); 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572), Özet-Transkripsiyon ve İndeks II, ss.161-162. (21 Ra. 979). BOA, MD., 10. 69-70/212. (17 N.). BOA, MD., 5. 70/315. (6 Ra. 973). BOA, MD., 5, hkm. 260. (27 s. 973). BOA, MD., 43.115.; 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), Özet-Transkripsiyon ve İndeks I, 75. (2 Ra. 975); BOA, MD., 72. 163/639.(29 ramazân 1000); BOA, MD., 72, 167/649.(L. 1000); BOA, MD. 55. 42/139. (15 z. 992). BOA, MD., 10. 26-39(16 m. 979); BOA, MD., 19. 104/418. (4 Ra. 980). BOA, MD., 19. 113/458. 459. (13 ra 980). BOA, MD., 69. 136/80. ; BOA, MD., 69. 545.(Fî gurre-i Rebî'ülevvel 1000); BOA, MD., 22. 8/32. (11 Muharrem 981).

¹⁵⁴ BOA, MD., 69. 148/592.

¹⁵⁵ BOA, MD., 34. 144/590.

¹⁵⁶ 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968 / 1558-1560, 458/1034.

¹⁵⁷ BOA, MD., 9. 54/262.

1541 yılında Budin'in, beylerbeyi statüsüne getirilmesinden sonra 1552 yılında Tımişvar bölgesinin fethi ile birlikte Macaristan'da iki eyalet tesis edilmiş oldu. Budin'in coğrafi olarak Avusturya sınırında yer alması ve Viyana İstanbul güzergâhı üzerinde bulunması Budin'e farklı bir statü kazandırmış olsa da Tımişvar Eyaleti Erdel'in güvenliğini sağlamakta, zaman zaman da Budin Eyaleti'ne askerî ve iktisadî yardımlarda bulunmaktadır.¹⁵⁸ Arşiv belgelerinden Beç (Avusturya) saldırılarına karşı Tımişvar Beylerbeyi'nin Budin Beylerbeyi'nin emri altında savaşa hazır olması istenmiştir.¹⁵⁹

XVI. yüzyılın ikinci yarısında kurulan Tımişvar Eyaleti Avusturya sınırında yer alması nedeniyle, Avusturya saldırılarına karşı hazırlıklı olması gereken bir eyaletti. Ardından fetihlerle birlikte sınırların genişlemesi sonucunda Avusturya tehlikesinin en azından Tımişvar Eyaleti için ikinci dereceye gerilediği görülmektedir. Mühimme kayıtlarından edinilen bilgilere göre Tımişvar Beylerbeyi'ne, yapılan ahitnameye aykırı davranışlardan kaçınması¹⁶⁰, Avusturya sınırındaki kale ve kasabalara tecavüz edilmemesi¹⁶¹ ve Avusturya tarafına karşı sınırların korunması hakkında Merkez'den hükümler gönderilmiştir.¹⁶² Avusturya'nın Erdel üzerine yapacağı seferlerde Tımişvar Beylerbeyi'nin sürekli hazır olması ve gerekirse yardımda bulunması da Erdel'i Avusturya'ya karşı koruma görevinin Tımişvar Beylerbeyi'nin görevleri arasında olduğunu göstermektedir.¹⁶³

¹⁵⁸ Tımişvar Eyaleti'nin Budin'e iktisadi yardımları için bkz. Bölüm V: Tımişvar Hazinesine Genel Bir Bakış.

¹⁵⁹ BOA, MD., 43, 23/50. (18 ra.988). BOA, MD., 43, 49/100. (14 r. 988); BOA, MD., 5, 637. BOA, MD., 9, 50/245. (22 c. 977); 3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968/1558-1560, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 12, Ankara 1993, 18-19. (28 L. 966).

¹⁶⁰ 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/ 1564–1565), Özet-Transkripsiyon ve İndeks I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 28, Ankara 1995, 418-419. (17 b. 972)

¹⁶¹ BOA, MD. 55. 104. (29 Za. 992)

¹⁶² 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/ 1564–1565), Özet-Transkripsiyon ve İndeks I, 32-33, 39-40, 102, 108-109, 163, 178-179. ; 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968 / 1558–1560), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:12, Ankara 1993. 18-19, 678.

¹⁶³ Erdel'e Avusturya tarafından gelebilecek saldırılara karşı Tımişvar Beylerbeyi'nin görevlendirmesi hakkında bkz. Tımişvar-Erdel İlişkisi.

BÖLÜM 2: İDARİ TAKSİMAT

2.1. Tımişvar Eyaleti'nin Kuruluşu ve Coğrafi Sınırları

Osmanlı Devleti'nde fetihler sonucu sınırların genişlemesi, idari yapıda bir takım düzenlemelere neden olmuştur. Edirne'nin fethinin ardından 1362 yılında Rumeli Beylerbeyliği kurulmuştur.¹⁶⁴ Akabinde Yıldırım Bayezid'in Anadolu'da sınırları genişletmesi üzerine Kütahya merkezli Anadolu Beylerbeyliği kurulmuştur. XV. yüzyıla gelindiğinde ise Anadolu'da Rum (1413) ve Karaman (1481) Beylerbeylikleri kurularak, biri Rumeli de olmak üzere 4 beylerbeylik teşkil edilmiştir.¹⁶⁵

Yavuz Sultan Selim döneminde sınırların doğuya doğru genişlemesi sonucunda bu bölgede idari yapılanmaya gidilmiş; Diyarbekir (1515), Halep (1516), Şam (1517-1520) ve Mısır Beylerbeylikleri kurulmuştur.¹⁶⁶ Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçtiğinde (1520) Anadolu ve Rumeli'de 8 beylerbeylik mevcuttu.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde beylerbeylik adedi iki kat artmıştır.¹⁶⁷ Kanuni döneminde Macaristan'ın fethi sonucunda merkezi Budin (1541) ve Tımişvar (1552) olmak üzere iki beylerbeylik daha kurulmuştur.¹⁶⁸

Bilindiği üzere Osmanlı taşra teşkilatında ülke eyaletlere¹⁶⁹, eyaletler de sancaklara¹⁷⁰ bölünmüştür. Kendisine bağlı köylerle birlikte nahiyelerin birleşmesiyle kazalar meydana gelmekteydi. İdari teşkilatta en fazla yere sahip birimler sancak ve kazalardı.¹⁷¹ Sancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun temel idari birimiydi.¹⁷² Sancakların,

¹⁶⁴ Orhan Kılınç, “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylik/Eyalet, Kaptanlık, Voyvodalık, Melikler (1362-1799)”, *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 887.

¹⁶⁵ Neşat Göyünç, “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)”, *Osmanlı Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 6: 77.

¹⁶⁶ Göyünç, “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)”, 77.

¹⁶⁷ Zülkadriye (1531), Erzurum, Cezayir-i Bahr-ı Sefid, Cezayir-i Garb (1535), Musul ve Bağdat (1535), Yemen (1540), Budin (1541), Basra (1546), van (1548), Tımişvar (1552), Lahsa (1555), Habeş (1557), III. Selim zamanında Kefe ve Lahsa (1568), Kıbrıs ve Trablusşam (1570), Tunus (1573; Eyaletlerin Kuruluşu hakkında bakınız; Götünç, Neşat. “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)”. *Osmanlı Ansiklopedisi*. 6: 77-88. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları 1999.

¹⁶⁸ Macaristan'da Tımişvar ve Budin Beylerbeylikleri harici 1596'da Eğri, 1600 yılında Kanije, 1660 yılında Uyvar Beylerbeylikleri kurulmuştur.

¹⁶⁹ Beylerbeylikte denilen bu idari tabirle ilgili olarak, Osmanlı da eyalet idaresi için bkz. Ahmet Şimşirgil, “Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyliği”, *TAD*, nr. 5, (1989), s. 289-299.; Tayyib Gökbilgin, “15. ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm”, *VD*, VI (1965), 183-193.

¹⁷⁰ Sancak tabiri hakkında bkz. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerâsi ve İl İdaresi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978.

¹⁷¹ Yusuf Halaçoğlu, *XIV. Ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007), 83.

Osmanlı merkez idare düzenince en önemli alt birim olarak görüldüğü en açık şekilde, devlet merkezinin ülkeyi idare etmek için yaptığı yazımların yani tahrir defterlerinin sancaklar için ayrı ayrı düzenlenmiş olmasından anlaşılmaktadır.¹⁷³

1541'de Budin, 1552'de Tımişvar Osmanlı idaresi altına girmiştir. Fetih sonrası bir süre Budin Eyaleti'ne sancak olarak bağlanan Tımişvar, Erdel ve Bosna'yı korumak amacıyla 1554 yılında merkezi Tımişvar olan müstakil bir eyalet haline getirildi.¹⁷⁴ Tımişvar Eyaleti'ne Gazi Kasım Paşa atandı.¹⁷⁵

Gazi Kasım Paşa 1555 yılında Osmanlı hükümetine gönderdiği arzda sınırdaki gelişmeleri daha rahat takip edebilmek amacıyla eyalet merkezini Lipova'ya taşımak istemiştir. Merkezi hükümetin bu fikri kabul etmesi üzerine iki yıllık bir süre zarfında Lipova, Tımişvar Eyaleti'nin başşehri olarak kaldı.¹⁷⁶ Fakat beylerbeyleri (Mîr-i Mîran) Tımişvar'da ikamet ettiği için, yaklaşık iki yıllık süre sonunda, eyaletin merkezi tekrar Tımişvar olarak seçilmiştir.¹⁷⁷ Tımişvar'ın hem Osmanlı öncesi önemli bir merkez ve müstahkem bir kaleye sahip olması hem de Budin, Erdel ve Bosna'yı koruyacak bir mevkide bulunması buranın eyalet merkezi yapılmasında etkilidir.

Tımişvar Eyaleti¹⁷⁸ 1554 yılında kurulmasından sonra ilk olarak Rumeli Eyaleti'nden Alacahisar (1559)¹⁷⁹, Semendire, Vidin, Vulçitrın¹⁸⁰ Sancakları, Tımişvar Eyaleti'ne bağlanmıştır.¹⁸¹

¹⁷² Halil İnalçık, "Eyalet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11:550.

¹⁷³ Kunt, *Sancaktan Eyalete*, 17.

¹⁷⁴ Ahmed Akgüzdüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, V.Kitap, II. Kısım, (İstanbul: FEY Vakfı, 1992), 266.

¹⁷⁵ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, 208.

¹⁷⁶ Geza David, "Temeshwar", *EI* (2010), 10: 417.

¹⁷⁷ Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der Osmanischen Eroberung", 30. 17.yüzyıla Tımişvar eyaletin merkezi tekrar Yanova (Macarca Jenő)'ya kaydırılmıştır. Yanova Beylerbeyliği kurulmasına rağmen Tımişvar Eyaleti'nin aslında aynı olduğu anlaşılmaktadır. 1684'e kadar eyaletin valisi bazen Tımişvar'da, bazen Yanova'da duruyordu. Eyalet yöneticisine bir yandan Yanova'nın ve diğer yandan Tımişvar'ın Paşası deniliyordu. Her iki isim de aralarında dönüşümlü olarak kullanılıyordu, bu yüzden bu dönemde eyaletin başkentinin aslında neresi olduğunu söylemek oldukça güçtür. 1660 Evliya Çelebi Tımişvar Eyaleti ziyaretinde, Paşa Sancağı olarak Tımişvar'ı eyaletin merkezi olarak görmüştür. Birkaç yıl sonra Tımişvar'ı ziyaret eden Heinrich Ottendorf'un seyahatnamesinde de Tımişvar Beylerbeyi olarak bahsetmektedir. Bölgenin 1718 yılında Habsburgluların eline geçene kadar Eyaletin merkezi Tımişvar olarak kaldı. Bkz: Fodor, Pal. "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der Osmanischen Eroberung", *Südost-Forschungen* 55 (1996): 25-44.

¹⁷⁸ Tımişvar Eyaleti Habsburg sınırında yer aldığı için kesin olarak sınırlarını belirlemek zordur. Bkz: Klara Hegyi, "Macar Krallığı'nda Osmanlı Vergilendirilmesi", *Osmanlı* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 3: 142-149. David Geza, "16.-17. Yüzyıllarda Macaristan'ın Demografik Durumu", *Bulleten* 225/59 (1995): 341-352. Lajos Fekete, "Osmanlı Türkleri ve Macarlar 1366-1699", *Bulleten* 52/8 (1949): 663-743.

1552 yılında fethedilen Pankota, kısa süreliğine Erdel Prensiği'nin eline geçse de, Mustafa Paşa tarafından Haziran 1565'te yeniden fethedilmiş ve 1595'e kadar Tımsıvar Eyaleti'nin Sancağı olarak kalmıştır.¹⁸²

Tuna Nehri kıyısında yer alan Modava, nehrin denetimi açısından stratejik öneme sahip olması nedeniyle Temmuz 1552 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçmişti. Eski Macar Haram Kontluğu'nun toprakları üzerinde bulunan Modava, önce Tımsıvar Sancağı'nın nahiyesi haline getirilmiş, 1554 yılından sonra da yine Tımsıvar Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak teşkilatlandırılmıştır.¹⁸³

Tuna Nehri'nin dirseğinin kuzey kıyısında yer alan Irşova, 1479 yılında Malkoçoğlu Gazi Büyük Bali Bey tarafından fethedilmiş, 1554 yılında Tımsıvar Eyaleti kurulunca bu eyalete bağlanmıştır.¹⁸⁴

Tımsı Nehri'nin Tuna Nehri'ne döküldüğü yerin yakınında yer alan Pançova, 1552 yılında fethedilmiştir. Pançova başlangıçta Tımsıvar Sancağı'nın nahiyesi durumunda iken 1565 yılından önce müstakil sancak haline getirilmiştir.¹⁸⁵

Tımsıvar Eyaleti kurulduktan sonra kendisine bağlanan bir çok sancak iktisadi veya siyasi gerekçelerle Tımsıvar'dan alınmış, eyalet yeniden düzenlenmiştir. Zaman içerisinde Tımsıvar Eyaleti'ne bağlı çok sayıda sancak farklı eyaletlere bağlanmıştır. Tımsıvar Eyaleti'nin 1566 yılına kadar sancakları; Tımsıvar, Lipova, Arad, Çanad ve Beşkelek'tir.¹⁸⁶

1609 yılında eserini kaleme alan Ayn-ı Ali Efendi Tımsıvar Eyaleti'ni altı sancak olarak göstermektedir. Tımsıvar (paşa sancağı), Göle, Modava, Lipova, Çanad ve Yanova olarak görünmektedir.¹⁸⁷ Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi'nde de Tımsıvar Eyaleti altı sancak olarak gösterilmektedir. Sancakları Tımsıvar, Göle, Modava, Batova, Çanad ve

¹⁷⁹ 3 Numaralı Mühimme Defteri, 179. Alacahisar 1582 yılında tekrar Rumeli Eyaleti'ne bağlanmıştır.

¹⁸⁰ Vulçitrin 1582 yılında Rumeli Eyaleti'ne bağlandı.

¹⁸¹ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 283. Vidin 1582 yılında yeniden Budin Eyaleti'ne bağlandı.

¹⁸² Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 283.

¹⁸³ Mihai Maxim, "Modava", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2005), 30: 221.

¹⁸⁴ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 273.

¹⁸⁵ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 279.

¹⁸⁶ Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der Osmanischen Eroberung", 29. 1566 yılına kadar Tuna Nehri'nin kuzeyi ile Tisa Nehri'nin doğusu eyaletin sınırları olarak kabul edilebilir.

¹⁸⁷ Âynî Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osmân Der Hülsâ-i Mezâmîn-i Defter-i Divân*, (1018), 19. Âynî Ali Efendi Tımsıvar Eyaleti'nin sancak beyi haslarındaki belirtmektedir. Liva-ı Tımsıvar (paşa sancağı) geliri 806.795, Göle has mir liva 298.941, Modova 260.080, Lipova 210.000, Çanad 207.792 ve Yanova 192.420 olarak görünmektedir.

Lipova'dır.¹⁸⁸ Andres Birken, Tımişvar Eyaleti'nin; Tımişvar, Yanova, Arad, Arşova (Irşova), Beskelek (Beçkerek), Çanad (Ganad), Göle (Gula), Facet (Kacnat), Lugoş (Kubalos), Lipova (Lipove), Lugos, Morova, Sebeş (Karansebeş), Vidin ve Vulçitrin olmak üzere 15 idari birimden oluştuğunu belirtmektedir.¹⁸⁹

1658 yılında Tımişvar Eyaleti'nin merkezi Yanova olarak değiştirilmiştir. Bu dönemdeki sancakları ise Tımişvar, Lipova, Modava, Irşova, Göle, Çanad, ve Şebeş-Lugoş'tur.¹⁹⁰

Orhan Kılıç'ın Alaybeyi Tevcih Defterleri'ne dayanarak yaptığı incelemede 1700-1701 yılında Tımişvar Eyaleti; Tımişvar, Çanad, Modava, Segedin ve Lipova olmak üzere 5 sancaktan oluşmaktadır. 1701-1702 yılında Tımişvar, Çanad, Sebeş-Lagoş, Modava, Irşova ve Lipova olmak üzere 6 sancaktan meydana gelmektedir. Tımişvar 1718 yılında Osmanlı hâkimiyetinden çıkana kadar Tımişvar, Sirem ve Semendire olmak üzere üç sancaktan meydana gelmektedir.¹⁹¹

Tablo 1:
Tımişvar Eyaleti'ne Bağlı Sancaklar 1552-1718

1566 Yılı	1609 Yılı	1658 Yılı	1700-1701 Yılı	1701-1702 Yılı	1718 Yılı
Tımişvar	Tımişvar	Tımişvar	Tımişvar	Tımişvar	Tımişvar
Lipova	Lipova	Lipova	Lipova	Lipova	Sirem
Arad	Modova	Modova	Modova	Modova	Semendire
Çanad	Çanad	Irşova	Çanad	Çanad	-
Beşkelek	Göle	Göle	Segedin	Irşova	-
-	Yanova	Çanad	-	Sebeş-Logoş	-
-	-	Sebeş-Logoş	-	-	-

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Tımişvar'ın idarî yapısında sık sık yapılan bütün bu değişikliklerin temel sebebi güvenlidir. Osmanlı Devleti bu coğrafyada öncelikle huzur ve barışı sağlamayı hedeflemiştir. Bunun için de ihtiyaç hâsıl oldukça idari yapılanmada

¹⁸⁸ Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukuki ve Mâli Müeyyede ve Mükellefiyetleri*, haz. Midhat Sertoğlu (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992), 27. Ali Çavuş, Tımişvar Eyaleti'nde dağıtılan dirlikler hakkında. Ümerası kanun üzere cebelüsüyle üç bin miktarı asker olur. Zuama ve erbab-ı tımarı yediyüz on kılıncıdır. Bunlardan maada dahi ulufeli neferatı vardır.

¹⁸⁹ Andreas Birken, *Die Provinzen des Osmanischen Reiches*, Dr. Ludwig Reichert Verlag (Wiesbaden 1976), 39-40. Birken bu tespiti yaparken hangi arşiv ve kaynaktan yararlandığını belirtmediğinden şüpheyle yaklaşmak gerekir. Mustafa Nuri Paşa Tımişvar Eyaletini 11 sancak olarak ifade etmektedir. Tımişvar, Göle, Modava, Çanad, Yanık, Sebeş, Lagoş, Kacas(?), Arad, Beşkelek. bkz. Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'at I-IV*, Haz. Yılmaz Kurt (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 127.

¹⁹⁰ Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der Osmanischen Eroberung", 29.

¹⁹¹ Orhan Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı", 887-898. 1700-1702 yılında Tımişvar Eyaletine bağlı sancaklar Yanova Eyaleti bünyesinde yazılmıştır.

değişiklik yapma yolunu tercih etmiştir. Bu suretle, aynı zamanda vergi gelirlerinin düzenli bir biçimde toplanması ve ticari faaliyetlerin güvenli bir şekilde sürdürülmesi de hedeflenmiştir.

2.1.1. Tımışvar Sancağı'na Bağlı Nahiyeler

Eyaletler teşkilat olarak ismini şehir veya yerleşim yerinden alan ve etrafındaki araziden oluşan¹⁹² livaya veya sancak adıyla bilinen askeri ve idari birimlerden oluşmaktadır. Sancaklar da nahiyeye adı verilen alt bölümlerden meydana gelir.¹⁹³ Çalışmanın konusu olan Tımışvar Sancağı'nın¹⁹⁴ 1554 yılında tamamlanan Tapu Tahrir Defteri'ne göre nahiyeleri; Tımışvar, Monostor, Felnak, Suydiya, İktar, Marcina, Bozovar, Facet, Fırdına, Tırgovišta, Bozor, Çakova, Pançova, Modava, Boğca, Şemlik ve Çerin'dir.¹⁹⁵

1569 tarihinde tamamlanan tahrir defterine göre Tımışvar Sancağı'nın nahiyeleri; Tımışvar, Felnak, Çakova, Pançova, Şemlik, Boğca, Çerin, İktar, Tırgovišta, Fırdına, Bozovar, Bozor, Marcina, Facet, Suydiya ve Monostor'dur.¹⁹⁶ 1554 yılında Tımışvar Sancağı'na bağlı nahiyeye statüsünde olan Modava 1568-1569 yılında müstakil bir sancak haline gelmiştir.¹⁹⁷ Bölgenin son tahrir defterini incelediğimizde sancağın nahiyelerinde herhangi bir değişikliğin olmadığı görülerek Tımışvar Sancağı son halini almıştır.¹⁹⁸

2.2. XVI. Yüzyılda Tımışvar Sancağı'nın İdari Taksimatı

Bu araştırmada Tımışvar Eyaleti'nin merkezi olan (Paşa sancağı) Tımışvar Sancağı incelenmiştir. Eyalette 1554, 1569 ve 1579 yıllarında tamamlanan Tapu Tahrir Defterleri'nin sağladığı verilere göre Tımışvar Sancağı'na bağlı nahiyeye ve bu nahiyeler içerisindeki yerleşim birimleri incelenmiştir. Tımışvar Sancağı; Tımışvar, Şemlik, Çakova, Pançova, Marcina, Felnak, Bozor, Bogca, İktar, Çerin, Facet, Fırdına, Suydiya, Bozovar, Tırgovišta ve Monostor olmak üzere 16 nahiyeden müteşekkildi. Aşağıda sırasıyla bu nahiyelerin kır-şehir ayrımı yapılarak idari/iskan merkezleri tespit edilmiştir.

¹⁹² Imber, *Osmanlı imparatorluğu 1300-1650*, 242.

¹⁹³ İlhan Şahin, "Nahiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 2006), 32: 307.

¹⁹⁴ Konumuz Tımışvar Eyaleti'nin paşa sancağı olduğu için bundan sonra Tımışvar Sancağı olarak zikredilecektir.

¹⁹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *TT.d.*, 290.

¹⁹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *TT.d.*, 364.

¹⁹⁷ Bkz: BOA, *TT.*, 364. 428.

¹⁹⁸ Bkz: BOA, *TT.*, 579.

2.2.1. XVI. Yüzyılda Tımışvar Nahiyesi'ne Bağlı İşkân Yerleri

Osmanlı Devleti'nde aynı özelliğe sahip köy ve mezraaların bir araya gelmesiyle nahiyeler oluşturulmuştur.¹⁹⁹ Nahiyelere bağlı olan köyler ortalama 2-3 haneden 50-60 haneye nadiren de bununda üstünde haneyi kapsayan küçük bir yerleşim birimidir. Osmanlı Devleti'nde sürekli bir yerleşimin olmadığı, ziraat veya buna bağlı mali yapının olduğu küçük toprak parçasına mezraa denir.²⁰⁰ Bir yerleşim biriminin mezraa olabilmesi için suyu, harabesi veya mezarlığı olmasına bakılmakta²⁰¹ ise de defterde mezraa olarak geçen yerleşim yerleri için böyle bir saptama yapmak zordur. H.İnalçık'a göre mezraa "umumiyetle ahaliyi dağılmış eski iskân yerlerine"denmektedir.²⁰² Mezraalar genellikle yakınındaki köyler tarafından ekildiği gibi birden fazla köy de mezraayı birlikte ekebilmekteydi. Tahrir defterlerinde mezraalarda yetiştirilen tarım ürünlerinden alınan vergiler hasıl adı altında öşür olarak tahsil edilmiş veya köylerin hasıllarına eklenmiştir. İncelenen defterde bu mezraalarda kayıtlı nüfus bulunmamaktadır. Tahrir kayıtları incelendiğinde mezraaların daha sonra köy olarak yerleşim yerine dönüştüğü, bazı durumlarda köylerin de nüfuslarını kaybederek mezraaya dönüştükleri görülmektedir.

Tahrir defterlerinde mezraaların yerleri ve hangi köye ait oldukları iyice tayin edilmiştir. Söz konusu defterlerde bir mezranın "Mezraa-i x der nezd-i karye-i x" şeklinde hangi köyün yanında bulunduğu ifade edilirken, bazen "Mezraa-i x tâbi'-i karye-i x ibaresiyle hangi köye bağlı olduğu, bazen de "Mezraa-i x der yed-i ahâli-i karye-i x" ibaresiyle hangi köy halkı tarafından ziraat edildiği ifade edilmiştir.

Tımışvar Sancağı'nın merkezi Tapu Tahrir Defterleri'nde *Nahiye-i Tımışvar* olarak kaydedilmiştir. Tımışvar Nahiyesi mufassal tahrir defterlerine dayanarak varoş, köy ve mezraa şeklinde ayırım yapılarak aşağıda gösterilmiştir. Tablolarda (+) işareti köyün o tarihte tahrir defterine kayıtlı olduğu, (-) işareti ise köyün belirtilen tarihte tahrir defterlerinde bulunmadığını göstermektedir.²⁰³

¹⁹⁹ M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye", *İşlâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988), 9: 37.

²⁰⁰ İlhan şahin, "Mezraa", *Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 2004), 29: 546.

²⁰¹ Ömer Lütfi Barkan, *Kanunlar*, 1943, 53.

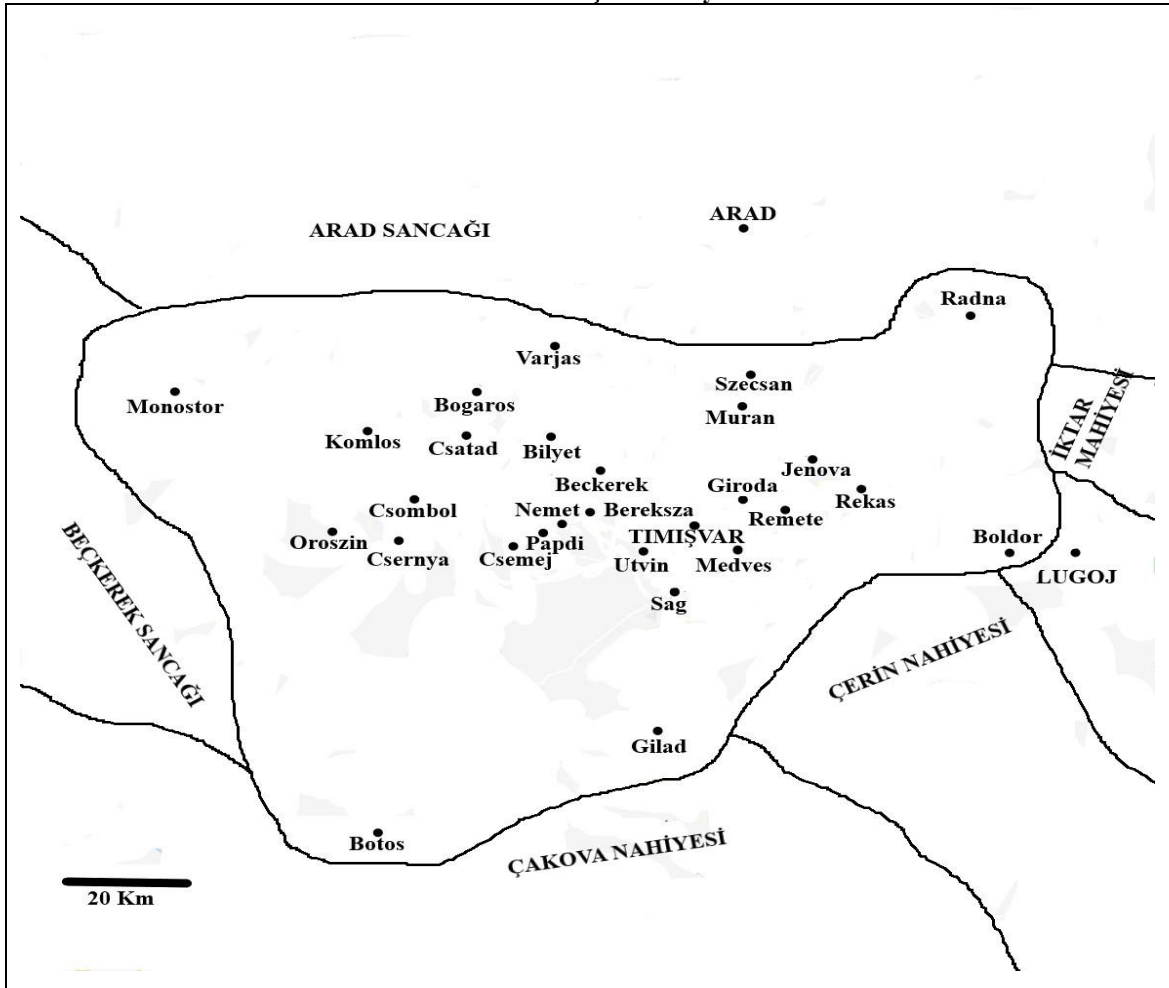
²⁰² Halil İnalçık, *Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 29.

²⁰³ Bkz. Ek I.

Timişvar Nahiyesi'nin kuzeyinde Arad Sancağı arazisi, batısında Beçkerek Sancağı, gúneyinde Çakova ve erin Nahiyeler ile doğusunda İktar Nahiyesi ve Lugođ Sancağı yer almaktadır.

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine gúre Timişvar Nahiyesi'nin şehir ve kúylerinin %20,6'sının yerleri tespit edilerek Harita 1'de gústerilmiřtir.

Harita 1:
1579 Yılı Timişvar Nahiyesi

Tablo 2:
Timişvar Nahiyesi'nin Toplam İşkan Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	5	5	5
Kúy	112	121	126
Mezraa	42	88	92
Toplam	159	214	223

1554 yılında Tımışvar Nahiyesi'nde varoş olarak adlandırılan 5 şehir bulunmaktadır. Bunlar Tımışvar, Veliki Secsan, Rekas²⁰⁴, Sarad ve Utvin²⁰⁵'dir. Bu şehirler 1569 ve 1579 yıllarında yapılan tahrirlerde de incelenen defterde mevcuttur. Bu şehirlerin mahalle ve etnik kimlikleri hakkında bilgi, nüfus kısmında incelenmiştir.

1554 yılında tamamlanan sancağın ilk tahririnde Tımışvar Nahiyesi'nde toplam 112 köy ve 42 mezraa kayıtlıdır. 1569 yılında yapılan ikinci tahrir de köy sayısı 121'e, mezraa sayısı da 88'e yükselmiştir. 1554 yılında yapılan tahrirde mezraa olarak kayıtlı olan Felity, Rabes, Tufin, Çatad, Yecea, Horosin, Ben Senkırıl ve Senmihal 1569 yılında yapılan tahrirde köy olarak kaydedilmiştir. Bu durum mezraalara nüfusun yerleşmesiyle köylerin kurulmasına kolaylık sağladığını göstermektedir. 1569 yılında mezraaların köye dönüşmesi görüldüğü gibi, bu durumun tersi olan, köyden mezraaya dönüşme de görülmektedir. Senkırıl, Medemir, Silce Sele 1569 yılındaki tahrirde mezraa statüsüne gerilemiştir. Burada mezraaların köye dönüşmesi veya bu durumun tam tersi olan köylerin mezraa statüsüne gerilemesine neyin sebep olduğu merak uyandırmaktadır. Bu duruma sebep olarak, bölgenin nahiyenin bulunduğu coğrafya ve siyasi-askeri nedenlerin köy ve mezraaların gelişmesine veya gerilemesine neden olarak gösterilebilir.²⁰⁶ 1569 yılı tahrir defterinde 121 köy ve 88 mezraa kaydedilmiştir. Bir önceki tahrire göre 1579 yılında 5 yeni köy tahrir defterine geçirilmiştir. Bunlar Orosin, Senmargıta, Petrova, Cudamahaz ve Sag'dır. 1554 yılında kayıtlı olan *Karye-i Rabes* 1569 yılındaki kayıtlarda gözükmemektedir. Bu durum köyün tahrir aşamasında atlandığı ihtimalini güçlendirmektedir. Çünkü 1579 yılındaki tahrirde bu köye yeniden rastlanılması bu ihtimali güçlendirmektedir.

1579 yılında tamamlanan son mufassal tahrir defterinde *Karye-i Sovanda*, *Karye-i Canek haz* adında iki yeni köyün kayda geçirildiği görülmektedir. 1554 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin bölgede idari ve askeri yapısını güçlendirmesi, bu köylerin tahrirlerde artık atlanması ihtimalini zayıflatmaktadır. Bu yüzden bu iki köyün sonradan kurulduğunu söylemek mümkündür. Mezraadan köy statüsüne yükselen tek bir köy gözükmemektedir *Karye-i Komlos (Comlos)*'dur. 1554 yılında köy statüsünde olup, 1569 yılında mezraa statüsüne gerileyen *Karye-i Medemir* ise kayıtlardan silinerek son

²⁰⁴ Rekas, Tımışvar'ın kuzeydoğusunda 22 km mesafededir.

²⁰⁵ Utvin şehir merkezi Bega Nehri'nin güneyinde kurulu olup, Tımışvar şehir merkezinin 10 km güneybatısındadır.

²⁰⁶ Erdel sınırına yakın köyler zamanla nüfusları azalırken, iç tarafta bulunan köyler nüfusları ya sabit kalmış ya da artış göstermiştir. Bkz. Tımışvar Sancağı'nın Nüfus Yapısı.

tahrirde artık yer almamaktadır. 1579 yılında nahiyeye genelinde köy sayısı 126'ya ulaşmış, mezraa sayısı da 92'ye yükselmiştir.

1554-1579 yıllarını incelediğimizde nahiyenin genelinde şehir ve köy sayısında büyük değişiklikler olmadığı halde mezraa adedinde büyük artış gözlenmiştir. Buna neden olarak; 1554 yılında Tımsıvar Eyaleti tesis edildikten sonra şehirlerde büyük askeri garnizonların kurulması bölge halkının şehirlerden kırsal alana kaymasını sağlamış, bu durum mezraaların da ekonomik olarak değerlendirilmesi ihtimalini yükselttiği söylenebilir. Nüfus hesaplamalarında ispatladığı üzere Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesiyle birlikte bölgede şehir nüfusu azalırken, kır nüfusu artmaya başlamıştır.²⁰⁷ Yapılan ilk tahrirlerin pek sağlıklı olmadığı da belki ikinci neden olarak kabul edilebilir.

Tımsıvar Nahiyesi'nde köylerin bir kısmının buldukları mevki itibarıyla derbend köyleri olduğu görülmektedir. Tahrir kayıtlarına göre nahiyeye dâhilinde 3 derbend köyü mevcuttur. Derbend; geçit, set, dağlar arasında güçlükle geçilen boğaz manasına gelmektedir.²⁰⁸ Derbendler emniyet bakımından mühim olan önemli geçit noktalarında bulunmaktadır. Tımsıvar-Belgrad yolu üzerinde bulunan *Karye-i Cuhadamaz*, *Karye-i Varjaş* ve *Karye-i Oradiye* derbend olarak kaydedilmiştir.²⁰⁹

2.2.2. Şemlik Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Şemlik²¹⁰ şehir merkezi (*Nam-ı diğher Verseç*) Tımsıvar'dan Hıram İskelesi'ne²¹¹ giden yol üzerinde derbend mahallinde olup “âyende ve revende”ye yolculara hizmet etmek ve Hıram İskelesi'nin güvenliğinin sağlanmasına yardım etmekle görevliydi.²¹²

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Şemlik Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %30,8'i tespit edilerek Harita 2'de gösterilmiştir.

²⁰⁷ Örneğin Şemlik Nahiyesi'nin şehir nüfusu 1554, 1569 ve 1579 yıllarında tamamlanan üç tahrir defterinde de azalırken, kır nüfusu ise sürekli yükseliş içinde olduğu tespit edilmiştir. bkz. Şemlik Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu.

²⁰⁸ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No 1209, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1967), 8.

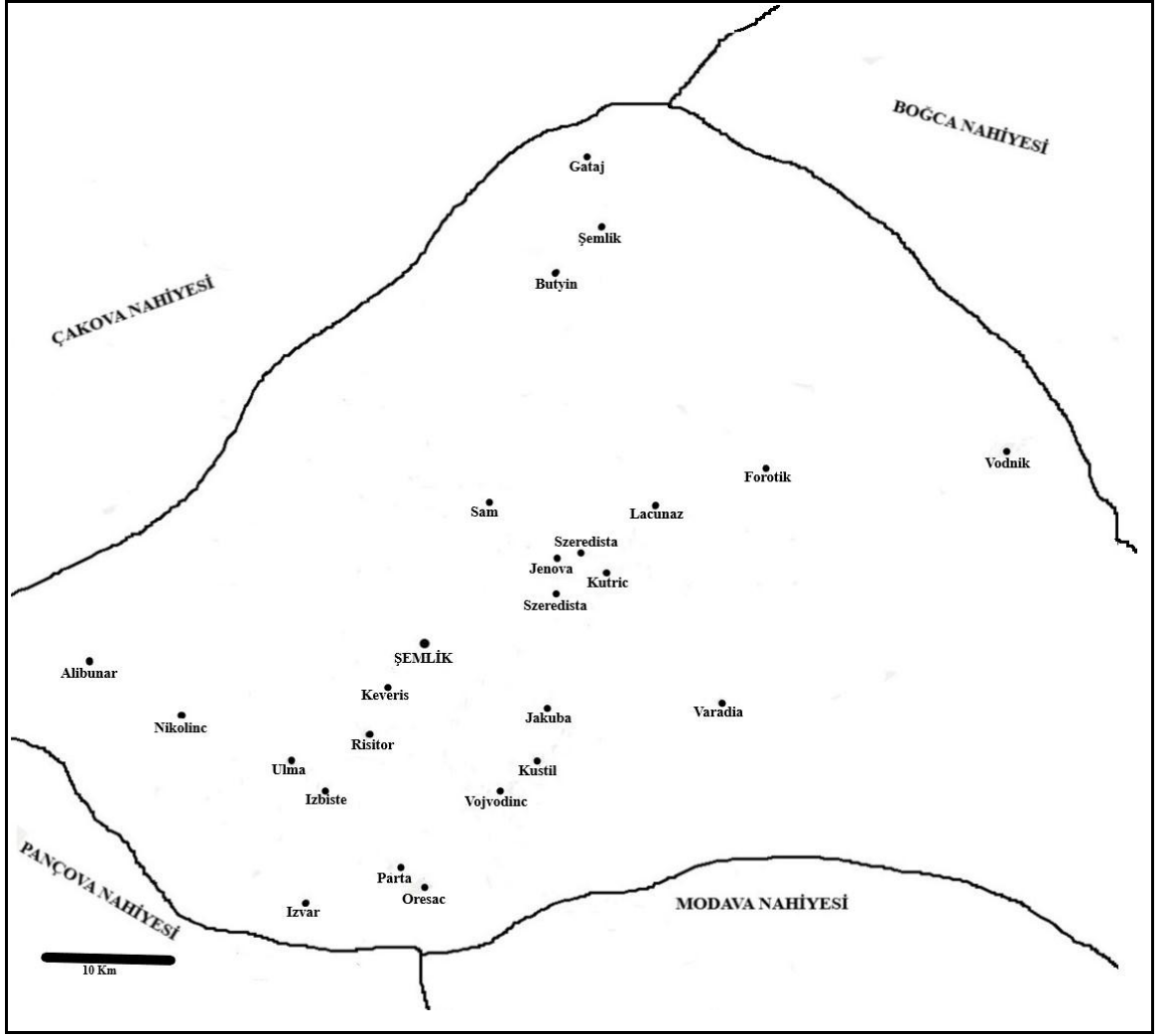
²⁰⁹ Tımsıvar Sancağı'nda derbendler hakkında detaylı bilgi için bkz. Tımsıvar Sancağında Derbendler ve Derbendçiler.

²¹⁰ Şemlik Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK II.

²¹¹ Hıram İskelesi Modava Nahiyesi sınırları içerisinde, Tuna Nehri'nin kuzeyinde bulunmaktadır.

²¹² BOA, TT., 364. 222.

Harita 2:
1579 Yılı Şemlik Nahiyesi

Şemlik Nahiyesi'nin kuzeyinde Çakova, güneyinde Pançova ve Modava Nahiyeleri ile doğusunda Boğca Nahiyesi yer almaktadır.²¹³

Tablo 3:
Şemlik Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	2	2	2
Köy	43	77	79
Mezraa	5	45	48
Toplam	50	124	129

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Şemlik Nahiyesi'ni kapsayan üç tahrir defterinde de nahije genelinde varoş²¹⁴ olarak adlandırılan iki şehir bulunmaktadır. Bunlar nahiyeye

²¹³ Şemlik Nahiyesi'nin sınırları günümüzde Sırbistan ve Romanya sınırları içerisinde yer almaktadır.

²¹⁴ Varoş kelimesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Şehir-Mahalle Kavramı.

adını veren *Varoş-ı Şemlik*²¹⁵ ve *Varoş-ı Gatay(Gataj)*²¹⁶'dir. Şemlik yukarıda da bahsettiğimiz gibi Hıram İskelesi'nin yolu üzerinde yer aldığı için askeri ve iktisadi bakımdan Osmanlı Devleti için ayrı bir öneme sahiptir.

Nahiyenin ikinci şehri olan *Varoş-ı Gatay*, 1569 yılında halkın perakende olması nedeniyle merkezi hükümet tarafından derbendçi olarak yazılmıştır.²¹⁷

Nahiyenin köy iskân merkezleri incelendiğinde 1554 yılında 43 köy ve 5 mezraa kayda geçirilmiştir. 1569 yılında nahiyenin köy ve mezraa sayısında büyük bir artış gözlenmiş, köy adedi 77'ye, mezraa sayısı da 45'e yükselmiştir. 1569 yılında mezraa statüsünden köy idari yapısına yükselen yerleşim yeri bulunmamaktadır. Bu dönemde *Karye-i Stikna Selişte* 1554 yılında köy statüsündeyken, bir sonraki tahrirde mezraa statüsüne gerilemiştir.

1579 yılında yapılan son tahrir çalışmasında köy ve mezraa sayısında ufak bir artış görülerek 2 yeni köy ve 3 mezraa daha deftere, defter-i ez-hariç olarak kaydedilmiştir. Bunlardan köy olanlar *Karye-i Dolna*, *Mirsina* ve *Karye-i Veliki Cerepay*, mezraalar da *Dolna Vilademirvaniç*²¹⁸, *Virednik* ve *Bukoruluya*'dır. 1579 yılındaki tahrir defterine bakıldığında bu dönemde ahalişi perakende olup mezraa statüsüne gerileyen veya mahlul olan bir iskan merkezine rastlanılmamıştır. Voyvadinc köyü Şemlik Nahiyesi'nde derbend hizmetinde kaydedilmiştir.²¹⁹

²¹⁵ Nahiyenin merkezi olan Şemlik, Tımişvar şehir merkezinin güneyinde bulunmaktadır. Şemlik, Tımişvar kent merkezine 70 km. mesafededir.

²¹⁶ Gatay (Gattaja) şehir merkezi, Şemlik Nahiyesi'nin kuzeydoğusunda, Tımişvar şehir merkezinin 40 km. güneydoğusunda bulunmaktadır.

²¹⁷ “*Vilâyet-i mezbûre tahrîri fermân olunmazdan mukaddem varoş-ı mezbûrenin hayli re'âyâsı perâkende olup ve hîn-i tahrirde bir nicesi yerlû yerine gelip diyerleri gelmek üzere oldukları ecilden lâkin âdet-i derbend kayd olunmasını ricâ eyledikleri hâliyâ defter-i cedid-i hakanî pâye-i serîr-i âlem-masîre arz olundukda âdet-i derbendiyye kayd olunması fermân olunmağın..*” bkz. BOA, TT., 364. 259.

²¹⁸ Dolna: Alt (Mac.) Anlamına gelmektedir.

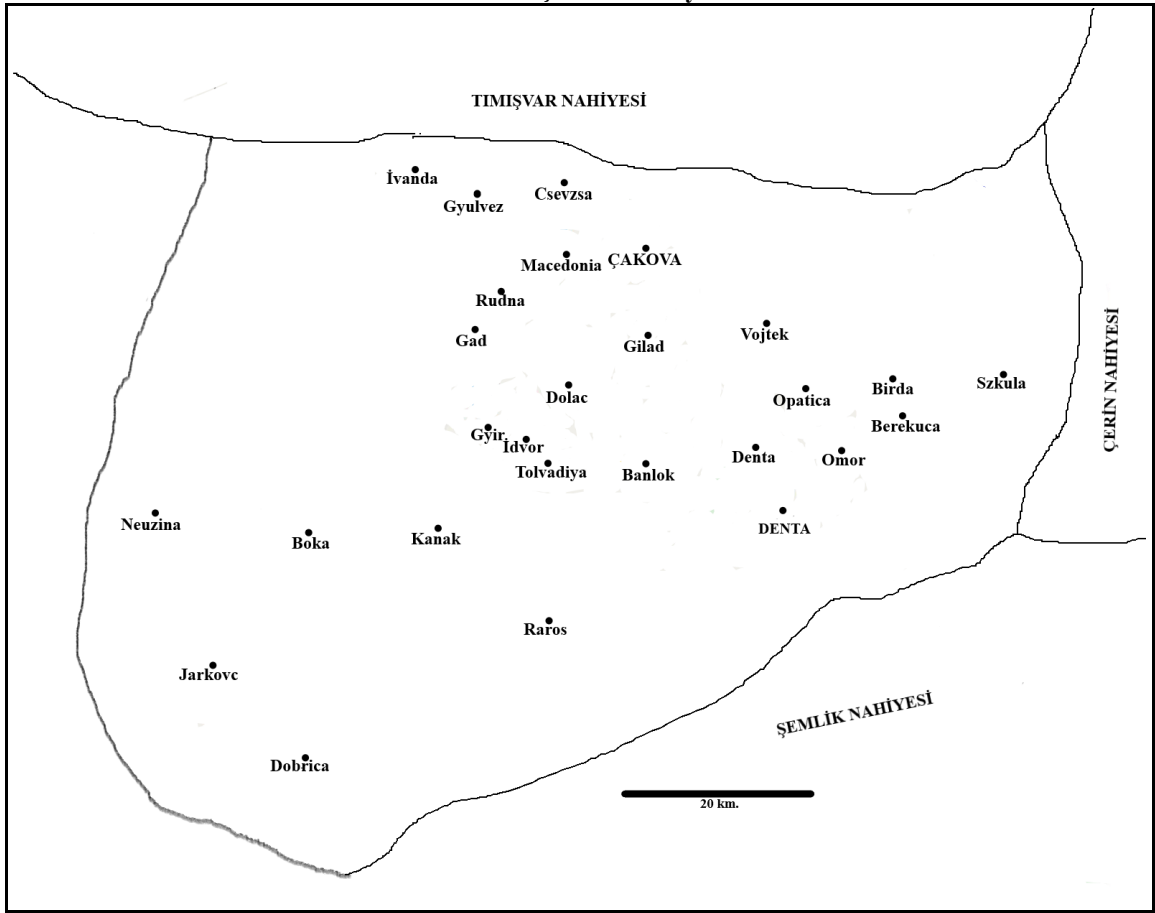
²¹⁹ *Karye-i mezbûre vilâyet tahrîri fermân olunmazdan mukaddem derbend olup köprü muhâfazasın edip âyende vü revendeye zarar erişdirmemek üzere ellerinde olan emr-i sâbık muktezâsınca vergüleri derbend âdeti üzere kayd olunmasını ricâ eyledikleri hâliyâ defter-i cedid-i hakanî pâye-i serîr-i a'lâya arz olundukda derbend âdeti vaz' olunması fermân olunmağın mâ dâme ki âyende vü revendei sağ ve sâlim geçirip zarar eriştirmeyip ve derbend olan cisri meremmât edeler*”, bkz. BOA, TT., 579. 352.

2.2.3. Çakova Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Timişvar'ın 33 km güneyinde yer alan Çakova Nahiyesi²²⁰, Timişvar Sancağı'nın üçüncü büyük nahiyesidir. Çakova, 1552 yılından itibaren Timişvar Sancağı'nın nahiyesi olup, 1664 yılında müstakil bir sancak haline getirilmiştir.²²¹

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Çakova Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %36,9'u tespit edilerek Harita 3'te gösterilmiştir.

Harita 3:
1579 Yılı Çakova Nahiyesi

Günümüzde Sırbistan ve Romanya sınırları içerisinde kurulan Çakova Nahiyesi; kuzeyinde Timişvar Nahiyesi, güneyinde Şemlik Nahiyesi, doğusunda Çerin Nahiyesi ve batısında Beçkerek Sancağı arazisi yer almaktadır.

²²⁰ Çakova Nahiyesi'ne tabi iskan yerleri için bkz. EK III.

²²¹ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 268.

Tablo 4:
Çakova Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	3	3	3
Köy	39	62	70
Mezraa	14	51	46
Toplam	56	116	119

1554 yılında nahiyenin şehir iskân merkezleri incelendiğinde nahiyenin merkezi olan *Varoş-ı Çakova*²²², *Varoş-ı Ohod* ve derbend olarak kaydedilen *Varoş-ı Denta*²²³ olmak üzere nahie genelinde 3 şehir bulunduğu tespit edilmiştir. *Varoş-ı Çakova*, nahiyenin merkezidir ve şehirde güvenliği sağlayan bir de kale bulunmaktadır.

Tımişvar-Hıram iskelesi üzerinde bulunan Denta, *üçer âdem ve üçer koçu dutup ve dokuz re's olan bârgîrlerin beslemeleri*²²⁴ karşılığında derbendçi kaydedilmiştir. Denta'nın, Tımişvar için önemli olan Hıram İskelesi üzerinde derbend ve menzilgah olması, şehrin önem arz ettiğini göstermektedir.

1554 yılında nahie genelinde iskana sahip 39 köy ve 14 adet mezraa kaydedilmiştir. 1554 yılında kayıtlarda mezraa olarak geçen *Mezraa-i Birda*, *Mezraa-i Kareko* ve *Mezraa-i Sendaraş*, 1569 yılında tahrir defterinde köy statüsüne yükseltilmiştir. Bu yılda köy adedinde büyük bir artış görülerek 62'ye ulaşmış, mezraa sayısı da 51'e yükselmiştir. 1569 yılındaki kayıtları incelendiğinde köy statüsünden mezraaya gerileyen bir yerleşim birimi görülmemektedir.

1579 yılında Çakova Nahiyesi'nin kır iskan merkezleri incelendiğinde köy sayısı yükselerek 70'e ulaşmış, mezraa sayısının ise 46 adete gerilediği görülmüştür. Bunun temel sebebi, 1569 yılında Mezraa olarak geçen; *Mezraa-i Kabulna*, *Mezraa-i Biyanlok*, *Mezraa-i Yerinc (?)*, *Mezraa-i Sarut*, *Mezraa-i Dobrica* ve *Mezraa-i Ludos* 1579 yılında yapılan tahrirde köy statüsüne yükselerek, mezraa sayısının azalmasına, Karye adedinin yükselmesine neden olmasıdır. 1569 yılındaki tahrir defterinde, bir önceki tahrire göre 27 köy ve 36 mezraanın daha deftere kayıtlı olduğu görülmektedir. 1579 yılında ise *Karye-i Mali Selišta* ve *Karye-i Bardak* adında iki yeni köy kurulurken, yalnızca bir adet yeni mezraa (*Mezraa-i Hornak*) kayıtlara hariç ez-defter olarak geçmektedir.

²²² Nahiyenin merkezi olan Çakova Tımişvar'ın güneyinde yer almaktadır. Temeş (Tımiş)Nehri'nin güney kıyısında bulunan Çakova şehir merkezi Tımişvar'a 28 km mesafededir.

²²³ Berzeva Nehri'nin her iki kıyısında kurulan Denta şehir merkezi Çakova şehir merkezinin güneyinde kurulu olup, Tımişvar şehir merkezine 45 km uzaklıktadır.

²²⁴ BOA, TT., 364. 185.

Derbend olarak kaydedilen ikinci iskân merkezi Karye-i Rudna'dır. Bu, Tımişvar-Belgrad üzerinde derbend olarak köprünün güvenliğini sağlamakla mükellef köydür.²²⁵

2.2.4. Pañcova Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Temeş (Tımiş) Nehri'nin Tuna Nehri'ne döküldüğü yerin yakınında kurulan Pañcova Nahiyesi²²⁶, kanunnamesinden anlaşıldığı kadarıyla, Tuna vasıtasıyla gelen ticari ürünlerin satıldığı yerdir ve Belgrad-Erdel ticaret güzergâhı üzerinde önemli bir konuma sahiptir.²²⁷ XVII. yüzyıl seyyahlarından olan Evliya Çelebi Pañcova Kalesi hakkında; Tımiş Nehri'nin Tuna Nehri'ne döküldüğü yerin yakınında dörtgen şeklinde bir palanga olduğunu ifade etmektedir. Yine Evliya Çelebi kalede dizdar, 50 adet nefer, büyük miktarda cephanesi olduğundan bahsetmektedir. Cami, han ve küçük bir çarşısının bulunduğunu; evlerinin çitten ve hasır örtülü olduğunu söylemektedir.²²⁸

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Pañcova Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %40,8'i tespit edilerek Harita 4'te gösterilmiştir.

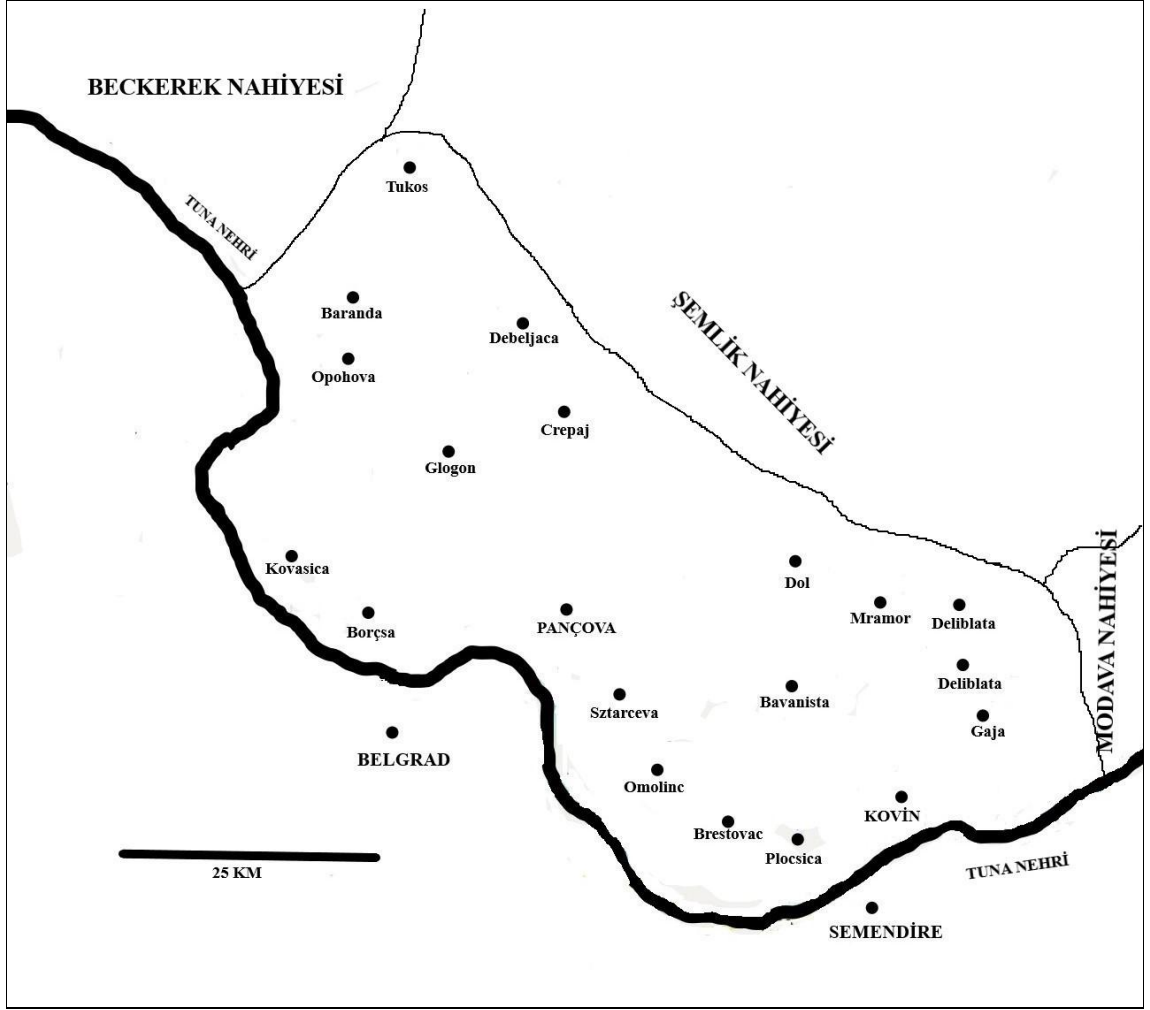
²²⁵ BOA, *TT.*, 579, 203.

²²⁶ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 279.

²²⁷ BOA, *TT.*, 579, 243 Pañcova Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK. IV.

²²⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi VII. Kitap*, Haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 524.

Harita 4:
1579 Yılı Pançova Nahiyesi

Günümüzde Sırbistan sınırları içerisinde bulunan Pançova Nahiyesi, güneyinde Belgrad ve Semendire Sancakları, kuzeyinde Şemlik Nahiyesi ve doğusunda Modava Nahiyesi yer almaktadır.

Tablo 5:
Pançova Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	2	2	2
Köy	25	41	47
Mezraa	2	16	27
Toplam	29	59	76

1554-1579 yılları arası Pançova Nahiyesi'nde şehir olarak, biri nahiyeye adını veren *Varoş-ı Pançova* diğeri *Varoş-ı Kovin*'dir.

Yukarıda Pançova şehrinin Belgrad-Erdel istikametinde gümrük iskelesine sahip olduğu ve bu durumun şehrin önemini arttırdığı belirtilmişti. İkinci şehir olarak kabul edilen Kovin, Semendire yolu üzerinde iskele hizmetinde derbendçi olarak kaydedilmiştir.²²⁹

1554 yılında kır iskân merkezleri incelendiğinde 25 köy ve 2 mezraa karşımıza çıkmaktadır. 15 yıl sonra yapılan ikinci tahrirde kır iskân merkezlerini incelendiğinde köylerin 41'e, mezraaların ise 16'ya yükseldiği görülmektedir. Bu yılda 17 yeni köy ve 12 mezraa defteri-ez hariç olarak kaydedilmiştir. 1554 yılında köy olarak yazılan *Karye-i Hisarlık ve Karye-i Tukupac* 1569 yılında mezraa statüsüne gerilemiştir.²³⁰

1579 yılında yapılan son tahrirde köy sayısı 47'ye, mezraa sayısı ise 17'ye yükselmiştir. 1579 yılında tahrir defterinde *Karye-i Kovaçipa, Karye-i Ravanda, Karye-i Male Krepay ve Karye-i Dilaca* adlı 4 köy hariç-i ez-defter olarak yeni kaydedilmiştir. *Mezraa-i Pordonovic ve Mezraa-i Zeldoş* ise köy statüsüne yükselmiştir.

2.2.5. Marcina Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

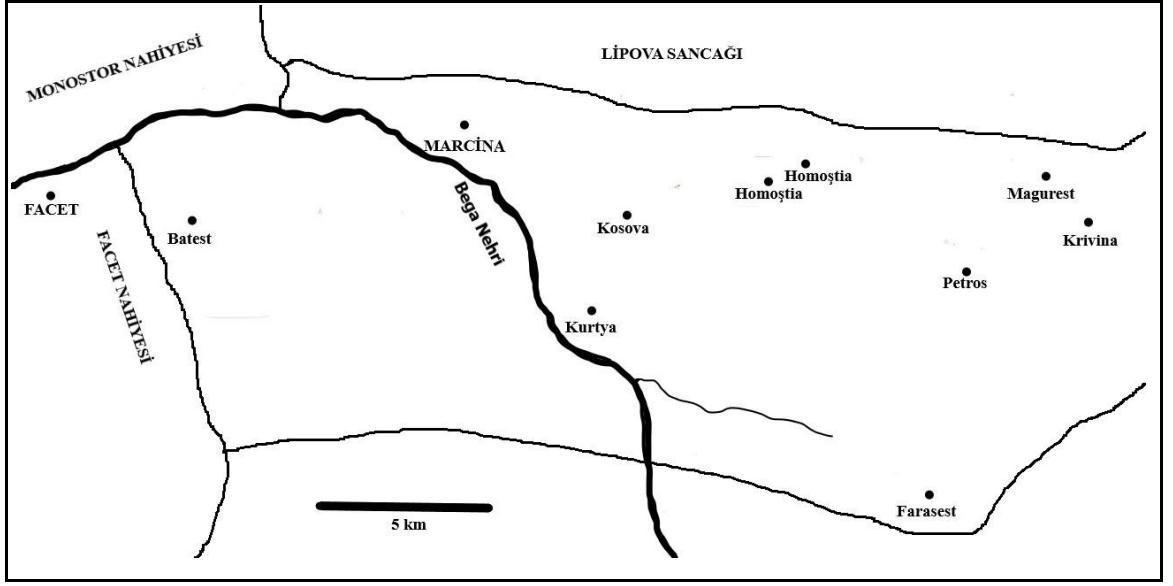
Tımişvar Nahiyesi'ne tabi Marcine Nahiyesi'nin, 16.yüzyılın ikinci yarısındaki iskân merkezleri incelenmiştir.

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Marcina Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %16,6'sı tespit edilerek Harita 5'te gösterilmiştir.

²²⁹ “Varoş-ı mezbûr Semendire mukâbilesinde kurbünde vâki' olmağla âyende vü revende ubûr-u mürûründe iskele hidmetine mültezim olup ellerinde olan emr-i sâbık mücebince vergüleri âdet-i derbendiyye [üzere] kayd olmasını ricâ eyledikleri hâliyâ defter-i cedîd-i hakanî pâye-i serîr-i âlem-masîre arz olundukda derbend vaz' olunması fermân olunmağın..’’bkz. BOA, TT., 579. 271.

²³⁰ 1554 yılında yapılan tahrirde kayıtlı Karye-i Hisarlık'ta 30 Hane, Karye-i Tukupac'da 5 Hane bulunurken, 1569 ve 1579 yıllarındaki tahrirde Mezraa statüsüne gerileyerek nüfusu perakende olmuştur.

Harita 5:
1579 Yılı Marcina Nahiyesi

Marcina Nahiyesi'nin güneyinde Fırdına Nahiyesi, batısında Monostor ve Facet Nahiyeleri, kuzeyinde Lipova Sancağı arazisi yer almaktadır.

Tablo 6:
Marcina Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

İskân adı	1554	1569	1579
Varoş	1	1	1
Köy	55	59	59
Mezraa	1	1	1
Toplam	57	61	61

Tımişvar Sancağı'na bağlı, Marcina Nahiyesi'nde şehir olarak sayılabilecek, nahiyeye adını veren ve nahiyenin merkezi olan *Varoş-ı Marcina*'dir.²³¹ Marcina 1554 yılında ve daha sonra yapılan tahrirlerde varlığını korumuştur.

1554 yılında kır iskan merkezlerinde 55 köy ve 1 mezraa kayıtlıdır. 1569 yılında *Karye-i Gostest*, *Karye-i Direvdiya*, *Karye-i Slavist* ve *Karye-i Bordest* adlı 4 yeni köy daha hariç ez-defter olarak kaydedilmiştir. 1569 yılında bu 4 köyün de yer almasıyla birlikte nahije genelinde diğer yıllarda köy ve mezraa sayısında değişiklik olmamıştır. Mevcut mufassal tahrir defterlerinde derbend özelliğine sahip bir iskân merkezi kaydedilmemiştir.

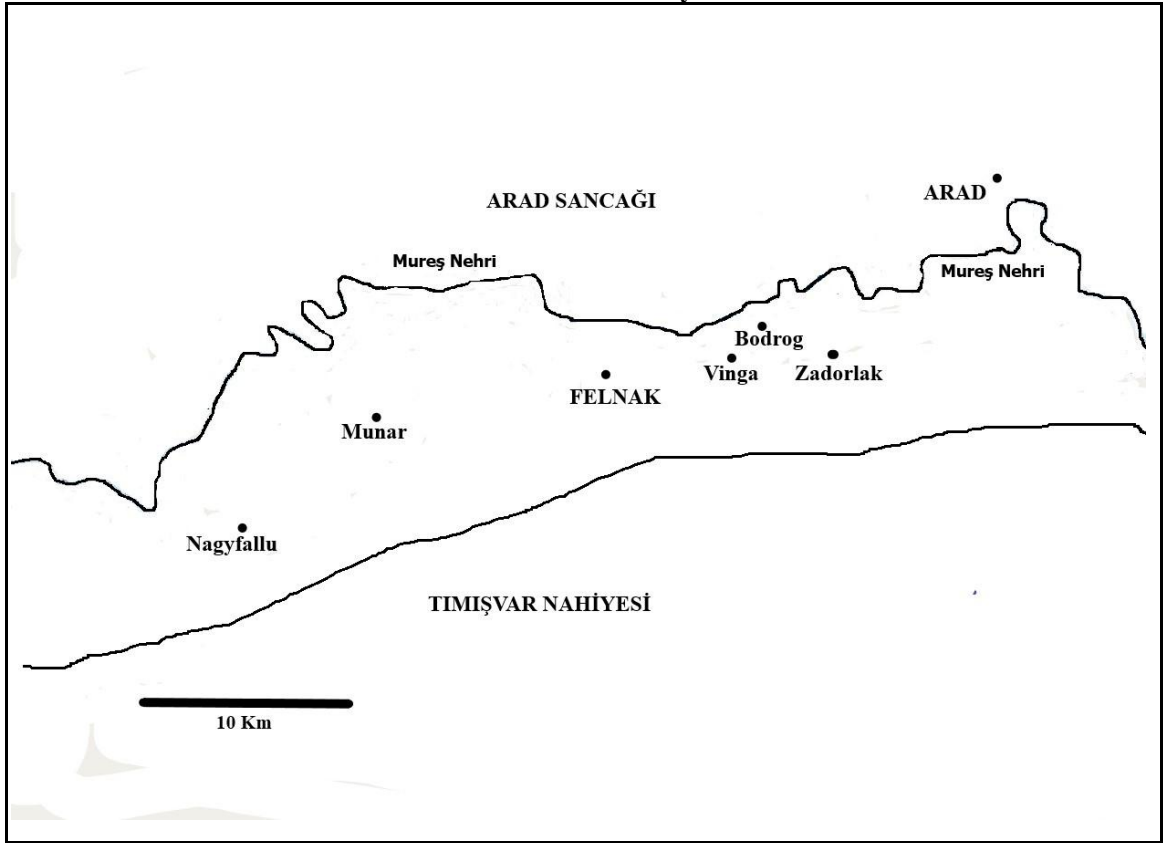
²³¹ Marcina şehir merkezi, Tımişvar'ın 85 km doğusunda, Bega Nehri'nin üst tarafında kurulmuştur. Tımişvar-Erdel iskitameti üzerinde önemli bir yerleşim merkezidir. Marcina Nahiyesi'ne tabi iskan yerleri için bkz. EK V.

2.2.6. Felnak Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Timişvar'ın fethi sürecinde Osmanlı hâkimiyetine giren Felnak Nahiyesi Mureş Nehri kıyısında Timişvar Sancağı'na tabi küçük bir nahiyedir.²³² Evliya Çelebi Felnak Kalesi hakkında; Mureş Nehri kenarında tuğla yapı dörtgen bir kale olduğundan ve kalenin içerisinde kible tarafında küçük bir camiden bahsetmektedir. Ayrıca kalenin dizdarı ve 50 adet neferi olduğunu ifade etmektedir. Yine Evliya Çelebi taşra varoşunda 100 kadar tahta avlulu evler ile 10 adet dükkânın bulunduğunu söylemektedir.²³³

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Felnak Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %26'sı tespit edilerek Harita 6'da gösterilmiştir.

Harita 6:
1579 Yılı Felnak Nahiyesi

Felnak Nahiyesi'nin kuzeyinde Arad Sancağı arazisi, güneyinde Timişvar Nahiyesi, doğusunda Lipova Sancağı ve batısında ise Beçkerak Sancağı yer almaktadır.²³⁴

²³² Felnak Nahiyesi'ne tabi iskan yerleri için bkz. EK VI.

²³³ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi V. Kitap*. Haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 539.

²³⁴ Felnak şehir merkezi Timişvar'ın 40 kilometre kuzeyinde, Mureş Nehri'nin kıyısında yer almaktadır.

Tablo 7:
Felnak Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	1	1	1
Köy	22	22	22
Mezraa	9	9	9
Toplam	32	32	32

Felnak Nahiyesi'nin merkezi sayılan Felnak veya defterlerdeki adıyla *Varoş-ı Felnak*, Mureş nehri kıyısında yer almakla birlikte, şehirde nehrin güvenliğini sağlayan bir de kale yer almaktadır. 1554-1579 yıllarında yapılan 3 tahrirde de nahiyenin merkezi haricinde şehre rastlanılmamıştır.

1554-1579 yılları arasında nahiyenin kır iskân merkezleri incelendiğinde zaman içerisinde hiç değişmediği görülmektedir. 1554 ve daha sonraki yıllarda 22 olan köy adedi ve 9 olan mezraa adedi sabit kalmıştır.

Nahiye genelinde derbend olarak yazılan Karye-i Cofranya 1554 yılında yapılan tahrirde derbend olarak kayıtlarda yer almamasına rağmen 1569 ve 1579 yıllarında derbend olarak yazılmıştır.²³⁵

2.2.7. Bozor Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

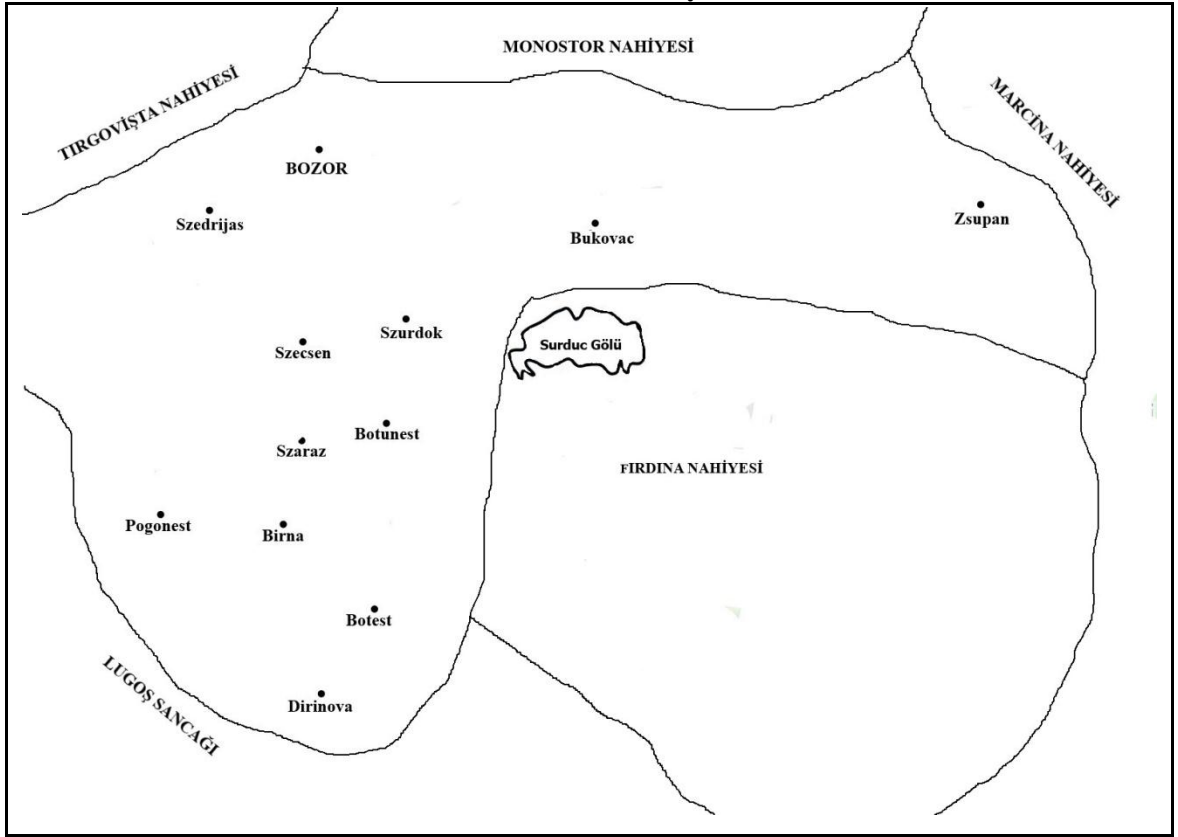
Bozor Nahiyesi, Tımişvar'ın yaklaşık 67 kilometre doğusunda yer almaktadır. Konumu itibariyle Tımişvar'a en uzak mesafede bulunan nahiyelerden biridir. Bozor Nahiyesi ile Tımişvar arasında Tuna Nehri ile ulaşım mevcut değildir. Ulaşım nahiyenin kuzeyinde bulunan Monostor ve Tirgovišta Nahiyeleri üzerinden geçen Tuna Nehri vasıtasıyla mümkündür.²³⁶

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Bozor Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %38,7'si tespit edilerek Harita 7'de gösterilmiştir.

²³⁵ BOA, TT., 579. 162. “Karye-i mezbûre Sudin mukâta‘asına tâbi olup Ve mukâta‘a-i Mezbûre Tevâbi‘inden Sudin iskelesinden ubür eyleyen âyende vü revende-i gemi ile geçirip harâcları mirî için alınıgeliş ol hidmeti etdirmekle kendi maaşları hidmetini görmeğe çendân iktidarları olmayıp yevmen fe-yevmen hakîr ve zelîl olup ve hâlâ iskele hidmetine iktidârımız kalmadı şöyle ki sâir iskele hidmetinde olan karyeler gibi bizim dahi vergümüz ta‘yîn olunmaz ise cümlemiz perakende oluruz dediklerinde eminleri olan Kurd dahi cevabların tasdik edip âdet-i derbendi üzere ta‘yîn olunup defter-i cedîde kayd olunmazlar ise iskele hâlî ve mu‘attal kalıp mâl-ı pâdişâhîye küllî zarar müterettib olmak mukarrerdir deyu i‘tirâf eylediğine Tımişvar defterdarından memhûr tezkire ve müfettişden suret-i gönderip defter-i atîk-i sultaniye nazar olundukda..”. Metin İktisadi Yapı Bölümünde tekrar değerlendirilecektir.

²³⁶ Bozor Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK VII.

Harita 7:
1579 Yılı Bozor Nahiyesi

Bozor Nahiyesi'nin doğusunda Marcina, batısında Tirgovişta, kuzeyinde Monostor güneyinde ise Fırdına Nahiyeleri yer almaktadır. Bozor, Tımişvar-Erdel istikametinde önemli bir mevkide bulunmaktadır.

Tablo 8:
Bozor Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	1	1	1
Köy	26	30	30
Mezraa	1	1	3
Toplam	28	32	34

Bozor Nahiyesi'nin şehir iskân merkezleri incelendiğinde, nahiyenin genelinde 1554-1579 yılları arasında yapılan tahrir defterlerinde, şehir olarak nahiyenin merkezi olan *Varoş-ı Bozor* görülmektedir.

1554 yılında kır iskân merkezleri incelendiğinde, nahiyede 26 adet köy ve 1 adet mezraa bulunduğu görülmektedir. 1569 yılında nahiyeye 4 yeni köyün eklenmesiyle köy sayısı 30 adede yükselmiştir. Deftere yeni kaydedilen köyler; *Karye-i Bosiset*, *Karye-i*

Belosest, Karye-i Serazel ve Karye-i Kosest'dir. Mezraa sayısında ise herhangi bir değişiklik görülmemektedir.

1579 yılında nahiyenin kır iskân merkezlerinde köy adedinde bir değişiklik görölmezken, nahiyeye 2 yeni mezranın daha eklendiği görülmektedir. Bunlar; *mezraa-i Cavucet ve mezraa-i Levedoniva*'dır. 1554-1579 yılları arasında nahiyeye genelinde genel bir değerlendirme yapmak gerekirse nahiyenin kır-şehir iskân merkezlerinde ciddi bir artış veya gerileme yaşanmamıştır.

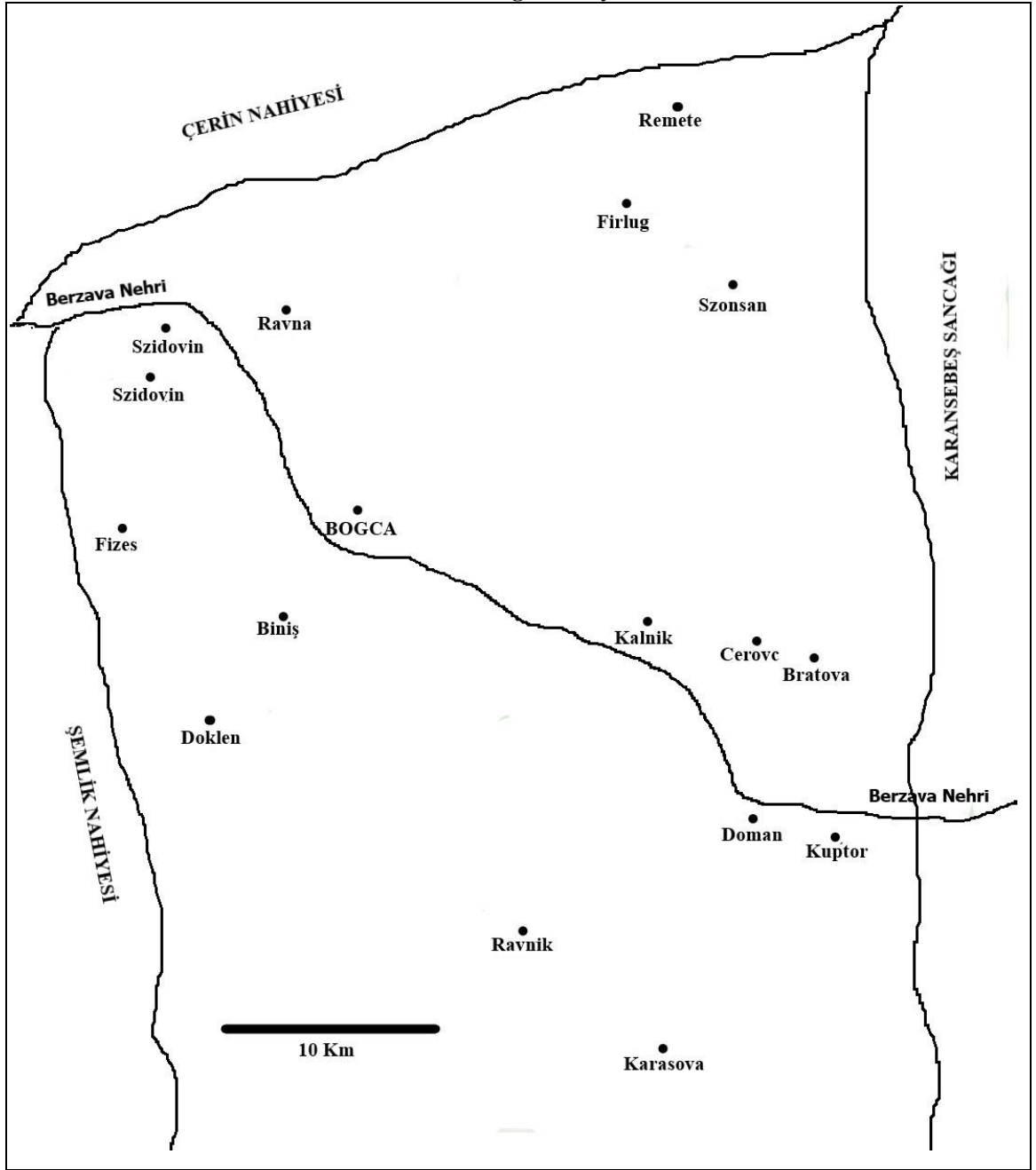
2.2.8. Bogca Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Tımışvar Sancağı'nın nahiyesi olan Bogca 1552 yılında Kara Ahmed Paşa tarafından fethedilmiştir. Nahiyenin merkezi nahiyeye de adını veren ve Berzeva Nehri kıyısında kaleye de sahip olan Bogca Şehri'dir.²³⁷

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Bogca Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %68'i tespit edilerek Harita 8'de gösterilmiştir.

²³⁷ Bogca Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK VIII.

Harita 8:
1579 Yılı Bogca Nahiyesi

Bogca Nahiyesi'nin kuzeyinde Çerîn, güney ve batısında Şemlik Nahiyeleri ile doğusunda Karansebeş Sancağı arazisi bulunmaktadır.

Tablo 9:
Bogca Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezi

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	1	2	2
Köy	22	21	23
Mezraa	3	22	19
Toplam	26	45	44

1554 yılında nahiyenin şehir iskân merkezleri incelendiğinde, tahrir defterlerinde aynı zamanda nahiyenin de merkezi olan yalnızca Bogca Şehri'nin şehir statüsüne sahip olduğu görülmektedir. 1554 yılına ait tapu tahrir defterlerinde köy statüsünde yer alan Karasova²³⁸ 1569 ve 1579 yıllarında yapılan tahrirlerde şehir statüsünde yazılmıştır.

Nahiyenin kır iskân merkezleri incelendiğinde, 1554 yılında 22 köy ve 3 adet mezraaya sahip olduğu görülmektedir. 15 yıl sonra yapılan ikinci tahrirde köy sayısında bir değişme görülmemesine rağmen, mezraa sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 1554 yılında 3 adet mezraaya sahip olan Bogca Nahiyesi, 1569 yılına ait kayıtlarda mezraa sayısı 22'ye yükselmiştir. 1569 yılında köy olarak kayıtlı *Karye-i Bodinu Seliste* ve *Karye-i Bela Raka* bu yıl da mezraa statüsüne gerilemiştir. 1569 yılında yalnızca iki yeni köyün deftere yazıldığı tespit edilmiştir. Bunlar *Karye-i Bratova* ve *Karye-i Arahos*'dir. Mezraa statüsünden köy statüsüne yükselen herhangi bir yerleşim yeri gözükmemektedir.

1579 yılında kır iskân merkezlerinin sayısı incelendiğinde, köy sayısı 23 adede yükselirken, mezraa sayısı 20 adede gerilediği görülmektedir. 1569 yılında Karye olarak geçen *Karye-i Benyesine*, 1579 yılında kayıtlarda gözükmemektedir. 1554 ve 1569 yıllarında mezraa olarak yazılan Dulo son tahrirde köy statüsüne yükselmiştir. *Karye-i Bodinu Seliste* ve *Karye-i Bela Raka* son tahrirde Karye olarak yazılsa da herhangi bir haneye sahip değildir.

2.2.9. İktar Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

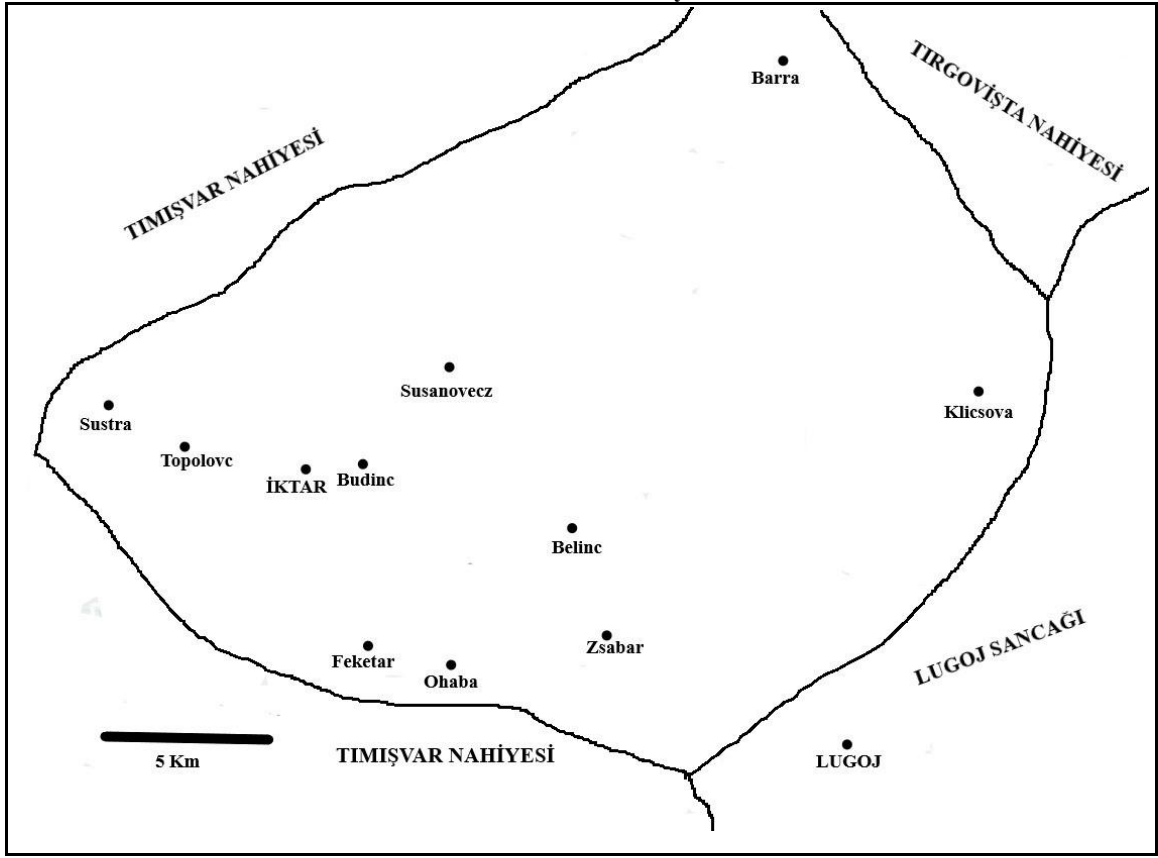
Günümüzde Romanya topraklarında bulunan İktar nahiyesi, Tımişvar şehrinin doğusunda Tımişvar-Lugoş sancakları arasında yer almaktadır.²³⁹

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre İktar Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %36,6'sı tespit edilerek Harita 9'da gösterilmiştir.

²³⁸ Bogca Nahiyesi'nin ikinci büyük yerleşim yeri olan Karasova (Krasova) nahiyenin en büyük köyüdür. Coğrafi olarak Karas Nehri kıyısında bulunan Karasova'nın 1554 yılında 140, 1569 yılında 175 ve 1579'da 161 hane yetişkin Hristiyan nüfus vardır.

²³⁹ İktar Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK IX.

Harita 9:
1579 Yılı İktar Nahiyesi

İktar Nahiyesi'nin batısında Timişvar Nahiyesi, doğusunda Tırговиştа Nahiyesi, güneyinde Lugoj Sancağı ve kuzeyinde Lipova Sancağı yer almaktadır.

Tablo 10:
İktar Nahiyesi'nin Toplam İskan Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	1	1	1
Köy	29	29	29
Mezraa	1	6	8
Toplam	31	36	38

1554-1579 yılları arasında tahrir defterinin sağladığı verilerde, İktar Nahiyesi şehir iskân merkezi olarak yalnızca nahiyenin merkezi olan *Varoş-ı İktar* gözükmektedir.²⁴⁰ Nahiyeye bağlı kale, defterlerde kayıtlı değildir. Kayıtlarda nahiyenin genelinde derbendçilikle görevli bir yerleşim yeri geçmemektedir.

Tapu tahrir defterlerinden elde edilen bilgilere göre; İktar Nahiyesi'nin 1554 yılında yapılan ilk tahririnde 29 adet köy ve bir adet mezraya sahiptir. 1569 ve 1579 yıllarında

²⁴⁰ İktar, İktar Nahiyesine bağlı ve bu nahiyenin merkezi olan şehir, Timişvar'ın 35 km doğusunda Bega Nehri kıyısında bulunmaktadır.

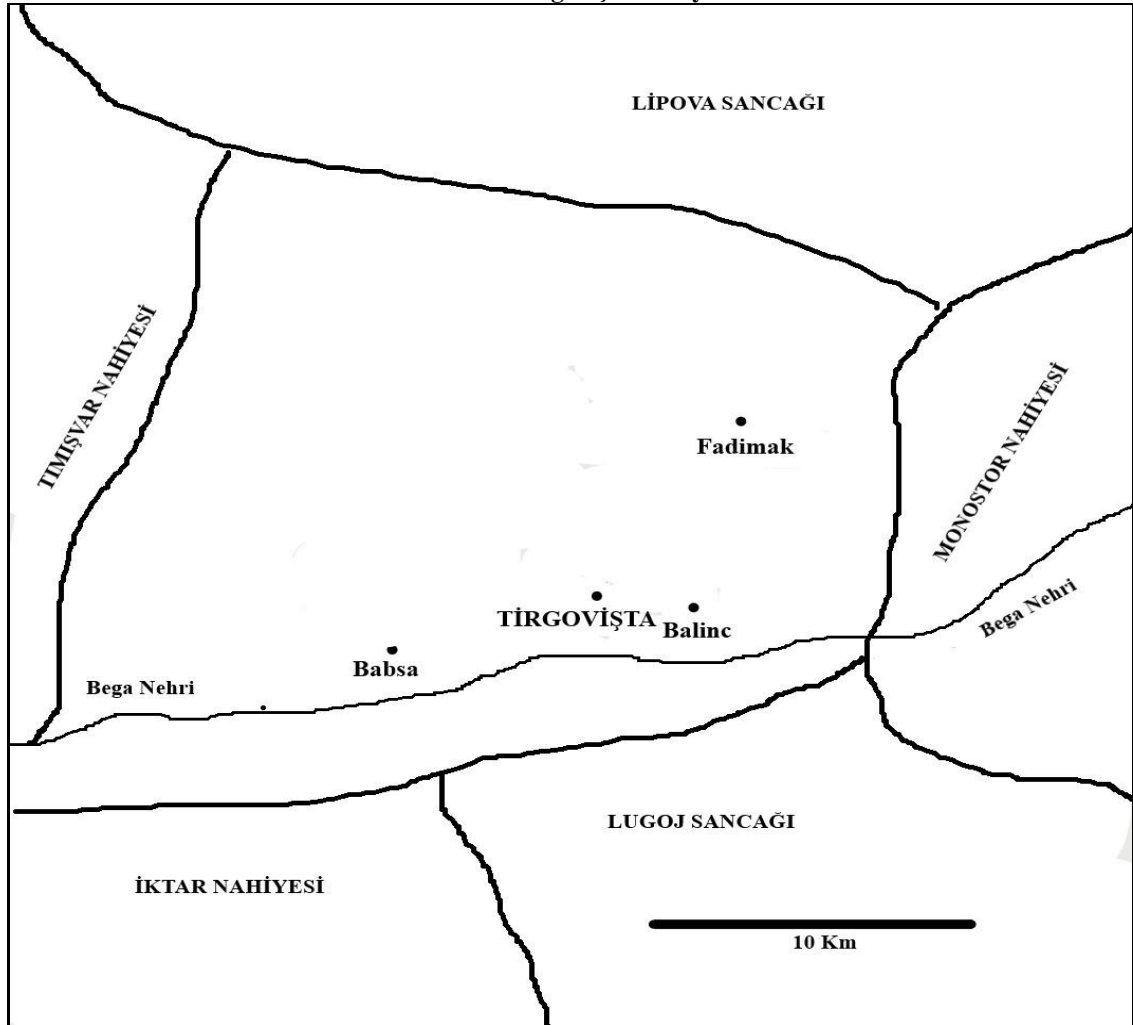
yapılan tahrirlerde nahiyenin köy adeti sabit kalmıştır. Fakat 1554 yılında bir olan mezra sayısının 1569 yılında 6'ya, 1579 yılında 8'e yükseldiği görülmektedir. Görüldüğü gibi İktar Nahiyesi'nin sınırları XVI. yüzyıl boyunca sabit kalmıştır.

2.2.10. Tırговишта Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Nahiyenin merkezi olan Tırговишта şehri Tımişvar'ı Erdel'e bağlayan yol üzerinde önemli bir mevkide ve Bega Nehri'nin kenarında kurulmuştur.²⁴¹

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Tırговишта Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %10,8'i tespit edilerek Harita 10'da gösterilmiştir.

Harita 10:
1579 Yılı Tırговишта Nahiyesi

²⁴¹ Tırговишта Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK X.

Tırgovişta Nahiyesi'nin doğusunda Monostor ve Bozor Nahiyeleri, batı ve kuzeyinde Tımişvar Nahiyesi ve güneyinde Lugoj Sancağı bulunmaktadır.

Tablo 11:
Tırgovişta Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	1	1	1
Köy	36	35	36
Mezraa	-	5	5
Toplam	37	41	42

Tımişvar Eyaleti'nin merkez sancağına bağlı Tırgovişta Nahiyesi'nin idari merkezi nahiyeye de adını veren Tırgovişta'dır. Şehir merkezi 1554 yılı ve ardından, 1569 ve 1579 yıllarında tamamlanan tahrir defterlerinde nahiyeye merkezi ve nahiyenin tek şehri olma özelliğini korumuştur. Tahririn yapıldığı dönemlerde derbend vazifesine sahip bir iskân merkezine rastlanılmamıştır.

1554 yılında nahiyeye genelinde 36 köy bulunurken, mezraa kaydına rastlanılmamıştır. 1569 yılında tamamlanan ikinci tahrirde 4 yeni mezraa deftere geçmiştir. Bunlar; *Mezraa-i Bubunik, Mezraa-i Mali Hasyag, Mezraa-i Radolava ve Mezraa-i Babinc*'dir. 1554 yılında köy olarak kayıtlı Boputin, 1569 yılındaki kayıtlarda mezraa statüsüne gerilemiştir. Boputin, 1579 yılına ait tapu kayıtlarında yeniden köy olarak defterlere geçirilmiştir. 1579 yılında defter-i ez-hariç olarak Mali Balinc mezraa olarak kaydedilmiştir. Tırgovişta Nahiyesi'nin 1554-1579 yılları arasında iskan merkezlerinin genel görünümüne bakılacak olursa şehir adedi sabit kalırken köy ve mezraa adedinde ufak bir artış yaşandığı dikkat çekmektedir.

2.2.11. Çerin Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

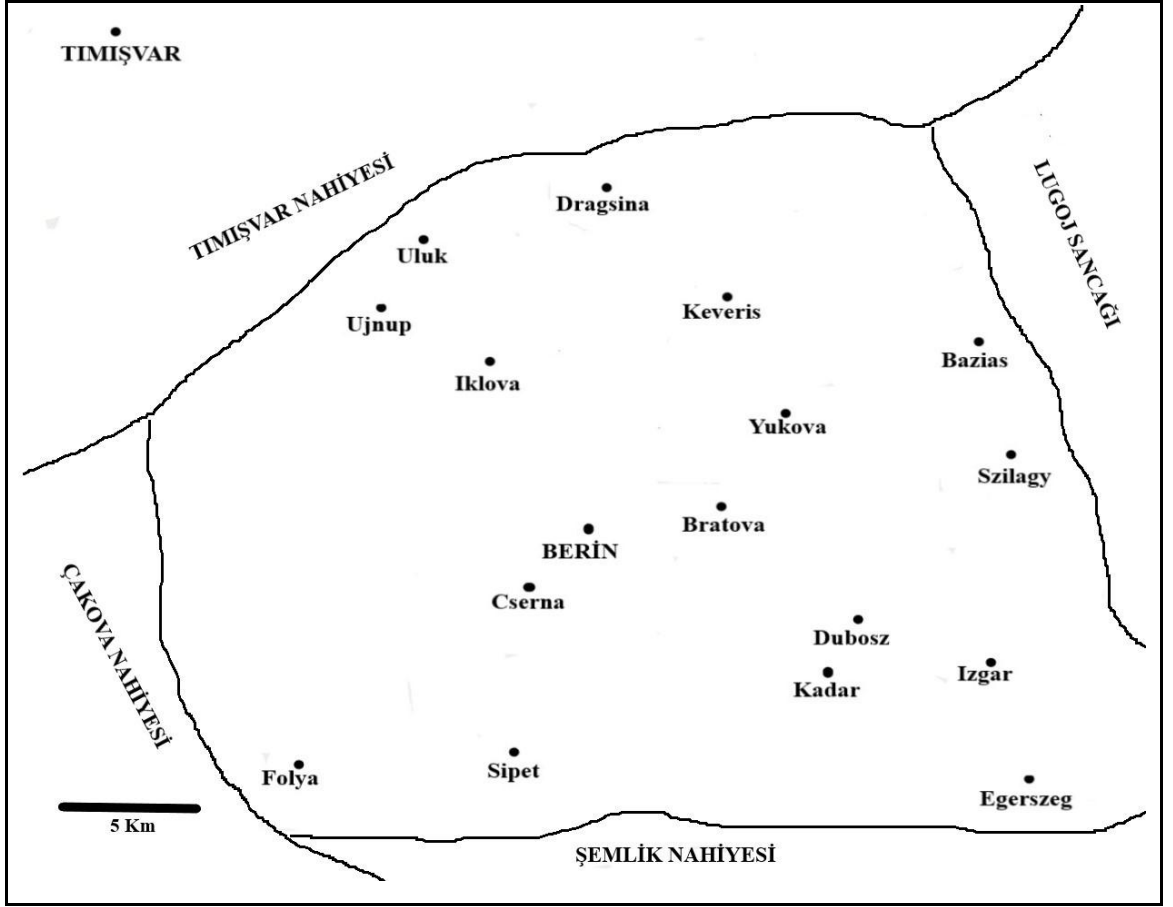
Tımişvar Sancağı'na tabi Çerin Nahiyesi'nin merkezi nahiyeye adını veren Çerin'dir.²⁴² Nahiyeye merkezi tahrir defterlerinde köy olarak kaydedilmiştir. Nahiyeye genelinde şehir olarak adlandırabileceğimiz, tek bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Berin²⁴³, 1554 yılında yapılan tahrirde karye olarak belirtilmekte iken, 1569 yılından itibaren varoş olarak yazılmaya başlanmıştır.

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Çerin Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %68'i tespit edilerek Harita 11'de gösterilmiştir.

²⁴² Çerin Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK XI.

²⁴³ Berin, Çerin Nahiyesine bağlı olan bu şehir, Tımişvar'ın 25 km. güneydoğusunda bulunmaktadır.

Harita 11:
1579 Yılı Çerin Nahiyesi

Çerin Nahiyesi'nin kuzeyinde Timişvar Nahiyesi, güneyinde Şemlik Nahiyesi, batısında Çakova Nahiyesi ve doğusunda Lugoj Sancağı yer almaktadır. Tablo 2.12. de Çerin Nahiyesi'nin toplam iskân merkezleri gösterilmiştir.

Tablo 12:
Çerin Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statü	1554	1569	1579
Varoş	-	1	1
Köy	17	23	24
Mezraa	7	47	46
Toplam	24	71	71

1554 yılında Çerin Nahiyesi'nin kırsal bölgelerinde 17 köy ve 7 adet mezraa kaydı bulunmaktadır. 1569 yılında 6 köy ve 42 mezraa defter-i ez-hariç olarak kaydedilerek köy sayısı 23'e mezraa adedi 47'ye yükselmiştir. Bu dönemde *Mezraa-i Keveris* ve *Mezraa-i Nevaris* köy statüsüne yükselmiştir.

1579 yılında yapılan tahrirde köy adedi bir adet artarken, mezraa sayısında bir adet azalma gözükmemektedir. Bunun sebebi, 1569 yılında mezraa olarak yazılan *Mezraa-i*

Kirut, 1579 yılında karye olarak yazılmıştır. Nahiye genelinde 1569 ve 1579 yılları arasında hiçbir köy, mezraa statüsüne gerilememiştir.

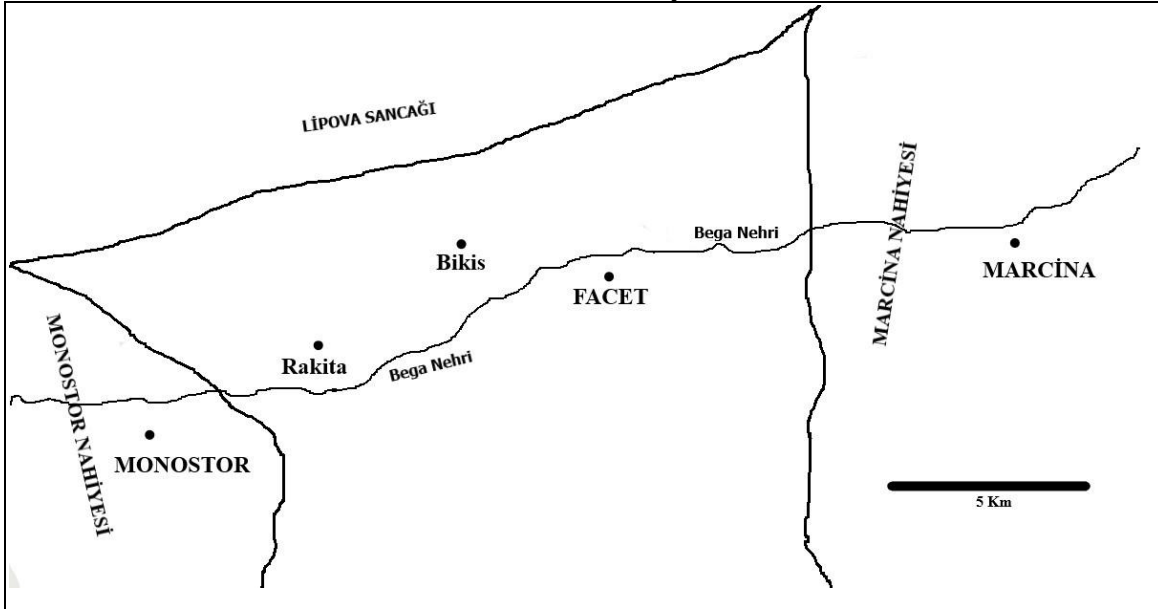
Çerin Nahiyesi'ne tabi Karye-i Mira belgelerde derbendçi hizmetinde vazifelendirilmiştir. Köyün görevi, Tımişvar'dan Hıram iskelesine giden yol üstünde bulunan Orduy köprüsünü muhafaza etmektir.²⁴⁴

2.2.12. Facet Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Tımişvar Sancağı'nın doğusunda, Tisa Nehri kıyısında, bulunan Facet Nahiyesi sancağın en az yerleşime sahip nahiyelerinden biridir.²⁴⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Facet Kalesi olarak isimlendirilen kalenin dörtgen şekilli ve batı tarafına bakan kısmında kapısının olduğunu anlatır. Ayrıca kalenin dizdari ve neferatı olduğundan da bahseder.²⁴⁶

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Facet Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %15'i tespit edilerek Harita 12'de gösterilmiştir.

Harita 12:
1579 Yılı Facet Nahiyesi

Facet Nahiyesi'nin doğusunda Marcina, batısında Monostor Nahiyesi ile kuzeyinde Lipova Sancağı arasizi bulunmaktadır.

²⁴⁴ BOA, TT., 579. 401.

²⁴⁵ Facet Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK XII.

²⁴⁶ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5: 538-539.

Tablo 13.
Facet Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	1	1	1
Köy	18	19	19
Mezraa	2	1	1
Toplam	21	21	21

Nahiye'ye adını veren *Varoş-ı Facet*²⁴⁷, 1554-1579 yıllarında nahiyenin hem merkezi hem de nahiyenin sahip olduğu tek şehirdir. Bu yıllara ait tahrir defterlerinde nahiyeye derbend köyüne rastlanılmamıştır.

1554 yılında nahiyenin kır iskân merkezleri incelendiğinde, nahiyede 18 köy ve 2 adet mezraa bulunduğu görülmektedir. 1569 yılında mezraa olarak yazılan Komerinest bu tarihten itibaren köy olarak karşımıza çıkmaktadır. 1554-1579 yıllarında nahiyenin genel durumuna bakıldığında şehir, köy ve mezraa sayısında büyük değişiklik gözlenmemekte olup, mevcut merkezler varlıklarını korumuştur.

2.2.13. Monostor Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Monostor Nahiyesi, Tımişvar Eyaleti'nin merkezi olan nefsi-i Tımişvar'ın kuzeydoğusunda olup sancak merkezine yaklaşık 65 km uzaklıkta yer almaktadır.²⁴⁸

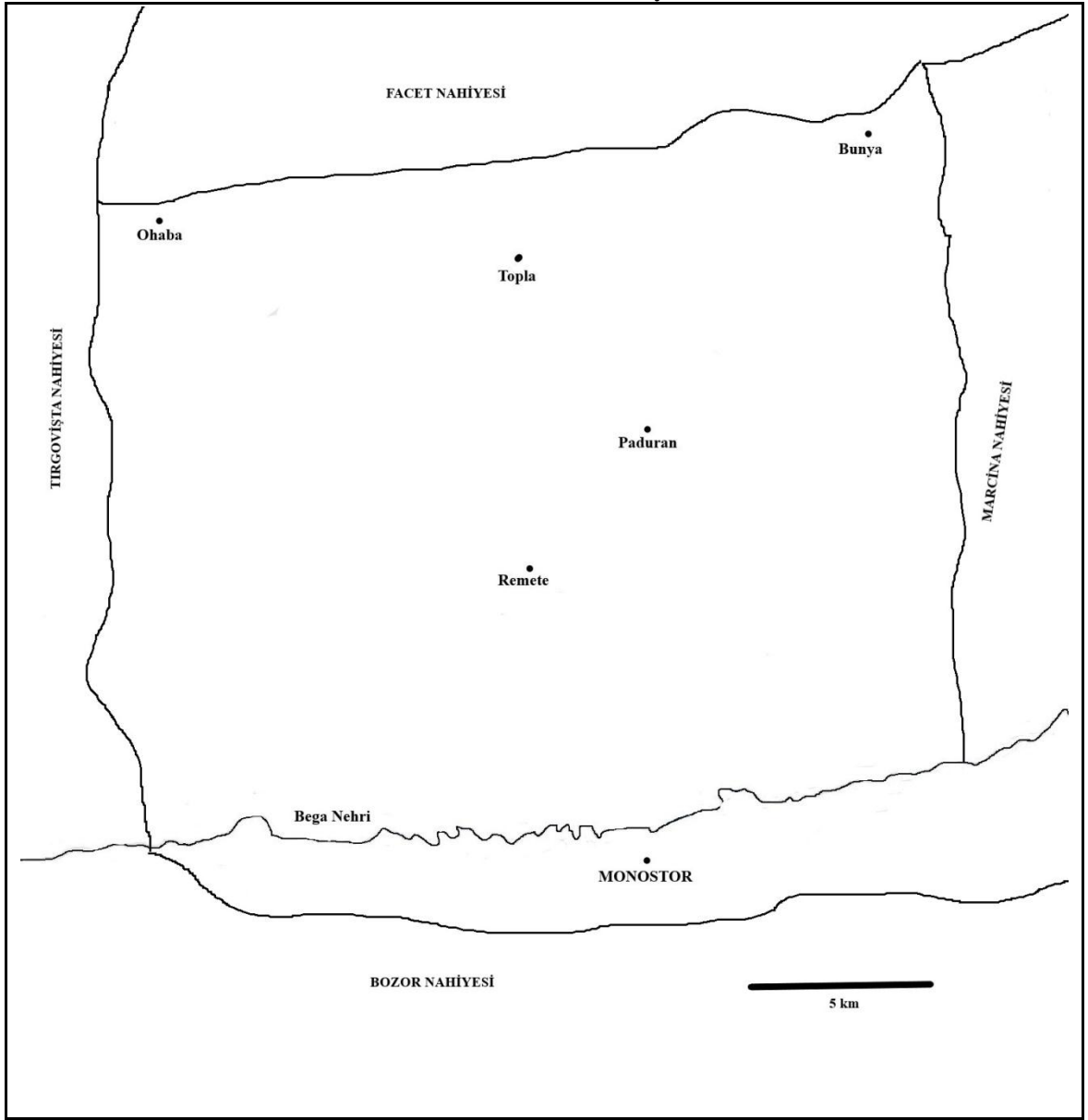
Monostor Nahiyesi'nin batısında Tirgovišta Nahiyesi, güneyinde Bozor Nahiyesi, doğusunda Marcina Nahiyesi ve kuzeyinde Facet Nahiyesi yer almaktadır.

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Monostor Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %31,5'i tespit edilerek Harita 13'te gösterilmiştir.

²⁴⁷ Facet, ismini verdiği nahiyenin merkezi idi. Nahiyenin merkezi olan Facet şehri Tımişvar'ı Erdel'e bağlayan yol üstünde önemli bir mevkide ve Bega Nehri'nin kenarında kurulmuştur.

²⁴⁸ Monostor Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK XIII.

Harita 13:
1579 Yılı Monostor Nahiyesi

Tablo 2.14. de Monostor Nahiyesi'nin toplam iskân merkezleri gösterilmiştir.

Tablo 14:
Monostor Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	1	1	1
Köy	17	18	18
Mezraa	1	1	1
Toplam	19	20	20

1554 yılında fetih sonrası yapılan ilk tahrir çalışmasında Monostor Nahiyesi'nin idari merkezi olarak nahiyeye de adını veren, *Varoş-ı Monostor* görülmektedir²⁴⁹. 1569 ve

²⁴⁹ Monostor şehir merkezi Facet Nahiyesi'nin batısında, Bega Nehri'nin kenarında kurulmuştur.

1579 yıllarında nahiye merkezi değişmeyerek, nahiye genelinde Monostor tek şehir olma özelliğini sürdürmüştür.

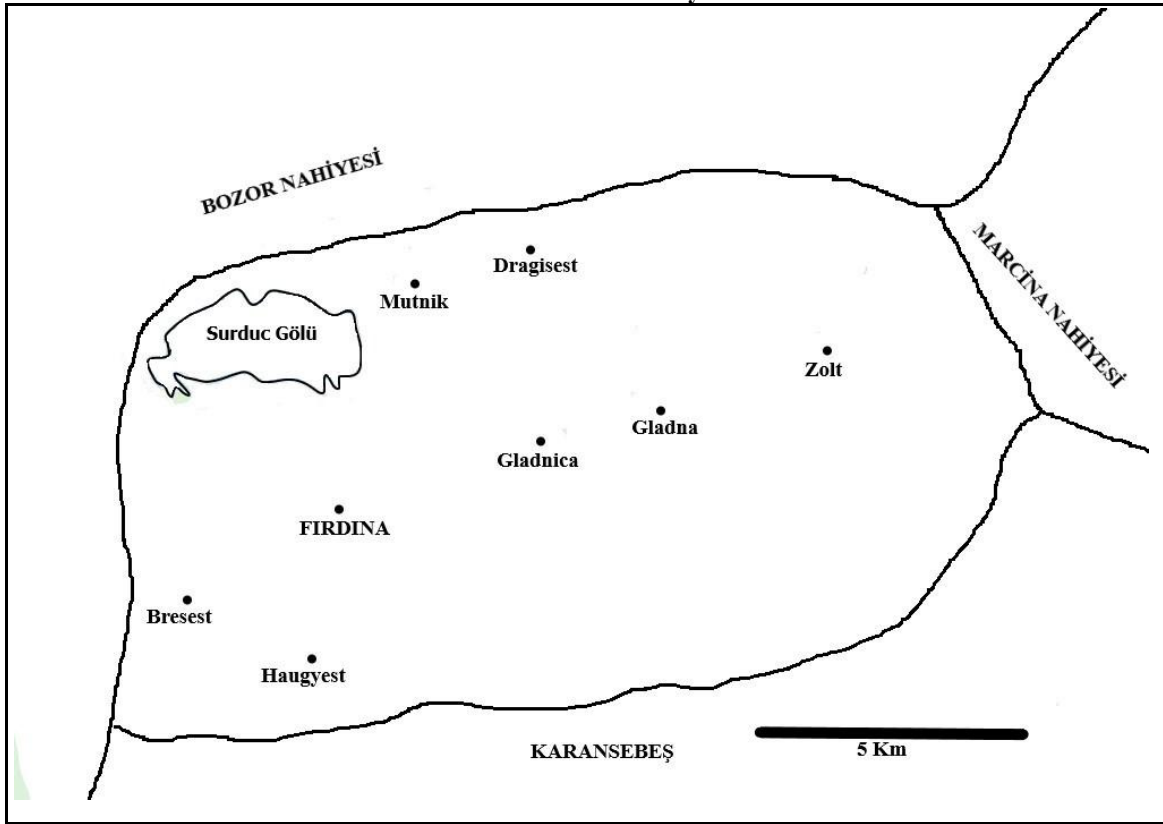
1554 yılında nahiye'nin kır iskân merkezlerine bakıldığında Monostor Nahiyesi'nin, 17 köy ve 1 adet mezraaya sahip olduğu tespit edilmiştir. 1554 yılındaki kayıtlarda yer almayan Karye-i Subidina, 1569 yılında defter-i ez-hariç olarak kayıtlarda yer almaktadır. 1569 ve 1579 yıllarında bu karyenin deftere yazılı olmasının dışında nahiye genelinde, kır iskân merkezlerinde, bir değişiklik görülmemektedir.

2.2.14. Fırdına Nahiyesi 'ne Bağlı İskân Yerleri

Fırdına Nahiyesi, Tımişvar Sancağı'nın güneyinde, Lugoş Sancağı'nın kuzey-doğusunda, Surduc Gölü'nün kıyısında yer alan küçük bir nahiyedir.²⁵⁰

1579 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Fırdına Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %50'si tespit edilerek Harita 14'te gösterilmiştir.

Harita 14:
1579 Yılı Fırdına Nahiyesi

²⁵⁰ Fırdına Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK XIV.

Fırdına Nahiyesi'nin kuzey ve batısında Bozor Nahiyesi, doğusunda Marcina Nahiyesi ve güneyinde Karansebeş Sancağı arazisi bulunmaktadır. Tablo 2.15. de Fırdına Nahiyesi'nin toplam iskân merkezleri gösterilmiştir.

Tablo 15:
Fırdına Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	-	-	-
Köy	16	16	16
Mezraa	-	-	-
Toplam	13	16	16

Fırdına Nahiyesi'nin iskân merkezleri incelendiğinde nahiyeye içerisinde herhangi bir şehir bulunmadığı tespit edilmiştir. Nahiyenin idari merkezi, nahiyeye adını veren Fırdına'dır. Nahiyeye genelinde derbend olarak yazılan bir köy bulunmamaktadır. 1554-1579 yıllarında nahiyenin kır iskân merkezleri incelendiğinde köy sayısının hiç değişmediği görülmekle birlikte, mezraa olarak tek bir yerleşim biriminin olmaması şaşırtıcıdır. Toplam 16 köyü bulunan bu nahiyeye, sancağın en küçük nahiyelerinden biridir.

2.2.15. Suydiya Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Tımişvar'ın fethi sonucu kurulan eyaletin küçük bir nahiyesi olan Suydiya hakkında maalesef tahrir defterleri haricinde bir bilgiye rastlanamamıştır.²⁵¹ Tablo 2.16. da Suydiya Nahiyesi'nin toplam iskân merkezleri gösterilmiştir.

Tablo 16:
Suydiya Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Köy	14	14	14
Mezraa	1	1	1
Toplam	15	15	15

1554-1579 yıllarında tamamlanan tapu tahrir defterlerine göre Suydiya Nahiyesi içerisinde şehir kaydı bulunmadığı gibi nahiyeye adını veren herhangi bir yerleşim birimine de rastlanamamıştır. 1554 yılında nahiyenin kır iskân merkezlerine bakıldığında 1579 yılına kadar şaşırtıcı bir şekilde köy ve mezraa sayılarının aynı kaldığı görülmektedir. Nahiyeye genelinde derbend olarak adlandırılan bir iskân yerleşmesine de rastlanılmamıştır.

²⁵¹ Suydiya Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK XV.

2.2.16. Bozovar Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Bozovar Nahiyesi, Tımişvar'ın doğusunda, bu konumu itibariyle Tımişvar'a en uzak mesafede bulunan nahiyeye olma özelliğine sahiptir.²⁵² Tablo 2.17. de 16.yüzyılın ikinci yarısında Bozovar Nahiyesi'nin toplam İskân merkezleri gösterilmiştir.

Tablo 17:
Bozovar Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	-	-	-
Köy	8	8	8
Mezraa	-	-	-
Toplam	8	8	8

Tımişvar Sancağı'na bağlı olan Bozovar Nahiyesi'nde şehir olarak adlandırılabilir bir yerleşim yeri kayıtlarda yer almamaktadır. Tahrir defterlerinde nahiyenin idari merkezi olarak köy statüsünde bulunan Bozovar geçmektedir. Köyün ve nahiyenin güvenliğini nahiyenin merkezinde bulunan kale sağlamaktadır. 1554 ve 1579 yılları arasında yapılan 3 tahrir defterinde de köy ve mezraa sayısı değişmemiştir.

2.2.17. Modava Nahiyesi'ne Bağlı İskân Yerleri

Günümüzde Romanya'nın Sırbistan sınırına yakın bir bölgede, Tuna Nehri'nin sol tarafında yer alan Modava 1552 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir.²⁵³ Modava, fethin ardından Tımişvar Sancağı'na bağlı nahiyeye konumunda yer alırken, 1554 yılından sonra kendi adıyla anılan müstakil bir sancak statüsüne getirilmiştir.²⁵⁴

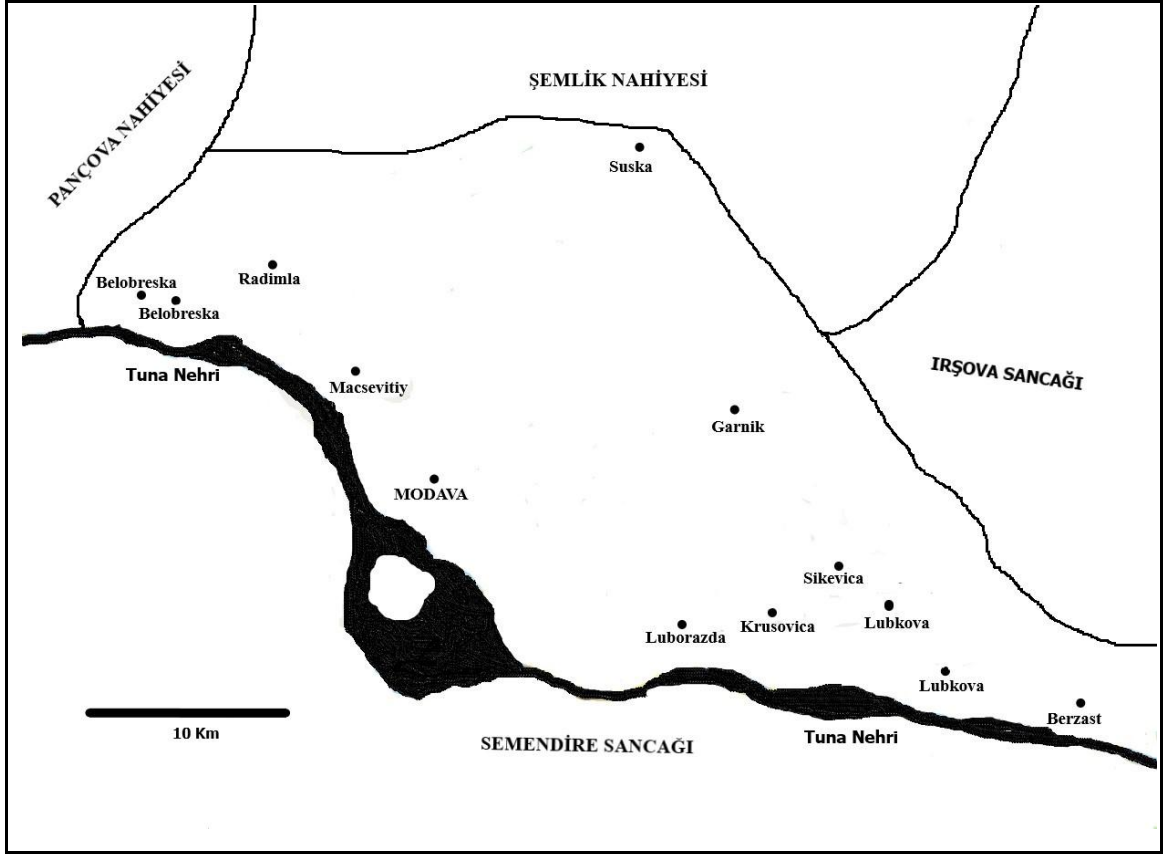
1554 yılında tamamlanan tahrir defterine göre Modava Nahiyesi'nin şehir ve köylerinin %72,2'si tespit edilerek Harita 15'te gösterilmiştir.

²⁵² Bozovar Nahiyesi'ne tabi iskan merkezleri için bkz. EK XVI.

²⁵³ Maxim, "Modava", 221. Modava hakkında kaynaklar; Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010), 277-278. Murat Serdaroğlu, "Modava Sancağında Tımar Rejimi", *CAHİJ* (2017), 8: 219-229.

²⁵⁴ Bkz. BOA, *TT.*, 364, 428. BOA, *TT.*, 579. 545.

Harita 15:
1554 Yılı Modava Nahiyesi

Modava Nahiyesi'nin kuzeyinde Şemlik Nahiyesi, güneyinde Semendire Sancağı, batısında Pançova Nahiyesi ve doğusunda Irşova Sancağı yer almaktadır.

Tablo 18:
Modava Nahiyesi'nin Toplam İskân Merkezleri

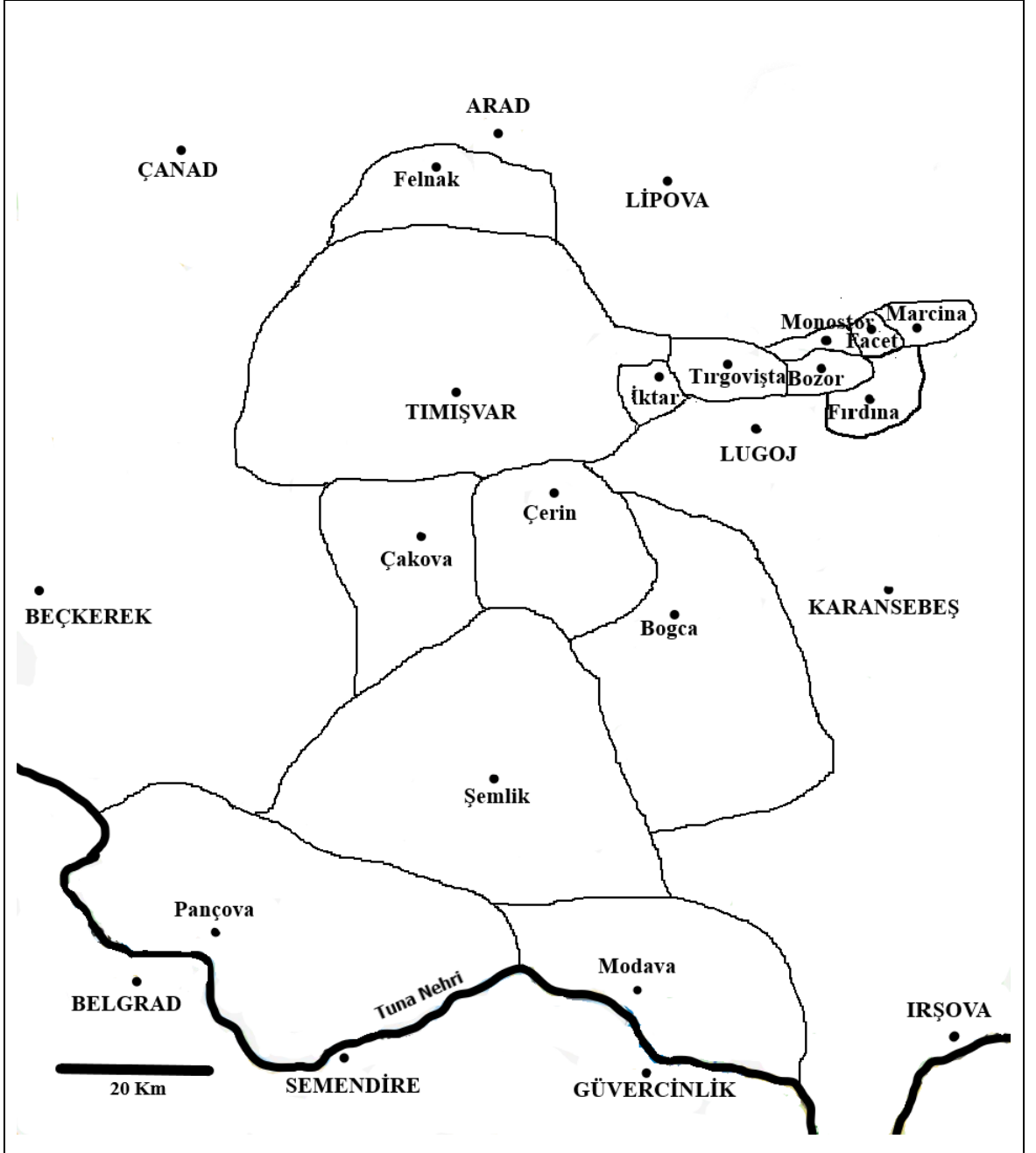
Statüsü	1554	1569	1579
Varoş	-	Müstakil Sancak Statüsüne Getirilmiştir	
Köy	18		
Mezraa	2		
Toplam	20		

Yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi 1554 yılında Modava Nahiyesi 18 köy ve 2 mezraadan müteşekkildi. 1554 yılından sonra müstakil sancak statüsüne getirildiği için bundan sonraki idari taksimatı, yukarıdaki listede belirtilmemiştir.

2.2.18. XVI. Yüzyılda Tımişvar Sancağı'nın İdari Vaziyetine Genel Bakış

Tımişvar Sancağı'na ait tapu tahrir defterlerinden elde edilerek yukarıda nahiye bazında ayrı ayrı verilen bilgiler incelendikten sonra, bu başlık altında sancağın genel bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Harita 16:
1579 Yılı Tımişvar Sancağı'nın Genel Görünümü

Tablo 19:
Tımışvar Sancağı'nın Toplam İşkân Merkezleri

Tımışvar Sancağı Geneli	1554	1569	1579
Varoş	20	22	22
Köy	497	594	619
Mezraa	90	295	308

1554-1579 yılları arasında yapılan üç tahrir defterine göre sancak genelinde varoş olarak 1554 yılında 20 şehir veya kasaba bulunurken, 1569 ve 1579 yılları arasında bu sayı 22'ye yükselmiştir. En fazla varoşa sahip olan nahiye, 5 varoşun kayıtlı olduğu Tımışvar'dır. Bunun yanı sıra Çakova 3 varoşa sahiptir. 2'şer varoşun kayıtlı olduğu nahiyeler Pançova, Bogca ve şemlik; bir adet varoşun kaydedildiği nahiyeler de Marcina, Felnak, Bozor, İktar, Tırgovişta, Çerin, Facet ve Monostor'dur. Bozovar, Fırdına, Suydiya ve Modava nahiyelerinde ise varoş olarak adlandırılan yerleşim yeri bulunmamaktadır. .

1554 yılında nahiye genelinde 497 köy kayıtlıdır. En fazla köyün kayıtlı olduğu nahiyeler sırasıyla; 112 köyün kayıtlı olduğu Tımışvar, 55 köye sahip Marcina ve 43 köyü olan şemlik'tir. En az köye sahip olan nahiyeler ise; 7 köyün kayıtlı olduğu Bozovar, 14 köye sahip Suydiya ve 16 adet köyü olan Fırdına'dır.

1569 yılında nahiye genelinde köy sayısı 594 adede yükselmiştir. En fazla köyün kayıtlı olduğu nahiyeler sırasıyla; 121 köyün kayıtlı olduğu Tımışvar, 77 adet köye sahip şemlik ve 62 adet köye bulunan Çakova'dır. En az köye sahip olan nahiyeler ise; 7 köyün kayıtlı olduğu Bozovar, 14 köyün kaydedildiği Suydiya ve 16 köye sahip Fırdına'dır.

1579 yılında köy sayısı sancak genelinde 619 adede yükselmiştir. En fazla köyün kayıtlı olduğu nahiyeler; 126 köyün kayıtlı olduğu Tımışvar, 79 köye sahip şemlik ve 70 köyü olan Çakova'dır. En az köyün kayıtlı olduğu nahiyeler ise; 7 köy ile Bozovar, 14 köyün bulunduğu Suydiya ve 16 köye sahip Fırdına'dır.

Sancak içerisinde mezraalar incelendiğinde, 1554 yılında 90 adet mezraanın kayıtlı olduğu görölmektedir. En fazla mezraaya sahip olan nahiyeler; 42 mezraa ile Tımışvar, 14 mezraya sahip Çakova'dır. Geri kalan nahiyelerin mezra sayıları 0 ile 9 arasında değişmektedir.

1569 yılında mezraa sayısı 90'dan 295 adede yükselmiştir. En fazla mezraaya sahip nahiye 88 adet ile Tımişvar'dır. Geri kalan nahiyelerin mezraa sayıları 0 ile 22 arasında değişmektedir.

1579 yılında toplam mezraa sayısı 308'dir. En fazla mezraanın kayıtlı olduğu nahiye 92 adet ile Tımişvar'dır. Tımişvar'ı 46-48 arasında değişen mezraaları ile Çakova, Çerin ve Şemlik nahiyeleri takip etmektedir.

2.3. Tımişvar Yol Ağı

Osmanlı Devleti tarih boyunca bir çok devletin kurulup yıkıldığı topraklar üzerinde hakimiyet kurmuştur. Bu devletler yaşadıkları coğrafyanın fizikî şartlarına ve kendi ihtiyaçlarına göre çeşitli yollar meydana getirmişlerdir. Bunun neticesinde Anadolu ve Rumeli toprakları üzerinde coğrafi şartlar neticesinde, yüzlerce yıllık bir süreç sonunda en uygun yol güzergâhları ortaya çıkmıştır.²⁵⁵ Bu yollar, gerek askeri ve stratejik hareket kabiliyeti, gerekse ticaret, ulaşım, posta ve haberleşme şebekesinin yürütülmesi için Osmanlı Devleti tarafından onarılmış, gerek duyulduğunda yeni yollar ve köprüler eklenerek geliştirilmiştir.²⁵⁶

Osmanlı sınırları içerisinde gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de sağ kol, sol kol, orta kol olmak üzere üçlü ana yol sistemi üzerinde kurulmuştur.²⁵⁷ Rumeli yol şebekesi, Asya ile Avrupa arasında bağlantıyı kurmasıyla önemli bir konuma sahip olan Rumeli ve Balkan toprakları, tarihin her döneminde gidiş ve geliş yolu olarak kullanılmıştır.²⁵⁸ Roma ve Bizans tarafından kullanılan bu yollar Sağ Kol (Kırım-Karadeniz Ticaret Yolu), Orta Kol (Via Militaris) ve Sol Kol (Via Egnatia)²⁵⁹ olmak üzere üçe ayrılıyordu. Sağ kol İstanbul'u Batı Karadeniz ve Kırım'a bağlayan ana ulaşım

²⁵⁵ Cemal Çetin, *XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Konya Menzilleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004), 14.

²⁵⁶ Hüdaî Şentürk, "Tanzimat Devrine Kadar Osmanlı Devleti'nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 10:1673. Rumeli'deki yolların askeri fonksiyonları hakkında bkz. Mehmet Yaşar Ertaş, "XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli'deki Menzillerin Askerî Fonksiyonu", *CBÜFED I* (1997): 91-98. Aynı yazarın bir diğer çalışması "Osmanlı Devleti'nde Sefer Organizasyonu", *Osmanlı Ansiklopedisi*. 6: 590-597. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları 1999.

²⁵⁷ Sema Altunan, "Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneler", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 10:913.

²⁵⁸ M. Fatih Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 10:921.

²⁵⁹ Konu hakkında bkz. Elizabeth A. Zachariadou, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

hattıdır.²⁶⁰ Bu ana yolun güzergâhı, İstanbul'dan başlayarak Büyükçekmece-Çatalca-İnceğiz-Midye-Vize-Pınarhisarı- Kırkkilise-Fakih-Aydos-Prevadi-Hacıoğlu-Divane-Karasu-Babadağ-İsakçı-Tolcu-İsmail-Tatarpazarı-Yanıkhisarı-Akkirman yolu ile Özi ve Kırım'a kadar uzanmakta idi.²⁶¹ Sol kol, Yunanistan kimi zaman da Arnavutluk bağlantılı Adriyatik yolu idi.²⁶² Bu güzergah, İstanbul'dan başlayarak Tekirdağ-Malkara-Firecik-Dimetoka-Gümölcine-Pravişte-Lankaza-Yenişehir-İzdin yolu ile İstefe'ye oradan da Eğriboz menzili ile Gördüs'e uzanıyordu.²⁶³ Orta Avrupa'nın yolu olarak da bilinen Orta kol İstanbul'dan başlayarak Büyük Çekmece-Silivri-Çorlu-Karıştıran-Lüleburgaz-Babaeski-Havza-Edirne-Cisr-i Mustafa Paşa (Sivilengrad)-Filibe-Sofya ve Niş üzerinden Belgrad'a kadar uzanıyordu. Orta kol bir dönem Budin'e kadar da ulaşmıştır.²⁶⁴ İstanbul ile Belgrad arasında 22 menzilhane bulunmakta idi.²⁶⁵

Belgrad'a ulaşan Orta yol, Belgrad'dan başlayarak Pançova, Szurdok, Beçkerek, Çanad, Igrış, Sajtin, Şemlik, Pecica, Felnak, Arad'a ulaşyordu. Arad'a ulaşan güzergah Göle veya Lipova, Yanova istikametinden Varad'a ulaşyordu.

²⁶⁰ Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", 10:921.

²⁶¹ İsmet Miroğlu, "Osmanlı Yol Sistemine Dair", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi Münir Akçatepe'ye Armağan* 15 (1997): 242.

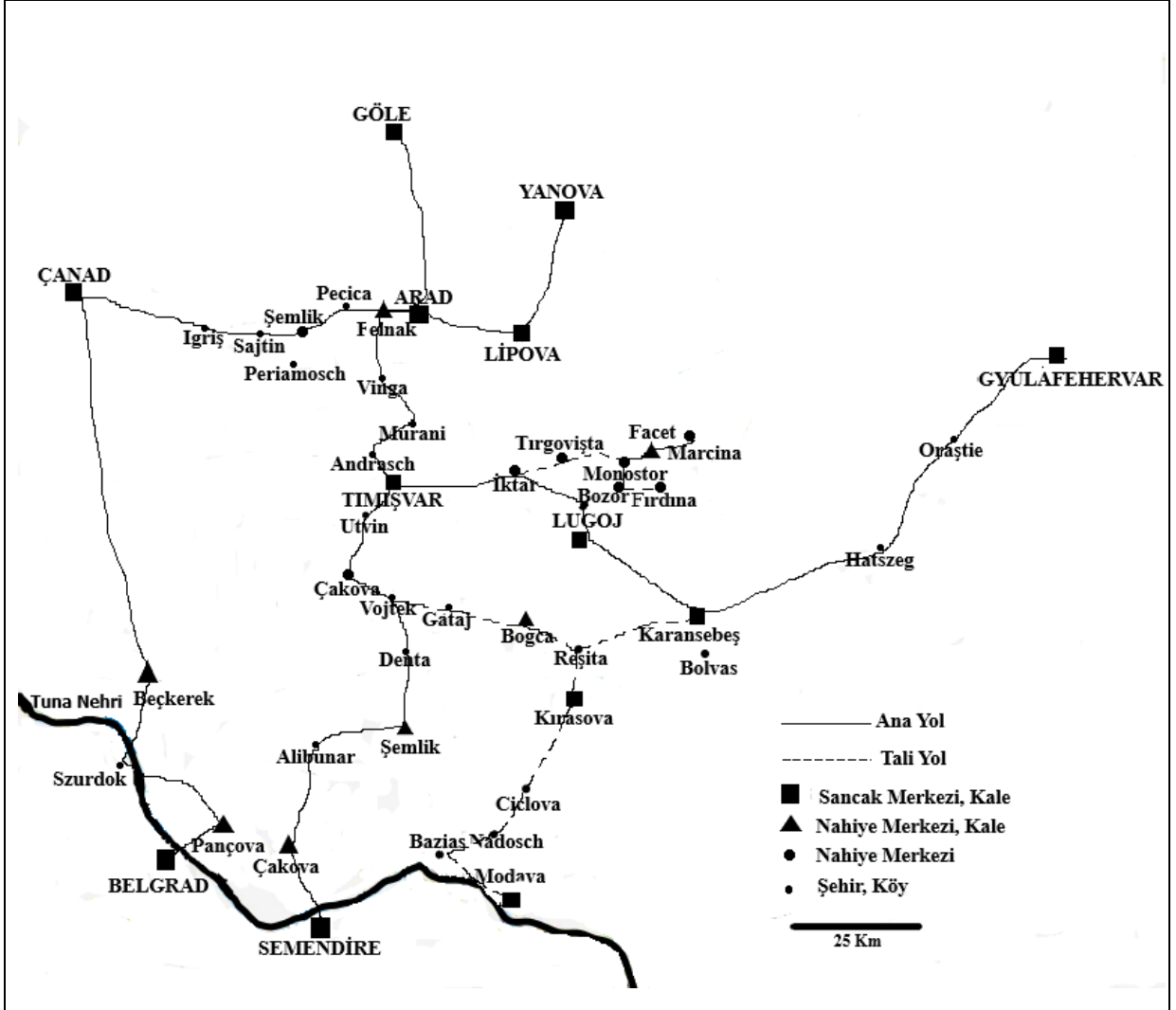
²⁶² Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", 10:921.

²⁶³ Altunan, "Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhaneler", 10:914.

²⁶⁴ Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", 10:921.

²⁶⁵ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)* (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2014), 115-122.

Harita 17:
Tımişvar Yol Ağı

Bir başka güzergah Semendire'den Arad'a ulaşan güzergah, Semendire'den başlayarak Çakova, Alibunar(Alipınar), Şemlik, Denta, Vojtek, Çakova, Utvin, Tımişvar, Andraj, Murani, Vinga, Felnak menzillerinden geçerek Arad'a ulaşıyordu.

Semendire'den başlayan bir başka güzergah Çakova, Alibunar, Şemlik, Denta, Vojtek, Çakova, Utvin, Tımişvar, İktar, Lugoj, Karansebeş, Hatszeg, Oraştie'den geçerek Erdel'in başŞehiri Gyulafehervar'da son buluyordu.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında ana yolun dışında üç tali yol güzergahı bulunmaktadır. Ancak bunlardan sadece Semendire-Arad yolu ile kesiştiği görülmektedir. Söz konusu güzergahı Tımişvar, Utvin, Çakova, Vojtek(Voytek), Gataj(Gatay), Boğca, Reşita'ya

uzanmakta burda yol Kuzeydoğu ve güney istikametinde ikiye ayrılmaktadır.²⁶⁶ Kuzeydoğu istikametinde Karansebeş Sancağı istikametinden Erdel'in başşehri Gyulafehervar'a uzanan ana yol ile birleşmektedir. Güney istikametinde ise Kırasova(Karasova) Nahiyesi, Ciclova, Nadosch, Bazias menzillerinden Modava Sancağı'na varıyordu.

Tımışvar merkezinden başlayan diğer bir tali yol sancağa tabi nahiyeleri birbirine bağlıyordu. Bu yol Tımışvar'dan başlayarak doğu istikametinde Bega Nehri kenarından ilerleyerek İktar, Tırговиřta, Monostor, Bozar, Fırdına'ya kadar uzanıyordu.

²⁶⁶ Utvin, Parta, Rudna ve Denta Belgrad yolu üzerinde Sarad Lipova Sancağı üzerinde şemlik, Gatay ise Modava Sancağı istikametinde derbendlerdir. Bkz. Tımışvar Sancağında Derbendler ve Derbendçiler

BÖLÜM 3: İDARİ VE MALİ YAPI

3.1. Tımişvar Beylerbeyi'nin Görev, Yetki ve İcraatları

Osmanlı Devleti'nde fethedilen bölgelere merkezden iki amir tayin edilirdi; bunlardan ilki Padişahın yürütme yetkisini temsil eden beylerbeyi/sancakbeyi, ikincisi de yargı yetkisini temsil eden kadı idi.²⁶⁷ Beylerbeyleri, sultanın icra gücünün temsilcileri olarak eyaletin bütün işlerinden sorumlu olup, kadıların hükümlerini ve padişahın emirlerini uygulamaya koyarlardı.²⁶⁸ 16.yüzyılda Macaristan'da (Budin-Tımişvar) beylerbeylerinin en önemli görevi askeri idi, çünkü bu bölgede neredeyse her gün küçük çaplı muharebeler meydana gelmekte ve bölgeye sık sık büyük seferler düzenlenmekteydi.²⁶⁹

Tımişvar Eyaleti Osmanlı Devleti'nin Macaristan'da kurulan ikinci eyaletidir. Eyaletin başında bulunan Tımişvar Beylerbeyi aynı zamanda Tımişvar Sancağı'nda sancakbeyi olarak görev yapmaktaydı. Yani Tımişvar Sancağı'na ayrı bir sancakbeyi atanmazdı.²⁷⁰ Merkezden Tımişvar'a gönderilen hükümlerde “*Tımişvar Beylerbeyi'ne Hüküm ki*”, şeklinde emirler yer almaktadır.

Tımişvar Beylerbeyliği iki tuğlu, mîr-i miran rütbesindeki idarecilere verilmekle birlikte, zaman zaman üç tuğlu vezirlere de verilirdi.²⁷¹

Tımişvar Beylerbeyi'ne geniş yetki ve sorumluluklar verilmiştir. Tımişvar Beylerbeyi eyalete bağlı altı sancağa hükmettiği gibi askeri açıdan Semendire, Alacahisar ve Vidin Sancaklarına da emretme yetkisine sahipti.²⁷² Askeri seferlerde Vidin, Pankota, Vulçitrın, Lipova, Arad, Çanad, Alacahisar ve Modava sancakbeyleri Tımişvar Beylerbeyi yanında sefere katılırlardı.²⁷³ Göle Kalesi'nin alınabilmesi için uygun stratejiyi bulması yine Tımişvar Beylerbeyi'nden istenmektedir.²⁷⁴

²⁶⁷ Göyünç, “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)”, 77. İlhan Şahin, “XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri”, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, Editör: Abdülkadir Özcan (İstanbul: İnsani İlimler Araştırma Vakfı, 1997), 233.

²⁶⁸ Halil İnalçık, “Eyalet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 549.

²⁶⁹ Geza David, *16.Yüzyılda Simontornya Sancağı*, çev. Hilmi Ortaç (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 22.

²⁷⁰ David, *16.Yüzyılda Simontornya Sancağı*, 21.

²⁷¹ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 260.

²⁷² Fodor, “Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der Osmanischen Eroberung”, 29.

²⁷³ BOA, MD., 5. 955-1711.; 12 Numaralı Mühimme Defteri, 215. Vulçitrın Sancakbeyinin kendisine tabi sipahi ve akıncılarla birlikte Tımişvar beylerbeyinin hizmetinde yer alması hakkında H. Zilkade 978/M.11

Vassal statüsünde yer alan Erdel'in Habsburg İmparatorluğu'na karşı korunması Tımsıvar Beylerbeyi'nin görevleri arasında yer almaktadır. 1565 yılında Tımsıvar Beylerbeyine gönderilen hüküm de Nemçelilerin Erdel'den çekilmemeleri üzerine, Tımsıvar Beylerbeyi'nin Nemçelilerin üzerine hücum etmesi hususunda emir gönderilmiştir.²⁷⁵ Diğer bir belge de; 1565 senesinde Nemçeli askerlerin, Erdel'e ait kaleleri işgal ederse; Tımsıvar Beylerbeyi'nin asker göndermesi konusunda emir verilmiştir.²⁷⁶ Nemçe Beyleri'nin Erdel'e saldırma ihtimaline karşı Erdel'i koruması²⁷⁷ için Boğdan ve Eflak askerleri, Tımsıvar Beylerbeyi'nin emrine girmektedir.²⁷⁸

Tımsıvar Beylerbeyi ve sancakbeyleri Viyana'nın Erdel, Lehistan ve Macaristan'a yönelik politikalarını, Habsburg ile Safeviler arasındaki diplomatik ilişkileri, Habsburg birliklerinin konuşlandıkları yerler ve bu birliklerin güçleri ve askeri seferler gibi birçok konuda İstanbul'a bilgi ve istihbarat göndermekteydi.²⁷⁹ Örneğin Osmanlı Devleti'ne tabi vassal bir prenslik olan Erdel Voyvodaları'nın faaliyetlerinin gözlenmesi hakkında 1567 yılında Tımsıvar Beylerbeyi'ne emir gönderilmiştir.²⁸⁰

Tımsıvar Beylerbeyi eyalet içerisinde güvenliğin ve asayişin sağlanmasından sorumludur. Örneğin 1567-1568 tarihinde Tımsıvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde halka zulmeden sipahi ve zaimlerin cezalandırılması emredilmiştir.²⁸¹ Diğer bir örneğimiz Tuna Nehri civarında hırsız ve haramilere karşı Tımsıvar Beylerbeyi tarafından suçluların cezalandırılması istenmiştir.²⁸² Bir başka hüküm de halktan haksız yere vergi toplayan sipahi ve zaimlerin men edilmesi konusunda Tımsıvar Beylerbeyi uyarılmıştır.²⁸³

Nisan 1571 tarihli hüküm BOA, MD., 12. 276. Alacahisar sancak beyinin sipahileriyle birlikte Tımsıvar beylerbeyinin yanında sefere hazır olmaları hakkında H. 10 Rabiulevvel 982/M.30 Haziran 1574 tarihli hüküm, BOA, MD., 26. 147. Bölgelerindeki sancakbeylerinin tayinlerinin doğrudan doğruya merkezden yapılması ve sancakbeylerinin hem yönetimde hem de seferlerde gene sultanın emriyle ayrı olarak görevlendirilebilmeleri beylerbeylerinin otoritelerini sınırlandırmaktadır. Bkz. İ.Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Ümerası ve İl İdaresi*, 28.

²⁷⁴ BOA, MD., 5. 1731. (25 Mayıs 1566)

²⁷⁵ BOA, MD., 5. 330-332. Tımsıvar-Erdel arasındaki siyasi ve askeri ilişkiler için bkz. Bölüm I. Tımsıvar'ın Komşu Eyaletlerle İlişkisi.

²⁷⁶ BOA, MD., 5. 949-953.

²⁷⁷ BOA, MD., 5. 1642(14 Mayıs 1566).

²⁷⁸ BOA, MD., 5. hüküm 1424(7 Nisan 1566).

²⁷⁹ Agoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, 76.

²⁸⁰ 7 Numaralı Mühimme Defteri, 325-326.

²⁸¹ 7 Numaralı Mühimme Defteri, 68-75.

²⁸² BOA, MD., 5. 114.

²⁸³ BOA, MD., 40, 232/524.

Tımişvar Eyaleti kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da en önemli rakibi olan Habsburg İmparatorluğu ile sınıra sahiptir. Bölgedeki sınırların muhafazası Tımişvar Beylerbeyi'nin görevleri arasındadır. Bu konuda 1558 yılında Kasım Paşa'ya gönderilen hükümde serhatlerin muhafazasında, gafil bulunulmaması, konusunda uyarılmış²⁸⁴ ve sınır denetiminin sağlanması hususunda hükümetten emirler gönderilmiştir.²⁸⁵

3.1.1.Tımişvar Eyaleti'nde Görev Yapan Beylerbeyleri'nin Listesi

Tımişvar'ın Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı 1552 yılından 1716 yılına kadar 164 yıl boyunca, Tımişvar'a 89 beylerbeyi atanmıştır. Bunlardan bazılarının iki ve üç defa göreve geldikleri görülmektedir. Tımişvar Eyaleti'nde en fazla atanan üç defa olmak üzere Mustafa Paşa ve Bektaş Paşa'dır. Ondan sonra iki defa olmak üzere atanan Cafer Paşa, Mustafa Paşa, Hasan Paşa, Köse Sefer Paşa, Mehmed Paşa, Bekir Paşa, Gürcü Mehmed Paşa, Filibeli Pirinççi Mehmed Paşa, Cerrah Kasım Paşa, Ahmed Paşa ve Yürük Hasan Paşa'dır. Görüldüğü gibi Tımişvar Beylerbeyliği sürekli el değiştirmiş; 16. yüzyıla kadar görev süreleri 2 yıl olan beylerbeylerinin, 17. yüzyıldan sonra, görev süreleri 1 yıl hatta daha da azına inmiştir.²⁸⁶

Tımişvar beylerbeyiliğine atananları incelediğimizde Niğbolu Sancakbeyi Ali Bey ile Silistre Sancakbeyi Davud Bey sancakbeyliğinden Tımişvar Beylerbeyliği'ne atanmışlardır.²⁸⁷ Mal defterdarı, kadı ve nişancılıktan Tımişvar Beylerbeyliğine atanan olmamıştır. Tımişvar Beylerbeyliğine komşu eyaletlerdeki beylerbeyleri de atanmaktaydı. 16 Haziran 1586 tarihinde Budun Beylerbeyi Yusuf Paşa²⁸⁸, 20 Mart 1568 tarihinde Kefe Beylerbeyi Cafer Paşa²⁸⁹ Tımişvar Beylerbeyliğine atanmıştır. Fakat bu durum her zaman için geçerli değildir. Örneğin 15 Ekim 1558 tarihinde Dulkadirli Beylerbeyi Rüstem Paşa Tımişvar Beylerbeyliğine getirilmiştir.²⁹⁰

1552 yılında eyaletin kurulması ve Gazi Kasım Paşa'nın ilk beylerbeyi olarak atanmasından 164 yıl sonra Bodur Mustafa Paşa ise son beylerbeyi olarak Tımişvar'a atanmıştır.

²⁸⁴ 3 Numaralı Mühimme Defteri, s. 18-19.

²⁸⁵ BOA, MD., 69. hüküm 276/545. BOA, MD., 22. 13/32, 7 Numaralı Mühimme Defteri, 2289.

²⁸⁶ Tımişvar Eyaleti'nde görevli beylerbeylerin listesi için bkz. EK. 2.

²⁸⁷ BOA, KK., 216. 18, BOA, KK., 233. 231.

²⁸⁸ BOA, KK., 246. 221.

²⁸⁹ BOA, MAD., 563. 60.

²⁹⁰ BOA, KK., 216. 18.

3.1.2. Tımişvar Sancağı'ndaki Devlet Görevlileri

Tımişvar Eyaleti'nde askeri sınıflar, yaptıkları hizmete göre rütbeliler ve er sınıfı olarak tasnif edilebilir. Bir başka şekilde beylerbeyi divanına katılan üyeler ve muhafız erleri olarak sınıflandırabiliriz. Bu çalışmada, Tımişvar Eyaleti'nde görev yapan devlet görevlilerini Beylerbeyi Divanı'na katılan üyeler ve Tımişvar Kalesi'ndeki Askeri Sınıflar olmak üzere iki grupta incelemektedir. İlk olarak eyalet defterdârı, tımar defterdârı, tımar kethüdâsı, kadı, alaybeyi, ağa, kâtip ve kethüdâ gibi yüksek rütbeli ve eyalet divanına katılan üyeler incelenecek olup, ardından Tımişvar Kalesi'nde askeri sınıflardan kale muhafızları ile topçu, cebeci, humbaracı sınıfları ve yardımcı kuvvet olan martoloslar hakkında bilgi verilecektir. Tımişvar'daki asker sayıları ve aldıkları yevmiyeler Tımar-İcmal Defterleri ile Ruus Kayıtları'ndan yararlanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.²⁹¹

3.1.3. Beylerbeyi Divanı

Eyaletlerde, Divan-ı hümayun benzeri, belirli üyelerden oluşan Beylerbeyilik Divanı vardı.²⁹² Beylerbeyilik Divanı, paşa sancağında beylerbeyinin başkanlığında toplanırdı. Bu toplantılara eyalet kadısı, hazine ve tımar defterdarı, tımar kethüdâsı, divanda yardımcı çavuşlar, subaşı, asesbaşı ile yardımcıları katılırdı.²⁹³ Toplantılarda tımar anlaşmazlıkları, reaya ile sipahiler arasındaki meseleler ile kısaca eyalet içerisindeki çeşitli konular hakkında görüş alış verişi burada görüşülürdü.²⁹⁴ Aşağıda Tımişvar Eyaleti'nde Beylerbeyi divanına katılan üyeler, görevleri ve sorumlulukları incelenmiştir.

²⁹¹ Evliya Çelebiye göre Tımişvar'da yöneticiler "bir hakimi şeyhülislamdır ve bir hakimi nakibüleşrafdır. Sipah kethüda yeri, kapukulu yeniçerisi serdarı üç oda yeniçeri ağasıdır, cebeciler serdarı ve topçular serdarı. Bunlar asitane tarafındandırlar, yerli kul değillerdir. Ve gümrük emini, muhtesip ağası, ambar emini, bacdarı, mimarbaşı, şehir subaşısı ve haraç ağası sözü üzerine bu eyalette 36.000 adet kefereden haraç alınıp kullarına mevâcip verirler. Bu eyalette hazine defterdarı, mal defterdarı, defter kethüdâsı, tımar defterdarı, çavuşlar emini ve şehir emini var. Şer'i hakimi 500 akçe mollalıktır." Şeklinde belirtmektedir. Bkz. Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5: 529.

²⁹² Göyünç, "Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı", 79.

²⁹³ Göyünç, "Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı", 79.

²⁹⁴ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı Devletinde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı", *Osmanlılar* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 6:113. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 79. Paşa konağına divanhane de denilirdi. Beylerbeyilik divanının da yapılan toplantılarda ufak tefek işlerde bile kesin karar verilemezdi. Bu durumlarda beylerbeyilik divanı divân-ı hümayûnun görüşünü almak zorundadır. bkz. Gyula Kaldy-Nagy, "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkezi Yönetimin Başlıca Sorunları". *Tarih Araştırmaları Dergisi* VII (1969), 54.

3.1.4. Eyalet Defterdârı

Eyalet defterdarı, tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerin en yüksek maliye görevlisidir.²⁹⁵ Bu defterdarlıklar, İstanbul’da bulunan defterdarlıkların küçük birer modeli şeklinde teşkilatlanmış olup, maiyetinde tezkireci, muhasebeci, veznedar, mukabeleci, ruznameci gibi vazifeliler yer alırdı.²⁹⁶ Eyalet Defterdârı; vergilerin toplanması²⁹⁷, düzenli hesap tutulması, eyalet hazinesinin denetimi, eyalet yönetiminin masraflarının ödenmesi, merkezi hazineye yıllık vergi gelirinin irsali²⁹⁸, baruthanenin çalıştırılması ve barutun irsali²⁹⁹, beylerbeyinin vazife başına geçene kadar eyaletin muhafaza edilmesi³⁰⁰ gibi görevlerle ilgilenirdi.³⁰¹ Ayrıca defterdarın arzıyla Eyalet defterdarları, eyalette görevli olan defter kethüdası ve tımar defterdarının etkinliklerini de kontrol ederdi.³⁰²

Osmanlı taşra teşkilatında mühim bir öneme sahip olan defterdarlık makamının, Tımişvar Eyaleti’nde de bulunduğu, arşiv kayıtlardan anlaşılmaktadır. Tımişvar’da sırasıyla 1568 yılında Muharrem Çelebi, 1573’te Hüsrev Bey ve Mehmed Çelebi³⁰³,

²⁹⁵ Bilgin Aydın-Rıfat Günalan, “XVI.Yüzyılda Eyalet Defterdârlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Osmanlı Araştırmaları* XXX (2007), 70.

²⁹⁶ Mübahat Kütükoğlu, “Defterdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1994), 9: 96.

²⁹⁷ Tımişvar beylerbeyine yazılan hükümde ümera, kadı, zuama ve alaybeyleri ile Tımar sahiplerinin Ali Bey’e para tahsilinde yardımcı olmaları konusunda H. 23 Ramazan 983/M.26 Aralık 1575 tarihli hüküm BOA, MD., 27. 175/400.

²⁹⁸ Tımişvar defterdarına yazılan hükümde eyalet defterlerinin merkeze göndermesi istenmiştir. bkz. BOA, MD., 27. 229/551. Tımişvar beylerbeyine ve defterdarına gönderilen hükümde Tımişvar hazinesinden Budin hazinesine gerekli meblağın gönderilmesi, geri kalan meblağın muhasebe defterleri ile birlikte merkeze irsali hakkında H. 13 Rabiulevvel 985/M. 31 Mayıs 1577 tarihli hüküm. Bkz. BOA, MD., 30. 229/533. Tımişvar beylerbeyine ve defterdarına gönderilen hükümde Tımişvar hazinesinden baki kalan parayı dersaate göndermesi hakkında H. 07 Safer 988/M. 24 Mart 1580 tarihli hüküm. BOA, MD., 39. 288/550. Tımişvar Defterdarı Seyyid Mehmed Efendi’ye gönderilen hükümde muhasebat defterleri ile birlikte asitaneye gelmesi hakkında yazılan H.29 Zilhicce 996/M. 19 Kasım 1588 tarihli yazılan hüküm. BOA, MD., 64, 128/335-158/412.

²⁹⁹ Tımişvar Defterdarına yazılan hükümde Belgrad’a gönderilecek barut fiçılarının iyi korunması hakkında yazılan H. 14Rabiulahir 980/M. 24 Ağustos 1572 tarihli hüküm. Bkz. BOA, MD., 19. 342/683.

³⁰⁰ Örneğin Tımişvar beylerbeyisi Davut Paşa’nın vefatı nedeniyle yerine atanan Erzurum Beylerbeyisi Ömer Paşa’nın Tımişvar’a gelinceye kadar eyaletin muhafazası Tımişvar defterdarı tarafından muhafaza edilmesi hakkında yazılan H.15Zilkade 991/M.30 Kasım 1583 tarihli hüküm BOA, MD., 52. 153/386.

³⁰¹ Rıfat Günalan, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Defterdarlık Teşkilatı ve Bürokrasisi* (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2010), 35.

³⁰² Günalan, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Defterdarlık Teşkilatı ve Bürokrasisi*, 35.

³⁰³ BOA, MAD., 563. 65-66. “benâm-ı Muharrem Çelebi defterdâr-ı sâbık-ı tımarhâ-i vilâyet-i mezbûre ki defterdâr-ı hızâne-i âmire-i vilâyet-i mezbûr, fi 3 Ramazân sene 975 hâsıl 101.467 berat-ı şüd ber-mûceb-i defter-i cedît fi rebü’l ahîr sene 976 109.692 terakkî 20.000 def’a berât-ı şüd bâ-noksân 125.749 fi Zilhicce sene 976 müşarüniyleh 6.975 akçalık çiftlik tarikiyle hâsırlarından mahsûb olmak üzere müstakil berât itmüşdür fi Şevvâlü’l mükerrrem sene 976. Der dest-i Hüsrev bey defterdâr-ı sabık tımarha-i eyalet-i mezbure fi 20 cumâde’l âhir sene 981 hâsıl 100.767. Der-dest-i Mehmed Çelebi defterdâr-ı sabık-ı hızâne-i âmire-i vilâyet-i mezbûre fi cumâde-l ulâ sene 978 hâsıl 108.182 berât-ı şüd fi sene 979 def’a berat-ı şüd maa terakkî ve ziyâde 129.367 fi sene 980 şeklinde belirtilmiştir.

1573-1574 yıllarında Muharrem Bey³⁰⁴ ve 1582-1583 yıllarında Ali Bey³⁰⁵ defterdâr olarak görevlendirilmiştir. Tımışvar'da umumiyetle defterdârlar 101.467 akçe ile 129.367 akçe arasında has tasarruf etmektedir.

3.1.5. Tımar Defterdârı

Eyaletlerde tımar işleyişiyle uğraşan görevlilere Tımar Defterdârı denir. Görevleri içerisinde eyaletlerin tahrirlerinin yapılması ile eyaletlerdeki tımarlarla ilgili hususlar tımar defterdarı tarafından icra edilirdi.³⁰⁶

Çalışmanın araştırma konusu içerisine giren Tımışvar Eyaleti'nde XVI. yüzyılda tespit edebildiğimiz tımar kethüdâlarını şu şekilde belirtmek mümkündür. 1555 yılında Veli Bey³⁰⁷, 1555-1556 yıllarında Mehmet Çelebi³⁰⁸, Ekim 1566'da Mezid Bey³⁰⁹, 1573 yılında Ali Ağa³¹⁰, 1573-1574 yıllarında Ferhad Bey³¹¹, Ali Ağa'ya³¹², 1582-1583 yıllarında Mehmed Bey³¹³ ve 1585 yılında İbrahim kethüdâ Tımışvar Tımar defterdârlığına getirilmiştir.³¹⁴

Tımışvar tımar defterdârı umumiyetle 51.519 akçe zeamet tasarruf etmektedir, ancak 1574 yılında zeamet miktarı 60.000 akçeye yükseltilmiştir.³¹⁵

3.1.6. Tımar Kethüdâsı

Beylerbeyilik divanının en önemli görevlilerinden birisi sayılan Tımar kethüdâsı, eyaletlerde zeâmet dağıtımını düzenlemekle yetkilidir.³¹⁶

Tımışvar'da tespit edebildiğimiz tımar kethüdâları; 1555-1556 yılında Mustafa Bey³¹⁷, 1567 yılında Ferid Bey³¹⁸ ve 18 Şubat 1580-1583 yılları arasında Mahmud Bey³¹⁹'dir.

³⁰⁴ BOA, *TT.*, 552. Muharrem Bey 102.797 akçe has tasarruf etmektedir.

³⁰⁵ BOA, *TT.*, 674. Ali Bey 102.767 akçe has tasarruf etmektedir.

³⁰⁶ Kütükoğlu, "Defterdar", 9: 96. Abdulkadir Özcan, "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı alem için Kardeş Katli meselesi", *Tarih Dergisi* 33 (1982), 38. Tımışvar'da tahriri yapılan yerlerin tevzinin Tımışvar Tımar Defterdârı tarafından yapılması. Bkz. *7 Numaralı Mühimme Defteri*, 473-474.

³⁰⁷ BOA, *MD.*, 1. 249/1524.

³⁰⁸ BOA, *TT.*, 298. Mehmed Çelebi 50.575 akçe zeamete sahiptir.

³⁰⁹ BOA, *MAD.*, 563. 65. Mezid Bey 60.674 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³¹⁰ BOA, *MD.*, 25. 31/322.

³¹¹ BOA, *TT.*, 552. Ferhad Bey 51.519 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³¹² BOA, *KK.d.*, 225. 344. Ruus kayıtlarında Ali Ağa'nın zeamet miktarı yer almamaktadır.

³¹³ BOA, *TT.*, 674. Mehmed Bey Tımar Defterdarlığına 6 muharrem 986 senesinde tayin edilmiştir. Bkz. BOA, *A.RSK.*, 1461. 254. Mehmed Bey 51.519 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³¹⁴ BOA, *DFE. RZ.d.* 2131. 3. İbrahim kethüdâ 66.534 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³¹⁵ BOA, *MD.*, 25. 24/346.

³¹⁶ Günalan, *Osmanlı İmparatorluğunda Defterdarlık Teşkilatı ve Bürokrasisi*, 34.

3.1.7. Tımişvar'da Kadı ve Adalet Mekanizmasının İşleyişi

İnsanlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları şer'i hükümlere göre karara bağlamak amacıyla padişah veya onun yetkili kıldığı şahıslar tarafından tayin edilen görevlilere kadı denmektedir. Kadı, hakim veya hakim'üş-şer manalarında ifade etmektedir.³²⁰ Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren fethedilen bölgelere hukuku temsilen bir kadı atanmakta idi.³²¹ Kadılar burada şer'i ve hukuki hükümlerin uygulanmasını sağlamakla birlikte, merkezden gönderilen emirleri yerine getirilmesinden de sorumluydu.³²² Dolayısıyla kadılık hem hukuki hem de idari bir memuriyet olarak yürütülmekteydi.³²³

Tımişvar Sancağı'na ait şer'îye sicilleri, en eski, 17.yüzyılın ortalarına kadar uzandığından, bu bölgedeki kadılar ve mahkeme faaliyetleri hakkında birinci derecede kaynaklardan bilgi edinme imkânımız yoktur.³²⁴ Mühimme kayıtlarından çıkarabildiğimiz kadarıyla Tımişvar bölgesinde kadılar sefer esnasında ordunun geçeceği yol, köprü, çeşmelerin tamiri, erzak temininin sağlanması³²⁵, kalenin savunma nizamının gözetilmesi, beylerbeyi, sancakbeyi, zeamet ve tımar sahiplerinin suiistimallerinin önlenmesi³²⁶ görevleri arasındadır. Şehrin kalesinin muhafazasını sağlayan kale dizdarları da kadıya karşı sorumludur.³²⁷

³¹⁷ BOA, MD., 1. 174/995. Mustafa Bey 60.764 akçe zeamet tasarruf etmektedir. Bkz. BOA, TT., 298.

³¹⁸ BOA, MAD., 563. 65. Ferid Bey 60.764 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³¹⁹ BOA, KK., 236. 333. 1582-1583 yılları arasında Mahmud Bey 64.850 akçe zeamet tasarruf etmektedir. Bkz. BOA, TT., 674.

³²⁰ Halil Cin-Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011), 267.

³²¹ Fahrettin Atar, "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 69.

³²² Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, 124.

³²³ İlber Ortaylı, "Kadı"(Osmanlı Devleti'nde Kadı), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 72. Osmanlı reayasından bir zimmi kadının nikâhlandıktan sonra bir başkasına satılması hakkında Tımişvar Kadısının araştırma yapması hakkında. bkz. BOA, MD., 6, hüküm 1441, Tımişvar Sancağı'nda Havas-ı Hümayun reayasından halkın Erdel tarafına gittiği ve bunun sebebinin araştırılması hakkında hüküm bkz. BOA, MD., 48. 282/817. Tımişvar'a tâbi olan sancaklarda hariç gelen reyanın sonradan mâmur ettiği yerlerde sınır tartışmaları meydana geldiği. Tımişvar Kadısının konuyu araştırarak sınır anlaşmazlıklarını ortadan kaldırması hakkında Bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), 519-520.

³²⁴ 1652/1653 yılı Tımişvar Şer'îye sicilinin değerlendirmesi için bkz: Ömer Bıyık, "1652-53 Tarihli Şer'îye Sicili'ne Göre Temeşvar". *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 45 (2015): 233-251.

³²⁵ Ortaylı, "Kadı", 24: 72.

³²⁶ Ortaylı, "Kadı", 24:72. Tımişvar'da ve Çanad Sancağı'nda nehirlerinin üzerinde kurulan değirmenlerin nehrin su seviyesinin yükselmesinden dolayı reaya ait arazilerin su altında kaldığı, Çanad kadısı taraflarından bildirilmekle söz konusu değirmenlerin kaldırılması hakkında. bkz. BOA, MD., 35. 97/240. Beylerbeyi, sancakbeyi, zuama ve tımar sahiplerinin reyadan bir vukuyye yağ ve her köyden pastırmalık öküz almaları üzerine bunun yasaklanması hakkında Tımişvar kadısına gönderilen H. 4 Ramazan 987/M. 25 Ekim 1579 tarihli hüküm BOA, MD. 40. 221/521. Lipova Kalesinde duvar dibine evlerin yapılmaması hakkında hüküm BOA, MD., 55. 27/53. Tımişvar Tımar hazinedarı Hasan'ın

Kadınların mahkeme harçları dışında gelirlerinin olmaması, onların görevlerini kötüye kullanma ve reyaya karşı suç işlemelerine neden olmuştur. Eldeki hükümlerde Tımsıvar'da kadınların yaptığı suiistimaller, çoğunlukla halktan fazla para ya da vergi istemek, rüşvet almak gibi yetkilerini kötüye kullanmak şeklindedir. Merkeze iletilen şikayet üzerine kadı ve naiblerin sicilden 7 akçe ve hüccetten 25 akçeden fazla para almamalarına dair uyarılmışlardır.³²⁸ Kadınların mali yetkilerini kötüye kullandığını gösteren bir diğer belge de kadı ve naiblerin mahkemeye başvuranlardan fazla para talep etmeleri üzerine bunun yasaklanması istenmiştir.³²⁹

Ehl'i şer taifesinin bu kez birlikte adli yetkilerini kötüye kullanarak bir başka suiistimalde hem kadı hem naib yer almıştır. H. 16 Rabiulahir 982/M. 5 Ağustos 1574 tarihinde Tımsıvar kadısına gönderilen hükümde Tımsıvar defterdârı Hüsrev'in şikayeti üzerine kadı ve naiblerin reyaya kötü davrandığı, terekeden fazla istediklerini, defterdarın malla ilgili gönderdiği mühürlü tezkereyi “*hüküm-i şerif lazımdır*” diyerek itibar etmediklerini, Tımsıvar kasabasında ev, dükkan ve bahçe sahiplerinden tapu resmi vermeden miri araziden yerler aldıkları şikayeti üzerine kadınların azilleri ve naiblerin küreğe konulmaları istenmiştir.³³⁰

Kadının kazası dâhilinde ilmiye mensubu görevlilerin tayin, azil ve devlet gelirlerinden ödenek almaları hususunda yetkileri vardı.³³¹ Bunlardan başka avarız vergilerinin toplanması ve bunların merkeze iletilmesi kadının görevleri arasındadır.³³²

3.1.8. Alaybeyi (Miralay)

Beylerbeyilik divanının diğer üyeleri arasında alaybeyleri (miralay) yer almaktadır. Alaybeyleri sancakbeyleri ile sefere katılarak, askeri konularda sancakbeyine veya

halktan fazla para alması üzerine Tımsıvar kadısına yazılan H.15 Zilkade 985/M. 24 Ocak 1578 tarihli hüküm BOA, MD., 33, 243/496.

³²⁷ Ortaylı, “Kadı”, 24: 72. Pankota Kadısının kale yapımı konusunda civar halkının müracaat ettiği ve palanganın gerekli olup olmadığı konusunda arz göndermesi. Bkz. BOA, MD. 48, hkm. 609., Lipova kalesinde kale duvarlarının yakınında evler yapıldığı, kadı tarafından keşif yapılarak kaleye zararı tahakkuk edenlere mani olunması. Bkz. BOA, MD. 55, hkm. 53.

³²⁸ BOA, MD., 40. 221/521

³²⁹ BOA, MD., 40. 221/523.

³³⁰ BOA, MD., 26. 122/349.

³³¹ Ergenç, *XVI.Yüzyılda Ankara ve Konya*, 113. Tımsıvar Kadısına gönderilen hükümde Topcu Baba Zaviyesi zaviyedarı Selim Dede vefat eylediğinden vazifesinin Ahmed Dede'ye verilmesi hakkında bkz. BOA, C.EV.evkafe., 513. 25924.

³³² Tımsıvar muhafızlarının masraflarının bedel-i Nüzül ve avarız masraflarından ödenmesi hakkında kadıya yazılan hüküm. Bkz. BOA, IE.ML., 117. 11062.

beylerbeyine karşı sorumludur.³³³ Beylerbeyi aracılığı ile de sipahiye timar ve terakki verilmesi teklifinde bulunabilir.³³⁴ Alaybeyleri genellikle zaimler arasından seçilirdi.³³⁵ Vazifelerini yerine getirmedikleri taktirde görevlerinden azledilmekteydi. Örneğin Tımsıvar beylerbeyisi Davud Paşa'nın isteği üzerine vazifesini yerine getirmeyen Mehmed'in azledilmesini istemiştir.³³⁶ Tımsıvar'da alaybeyleri umumiyetle 20.000 akçe ile 40.000 akça arasında değişen zeamete mutasarrıftı.

Tımsıvar'da 1555-1556 yıllarında Ferhad Bey³³⁷, 1572-73 yılında Mehmed Ağa³³⁸, 1579 yılında İsa³³⁹, 1581 yılında Zaim Mehmed³⁴⁰, 1582-1583'de Yakub Bey bu göreve getirilmiştir. Kendisi 23.000 akçe zeamet tasarruf etmekte idi³⁴¹.

3.1.9. Kethüdâ

Kethüdâ tabiri, Osmanlı devlet teşkilatında XV. yüzyıldan itibaren bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı anlamında kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde sadrazamdan başlayarak en alt seviyedeki mülki ve askeri erkândan pek çok görevlinin "kethüdâ" unvanı taşıyan yardımcıları bulunmaktadır.³⁴²

Tımsıvar'da tespit ettiğimiz kethüdâlar; 1554 yılında Mustafa³⁴³, 1555-56 yıllarında Kasım ve Behram Beylerdir.³⁴⁴ 1582-1583 yıllarında üç adet kethüdâ tespit edilmiştir. Bali Bey 22.000 akçe, Muharrem Bey 42.662 akçe, Seyid Bey 21.000 akçe zeamete sahiptir.³⁴⁵

³³³ Alaybeylerinin Tımsıvar beylerbeyi ile birlikte sefere hizmet etmesi hakkında hüküm bkz. BOA, MD., 9, 96/245. Diğer bir örnek BOA, MD., 23. 237/518.

³³⁴ Göyünç, "Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)", 6: 79.

³³⁵ David, *16.yüzyılda Simontornya Sancağı*, 34.

³³⁶ BOA, MD., 45. 97/1142. Tımsıvar alaybeyi Mehmed'in yerine Modava Sancağında zeamet tasarruf eden Sinan Bey getirilmiştir. Bkz. Aynı hüküm.

³³⁷ BOA, TT., 298. Ferhad Bey 40.437 akçe zeamet almaktadır.

³³⁸ BOA, TT., 552. Mehmed Ağa 35.697 akçe zeamet mutasarrıf etmektedir.

³³⁹ BOA, MD. 37. 221/3756

³⁴⁰ Davud Paşanın arzı üzerine vazifesini yerine getirmeyen Sinan'ın yerine kardeşi Zaim Mehmed'e alaybeylik tevcih edilmiştir. bkz. BOA, MD., 45. 91/1080.

³⁴¹ BOA, TT., 674.

³⁴² Mehmet Canatar, "Kethüdâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25: 332.

³⁴³ BOA, MD., 1. 174/995.

³⁴⁴ BOA, TT., 298. 25. Zeâmet-i Behram Kethüdâ-i Kasım Paşa''şeklindedir. Behram 20.230 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³⁴⁵ BOA. TT. 674. s. 21.

3.1.10. Ağa

Osmanlı Devlet teşkilatının genişlemesi sonucunda ağa, askeri teşkilatta en çok kullanılan unvan haline gelmiştir. Eyaletlerdeki beylerbeyi ve sancakbeylerinden sonra askeri teşkilatta bütün amirlerin bu unvanı taşıdığı görülür.³⁴⁶

1555-1556 yıllarında Tımar-İcmal Defteri'nde Tımişvar Sancağı'nda 5 adet³⁴⁷, 1573-1574 yıllarında 2 adet ve 1582-1583 yıllarında tek bir ağa kaydı bulunmaktadır.³⁴⁸ Ağaların zeâmet miktarı 20.315 akçe ile 29.959 akçe arasındadır.³⁴⁹

3.1.11. Kâtip

Beylerbeyi divanı içerisinde önemli bir sınıf, kâtiplerdir. Beylerbeyi divanında çalışan kâtipler, eyalet içerisinde ve merkezle olan yazışmaları yürütmekteydi.³⁵⁰

Tımişvar'da 1555-1556 yılında 1 adet³⁵¹, 1573-1574 yılında 3 adet³⁵² ve 1582-1583 yılında 2 adet kâtip bulunmaktadır.³⁵³

3.1.12. Diğer Görevliler

Osmanlı Devleti'nde hem sancaktar hem de mehterhâne bölüklerinin amirine mîr-i âlem denilirdi.³⁵⁴ Elçi kabulü, sancaklarının muhafazası ve taşınması mîr-i âlemin sorumluluğundaydı.³⁵⁵ Tımişvar Sancağı'nda 1555-56 yılında Mehmed Bey³⁵⁶, 1571 yılında Zaim Hasan³⁵⁷ mîr-i âlem kaydı vardır.

³⁴⁶ Faruk Sümer, "Ağa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 1988), 1: 452.

³⁴⁷ "Zeâmet Veli Ağa 20.264, Zeâmet Ramazan Ağa 20.325, Zeâmet Kenan Ağa 20.270, Zeâmet Kaytas Ağa 20.262, Zeâmet Mustafa Ağa 20.278" bkz. BOA, *TT.*, 298. 20-22.

³⁴⁸ BOA, *TT.*, 674. 19. 1582-1583 yılları arasında Gazi Ağa 21.234 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³⁴⁹ "Zeâmet Sinan Ağa, Zeâmet Harem Ağa" bkz. BOA, *TT.*, 552. 22.

³⁵⁰ Erhan Afyoncu-Recep Ahıskalı, "Kâtip (Osmanlı Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25: 53.

³⁵¹ Hüseyin Kâtip 8.200 akçe tımar tasarruf etmektedir. BOA, *TT.*, 298. 3.

³⁵² "Tımar-ı Mehmed Kâtip 6.837, Tımar-ı (diğer) Mehmed Kâtip 6.885, Tımar-ı Pervane Kâtip 8.061" Bkz. BOA, *TT.*, 552. 46-47.

³⁵³ "Tımar-ı Pervane Kâtip 8.061, Tımar-ı Ahmed Kâtip 10.000". BOA, *TT.*, 674. 58.

³⁵⁴ Erhan Afyoncu, "Mîr-i Alem (Osmanlılarda)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 124.

³⁵⁵ Afyoncu, "Mîr-i Alem (Osmanlılarda)", 125.

³⁵⁶ BOA, *TT.*, 298. 18. Mehmed Bey 44.170 akçe zeamet tasarruf etmektedir.

³⁵⁷ BOA, *MD.*, 15. 119/1029.

Macaristan, nehirler bakımından zengin bir coğrafyada yer almaktadır.³⁵⁸ Osmanlı Devleti'nde nehirlerin güvenliği kapıdanlar tarafından sağlanırdı. İcmal defterlerinde ‘*Kapudan-ı Nehr-i Tisa*’ şeklinde kaydedilen Tisa Nehri Kaptanlığı'nı 1555-1556 yılında 23.318 akçe dirliğe sahip olan Ali Bey yürütmekte idi.³⁵⁹ Daha sonraki icmal defterlerinde bu göreve kayıtlı dirlik sahibi kimsenin adı geçmemektedir.

Düşman hakkında bilgi edinmek amacıyla ordu hizmetinde bulunanlara kılavuz denir.³⁶⁰ Bataklıklarla kaplı ve geniş ormanlık arazilere sahip Macaristan'da, bölgede bilgi sahibi olmaksızın askeri teşebbüslere girişmek imkânsızdır.³⁶¹ Tımar-İcmal Defterleri'nde 1555-56 yılında kılavuz kaydı vardır. Bu kayda göre Tımsıvar Sancağı'nda Dimitri Kılavuz veled-i Cirlençik(?) 20.100 akçe zemet tasarruf ettiği anlaşılmaktadır.³⁶²

3.2. Tımsıvar Kalesi ve Askeri Sınıflar

Tarihin ilk devirlerinden itibaren insanlar kendilerini ve ürünlerini korumak amacıyla yaşadığı yerin etrafını duvarlarla çevirmek suretiyle kaleler inşa etmek zorunda kalmıştır.³⁶³ Kaleler genellikle yüksek bölgelere, nehir ağzlarına veya bataklık bölgelere kurulmuştur.³⁶⁴ Kalelerin düz arazide müdafaasını sağlamak amacıyla nehirlerin ağzı veya dirsek yaptıkları yerlerde kanallar açılarak akarsular kaleler etrafından hendeklere yönlendirilmiş, böylece kalenin savunması sağlanmıştır. Şehirlerin ilk temelini de bu kaleler teşkil etmiştir.³⁶⁵

Osmanlı fetihlerinin Macaristan sınırına dayanması üzerine Macarlar, Tuna Nehri kıyısında tepeleri, dağları ve nehir yollarını takip eden yeni bir istihkâm hattı

³⁵⁸ Macaristan ulaşım sistemi hakkında bkz. Sadık Müfit Bilge, ‘‘Osmanlı Macaristanı'nda Ulaşım Sistemi’’, *Uluslararası Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller Sempozyumu* (Kayseri, 02-03 Mayıs 2013)

³⁵⁹ BOA, TT., 298. 18.

³⁶⁰ M. Zeki Pakalın, ‘‘Kılavuz’’. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2. Cilt (İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), 257.

³⁶¹ Agoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, 109.

³⁶² BOA, TT., 298. 24.

³⁶³ Batmaz, ‘‘Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış’’, 3.

³⁶⁴ Coğrafi açıdan bakıldığında Macaristan toprakları üzerinde göller ve nehirler bölgenin en önemli özelliğidir. Macaristan'da kurulan kaleler genellikle Tuna nehri veya kolları üzerinde yer almaktadır. Bkz: Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler*, İstanbul: Ege Yayınları, 2001.

³⁶⁵ Batmaz, ‘‘Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış’’, 9. Macaristan'da Kaleler kentlerin siyasi merkezini teşkil etmiştir. Örnek Budin, Tımsıvar.

oluşturdular. Fakat tahkim hareketi üstün Osmanlı kuşatma yeteneğini karşısında etkisiz kaldı.³⁶⁶

Belgrad'ın fethi öncesi Macarların savunma hattı Tuna Nehri kıyılarında kurulmuş olan kalelerden meydana gelmektedir. Bu savunma hatları güney hattı ve kuzey hattı olarak iki kısımdan oluşuyordu. Tımişvar Kalesi, kuzey hattı içerisinde yer almaktadır. Kuzey savunma hattı, Szabacs (sabac) başlayarak Klisza'ya, kuzeyde Lugos'tan başlayıp Tımişvar'ı da içine alarak Karansebeş, Petervarad üzerinden Adriyatik kıyısındaki Zenn'e kadar uzanmaktadır.³⁶⁷

Tımişvar Kalesi, Habsburglara karşı yapılan seferlerde serhat vazifesi görmüştür. Bu sebeple Evliya Çelebi Tımişvar Kalesi'ni “*gaziler kalesi*” olarak belirtmektedir.³⁶⁸

Tımişvar Kalesi'nde dizdar, kethüda, kale erleri, topçu, cebeci, barutçu, humbaracı ve martolos gibi askeri sınıflar tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Tımişvar Kalesi'ndeki askerlerin sayısını ve aldıkları maaşları ortaya çıkarabilmek amacıyla Tımar-İcmal Defterleri'nden yararlanılmıştır.

3.2.1. Dizdar

Şehirlerin güvenliğini sağlamakta en önemli unsur kalelerdir. Kalelerle ilgili her hususta sorumlu dizdardır.³⁶⁹ Görevleri arasında kale içerisinde muhafızlarının kumandanlığı ile şehrin asayişi, kalede saklanan değerli eşyaların korunması, hapishaneden sorumlu olma gibi³⁷⁰, kalenin ve şehrin sorumlu yöneticisi konumundadır.³⁷¹ Dizdar hem şehrin

³⁶⁶ Agoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, 184. 15. yüzyıldan itibaren Macar devleti hudutlarında Osmanlı tehlikesi ortaya çıkınca, Macarlar 200 km. lik bir bölgede kaleler inşa ederek bu tehlikeyi durdurmaya çalışmıştır. Bkz. Geza Perjes, “Mohaç Meydan Muharebesi”, özetleyen Serif Bastav, (Ankara: TTK Basımevi, 1992), 18.

³⁶⁷ Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 116. XVI. Yüzyılda Macarlar savunma hattı kurmuş olsalar da, bunların Osmanlı akıncılarını engellemede başarısız olmuşlardır. Buna nedeni, Macar savunma sistemi ücretli askerlere ve asillerin emri altındaki birliklere dayanmasına rağmen, Osmanlı birliklerinin sancakbeylerinin emri altında iyi organize olması Osmanlı birliklerini durdurmada etkisiz kalıyordu. Bkz. Kopcan Vojtech, “XVI-XVII. Asırlarda Kuzey Macaristan Hudut Boylarında Osmanlı Hakimiyetinin Karakteri”, 622.

³⁶⁸ Evliya Çelebi, 5. *Kitap*, 529. Gazi Aşık Hasan'ın Tımişvar kalesi hakkında: Hasander: göklere çıkmıştır ahım, Hüdam bağışlasın, çokyut günahım /Tımişvar Kal'asın bil padişahım/ Vermeyiz kafire kırılmayınca. bkz. İsmail Tosun Saral-Emre Saral, *Macarlar ve Tuna Hakkında Yazılan Şiirler (1300-2000)*, (Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, 2001), 170-171.

³⁶⁹ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, 98.

³⁷⁰ Tımişvar beylerbeyine gönderilen hükümde Tımişvar kalesi dizdarı Abdi'nin hapsedirilen Lipova Mukataası emini Mustafa'nın ihmali nedeniyle kaçması üzerine borcun kale dizdarından tahsil edilmesi hakkında bkz. BOA, MD., 26, 292/847.

³⁷¹ Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 480-481. Batmaz, “Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, 5.

yönetici hem de tımar sahibi olarak, bir askeri vazifeye sahiptir diyebiliriz.³⁷² Dizdarlar kale içerisinde oturmaları istenirdi. Örneğin Tımişvar beylerbeyine gönderilen hükümde dizdarların kale dışında oturduğu, bunun devamı üzerine tımarların alınacağı konusunda uyarılar gönderilmiştir.³⁷³ Kale içerisinde reayanın oturmalarına izin verilmezdi.³⁷⁴

Dizdar, beylerbeyi/sancakbeyi ve kadıya karşı sorumludur. Dizdarlar, herhangi bir başarısızlığında görevden azledilebilirdi.³⁷⁵

Tımişvar Kalesi'nde 1556 yılında Yusuf³⁷⁶, 1573-74 senesinde Kal'a-i Enderun olarak kayıtlı iç kalede Abdi Ağa³⁷⁷, Kal'a-i Birun olarak kayıtlı dış kalede Mehmed³⁷⁸, 1582-1583 yıllarında Kal'a-i Enderun da Haydar³⁷⁹ ve dış kalede Kurd³⁸⁰ dizdar olarak kaydedilmiştir.

3.2.2. Kale Kethüdâsı

Kale kethüdâsı, kale muhafızlarının dirlik ve düzeninin sağlanmasında kale dizdarı ile birlikte sorumludur.³⁸¹ Yaptıkları görev karşılığı tımar almaktaydı.

1555-1556 yılında Tımişvar Kalesi'nde kale kethüdâsı görevlisine ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. 1573-1574 yıllarında ise iç kalede İskender Kethüda 5.541 akçe³⁸², dış kalede Mehmed bin Hızır 5.541 akçe tımara sahiptir.³⁸³

1582-1583 yıllarında Tımişvar Kalesi'nde Kethüda Hasan bin Turgud 5.410 akçe³⁸⁴, dış kalede Hasan 5.999 akçe tımar almaktadır.³⁸⁵

³⁷² Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, 99.

³⁷³ Tımişvar beylerbeyine yazılan 5 Cemazeyilahir 986/M. 9 Ağustos 1578 tarihli hüküm, BOA, MD., 35. 128/355.

³⁷⁴ Tımişvar beylerbeyine yazılan hükümde kale içerisinde yabancı kimselerin evler yaparak kale duvarları zarar verdiği bu duruma müsaade edilmemesi hakkında yazılan hüküm BOA, MD., 24. 321/872.

³⁷⁵ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, 99. Örneğin Tımişvar Kalesi dizdarı İbrahim mahkemede bıçak çekmek ve hile ve hüda'adan hali kalmamak gibi nedenlerden dolayı azledilmiştir. Bkz. BOA, MD., 2. 210/1905.

³⁷⁶ H. 20 Zilhicce 963/M. 25 Ekim 1556 tarihli hüküm, BOA, MD., 2. 174/1585.

³⁷⁷ BOA, TT., 552. 56. Abdi Ağa 14.920 akçe Tımar tasarruf etmektedir.

³⁷⁸ BOA, TT., 552. 90. Mehmed Ağa 6.487 akçe Tımar tasarruf etmektedir.

³⁷⁹ BOA, TT., 674. 79. Dizdar Haydar 14.920 akçe tımara sahiptir.

³⁸⁰ BOA, TT., 674. 111. Dizdar Kurd 6.487 akçe tımara sahiptir.

³⁸¹ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, 100.

³⁸² BOA, TT., 552. 56.

³⁸³ BOA, TT., 552. 90.

³⁸⁴ BOA, TT., 674. 79.

³⁸⁵ BOA, TT., 674. 111.

3.2.3. Kale Erleri

Tımişvar Kalesi'nde tımar tevcihi yapılan muhafız sınıfı hisar erleri bulunmaktadır. BOA. TT. 298 numaralı 155-1556 tarihli defterin '*mustahfızan*' başlığı altında kale erlerinin aldığı tımarlar yazılmıştır. İç kalede (Kal'a-i Enderun) 150 hisar eri, dış kalede (Kal'a-i Birun) 100 hisar eri yer almaktadır.³⁸⁶ BOA. TT. 552 numaralı 1573-1574 tarihli deftere göre Tımişvar Kalesi'nde iç kalede 96 hisar eri, dış kalede 60 hisar eri bulunmaktadır.³⁸⁷ BOA. TT. 674 numaralı 1582-1583 tarihli defterde Tımişvar Kalesi'nde iç kalede 92, dış kalede 60 hisar eri kaydı vardır.³⁸⁸ Kale erlerine ortalama 1.700-1.800 akçe arasında tahsisat yapılmıştır. Tımişvar Kalesi'nde ulufeli hisar eri yer almamaktadır. Genellikle tasarruf ettikleri tımarlar hisseli tımarlardır. Yani bir köyün tımarı birkaç mustahfız erine pay edilmiştir.³⁸⁹

3.2.4. Topçular

Kalelerin hem hücum hem de savunmasında topların önemi göz önüne alındığında, topçu birlikleri Osmanlı kalelerinde önemli bir birlikti.³⁹⁰ Topçu sınıfı top dökmek ve muharebelerde top kullanmak üzere iki kısım olarak teşkil edilmiştir.³⁹¹ Osmanlı hudutlarında önemli bir unsura sahip olan topçu birliği başlarına, topçular ağası veya sertopi denilirdi.³⁹²

Kayıtlarda topçuların başında Ser-topciyân denilen bir ağa bulunmaktadır. Kayıtlarda kethüdâ-i topciyân yardımcı olarak kaydedilmiştir.

1555-1556 yılında Tımişvar kalesinde topçu ocağı 49 Müslüman ve 1 Gayrimüslim olmak üzere toplam 50 neferden oluşmaktadır.³⁹³ Topçubaşı (ser-topciyan) ve kethüda kayıtlarda yer almamaktadır. 1573-1574 ve 1582-1583 yılında Tımişvar Kalesi'nde 1 topçubaşı, 1 Kethüdâ ve 39 nefer bulunmaktadır.³⁹⁴ 1582-1583 yıllarında topçu başı

³⁸⁶ BOA, TT., 298. 47-71.

³⁸⁷ BOA, TT., 552. 56-110.

³⁸⁸ BOA, TT., 674. 79-131.

³⁸⁹ Mesela iki köyün hasılı olan tımar (17.100), Ali (1.800), Gazi Mehmed (1.700), Pervane Abdullah (1.700), Piri Abdullah (1.700), Merdüm Ahmed (1.700), Baki Hüseyin (1.700), Mehmed b.Resul (1.700), Mustafa b.Nasuh (1.700), Hızır b. Hüseyin (1.700) ve Nasuh b. Abdullah (1.700) arasında pay edilmiştir. Bkz. BOA, TT., 298. 68.

³⁹⁰ Mark L. Stein, *Osmanlı Kaleleri Avrupa'da Hudut Boyları*, Çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 78.

³⁹¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 2. Cilt. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 35.

³⁹² Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 52.

³⁹³ BOA, TT., 298. 72-76.

³⁹⁴ BOA, TT., 552. 111-124.

8.120 akçe, kethüdâ 5.041 akçe, bölükbaşı 1800 akçe ve bölük neferleri 1700 akçe almaktadır.³⁹⁵

3.2.5. Cebeci

Moğolca cebe kelimesinden türetilen cebeci, yeniçeri askerlerine ok, yay, kılıç, zırh gibi savaş malzemelerinin temini ve tamiriyle uğraşan ocağın adıdır.³⁹⁶ Cebecilerin İstanbul'da bulunan cebehane denilen silah depolarından başka, hudut bölgelerinde ve kalelerde de silah depoları ve muhafız cebecileri bulunmaktadır.³⁹⁷ Cebeciler 3 sene kale hizmetinde vazifeli olup, süre bitiminde yerlerini diğer cebecilere bırakırdı.³⁹⁸

Tımsıvar Kalesi'nde de silah depolarının ve tamir ünitelerinin bulunmasından dolayı buraya da cebeci tayini yapılmıştır. Tımsıvar Kalesi'nde 1555-1556 yılında 4 adet cebeci kaydı bulunmaktadır. *Ser-cebeciyân* olarak kayıtlı cebeci başları 2.000 akçe, cebeci neferleri 1.700 ile 1.800 akçe arasında tımar almaktadır.³⁹⁹ Mevcut kayıtlardan 1573-1574 tarihli kayıta cebeci başı ve cebeci neferleri kaydedilmemiştir.⁴⁰⁰ 1582-1583 yılında 3 adet cebeci kayıtlıdır. Ser-cebeci 2.396 akçe, cebeci neferleri 1.700 akçe tımar almaktadır.⁴⁰¹

3.2.6. Humbaracı (Kumbaracı)

Humbara, demirden oluşan, içinde patlayıcı madde doldurulan bir çeşit merminin adıdır.⁴⁰² Bu mermiyi havan topu vasıtasıyla kullanan topçuya humbaracı denir.⁴⁰³ Humbaracılar Osmanlı Devleti'nde ilk dönemlerinden beri mevcut olup, bir kısmı

³⁹⁵ BOA, TT., 674. 144-157.

³⁹⁶ Yasemin Kılıçaraslan, "Cebeci", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 182.

³⁹⁷ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 5.

³⁹⁸ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 29, Tımsıvar Beylerbeyine gönderilen hükümde 3 sene kale hizmetinde bulunan hizmetlilerin geri çağrılarak yerlerine merkezden cebeci gönderilmesi hakkında bkz. BOA, MD., 78. 350/908.

³⁹⁹ BOA, TT., 298. 77.

⁴⁰⁰ 1567-68 yılında Tımsıvar Beylerbeyine gönderilen hükümde cebeciler hisar eri olarak yazılmıştır. Bkz. *7 Numaralı Mühimme Defteri*, 569.

⁴⁰¹ BOA, TT., 674. 132.

⁴⁰² İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 70.

⁴⁰³ Ahmet Halaçoğlu, "Humbaracı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 349.

cebeci ve topçu ocağına bağlıdır.⁴⁰⁴ Merkezde konuşlananlara düzenli maaş ödenirken, eyaletlerdeki kalelerde görevli olanlara tımar bağlanırdı.⁴⁰⁵

1555-1556 tarihinde ‘‘Kumbaracıyan-ı Kal’a-i Tımışvar’’ kaydı altında 5 kişi kaydedilmiştir.⁴⁰⁶ Humbaracı başı 1.800 akçe, humbaracı neferleri 1.700 akçe tımar almaktadır. 1567-1568 tarihinde Tımışvar Kalesi’nde humbaracı kaldırılarak, hisar eri olarak kaydedilmiştir.⁴⁰⁷

3.2.7. Barutçular

İmparatorluğun merkezinde yer alan baruthanelerin Macaristan’a çok uzak olması ve nakliyesinin çok pahalı olması nedeniyle divan-ı hümayun kalelerin barut ihtiyacını karşılamak için Budin ve Tımışvar’da baruthaneler kurulmuştur.⁴⁰⁸ Macaristan’da barutun hammaddelerinden olan güherçile ve kömürün bolca mevcut bulunması, bu bölgede baruthanelerin kurulmasında etkili olmuştur.⁴⁰⁹

Tımışvar Baruthanesi kurulması için Budin Eyaleti’nden ustalar getirilmiştir⁴¹⁰, ardından baruthanenin muhafazası için Tımışvar Kalesi’nin iç ve dış hisarında hisar erleri görevlendirilmiştir.⁴¹¹

Tımışvar Kalesi’nde barutçu kaydına sadece 1582-83 tarihli defterde rastlanılmıştır. ‘‘Cemaat-i Barutçuyân-ı’’ kaydı altında 24 barutçu vardır. Barutçu Kethüdâsı 3.500 akçe, bölük neferleri 1.700-1.800 akçe arasında tımar tasarruf etmektedir.⁴¹²

Tımışvar Baruthanesi’nde 1621 yılında İbrahim Kethüda nezaretinde 69 nefer, 1624 senesinde Mehmet Ağa nezaretinde 75 nefer görev yapmaktaydı.⁴¹³

⁴⁰⁴ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 117.

⁴⁰⁵ Stein, *Osmanlı Kaleleri Avrupa’da Hudut Boyları*, 94. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 117-118.

⁴⁰⁶ BOA, *TT.*, 298. 78

⁴⁰⁷ 7 Numaralı Mühimme Defteri I, 569.

⁴⁰⁸ Gabor Agoston, ‘‘XVI.Yüzyılda Macaristan’da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthanesi’’, Çev. Zafer Gölen, *Bellelen Dergisi*, 249 (Ağustos 2003), 541. Osmanlı imparatorluğunun çeşitli yerlerinde tophane ve baruthaneler inşa edilmiştir. Büyük tophaneler Adriyatik (Avlonya ve Preveze), Mcaristan (Budin ve Tımışvar), Rumeli (Rodnik, Semendire, İskenderiye, Novaberda, Pravişte, Belgrad), Anadolu (diyarbekir, Erzurum, Birecik, Mardin, Van), Irak (bağdat, basra), Mısır (Kahire) faaliyette idi. Bkz. Agoston, *Osmanlı’da Savaş ve Serhad*, 32.

⁴⁰⁹ Agoston, ‘‘XVI.Yüzyılda Macaristan’da Osmanlı Barut Üretimi’’, 2. Barutun bileşeni olan kükürt Macaristan’da nadir bulunurdu. Bu yüzden Kükürt ihtiyacı Polonya ve Habsburg topraklarından ithal edilir. Tımışvar baruthanesinin işleyişi hakkında bkz. BÖLÜM 5. Tımışvar Baruthanesi.

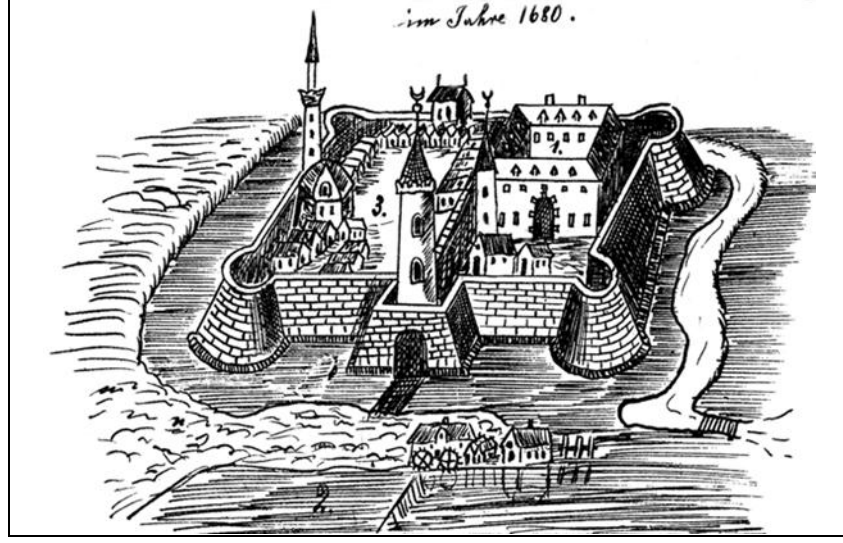
⁴¹⁰ 7 Numaralı Mühimme Defteri III, 285-286.

⁴¹¹ 12 Numaralı Mühimme Defteri, 194.

⁴¹² BOA, *TT.*, 674. 133-142. Tımar-ı Mehmed Kethüdâ.

⁴¹³ Bilge, *Osmanlı’nın Macaristanı*, 263.

Resim: 1
Osmanlı Dönemi Tımsıvar Şehri⁴¹⁴

3.2.8. Martolos

Osmanlı Devleti, balkanları fethettikleri zaman ihtiyaç duydukları asker gücünü karşılamak amacıyla, balkanlardaki eski küçük toprak sahiplerinden ve küçük asilzade gruplardan oluşan askeri bir teşkilatlanmaya gitmişlerdir. Bu teşkilatlanma içerisinde martoloslar da yer almaktadır.⁴¹⁵ Martoloslara, belirli noktaların nezaret altında tutulması ve sınırların emniyetinin sağlanması için uç bölgelerde görev verilmiştir.⁴¹⁶ Martoloslar Macaristan'a ve Avusturya'ya yönelik seferlere iştirak ettikleri gibi Sava ve Tuna Nehri'nin kuzeyinde yer alan kale ve şehirlerde de istihdam edildiler.⁴¹⁷ Daha sonraları martoloslara yarı-asker olarak görev verilmiştir.⁴¹⁸

Martoloslar kendilerine mahsus mahallelerde otururlardı.⁴¹⁹ 1568-1569 tarihinde Tımsıvar Kalesi'nde "Mahalle-i Martolosan" kaydı altında 42 hane yazılmıştır.⁴²⁰

⁴¹⁴ Hategan, *Henrik Ottendorf Becstol Temesvarig*, 97.

⁴¹⁵ Bilge Keser, "Osmanlı Devleti'nde Martolos Teşkilatı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 12 (Erzurum 1999), 268. Martolos kıtaları ilk önce yerli sekelerden, daha sonraları Bosna ve Dalmaçya havalisindeki Sırp-Hırvatlardan, Macaristan hudut havalisinde Macarlardan seçilmekte idi. bkz. Robert Anhegger, "Martoloslar Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, 7 (1942), 292.

⁴¹⁶ Bilgehan Pamuk, "XV-XVI. Yüzyıllarda Trabzon Sancağı'nda Martoloslar", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 14/14 (2003): 188.

⁴¹⁷ Abdulkadir Özcan, "Martolos", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 65.

⁴¹⁸ Yavuz Ercan, "Türkiye'de XV. ve XVI. Yüzyıllarda Gayr-i Müslimlerin Hukuki, İçtimai ve İktisadi Durumu", *Belleten Dergisi* XLVII/188 (1983): 1144.

⁴¹⁹ Anhegger, "Martoloslar Hakkında", 292.

⁴²⁰ BOA, *TT.*, 364. 21.

1578-1579 tarihli kayıttta 37 hane martolos bulunmaktadır.⁴²¹ Kanaatimizce deftere ziraatle uğraşan martoloslar kaydedilmiştir.

Martolosların maaşları buldukları yerin vergisinden karşılanmakta, zaman zaman martolos akçası adıyla halktan para toplama yoluna da gidilirdi. Bazı martoloslar aileleriyle birlikte cizye ve aşar dışındaki avarız türü vergilerden muaf tutulurdu.⁴²²

Tımişvar Sancağı'nın uç özelliğini kaybetmesi nedeniyle geri hizmette kalan martolosların kaldırılması düşünülmüştür.⁴²³ Fakat Sancakta asayişsizliğin başlaması üzerine yeniden martolos yazımına başlanmıştır.⁴²⁴

3.2.9. Knez ve Piremikür

Tımişvar Eyaleti kanunnamesine göre nahiye kethüdalarına knez, köy kethüdalarına piremikür denilirdi.⁴²⁵ Kanunnamede knez ve piremikürler hizmetlerine karşılık her türlü tekâlif ve avâriz-ı divâniyeden muaf tutulmuştur.⁴²⁶ Knez ve piremikürler vergi muafiyetine karşılık vergilerin toplanması, gerekli emirlerin köylüye bildirilmesi, sefer zamanlarında bazı savaş araç-gereçlerinin temin edilmesi ile farklı bölgelere kaçan reyanın geri getirilmesi gibi hizmetlerde bulunurlardı.⁴²⁷

Tımişvar Sancağı'nda 1554 yılında 21 knez, 17 piremikür⁴²⁸; 1569 yılında 21 knez, 6 piremikür⁴²⁹; 1579 yılında 45 knez ve 1 piremikür bulunmaktadır.⁴³⁰

⁴²¹ BOA, TT., 579. 27.

⁴²² “Vilâyet-i Tımişvar'da feth-i hâkâniden berü vilâyetün ma'mûr u âbâdân olmasına ve mâl-ı mîrînün cem' u tahsiline ve ahâlî-i vilâyete zarar u gezend kasdiden hırsuz u harâm-zâdenün ve şeni' u fesedenün elegetürülmesine sebep olan knez ü husar u kara martolos u toğancı vaz' olunup ve cizye vü hukûkdan ve sâyir rûsûmât ü hıdemâtdan ve tek[â]lif-i örfiyyeden ve avâriz-ı divâniyyeden mu'âf olgelüp ba'zına ahkâm-ı şerife ve ba'zına mevâlî-i sâbika ellerine temessükler virüp mu'âf u müselle idüp anlar dahı mu'âfiyyetleri mukâbelesinde vech-i meşrûh üzre hıdmetlerinde makdûrların sarfidegelüp her vechile nef'ları müşâhede olunup...” bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri, 66.

⁴²³ “vilâyet-i Tımişvar'da vâkı' olan kılâ'nun neferleri ba'zı ağalıkda kırk ve ba'zında otuz ve dahı eksük olup bu makûle neferleri az olan ağalıkların neferlerin âdet-i kadîme üzre birbirine ilhâk olunmasın ve Kalnak Kal'ası'nda olan yigirmi sekiz nefer beşlü ve otuz nefer martolos ve Pançova Kal'ası azebleri ref olunması” bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri, 569.

⁴²⁴ “Tımişvar Sancağında nehri Moriş kenarında Felnak Kal'ası yevmi on iki akçe ile korkud ağa mevcut iken kal'a-i mezbure de kurbunda olan iskelelerde... külli mal hasıl olunmuş zikr olunan martolosların ulufeleri verilmediğinden berü memalik-i mahrusenin” bkz. BOA, MD., 58. 24/73.

⁴²⁵ TT. 290, s. 7. Sadık Müfit Bilge, “XV.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Vergi Muafiyeti”, *Osmanlı Coğrafiyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi Bildirileri*(İstanbul, 21-23 Kasım 2012), (Ankara Korza Basım, 2013), 77.

⁴²⁶ 7 numaralı mühimme defteri, 66.

⁴²⁷ Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukuki ve Mâli Müeyyede ve Mükellefiyetler*, 77.

⁴²⁸ BOA, TT., 290.

3.2.10. Tımişvar Kalesinde Savaş Araç ve Gereçleri

Bu başlık altında Tımişvar kalesindeki mühimmat listesi gösterilecektir. 1572 tarihli Kamil Kepeci defterler kataloğunda 67 numaralı defterde ve 297 numaralı hükümde Tımişvar Kalesi mahzenindeki mühimmat durumları kaydedilmiştir. 1572 tarihinde Tımişvar Kalesi mahzeninde 3 kıt'a tunç top ve bir adet Bacaluşka top kaydedilmiştir. 23 vukıyye (28 kg) ile 11 vukıyye (13 kg) arasında taş, bakır ve demir gülle atabilen bu toplar, genellikle kale muhasaralarında kullanılırdı.⁴³¹ Bunların dışında Tımişvar mahzeninde karşılaşılan diğer top türü Şakaloz'tur. Boyutları bakımından küçük, tüfeğe benzemektedir. Çakıl taşı atması sebebiyle kalelerde tercih edilen bir silahtır.⁴³² 1572 senesinde Tımişvar Kalesi mahzeninde 104 adet Şakaloz, 3 adet saçma-i Şakaloz ve 100 adet Şakaloz fındığı bulunmaktadır.

Topların dışında Tımişvar mahzeninde farklı türde silah ve malzemeler vardır. 1572 senesinde Tımişvar mahzeninde 50 tüfek, 25 kabza-i köhne-i şimşir (kılıç) , 20 harbe, 365 fındık, 1324 adet darben fındığı, 80.000 tüfek fındığı, 17 balta, 4 sandık ok, 85 kalkan, 221 adet demir kürek, 5 kıta palamar (halat), 1 araba zincir, 5 adet kazma, 14 adet demir çivi, 800 kantar kuşun, 30 kantar ham taş, 400 kantar barut ve 169 adet varil bulunmaktadır.⁴³³

3.3. Tımişvar Sancağında Derbendler ve Derbendçiler

Osmanlı Devleti'nde yol güzergâhları üzerinde, özellikle dağlık ve geçit bölgelerde, halkın can, mal ve namus emniyetini sağlamak için oluşturulmuş teşkilatlara "derbend", bu teşkilatta görevli olan kimseye de "derbendci" denilirdi.⁴³⁴ Derbendci olarak vazifelendirilen bu kişiler, köylerine yakın olan belli bir kesimden sorumlu olarak yarı askeri bir kuvvet oluşturmuş ve bölge güvenliğine katkıda bulunmuşlardır.⁴³⁵

Tımişvar'dan Belgrad-Semendire-Erdel istikameti üzerinde tespit edilen belli başlı derbendler Gatay, Şemlik, Voyvadinc, Denta, Rudna, Kovin, Cofranya ve Mira'dır.

⁴²⁹ BOA, TT., 364.

⁴³⁰ BOA, TT., 579.

⁴³¹ Salim Aydüz, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2006), 361.

⁴³² Aydüz, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, 400-401.

⁴³³ BOA, KK.d., 67/297.

⁴³⁴ Ersan Ersoy, "Türklerde Bir İskân Siyaseti Olarak Derbend Teşkilatı", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi* 7(2008): 50.

⁴³⁵ Suraiya Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), 73.

Tımışvar'da derbend hizmetinde görevliler cizye ve koyun resmini ödemekle birlikte, 50 akçe ispenç resminin yarısını ödemekte resm-i hime, kendir, kelem, bidat-ı hanâzir, resm-i arûs, resm-i fuçu ve tekâlif-i örfiyeden muaf tutulmuştur.⁴³⁶ Derbendci hizmetinde görevli köylülerin bazı vergilerden muaf tutulmaları nedeniyle derbendçilik hizmeti köylülere çekici gelmiştir. Örneğin, Gatay köyü sakinleri tahrir çalışması yapılmadan önce halkın perakende olduğunu bildirmekte, köylülerin derbendci yazılması halinde halkın yeniden yerli yerine geleceğini bildirmişlerdir.⁴³⁷ Bunun üzerine merkezi hükümet 1579 yılında Gatay'ı derbendçi olarak vazifelendirmiştir. Köylüye tanınan vergi avantajı derbendler de nüfusun artmasına katkı sağlamıştır. 1554 tarihli tahrir göre Şemlik şehir merkezinde 449 kişi yaşamaktadır. 1579 yılında şehir nüfusu 788 kişiye yükselmiştir.⁴³⁸

3.4. Tımışvar Sancağı'nda Toprak İdaresi

XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı devlet ve toplum yapısı üzerine yapılacak araştırmaların başlıca kaynağı tahrir defterleri teşkil etmektedir. Bu defterler Osmanlı idaresi altında belirli bir bölgenin sosyal ve iktisadi yapısını ortaya koyacak başlıca kaynaklardır. Osmanlı Devleti'nde tahrirlerin ilk ne zaman yapılmaya başlandığı hakkında bilgimiz yoktur. Ancak tarımsal ekonominin hakim olduğu merkezîyetçi imparatorluklarda tahrirlerin yapıldığı bilinmekle, Osmanlı Devleti'nde 14. Yüzyılda tahrirlerin yapıldığı söylenebilir.⁴³⁹

Tahrir işlemi, ümera veya kadılar arasından seçilen ve muharrir, ilyazıcı, vilayet katibi ya da tahrir emini olarak adlandırılan mutemet bir şahısla birlikte katibden meydana gelen bir tahrir komisyonu tarafından yapılırdı.⁴⁴⁰ Ayrıca vilayet veya sancaktaki diğer yetkililerde tahrir için yardımcı olmakla yükümlü idi.⁴⁴¹ Buna göre emin, tahririne memur olduğu bölgeye vardığında bölgenin, kadı ve tımar sahipleri ile bir araya gelir ve teftiş için beraberce hareket edilirdi. Bu sırada kadı, hiçbir gelir kaynağının defter harici

⁴³⁶ Kobaş Kadısına H. 21 ramazan 1014/M. 30 Ocak 1606 tarihli hüküm BOA, MD., 77. 222/618.

⁴³⁷ BOA, TT., 364. 259.

⁴³⁸ Şemlik şehir merkezinin nüfusu için bkz. Şemlik Nahiyesi.

⁴³⁹ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi* XXII (1991): 430.

⁴⁴⁰ 1554 tarihinde tamamlanan tahrir Halil bey tarafından yapılmıştır. Bkz. BOA, MD., 2. 9/79. 1569'da Tımışvar tımar defterdarı Muharrem bey tarafından yapılmıştır. Bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri, 473. 1579 tarihinde sabık hazine defterdarı ve Maliye Katibi İbrahim bey tarafından yapılmıştır. Bkz. BOA, MD., 33. 216/662

⁴⁴¹ Örneğin Tımışvar beylerbeyine yazılan hükümde, Tımışvar'ı tahrir edecek olan Hasan Bey ile Maliye Katibi İbrahim Bey'e vazifeleri esnasında tehlikeli yerlerde yanlarına muhafız verilmesi emr olunmuştur. Bkz. BOA, MD., 33. 351/722.

kalmaması için emini görevi başında teftiş ederdi. Bundan sonra elinde bir berat ile gelir tasarruf eden herkes ellerindeki beratları eminin başkanlığında heyete teslim ederdi. Bu vesikalar tek tek incelendikten ve eski defterle mukayese edildikten sonra mevcut durum tespit edilir ve ortaya çıkan değişiklikler yeni deftere kaydedilirdi. Böylece, yerleşme merkezlerinde yani şehir, kasaba, köy, mezraa hatta çiftliklerde ikamet eden vergi vermekle yükümlü evli veya bekar şahısların tek tek isimleri, ziraat yaptıkları sahalara, buralarda yetiştirilen mahsuller ve bunlardan alınan vergiler belirlenir, böylece tahrir defterleri hazırlanırdı.⁴⁴² Hazırlanan yeni deftere defter-i cedid, önceki deftere ise defter-i atik veya defter-i köhne denilirdi. Tahrir işlemi tamamlandıktan sonra bir bölgenin gelirlerini has, zeamet ve tımar sahipleri arasında nasıl paylaşıldığını gösteren icmal defterleri hazırlanırdı.⁴⁴³

Tahrir edilen vilayetin veya sancağın var ise eski icmal ve mufassal defterleri ya merkezde tahrir eminine teslim edilir veyahut bölgeye vardığında birer suretleri mahallinde bulunan defterleri beylerbeyi veya beyin tahrir eminine teslim etmesi emir bulunurdu. Emin bu defteri iyice inceledikten sonra tahrir edilecek vilayetin veya sancağın sınırlarını tespit ederdi. Bu defterler bilhassa ifraz ve zevaidin tesbitinde kendisine yararlı olacaktır. Ayrıca karşısına çıkacak münazaa ve anlaşmazlıkları da bu defterler sayesinde giderebilecektir.⁴⁴⁴ Tahrir eminleri tahriri yapılacak vilayet veya sancağın sınırlarını ellerindeki eski defterlere göre tespit edip bu sınırlar içine giren yerleri ancak tahrir etmekle mükellefti.

Her hangi bir anlaşmazlık çıktığında yerleri ölçmek suretiyle sınırları tespit edilir ve itirazları mahal bırakmamak için belirli yerlere alametler konulurdu. Bu ölçümler neticesinde fahiş fiyata tapuya verip satma gibi yolsuzluklar ve aynı zamanda zevaid ortaya çıkardı. Bu zevaid bazen ayrı bir deftere koyulup merkeze gönderilmesi emr olunurdu. Tahrir eminleri ayrıca gösterilen yafta ve temessüklerin sahte olup olmadığına tetkik etmekle de mükellefti.

⁴⁴² Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1989), 2-3. Tahrir işlemi ve defterin hazırlanışı hususunda bkz. Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987. Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri I ve II”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 20-59/214-247. L. Fekete, “Türk Vergi Tahrirleri”, (trc. Sadrettin Karatay), *Bellekten Dergisi*, XI/42 (1947), 299-328.

⁴⁴³ Tımişvar’da tahriri yapılan yerlerin tevzinin vilayeti tahrir eden Tımişvar tımar defterdarı Muharrem bey tarafından yapılması hakkında bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri, 944. 1579 yılında Tımişvar’ı tahrir eden Hasan beyin tımarları tevzi edeceğine dair hüküm bkz. BOA, MD., 40. 244/561.

⁴⁴⁴ M. Mehdi İlhan, “Tahrir Faaliyeti ve Bu Faaliyet Esnasında Karşılaşılan Güçlükler”, *Ata Dergisi* VII (1997): 21.

Din görevlileri, piri fani ler defterlere vergiden muaf oldukları belirtilir. Ayrıca herhangi bir görev karşılığında⁴⁴⁵, örneğin derbendçilik gibi, vergiden muaf olanlar deftere kaydedilir, ancak statüleri belirtilirdi.⁴⁴⁶

Zeamet ve tımarların tevcihinde belli bir statüye göre hareket edildiği ve belli bir kesimin taltif edilmeğe çalışıldığı mühimme hükümlerinden anlaşılmaktadır. Öncelikle zeamet ve tımarlar beylerbeylerinin ve beylerinin oğullarına, yakın akrabalarına, kethüdalarına ve hatta adamlarına tevcih edilirdi. Savaşta yararlılık gösteren yeniçerilere ve diğer askeri mensuplara, iyi haber getirenlere tımarlar tevcih edilirdi. Aynı kişiye iki ayrı sancakta tımar verilmemesine dikkat edilirdi.

İkinci defa tahrir olunan vilayet veya sancaklarda bir önceki defterde kaydolunmayan veya daha önce terkedilmiş ancak yeni tahrir yapıldığında hali veya şenlenmiş gözüken ve dolayısıyla zevaid veya ifraz tabir edilen yerler genellikle miri veya padişah haslarına kayd olunurdu. Böyle bir tevzide öncelik padişah haslarına öncelik verilirdi. Hass-ı hümayuna kaybolunan yerlerde bir istikrar beklenir ve gözetilirdi.

Tımar sahiplerinin sorumluluklarının bilincinde olmaları bilhassa gözetilirdi. Aksine davrananların veya yeterli olmayanların ellerinden tımarları alınırdı.

Tahrir emininin ölümü halinde de defterler yeni bir emin tayin edilene kadar sancakta emin bir yerde saklanırdı. Bir vilayetin ve sancağın tahriri muvaffakiyetle tamamlanıp defterleri merkeze teslim edildiğinde tahrir emini tımarı arttırılır veya taltif edilirdi.

3.5.Tımişvar'ın Tahriri ve Karşılaşılan Güçlükler

Tımişvar'ın ilki fethin hemen ardından olmak üzere, 3 adet tahriri yapılmıştır.⁴⁴⁷ Tahrir sırasında ortaya çıkan bir takım problemleri burada açıklamak yerinde olacaktır. Öncelikle güvenilir kişiler olan tahrîr emininin tahrîr işlemi sırasında bir vergi bölgesinin vergilerini yazarken fazla vergi yazmaması gerekiyordu. Tımişvar beylerbeyine yazılan hükümde Tımişvar'ın adalet üzere tahrir olunması ve halka

⁴⁴⁵ Tımişvar'da tımar defterdarı olup vilayet-i tahrir eden Muharreme yazılan H. 20 Safer 975/M. 26 Ağustos 1567 tarihli hüküm bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri, 42. Her türlü taklif ve avarız-ı divaniyeden muaf olan knez, husar, kara martolos ve doğancıların muaf olmalarında memleket için fayda bulunduğunu, bu sebeble muaf kaydolunmaları hususunu arzettiği; ancak martolos ve piremikürler memleket muhafazasına kifayet edeceğinden tahrirde yeterli miktarda martolos ve piremikür yazılması

⁴⁴⁶ Tımişvar vilayetini tahrir eden Halil beye yazılan Vezir Mehmed Paşa'nın vakfedilecek köy, mezra, değirmen gibi bkz. BOA, MD., 2. 9/79.

⁴⁴⁷ Tımişvar sancağı 1554, 1569 ve 1579 yıllarında olmak üzere üç defa tahriri yapılmıştır.

istimalet verilerek harice göç etmelerine izin vermemesi istenmiştir.⁴⁴⁸ Bu şekilde tahririn sağlıklı bir şekilde yapılması amaçlanmaktaydı.

Tımişvar'ın tahriri esnasında en büyük sorun sınır anlaşmazlığıdır. Örneğin Tımişvar beylerbeyine gönderilen hükümlerde Erdel'e tabi yerlerin tahrir edilmemesi konusunda emirler gönderilmiştir.⁴⁴⁹ Öte yandan tımar sahipleri Erdel'e tabi köylerden vergi talep istemeleri üzerine Halil Bey'in tahrir ettiği deftere bakılarak Erdel'e tabi yerlerden vergi alınmaması emr olunmuştur.⁴⁵⁰ Bunun için tahrir olunan defterlerin bir sureti Erdel Voyvodası'na gönderilirdi.⁴⁵¹

Ayrıca, reayanın sayımlar sırasında vergi vermemek için yerlerini terk etmeleri sıkça yaşanan bir sorundu. Örneğin Tımişvar vilayeti beylerine ve kadılarına yazılan hükümde tahrir esnasında reayanın raiyyetten ve cizyeden kurtulmak için öteye beriye savuşmalarına göz yumdukları, buna engel olunması istenmiştir.⁴⁵² Osmanlı Devleti'nin bölgeler arasında farklı vergi uygulaması, halkın başka bölgelere kaçmasına neden olmuştur. Örneğin Semendire, Alacahisar, İzvornik ve Vidin sancaklarında cizye kişi başı alınmaktaydı. Tımişvar'da ise cizye hane başı tahsil edilmekteydi. Bu durum halkın Tımişvar'a göç etmesine neden oluyordu. Tımişvar Beylerbeyine yazılan H. 11 Cemazeyilevvel 975/ 12 Kasım 1567 tarihli hükümde reayanın göç etmesi memleketin bir tarafını mamur ederken, bir tarafını harap olmasına neden olacağından halkın Tımişvar tarafına geçmesine mani olunması, geçenlerinde geri iade edilmesi istenmiştir.⁴⁵³

⁴⁴⁸ Tımişvar beylerbeyisine yazılan H. 15 Zilkade 985/M. 24 Ocak 1578 tarihli hüküm, BOA, MD., 33. 240/493.

⁴⁴⁹ Tımişvar'da tımar defterdarı olup vilayeti tahrir eden Muharreme H. 22 Rabiulevvel 975/M.26 Eylül 1567 tarihli hüküm 7 numaralı Mühimme Defteri, 32. Tımişvar tımar defterdarı olup vilayet-i mezbureyi tahrir eden Muharrem Çelebiye yazılan H. 20 Cemazeyilahir 975/m. 22 Aralık 1567 tarihli hüküm, 7 Numaralı Mühimme Defteri, 203. Bir diğer örnek Tımişvar tımar defterdarı olup vilayet-i tahriri emr olunan Muharreme yazılan 29 Cemazeyilahir 975/m. 31 Aralık 1567 tarihli hüküm, 7 Numaralı Mühimme Defteri, 232. Erdel Voyvodasına yazılan H.17 Şaban 979/M. 7 Ocak 1572 tarihli hüküm, BOA, MD., 10. 258/400. Tımişvar beylerbeyisine yazılan H.17 Şaban 979/M. 7 Ocak 1572 tarihli hüküm, BOA, MD., 10. 258/401.

⁴⁵⁰ Budin beylerbeyine yazılan H. 27 Ramazan 979/M. 12 Şubat 1572 tarihli hüküm. BOA, MD., 18. 33/42. Hızane-i amirem defterdarı olup hala Tımişvar muharriri olan Hasan'a yazılan 24 Rabiulevvel 986/M. 31 Mayıs 1578 tarihli hüküm, BOA, MD., 34. 283/590.

⁴⁵¹ Tımişvar beylerbeyisine yazılan H. 21 şaban 986/M. 23 Ekim 1578 tarihli hüküm, BOA, MD., 35. 309/782.

⁴⁵² Tımişvar vilayetine vaki olan beyler ve kadılara yazılan H. 15 Zilkade 985/M. 24 Ocak 1578 tarihli hüküm, BOA, MD., 33. 246/504.

⁴⁵³ Tımişvar beylerbeyisine yazılan H.11 Cemazeyilevvel 975/M. 13 Kasım 1567 Tarihli Hüküm, 7 Numaralı Mühimme Defteri, 170/1. Semendire beyine yazılan H. 10 Cemazeyilevvel 975/M. 12 Kasım

Tahrir sırasında bölge halkının vergi vermemek için isyana kalkışması da sık görülen bir durumdu. Mesela Göle sancağında cizyelerini vermeyen ve isyan eden reayanın, tahrirre hazır olmaları hususunda kendilerini çağırmaya giden görevlileri öldürmeleri üzerine, merkezi hükümet tarafından suçluların cezalandırılması ve halkın tahrirre hazır olmaları konusunda uyarılmıştır.⁴⁵⁴

3.6. Sancak Gelirleri ve Bölüşümü

1552 yılında Tımışvar'ın fethi sonrası, Tımışvar Beylerbeyliği tesis edilmiştir. Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nde fetihten sonra arazi, mülkiyet ve tasarruf şekilleri tespit etmek amacıyla arazi tahrirleri yapılırdı. Bu kayıtları ihtiva eden defterler hazırlandıktan sonra toprak gelirlerinin ne miktarda ve kimlerin tasarruf edeceğini ihtiva eden icmal defterleri hazırlanırdı. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Tımışvar Sancağı'na ait üç adet Tımar-İcmal Defteri bulunmaktadır. Bunlar TT. 298, TT. 552 ve TT. 674 numaralı defterlerdir. Osmanlı Arşivi'nde TT. 671 numaralı icmal defteri de bulunmaktadır, fakat bu defter TT. 674 numaralı defter ile aynıdır. Elimizdeki İcmal defterlerinde tımar kayıtları iki madde halinde belirtilmiştir. 1) Şehir, köy, mezraa, bağ, bahçe, orman, dalyan, değirmen v.b. 2) Gelir yekûnunu gösteren hasıllar şeklinde dirlikler tevzi edilmiştir.

Tımışvar Sancağı'ndaki Tımar-İcmal kayıtlarından kısaca bahsettikten sonra, Osmanlı Devleti'nde uygulanan tımar sisteminden kısaca bahsetmemiz gerekmektedir.

Devlet adına çalışan görevlilerin hazineden para ödeme biçimi yerine, görevleri karşılığı, yıllık hesabıyla devlet adına raiyyetten belli vergi ve resimleri kendi hesaplarına, toplama hakkına tımar sistemi denilmektedir.⁴⁵⁵ Bu sistemde tımar-dirlik verme yoluyla, devlete hizmet etmelerini sağladığı kişilerin büyük çoğunluğunu ordu mensupları oluşturmakla beraber, padişah ve yüksek rütbeli görevliler de yıllık tahsisatını, dirlik olarak almaktaydı.⁴⁵⁶ Ö.L. Barkan tımar sistemi, *Osmanlı imparatorluğunda geçimlerine veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsili*

1567 tarihli yazılan hükümde Tımışvar vilayetinin tahriri sebebiyle Semendire reayasının Tımışvar'a geçmelerini engellemesi hakkında hüküm bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri, 167/1.

⁴⁵⁴ Tımışvar beylerbeyine yazılan H. 9 Cemazeyilevvel 975/M. 11 Kasım 1567 tarihli hüküm 7 Numaralı Mühimme Defteri, 165/3

⁴⁵⁵ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 572.

⁴⁵⁶ Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, 573.

*selahiyeti ile birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına ve bu arada bilhassa defter yazılarındaki senelik geliri 20.000 akçeye kadar olan askeri dirliklere verilen isim olarak tanımını yapmaktadır.*⁴⁵⁷ Osmanlı ekonomisi temelde tarıma dayalı bir ekonomidir. Tımar sistemi, tarım ekonominin, dolayısıyla Osmanlı ekonomisinin esasıdır.⁴⁵⁸ Bu sistemi Osmanlı öncesi, Selçuklu ve Beylikler devri dediğimiz sürede de benzer şekillerde uygulamaktaydı. Osmanlı döneminde ise, II.Murad ve II.Mehmed zamanında yapılan arazi tahrirleri için tutulan defterlerden bir çoğunun bugün elimizde bulunması sayesinde, I.Bayezid hatta I.Murad devrine kadar geri giderek, tımarın Selçukluların sonları ve Anadolu Beylikleri zamanındaki değişimini görebiliriz.⁴⁵⁹ Bu sistemin ortaya çıkmasında, para iktisadının yeteri derecede gelişmemiş olduğu devirlerde, ödemelerin büyük bir kısmı aynî olarak toplanması, bu toplanan vergi gelirlerinin nakli, sonra paraya çevrilmesi, merkezde toplandıktan sonra yeniden dağıtılması ve bu dağıtılacak maaşlarla vazife sahiplerinin buldukları yerlerde geçimlerinin temini gibi güçlüğü karşısında tımar sisteminin doğmasına neden olmuştur. Bu sistem birçok devirde ve birçok coğrafyada mevcut olmuş ve burada tatbik edilmiş olan benzeri usuller, Osmanlı imparatorluğunda da tımarlı sipahi denilen bir eyalet süvari ordusunun teşkilatlandırılmasında asırlar boyunca başarı ile kullanılmıştır.⁴⁶⁰

Tımar sisteminin devlete katkısı nedir? Osmanlı Devleti kurulduktan kısa süre içerisinde Rumeli ve balkanlarda ilerlemesi için gerekli olan askeri gücü tımar sistemi ile birlikte sipahi ordusunun sağladığı söylenebilir. Fethin ardından zaman geçirilmeden tımar sistemi uygulanmış, bu yolla bölgenin her türlü gelir kaynağı ile birlikte mahalli halk da kontrol altına alınmıştır. Karşılıklı olarak nüfus kaydirmaları ve yeni fethedilen bölgelerin müslüman nüfus tarafından iskanı da, yine tımar sistemi ile gerçekleştirilmiştir.⁴⁶¹ Osmanlı fethi tımar sisteminin yerleşmesiyle tamamlanır diyebiliriz.⁴⁶² Masrafların tımar sistemi ile karşılanması Osmanlılara direk merkezi hazineden ödemek yapmaksızın, ordu beslemelerini, topluma her türlü sosyal hizmetler götürmelerini kolaylaştırmıştır.

⁴⁵⁷ Ömer Lütfi Barkan, “Tımar”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 12/1: 286.

⁴⁵⁸ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1998), 189.

⁴⁵⁹ Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, 574.

⁴⁶⁰ Barkan, “Tımar”, 12/1:687.

⁴⁶¹ Fatma Acun, “Klasik Dönem Eyalet İare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”, *Türkler* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9: 901.

⁴⁶² Halil İncik, “1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum Ve Ekonomi* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996), 111.

Tımar teşkilatı üç kısma ayrılmıştır. Birinci sırada Has gelmektedir. İki türdür; Havas-ı hümâyun ve Havass-ı vüzerâ. Havass-ı hümâyun prensipte padişaha ait gibi görünse de kapukullarının giderleri, teçhizatları ve sarayın masrafları buradan karşılanmaktadır. Bu yüzden en zengin ve en güvenilir gelir kaynakları bu kategori için tahsis edilmişti; fakat her zaman onları başka kategorilere kaydırmak mümkündü. Havass-ı vüzerâ hükümet üyeleriyle eyalet yöneticileri, sancak beyleri/mirliva ve beylerbeyi/mirmirânlar için ayrılmıştı.⁴⁶³

Hastan sonra dirlik miktarına göre zeamet gelmektedir. Osmanlı tımar sistemi içerisinde geliri 19.999 akçeden 99.999 akçeye kadar olan dirliklere zeâmet adı verilmektedir. Bu toprakları tasarruf edene ise zâim denilmektedir.⁴⁶⁴

Dirlik dağıtımının en alt basamağında Osmanlıların toprak sistemine adını veren tımar vardır. Sofyalı Ali Çavuş ve Ayn-ı Ali Efendi Tımarı “*yıllık yirmi binden bir akçe eksik olsa ana zeamet dinilmez, belki tımar dirler, zira tımarın ekser haddi ondokuz bin dokuz yüz doksan dokuzdur*”⁴⁶⁵ şeklinde tarif etmektedir.

Tımar alan sipahinin yerine getirmesi gereken çeşitli görevleri vardır. Sefere memur oldukları vakit, hem memleketi muhafaza hem de arkadaşlarının dirlikleri işlerine nezaret etmek amacıyla onda biri geride kalır, geri kalanı memur oldukları seraskerin maiyetine cebelileri ile birlikte vardıklarında yoklamaları yapılırdı. Sefere katılmamaları hakkında haklarında işlem başlatılırdı.⁴⁶⁶ Misal Boğdan seferine tayin olunan Tımışvar Eyaleti’ne bağlı züema ve sipahilerin sefere eda olanların ve sefere emr olunup mevcut olmayanların isimleri ile tımarları deftere yazılıp sūdde-i saadete irsal olunması hakkında yasal işlem başlatılmıştır.⁴⁶⁷

Sipahiler dirlikleri oranında sefere teçhiz edip toplanma yerine cebeli getirmek zorundadır.⁴⁶⁸ En fazla dirlik alan Has sahipleri her 5.000 akçe gelir için bir cebeli çıkarmaya mecburdur. Zeamet sahiplerinin bu mükellefiyeti 5.000 akçede bir cebeli,

⁴⁶³ Halil İnalçık, “Tımar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 169.

⁴⁶⁴ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1989), 178.

⁴⁶⁵ Şahin, “Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale”, 930. Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi, *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Tasarruf Sisteminin Hukuki ve Mali Müeyyede ve Mükellefiyetleri*, 79.

⁴⁶⁶ M. Tayyib Gökbilgin, “Kanûni Sultan Süleyman’ın Tımar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi* 22 (1967): 36.

⁴⁶⁷ Tımışvar Beglerbegisine yazılan 21 Muharrem 972 tarihli hüküm, 6 Numaralı Mühimme Defteri(972 / 1564-1565), 67.

⁴⁶⁸ İnalçık, “Tımar”, 169.

Tımar sahipleri 3.000 akçe de bir cebeli çıkarmakla mükelleftir.⁴⁶⁹ Bir tımar arazisi “kılıç” denen ve hiçbir zaman bölünmeyen, tımarın başlangıcını teşkil eden çekirdek kısımdan ve “terakki” denilen, terfiler yoluyla sonradan eklenen kısımlardan oluşur.⁴⁷⁰ Fakat bu ilaveler ölüm vukuunda hizmete yeni girecek evlatlara aynen ve tamamen intikal etmezdi.⁴⁷¹ Örnek olarak H.975 senesinde Tımişvar defterdarına gönderilen hükümde bu hususa dikkat edilerek ibditadan verilen tımarların terakkilerin elinden alınması konusunda uyarılmıştır.⁴⁷² Bunun amacı sipahilerin merkezi otoritelerin aleyhine toprak ve mevki kazanmamaları ve ayrı bir toprak aristokrasisi oluşturmamaları için bu tür tedbirler alınmıştır.⁴⁷³

Osmanlı litaritüründe Tımar sahibine sahib-i arz denilirdi. Çünkü devlet adına arazi ve reaya ile ilgili kanunlarda belirtilen şartları uygulamada tam yetkiye sahip tek merci idi. Bu kanunları çiğnediği takdirde soruşturmaya tabi tutulurdu ve tımarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelirdi.⁴⁷⁴ Tımar sınırları içerisinde kayıtlı çiftçiler hukuken tımar sahibinin reayasıydı. İşlenmemiş ya da boş arazi ve tımar dahilinde ki diğer bütün doğal kaynaklar tımar sahibi tarafından kullanılabilir, tımar dışından başka çiftçileri getirerek buralara yerleştirebilirdi. Merkezi hükümet incelediğimiz bölgede sipahi topraklarına dışarıdan reaya getirilmesine sıcak bakarken, havass-ı hümayun toprakları için aynı yumuşaklığı göstermemektedir. H.975 senesinde Tımişvar Defterdarı’na gönderilen emirde boş yerlere başka eyaletlerden gelen reayanın havass-ı hümayuna ait bağ ve bahçelere girmemesi konusunda uyarılmıştır.⁴⁷⁵

Köylünün Sahip-i arz’a karşı çeşitli hizmetlerde görevleri vardı. Onları efendisi sayar ve hürmet ederdi. Ancak Sahip-i arzdan en küçük bir haksızlık görürse, mahallinde kadı vasıtasıyla şikâyetlerini devlete iletir ve hakikaten bir haksızlığa uğramışlarsa bu mutlaka giderilirdi.⁴⁷⁶ Fakat reaya toprağını ekmemesi ve vergisini ödememesi durumunda sipahi resyadan çiftbozan vergisi de isteyebilirdi.⁴⁷⁷ Kanunlarda sahib-i

⁴⁶⁹ Çoşkun Üçok, “Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/1 (1944): 542.

⁴⁷⁰ Acun, “Klasik Dönem Eyalet İare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”, 9: 903

⁴⁷¹ Barkan, “Tımar”, 12/1: 295.

⁴⁷² Tımişvar Defterdarına 28 ramazan 975 tarihli hüküm, *7 Numaralı Mühimme Defteri*, 573.

⁴⁷³ Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, 192. Barkan, “Tımar”, 12/1: 295.

⁴⁷⁴ İnalçık, “Tımar”, 41: 170. Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, 190.

⁴⁷⁵ Tımişvar Defterdarına ve Kadısına yazılan 20 ramazan 975 tarihli hüküm, *7 Numaralı Mühimme Defteri*, 544.

⁴⁷⁶ Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi, *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Tasarruf Sisteminin Hukuki ve Mali Müeyyede ve Mükellefiyetleri*, 6.

⁴⁷⁷ İnalçık, “Tımar”, 41: 170.

arzin reayaya kanun dışı angarya işlerde çalıştırmasını men etmiştir. Tımsıvar Defterdarı'na gönderilen bir hükümde beylerbeyi, sancakeyi, züema ve erbab-ı tımara mutasarrıf olanların köylülerden kendi işleri için ücretsiz araba almamaları hususunda tehtihte bulunulmuştur⁴⁷⁸, bu durum havass-ı hümayun olarak kayıtlı köylerde de geçerli olup bu konuda gerekli uyarılar yapılmıştır.⁴⁷⁹

Reayaya tımar verilir mi? Osmanlılar ancak kökeninde askeri sıfatına sahip kimseleri kendi tımar kadrolarına kabul etmişler, vergi ödemekle mükellef çalışan reayayı bu kadrolardan uzak tutmuştur. Bazı ihtiyaçlar sebebiyle reayaya bazı amme hizmetleri yüklendiği zaman dahi bu yeni durum, onların menşedeki raiyyet statülerini değiştiremezdi; raiyyet oğlu raiyyettir prensibi imparatorluğun daima en esasi hukuk prensiplerinden biri halinde muhafaza olunmuştur.⁴⁸⁰

3.6.1. Tımsıvar'da Tımar Almada Etkili Olan Unsurlar

Tımar tevcihleri hakkında veri elde etmemizi sağlayan en önemli kaynak ruznamçe defterleri ile mühimme defterleridir.⁴⁸¹ Mühimme defterlerinde Divan-ı hümayun toplantılarında görüşülen ülkenin iç ve dış meselelerine ait siyasi ve askeri olmak üzere sosyal, iktisadi ve çeşitli kararlarla ilgili bilgileri bulmak mümkündür.⁴⁸² Çalışmamızda ilk olarak mühimme defterlerine yansımış olan tımar tevcih sistemi ile ilgili önemli verileri saptadıktan sonra BOA. DFE. RZ.d. 2131 numaralı ruznamçe defterine göre Tımsıvar'da tımar türleri, tımar sahiplerinin isimleri, tımar vermede etkili olan unsurlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kayıtların değerlendirmesine geçmeden önce tımar tevcihinde uygulanan işlem hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. İlk kez Tımar tevcihi beylerbeyi/sancakbeyinin arzı veya dilekçesi üzerine verilirdi⁴⁸³. Merkez, dilekçeye uygun gördüğü taktir de fermanla sipahiye belli miktarda tımara atar, sancakta

⁴⁷⁸ Tımsıvar Defterdarına yazılan 28 ramazan 973 tarihli hüküm, BOA, MD., 5. 530/1450.

⁴⁷⁹ Tımsıvar Beglerbeyliğinde vakı' olan kadılara yazılan 17 ramazan 975 tarihli hüküm, 7 Numaralı Mühimme Defteri, 523.

⁴⁸⁰ Halil İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna: XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996), 94.

⁴⁸¹ Tımar tevcihi hakkında önemli bir çalışma için bkz. Nejat Göyünç, "Tımar Tevcihleri Hakkında". *Osmanlı-Türk Diplomatığı Semineri (30-31 Mayıs 1994)*. 67-74. İstanbul: 1995.

⁴⁸² Mübahat Kütükoğlu, "Mühimme Defteri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2006), 31: 520-521.

⁴⁸³ Tımsıvar beylerbeyine gönderilen bir hükümde dirlik ve tımar mahlul olduğunda ellerinde emr-i şerif bekleyen mülazimlerden birine beylerbeyleri tarafından arz olunmadan evvel serhad beyleri gizlice arz verip merkezde tevcih ettirmeleri üzerine, serhad beylerinin arzlarını beylerbeyine yollamaları, beylerbeylerinin de münasip gördüğünü arz etmesi istenmiştir. bkz. Tımsıvar beylerbeyine yazılan H. 29 Cemazeyilevvel 986/M. 3 Ağustos 1578 tarihli hüküm BOA, MD., 35. 119/304.

bu değerde bir tımar boşalınca da beylerbeyine başvuran kişiye bir tezkere verilir. Tezkereyle merkeze gelen kişi padişah beratıyla tımarın sahibi olurdu⁴⁸⁴. Başlangıçta bütün tımarlar bu yolla beylerbeyi tarafından tevcih edilip merkez tarafından onaylanmakta iken, Fatih Kanunnamesi'nde beylerbeyilerinin tımar ve zeamet tevcih etmelerine imkan tanınmıştır. Fakat, 1530 tarihinde bu usulden vazgeçilerek beylerbeyleri yalnızca küçük tımarları (tezkiresiz tımarlar) tevcih eder olmuştur⁴⁸⁵. Beylerbeyleri doğrudan kendi beratıyla Rumeli'de 5.999, Anadolu'da ise 2.999 akçeye kadar tezkiresiz tımar tevcih etme yetkisine sahipti⁴⁸⁶.

Kayıtlarda Tımişvar'da birçok kişi nüfuz sahibi veya makam sahibi kişilerin yakını olması⁴⁸⁷, seferde yararlılık göstermesi⁴⁸⁸, yarar diller ele geçirmesi⁴⁸⁹, baş kesmesi⁴⁹⁰ gibi yararlılıklar sağlaması gibi nedenlerden dolayı tımar tevcih edildiği tespit edilmiştir⁴⁹¹.

⁴⁸⁴ Emine Erdoğan, "Tımar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM) 19 (2006)*: 177. Örneğin kurd bin Abdullah mahlul olan tımarı Tımişvar beylerbeyinin beratı ile kendisine 3.000 akçelik tımar tevcih edilmiştir. bkz. BOA, *DFE. RZ.d.*, 2131. 2. Mehmed bin Mustafa mahlul olan tımar 3.000 akçe ile tevcih edilmiştir. bkz. BOA, *DFE. RZ.d.*, 2131. 4. Mahul olan tımarın Tımişvar beylerbeyi Haydar Paşa tarafından tavsiyesi üzerine Mustafa'ya tevcih edilmesi hakkında bkz. BOA, *DFE. RZ.d.*, 2131. 7.

⁴⁸⁵ Mehmet Doğan, "Osmanlı Tımar Sistemi'nde Tevcih Prosedürü", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2/1 (2011)*: 3.

⁴⁸⁶ Erdoğan, "Tımar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi", 177.

⁴⁸⁷ Bu hususta şu örnekler verilebilir: "Kopan sancağı beyi olup kendisi gibi iki oğluda şehit olan asuh bey'in diğer oğlu Ali'ye zeamet verilmesi", BOA, *MD.*, 2. 153/1419. "dergah-ı muallam çavuşlarından İsa Çavuşun oğluna Tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 1. 220/1371. "Segedin Bey'i Mustafa Bey'in adamlarından Derviş'e tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 1. 239/1468.; "Faik Paşa adamlarından Hasan'a tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 1. 244/1495. Tımişvar Vilayeti Tımarlar defterdarı Veli'nin adamlarından Rıdvan, Hasan ve Behram'a tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 1. 249/1524. "Tımişvar beylerbeyi Kasım Paşa tarafından Bali oğlu Hızır'a tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 4. 156/1582. "sabık Tımişvar beylerbeyisi Kasım bey'in akrabası Hüseyin'e tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 4. 170/1758. "Tımişvar defterdarı Hüsrev'in oğlu Mahmud'a tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 25. 199/1933. "Tımişvar defter kethüdası mezid'in oğlu Abdullah'a tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 25. 206/1984. ikinci ağa cafer oğlu Hasan'a tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 65. 149/605. "Tımişvar Vilayeti mir-i miranlığı şehzade Sultan Selim'in sabık lalası olan Mustafa paşa'ya tevcih kılındı", BOA, *MD.*, 4. 151/1537.

⁴⁸⁸ Bu hususta şu örnekleri verebiliriz: "Erdel ve Tımişvar seferinde hizmetinden dolayı Süleymana Tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 1. 81/440. "bali oğlu Hızır Bey'in serhad muhafazasında gayreti görüldüğü için", BOA, *MD.*, 4. 156/1582.

⁴⁸⁹ "Bir nefer diri kafir tutan Demir b. İlyas'a gönüllü gediğinin verilmesi", BOA, *MD.*, 2. 188/1722.

⁴⁹⁰ "Osman oğlu Ömer'in baş götürmesinden dolayı Tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 1. 184/1048. "Süleyman'ın muharebede baş kesmesi", BOA, *MD.*, 2. 188/1222.

⁴⁹¹ "Tımişvar kalesinde şehit olan Kansu'nun oğlu İbrahime", BOA, *MD.*, 1, hkm. 739.; "Ergani'de kızılbaş öldüren Abdurrahman Bey'in oğlu Ahmed'e tımar tevcihi", BOA, *MD.*, 4. 51/541. "Tımişvar'da martoloslar Ağası Mustafa'nın yolcuları soyma teşebbüsünde bulunan haydut çetelerine karşı göstermiş olduğu hizmetten dolayı", BOA, *MD.*, 25. 116/1380.

Tımar tevcihinde olduğu gibi bir sipahiye yararlılıklarından dolayı motivasyon kaynağı olarak terakki verilebilmekteydi.⁴⁹² Terakkiler beylerbeyinin arzı üzerine merkez tarafından tevcih edilirdi. Kayıtlarda Tımışvar beylerbeyi tarafından merkeze gönderilen arzlar seferlerde yararlılık ve yoldaşlık gösterenlere⁴⁹³, nüfuz sahibi bir kişinin yakını olması⁴⁹⁴, baş kesmesi⁴⁹⁵ veya çeşitli hizmetlerinden dolayı zeamet ve tımar sahiplerine terakki verildiği tespit edilmiştir.⁴⁹⁶

3.6.2. Haslar

Yukarıda ifade edildiği gibi Osmanlı dirlik sisteminde en fazla dirliğe tasarruf eden haslardır. Haslar da kendi aralarında Havas-ı hümayun yani padişah hasları ve Havass-ı vüzeradır. İncelediğimiz defterlerde Haslar padişah hassı ve Havass-ı vüzeraya olarak eyaletin en yüksek yöneticisi olan beylerbeyi hassına ayrılmıştır.

3.6.2.1. Padişah Hasları

Osmanlı İmparatorluğu'nda doğrudan devlet hazinesine alınan gelir kaynaklarına, resmi belgelerde “hâsshâ-i pâdişâh-ı ‘âlem-penâh”, “havâss-ı hümâyûn” veya “hâss-ı şâhî” denilmektedir. Padişah haslarını teşkil eden gelirler genel olarak iki başlık altında toplanabilir. Şehir, köy ve mezraaların vergi gelirleri ile mukataa gelirleri. Bunların dışında zeâmet ve tımar köyleri içerisinde bulunan cizye, adet-i ağnâm, bac-ı bazâr gibi bir kısım maktu’ vergilerde padişah haslarına aittir. Bu gelirler dirlik sahibine tevcih edilmezdi.⁴⁹⁷

⁴⁹² Osmanlı ordusunda terakki tevcihi için bkz. Özünlü, Emine Erdoğan. “Osmanlı Ordusunda Bir Motivasyon ve Terfi Kaynağı: “Terakki” Tevcihi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/11 (2010): 238-244.

⁴⁹³ “Tımışvar beylerbeyisi Kasım Paşa'nın Toniçe kalesi voyvodası Dursun'a yoldaşlığından dolayı”, BOA, *MD.*, 2. 121/1220. “Ömer'in muharebede yararlılığından dolayı”, BOA, *MD.*, 2. 129/1301. “derviş bin mahdum (?) ağaya muharebede yoldaşlık ettiği için”, BOA, *DFE. RZ.d.*, 2131. 5-7.

⁴⁹⁴ “Tımışvar beylerbeyi Cafer paşa'nın oğlu Mustafa'ya”, BOA, *MD.*, 25. 58/599.

⁴⁹⁵ “kafir başı kestiği için Kazım paşa'nın arzı üzerine Tezkere emini Mehmed'e”, BOA, *MD.*, 2. 208/1885.

⁴⁹⁶ “Tımışvar hazine defterdarı Sadık Çelebiye mir-i mal tahsilatında hizmet ettiği için”, BOA, *MD.*, 4. 155/1575. “Tımışvar Ruznamecisi Mahmud'un Budin hazinesi elli yük akçe teslim ettiği için”, BOA, *MD.*, 25. 47/462. “hüsni hizmeti görülen Sefer Çavuş'a”, BOA, *MD.*, 25. 59/617. “Cafer paşa tarafından güherçile hazırı Zaim Derviş'e müteferrik karyelerde güherçile celb,imal ve üç yıl beş ayda 2.730 kantar barut istihsal ettiği için”, BOA, *MD.*, 25. 64/690.

⁴⁹⁷ Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, 167.

Tablo 20:
1555/56 Yılında Padişah Hasları

Bulunduğu yer	Gelir Nevi	Hasıl
Nefs-i Tımsıvar	Bac-ı bazâr, resm-i gümrük, resm-i sergi, şemhâne, buzhâne, serhâne, beytülmal, Mahsûl-i kira-i dekâkin, inzâr ve ihtisâb	43.512
Nahiye-i Tımsıvar	Bac-ı bazâr ve panayır, bac-ı cısır, 33 köy	431.092
Nahiye-i Çerin	Resm-i bellut, 3 köy	45.495
Nahiye-i İktar	Resm-i ubûr, 1 köy	15.225
Nahiye-i Şemlik	Bac-ı bazâr, resm-i ubûr, dalyan, 14 köy ve 1 mezraa	292.430
Nahiye-i Boğca	Bac-ı bazâr, 2 köy	120.835
Nahiye-i Modova	Dalyan ve 8 köy	38.889
Nahiye-i Pançova	Bac-ı bazâr ve 5 köy	178.411
Nahiye-i Çakova	Bac-ı bazâr ve 9 köy	148.469
Nahiye-i Felnak	Resm-i ubûr ve 3 köy	21.978
Toplam		1.336.336⁴⁹⁸

Tımsıvar Sancağı'na ait 1555/1556 tarihli defterde padişah hası 1.336.336 akçedir. 1555/1556'da bir şehir, 78 köy ve 1 mezraa padişah hasları içerisinde değerlendirilmiştir. Bunların dışında tımar köyleri içerisinde bulunan bac-ı bazâr, panayır, dalyan gelirleri ile Tımsıvar Şehri'nin gümrük, sergi, şemhane, buzhane, sergi, ihtisap, kapan, dükkan kiralari gibi çeşitli vergilerden oluşmaktadır.

Tablo 21:
1573/74 Yılında Padişah Hassı

Bulunduğu yer	Gelir Nevi	Hasıl
Nahiye-i Tımsıvar	Nefs-i Tımsıvar Mukataa, 3, varoş, 21 köy ve 6 mezraa	781.139
Nahiye-i Çakova	2 varoş, 12 köy ve 13 mezraa	224.139
Nahiye-i Felnak	4 köy	35.960
Nahiye-i Şemlik	2 varoş, 10 köy ve 14 mezraa	258.886
Nahiye-i Pançova	2 varoş, 9 köy ve 2 mezraa	142.936
Nahiye-i Çerin	1 varoş, 8 köy ve 11 mezraa	131.626
Nahiye-i Boğca	1 varoş ve 3 köy	51.385
Tımsıvar	8 köy ve 5 mezraa	141.429
Nahiye-i Şemlik	Varoş-ı Şemlik, 22 köy, 2 manastır ve 10 mezraa	336.562
Nahiye-i Pançova	2 köy ve 1 manastır	12.503
Nahiye-i Boğca	3 köy ve 6 mezraa	23.198
Diğer	Rüsum-u berevât ve diğer.	35.000
Toplam		2.174.763⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ BOA, TT., 298. 1-7.

⁴⁹⁹ BOA, TT., 552. 6-10.

1573/74 yılında padişah hassı 2.174.763 akçedir. Gelirlerin nevilerini incelediğimizde Tımişvar şehrinde yer alan mukataalar ile sancak genelinde yer alan varoş olarak adlandırılan Şehir ve kasabaların gelirlerinin padişah hassına dahil edildiği görülmektedir. En fazla gelir eyalete de adını veren Tımişvar şehri ve çevresinden 781.139 akçe sağlanmıştır. En az gelir 12.503 akçe ile Pançova Nahiyesi'nden sağlanmıştır. Bu yıl da padişah hassına ayrılan köy ve mezraalar sancak içerisinde yer almaktadır.

Tablo 22:
1582/83 yılında Padişah Hasları

Bulunduğu yer	Gelir nevi	Hasıl
Tımişvar	Mukataa-i Nefs-i Tımişvar, 3 varoş, 28 köy ve 10 mezraa	1.121.492
Nahiye-i Çakova	2 Varoş, 21 köy ve 17 mezraa	365.956
Nahiye-i Felnak	4 köy	44.535
Nahiye-i Şemlik	3 Varoş, 2 Manastr, 32 köy ve 17 mezraa	545.356
Nahiye-i Pançova	2 Varoş, 2 manastr, 11 köy ve 2 mezraa	191.857
Nahiye-i Çerin	1 Varoş, 10 köy ve 10 mezraa	161.838
Nahiye-i Boğca	1 varoş, 7 köy ve 7 mezraa	83.922
Hasıl-ı cedid	5 köy	52.341
Diğer	Resm-i berevât	37.000
Toplam		2.614.430⁵⁰⁰

1582/83 tarihli icmal defterine göre padişah haslarının yekünü 2.614.430 akçe tutmaktadır. Burada en büyük pay Tımişvar şehri ve çevresindeki köy ve mezraalardan sağlanmaktadır. En az geliri 37.000 akçe ile resm-i beravat yani rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren fermanlardan sağlanan gelirler, padişah hassına dâhil edilmiştir.⁵⁰¹

1555/56 yılında 1.336.336 akçe olan padişah hassı, 1569 yılında üretim artışı ve üretimden alınan vergi oranı nispetinde %62,7 artarak 2.174.763 akçeye yükselmiştir. Elimizde bulunan son Tahrir Defteri'ndeki verilerde bu artışın devam ettiğini kanıtlayarak bir önceki döneme göre %20.2 oranında artışla 2.614.430 akçeye ulaşmıştır.

⁵⁰⁰ BOA, *TT.*, 674. 1-5.

⁵⁰¹ Ferit Develioğlu, “brevât”, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitabevi, 2009), 87.

3.6.2.2. Mîr-i mîran Hasları

1555/56 yılı Tımar-İcmal Defteri'mizi incelediğimizde sancak genelinde padişah hassından başka eyaletin yönetici olan beylerbeyi hassı bulunmaktadır.

Tablo 3.4.'te 1555/56 yılına ait tımar-icmal defterinde yer alan mîr-i mîran hassı listelenmiştir.

Tablo 23:
1555/56 Yılında Mirmiran Hassı

Bulduğu yer	Gelir nevi	Hasıl
Tımışvar	Niyâbet ve bad-ı hevâ, 1 varoş, 18 köy ve 9 mezraa	173.034
Nahiye-i İktar	1 varoş, 7 köy	50.994
Nahiye-i Tırgovişta	1 varoş ve 9 köy	34.861
Nahiye-i Şemlik	Nefs-i Şemlik, 6 köy ve 3 mezraa	43.511
Nahiye-i Boğca	7 köy	54.202
Nahiye-i Çakova	11 köy ve 3 mezraa	51.989
Nahiye-i Marcina	Varoş-ı Marcina, 14 köy	74.188
Nahiye-i Facet	13 köy	55.324
Nahiye-i Bozovar	7 köy	20.070
Nahiye-i Bozar	Varoş-ı Bozar ve 5 köy	31.729
Nahiye-i Fırdına	11 köy	40.692
Nahiye-i Felnak	Varoş-ı Felnak, 9 köy ve 6 mezraa	85.861
Diğer	Resm-i berevât, nisf niyâbet-i timarhâ-yı sipahiyan ve mustanfizan-ı liva-i paşa	35.000
Toplam		780.966⁵⁰²

1555/56 tarihli İcmal defterine göre mîr-i mîran haslarının yekûnü 780.966 akçedir. Tablodaki gelir türleri içerisinde varoşlar, köyler ve mezraalar dışında, başka gelir kaynaklarının varlığı da dikkat çekmektedir. Bunlar sancak dahilindeki muhtelif gelir kaynaklarıdır ki, bunların içinde niyâbet, bad-ı hevâ, resm-i berevât hasılı bulunmaktadır.

Çalıştığımız defterde mîr-i mîran hassının kime dirlik olarak verildiği ile ilgili bir kayıt yoktur. 1552 yılında beylerbeyi olan Gazi Kasım Paşa Aralık 1555 yılına kadar bu görevde kalmıştır, halefi olarak 1557 yılına kadar bu görevi Güzelce Rüstem Paşa yürütmüştür. Muhtemelen bu defter hazırlanırken Kasım Paşa'nın yerine kimin geçeceği belli olmadığından bu kısım boş bırakılmıştır.

⁵⁰² BOA, TT., 298. 7-16.

Tablo 24:
1573/74 Yılında Mirmiran Hassı

Bulunduğu yer	Gelir nevi	Hasıl
Tımişvar	Varoş-ı Tımişvar, 12 köy ve 10 mezraa	197.925
Nahiye-i Felnak	Varoş-ı Felnak, 10 köy ve 4 mezraa	94.157
Nahiye-i Şemlik	9 köy ve 2 mezraa	102.152
Nahiye-i Çakova	Varoş-ı Çakova, 1 manastır, 3 köy ve 2 mezraa	34.505
Nahiye-i Boğca	Varoş-ı Kıroşova, 4 köy ve 2 mezraa	57.420
Nahiye-i Marcina	Varoş-ı Marcina ve 10 köy	64.292
Nahiye-i İktar	Varoş-ı İktar, 6 köy ve 2 mezraa	45.380
Nahiye-i Facet	Varoş-ı Facet ve 6 köy	35.782
Nahiye-i Tırgovišta	Varoş-ı Tırgovišta, 5 köy ve 2 mezraa	39.315
Nahiye-i Fırdına	10 köy	29.717
Nahiye-i Kıroşova liva-i Modova	3 köy ve 1 mezraa	7.997
Nahiye-i Cerenya liva-i Göle	5 köy ve 2 mezraa	36.608
Diğer	Resm-i berevât ve bad-ı hevâ	55.000
Toplam		800.250⁵⁰³

1573/74 tarihli Tımişvar Sancağı'na ait Tımar-İcmal Defteri'nde beylerbeyi hasları Cafer Paşa'ya ait olup, yekûnü 800.250 akçedir. Bu meblağ: sancağa bağlı 11 nahiye ve sancak dışında yer alan Göle ve Modava Sancakları'nda yer alan köy ve mezraalardan tahsil edilmiştir. Sancak içerisinde yer alan 16 nahiyeden 11'inde mîr-i mîran hassına kaynak ayrılmıştır. Beylerbeyine ait dirliklerin sancak içerisinde farklı bölgelerden paylar verilmesi, böylelikle beylerbeyinin bu bölgeleri gezmesi sağlanmakla buraların denetim altında tutulmasını amaçlanmaktadır.

Tablo 25:
1582/83 Yılında Mirmiran Hassı

Bulunduğu yer	Gelir nevi	Hasıl
Nahiye-i Tımişvar	Varoş-ı Tımişvar, 10 köy ve 7 mezraa	185.499
Nahiye-i Felnak	Varoş-ı Felnak, 8 köy ve 4 mezraa	79.937
Nahiye-i Çakova	Varoş-ı Çakova, 1 manastır, 3 köy ve 2 mezraa	34.235
Nahiye-i Şemlik	9 köy ve 1 mezraa	101.343
Nahiye-i Pançova	2 köy	23.060
Nahiye-i İktar	Varoş-ı İktar, 7 köy ve 2 mezraa	51.180
Nahiye-i Tırgovišta	Varoş-ı Tırgovišta, 7 köy ve 1 mezraa	40.060
Nahiye-i Boğca	Varoş-ı Kırasova, 5 köy ve 5 mezraa	60.920
Nahiye-i Marcina	Varoş-ı Marcina ve 7 köy	57.672
Nahiye-i Facet	Varoş-ı Facet ve 6 köy	35.785
Nahiye-i Fırdına	9 köy	29.367
Nahiye-i Cerenya liva-i Göle	1 köy ve 2 mezraa	21.807
Nahiye-i Arad liva-i Göle	2 köy ve 1 mezraa	13.345
Diğer	2 köy, resm-i berevât ve bad-ı hevâ	72.642
Toplam		806.795⁵⁰⁴

⁵⁰³ BOA, TT., 552. 11-15.

⁵⁰⁴ BOA, TT., 674. 6-9.

1582/83 tarihli İcmal Defteri'nde Beylerbeyi hasları Davud Paşa'ya ait olup, yekûnû 806.795 akçeyi bulmaktadır. Bunu Tımışvar Sancağı'na bağlı kasaba ve şehirler ile beylerbeyi hassına bağlı mezraa ve köylerden temin etmektedir. Eyalete bağlı Göle Sancağı'nda da 3 adet köy ve 3 adet mezraa beylerbeyi hassına dâhil edilmiştir. En fazla gelir Tımışvar şehri ve ona bağlı köy ve mezraalardan sağlanmaktadır. En az gelir ise, Göle Sancağı'na tabi Arad Nahiyesi'nden sağlanan 13.345 akçelik gelirdir.

Beylerbeyilerin gelirlerini incelediğimizde Fatih Kanunnamesi'nde *“beglerbegiler dahi on kerre yüzbin on iki kerre yüz bine dahi varsun. Ekalli sekizkere yüz bin ile olsun”* şeklinde tarih edilmiştir. Yani 800.000-1.200.000 akçe arasında has tayin edilmiştir.⁵⁰⁵

Tımışvar Eyaleti'nde görev yapan beylerbeylerinin has miktarlarını incelediğimizde; 1555-1556 senesinde 780.966 akçe has ayrılmıştır.⁵⁰⁶ 1568-69 yılında görev yapan Cafer Paşa 800.250 akçe has tasarruf etmektedir.⁵⁰⁷ 1582-83 yılına ait Tımar-İcmal Defteri'nde Davud Paşa 806.795 akçe dirliğe sahiptir.⁵⁰⁸ Beylerbeylerinin aldıkları has miktarı incelediğimizde Fatih Kanunnamesi'nde belirtilen alt miktara yakın bir dirlik miktarına sahip oldukları tespit edilmiştir.

3.6.3. Zeametler

Gelir yekûnu 20.000 ile 100.000 akçe arasında dirliğe verilen zeamet sancak içerisinde oldukça önemli bir orana sahiptir.

Tablo 3.7.'de 1555/56 yılına ait Tımar-İcmal Defteri'nde yer alan zeametler listelenmiştir.

Tablo 26:
1555/56 Yılında Zeametler

ZEÂMETLER	MİKTARI
1 Zeâmet be-nâm Mustafa Kethüda-i Defter-i Vilâyet-i Tımışvar	60.764
2 Zeâmet be-nâm Mehmed Çelebi defterdâr-ı tımâr-hâ-i Vilâyet-i Tımışvar	50.575
3 Zeâmet be-nâm Mehmed mîr-i alem-i Eyalet-i Tımışvar	44.170
4 Zeâmet be-nâm Ferhad Mîr-alay-ı Liva-i Paşa	40.437
5 Zeâmet be-nâm Mika Voyvoda	25.000
6 Zeâmet be-nâm Ali Kapudân-ı Nehr-i Tisa	23.318
7 Zeâmet be-nâm Bali Emin Defter-i Eyalet-i Tımışvar	21.350
8 Zeâmet be-nâm Veli Ağa	20.264

⁵⁰⁵ Özcan, ‘‘Fatih’in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı alem için Kardeş Katli Meselesi’’, 47.

⁵⁰⁶ BOA, *TT.*, 298. 7-16. 298 numaralı tımar-icmal defterinde beylerbeyi haslarının kime ait olduğu hakkında bir kayıt yoktur.

⁵⁰⁷ BOA, *MAD.*, 563. 60. 1578-1578 Tarihli icmal defterinde Cafer Paşa'ya aynı miktarda dirlik yazılmıştır. Bkz. BOA, *TT.*, 552., 11-15.

⁵⁰⁸ BOA, *TT.*, 674. 6-9.

9	Zeâmet be-nâm Ramazan Ağa	20.325
10	Zeâmet be-nâm Kenan Ağa	20.270
11	Zeâmet be-nâm Kaytas Ağa	20.262
12	Zeâmet be-nâm Mustafa Ağa	20.278
13	Zeâmet be-nâm Mustafa Voyvoda	20.150
14	Zeâmet be-nâm Ali-i Silahdar	20.000
15	Zeâmet be-nâm Ali	20.300
16	Zeâmet be-nâm Dimitri Kulağuz veled i Cirlerçik	20.100
17	Zeâmet be-nâm Himmet Kethüda i Kasım Paşa	20.230
18	Zeâmet be-nâm Veli nâzır-ı emvâl-ı sâbık vilâyet-i Tımışvar	61.100
Yekün		528.893⁵⁰⁹

1555/56 tarihli İcmal Defteri'nde 18 zâim kaydedilmiştir. Bunların toplamı 528.893 akçedir. Zaimler içerisinde en fazla zeamete sahip Tımışvar Eyaleti'nin Defter Kethüdâsı Mustafa Bey'dir.⁵¹⁰ En az zeameti tasarruf eden 20.000 akçe gelire Silahdâr Ali Bey'dir.⁵¹¹ Zeamet sahiplerinin, defterdâr, kethüdâ, kapudan, sancakbeyi, mir-i alem ve benzeri görevlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Tımışvar Sancağı'nda zeametlerin ortalama geliri 20.000/25.000 akçe arasında olduğu görülür.

Tablo 27:
1573/74 Yılında Zeametler

ZEÂMETLER	MİKTARI
1 Zeâmet be-nâm Muharrem Defterdar-ı amire-i Tımışvar	102.797
2 Zeâmet be-nâm Mehmed Çelebi defterdar sabık Tımışvar	5.415
3 Zeâmet be-nâm Ferid Bey Kethüda-i defterdar	64.850
4 Zeâmet be-nâm Ferhad Bey defterdâr-ı tımârâ-i Vilâyet-i Tımışvar	51.519
5 Zeâmet be-nâm Mehmed Ağa Mîr-alay-ı Liva-i Tımışvar	35.697
6 Zeâmet be-nâm Turgud	25.203
7 Zeâmet be-nâm Mehmed bey Kapudan sabık Tuna	33.606
8 Zeâmet be-nâm Derviş nazır gümürçile	5.415
9 Zeâmet be-nâm Sinan	21.179
10 Zeâmet be-nâm Ali bin Mehmed bey	20.744
11 Zeâmet be-nâm Ali silahdar	20.643
12 Zeâmet be-nâm Ahmed	43.636
13 Zeâmet be-nâm Sinan Ağa	20.315
14 Zeâmet be-nâm Kaytas	21.326
15 Zeâmet be-nâm Mehmed	24.375
16 Zeâmet be-nâm Korkud	20.234
17 Zeâmet be-nâm İbrahim	27.153
18 Zeâmet be-nâm Harem Ağa	29.959
19 Zeâmet be-nâm Mustafa	20.349
Toplam	594.415⁵¹²

⁵⁰⁹ BOA, TT., 298. 17-24.

⁵¹⁰ BOA, TT., 298. 17.

⁵¹¹ BOA, TT., 298. 23.

⁵¹² BOA, TT., 552. 14-22.

1573/74 yılında 19 zaim kaydedilmiştir. Bunlara 594.415 akçe dirlik verilmiştir. En fazla zeamet tasarruf eden 102.797 akçe ile Defterdâr Muharrem Bey'dir. Dirlik miktarlarını incelediğimizde 20.000-25.000 arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 28:
1582/83 Yılında Zeametler

ZEÂMETLER	MİKTARI
1 Zeâmet be-nâm Ali bey Defterdar Eyalet-i Tımışvar	102.767
2 Zeâmet be-nâm Mahmud Kethüda_i Defter_i Vilâyet-i Tımışvar	64.850
3 Zeâmet be-nâm Mehmed defterdâr_ı tımârhâ_i Vilâyet_i Tımışvar	51.519
4 Zeâmet be-nâm Mahmud bey modova	52.535
5 Zeâmet be-nâm Derviş	54.631
6 Zeâmet be-nâm Yakub Mîr-alay-ı Liva-i Paşa	23.000
7 Zeâmet be-nâm Mustafa Dergah-ı ali	44.300
8 Zeâmet be-nâm İbrahim Ahkam-ı maliye	51.500
9 Zeâmet be-nâm Hüseyin	49.500
10 Zeâmet be-nâm Mehmed bin Halil bey	47.00
11 Zeâmet be-nâm Osman	30.000
12 Zeâmet be-nâm ?	25.845
13 Zeâmet be-nâm Ramazan nazır	40.000
14 Zeâmet be-nâm Hüseyin	30.302
15 Zeâmet be-nâm Mahmud mukabele	30.000
16 Zeâmet be-nâm Derviş	26.000
17 Zeâmet be-nâm Cağfer Mîr-alay-ı Liva-i Göle	27.000
18 Zeâmet be-nâm Bali Kethüda	22.000
19 Zeâmet be-nâm Gazi ağa	21.234
20 Zeâmet be-nâm Abdi bin Muharrem bey	22.000
21 Zeâmet be-nâm Mehmed bin Davud paşa	21.500
22 Zeâmet be-nâm Ahmed bin Davud paşa	21.500
23 Zeâmet be-nâm Mükerrerem Kethüda	42.662
24 Zeâmet be-nâm Ali bin Mehmed	21.000
25 Zeâmet be-nâm Bekir bin Abdullah	20.000
26 Zeâmet be-nâm Mehmed bin Ali	20.000
27 Zeâmet be-nâm Mustafa	21.275
28 Zeâmet be-nâm Ömer	20.200
29 Zeâmet be-nâm Mustafa bin ? bey	26.000
30 Zeâmet be-nâm Ali bin Mehmed bey	22.244
31 Zeâmet be-nâm Mehmed	21.000
32 Zeâmet be-nâm İbrahim	15.000
33 Zeâmet be-nâm Hüseyin	12.525
34 Zeâmet be-nâm Hüseyin bin Ali	18.000
35 Zeâmet be-nâm İlyas	7.588
36 Zeâmet be-nâm Ahmed	10.000
37 Zeâmet be-nâm Seyid Kethüda	21.000
Toplam	1.157.477⁵¹³

1582/83 tarihinde İcmal Defteri'e 37 zaim kaydedilmiştir. En fazla zeamet tasarruf eden 102.767 akçe ile Defterdar Ali Bey'dir. Sancağın zeamet miktarlarının ortalamasına baktığımızda 20.000-25.000 akçe arasında olduğu görülür.

⁵¹³ BOA, TT., 674. 10-28.

Sancağın genel bir değerlendirmesini yaptığımızda zaim sayısı 1555/56 yılında 17⁵¹⁴ adet iken, 1573/74'de 19 adet zaim yükselmiştir.⁵¹⁵ 1582/83'de zaim sayısı daha da artarak 37 âdete yükselmiştir.⁵¹⁶ Zeamet sahipleri bakımından ilginç bir husus Ali bin Mehmed Bey hem 1573/74 yılında hem de 1582/83 yılında kayıtlarda geçmektedir. Kendisi 1573/74 yılında 20.744 akçe zeamete sahipken, 1582/83 yılında dirliği artarak 22.244 akçeye yükselmiştir.

3.6.4. Tımarlar

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde tımarlar üç kısma ayrılmıştır. Birincisi eşkinci tımarıdır. İcmal Defterleri'nde en çok bu türlü tımarlara rastlanılmaktadır ve bunlar sefer zamanı alaybeyinin sancağı altında sefere giderlerdi. İkincisi mustahfiz tımarı ki mensup olduğu kale muhafazasında ve hizmetinde bulunurlardı. Üçüncüsü de hizmet tımarı, bazı serhatlerde bulunan, camilerin imam, hatip gibi vazifelerine ve saray-ı hümayun hizmetlerine tahsis edilmiştir. Mesela saraya senede 30.000 sünbül soğanı götürmek, şahin ve çakır denilen kuşları tedarik ve takdim etmek ve daha bunun gibi işleri görmek için hususi tımarlar vardır. Bazen de bizzat padişahlar bazı sipahi emektarlarına mutasarrıf oldukları tımarlarını temlik eylemişlerdir ki, bu mülklerine de intikal ederdi.⁵¹⁷

Osmanlı imparatorluğunda has ve zeamet dışında çeşitli tımar çeşitleri olup bunlar içerisinde çoğunluğu sipahi tımarları ve tımarlı kale muhafızları teşkil etmektedir.

3.6.4.1. Sipahi Tımarları

1555/56 yılında tımar sahibi sipahileri incelediğimizde 45 adet tımarın mevcut olduğu görülür.⁵¹⁸ Bu tımarların yekünü 312.100 akçedir. Bu tımarlar içerisinde en fazla dirliğe sahip olan 10.300 akçe tımarı sahip tezkireci Mehmed Emin'dir. Tımarların ortalamasına baktığımızda 5.000-6.000 akçe arasında olduğu görülür.

Tımar sahiplerini incelediğimizde Tımişvar Sancağı'nda sayıları az da olsa birkaç hristiyan sipahinin mevcudiyeti dikkatimizi çeker.⁵¹⁹ Bu durum Osmanlı sipahisi için

⁵¹⁴ Bu dönemin zaimleri için bkz. BOA, *TT.*, 298. 17-25.

⁵¹⁵ Bu dönemin zaimleri için bkz. BOA, *TT.*, 552. 14-22.

⁵¹⁶ Bu dönemin zaimleri için bkz. BOA, *TT.*, 674. 10-28.

⁵¹⁷ Gökbilgin, "Kanûni Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları", 35.

⁵¹⁸ 1555/56 yılı Tımar kayıtları için bkz. EK XVIII.

⁵¹⁹ Bkz. Filipoviç, Nedim. "Bosna-Hersek'te Tımar Sisteminin İnkişafında Bazı Hususiyetler". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/ 1-4 (1953): 154-188.

müslüman olmanın ön şart olmadığını göstermektedir.⁵²⁰ 45 tımar içerisinde 12 tımar hristiyan sipahilere verilmiştir.

1573/74 yılında tımar alan sipahi sayısı 65 adete yükselmiştir.⁵²¹ Bunlara toplam olarak 424.614 akçe ödenmiştir. En fazla tımara sahip olan 18.000 akçe tasarruf eden eski Modava Sancakbeyi Mustafa Bey'dir. Tımarların ortalaması 5.000-7.000 arasında yer almaktadır. Mevcut icmal defterinde iki adet Hristiyan tımar sahibi kaydedilmiştir.

1582/83 yılında tımarlı sipahi sayısı 96 adete yükselmiştir.⁵²² Bu dönemde sipahi sayısına paralel toplam ödenen miktarda 650.213 akçeye ulaşmıştır. En fazla tımara sahip 18.000 akçe ile Süleyman bin Abdullah'dır. Tımar miktarlarının ortalamasına baktığımızda 3.000-6.000 arasında değiştiği görülür. Bu dönemde de sayıları azda olsa hristiyan sipahilerin varlığı dikkat çeker.

Tablo 3.10.'da Tımişvar Sancağı'nda sipahilerin aldığı tımarların toplamı incelenecektir.

Tablo 29:
Tımişvar Sancağında Toplam Tımar Miktarı

1555/56	1573/74	1582/83
293.597	424.614	650.213

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi 1555/56 yılında sipahilere 293.597 akçe ödenirken, 1573/74 yılında tımarlı sipahi sayısındaki artışa paralel olarak tımar sahiplerine ayrılan dirlik miktarı da artış göstermiştir. Tımarlı sipahilere ödenen dirlik miktarı 1573/74 yılında bir önceki döneme göre yaklaşık %44,6 oranında artarak 424.614 akçeye yükselmiştir. Son yapılan Tımar-İcmal Defteri'ne göre, tımarlı sipahilere ayrılan miktar, bir önceki deftere göre %53,1 oranında artarak 650.213 akçeyi bulmaktadır.

3.6.4.2. Tımişvar Sancağında Tımarlı Kale Muhafızları

Osmanlı Devleti'nde sipahi tımarları haricinde önemli bir yekûne sahip bir de mustahfızan tımarları bulunmaktadır. Sofyalı Ali Çavuş, Osmanlı Devleti'nde kale muhafızlarını şu şekilde ifade etmektedir; *‘Her kalenin cebhanesi, yani silah ve mühimmat deposu, top ve tüfeği, kesici silahları ve süvari gücü dizdar denilen*

⁵²⁰ İnalçık, ‘‘Tımar’’, 170.

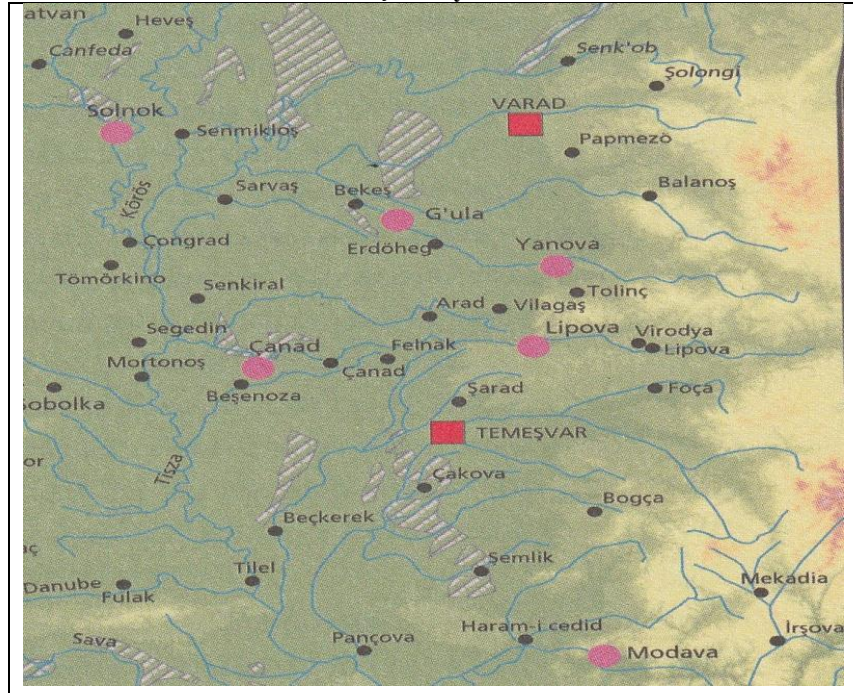
⁵²¹ 1573-74 yılı tımar kayıtları için bkz. EK XIX.

⁵²² 1582/83 yılı tımar kayıtları için bkz. EK XX.

kumandanları ve kethüda diye anılan kumandan yardımcıları ile neferatı vardı. Bunların görevi kalelerin burçlarını ve surlarını gece gündüz dolaşarak kalenin muhafazasını sağlamaktır. Bunlara hisar eride dinilirdi. Kale muhafızları hizmetleri devam ettikçe dirlikleri sebepsiz olarak alınıp başkasına verilmezdi. Ancak herhangi bir şekilde bir gedik boşalursa sahibinin hak edecek oğulu varsa ona, yoksa kale mülazımı denilen gediksiz hizmetlilerden bu işte usta ve hizmeti gereği gibi yürütebilecek birine verilir. Kale muhafızlarını disiplin altında bulunması, ayrıca azil ve tayizleri dizdarlara ait görev ve yetkilerinden olup bu hususta onların arz ettikleri gibi hareket edilir.”⁵²³

Kale muhafızlarının vazifeleri, buldukları bölgedeki kaleyi gece-gündüz muhafaza etmektir. Tımişvar Sancağı’nda kayıtlı Tımişvar, Çakova, Boğca, Felnak, Facet ve Şemlik kalelerinde hisar adı olarakta bilinen kale muhafızları yer almaktadır.

Resim 2:
Osmanlı Dönemi Tımişvar Eyaleti’nde Kaleler⁵²⁴

⁵²³ Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukuki ve Mâli Müeyyede ve Mükellefiyetler*, 69.

⁵²⁴ Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 17.

Tablo 3.11.'de Tımişvar Sancağı'nda yer alan kalelerde görev yapan muhafız erlerinin toplam tımar miktarları gösterilmiştir.

Tablo 30:
Tımişvar Sancağında Görevli Kale Muhafızları

Görev Yeri	1555/56		1573/74		1582/83	
	Adet	Yekün	Adet	Yekün	Adet	Yekün
Tımişvar Kalesi	310	528.800	201	380.662	199	422.481
Çakova Kalesi	13	23.100	11	22.967	10	17.900
Boğca Kalesi	23	39.400	24	45.756	24	45.756
Felnak Kalesi	29	49.900	17	32.143	16	27.504
Facet Kalesi	30	51.500	40	73.006	40	72.929
Şemlik Kalesi	13	22.200	11	17.585	11	17.585
Toplam	418	714.900	304	572.119	297	604.155

Kalelerde görevli mustahfızları incelediğimizde kale dizdarlarının 3.000 akçeden fazla dirliğe sahip olduklarını görüyoruz. Dizdarlar haricinde kale kethüdarları ve kale muhafızları 1.700-2.000 akçe gelire mutasarrıfıdır. Elimizdeki üç defterde de kale muhafızlarına dağıtılan dirlik miktarının değişmediğini görüyoruz.⁵²⁵ Muhafızların gerçek gelirlerinin defterlerde kayıtlı olandan daha yüksek olması gerekir, zira muhafızlar gelirlerini resmi fiatları pazar fiatlarının altında olan hububattan sağlanan öşürlerden temin etmekteydiler.⁵²⁶

Tımarlı sipahiler genellikle bir veya iki köyün hasılını tek başlarına tasarruf ederken, kale muhafızlarının büyük çoğunluğunun dirlikleri müşterek tımar durumundadır. Gelirin birden fazla hisseye bölünmesi mustahfızlar arasında sorun yaşanmasına sebep olabilir ama elimizde bunu destekleyecek bir bilgiye sahip değiliz.

1555/56 yılına ait Tımar-İcmal Defteri'nde kayıtlı hristiyan kale muhafızlarının sayısı çok olmamakla birlikte daha sonraki icmal defterlerimizde bu hristiyan mustahfızlarına rastlayamıyoruz. Hristiyan mustahfızlar kalelerde topçu olarak yer alırken, diğer bölüklere kaydedilmemiştir.

1555/56 yılında kalelerde görevli 418 muhafız tımarlı bulunurken bunlara 714.900 akçe dirlik dağıtılmıştır. Daha sonraki yıllarda kale erleri sayısında azalmaya paralel bunlara ödenen miktarda da düşme görülmektedir.

1573/74 yılında 304 adet tımarlı kale muhafızına toplam 572.119 akçe dirlik ödenmiştir. 1582/83 yılında kale muhafız sayısı 297 adete gerileyerek bunlara 555.659 akçe dirlik

⁵²⁵ Çalıştığımız defterlerde kale muhafızların geliri 1700-1800 akçe arasındadır.

⁵²⁶ Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 136.

ayrılmıştır. 1573/74 İcmal Defteri'ndeki kayıtlar bize Tımışvar Sancağı'nda yer alan kalelerde vazifeli mustahfızların azaldığını göstermektedir. Kanaatimizce bunun sebebi, Tımışvar bölgesinin fethi sonrası, Osmanlı Devleti, bölgeyi kontrol edebilmek amacıyla askeri garnizonlar kurmak zorunda kalmış, fakat bölge istikrara kavuştuktan sonra kalelerdeki muhafızlar da azaltılmaya çalışılmıştır.

Toprak dirliğinin bir kısmı, Osmanlı memleketlerinde bulunan ve derbend diye anılan bazı sarp boğaz ve geçitlerin ve korkulu yerlerin muhafızlarına ayrılmıştır.⁵²⁷ Defterimizde bu tip tımarlara rastlanılmamış, bunun yerine merkezi hükümet derbend olarak yazılan köylere muafiyet vererek, yani elde ettikleri hâsılların tamamı veya bir kısmı kendilerine ait olup, bu hizmetleri karşılığı köyleri her türlü vergiden muaf edilmişlerdir.⁵²⁸ Osmanlı Devleti'nde bir tımar türü de saray için avcı kuş yetiştirmektir. Defterimizde bu tip tımarlar yazılmamakta birlikte bu hizmet de vergiden muaf sayılarak bazı köylere bırakılmıştır. Örneğin Tımışvar Muharriri Muharrem Bey'e gönderilen hükümde şahin yetiştirmek amacıyla 90 haneye muafiyet yazılması hususunda emir verilmiştir.⁵²⁹

3.6.5. Tımışvar Sancağı'nın Gelir Dağılımına Genel Bir Bakış

Aşağıda Tımışvar Sancağı'nda toplam dağıtılan dirliklere baktığımızda burada doğal olarak en büyük payı hasslar almaktadır. İkinci sırada Osmanlı bölgeyi kontrol edebilmek için askeri garnizonlar kurmuş, gelirlerin büyük bölümü de bu garnizonlarda görev yapan sipahi ve mustahfızlara ayrılmıştır. Zeametlerde 1555/56 ve 1573/74 yıllarında büyük bir fark görülmezken, 1582/83 yılında zaim sayısının artması sonucu buraya ayrılan pay neredeyse tımarlılara dağıtılan dirlik miktarına yaklaşmıştır.

Tablo 31:
Tımışvar Sancağı'nın Gelir Dağılımı

Tımarın Türü	1555/56	1573/74	1582/83
Hass	2.117.302	2.975.013	3.421.225
Zeamet	528.893	594.415	1.157.477
Tımar	1.008.497	996.773	1.211.688
Toplam	3.654.462	4.566.161	5.790.370

⁵²⁷ Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukuki ve Mâli Müeyyede ve Mükellefiyetler*, 74.

⁵²⁸ Bkz: Bölüm 2: İdari Yapı.

⁵²⁹ Kitabet eden Muharrem'e 9 ramazan 975 tarihli hüküm, *7 Numaralı Mühimme Defteri*, 104-105.

Tımişvar Sancağı'nda topraktan elde edilen vergi hasıllarına tasarruf sahiplerine baktığımızda 1555/56 yılında toplam hasıl 3.654.462 akçedir. Toplam vergi hasılı içerisinde en büyük payı %57,9'la hasslar almaktadır. Tımar sahipleri %27,5'le sancağın toplam gelirinden pay almaktadır. Zaimlere dağıtılan miktar ise yalnızca %14,6'lık bir parçayı kapsamaktadır.

1573/74 yılında toplam hasıl bir önceki döneme göre %24,9 artarak 4.566.161 akçeye yükselmiştir. Toplam vergi hasılı içerisinde %65,1'i hasslar almaktadır. Hasslardan sonra tımar sahipleri 996.773 akçe ile toplam hasılın %21,8'ini tasarruf etmektedirler. Bu dönemde zaim sayısının artmasına rağmen toplam pay içerisinde yalnızca %13,1'ini tasarruf etmektedirler.

1582/83 yılında elde edilen toplam hasıl oranı bir önceki deftere göre %26,8 artarak 5.790.370 akçeye ulaşmıştır. Bu dönemde de en büyük pay %59'la haslara ayrılmıştır. Tımar olarak dirlik sahipleri yaklaşık %20,9'unu ve zaimlere de yaklaşık %20'lik kısmı tasarruf etmektedirler.

3.6.7. Vakıf ve Mülk Araziler

Tımişvar Sancağı fetih yoluyla Türklerin iskanına açıldığı için vakıf topraklarında buna paralel olarak az sayıdadır. Elimizde tespit ettiğimiz vakıf beratları Kanuni Sultan Süleyman zamanında dağıtılmıştır. Vakıf haline getirilen çiftlikler köy ve mezraaları kapsamaktadır. Buna örnek olarak Ali Paşa'ya Şemlik Nahiyesi'ne bağlı Karye-i Dubuce,⁵³⁰ Tımişvar da Derviş Bey'e⁵³¹, Mehmed Kethüdâ'ya Petreküm Köyü çiftlik olarak verilmiştir. Yine aynı şekilde Tımişvar hazineyi amire defterdârlarından Muharrem Çelebi'ye çiftlik olarak Karye-i Sağ ve Karye-i Sen-Mihal verilmiştir.⁵³² Pançova Nahiyesi'nde Zel Karyesi Mirliva Ali Bey'e çiftlik olarak verilmiştir. Buradan kendisi 14.525 akçe gelir tasarruf etmektedir.⁵³³ Bazen de vakıf olarak yalnızca bir köyün başka türlü gelirleri temlik olarak verilebiliyordu. Örnek olarak Mehmed Paşa'ya Çerin Nahiyesi'nde 3 dalyan, mukataa ve otluk gelirleri vakf olarak verilerek, buranın gelirleri Belgrad'da yer alan camii şerif ve imaretinin giderlerini karşılamaktaydı.⁵³⁴ Felnak Nahiyesi'nde Havass-ı hümayun köylerinden Sağ Karyesi 12.520 akçe geliri ile

⁵³⁰ BOA, *TT.*, 290. 370.

⁵³¹ BOA, *TT.*, 579. 33.

⁵³² BOA, *TT.*, 364. 109-110.

⁵³³ BOA, *TT.*, 364. 198.

⁵³⁴ BOA, *TT.*, 290. 288.

ikinci Vezir-i Azam Mehmed Paşa'nın evkafına temlik olarak verilmiştir.⁵³⁵ Mirmiran Cafer Paşa'ya da dört Köy ve bir adet mezraa çiftlik olarak verilmiştir. Buradan Cafer Paşa'ya 21.179 akçe gelir yazılmıştır.⁵³⁶

3.6.8. Tımsıvar'da Dirlik Sahiplerinin Asayışsızlığına Birkaç Örnek

Tımsıvar Eyaleti'nde uygulanan tımar sistemini ve dağıtılan dirlik miktarını yukarıda belirttikten sonra sırada arşiv kayıtlarına yansımış olan dirlik sahiplerinin konu olduğu asayiş durumlarına bakmak yerinde olacaktır.

Tımsıvar Beylerbeyine gönderilen 23 Safer 975/29 Ağustos 1567 tarihli hükümde, Tımsıvar Beylerbeyi Mustafa Paşa⁵³⁷ zamanında tımar sahiplerinin köylerde hapishaneler ve tomruklar yaparak halka zulmettiği, bunun yasaklanmasına rağmen eski uygulamanın devam ettiği, bu durumun önlenmesi için gerekirse sipahilerin elindeki dirliklerin alınarak halka zulmedenlerin isimlerinin alınması hakkında emir gönderilmiştir.⁵³⁸

Bir diğer örneğimizde 17 Ramazan 975/16 Mart 1568 tarihinde Tımsıvar Tımar Defterdârı olan Ferhad Bey'e gönderilen hükümde, Göle Kalesi'nde nevbetçi olarak görev yapan yeniçerilerin ahalinin elinde bulunan arabaları ücretlerini ödemediği, odun ve otluklarını sürdürdüğü, merkez tarafından halka zulüm devam ederse yeniçerilerin dirliklerinin ellerinden alınacağı tenbih ve te'kid edilerek reâyâya zulüm ettirilmemesi emredilmiştir.⁵³⁹

21 Muharrem 973/18 Ağustos 1565 tarihinde Tımsıvar Beylerbeyine yazılan bir başka hükümde, Tımsıvar Beylerbeyi'nin askerlerine hâkim olamadığı, ordu için gelen zahirenin yağma ve zayi olduğu, mal sahiplerine mal bedellerinin ödenmediği ve reâyâ oğlancıklarının esir edildiği duyulduğundan, bu gibi olaylara karşı dikkatli olunarak, halka zulmedilmemesini ve mal sahiplerine mal bedellerinin günlük narh üzerinden ödenmesi, durum devam ederse dirlik sahiplerinin ellerinden dirliklerinin alınması istenmiştir.⁵⁴⁰

⁵³⁵ BOA, TT., 671. 4.

⁵³⁶ BOA, TT., 674. 28.

⁵³⁷ Mustafa Paşa 1558-1562 yılları arasında Tımsıvar Beylerbeyliği yapmıştır.

⁵³⁸ 7 numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), 68.

⁵³⁹ 7 numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), 523.

⁵⁴⁰ BOA, MD., 5. 48/111.

12 Ramazan 975/11 Mart 1568 tarihinde Tımsıvar'da bulunan kadılara yazılan hükümde, Tımsıvar'a bağlı köy ve varoşlarda reayadan terekelerin ve şıraların harman zamanında alınmadığı, resm-i otlak vergisinin ziyade alındığı, dirlik sahiplerinin reayaya zulm ü te'addî eyledikleri, bunun üzerine merkezi hükümet kanunda belirtildiği zamanlarda vergilerin alınması ve halka zulüm edilmemesi konusunda emir vermiştir.⁵⁴¹

17 Ramazan 975/16 Mart 1568 tarihinde Tımsıvar Eyaletinde vaki olan kadılara yazılan bir başka hükümde, havâss-ı hümâyuna ait olan köy ve kasabalarda voyvodaların halka zulüm ettiği ve bu durumun yasaklanarak reayanın gözetilmesi emredilmiştir.⁵⁴²

3.6.9. Tımsıvar Sancağında Dini Görevliler

Tımsıvar Sancağına ait tapu tahrir defterlerini incelediğimizde bölgede bulunan cami, mescid, zaviye gibi toplumsal ihtiyaçlara cevap veren kurumlarla ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Yalnızca mahalle isimlerinden bu bölgede kurulan cami ve mescitlerden haberdarız. Bu kısımda, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Maliyeden Müdevver Defterleri serisinde 15683 numaralı 27 Temmuz 1595 tarihli (H. 20 za 1003) defter ile BOA MAD.d. 3906 numaralı Aralık-Ocak 1590-1591 (H. gurre-i Rebûlevvel sene 999) tarihli ruznamçe defterinden yararlanarak Tımsıvar Sancağında yer alan camilerde Mütevellî, hatib, müezzin, katib gibi görevlileri ve aldıkları yevmiyeleri inceleyeceğiz.

Tımsıvar şehrinde “*Vaz'ife-i horân-ı câmi'-i şerîf-i Enderûni-i Tımsıvar*” kaydı altında Tımsıvar şehrinde Kalenin dış tarafında bulunan caminin vazifelilerine ve bunların aldıkları yevmiyelere baktığımızda; Camide hatib olarak görevli Mevlana Muhyiddin (ser-mahfil) 10 yevmiye, görevli İmam Muslihuddin 10 yevmiye, müezzin olarak vazifeli Muslihuddin 8 yevmiye, Fazlullah (mu'arrif) 8 yevmiye, Kasım (mu'arrif) 7 yevmiye, Ali (serrâcî) 5 yevmiye, Bayram (veled-i) Hüseyin (kayyum) 5 yevmiye, Derviş (devrhân ?) 2 yevmiye ve Abdüllatif (musalli-i câmi'-i) 8 yevmiye aldığını kayıtlardan anlıyoruz.⁵⁴³

Tımsıvar şehrinde “*Vazîfe-horân-ı câmi'-i şerîf der-mahalle-i Seged der-Tımsıvar*” kaydı altında Seged (ada) mahallesinde bulunan camideki görevlileri ve aldıkları

⁵⁴¹ 7 numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), 522.

⁵⁴² 7 numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), 523-524.

⁵⁴³ BOA, MAD.d., 15683. 42-43. Defteri incelediğimizde vazifelilerin akçe cinsinden aldıkları ücret belirtilmemiştir.

yevmiyeleri incelediğimizde; Kasım (ser-mahfil) 7 yevmiye, Derviş (ser-mahfil) 3 yevmiye, Osman Halife (el-imâm) 8 yevmiye, Şaban (devrhân) 2 yevmiye, Yusuf (mü'ezzin ma'a mu'arrif ve devr) 8 yevmiye, Şaban (mü'ezzin) 6 yevmiye, Ahmed (veled-i) Süleyman (kayyim) 4 yevmiye, Murad (serrâcî) 4 yevmiye, Mustafa (veled-i) Hızır (devrhân ?)⁵⁴⁴ ve Seyyid Salahuddin (mü'ezzin-i salâ) 3 yevmiye almaktadır.⁵⁴⁵

Tımsıvar şehrinde bulunan Seged mahallesinde aynı camide görevlileri ve aldıkları yevmiye ve ücretleri diğer bir kaynağımız BOA MAD.d. 3906 numaralı defterde tespit etmiş bulunuyoruz. Buna göre Yunus Halife (Vazîfe-i hatîb-i câmi'-i şerîf-i m.) 13 yevmiye karşılığında 1.170 akçe, Hasan Halife (Vazîfe-i el-imâm) 8 yevmiye karşılığında 720 akçe, Mehmed Halife (Vazîfe-i mü'ezzin ve cüz'hân) 8 yevmiye karşılığı 720 akçe, Şaban Halife (Vazîfe-i mü'ezzin ve cüz'hân) 8 yevmiye karşılığı 720 akçe, Mustafa (Vazîfe-i salâhân-ı câmi'-i şerîf-i m) 3 yevmiye karşılığı 270 akçe, Abdi (Vazîfe-i cüz'hân) 2 yevmiye karşılığı 180 akçe, Ali (Vazîfe-i cüz'hân) 2 yevmiye karşılığında 180 akçe, Receb Halife (Vazîfe-i cüz'hân) 2 yevmiye karşılığı 180 akçe, Süleyman (Vazîfe-i el-kayyim) 4 yevmiye karşılığı 360 akçe, Yusuf (Vazîfe-i çerağî) 4 yevmiye karşılığı 360 akçe aldığını kayıtlardan anlıyoruz.⁵⁴⁶

“An-mahsûl-i iskele-i Tımsıvar Vazîfe-horân-ı câmi'-i şerîf der-kal'a-i Tımsıvar an-mahsûl-i mukâta'a-i Tımsıvar” kaydının altında Tımsıvar kalesinde bulunan camide görevli vazifeliler ve aldıkları yevmiyeye baktığımızda; Mevlana Osman (hatîb) 15 yevmiye, Muslihuddin Halife (el-imâm) 10 yevmiye, Derviş Halife (ser-mahfil) 5 yevmiye, Ali Halife (mü'ezzin) 7 yevmiye, Sefer Halife (mü'ezzin) 6 yevmiye ve Hasan (mü'ezzin) 6 yevmiye aldıklarını tespit etmiş bulunuyoruz.⁵⁴⁷

Tımsıvar şehrinin “Vazîfe-horân-ı mescid-i Enderun” kaydı altında mescit de vazifeli görevli ve aldıkları yevmiyeleri incelediğimizde; Abdülkadir (imâm ve hatîb) 12 yevmiye, Yusuf (mü'ezzin) 4 yevmiye ve Hacı Abdüllatif (mu'allim) 10 yevmiye yazılmıştır.⁵⁴⁸

BOA. MAD. 3906 numaralı Tımsıvar eyaletine ait ruznamçe defterine göre aynı mescitte vazifeli ve aldıkları yevmiyeleri; Musluhiddin Halife (Vazîfe-i imâm-ı mescid-

⁵⁴⁴ Belgede yevmiye miktarı belirtilmemiştir.

⁵⁴⁵ BOA, MAD.d., 15683. 43-44.

⁵⁴⁶ BOA, MAD.d., 3906. 5.

⁵⁴⁷ BOA, MAD.d., 15683. 41.

⁵⁴⁸ BOA, MAD.d., 15683. 43.

i şerîf-i m.) 5 yevmiye karşılığında 450 akçe, Yusuf Halife (Vazîfe-i mü'ezzin-i mescid-i şerîf-i m.) 4 yevmiye karşılığında 360 akçe ve Hüseyin (Vazîfe-i çerakdâr) 4 yevmiye karşılığında 360 akçe aldığını tespit etmiş bulunuyoruz.⁵⁴⁹

“*Vazîfe-horân-ı câmi'-i şerîf-i Hâssa der-Parkan-ı Bîrûnî-i Tımışvar*” olarak kayıtlı Tımışvar kalesinde iç kalede bulunan caminin görevlilerini ve aldıkları yevmiyeleri inceleyelim; Ömer (hatîb ve ser-mahfil) 20 yevmiye⁵⁵⁰, Hamza (veled-i) İlyas (imâm ve devr) 12 yevmiye, Derviş Halife (mu'arrif ma'a devr) 7 yevmiye⁵⁵¹ Mehmed Halife 2 yevmiye, Fazlı (mü'ezzin-i câmi' devr) 8 yevmiye (Te'zîn 6, Devr 2), Mustafa (mü'ezzin ma'a devr) 8 yevmiye (Mü'ezzin 6, Devr 2), Osman (serrâcî) 5 yevmiye, İslam (kayyım) 5 yevmiye ve Mustafa (devrhân) 2 yevmiye almaktadır.⁵⁵²

“*Vazîfe-horân-ı câmi'-i şerîf-i Kenisa der-mahalle-i Seged der-varoş-ı Tımışvar, an-hazîne-i Dımışvar.*” kaydı altında Tımışvar varoşunda bulunan camide vazifeli görevli ve aldıkları yevmiyeler; Yusuf Halife (hatîb ve ser-mahfil) 13 yevmiye⁵⁵³, Mevlana Hacı Hasan (imâm) 8 yevmiye, Halil [veled-i] Hızır (devrhân) 2 yevmiye, Mehmed [veled-i] Mustafa (mü'ezzin ve mu'arrif ve devr) 8 yevmiye⁵⁵⁴, Timur (çerakî) 4 yevmiye ve Ahmed Halife (devrhân) 2 yevmiye kaydı tutulmuştur.⁵⁵⁵

“*Vazîfe-horân-ı câmi'-i Hâssa der-kal'a-i Enderun-ı Tımışvar*” kaydı altında Tımışvar kalesinde bulunan camide vazifeli ve aldıkları yevmiyelere baktığımızda; Halil (imâm) 5 yevmiye, Ramazan [veled-i] Ahmed (mü'ezzin)⁵⁵⁶ ve Hüseyin(serrâcî ve kayyım) 4 yevmiye almaktadır.⁵⁵⁷

“*Vazîfe-horân-ı câmi'-i şerîf-i hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh hullidet hılâfetühu der-mahalle-i Ramazan Ağa der-nefs-i Tımışvar. An-hızâne-i Tımışvar.*” başlığı altında Tımışvar şehrinde Ramazan Ağa mahallesinde bulunan caminin vazifeli ve aldıkları yevmiyelere bakalım; Mevlana Hacı Hasan (hatîb) 10 yevmiye, Ahmed (veled-i) Ali (imâm) 7 yevmiye, Hasan (veled-i) Ferhad (mü'ezzin) 5 yevmiye, Hasan (veled-i) Ali

⁵⁴⁹ BOA, MAD.d., 3906. 5.

⁵⁵⁰ Bu meblağın 15 yevmiyesi Hatîb, 5 yevmiyesi Ser-mahfil olarak aldığı kaydı tutulmuştur.

⁵⁵¹ Bu meblağın 5 yevmiyesi Mu'arrif vazifesi için 2 yevmiyesi Devr vazifesi için verildiğini kayıtlardan anlıyoruz.

⁵⁵² BOA, MAD.d., 15683. 44.

⁵⁵³ Hatîb olarak 10, Ser-mahfil vazifesine 3 yevmiye yazılmıştır.

⁵⁵⁴ Bu meblağın 4 yevmiyesi Mü'ezzin, 2 yevmiyesi Mu'arrif ve 2 yevmiyesi Devr vazifesinden almaktadır.

⁵⁵⁵ BOA, MAD.d., 15683. 44.

⁵⁵⁶ Yevmiye kısmı boştur.

⁵⁵⁷ BOA, MAD.d., 15683. 46.

(mü'ezzin) 3 yevmiye, Mevlana Hamza (ser-mahfil) 4 yevmiye, Ali (devrhân) 1 yevmiye, Hasan (veled-) Ferhad (devrhân ve muarrif) 3 yevmiye⁵⁵⁸, Mehmed (kayyim) 2 yevmiye, Veys (veled-i) Hasan (serrâcî) 1 yevmiye ve Hüseyin (veled-i) Hızır 2 yevmiye aldığını kayıtlardan anlıyoruz.⁵⁵⁹

BOA. MAD. 3906 numaralı Tımişvar eyaletine ait ruznamçe defterine göre Ramazan Ağa camiinde Muhyiddin (Vazîfe-i hatîb-i câmi'-i şerîf-i m) 14 yevmiye karşılığında 1.260 akçe, Şeyh Baki Dede (Vazîfe-i imâm-ı câmi'-i m.) 8 yevmiye karşılığında 720 akçe, Hasan Halife (Vazîfe-i mu'arrif ve mü'ezzinve cüz'hân) 8 yevmiye karşılığında 720 akçe, İbrahim Halife (Vazîfe-i mü'ezzin-i câmi'-i m) 4 yevmiye karşılığında 360 akçe, Muhyiddin (Vazîfe-i cüz'hân-ı câmi'-i mezbûr) 2 yevmiye karşılığında 180 akçe, Mehmed Halife (Vazîfe-i cüz'hân-ı câmi'-i şerîf-i mezbûr) 2 yevmiye karşılığında 180 akçe, Mustafa (çerakdâr-ı câmi'-i şerîf-i m.) 4 yevmiye karşılığında 360 akçe ve İbrahim (Vazîfe-i kayyim-i câmi'-i şerîf-i m) 3 yevmiye karşılığında 270 akçe almaktadır.⁵⁶⁰

“Vazîfe-horân-ı ta'âmiyye-i fukarâ-i zâviye-i Mehmed Bey der-nefs-i Tımişvar. An-hazîne-i Tımişvar.” kaydının tutulduğu Mehmed Bey zaviyesinde görevlilere baktığımızda; Mehmed (veled-i) Mehmed 8 yevmiye, Hasan (dîvâne) 8 yevmiye ve Pervane (veled-i) Abdullah 8 yevmiye aldığı tespit edilmiştir.⁵⁶¹

BOA. MAD. 3906 numaralı Tımişvar eyaletine ait ruznamçe defterini incelediğimizde ‘*“Be-cihet-i hademe-i Câmi'-i Kebîr”* kaydı altında camide vazifeli görevliler ve altıkları yevmiye sayısı ve akçe cinsinden aldıkları maaşlar listelenmiştir. Buna göre Osman Halife (imâm ve hatîb-i) 32 yevmiye karşılığında 2.880 akçe, Derviş Halife (mu'arrif ve ser-mahfil-i) 12 yevmiye karşılığı 1.080 akçe, Muslihuddi Halife (mü'ezzin ve cüz'hân) 9 yevmiye karşılığında 810 akçe, Sefer Halife (mü'ezzin ve cüz'hân) 8 yevmiye karşılığında 710 akçe, Hasan Halife (mü'ezzin ve cüz'hân) 8 yevmiye karşılığında 720 akçe, Muslihuddin (cüz'hân) 2 yevmiye karşılığında 180 akçe, Ali (çerakdâr-ı câmi'-i şerîf-i m.) 5 yevmiye karşılığında 450 akçe, Bayram (Vazîfe-i kayyim-i câmi'-i şerîf-i m) 5 yevmiye karşılığında 450 akçe, Hacı Abdi (Vazîfe-i

⁵⁵⁸ Bu meblağın 2 yevmiyesi Devrhâlık vazifesinden, 1 yevmiyesi Mu'arriflik vazifesinden almaktadır.

⁵⁵⁹ BOA, MAD.d., 15683. 47.

⁵⁶⁰ BOA, MAD.d., 3906. 5.

⁵⁶¹ BOA, MAD.d., 15683. 48.

kayyim-i sâni-i câmi'-i m.) 5 yevmiye karşılığında 450 akçe, Abdüllatif (Vazîfe-i mu'llim ve musalli-i câmi'-i) 1.500 akçe ücret aldığını görüyoruz.⁵⁶²

“*Vazîfe-horân-ı câmi'-i şerîf-i merhûm Sultan Süleyman Han der-kal'a-i Pañçova. An-hazîne-i Tımışvar.*” kaydı altında Tımışvar Sancağına tabi Pañçova Nahiyesinde bulunan kalede vazifeli görevlileri inceleyelim; (silik) Alaüddin (imâm ve hafîb) 10 yevmiye ve Mevlana Mustafa (mü'ezzin ve serrâcî ve kayyim) 6 yevmiye almaktadır.⁵⁶³

“*An-mahsûl-i mukâta'ât-ı Boğça kal'a-i Selmenik-i Atik ve câmi'-i şerîf-i Boğça*” kaydı altında Tımışvar Sancağına tabi Boğça nahiyesinde bulunan kalede görevliler ve aldıkları yevmiyelere bakalım; Yunus (imâm) 6 yevmiye, Osman (veled-i) Mehmed (mü'ezzin) 4 yevmiye, Muhyiddin (imâm) 8 yevmiye ve (silik) Halife (mü'ezzin) 6 yevmiye aldıklarını belgelerden anlıyoruz.⁵⁶⁴

3.6.10. Manastırlar

Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim tebaasına yönelik politikalarında İslam hukukundaki zimmîlerle ilgili hükümler belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nde, can ve mal güvenliği temin edilen Gayrimüslim unsurların din ve vicdan hürriyetine karışılmamış ve ibadet, eğitim, evlenme, boşanma, miras, veraset vs. işleri cemaat yönetimlerine bırakılmıştır. Ayrıca, ruhban sınıfı ve manastırlara çeşitli imtiyazlar tanındığı gibi, cizye ve haraç gibi birçok konuda imtiyazlar verilmiştir.⁵⁶⁵

Mevcut tahrir defterlerinde 1554 tarihinde bir, 1569 tarihinde dokuz ve 1579 tarihinde 15 manastır kaydedilmiştir.

Tablo 32:
Tımışvar Sancağında Manastırlar

Bulunduğu Mevki	Manastırın adı	1554	1569	1579
Tımışvar	Szveti György	90	50 akçe	75 akçe
Tımışvar	Gilad	-	50 akçe	50 akçe
Tımışvar	Szveti İpaş	-	-	50 akçe
Çakova	Szveti Kuvan	-	-	50 akçe
Çakova	Szengyörgy	-	250 akçe	250 akçe
Pañçova	Szveti Dimitre	-	-	600 akçe
Pañçova	Arhandjel Mihail	-	500 akçe	500 akçe
Şemlik	Viros Szveti Nikola	-	300 akçe	300 akçe
Şemlik	Kirya	-	300 akçe	300 akçe

⁵⁶² BOA, MAD.d., 3906. 5.

⁵⁶³ BOA, MAD.d., 15683. 48.

⁵⁶⁴ BOA, MAD.d., 15683. 25.

⁵⁶⁵ Aşkın Koyuncu, “Osmanlı Devleti'nde Kilise ve Havra Politikasına Yeni Bir Bakış: Çanakkale Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi* 12/16 (2014): 36.

Şemlik	Goskulnac	-	-	150 akçe
Şemlik	Moravice	-	200 akçe	200 akçe
Şemlik	Voyvodina Bracista	-	250 akçe	250 akçe
Şemlik	Szveti Yuvan Varadina	-	300 akçe	300 akçe
Şemlik	Arhandyel Mihail	-	-	150 akçe
Şemlik	Szveti Yuvan	-	-	300 akçe

Manastırlar cizye ve diğer vergilerden muaf tutularak *ber vech-i maktu* olarak senelik belli miktarda vergi tahsil edilmiştir. 1569 yılında Tımişvar'da 9 adet manastır bulunmaktadır. Senelik 500 akçe ile en fazla maktu vergi tahsil edilen Arhandjel Mihail, ez az 50 akçe ile Szveti György ve Gilad'dır.

1579 yılında Tımişvar'da manastır sayısı 15 adete yükselmiştir. Burada en fazla manastır Şemlik Nahiyesinde bulunmaktadır. En fazla maktu vergi veren manastır 600 akçe ile Szveti Dimitre, en az 50 akçe maktu vergi veren Gilad, Szveti İpaş ve Szveti Kuvan'dır.

BÖLÜM 4:FİZİKİ YAPI, MAHALLELER VE NÜFUS

Bu bölümde ilk olarak şehir ve mahalle kavramlarını inceledikten sonra bu çalışmanın konusu olan Tımsıvar şehrinin genel bir tasnifinin ardından mahalleleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

4.1. Şehir-Mahalle Kavramı

Osmanlı şehirleri, XVI. yüzyıl kaynaklarında nefis, kasaba, varoş, şehir gibi tabirlerle belirtilirdi. Ancak bu tabirler bölgeden bölgeye farklılık gösterebilirdi.⁵⁶⁶ Ancak, bir merkezin şehir olarak nitelendirilmesiyle ilgili kesin bir kriter mevcut değildir. Yönetim birimlerinin merkezi anlamındaki *nefs* kelimesi tam olarak şehir tanımını belirtmez. Bazen yirmi otuz hanelik köyler de *nefs* adı altında kaydedilirdi. Bu bakımdan şehrin tanımlanmasında nüfus, idari fonksiyon ve ekonomik özellikler gibi kriterler göz önüne alındığında en az 400 vergi nüfusu bulunan, idari yönden sancak beyi veya kadının bulunduğu, ticaret ve sanat ehline sahip yerleşim yerleri şehir sayılabilir.⁵⁶⁷

Şehir ile ilgili olarak birçok tarif bulunmaktadır. Doğan Kuban'a göre şehir, tarımla birlikte başka üretim faaliyetlerinin de gerçekleştirildiği hukuki statüsü olan bir yerleşim merkezine denir.⁵⁶⁸ S. Fraroqi'ye göre, sancak beyi ve kadının bulunduğu, nüfusun mühim bir kısmının geçimini tarım dışı uğraşlarla sağladığı ve pazar faaliyetlerinin bulunduğu yerleşim merkezlerine şehir denir.⁵⁶⁹ Bu tanımlara göre şehir; belli sayıda insanın yaşadığı yerleşim birimi, sosyal hayatın farklı kültür gruplarına, mesleklere ve iş bölümüne göre organize edildiği ve müesseseleşmenin ve münasebetlerin yoğunlaştığı yerleşim birimidir.⁵⁷⁰ En genel tabiriyle Osmanlı şehri, “bazar durur, Cuma kılınır” yerlerdir.⁵⁷¹ Buradan şehirlerin temelini Cuma camisiyle

⁵⁶⁶ Emecen, *Manisa Kazası*, 46-47.

⁵⁶⁷ İlhan Şahin, “Şehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 2010), 38: 446.

⁵⁶⁸ Doğan Kuban, “Anadolu-Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi* 7 (1968): 57.

⁵⁶⁹ Suraiya Faroqi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayat*, Çev. Emine Sonnur Özcan (Ankara: Doğubati Yayınları, 2006), 14-15. Şehir kavramı ve şehir tarihi ile ilgili çalışmalar için bkz. Yunus Uğur, “Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/6 (2005): 9-26.

⁵⁷⁰ Ahmet Güneş, *Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyıl Başlarından XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Kacaeli Sancağı*. (Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 1994), 18.

⁵⁷¹ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler* (Ankara, 11-15 Ekim 1976), (Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1981), 1265.

haftanın belirli günlerinde kurulan pazarların oluşturduğu anlaşılır. Ayrıca şehrin temel işlevi sakinlerini korumak olduğundan kaleler de şehirlerin en temel unsurlarıdır.⁵⁷² Genel anlamda Osmanlı Devleti'nde şehrin tanımı bu şekilde iken, Macar şehirleri yönetim ve devlet otoritesinin temsili açısından Osmanlı şehirleriyle farklılık gösterir. Macarların *varoş* olarak adlandırdığı şehirleri Osmanlı Devleti de *varoş* olarak adlandırmıştır. Ancak Osmanlı şehriyle Macar varoşu birbirinden ayrılır. Çünkü Osmanlı şehirlerinde temel esas devlet otoritesini temsil eden sancak beyi/kadı mevcut iken, Macar varoşlarında sancak beyi/kadı bulunmaz, fakat Macar varoşları da aynı Türk şehirleri gibi mahallelerden oluşmaktadır.⁵⁷³

Osmanlı şehir merkezinin sabit göstergesi, merkez cami ve bedestendir. Çarşı, bu iki yapının etrafında gelişmiştir. Dükkanlar bunlara yapışık veya ayırık düzeyde yerleştirilmiştir.⁵⁷⁴ Bu mekanların her biri, şehrin sosyal, idari, ticari ve kültürel ihtiyaçlarına göre meydana getirilmiş olması hem şehrin hem de şehirli nüfusun kimliğini yansıtması bakımından önemlidir.⁵⁷⁵

Çalıştığımız tahrir defterlerinde kasaba ve şehir karşılığında “varoş” kelimesi kullanılmıştır. Varoş'un herhangi bir şehir niteliğine sahip olup olmadığı hakkında hüküm vermek eldeki verilere göre mümkün değildir. Tahrir defterlerinde kullanılan şekline bakıldığında “varoş”; kasaba, şehir veya idari merkez anlamında kullanılmıştır. Geza David, Macaristan'da kullanılan “varoş” kelimesi ile adlandırılan her yerleşim bölgesini şehir olarak kabul etmektedir.⁵⁷⁶ Biz de bu çalışmada “varoş” kelimesini şehir olarak kabul etmekteyiz.

Osmanlı şehirlerinde mahalle ise, birbirlerini tanıyan ve birbirlerinin davranışlarından sorumlu olan ve aynı mescitte ibadet eden kişilerden oluşan şehirlerin temel birimi

⁵⁷² Tuncer Baykara, “Osmanlılar ve Şehir Hayatı”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri(04-08 Ekim 1999)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 1924.

⁵⁷³ Fekete, *Osmanlı Türkleri ve Macarlar*, 694.

⁵⁷⁴ Gönül Tankut, “Osmanlı Şehrinde Ticari Fonksiyonların Mekânsal Dağılımı”, VII Türk Tarih Kongresi Kongreye sunulan Bildiriler (Ankara, 25-29 Eylül 1970), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973), 778.

⁵⁷⁵ Yunus Koç, “Osmanlı'da Kent İskanı ve Demografi (XV.-XVIII. Yüzyıllar)”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/6 (2005), 163. Osmanlı imparatorluğunda kentlerde yaşayanlar kendilerini bir kentin hemşiresi olmaktan önce bir dini cemaatin mensubu olarak görüyorlardı. Dinin ve dini cemaatlerin önemi kuşkusuz küçümsenmemelidir. Dini cemaatlerin vergi tahsili ya da anlaşmazlıkların çözülmesi gibi din dışı alanlarda da büyüktü. Bkz. Suraiya Faroqi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* (İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005), 164.

⁵⁷⁶ Geza David, “16-17. Yüzyıllarda Macaristan'ın Demografik Durumu”, *Belleten Dergisi* 54/225 (1995): 347.

olarak ifade edilmektedir.⁵⁷⁷ Osmanlı şehrinde toplum hayatı din temeli üzerine kurulmaktadır. Şehirlerde Müslüman yönetici sınıf ve iskan edilen Müslüman ahalinin yanı sıra, değişik etnik gruplardan oluşan Hristiyan nüfus bulunmaktadır. Macarlar, Yahudiler, Sırp ve Kıptilerin oluşturduğu gayrimüslim halk ayrı mahallelerde yaşamaktadır.⁵⁷⁸ Bu durum Müslim ve gayrimüslimlerin birbirleriyle tamamen kapalı bir yapıda olduğu anlamına da gelmemektedir.⁵⁷⁹ Bazı meslek mensupları da kendi mesleklerinin adlarıyla anılan mahallelerde yaşamaktaydı.⁵⁸⁰

Bir mahallenin hangi gruba ait olduğunu yapıların boyutlarından tahmin edebilmek mümkündür. Örneğin bir Müslüman Mahallesi, sadece minaresiyle değil, içerdiği yapıların yükseklikleriyle de diğerlerinden ayrılmaktaydı.⁵⁸¹

Tımişvar'da da Müslim ve gayrimüslimlerin ayrı mahallelerde oturdukları tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Gayrimüslim Mahalleleri kayıtlarda “*cemaat-i gebran der-varoş*” şeklinde kaydedilmiştir.

Mahallede toplumsal merkez, cami veya mescittir. Özellikle akşam ve yatsı namazlarına mahalledeki bütün erkekler katılırdı. Mahalleli caminin veya mescidin devamlısı olduklarından kayıtlarda cemaat olarak anılmaktadır.⁵⁸² Tımişvar'da Müslümanların, camilerin veya mescitlerin etrafında örgütlendiği tahrir kayıtlarından anlaşılmaktadır. Hatta pek çok mahalle ismini cami veya mescitten almaktadır. Tımişvar'da mahallelerin, *Mahalle-i Mescid-i Mehmed Çelebi Defterdar-ı sabık*⁵⁸³, *Mahalle-i Mescid-i Mahmud Kethüdâ*⁵⁸⁴, *Mahalle-i Cami-i Şerif*⁵⁸⁵ gibi isimlerle bir cami veya mescit etrafında örgütlendiği görülmektedir.

⁵⁷⁷Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları* IV (1984): 69.

⁵⁷⁸ Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler* (İstanbul: Ege Yayınları, 2001), 182. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005), 165.

⁵⁷⁹ Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, 71.

⁵⁸⁰ Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, 70. Tımişvar şehrinde bu tip mahalleler tahrir kayıtlarında yer almamaktadır.

⁵⁸¹Nur Akın, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları* (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001), 26.

⁵⁸² Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, 73.

⁵⁸³ BOA. TT. 364. s. 13.

⁵⁸⁴ BOA. TT. 364. s. 14.

⁵⁸⁵ BOA. TT. 364. s. 12.

4.2. Tımişvar Şehrinin Genel Görünümü

Tımişvar şehri, oldukça eski bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu sebeple Osmanlı dönemine kadar bir çok devletin hakimiyeti altında kalmıştır.

Tımişvar şehri üç bölümden meydana gelir: kale, şehir ve varoş. Kale şehrin kuzeyinde yer almaktadır. Tımişvar'ı ziyaret eden Evliya Çelebi, Tımişvar Kalesi'ni dört tarafı çevrili, dört güçlü gözetleme kulesine sahip ve çevresindeki Timiş Nehri'nin varlığıyla sağlam bir kale olarak tasvir etmektedir. Kale ile şehir birbirine bir köprü ile bağlanmaktadır. Sur içi kısmı şehrin en eski yerleşim alanıdır. Yeni göçler ve nüfus artışı sur dışında yeni yerleşim alanlarının kurulmasına, zamanla şehirde böyle ikili bir görüntü ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu iki kısmı birbirinden ayıran ve şehre giriş ve çıkışı sağlayan kapılar bulunuyordu. Bunlar; Küçük Kale Kapısı, Su Kapısı, Azap Kapısı, Horoz Kapısı ve Kan Kapısı adlarını taşıyordu.⁵⁸⁶ Bunlardan Küçük Kale Kapısı yüksek çitlerden yapılmış olup, köprülerle kale dışındaki banliyölere bağlanıyordu. Su Kapısı Timiş Nehri üzerinde kurulmuş olup kare şeklinde kuleye sahipti. Azap Kapısı adını bir grup asker olan Azaplardan almıştır. Horoz Kapısı şehrin kuzey yönüne açılıyordu. Bu kapının üzerinde gidip gelen yolcuların dinlenmesi için bir köşk bulunmaktaydı. Beşincisi Kan Kapısı veya Kanın Kapısı kare şeklinde bir kuleye sahiptir.⁵⁸⁷

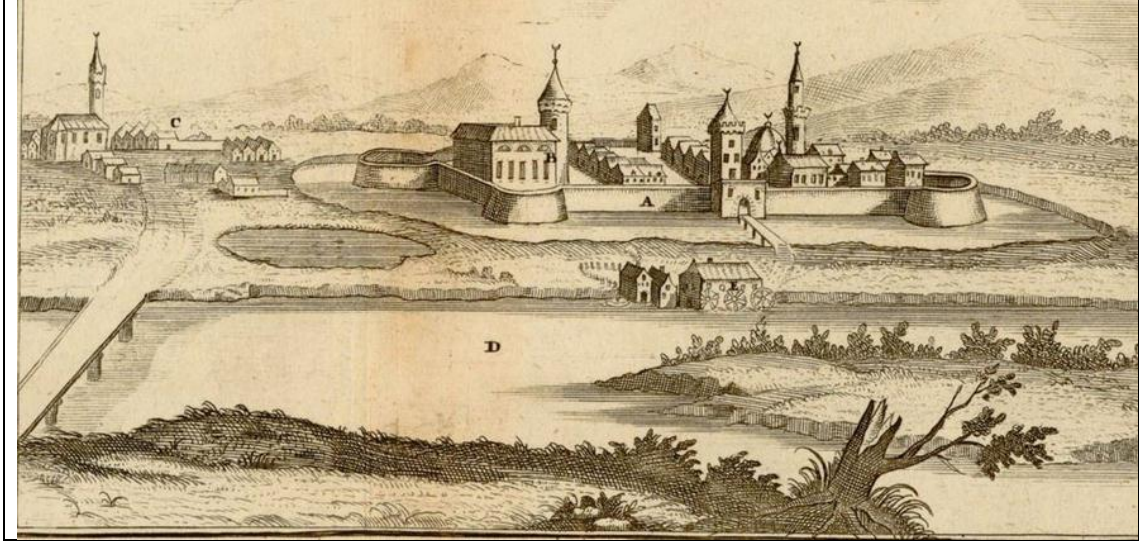
Tımişvar evlerinde genelde üstü açık bir avlu bulunuyordu. Avlunun dört tarafı tahta duvarlarla çevrilmişti. Genellikle avluların iki kapısı vardır. Birinden at arabaları diğerinden yayalar geçirdi. Evler bir veya iki katlıydı. Evler su ihtiyaçlarını açılan bir kuyudan veya Timiş Nehri'nden su taşıyan mataracılarından temin ediyordu. Sokaklar tahta döşemeliydi.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5: 530-532.

⁵⁸⁷ Hategan, *Henrik Ottendorf Becstöl Temesvarig*, 1663, 12-13

⁵⁸⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5: 530-532. Tımişvar'ın Osmanlı hakimiyetine geçtiğinde şehirde 2.000 ev bulunmaktaydı. Bkz. Feneşan, *Cultura Otomana A Vilayetului Timișoara (1552-1716)*, 112.

Resim: 3
Tımişvar Şehrinin Görünümü⁵⁸⁹

4.2.1. Tımişvar Kalesi

Tarihin ilk devirlerinden itibaren insanlar kendilerini ve ürünlerini korumak amacıyla yaşadığı yerin etrafını duvarlarla çevirmek suretiyle kaleler inşa etmek zorunda kalmıştır.⁵⁹⁰ Kaleler genellikle yüksek bölgelere, nehir ağzlarına veya bataklık bölgelere kurulmuştur.⁵⁹¹ Kalelerin düz arazide müdafaasını sağlamak amacıyla nehirlerin ağzı veya dirsek yaptıkları yerlerde kanallar açılarak akarsular kaleler etrafından hendeklere yönlendirilmiş, böylece kalenin savunması sağlanmıştır. Şehirlerin ilk temelini de bu kaleler teşkil etmiştir.⁵⁹²

Sınır bölgelerinde ve iç tarafta kalan kalelerin fonksiyonları doğal olarak birbirinden farklıdır. Sınıra yakın olan kaleler genellikle akınlara maruz kaldığı için sürekli tahribata uğramakta, bu durum halkın iç bölgelerde daha iyi korunan kalelerin bulunduğu şehirlere kaçmasına neden olmaktadır.⁵⁹³

Osmanlı Dönemi, kalenin genel yapısı hakkında bilgi verdikten sonra şimdi Evliya Çelebi'nin Tımişvar Kalesi hakkındaki izlenimlerine bakalım; Tımişvar Kalesi olarak

⁵⁸⁹ Erişim: 16.01.2019, <https://www.banatulazi.ro/cum-au-facut-rost-de-apa-curata-timisoreni-acum-aproape-o-suta-de-ani/> A: Kale, B: İç Kale, C: Varoş, D: Timiş Nehri, E: Değirmen.

⁵⁹⁰ Batmaz, "Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış", 3.

⁵⁹¹ Coğrafi açıdan bakıldığında Macaristan toprakları üzerinde göller ve nehirler bölgenin en önemli özelliğidir. Macaristan'da kurulan kaleler genellikle Tuna nehri veya kolları üzerinde yer almaktadır. Bkz: Burcu Özgüven, Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler, İstanbul: Ege Yayınları, 2001.

⁵⁹² Batmaz, "Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış", 9. Macaristan'da Kaleler kentlerin siyasi merkezini teşkil etmiştir. Örnek Budin, Tımişvar.

⁵⁹³ Eckhart, *Macaristan Tarihi*, 121. Macaristan bölgesinde sınır bölgelerinde bulunan kaleler güzergahların güvenliği, gerekse savunma nedeniyle oldukça öneme sahiptir.

isimlendirilen kalenin Tımiş Nehri kıyısında beşgen şekilli, meşe ve pelit ağaçlarından yapıldığını, sınır bölgesinde olduğu için burçlarının çok iyi durumda olduğunu ve etrafında hendeklerin bulunduğunu anlatır. Ayrıca kalenin dizdarı ve neferatı olduğundan da bahseder.⁵⁹⁴

Henrik Ottendorf'un, 1663 yılında Tımişvar'ı ziyaret ettiği esnada yazdıklarını aktarmak istiyoruz. Ottendorf, 1663 yılında uğradığı Tımişvar Kalesi hakkında; şehrin kuzeyinde yer alan kalenin etrafının kalın duvarlarla çevrili olduğunu, gözetleme kuleleriyle ve etrafındaki derin bataklıklarla kalenin sağlam ve korunaklı olduğunu ifade eder. Ayrıca kalenin dışında şehrin etrafının dallarla örülmüş yüksek bir çit duvar ile çevrili olduğunu aktarır.⁵⁹⁵

Tımişvar Beylerbeyi bu kalede yaşamaktadır. Evliya Çelebi ve Ottendorf, kalenin bataklık arazide kurulması nedeniyle Tımişvar Kalesi'nde taş kullanılmadığını, kalenin ahşap palankalarla çevrili olduğunu belirtir. Bu durum günümüzde kaleden kalan gravürlerde de kanıtlanmaktadır.⁵⁹⁶ Tımişvar'a bağlı köyler bu kalenin tamir ve bakımıyla mükelleftir.⁵⁹⁷ 1576 yılında Tımişvar Kalesine yıldırım düşmesi sonucu barut mahzenin olduğu iç kale tarafı büyük zarar görmüştür.⁵⁹⁸ 1585 yılında da kalenin palangasında büyük bir yangın çıkmış, kale yangın sonucu zarar görmüştür.⁵⁹⁹

Tımişvar Kalesi'ni oluşturan bir diğer kale iç kaledir. Evliya Çelebi Tımişvar'ın İç Kalesi hakkında şu bilgileri vermektedir; İç kale dış kalenin güney tarafında, kargir yapıda ve dört tarafının hendekle çevrildiğini anlatır. İç kalede makaralı köprüler ve şehre açılan kapılar vardır. Bütün hazine, mühimmat ve levazımatlar kale içerisinde bulunan kulelerde saklanır.⁶⁰⁰

⁵⁹⁴ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5: 530-532.

⁵⁹⁵ Hategan, *Henrik Ottendorf Becstöl Temesvarig*, 1663, 11.

⁵⁹⁶ Ömer Turan-Mehmet Z. İbrahimgil, *Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler* (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurumu Yayınları, 2004), 415.

⁵⁹⁷ BOA. TT. 290, s. 22.

⁵⁹⁸ Tımişvar Beylerbeyine ve Mal Defterdarına yazılan H. 20 Zilkade 973/M. 20 Şubat 1576 tarihli hüküm. BOA, *MD.*, 27, hkm. 656. Kalenin tamiri için yararlı üstad ve kiremitçiler görevlendirilmiştir. Bkz. BOA, *MD.*, 27, hkm. 657. Tımişvar kalesinin yıldırımdan yıkılan kulesi için taş ve kireçle tamir edilerek, hisar erlerinin evlerinin yapılması hakkında bkz. BOA, *MD.*, 33, hkm. 645.

⁵⁹⁹ Sirem beyie yazılan H. 25 Cemazeyilahir 993/M. 24 Haziran 1585 tarihli hüküm. BOA, *MD.*, 58, hkm. 470. Semendire beyine yazılan hükümde Tımişvar Kalesi palangasına tamiri için cerahor görevlendirmesi hakkında bkz. BOA, *MD.*, 58, hkm. 469-470.

⁶⁰⁰ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5: 535.

4.2.2. Tımişvar'da Yaşayan Sosyal Gruplar

Tımişvar Kalesi etrafında gelişen şehir, daha çok askeri bir garnizon görünümüyle ön plandadır. Şehirdeki Müslüman ve gayrimüslim mahalleleri sayıca mukayese edildiğinde, Müslümanların lehine bariz bir üstünlük söz konusudur. Öte yandan gayrimüslimlerin şehre yakın olan köylerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Ottendorf'un Tımişvar şehrinde sosyal yapı hakkındaki tasviri şu şekildedir; Hristiyanlar banliyölerde Müslümanlarla beraber yaşarlar, genellikle ticaret, tarım, hayvan yetiştiriciliği ve buna benzer iş kollarında çalışırlardı. Kıptiler ise Tımişvar'da demircilik, bununla beraber müzisyenlik, cambazlık yapıyorlardı ancak bazı yerleşim birimlerinde cellat olarak da görev alıyorlardı. Kıptiler, Ortodoks kilisesine yakın otururlar ve domuz beslerlerdi. Tımişvar'da yaşayan Ortodokslar, Katoliklerle aynı mahallede oturmaz, ayrı mahallede otururlar ve ayrı kiliselerde ibadet ederlerdi. Şehirde şarap ticareti genellikle Ortodokslar tarafından yapılırdı. Katolik kilisesi banliyöde yer alıp, Su Kapısı'na yakındı. Kilise'nin büyüklüğü 500-600 kişi alabilecek kapasitededir. Dervişler ise banliyö'nün dışında kuzeybatı tarafında yaşar, genellikle tarımla uğraşır veya dilenirlerdi.⁶⁰¹

4.2.3.Cami ve Mescidler

Maliyeden Müdevver Defterlerine göre Tımişvar Şehrinde XVI. yüzyılın ikinci yarısında toplam olarak 4 tane cami ve 1 mescid bulunmaktaydı. Camiler, mescitlerden farklı olarak, Cuma namazı da kılınabilen ibadet mekânlarıydı.

4.2.3.1.Câmi'-i Kebîr (Ulu Camii)

“Büyük Câmii” veya “Ulu Câmii” olarak da bilinen Câmî'-i Kebîr, Tımişvar'ın şehir merkezinde bulunmaktadır. Camide imam, hatip, müezzin, vaiz, cüzhan, kayyım, çerağdar olmak üzere 9 personel görev yapmaktaydı.⁶⁰²

4.2.3.2.Cami'i Şerif (Siget)

Tımişvar'da Cami'-i Şerif isminde iki camiden biri olan bu cami, Tımişvar şehrinde kale dışında, Siget(Ada) olarak adlandırılan bölgede bulunmaktadır. Camide hatib, imam, müezzin, salah, devrhan, cüzhan, kayyım ve çerağdar olmak üzere 11 personel

⁶⁰¹ Hategan, *Henrik Ottendorf Becstöl Temesvarig*, 1663, 15-16.

⁶⁰² BOA, *MAD.d.*, 15696. 3.

görev yapmaktaydı. Bu caminin görevli sayısının çeşitliliğine bakılarak Tımişvar'ın önemli camilerinden biri olduğu söylenebilir.⁶⁰³

4.2.3.3.Cami'i Şerif

Cami, dış kalede yer almaktadır. Camide, hatib, imam, mu'arrif, müezzin, serraci, kayyım, devrhan olmak üzere 10 personel görev yapmaktaydı.⁶⁰⁴

4.2.3.4.Ramazan Ağa Camii

Ramazan Ağa Mahallesinde yer alan Ramazan Ağa Camii, 1554 yılında mescid 1591'de ise cami olarak zikredilmektedir. Camide hatib, imam, müezzin, cüzhan, kayyım, çerağdar olmak üzere toplam 8 personel görev yapmaktaydı.⁶⁰⁵

4.2.3.5.Mescid-i Şerif

Mescid-i şerif, Tımişvar şehrinde iç kalenin yakınında yer almaktaydı. Mescidte imam, müezzin ve çerağdar olmak üzere toplam 3 personel görev yapmaktaydı.⁶⁰⁶

4.3. Tımişvar Sancağı'nda Nüfus

Braudel, 1500-1600 yılları arasında Akdeniz nüfusunun iki katına çıktığını söyler.⁶⁰⁷ Ö.L. Barkan da makalesinde Braudel'in fikirlerine katılarak Osmanlı Devleti'nde bu dönemde nüfus artışının olduğunu desteklemektedir.⁶⁰⁸ Bu çalışmada, bu durumun Tımişvar Sancağı için de geçerli mi? Olduğu sorusuna cevap bulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde nüfus hesaplamaları Mufassal Tahrir Defterleri kaynak alınarak yapılmıştır. Bu Mufassal Tahrir Defterleri modern anlamda nüfus sayımlarından farklıdır. Tahrir defterlerinin amacı nüfusu belirlemekten ziyade merkezi idareye vergi mükellefi olan erkek nüfusu ve sancağın maddi kaynaklarını tespit etmektir. Herhangi bir sancağın nüfusunu tespit etmek zordur, ancak tahrir defterleri bu konuda bizim bazı tahminler yapmamızı mümkün kılar.

16.yüzyılın ikinci yarısında Tımişvar Sancağı'nın tahrir defterlerindeki vergi mükellefleri ve muafları hesaplayarak şehir ve kır nüfusunu belirlemek mümkündür.

⁶⁰³ BOA, MAD.d., 15696. 3-4.

⁶⁰⁴ BOA, MAD.d., 15696. 4.

⁶⁰⁵ BOA, MAD.d., 15696. 4.

⁶⁰⁶ BOA, MAD.d., 15696. 4.

⁶⁰⁷ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1989), 270.

⁶⁰⁸ Ömer L. Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Devleti", *Türkiyat Mecmuası* 10 (1953), 17.

Ö.L. Barkan'ın önerdiği ve geleneksel hale gelen hane sayısını 5'le çarptığımızda sancağın tahmini nüfusunu elde ederiz.⁶⁰⁹ Bu çalışmada, tahmini nitelikte nüfusa ilişkin hesaplamalarda, bu katsayıyı kullanarak hane ile çarpıp, çıkan sonuca mücerred ve bive sayısı eklenip nüfus miktarı, hesaplanmaya gidilmiştir.

Yukarıda Osmanlı Devleti'nde şehir ve mahalle karakteristliğinden kısaca bahsedilmiştir. Bu bölümde ise Tımışvar Sancağı'nı meydana getiren 16 nahiyenin her birinin ayrı ayrı başlıklar altında şehir ve kır nüfusuna göre analizi gerçekleştirilecektir. Nahiyeler analiz edildikten sonra Tımışvar Sancağı'nın nüfus yapısı hakkında genel bir fikir ortaya koymaya çalışılmıştır.

4.3.1. XVI. Yüzyılda Tımışvar Nahiyesi'nin Tahmini Nüfusu

4.3.1.1. Tımışvar Şehrinin Nüfusu

Tımışvar şehri yukarıda anlatıldığı gibi Kale, Varoş ve Sziget(ada) olmak üzere 3 kısımdan meydana gelmektedir. Tapu Tahrir Defterlerine göre Tımışvar şehrinin 1554 yılında tahmini nüfusu tablo 33. de verilmiştir.

Tablo 33:
Tımışvar Şehri: 1554 Yılında Mahalleler ve Nüfus

	Mahalle ve Cemaatler	Hane	Mücerred	Muaf	Toplam nüfus	%
1	Mahalle-i Halas Ucca	8	4	30	74	2
2	Mahalle-i Baratat	29	17	57	219	6
3	Mahalle-i Şehirerku	6	2	30	62	1,7
4	Mahalle-i Nagi Ucca	1	1	21	27	0,7
5	Mahalle-i Kiş Fayo Ucca	4	1	19	40	1
6	Mahalle-i Biyaç Ucca	4	3	26	49	1,3
7	Mahalle-i Çelmekel Der-hariç Parkan	-	1	13	14	-
8	Mahalle-i Katayin Ucca (Garibtemeş)	45	27	22	274	7,5
9	Mahalle-i Kapu Uçça Der-Mukabeleyi Parkan-ı Tımışvar	24	16	5	141	3,8
10	Mahalle-i Buradyarıç	76	47	24	451	12,3
11	Mahalle-i Mostor Ucca	13	11	25	101	2,7

⁶⁰⁹ Hane sayısı hakkında tartışmalar için Bkz: Neşet Çağatay, "Hane" Deyimi Hakkında, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi* 32 (1979): 331-338.

12	Mahalle-i Biyaç Ucca	105	50	43	618	16,9
13	Mahalle-i Uşlankırab	64	7	52	379	10,4
14	Mahalle-i Bekrin Ucca	19	8	5	108	2,9
15	Mahalle-i Sasnad Ucca	3	3	19	37	1
16	Varoş-ı Sziget(ada)	108	61	38	639	17,5
17	Cezire-i ?	35	13	13	201	5,5
18	Cezire-i İrişak	9	2	1	48	1,2
19	Parkan-ı Baki? Der-kala-i Tımışvar	-	-	29	29	0,7
20	Cemaat-i Kıptiyan	24	21		141	3,8
21	Cemaat-i Kıptiyan Müslüman	3	2	4	21	0,5
		580	297	476	3.673	

1554 yılında elde edilen verilere göre Tımışvar'ın şehir merkezinde irili ufaklı 15 mahalle ve 2 cemaat bulunmaktadır. Bunlardan başka bir de *Varoş-ı Sziget* (ada) olarak adlandırılan bir varoş bulunmaktadır. Bu mahallelerin 15'i kale içerisinde bulunmakta, geri kalanı kale dışında yer almaktadır. Cemaatlerin ise 1 tanesi Kıpti, 1 tanesi Müslüman Kıpti cemaatidir. Cemaatler kalenin dışarısında ikamet etmektedir. Verilere göre Tımışvar'ın fetih sonrası şehir merkezindeki tahmini nüfusu; 3.039 Macar, 472 Müslüman, 141 Kıpti ve 21 Müslüman Kıpti'tir. Buradan da anlaşılacağı üzere Tımışvar'ın fethine müteakip Tımışvar'a Müslüman nüfus yerleştirilmemiş ve şehrin demografik yapısına çok büyük bir müdahalede bulunulmamıştır.

Tımışvar şehrinin 1569 yılına ait mahalle ve nüfus oranları tablo 34.'de gösterilmiştir.

Tablo 34:
Tımışvar Şehri: 1569 Yılında Mahalleler ve Nüfus

	Mahalle ve Cemaatler	Hane	Mücerred	Muaf	Toplam nüfus	%
1	Kal'a-i Enderun	-	-	21	21	0,8
2	Parkan-ı Be-nam(?)	-	-	28	28	1,1
	Parkan-ı Birûn					
4	Mahalle-i Cami-i Şerif	-	-	25	25	1
5	Mahalle-i Mescid-i Mehmed Çelebi Defterdar-ı Sabık	-	-	34	34	1,4
6	Mahalle-i Mescid-i Hızır Ağa	-	-	61	61	2,6
7	Mahalle-i Mahmud Kethüdâ	-	-	23	23	0,9
	Varoş-ı Tımışvar'da Mahalleler					
8	Mahalle-i Cami-i Şerif der-varoş-ı Sekin	-	-	69	69	2,9
9	Mahalle-i Mescid-i Muharrem Çelebi Defterdâr	-	-	51	51	2,1
10	Mahalle-i Mescid-i Mehmed Ağa Miralay	-	-	105	105	4,4
11	Mahalle-i mescid-i Kasım Paşa Mir-i Mirân Sabık	-	-	96	96	4

12	Mahalle-i Mescid-i Ramazan Ağa	-	-	42	42	1,7
13	Mahalle-i Turgud Ağa	-	-	38	38	1,6
	Gebzan Varoş-ı Tımışvar					
14	Mahalle-i Sziget(ada) Evvel	60	24	-	324	13,8
15	Mahalle-i Sziget(ada)	48	32	2 ⁶¹⁰	274	12
16	Mahalle-i Sekraş	34	21	-	191	8,1
17	Mahalle-i Martolosan	41	22	1 ⁶¹¹	228	9,9
18	Mahalle-i Budiyarika	38	23	2 ⁶¹²	215	9,5
19	Mahalle-i Halas	19	4	-	99	4,2
20	Mahalle-i İrişak	74	27	1	398	16,9
	Toplam	314	153	599	2.322	

1569 yılında Tımışvar şehrinde Kal'a-i Enderun ve Kal'a-i Birun olarak geçen iç kale ve dış kalede bulunan mahallelerde Müslüman askerlerin isimlerine rastlıyoruz. 1552 yılında Tımışvar Kalesi'nin fethedilmesinden sonra kale Osmanlı garnizonu haline getirilmiştir. Kale içine Müslüman askerler yerleştirilmiş, diğer gayrimüslüm nüfus kalenin dışında sziget olarak adlandırılan bölgede ikamet ettirilmiştir. Kale içerisinde kayıtlı gayrimüslüm bir mahallenin kaydı bulunmamaktadır. Kale dışında gayrimüslüm nüfusun yaşadığı 7 (yedi) mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler içerisinde en fazla nüfusa sahip olan 398 kişi ile Mahalle-i İrişak'tır. 1569 yılı verilerinde Kıpti cemaati kayıtlarda yer almamaktadır. 1569 yılında Tımışvar şehrinin tahmini nüfusu bir önceki döneme göre %35,6 oranında azalarak 2.322 kişiye gerilemiştir. Bu duruma en büyük etken, şehirde ikamet eden gayrimüslüm nüfusun şehir dışına, kırsal bölgelere göç etmiş olmasıdır. Tımışvar'da 1569 yılında en kalabalık nüfusa sahip 1723 kişi ile gayrimüslimlerdir. Gayrimüslimlerden sonra 599 kişi ile Müslümanlar gelmektedir.

1569 yılında mahalle isimlerine baktığımızda, bu isimlerin 1555-56 yılında Tımar İcmal defterlerinde kayıtlı dirlik sahiplerinin olduğunu görüyoruz.⁶¹³ Aşağıda 1579 yılındaki tahrir göre Tımışvar'ın tahmini şehir nüfusu gösterilmiştir.

⁶¹⁰ Muaf altında caba işareti yer almasına rağmen muaf beratlı şerhi düşülmüştür.

⁶¹¹ Caba kaydı bulunmasına rağmen sipahi beratı kaydı yer almaktadır.

⁶¹² Mücerred kaydı bulunmasına rağmen sipahi kaydı düşülmüştür.

⁶¹³ Bkz. 1555-56 tarihli Tımar icmal defteri: Bölüm 3: İdari ve Mali Yapı.

Tablo 35:
Tımişvar Şehri: 1579 Yılında Mahalleler ve Nüfus

	Mahalle ve Cemaatler	Hane	Mücerred	Muaf	Toplam nüfus	%
1	Kal'a-i Enderun	-	-	31	31	1,5
2	Parkan-ı Birûn	-	-	56	56	2,8
2	Mahalle-i Cami-i Şerif	-	-	20	20	1
4	Mahalle-i Mescid-i Mehmed Çelebi Defterdar Sabık	-	-	31	31	1,5
5	Mahalle-i Mescid-i Hızır Ağa	-	-	40	40	2
6	Mahalle-i Mahmud Kethüdâ	-	-	16	16	0,8
Varoş-ı Tımişvar						
7	Mahalle-i Cami-i Şerif der-Varoş-ı Sekin	-	-	87	87	4,4
8	Mahalle-i Mescid-i Muharrem Çelebi Defterdâr	-	-	77	77	3,9
9	Mahalle-i Mescid-i Mehmed Ağa Miralay	-	-	104	104	5,2
10	Mahalle-i Mescid-i Kasım Paşa Mir-i Mirân Sabık	-	-	147	147	7,4
11	Mahalle-i Mescid-i Ramazan Ağa	-	-	82	82	4,1
12	Mahalle-i Turgud Ağa	-	-	30	30	1,5
13	Mescid-i Givan Ağa	-	-	32	32	1,5
14	Mescid-i Cami-i Şerif Cafer Paşa	-	-	78	78	3,9
15	Mescid-i Mahir Ağa	-	-	30	30	1,5
Gebran Varoş-ı Tımişvar						
16	Mahalle-i Sziyet(ada)Evvel	40	41	2 ⁶¹⁴	243	12,7
17	Mahalle-i Sziyet(ada)diğer	12	12	-	72	3,6
18	Mahalle-i Martolos	37	19	2 ⁶¹⁵	206	10,4
19	Mahalle-i İrişovor	53	39	1	305	15,4
20	Mahalle-i Balkıç	49	30	2 ⁶¹⁶	277	14
	Toplam	191	141	868	1.964	

1579 yılında Tımişvar şehrinin tahmini toplam nüfusu bir önceki döneme göre %15,7 oranında azalarak 1.964 kişiye gerilemiştir. Yukarıdaki tabloların bize verdiği verilere göre 1554 yılında tamamlanan tahrir defterinden sonra yapılan iki tahrir defteri de bize bir önceki dönemlere göre şehrin nüfusunun azaldığını göstermektedir. 1579 yılında bir önceki kayıtlarda bulunmayan 3 adet yeni mahalle ismini görüyoruz. Bunlar Mahalle-i Givan Ağa, Mahalle-i Cafer Paşa ve Mahalle-i Mahir Ağa'dır. 1579 yılında Tımişvar varoşunda kayıtlı gayrimüslümlere baktığımızda, gayrimüslüm nüfusu şehrin toplam nüfusunun %56,1'ini oluşturmaktadır.⁶¹⁷

⁶¹⁴ Mücerred kaydı bulunmasına rağmen yeniçeri ve martolos kaydı düşülmüştür.

⁶¹⁵ Topçu ve yeniçeri kaydı yer almaktadır.

⁶¹⁶ Yeniçeri ve sipahi kaydı düşülmüştür.

⁶¹⁷ Tımişvar'la birlikte Macaristan'ın en önemli şehir merkezlerinden biri olan Budin'in şehir merkezinde tahmini 1546'da 2.394, 1562'de 1.596, 1580'de 2.219 ve 1590'da 2.261 kişi ikamet etmekteydi. Buna

4.3.1.2. XVI. Yüzyılda Tımışvar Nahiyesinin Tahmini Şehir Nüfusu

Yukarıda Tımışvar Őehrının tahmini nüfusu incelenmiştir. Sırada Tımışvar Nahiyesi'nde yer alan Şehirlerin tahmini nüfusu tablo 36. da gösterilmiştir

Tablo 36:
Tımışvar Nahiyesi'nde Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoşlar	Mahalle	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Tımışvar		3.673	2.322	-36,8	1.964	-15,4
2	Rekas	Mahalle-i Koçar Ucca	520	397		380	
		Mahalle-i Görek Sebikin(?)	519	414		381	
		Mahalle-i İstevicar	661	610		511	
		Mahalle-i Mukoç	376	194		224	
		Toplam	2.076	1.615	-22,2	1.496	-7,3
3	Utvın	Mahalle-i Evvel	-	303	-19,5	828	-10,3
		Mahalle-i Sani	-	348			
		Mahalle-i Salis	-	273			
		Toplam	1.148	924			
4	Sarad		707	576	-18,5	628	9
5	Veliki Secsan		617	354	-42,6	401	13,2
	Toplam		8.221	5.791	-29,5	5.317	-8,3

Tımışvar Nahiyesi'nde Şehir olarak kabul ettiğimiz beş adet yerleşim birimi bulunmaktadır. Bunlar nahiyeye ve sancağa adını veren Tımışvar, Rekas, Utvın, Sarad ve Veliki Secsan'dır.

1554 yılında Rekas Şehrinde 4 adet mahallenin kayıtlı olduğu görölmektedir. En büyük mahalle 661 kişi ile Mahalle-i İstevicar'dır. Bundan sonra 520 kişi ile Mahalle-i Koçar Ucca en kalabalık mahalledir. 1569 yılında Rekas Őehrının toplam nüfusu bir önceki döneme göre %22,2 oranında azalarak 1.615 kişiye gerilemiştir. 1579 yılında da Őehrın nüfusu %7,3 oranında azalarak 1.496 kişiye düşmüştür. 1579 yılında Rekas varoşunda yer alan İstevicar Mahallesinde 511 ve Görek Sebikin Mahallesinde 381 kişi ikamet etmektedir.

göre; Budin Şehir merkezinin ilk iki tahrir verilerine göre nüfusu Tımışvar'ın gerisinde kalırken, Tımışvar'ın 1579, Budin'in 1580 tarihli tahrir verilerini karşılaştırdığımızda Budin'in Şehir nüfusunun Tımışvar'ın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Budin'in Şehir nüfusu hakkında bkz. Mustafa Işık, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013), 166.

Tımsıvar Nahiyesi'nin üçüncü büyük şehri olan Utvin'de 1554 yılında toplam 1.148 kişi ikamet etmektedir. Bu dönemde nüfus mufassal olarak kaydedilmiş, yani mahalle yerine direk *Varoş-ı Utvin* başlığı altında kaydedilmiştir. 1569 tarihli mufassal tahrir defterinde Utvin şehir merkezinde mahaleler ayrı ayrı kaydedilmiştir. Mevcut tahrir defterinde Utvin şehir merkezinde 3 mahalle kaydedilmiştir. 1569 yılında bir önceki döneme göre nüfus %19,5 oranında gerileyerek şehir nüfusu 1.148 kişiden 924 kişiye düşmüştür. 1579 yılına gelindiğinde eski uygulama devam ederek mahalle isimleri yerine toplu olarak şehrin nüfusu listelenmiştir. Buna göre şehrin bu dönemde toplam nüfusu bir önceki döneme göre %10,3 oranında azalarak 828 kişiye gerilemiştir.

Varoş-ı Sarad'da 1554 yılında şehir nüfusu 707 kişi iken, bu sayı 1569'da yapılan tahrirde 576 kişiye gerilemiş, 1579 yılındaki tahrir defterlerinde yaptığımız hesaplamada tahminen 628 kişiye gerilediği görülmüştür. Üç tahrir defterinde de *Varoş-ı Sarad*'a ait mahalle veya şehirde yaşayan insanların etnik menşei hakkında bilgiye rastlanılmamıştır.

Tımsıvar Nahiyesi'nin 5. büyük şehri olan *Varoş-ı Veliki Secsan*'da 1554 yılında yapılan tahrirde 617 kişi yaşarken, 1569'da 354 kişiye düşmüş, 1579 yılında ise bir önceki tahririn aksine, %13,2 artarak nüfusu 401 kişiye yükselmiştir.

Tımsıvar Nahiyesi'nin şehir nüfusunu genel olarak değerlendirecek olursak; şehir nüfusunun 1554 yılında 8.221 kişi, 1569 yılında 5.791 kişi ve son olarak 1579 yılında 5.317 kişi olduğu görülmektedir. Yani Tımsıvar'ın şehir nüfusunun kademeli olarak azaldığı dikkat çekmektedir.

4.3.1.3. XVI.Yüzyılda Tımsıvar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Tablo 37. de Tımsıvar Nahiyesi'ne bağlı kır iskan merkezlerinin nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 37:
Tımsıvar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Oradiya	118	0	0
2	Sovanda	-	-	0
3	Faluhhal	51	154	197
4	Papdiyi	248	105	175
5	Vizeşdiyan	91	296	221
6	Felity	0	29	220
7	Combol	268	437	512
8	Ciseme	295	534	614
9	Beckerek	343	332	354

10	Lukatelek	136	134	131
11	Nemet	32	33	11
12	Teremiya	476	467	404
13	Tosek	315	327	277
14	Peterda	247	227	194
15	Komlos	0	0	116
16	Köce	231	325	349
17	Boldor	103	288	245
18	Orosin	0	139	238
19	Rabes	0	-	43
20	Tufin	0	223	149
21	Çatad	0	143	196
22	Varjaş	342	702	826
23	Bugaroş	88	46	252
24	Sakalhaz	83	145	147
25	Siksu	117	106	129
26	Bereksu	210	294	230
27	Vaya	178	174	165
28	Silas	325	329	197
29	Yecea	0	196	196
30	Canekhaz(?)	-	-	138
31	Megarinik	208	236	228
32	Garabilas	105	127	80
33	Hatin	108	113	149
34	Nemet	102	239	137
35	Moysa	164	137	175
36	Coka	176	207	163
37	İsveti Andıras	85	88	110
38	Sokana	62	0	0
39	Bilyed	430	565	458
40	Moran	33	52	70
41	Yoka	109	73	79
42	Barachaz	59	119	156
43	Lukin	145	140	109
44	Zoldoş	67	91	117
45	Kenezi	314	458	417
46	Katfil	256	220	281
47	Fele	165	99	126
48	Zadan	143	140	183
49	Garabihaz	105	127	80
50	Kalaca	25	0	64
51	Kokod	254	220	218
52	Pakas	164	206	306
53	Yanora	323	255	205
54	Sasvar	357	391	192
55	Senpetre	110	141	88
56	Deg	281	282	262
57	Berlova	150	157	115
58	Buba	77	0	49

59	Odoniye	136	102	145
60	Yozin	166	105	101
61	Vetri	84	49	45
62	Senkiral	46	0	0
63	Mali Secsan	302	206	248
64	Darvas	80	106	94
65	Monostor	642	435	489
66	Poznad	103	49	182
67	Sentomaş	106	225	275
68	Kaka	82	88	59
69	Shogaz	43	70	45
70	Çarhaz	112	104	134
71	Sengorki	43	78	103
72	Yarmat	311	264	199
73	Coma	307	234	201
74	Ramata	76	94	97
75	Mali Yarmad	81	151	149
76	Giruda	177	149	158
77	Çebin	247	207	183
78	Mali Acad	41	50	60
79	Mondol	111	85	124
80	Kırsalsalas	156	81	58
81	Horosin	-	146	192
82	Ben Senkiral	0	300	416
83	Senmargıta	-	109	149
84	Makaroş	24	23	35
85	Yanoş	93	64	58
86	Gorna Bistra	84	62	69
87	İlvantelek	39	48	38
88	Gerkyanoş	68	75	103
89	Bancikut	115	119	107
90	Sibso	115	53	67
91	Solmos	113	80	93
92	Vizej	49	25	20
93	Merodovac	48	28	15
94	Sulumeg	23	40	27
95	Katova	224	110	85
96	Ceneb	269	178	157
97	Rekakaj	255	169	180
98	Makaroda	63	135	133
99	Sebeşkof	242	112	77
100	Veliki Batin	163	55	40
101	Gorni Batin	75	43	35
102	Basto Görekyanoj	186	127	142
103	Karyac	108	74	43
104	Dince	83	48	36
105	Sitefan Sele(?)	31	27	16
106	Medemir	37	0	-
107	Mihalfalva	42	31	18

108	Antolova Sele	45	20	0
109	Deska	80	104	94
110	Radosovac	38	0	11
111	Piskiye	134	78	51
112	Derji	192	131	60
113	Kopaç	130	79	71
114	Veliki Açad	194	200	128
115	Pusta Nadaj	111	59	55
116	Pasyakovac	70	72	79
117	Silce Sele(?)	46	0	0
118	Mali Duboj	33	22	29
119	İvanfalva	209	119	124
120	Veliki Topolovac	111	67	25
121	Dolni Topolovac	57	26	18
122	Sag	-	136	242
123	Senmihal	0	166	362
124	Petrova	-	124	106
125	Ker	34	45	38
126	Cudamahaz	-	439	356
127	Dolni Kobulaj	95	65	55
128	Gorni Kobulaj	70	80	82
	Toplam	16.524	18.313	19.029

1554 yılında Tımişvar Nahiyesi'ne tabi 112 köyde toplam 16.524 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun büyük çoğunluğu hem reaya isimlerinin hem de köy isimlerinin Macarca olmasından dolayı Macarlardan oluştuğu fikrini vermektedir. 1554 yılı tahririne göre Tımişvar Nahiyesi'nin nüfus bakımından en kalabalık köyü sırasıyla; 642 nüfuslu Monostor, 476 nüfuslu Teremiye ve 430 nüfuslu Bilyet köyleridir. Nüfus bakımından en küçük köyler ise; 23 nüfusa sahip Sulumeg ve 24 nüfusa sahip Makaroş'tur. Tımişvar Nahiyesi'nin köylerini nüfus yoğunluk aralıklarına göre gruplandırırsak; toplam 112 köyden 45 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 38 tanesi 101-200 kişi aralığında, 16 tanesi 201-300 kişi aralığındadır. 301 ve üzeri nüfusa sahip köy sayısı sadece 13'tür. Buradan da anlaşılacağı üzere 1554 tahririnde Tımişvar Nahiyesi'ne tabi köyler nüfus bakımından kalabalık köylerdir.

1569 yılında Tımişvar Nahiyesi'ne tabi 116 köyde 18.313 kişi yaşamaktadır. Bu dönemdeki tahririne göre Tımişvar Nahiyesi'nin en büyük üç köyü; 702 kişinin yaşadığı Varjaş, 565 kişinin yaşadığı Bilyed ve 534 kişinin yaşadığı Ciseme'dir. En az nüfusa sahip köyler de 22 kişilik nüfusa sahip Mali Duboj ve 23 kişilik Makaroş'tur. Bir önceki tahrirde ilk üçte yer alan Monostor ve Teremiye köyleri bu dönemde sıralamaya girememiştir. Tımişvar Nahiyesi'nin köylerinin nüfus yoğunluk aralıklarına bakacak

olursak; toplam 116 köyden 44 tanesinin 0-100 kişi aralığında, 39 tanesinin 101-200 kişi aralığında, 19 tanesinin 201-300 kişi aralığında yer aldığını görürüz. 301 ve üzeri köy sayısı ise 13'tür. Bu verileri bir önceki tahrirdeki verilerle kıyaslayacak olursak 0-100 kişi aralığında olan köy sayısının 45'ten 44'e düştüğü, bunun aksine diğer aralıklarda nüfusa sahip köylerin sayısının arttığı görülmektedir. Buradan da Tımsıvar Nahiyesi'nin küçük köylerinin giderek büyüdüklerini ve nüfuslarının arttığını söyleyebiliriz.

1579 yılına gelindiğinde kayıtlarda Tımsıvar Nahiyesi'ne tabi 121 köyde 19.029 kişi yaşamaktadır. Tımsıvar Nahiyesi'nin bu dönemde nüfus bakımından en kalabalık köyleri sırasıyla; 826 nüfuslu Varjaş, 614 nüfuslu Ciseme ve 512 nüfuslu Combol köyleridir. Nüfus bakımından en küçük köyleri ise 11 nüfusa sahip Radosovac ve Nimet'tir. Tımsıvar Nahiyesi'nin 1579 yılında köylerinin nüfus yoğunluk aralıklarına bakacak olursak; toplam 121 köyden 46 tanesi 0-100 kişi aralığında, 46 tanesi 101-200 kişi aralığında, 16 tanesi 201-300 kişi aralığındadır. 301 ve üzeri nüfusa sahip 13 köy bulunmaktadır.

Tımsıvar'da şehirlerde nüfus azalırken, aksine kır da nüfus artışı yaşanmaktadır. Muhtemelen bunda, Osmanlı askeri garnizonlarının şehirlerde etkili olması nedeniyle halkın daha güvenli olan kırsallara göç etmeye kendilerini yönlendirmiş, bunun sonucunda da kırsal alanda nüfus artışı görülmüştür.

Tapu tahrir defterlerinde elde ettiğimiz verilere göre Tımsıvar Nahiyesi'nin kırsal bölgelerindeki nüfus yoğunluğuna göre köy sayıları tablo 38. de verilmiştir.

Tablo 38:
XVI.Yüzyıl Tımsıvar Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Tımsıvar Nahiyesi	0-100 Kişi	45	44	46
	101-200 Kişi	38	39	46
	201-300 Kişi	16	19	16
	301 ve üzeri	13	14	13
	Toplam	112	116	121

Tablo 4.6.'daki verilere göre, Tımsıvar Nahiyesi'ne tabi ve nüfusları 0-100 kişi, 201-300 kişi aralığında olan köy sayısında 1554'ten 1579'a kadar büyük bir değişiklik olmamış aynı kalmıştır. Buna paralel olarak nüfusu 101-200 kişi aralığında olan köylerin sayısı 1554'ten 1579'a kadar sürekli bir şekilde artmıştır. Tüm bu veriler

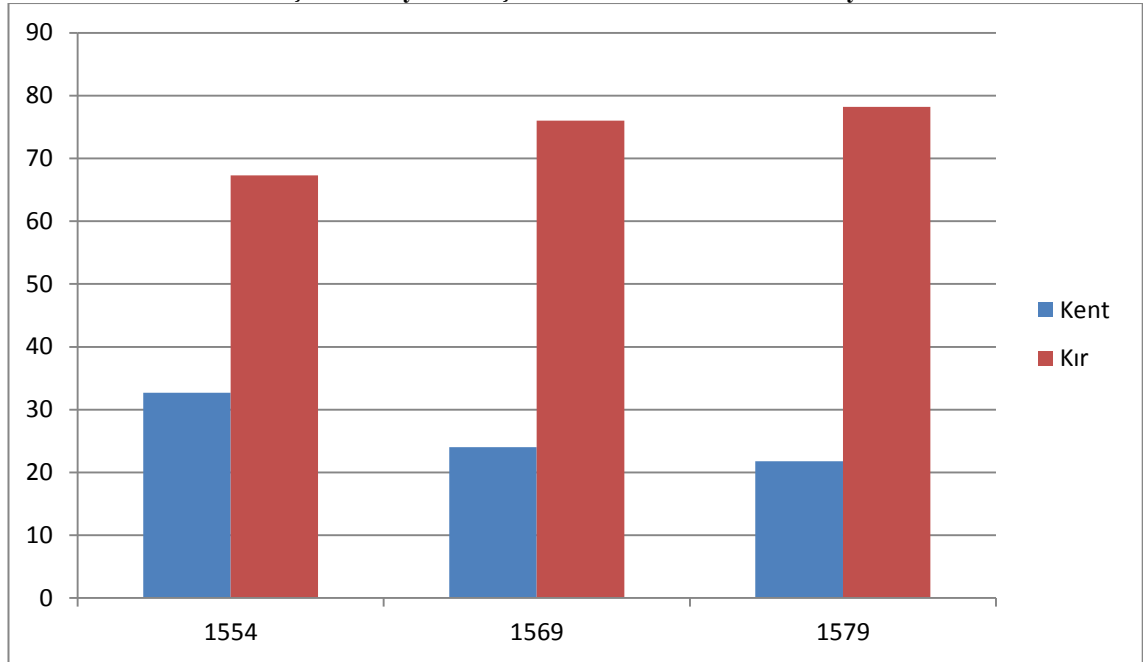
Tımsıvar Nahiyesi'nin köylerinin genel olarak büyüdüğünü ve nüfus yoğunluklarının 0-200 kişi aralığında toplandığını göstermektedir.

Tablo 39:
XVI. Yüzyılda Tımsıvar Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Tımsıvar Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış oranı %	1579	Nüfus artış oranı %
Şehir Nüfusu	8.189	5.811	-29	5.325	-8,3
Kır Nüfusu	16.524	18.313	10,8	19.029	3,9
Toplam	24.713	24.124	-1,7	24.354	0,9

Tımsıvar Nahiyesi'nin toplam tahmini nüfusu 1554 yılında 24.713 kişidir. Bundan sonraki periyotlarda nahiyenin toplam nüfusu yatay seyir izlemiştir. Kırsal alanda artan nüfusa şehir merkezlerinin aynı oranda cevap verememesi, aksine nüfuslarını kaybetmesi, 16.yüzyılın ikinci yarısında Tımsıvar Nahiyesi'nin toplam nüfusunun birbirine yakın seyretmesine neden olmuştur. 1569 yılında kır nüfusu bir önceki döneme göre %10,8 oranında artış gösterirken, şehir nüfusu ise %29 oranında gerilemiştir. 1579 yılında kır nüfusunun %3,9 artışı karşısında, şehir nüfusu %8,3 oranında azalmıştır.

Grafik 1:
Tımsıvar Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

Yukarıdaki grafikte nüfusun kır-şehir oranı gösterilmiştir. 1554'te nüfusun %67,3 kırdaki nüfusta yaşarken bu oran şehirde % 32,7'dir. 15 yıl sonraki tahrirde kır nüfus oranı artış göstererek bu oran %76'ya çıkmış şehir nüfus oranı da %24'e gerilemiştir. 1579 yılına

ait tahrir defterinin bize sağladığı verilerde şehir nüfus oranı bir önceki döneme göre gerilemeye devam etmiş %21,8'e gerileyerek kırsal nüfus oranı % 78,2'ye yükselmiştir. Sonuç olarak, Tımsıvar Nahiyesi'nde nüfus düzenli olarak kırsala kaymıştır.

4.3.2. Şemlik Nahiyesi

XVI. yüzyılda Şemlik Nahiyesi'nin şehir ve köylerindeki tahmini nüfus miktarı ortaya konulmuştur.

4.3.2.1. Şemlik Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Tımsıvar Sancağı'nın ikinci büyük nahiyesi olan Şemlik'te şehir olarak bir nahiyeye adını veren Şemlik, diğeri derbent özelliği taşıyan Gatay'dır. Tablo 40. da bu iki şehrin tahmini nüfus miktarı gösterilmiştir.

Tablo 40:
Şemlik Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş		1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Varoş-ı Şemlik	Cemaat-i Müslüman	-	-	54,5	30	13,5
		Gebrân	449	694		755	
2	Varoş-ı Gatay		1.686	1.089	-35,4	954	-12,3
	Toplam		2.135	1.783	-16,4	1739	-2,2

1554 tarihli 290 numaralı mufassal defterde Şemlik şehir merkezinde yaşayan reaya, *Varoş-ı Şemlik* başlığı altında kaydedilmiştir. Şehrin mahalleleriyle ilgili bilgi kayıtlarda bulunmamaktadır. Mevcut dönemde Şemlik şehir merkezinin toplam nüfusu 449'dur. 1569 yılındaki tahrirde baktığımızda Şemlik şehir merkezi, yine bir önceki tahrirde olduğu gibi tek başlık altında yani *Varoş-ı Şemlik* başlığı altında deftere kaydedilmiştir. Ancak bu dönemde şehrin nüfusu bir önceki döneme göre %54,5 oranında artarak 694 kişiye yükselmiştir. Nahiyeye merkezindeki bu nüfus artışı gerçekten kayda değer bir artıştır. Şemlik şehir merkezinin bu dönemde nüfusunun hızlı bir şekilde artmasının sebebi muhtemelen, Şemlik'te bulunan Hirem İskelesi'dir. Hirem İskelesi Kırım-Avrupa istikametinde önemli bir gümrüğe sahiptir. Bu durum şehirde iktisadi kazançlar sağlamakla birlikte halkın buraya gelmelerini cezbetmiştir. 1579 yılında yapılan tahrir önceki iki dönemde yapılan tahrirlere göre farklılık arz etmektedir. Zira bu tahrirde nahiyeye merkezini oluşturan Şemlik'te Müslümanlar da deftere kaydedilmişlerdir. 1579

yılı Şemlik şehir merkezinde 30 müslüman 755 Gebran olmak üzere şehrin toplam nüfusu bir önceki döneme göre %13,5 oranında artarak 954 kişiye yükselmiştir.

1554 yılında Gatay şehir merkezinin tahmini nüfusu 1.686 kişidir. Şemlik şehir merkezinde olduğu gibi 1554 ve 1569 yıllarında tamamlanan tahrir defterlerinde Gatay şehir merkezinin mahalleleri kaydedilmemiştir. 1569 yılında da bir önceki yapı devam etmektedir. 1569 yılında şehrin nüfusunun %35,4 oranında azaldığı ve 1.783 kişiye düştüğü görülür. 1579 yılına ait Tahrir Defterleri'nde bir kayda göre Gatay şehirde halkın perakende olduğu şikâyetleri üzerine merkezi hükümet, Gatay'ı derbentçi olarak kaydetmiştir. 1579 yılında *Varoş-ı Gatay* başlığı altında şehirde tahminen 1.739 kişi yaşamaktadır.

4.3.2.2. Şemlik Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerinde Şemlik Nahiyesi'ne tabii köylerin tahmini nüfusları tablo 41. de listelenmiştir.

Tablo 41:
Şemlik Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Vilademirvaniç	-	169	320
2	Seleveş	-	167	199
3	Senmihal	-	69	210
4	Vatin	59	270	285
5	Übreş	-	96	124
6	Zağayaç	23	315	365
7	Seferendiya	-	104	123
8	Kiristur	120	231	186
9	Bukin	106	160	286
10	Uryan	57	119	105
11	Alibuhari	-	222	371
12	Kutriç	65	207	263
13	Cam	25	250	289
14	Senyanoş	-	147	232
15	Takaluca	-	42	6
16	Kulokotiva	-	102	122
17	Obrovac	-	85	205
18	Yanova	120	365	396
19	Mala	-	178	170
20	Velika Saniç	-	-	166
21	Çervena Çerkva	-	173	166
22	Pudiye	-	175	374
23	İzbišta	-	120	140
24	Ulma	52	415	309
25	Novasel Girman	-	149	108
26	Kereviş	6	105	148
27	Dolna Seredišta	203	414	417
28	Görükyev	-	98	80

29	Sam	71	202	203
30	Sumbur	-	102	142
31	Karna	-	96	150
32	Oca	106	337	310
33	Senmargite	56	327	413
34	Birestic	15	143	235
35	Pavliş	-	135	256
36	Kurunik	-	93	111
37	Mormente	26	155	214
38	Duboce	29	180	148
39	Dolna Uznic	70	130	254
40	Ritoris	141	177	172
41	Grabec	150	225	223
42	Orasac	98	159	169
43	Kutluvica	-	73	57
44	Parta	54	113	109
45	Totinc	-	155	186
46	İzvor	100	178	158
47	Male Nikolec	-	186	205
48	Kalvaş	42	413	220
49	Grobişte	16	84	151
50	Sirkeva	-	50	7
51	Yabuke	5	129	146
52	Sekedinac	56	72	89
53	Kurusica	-	49	59
54	Male Keveriş	38	117	140
55	Cernovac	-	47	66
56	Kuştil	-	51	6
57	Viladikovic	65	229	176
58	Şemlik atik	147	786	376
59	Voyvadinc	0	487	922
60	Slivac	-	324	215
61	Varadiye	351	373	339
62	Dolna Mirsina	-	0	82
63	Tikvan	1.218	760	700
64	Sekas	393	156	142
65	Gurgofic	164	101	54
66	Kırnac	372	193	198
67	Guruluya	168	68	75
68	Vodnik	72	53	10
69	Dolna İvrile	70	66	122
70	Gorne Uznic	34	154	199
71	Gorna Serdişta	-	55	83
72	Stelovac	32	129	136
73	Lacunas	-	76	98
74	Podporan	46	106	130
75	Cirevinka	-	65	92
76	Cerno Selişte	-	0	70
77	Mihalovic	-	25	114
78	Gorna Virele	35	94	142
79	Veliki Cerepay	-	-	127
	Toplam	5.076	13.425	15.366

1554 yılında Şemlik Nahiyesi'ne tabi 42 köyde toplam 5.076 kişi yaşamaktaydı. 1554 yılı tahririne göre Şemlik Nahiyesi'nin nüfus bakımından en büyük üç köyü sırasıyla;

1.218 nüfuslu Tikvan, 393 nüfuslu Sekas ve 372 nüfuslu Kırnac köyleridir. Nüfus bakımından en küçük köy ise 6 kişinin yaşadığı Yakube'dir. Şemlik Nahiyesi'nin köylerini nüfus yoğunluklarına göre sıralayacak olursak; 1554 yılında 42 köyden 27'sinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 10'u 101-200 kişi aralığında, 1'i 201-300 kişi aralığında ve 4'ü de 300 ve üzeri nüfus aralığında oluşmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Şemlik Nahiyesi'ne tabi köylerin yarısından fazlası 0-200 kişi aralığında yoğunlaşmaktadır.

1569 yılında tamamlanan ikinci tahrir defterine göre nahiyenin kır nüfusu bir önceki döneme göre, %164,4 oranında artarak 13.425 kişiye yükselmiştir. Kanaatimizce bu nüfus artışı doğal yollarla gerçekleşmemiştir. Herhangi bir sancakta ilk tahrirler yapılırken genellikle eksik veya hatalı yapılmaktadır. Birçok köy tahrir kaydedilmemekte veya halk tahrir sırasında köylerini terk ederek ıssız yerlere veya komşu memleketlere göç etmekte, tahrir bittikten sonrada geri dönmektedir. Osmanlı Devleti Tıмышvar'ı fethettiğinde şehirler kırsal alandan daha fazla kontrol altındaydı. Zamanla kırsal kesimde de kontrol sağlanmış, bu durum tahrir defterlerine de yansımıştır. 1569 yılında nahiyenin nüfus bakımından en kalabalık köyleri sırasıyla; 786 nüfuslu Şemlik-i Atik, 760 nüfuslu Tikvan ve 487 nüfuslu Voyvodinc köyleridir. Nüfusu en küçük köy ise 25 nüfuslu Mihalovic'dir. Şemlik Nahiyesi'nin köyleri nüfus yoğunluğuna göre sıralayacak olursak şu durum karşımıza çıkmaktadır. 1569 yılında 75 köyden 22 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 33 tanesi 101-200 kişi aralığında, 8 tanesi 201-300 kişi aralığındadır. 301 ve üzeri nüfusa sahip köy sayısı yalnızca 12'dir. Buradan da anlaşılacağı üzere Şemlik nahiyesine tabi köylerin yarısından fazlasının nüfusu 0-200 arasında yoğunlaşmaktadır. Buradan da Şemlik Nahiyesi'ndeki küçük köylerin giderek büyüdüğü ve nüfuslarının arttığı anlaşılmaktadır.

1579 yılında kırsal nüfus bir önceki döneme göre %14,5 oranında artarak 15.366 kişiye ulaşmıştır. En fazla nüfusa sahip olan köyler sırasıyla 922 kişinin kayıtlı olduğu Voyvodinc, 700 kişilik Tikvan ve 417 kişinin yaşadığı Dolna Seredišta köyleridir. En az nüfusa sahip köyler ise altışar kişinin yaşadığı Takaluca ve Kuştil'dir. Şemlik nahiyesinin köylerinin 1579 yılındaki nüfus yoğunluk aralıklarına göz atacak olursak; toplam 79 köyden 16 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 34 tanesinin 101-200 kişi aralığında, 16 tanesinin 201-300 kişi aralığında, 13 tanesi 301 ve üzeri nüfus aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 42:
Şemlik Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Şemlik Nahiyesi	0-100 Kişi	27	22	16
	101-200 Kişi	10	33	34
	201-300 Kişi	1	8	16
	301 ve üzeri	4	12	13
	Toplam	42	75	79

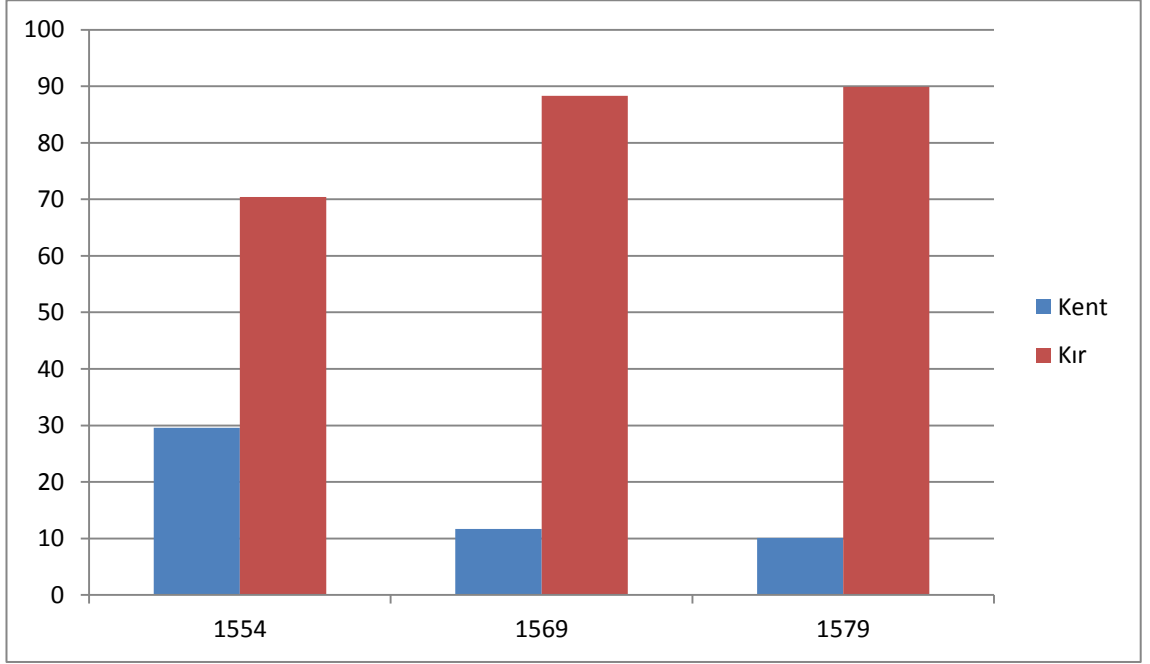
Eldeki mevcut tahrirlere göre köylerin çoğunluğunda nüfus 0-200 kişi arasında değişmektedir. 1554 sayımında Karye-i Tikvan olarak yazılan köy, tahmini 1.218 nüfusa sahip olup, bu sayı birçok varoş olarak adlandırılan şehirlerden daha fazladır. Daha sonraki sayımlarda köyün nüfusu azalmaya başlamıştır. 1554 yılında 4 köyün nüfusu 301 ve üzeri nüfusa sahipken, 1569 yılında 12 köyün nüfusu 301 ve üzerine çıkmış, 1579 yılında ise 13 köy bu rakamı geçebilmiştir. Bu durum Şemlik kırsalında köylerin nüfusunun arttığını desteklemektedir.

Tablo 43:
Şemlik Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Şemlik Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	2.135	1.783	-16,4	1.742	-2,2
Kır Nüfusu	5.076	13.425	164,4	15.366	14,5
Toplam	7.211	15.208	110,9	17.108	12,4

Tablo 43.'de görüldüğü gibi Şemlik Nahiyesi'nin toplam tahmini nüfusu 1554'te 7.211, 1569'da 15.208 ve 1579'da 17.108 kişidir. Şemlik Nahiyesi'nin toplam nüfusunun artmasında, kırsal alandaki nüfus artışının desteklenmesi etkilidir. Şehirlerde nüfus azalırken, kırsal alanda ise düzenli olarak nüfus artışı görülmektedir.

Grafik 2:
Şemlik Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

Yukarıdaki grafikte Şemlik Nahiyesi'nin kır-şehir nüfus oranı gösterilmiştir. Bu grafikte varoş olarak adlandırılan şehirlerin nüfus oranı azalış gösterirken, kırlardaki nüfus oranının düzenli olarak arttığı ve halkın çoğunluğunun kırdaki nüfusa kaydığını tespit edilmiştir. 1554'te halkın %70'i kırsal alanda yaşarken bu oran 1569'da % 88'e, 1579'da %90'a yükselmiştir.

Sonuç olarak XVI. yüzyılda Şemlik Nahiyesi'nin köylerindeki nüfusu, şehir merkezindeki nüfustan ortalama 3 kattan daha fazladır. Bu veriler bize Şemlik Nahiyesi'ndeki halkın büyük oranda kırsal kesimde ikamet ettiğini göstermektedir.

4.3.3. Çakova Nahiyesi

4.3.3.1. Çakova Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Tımsıvar Sancağı'na tabi Çakova Nahiyesi'nde şehir olarak kabul ettiğimiz üç adet yerleşim birimi bulunmaktadır. Bunlar nahiyeye adını veren Çakova, Ohod ve derbentçi olarak kaydedilen Dente'dir. Tablo 44. de Çakova Nahiyesi'ne tabi bu üç şehrin tahmini nüfusu listelenmiştir.

Tablo 44:
Çakova Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

		1554		1569		1579	
1	Çakova	331		Kal'a-i Çakova	14	Kal'a-i Çakova	23
				Varoş	359	Varoş	348
		Toplam	331	Toplam	373	Toplam	371
2	Ohod	Cemaat-i Müslüman	30	Cemaat-i Müslüman	33	Cemaat-i Müslüman	48
		Mahalle-i Kurice	112	Mahalle-i Evvel	456	Mahalle-i Evvel	388
		Mahalle-i Ohod	174	Mahalle-i Sani	324	Mahalle-i Sani	558
		Mahalle-i Biyac Ucca	221	Mahalle-i Salis	499	Mahalle-i Salis	539
		Mahalle-i Kırısan Ucca	116				
		Mahalle-i Cakır Ucca(?)	135				
		Toplam	788	Toplam	1.312	Toplam	1.533
3	Dente	901		Mahalle-i Evvel	1.258	Cemaat-i Müslüman	38
				Mahalle-i Sani	770	Mahalle-i Evvel	887
						Mahalle-i Eflak	527
	Toplam	901	Toplam	2.028	Toplam	1.452	
Toplam		2.020	Toplam	3.713	Toplam	3.356	

1554 yılında Çakova şehrinin tahmini nüfusu 331 kişidir. 1569 yılında nüfusu 373 kişiye yükselmiştir, 14 kişi Çakova Kalesi'nde görevli askerlerdir. 1579 yılında Çakova şehrinin nüfusu bir önceki döneme göre sabit kalmış, Kaledeki görevli sayısı da 14 kişiden 23 kişiye yükselmiştir. Çakova şehrinde tahrir defterlerinde herhangi bir mahalle veya nüfusun etnik kimliğiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır.

1554 yılında Ohod şehir merkezinde irili ufaklı 6 adet mahalle bulunmaktadır. Müslümanlar cemaat şeklinde kaydedilmiştir. Diğer beş mahallede Macarlar ikamet etmektedir. Defterlerdeki nüfus verilerine göre 1554 yılında Ohod'da tahminen 30 Müslüman ve 758 Macar olmak üzere 788 kişi ikamet etmektedir. 1554 yılında Ohod'un mahalleleri içerisinde en fazla nüfusa sahip olan üç mahalle sırasıyla; Mahalle-i Biyac Ucca, Mahalle-i Ohod ve Mahalle-i Cakır Ucca'dır. 1569 yılında Ohod'un mahalleleri isimleri değiştirilerek birinci, ikinci ve üçüncü olarak kaydedilmiştir. Kayıtlar bu şekilde olduğu için mahallelerin nüfuslarının zaman içerisinde azalıp çoğaldığını veya ne gibi değişime uğradığını tespit etmek imkansız hale gelmektedir. Aynı uygulama 1579 yılı tahrir defterinde de görülmektedir. Defterlerdeki nüfus verilerine göre 1569 yılında Ohod'da 33 Müslüman 1.279 Macar olmak üzere 1.312 kişi yaşamaktadır. 1579 yılına gelindiğinde yine Ohod'un mahallelerinin 1569'da olduğu

gibi birinci, ikinci mahalle gibi isimlerle kaydedildiğini görüyoruz. 1579 yılında Ohod'da 48 Müslüman 1.485 Macar olmak üzere toplam 1.533 kişi yaşamaktadır.

Dente şehrinin 1554 yılında tahmini nüfusu 901 kişidir. 1554 yılı mufassal tahrir defterinde Dente'nin mahaleleri ayrı ayrı yazılmamıştır. 1569 yılı mufassal tahrir defterinde ise mahaleler Mahalle-i Evvel, Mahalle-i Sâni olarak ayrıma gidilmiştir. Buna göre 1569 yılında Mahalle-i Evvel'de 1.258 kişi ve Mahalle-i Sani'de 770 kişi yaşamaktaydı. 1579 yılına gelindiğinde Dente'de Müslüman nüfus kaydedilmiştir. Bu durum bize fetihler tamamlandıktan sonra Müslümanların kırsal kesime yayılmasının fetihden 25 sene sonra olduğunu göstermektedir. Dente'nin bir özelliğide Eflak Mahallesi'nin bulunmasıdır. Tahrir defterinde cemaat-i Eflak olarak geçmektedir. 1579 yılında Dente'nin şehir merkezinde 38 Müslüman, 887 gebran ve 527 Eflak olmak üzere toplam 1.452 kişi yaşamaktadır.

Genel olarak Çakova Nahiyesi'ne tabi şehir merkezlerinin nüfusunun XVI. yüzyılın ikinci yarısında çeşitli periyotlarla yapılan tahrir defterlerine göre nüfusun önce arttığı sonrasında ise azaldığı görülmektedir. 1554 yılında nahiyenin şehir merkezlerinin tahmini nüfusu 2.020 iken, 1569 yılında bu nüfus 3.713 kişiye yükselmiştir. 1579 yılında ise 3.356 kişiye düşmüştür.

4.3.3.2. Çakova Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Tablo 45. te Çakova Nahiyesi'nin kır nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 45:
Çakova Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Dolna Uskulu	17	165	209
2	Betre	-	116	92
3	İstamor	-	65	87
4	Tufas	-	92	44
5	Gorni Kigloş	-	125	138
6	Rotek (?)	-	203	284
7	Gorna Uskulu	0	104	163
8	Ubag	50	214	176
9	Birda	0	66	146
10	Senmartun	45	82	102
11	Opadic	193	338	402
12	Soka	111	117	101
13	Kabulna	0	0	48
14	Vişad	51	43	36
15	Şapa	39	64	64
16	Reyt (?)	15	106	180
17	Deda	118	160	183
18	Boyepar	-	65	50

19	Sekultekek	78	198	219
20	Kareko Selište	0	71	15
21	Sendaraş	0	134	156
22	Kirisnur	63	93	131
23	Banluğ	135	135	148
24	Seretna Denta	160	103	186
25	Odvar	-	81	102
26	Todgir	-	29	75
27	Koloş	83	163	206
28	Gad	-	172	190
29	Tolvadiya	119	161	189
30	Çerevena Çarkva	11	110	103
31	Makar Dolaç	-	214	242
32	Palkerek	71	114	181
33	İstarcatelek	27	193	268
34	Balad	0	66	70
35	Gulvez	388	353	346
36	Sujiyan	-	78	102
37	Mali Miraz	-	111	86
38	Çavaj	-	101	165
39	Gir	-	166	171
40	Senmartun	385	192	306
41	İvanda	216	92	194
42	Biyankok	-	0	41
43	Çevesa	300	221	251
44	Rudna	402	299	359
45	Kanak	-	139	179
46	Opadic	21	373	382
47	Leç	662	0	0
48	Yerinc (?)	-	0	95
49	Sarut	-	0	100
50	Dobrica	-	0	96
51	Dolna Denta	30	172	254
52	İgentu	186	75	181
53	Fizirik	-	124	187
54	Ludos	-	0	256
55	Neuzin	108	82	146
56	Mali Zeldoş	109	82	131
57	Nevolin	-	169	116
58	İlanca	-	165	256
59	Umor	125	159	197
60	Tomaşovineç	125	308	249
61	Çoka	16	20	208
62	Sengörk	152	217	244
63	Puka	162	225	249
64	Dolni Ozdin	155	117	185
65	Gorni Ozdin	81	100	216
66	Odvorac	-	104	203
67	Yarkovinc	-	210	344
68	Gacalug	46	85	108
69	Mali Selišta	-	-	15
70	Barnak	-	-	15
	Toplam	5.055	8.701	11.619

1554 yılında Çakova Nahiyesi'ne tabi 36 köyde tahmini 5.055 kişi yaşamaktaydı. 1554 yılı tahririne göre Çakova Nahiyesi'nin nüfus bakımından en büyük üç köyü sırasıyla; 662 nüfuslu Leç, 402 nüfuslu Rudna ve 388 nüfuslu Gulvez köyleridir. Nüfus bakımından en küçük köyler ise 11 nüfusa sahip Çerevena Çarkva köyüdür. Çakova Nahiyesi'nin köylerini nüfus yoğunluklarına göre sıralayacak olursak şu durum ortaya çıkmaktadır. 1554 yılında 36 köyden 16'sının nüfusu 0-100 kişi aralığında, 14'ü 101-200 kişi aralığında, 1'i 201-300 kişi aralığında ve 5 köyün nüfusu da 301 ve üzeri nüfus yoğunluğuna sahiptir. Buradan da anlaşılacağı üzere 1554 yılında Çakova Nahiyesi'nde tabi köylerin yarısından fazlasının nüfusu 200 ve üzeri nüfusa sahiptir. Dolayısıyla nahie genelindeki köylerin çoğunluğu büyük köylerdir.

1569 yılında Çakova Nahiyesi'ne tabi 61 köyde toplam 8.701 kişi yaşamaktaydı. Bu dönemdeki tahrirde göre Çakova Nahiyesi'ndeki üç büyük köy sırasıyla; 373 nüfusa sahip Varşan, 353 nüfusa sahip Gulvez ve 338 nüfusa sahip Opadic köyleridir. Bir önceki tahrirde ilk üçte yer alan Leç ve Rudna köyleri bu dönemde sıralamaya girememiştir. Nahiyenin en küçük köyü ise yalnızca 4 hanenin kaydedildi Çoka köyüdür. Çakova Nahiyesi'nin köylerinin nüfus yoğunluk aralıklarına bakacak olursak; toplam 61 köyden 19 tanesinin 0-100 kişi aralığında, 30 tanesi 101-200 kişi aralığında, 8 tanesi 201-300 kişi aralığında ve 4 tanesi 301 ve üzeri nüfus aralığına sahip köyler olduğunu görülmektedir.

1579 yılı mufassal tahrir defterine göre Çakova Nahiyesi'ne tabi 68 köyde tahminen 11.619 kişi yaşamaktaydı. Çakova Nahiyesi'nin bu dönemde nüfus bakımından en kalabalık köyleri; 402 nüfuslu Opadic, 382 nüfuslu (diğer)Opadic ve 359 nüfuslu Rudna köyleridir. Bu dönemde nüfusu seyrek olan köyler ise 15'er nüfusa sahip Mali Selişte, Barnak ve Kareko Selişte'dir. Çakova Nahiyesi'nin 1579 yılındaki nüfus yoğunluk aralıklarına göz atacak olursak; 68 köyden 16 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 31 tanesinin 101-200 kişi aralığında, 16 tanesinin 201-300 kişi aralığında ve 5 tanesinin 301 ve üzeri nüfusa sahip köyler olduğu görülmektedir.

Tablo 46:
Çakova Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Çakova Nahiyesi	0-100 Kişi	16	19	16
	101-200 Kişi	14	30	31
	201-300 Kişi	1	8	16
	301 ve üzeri	5	4	5
	Toplam	36	61	68

Tablo 4.14'teki verilere göre Çakova Nahiyesi'ne tabi ve nüfusları 0-100 kişi ile 301 ve üzeri aralığında olan köy adeti 1554'ten 1579'a kadar büyük bir değişiklik olmayarak aynı kalmıştır. Ancak nüfusu 101-200 kişi ile 201-300 aralığındaki köylerin sayısı 1554'ten 1579'a kadar sürekli bir şekilde artmıştır. Tüm bu verilerden Çakova Nahiyesi'nin köylerinin genel olarak büyüdüğü ve nüfus yoğunluğunun 101-300 kişi aralığındaki köylerde toplandığı görülmektedir.

Köylerin sayısı 1554'te 36 iken 1569'da 61'e ve 1579'da da 68'e yükselmiştir. Nüfus artışından dolayı birçok mezraa köye dönüşmüş, 1569 ve 1579 yıllarında yeni köyler kurulmuştur.

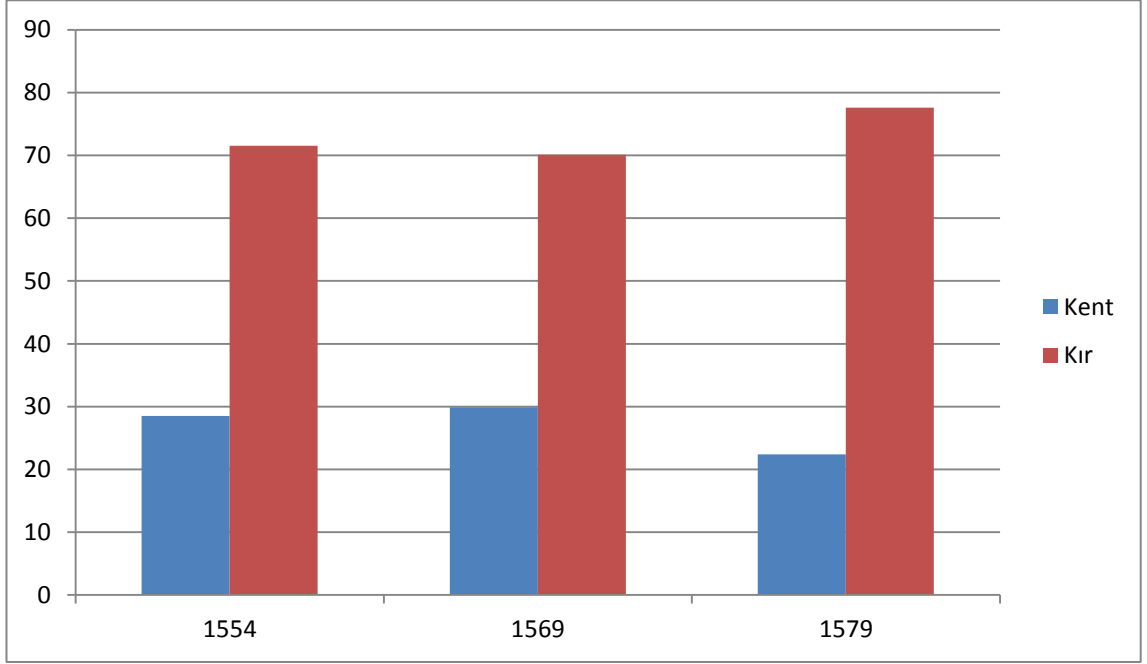
Yukarıda Çakova Nahiyesi'nin şehir ve köy nüfusu ayrı ayrı verilmiştir. Bu kısımda iki yerleşim biriminin yıllar içinde birbirine oranı ve toplamı verilecektir. Aşağıda Tablo 47.'de Çakova Nahiyesi'nin toplam nüfusu listelenmiştir.

Tablo 47:
Çakova Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Çakova Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	2.020	3.713	83,8	3.356	-9,6
Kır Nüfusu	5.055	8.701	72,1	11.619	33,5
Toplam	7.075	12.414	75,6	14.975	20,6

Çakova Nahiyesi'nin 1554 yılında toplam nüfusu 7.075 kişidir. 1569 yılında nahiyenin toplam nüfusu bir önceki döneme göre %75,6 oranında artarak 12.414 kişiye yükselmiştir. 1579 yılında son yapılan tahrirde de nahiyeye genelinde nüfus %20,6 artışla 14.975 kişiye ulaşmıştır.

Grafik 3:
Çakova Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

Çakova Nahiyesi'nin şehir ve kır nüfuslarının birbirine oranları grafik 3'te gösterilmiştir. Bu tabloya göre, 1554 yılında Çakova Nahiyesi'nin nüfusunun %28,5'i şehir merkezinde %71,5'i kırsal bölgelerde yaşamaktadır. 1569 yılında şehir merkezinin oranı %29,9'a yükselirken, kırsal bölgelerde bu oran %70,1'e gerilemiştir. Şehir nüfusunun en fazla olduğu dönem 1569'dur. 1579 yılındaki tahrir göre şehir nüfusu %22,4'ye gerilemiştir. Buna karşılık kırsal kesimde yaşayan nüfus oranı ise en yüksek orana ulaşarak %77,6'ya yükselmiştir.

Yukarıdaki grafikte kır-şehir nüfus oranının 1554 ve 1569 tahririnde birbirine yakın olduğunu görüyoruz. 1579 tahririnde kır nüfus oranı %77,6 'ya yükselmiştir. Bu durumun sebebi şehir nüfusu bir önceki döneme göre sabit kalırken, kır nüfusunda büyük bir nüfus artışının yaşanması olmuştur.

Çakova Nahiyesi, nüfus bakımından sancağın 3. büyük nahiyesidir. İskele, pazar ve panayırın varlığı şehirlerin ticaret gelirlerini artırdığı gibi, kırsal kesimde verimli ovaların olması ve halkın çoğunluğunun başta buğday, mahlut, şıra, kanare, hınzır gibi tarım ve hayvancılığın çeşitli kollarında uğraşması nahiyenin nüfusunun artmasında etkili olmuştur. Bu tahminin sayısal verilerine ekonomik bölümde etraflıca yer verilecektir.

4.3.4. Paçoova Nahiyesi

4.3.4.1. Paçoova Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Tımişvar Sancağı'na tabi Paçoova Nahiyesi'nde şehir olarak kabul ettiğimiz iki yerleşim birimi bulunmaktadır. Bunlardan ilki nahiyeye adını veren Paçoova, diğeri de Kovin'dir. Tablo 48'de bu iki şehrin nüfus miktarları gösterilmiştir.

Tablo 48:
Paçoova Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Paçoova Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Paçoova	969	916	-5,4	771	-15,8
2	Kovin	230	468	95	359	-23,2
	Toplam	1.199	1.384	15,4	1.130	-18,3

Nahiyeye ismini veren Paçoova varoşunun 1554 yılında yapılan ilk tahrirde nüfusu 969 kişidir. 1569 yılına gelindiğinde şehrin nüfusu bir önceki döneme göre %5,4'lük azalmayla 916 kişiye gerilemiştir. Paçoova şehrinde nüfus azalması 1579 yılında yapılan tahrir defterinin bize verdiği verilere dayanarak bu dönemde de devam etmiş, şehir nüfusu bir önceki döneme göre %15,8 oranında azalarak 771'e gerilemiştir.

Paçoova Nahiyesi'nin ikinci şehri olarak kabul ettiğimiz *Varoş-ı Kovin*'de ilk tahrir ile ikinci tahrir arasında yaklaşık %95'lik bir nüfus artışı görülmektedir. 1579 yılında Kovin şehrinin yaklaşık nüfusu 359 kişiye gerilemiştir.

4.3.4.2. Paçoova Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Yukarıda Paçoova Nahiyesi içerisindeki şehirlerin tahmini nüfusu anlatılmıştır. Şimdi nahiyeye tabi kırsal kesimin tahmini nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 49:
Paçoova Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Sakula	124	219	308
2	Ziruvan	-	137	248
3	Jel	199	237	355
4	Obahuk	179	247	309
5	Baranda	54	71	189
6	Yet	18	123	147
7	Sukarin	0	80	143
8	Zeldoş	-	0	107
9	Virati Gay	21	28	49
10	Kıralevinç	20	79	133
11	Birovik	-	83	146

12	Rekesto	85	87	140
13	Omolinc	69	45	70
14	Miramur	-	69	141
15	Radiviriste	70	170	402
16	Dolne Nadel	-	162	253
17	Polocipa	15	120	133
18	Kovazedic	33	28	6
19	İskocivpas	25	51	38
20	İstarceva	228	191	160
21	Veliko Balvaništa	135	114	246
22	Malo Balvaništa	-	75	107
23	Yenova	-	138	100
24	Preštova	230	185	180
25	Yabucce	-	186	150
26	Mali Govedarunc	-	123	147
27	Golugun	-	125	240
28	Sevi	-	46	95
29	Miterev Dol	35	107	209
30	Dolne Kurkoviņ	-	0	0
31	Ola	31	149	322
32	Hisarlık	178	0	0
33	Male Umolinc	-	27	76
34	Martica	10	69	196
35	Velika Nupola	190	134	136
36	Tirhan	170	56	82
37	Gurkeva	-	29	114
38	Drayinovinc (?)	-	23	0
39	Sedlar	65	0	0
40	Topula	132	0	72
41	Pordonovic	-	0	357
42	Handul Greda	-	36	83
43	Kovaçipa	-	-	27
44	Ravanda	-	-	63
45	Male Krepay	-	-	41
46	Burca	-	229	302
47	Uça	-	140	180
48	Dilaca	-	-	46
	Toplam	2.316	4.218	7.048

1554 yılında Paņçova Nahiyesi'nde 23 köyde 2.316 kişi yaşamaktaydı. En fazla nüfusa sahip olan köyler sırasıyla; 230 kişili Preštova, 228 kişili İstarceva ve 199 kişili Obahuk köyleridir. En az nüfusa sahip olan köyler ise sırasıyla; Martica 10 kişi ve Polocipa 15 kişiden oluşmaktadır. Paņçova Nahiyesi'nin köylerini nüfus yoğunluğuna göre sıralayacak olursak; 1554 yılında 23 köyden 14 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 7 tanesi 101-200 kişi aralığında ve 2 tanesi 201-300 kişi aralığındadır. Buradan da anlaşılacağı üzere 1554 yılında Paņçova Nahiyesi'ne tabi köylerin yarısından fazlasının nüfusu 100'ü geçmiyordu. Dolayısıyla nahiyeye genelindeki köylerin çoğunluğu küçük köylerdi.

1569 yılında Paçoova Nahiyesi'nin tahmini kır iskan nüfusu bir önceki döneme göre %82,1 oranında artarak 4.218 kişiye yükselmiştir. En fazla nüfusa sahip köyler sırasıyla; Obahuk 247 kişi, Jel 237 kişi ve Burca 229 kişi olarak hesaplanmıştır. Tahmini en az nüfusa sahip olan köyler ise Drayinovinc'de 23 kişi ve Male Umolinc'de 27 kişidir. Bu dönemde köy sayısı ve kırsal nüfus artış göstermiştir. Paçoova Nahiyesi'nin nüfus yoğunluk aralıklarına bakacak olursak; toplam 38 köyden 18 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 16 tanesi 101-200 kişi aralığında ve 4 tanesi de 201-300 kişi aralığındadır. Bu verileri bir önceki tahrirdeki verilerle kıyaslayacak olursak; 0-100 kişi aralığında olan köy sayısının 14'ten 18'e, 101-200 kişi aralığında olan köy sayısının 7'den 16'ya ve 201-300 kişi aralığındaki köy sayısının ise 2'den 4'e çıktığı görülmektedir. Zaten kır nüfusunun geneline baktığımızda bir önceki tahrirde Paçoova Nahiyesi'nin köylerinde 2.316 kişi yaşarken 1569 tahririnde bu nüfusun 1.902 kişi artarak 4.218 kişiye yükseldiğini görmekteyiz.

1579'daki son tahrirde de Paçoova Nahiyesi'ne tabi 44 köyde toplam 7.048 kişi yaşamaktadır. Bu dönemde nüfus bakımından en büyük üç köyü sırasıyla; 402 nüfuslu Radiviriste, 357 nüfuslu Pordonovic ve 355 nüfuslu Jel köyleridir.

Tablo 50:
Paçoova Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Paçoova Nahiyesi	0-100 Kişi	14	18	14
	101-200 Kişi	7	16	18
	201-300 Kişi	2	4	5
	301 ve üzeri	-	-	7
	Toplam	23	38	44

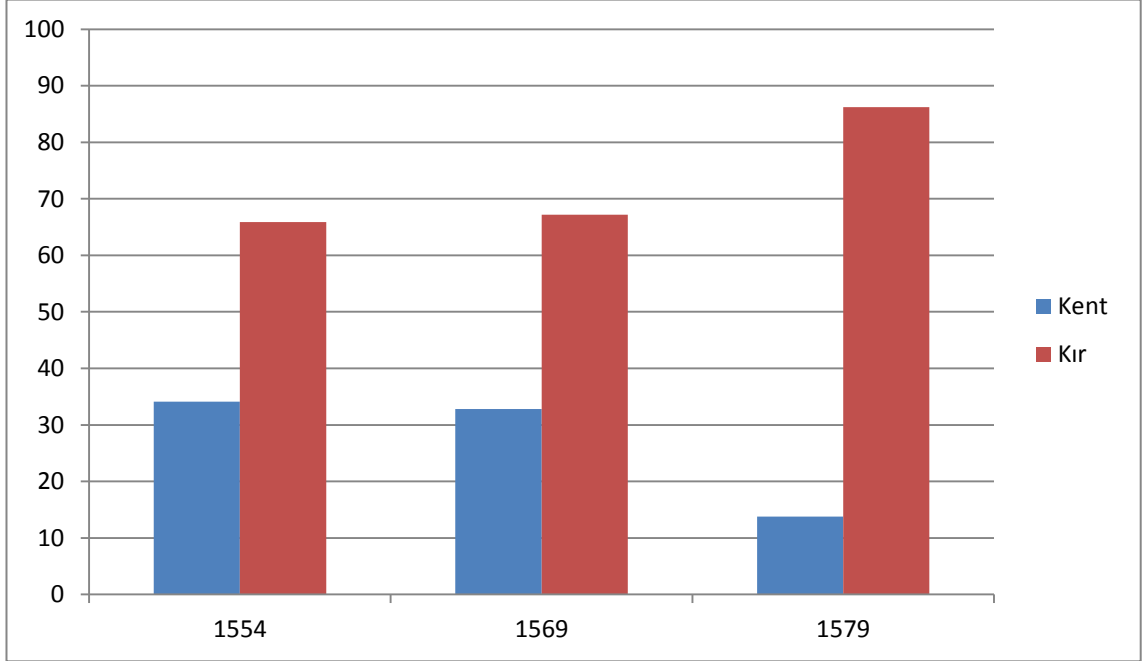
16.yüzyılın ikinci yarısında Paçoova Nahiyesi'ne tabi köylerin nüfusu ortalama 0-200 kişi aralığında yoğunlaşmaktadır. 1554'te 23 köy nüfus barındırırken bu sayı 1569 ve 1579'da sırasıyla 38 ve 44'e yükselmiştir. 1554 ve 1569 yıllarına ait tapu kayıtlarında 301 ve üzeri nüfusa sahip kırsal yerleşim yeri bulunmazken, 1579 sayımında 7 köyün nüfusunun 301 ve üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 51:
Pançova Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Pançova Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı &
Şehir Nüfusu	1.199	1.384	15,4	1.130	-18,3
Kır Nüfusu	2.316	4.218	82,1	7.048	67
Toplam	3.515	5.602	59,3	8.178	45,9

Pançova Nahiyesi'nin toplam nüfus artış oranı incelendiğinde; şehir nüfusunun gerilediği buna karşın kır nüfusunun ise sürekli arttığı görülmektedir. 1554 yılında nahiyenin toplam nüfusu 3.515 kişi iken, 1569 yılında bu sayı 5.602'ye yükselmiştir. 1579 yılında bir önceki tahrire göre nüfus sayısı %45,9 oranında artarak 8.178 kişiye yükselmiştir.

Grafik 4:
Pançova Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

Yukarıdaki grafikte Pançova Nahiyesi'nin şehir-kır nüfus oranı verilmiştir. 1554 ve 1569'da yapılan tahrirde şehir-kır oranı dengeliyken, 1579 tahririnde şehir nüfus oranında büyük bir düşüş görülmektedir. 1554-1569 yıllarında nahiyenin nüfusunun % 35'i şehirlerde yaşarken, bu oran 1579 yılında %14'e gerilemiştir. Sonuç olarak Pançova Nahiyesi'nde halkın çoğunluğunun kırdaki yaşadığı tespit edilmiştir.

4.3.5. Marcina Nahiyesi

4.3.5.1. Marcina Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Tımişvar Sancağı'na tabi Marcina Nahiyesi'nde şehir olarak ele alabileceğimiz yalnızca nahiyenin merkezi olan Marcina şehri vardır. Tablo 52.'de Marcina şehrinin çeşitli periyotlarda tahmini nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 52:
Marcina Nahiyesinin Tahmini Şehir Nüfusu

	Marcina nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Marcina	935	489	-47,7	404	-17,3
	Toplam	935	489	-47,7	404	-17,3

Tımişvar Sancağı'na bağlı Marcina Nahiyesi'nde varoş olarak adlandırılan aynı zaman da nahiyenin merkezi ve nahiyeye adını veren *Varoş-ı Marcina* bulunmaktadır. Bu şehrin 1554 yılında tahmini nüfusu 935 kişidir. 1569 yılında yapılan ikinci tahrirde nüfusu bir önceki döneme göre %47,7 oranında azalarak 489 kişiye gerilemiştir. 1579 yılında yapılan son tahrirde şehrin nüfusunun bir önceki döneme göre %17,3 oranında azalarak 404 kişiye gerilemiştir. Sonuç olarak 1554 yılından sonra çeşitli periyotlarda yapılan tahrirlerde Marcina şehir nüfusu azalış eğilimindedir.

4.3.5.2. Marcina Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Tablo 53'de Marcina Nahiyesi'nin kır nüfusu listelenmiştir.

Tablo 53:
Marcina Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Gostest	-	39	61
2	Herest	84	62	78
3	Ungul	48	24	18
4	Piresest	104	66	47
5	Vala Lupul	18	12	16
6	Direvdiya	-	144	107
7	Goncest	114	79	87
8	Belosest	60	27	26
9	Banas	70	51	23
10	Toplica	40	25	25
11	Kurtya(Kurtia)	183	102	112
12	Tomyest	140	69	59
13	Govozsdia(Gavozdia)	32	17	24
14	Homoştia(Homoşdia)	137	90	94
15	Bunulest	44	34	21
16	Merdest	112	87	77
17	Brayanest(Branieşt)	86	93	88

18	Natdrest	23	18	19
19	Krvina(Kırıvina)	103	91	41
20	Balest	114	18	14
21	Koşava	133	98	111
22	Gosest	110	76	88
23	Kirilis	70	42	44
24	Kuvejdin	44	12	15
25	Palosin	40	16	21
26	Sentest	153	116	129
27	Timohirest	135	124	116
28	Petros(Petrosa)	94	67	49
29	Zupanest	94	74	59
30	Tarnica	53	43	19
31	Brezeva(Brazova)	229	230	254
32	Romanest	187	145	148
33	Cokanest	54	26	32
34	Polona	80	52	44
35	Vadan	115	107	103
36	Mustest	13	17	7
37	Valenra	54	31	19
38	Serbin	62	55	44
39	Vac	59	61	75
40	Slavist	-	38	30
41	Trinest	24	48	47
42	Bordest	-	23	28
43	Lunka Laraga	13	23	6
44	Batest(Battiest)	26	77	102
45	Farkadiya	84	84	81
46	Ursul	23	28	28
47	Dingan	50	55	65
48	Farasest(Foraseset)	143	92	98
49	Maldest	44	17	12
50	Stoneyest	31	11	6
51	Gorna Nopata(?)	15	90	6
52	Boruskan	10	0	0
53	Komerinest	51	0	0
54	Onka Rivela	12	0	19
55	Mihoyest	15	58	15
56	Sentest	10	0	0
57	Sadisor	10	57	27
	Toplam	3.852	3.241	2.984

Marcina Nahiyesi'nin 1554 yılında 53 köyünün tahmini nüfusu 3.852 kişidir. En fazla nüfusa sahip köyler sırasıyla 229 kişiyle Brezeva ve 187 kişiyle Romanest'tir. En az nüfusa sahip olan köyler; onar kişinin yaşadığı Sadisor, Sentest ve Boruskan'dır.

1569 yılında nahiyenin kır nüfusu bir önceki döneme göre %15,8 oranında azalarak 3.241 kişiye gerilemiştir. En fazla nüfusa sahip olan köy ise 230 kişinin yaşadığı Brezeva'dır. 1579 yılında köy adedi 53'ten 54'e yükselmesinin rağmen toplam kır nüfusunun %7,9 azalarak 2.984 kişiye gerilemiştir. En fazla nüfusa sahip olan köy diğer yıllarda olduğu gibi 254 kişinin olduğu Brezeva'dır.

Tablo 54:
Marcina Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Marcina Nahiyesi	0-100 Kişi	37	46	45
	101-200 Kişi	15	6	8
	201-300 Kişi	1	1	1
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	53	53	54

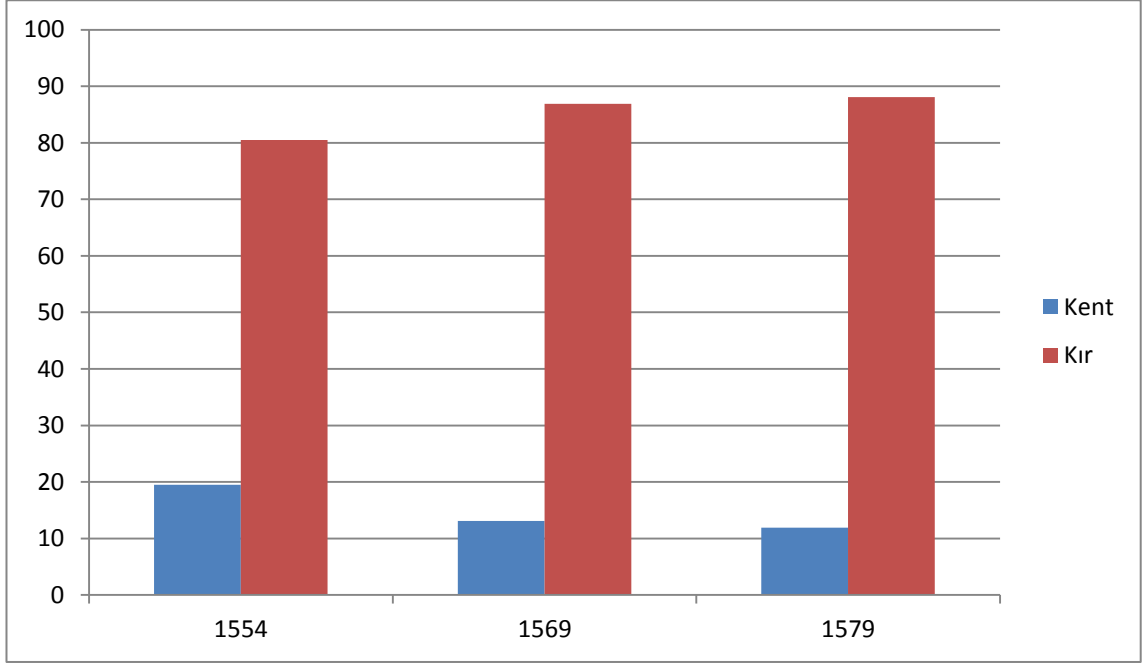
Marcina Nahiyesi'nin kır nüfus yoğunluğu incelendiğinde; muhtelif dönemlerde nüfusa sahip köylerin adetinde herhangi bir değişiklik görülmemektedir. 1554 yılında 15 köyün nüfus yoğunluğu 101-200 kişi arasında iken, 1569 yılında bu sayı 6 adete gerileyerek 46 köyün nüfusu 0-100 kişi aralığında yer almaktadır. 1569 yılından sonra Marcina kırsalında köylerin büyük çoğunluğunun nüfusu 0-100 kişi aralığında bulunmaktadır. Sonuç olarak Marcina kırsalında köy adeti sabit kalırken, bu köylerdeki nüfus gerilemeye başlamıştır. Nahiyeye kır iskân merkezlerinde 301 ve üzeri nüfusa sahip bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Bu durum Marcina Nahiyesi'nde kır iskân merkezlerinin düşük nüfus yoğunluğuna sahip yerleşim yerlerinden meydana geldiğini kanıtlamaktadır.

Tablo 55:
Marcina Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Marcina Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	935	489	-47,7	404	17,3
Kır Nüfusu	3.852	3.241	-15,8	2.984	-7,9
Toplam	4.787	3.730	-22	3.388	-9,1

Marcina Nahiyesi'nin 1554 yılında toplam tahmini nüfusu 4.787 kişidir. Nahiyenin 1569 yılında toplam nüfusu bir önceki döneme göre %22 oranında azalarak 3.730 kişiye gerilemiştir. 1579 yılı tahrir kayıtlarında nahiyenin toplam nüfusu bir önceki döneme göre %9,1 oranında azalarak 3.388 kişiye düşmüştür.

Grafik 5:
Marcina Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

1554 yılında nahiyenin genelinde nüfusun %80'i kırsal kesimde yaşarken, 1569 ve 1579 yıllarında bu oran, sırasıyla %88 ve %89'a yükselmiştir. Marcina Nahiyesi'nde halkın çoğunluğu diğer nahiyelerde olduğu gibi kırlarda ikamet etmektedir. Bu oran düzenli olarak her tahrirde artmaktadır.

4.3.6. Felnak Nahiyesi

4.3.6.1. Felnak Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

XVI. yüzyılın çeşitli dönemlerine ait tapu tahrir defterlerinden elde ettiğimiz veriler ışığında Felnak Nahiyesi'nin tahmini şehir nüfusu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 56:
Felnak Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Felnak Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Felnak	287	120	-58,1	182	51,6
Toplam	287	120	-58,1	182	51,6

Tımışvar Sancağı'nın nahiyesi olan Felnak'ta şehir olarak kabul ettiğimiz yalnızca nahiyenin merkezi olan Felnak bulunmaktadır. Bu kentin nüfusu birçok köyden az olmasına rağmen nahiyenin merkezi olarak burası seçilmiştir. 1554 yılında nüfusu 287 kişidir. 1569 yılında yapılan tahrirde kentin tahmini nüfusu 120 kişiye gerilemiş, 1579

yılında ise yükseliş göstererek 182 kişiye çıkmıştır. Son tahrirde nüfusu artmasına rağmen ilk tahrirdeki nüfusuna yaklaşamamıştır.

4.3.6.2. Felnak Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Felnak Nahiyesi'ne tabi köylerin XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerine ait tahmini nüfusu Tablo 57'de gösterilmiştir.

Tablo 57:
Felnak Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Odvorin	62	125	153
2	Tureghaz	661	208	254
3	Sag	172	244	280
4	Totin	148	184	209
5	Sekulsek	22	16	61
6	Nagfola	624	533	538
7	Telek	122	80	116
8	Asalnak	198	146	193
9	Monora	273	120	126
10	Mali Senpetre	92	149	136
11	Rohunca	62	43	0
12	Budurug	42	73	121
13	Sendimitre	54	55	62
14	Kerekit	398	291	287
15	Badirluk	294	153	193
16	Novak	215	171	179
17	Zaderluk	325	196	206
18	Cofronya	39	68	135
19	Opanica	85	100	124
20	Selevoj	537	329	381
21	Pokostelek	192	72	103
22	Vinga	156	183	199
	Toplam	4.773	3.539	4.056

1554 yılında Felnak Nahiyesi'ne tabi 22 köyde tahminen 4.773 kişi yaşamaktaydı. En fazla nüfuslu köyler sırasıyla; 661 kişiyle Tureghaz, 624 kişiyle Nagfola ve 537 kişiyle Selevoj'dur. En az nüfusa sahip olan köyler 22 kişiye sahip Sekulsek ve 39 kişiye sahip Cofronya'dır.

1569 yılında nahije genelinde kır iskan nüfusu önceki döneme göre %25,8 oranında gerilemiştir. 1569 yılında nahije kırsalında tahminen 3.539 kişi yaşamaktadır. En fazla nüfusa sahip olan köyler 533 nüfuslu Nagfola ve 291 nüfuslu Kerekit'dir. Bir önceki tahrirde en fazla nüfusa sahip olan Tureghaz ve Selevoj'ın bu dönemde nüfusları oldukça gerilemiştir. En az nüfusa sahip köy tahrir defterlerinde 16 kişinin yazıldığı Sekulsek'tir

1579 yılında kır iskan merkezlerinde toplam kır nüfusu %14,6 oranında artarak, 4.056 kişiye ulaşmıştır. En fazla nüfusa sahip olan yerleşim yeri, önceki tahrirde olduğu gibi 538 kişinin yaşadığı Nagfola'dır. En az nüfuslu köy 61 kişinin yaşadığı Sekulsek'tir. 1554-1579 yılları arasında yapılan üç tahrirde 25 yıllık zaman periyodunda Felnak kırsalının toplam nüfusu %15 oranında gerilediği tespit edilmiştir.

Tablo 58:
Felnak Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Felnak Nahiyesi	0-100 Kişi	8	7	2
	101-200 Kişi	6	10	12
	201-300 Kişi	3	3	5
	301 ve üzeri	5	2	2
	Toplam	22	22	21

Felnak Nahiyesi'nin köylerinin çoğunluğunun nüfus yoğunluğu 0-200 kişi arasındadır. 1554 yılında 0-200 kişiye sahip 14 köy bulunurken, 1569 yılında nüfusun azalması sonucunda bu oran 17 köye yükselmiştir. 1579 yılında nüfusun artmasıyla birlikte 0-200 nüfusa sahip köy sayısı yeniden 14'e düşmüştür. 301 ve üzeri nüfusa sahip köyleri incelendiğinde 1554 yılında 5 köy bulunurken, bundan sonraki yıllarda 2 köye düşmüştür.

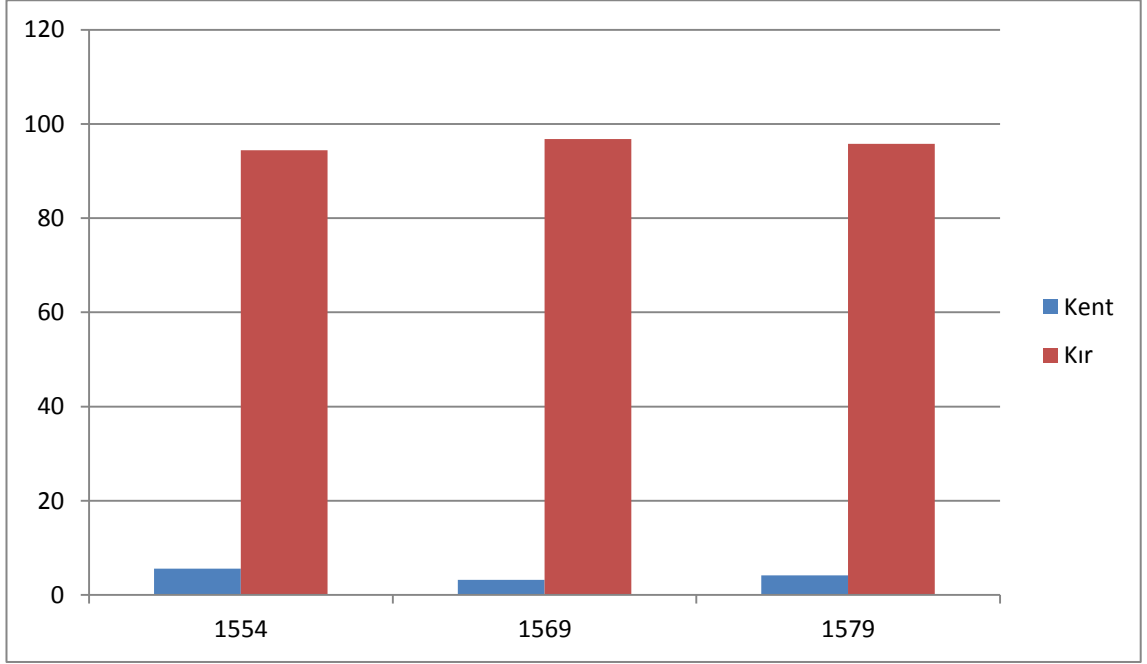
XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait tapu tahrir defterlerine dayanarak Felnak Nahiyesi'nin şehir ve köy nüfusunun toplamı Tablo 59'da verilmiştir.

Tablo 59:
Felnak Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Felnak Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış oranı %	1579	Nüfus artış oranı %
Şehir Nüfusu	287	120	-58,1	182	51,6
Kır Nüfusu	4.773	3.539	-25,8	4.056	14,6
Toplam	5.060	3.659	-27,6	4.238	18,8

Felnak Nahiyesi'nin 1554 yılında toplam nüfusu 5.060 kişi, 1569 yılında 3.659 kişi ve 1579 yılında 4.238 kişidir. Felnak Nahiyesi'nin şehir ve kır nüfuslarını birbiriyle kıyasladığımızda şehir nüfusunun 1554 yılından 1569 yılına kadar azaldığı bu yıldan sonra ise yükseldiği tespit edilmiştir.

Grafik 6:
Felnak Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

Felnak Nahiyesi'nin şehir ve kır nüfuslarının birbirine oranlarını vermek yerinde olacaktır. Buna göre 1554 yılında Felnak Nahiyesi'nin nüfusunun %5,6'sı şehir merkezinde, %94,4'ü ise kırsal kesimde yaşamaktadır. 1569 yılında şehir nüfusunun oranı %3,2'ye gerilerken, kır nüfusunun oranı %96,8'e yükselmiştir. Zaten az önce belirttiğimiz gibi şehir nüfusunun en fazla olduğu dönem 1554'tür. Son tahrir çalışmasının yapıldığı 1579 yılına baktığımızda halkın %4,2'si şehir merkezinde %95,8'i kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Bu veriler bize Felnak Nahiyesi'nde halkın büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığını, tarım ve hayvancılıkla uğraştığını göstermektedir.

4.3.7. Bozor Nahiyesi

4.3.7.1. Bozor Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Bozor Nahiyesi'nin XVI. yüzyılın çeşitli periyotlarında tapu tahrir defterlerine dayanarak tahmini şehir nüfusu Tablo 60'da listelenmiştir.

Tablo 60:
Bozor Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Bozor	349	168	-51,8	207	23,2

Bozor şehrinin 1554 yılında toplam nüfusu 349 kişidir. 1569 yılında tamamlanan ikinci tahrirde şehrin nüfusu %51,8 oranında gerileyerek 168 kişiye düşmüştür. 1579 yılında bir önceki kayıtlara göre nahiyenin şehir nüfusu %23,2 oranında artarak 207 kişiye yükselmiştir.

4.3.7.2. Bozor Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Bozor şehir merkezinin nüfusunu yukarıda gösterilmiştir. Sırada nahiyeye tabi köylerin tahmini nüfusu ortaya konulmuştur. Tablo 61'de Bozor Nahiyesi'nin tahmini köy nüfusu listelenmiştir.

Tablo 61:
Bozor Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Zsupan(Zsuppany)	65	58	36
2	Kaparlu	74	29	42
3	Pucum	35	29	21
4	Kitest	36	34	30
5	Puya	10	32	21
6	Szecszen(Szecsény)	53	55	61
7	Sordok	134	122	148
8	Dolne Bukovac	67	70	87
9	Gorne Bukovac	51	38	35
10	Botunest	71	57	64
11	Sedriyas(Szudriaş)	56	49	40
12	Pogonest(Pogoneşti)	80	57	75
13	Birla(Birna)	33	24	29
14	Sekin	57	40	42
15	Sepen (?)	39	23	7
16	Bandest	88	40	35
17	Bosiset	-	12	12
18	Saraz	118	92	114
19	Belosest	-	12	13
20	Facatsel	16	17	19
21	Gruset	58	0	25
22	Peperik	73	10	14
23	Dirnova	50	12	26
24	Butest	25	0	7
25	Stoyesin	30	0	0
26	Burdisiya	30	0	0
27	Kirla	33	0	0
28	Rucnos	42	0	14
29	Serazel	-	13	0
30	Koest	-	0	0
	Toplam	1.424	925	1.017

Bozor kırsalında 1554 yılında 26 köyde tahmini 1.424 kişi yaşamaktaydı. En fazla nüfusa sahip olan köyler 134 kişinin yaşadığı Sordok ve 118 kişinin yaşadığı Saraz'dır.

Bu iki köy haricinde 101 ve üzeri nüfusa sahip köy bulunmamaktadır. 1554 yılında Bozor Nahiyesi'nin köyleri düşük nüfusa sahip iskan merkezleridir.

1569 yılında nahiyenin köy nüfusunun azalması kırsal iskan merkezlerinin sayısına da yansımış, 1554 yılında nüfusa sahip 26 köy bulunurken, 1569 yılında bu sayı 23'e gerilemiştir. Nüfusu 100 ve üzeri olan tek köy bir önceki tahrirde olduğu gibi 122 kişiye sahip olan Sordok'tur.

1579 yılında nahiyenin kırsal alanında bir önceki tahrir defterine göre %9,9 nüfus artışıyla nahiyenin kırsal nüfusu 1.017 kişiye yükselmiştir. 148 kişiye sahip Sordok yine nahiyenin en fazla nüfusa sahip kır iskân merkezidir.

Tablo 62:
Bozor Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Bozor Nahiyesi	0-100 Kişi	24	22	23
	101-200 Kişi	2	1	2
	201-300 Kişi	-	-	-
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	26	23	25

Bozor Nahiyesi'nde 1554 yılında 26 köy nüfusa sahipken 1569 yılında 2 yeni köy hariç ez-defter olarak kayıt olunurken, 5 köy ise nüfuslarını kaybederek mezraa statüsüne gerilemiştir. Bu durum, tahrir defterlerinden çıkarttığımız sonuca göre 1579 yılında da devam etmiştir. Bozor kırsalında 201 ve üzeri nüfusa sahip herhangi bir köy bulunmamaktadır. Bu durum Bozor Nahiyesi'nin nüfus miktarının çok düşük olduğunun da bir göstergesidir.

Bozor Nahiyesi'nin şehir ve köylerindeki nüfusun toplamı Tablo 63'de verilmiştir.

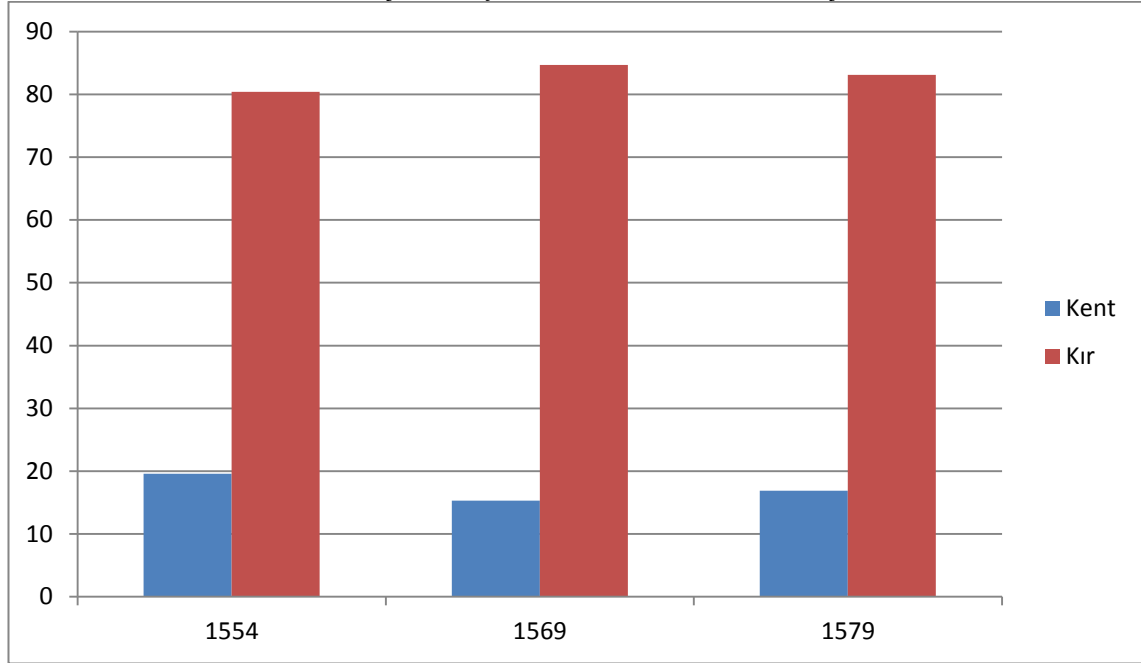
Tablo 63:
Bozor Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Bozor Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	349	168	-51,8	207	23,2
Kır Nüfusu	1.424	925	-35	1.017	9,9
Toplam	1.773	1.093	-38,3	1.224	11,9

Bozor Nahiyesi'nin tahmini toplam nüfusu 1554 yılında 1.773 kişi, 1569 yılında 1.093 kişi ve 1579 yılında 1.224 kişidir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere; Bozor'un toplam nüfusu 1554-1569 yılları arasındagerilerken 1579 yılında tekrar yükselişe geçmiştir. Bozor'un şehir merkezindeki nüfusu, kır nüfusuyla kıyaslanamayacak kadar az olduğu

görülmektedir. Bunun nedeni muhtemelen Bozor bölgesinde bol miktarda tarım ve hayvancılıkla uğraşan kır nüfusunun yaşamasıdır. Zira Tımişvar bölgesinde coğrafi yapının kırsal yaşam şartlarına oldukça elverişli olması, şehir merkezlerinin askeri garnizonların gölgesi altında kalmış olması kırsal nüfusun artmasına neden olmuştur.

Grafik 7:
Bozor Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

Yukarıdaki grafikte Bozor Nahiyesi'nin Şehir-kır nüfus oranı gösterilmiştir. Sancağın genelinde olduğu gibi Bozor Nahiyesi'nde de halkın %80'inin üzerinde kırsal alanda yaşadığı tespit edilmiştir.

4.3.8. Bogca Nahiyesi

4.3.8.1. Bogca Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Tımişvar Sancağı'na tabi Bogca Nahiyesi'nde şehir olarak ele alabileceğimiz iki yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlardan ilki nahiyeye adını veren Bogca, diğeri Krasova'dır.

Tablo 64:
Bogca Nahiyesinin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Bogca	1.402	824	-41,2	550	-33,2
2	Krasova	801	967	20,2	1.020	5,4
	Toplam	2.203	1.791	-18,7	1.570	-12,3

1554 yılında Boğca şehir merkezinin tahmini nüfusu 1402 kişidir. 15 yıl sonra yapılan ikinci tahrirde göre şehir nüfusu bir önceki döneme göre %41,2 oranında azalarak 824 kişiye gerilemiştir. Bölgenin son tahrir çalışmasının yapıldığı 1579 yılında Bogca şehir nüfusu %33,2 oranında gerileyerek 550 kişiye düşmüştür.

Boğca Nahiyesi'nin ikinci şehri Karasova'nın nüfus miktarı Bogca'nın aksine iki tahrirde de artış göstermiştir. 1569 tahririnde %20,2 ile 967 kişiye, 1579 tahririnde de %5,4 oranında artarak 1.020 kişiye yükselmiştir.

4.3.8.2. Bogca Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Bogca Nahiyesi'nin şehir nüfusu yukarıda incelenmiştir. Bu bölümde nahiyeye tabi köylerin tahmini nüfusu ele alınacaktır.

Tablo 65:
Bogca Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Benyesine	100	0	-
2	Kertenes	107	254	263
3	Bodinu Seliste	45	-	-
4	Racica	104	95	67
5	Kalnik(Kölnik)	210	138	95
6	Ceronc	124	39	62
7	Ravna	390	181	101
8	Szidovin(schdovin)	31	20	0
9	Socan	160	54	82
10	Hegreves	391	62	92
11	Doklen(Doklin)	178	67	66
12	Benes(Biniş)	126	163	104
13	Firtuk	43	54	97
14	Manhava(?)	92	63	42
15	Vasilova	208	106	110
16	Mala Petka(kubur)	61	33	39
17	Bela Reka	45	0	0
18	Bratova	-	0	0
19	Doman	64	49	26
20	Prulaz	60	38	49
21	Bac	46	17	0
22	Babina Seliste	19	12	46
23	Arahas	-	15	0
24	Dulo	0	0	11
	Toplam	2.604	1.460	1.352

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 1554 yılında Bogca Nahiyesi'de 11 kır iskan merkezinde tahminen 2.604 kişi yaşamaktaydı. Tahrir defterlerinde nüfusun etnik menşei hakkında bilgi yer almamaktadır. 1554 yılında Bogca Nahiyesi'nin kırsal kesiminde en fazla nüfusa sahip köyler sırasıyla; 391 kişinin kayıtlı olduğu Hegreves

ve 390 kişinin yaşadığı Ravna'dır. En az nüfusa sahip köyler ise; 19 kişi ile Babina Selista ve 31 kişi ile Zidovin'dir. 1554 yılında Bogca Nahiyesi'nde köylerin nüfus yoğunluğu 0-200 kişi aralığındadır.

1569 yılı mufassal tahrir defterine göre Boğca'nın toplam 19 köyünde 1.460 kişi yaşamaktaydı. Bu dönemde Boğca'nın nüfus yönünden en büyük üç birimi sırasıyla Kertenek, Ravna ve Benes köyleridir. Kertenek, Kalnik, Ravna ile Vasilova'nın nüfuslarının sürekli değişerek hızlı bir şekilde azalıp arttığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bundan dolayı da bazen en fazla nüfus Ravna'da iken bazen de Kertenek'de bulunmaktadır. 1569 yılında Boğca'nın en küçük köyü 2 hane ve 2 kişilik nüfus ile yine Babina Seliste köyüdür. 1569 yılında iki köy nüfuslarını kaybederek mezraya dönüşmüştür. Bu dönemde köylerin nüfus yoğunlukları incelendiğinde; 19 köyden 14 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 4 tanesinin nüfusu 101-200 kişi aralığında ve 1 tanesi 201-300 kişi aralığındaydı. Nüfusu 300 kişiden fazla olan köy bulunmamaktadır.

1579 yılında Bogca Nahiyesi'nde 17 köyde 1.352 kişi yaşamaktadır. Bu dönemde en fazla nüfusu bulunan köyler; 263 kişinin yaşadığı Kerteles ve 110 kişinin kaydedildiği Vasilova'dır. En az nüfusa sahip olan köyler sırasıyla; 11 kişi ile Dulo ve 26 kişi ile Doman'dır. 1579 yılında Bogca Nahiyesi'nin nüfus yoğunluğu incelendiğinde 0-100 kişi aralığında 13 köy bulunurken, 101-200 kişi aralığında 3 köy ve 201-300 kişi aralığında 1 köy vardır. 301 ve üzeri nüfusa sahip kayıtlı köy bulunmamaktadır.

Tablo 66:
Bogca Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Bogca Nahiyesi	0-100 Kişi	11	14	13
	101-200 Kişi	6	4	3
	201-300 Kişi	2	1	1
	301 ve üzeri	2	-	-
	Toplam	21	19	17

Yukarıdaki tabloda yer alan verilere göre; Bogca Nahiyesi'ne tabi ve nüfusu 0-100 kişi aralığında yer alan köylerin sayısı 1554 yılında 11 iken bu sayı 1569 yılında 14'e çıkmış, 1579 yılında ise 13'e düşmüştür. Nahiyenin 101-200 kişi aralığında nüfusa sahip köyleri 1554 yılında 6 iken, 1569 yılında 4'e, 1579 yılında 3'e gerilemiştir. Nüfus yoğunluğunda gerileme 201-300 ve 301 ve üzeri nüfus yoğunluğuna sahip köy sayılarında da devam etmiştir. 1554 yılında 201-300 kişinin yaşadığı yalnızca 2 köy

bulunurken, 1569 ve 1579 yılında ise yalnızca 1 köy bu özelliğe sahiptir. Son olarak 301 ve üzeri nüfus yoğunluğuna sahip yerleşim yerlerine baktığımızda 1554 yılında 2 köy bu özelliğe sahipken, daha sonraki tahrir kayıtlarına göre bu nüfus yoğunluğunu yakalayabilen bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Sonuç olarak Bogca Nahiyesi'ne tabi köylerin sayısında ve bu köylerin nüfus yoğunluğunda periyotlar içerisinde azalma görülmektedir.

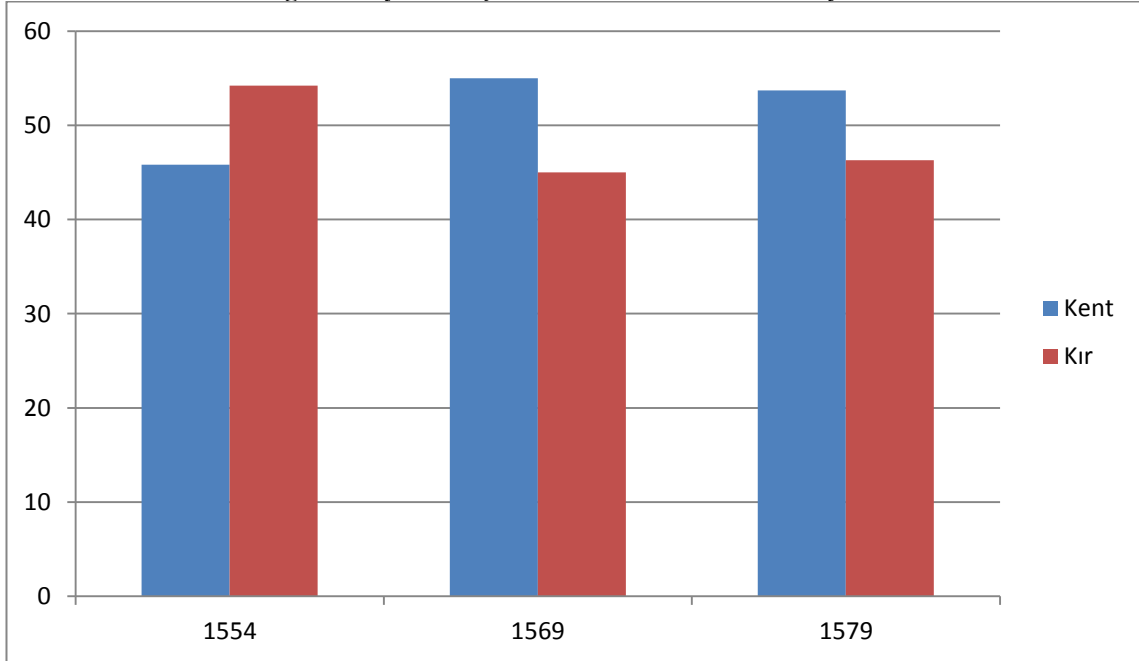
XVI. yüzyılda Bogca Nahiyesi'nin şehir ve köy nüfusunun toplamı Tablo 67'de listelenmiştir.

Tablo 67:
Bogca Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Bogca Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	2.203	1.791	-18,7	1.570	-12,3
Kır Nüfusu	2.604	1.460	-43,9	1.352	-7,3
Toplam	4.807	3.251	-32,3	2.922	-10,1

Bogca Nahiyesi'nin toplam nüfusu 1554-1569 yılları arasında %32,3 oranında azalarak 3.251 kişiye gerilemiş, son tahrirde de %10,1 oranında gerileyerek 2.922 kişiye düşmüştür. Boğca Nahiyesi'nin toplam nüfusu 1554-1579 tarihleri arasındaki tahrir kayıtlarında düşüş göstermektedir.

Grafik 8:
Bogca Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

1554 yılında kır nüfus oranı şehirlerden yüksekken, 1569 ve 1579 tahrirlerinde bir azalma olmuştur. Bu duruma Bogca Nahiyesi'nde halkın çoğunluğunu şehirlerde yaşamaktadır.

4.3.9. İktar Nahiyesi

4.3.9.1. İktar Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

XVI. yüzyılın çeşitli dönemlerine ait tapu tahrir defterlerine dayanarak İktar Nahiyesi'nin şehir nüfusunu bu bölümde ele alacağız. İktar Nahiyesi'ne tabi şehir olarak kabul ettiğimiz yalnızca nahiyenin merkezi ve nahiyeye adını veren İktar şehrinin tahmini nüfusu ortaya konulmuştur.

Tablo 68:
İktar Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	İktar	427	191	-55,2	230	20,4
	Toplam	427	191	-55,2	230	20,4

Tımişvar Sancağı'na bağlı İktar Nahiyesi'nde şehir olarak nahiyeye adını veren İktar şehri bulunmaktadır. Tahrir defterlerinde şehir merkezi olan İktar'da herhangi bir mahalle adı kaydedilmemiştir. 1554 yılında İktar varoşunda toplam 427 kişi ikamet etmektedir. 1569 yılında şehrin nüfusu yarı yarıya azalarak 191 kişiye gerilemiştir. Bölgenin son tahrir çalışmasının yapıldığı 1579 yılında şehir nüfusu 230 kişiye yükselmiştir.

4.3.9.2. İktar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

İktar şehir merkezinin tahmini nüfusu incelenmiştir, bu bölümde nahiyeye kırsalında tahmini nüfus miktarı çalışılmıştır. Tablo 69'da İktar Nahiyesi'nin tahmini kır nüfusu listelenmiştir.

Tablo 69:
İktar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Sladovice	216	42	42
2	Sustara(Sustra)	245	165	149
3	Köstelek	157	104	104
4	Kralovac	150	85	99
5	Hersova	146	86	85
6	Hrabovic	65	57	46
7	Gorna Rakasac	81	49	56

8	Dolni Rakasac	94	51	58
9	Draganova	151	115	111
10	Klicsova	197	134	126
11	Susam	114	67	68
12	Susanovecz	205	161	148
13	Topolovc	36	25	6
14	Kerence	47	27	23
15	Heleg	148	98	41
16	Ohaba	486	107	212
17	Belinc	273	128	180
18	Koruska	184	41	87
19	İret	74	50	41
20	Budinc	39	49	45
21	Liketes	95	23	6
22	Lukarovc(Lukarec)	71	39	42
23	Feketar	146	91	55
24	Kizetova	46	0	0
25	Barra	55	0	24
26	Cura	115	50	6
27	Kosmac	27	0	0
28	Posakastil	794	111	203
29	Zsabar	168	80	80
	Toplam	4.625	2.035	2.143

Mevcut tahrir defterlerine göre İktar Nahiyesi'nde hem şehirlerde hem de kırsal kesimde nüfusun azaldığı tespit edilmiştir. 1554 yılında kır iskân merkezlerinde 29 köyde 4.625 kişi yaşamaktadır. Bu yılda en fazla nüfusa sahip olan köyler sırasıyla; 794 kişi ile Posakastil ile 486 kişi ile Ohaba'dır. En az nüfusa sahip olan köyler de 27 kişi ile Kosmac ve 36 kişi ile Topolovic'dir. 1554 yılında köylerin nüfus yoğunluğu incelendiğinde 29 köyün 23'ünün nüfusu 0-200 kişi aralığında, 4'ünün nüfusu 201-300 kişi aralığındadır. 301 ve üzeri nüfusa sahip yalnızca 2 köy bulunmaktadır.

1569 yılı tahrir kayıtlarına göre; İktar Nahiyesi'ne tabi 26 köyde toplam 2.035 kişi yaşamaktadır. Bu dönemde İktar Nahiyesi'nin nüfus bakımından en büyük üç köyü sırasıyla; 165 nüfuslu Sustura, 161 nüfuslu Sisanovic ve 134 nüfuslu Klicsova köyleridir. En az nüfusun olduğu köyler ise 23 kişinin yaşadığı Liketes ile 25 kişinin yaşadığı Topolovic'dir. İktar Nahiyesi'nin 1569 yılındaki köy nüfus yoğunluğu şöyledir; 26 adet köyden 18 tanesinin nüfusu 0-100 kişi aralığında ve 8 tanesinin nüfusu 101-200 kişi aralığındadır. 1569 yılında İktar Nahiyesine tabi köyler, nüfusunun yarısından fazlasını kaybetmiştir.

1579 yılında yapılan tahrirde İktar Nahiyesi'nde 27 köy de 2.143 kişi yaşamaktadır. En fazla nüfusa sahip olan köyler 212 kişi ile Ohaba ve 203 kişi ile Posakastil'dir. En az nüfusa sahip olan köyler 6 kişinin yaşadığı Cura ve Topolovic'dir. İktar Nahiyesi'nin

kır iskân nüfus yoğunluğu incelendiğinde; 27 köyden 25'inin nüfusu 0-200 kişi aralığındadır. Bu dönemde 2 köyün nüfusu 201-300 kişi aralığındadır.

Tablo 70:
İktar Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
İktar Nahiyesi	0-100 Kişi	12	18	19
	101-200 Kişi	11	8	6
	201-300 Kişi	4	-	2
	301 ve üzeri	2	-	-
	Toplam	29	26	27

İktar Nahiyesi'nin köy nüfus yoğunluğu incelendiğinde 1554'te 29 olan köy sayısının 1569 da 26'ya düştüğü, 3 köyün nüfusunu kaybederek mezraya dönüşmüştür.⁶¹⁸

İktar Nahiyesi'nin şehir ve kır nüfusunun birleşeni aşağıda Tablo 71'de gösterilmiştir.

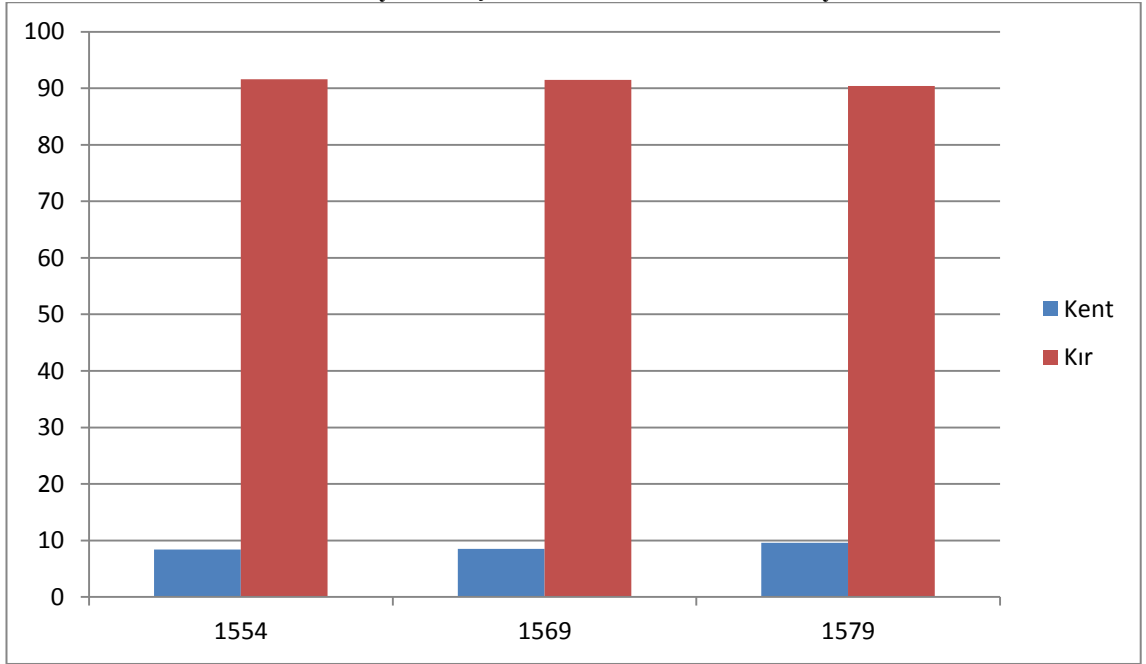
Tablo 71:
İktar Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

İktar Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	427	191	-55,2	230	20,4
Kır Nüfusu	4.625	2.035	-56	2.143	5,3
Toplam	5.052	2.226	-55,9	2.373	6,6

Nahiyenin genel nüfusu 1554'te 5.052 kişiden 1569'da %55,9 azalarak 2.226 kişiye gerilemiştir. 1579 tahririnde toplam nüfusta %6,6'lık bir artış olmuştur. 1579 yılında nüfus artışına rağmen 1554 tarihinden 1579 tarihine kadar geçen 25 yıllık süreçte %53'lük bir gerileme toplam nüfusta yaşanmıştır.

⁶¹⁸ Karye-i Kizetova, Karye-i Bara ve Karye-i Kosmac.

Grafik 9:
İktar Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

İktar Nahiyesi'nin şehir-kır nüfus oranını karşılaştırdığımızda kır nüfus oranı şehir nüfus oranının oldukça üstündedir. 1554-1579 yılları arasında halkın %90'ının kırsal kesimde yaşadığı tespit edilmiştir.

4.3.10. Tırgovišta Nahiyesi

4.3.10.1. Tırgovišta Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Tablo 72'de Tırgovišta Nahiyesi'nde yer alan, ayrıca nahiyeye de adını veren Tırgovišta şehrinin nüfus miktarı listelenmiştir.

Tablo 72:
Tırgovišta Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Tırgovišta	509	216	-57,5	177	-18
	Toplam	509	216	-57,5	177	-18

Tırgovišta şehir merkezinin 1554 yılında tahmini nüfusu 509 kişidir. 1569 yılına gelindiğinde şehirde büyük bir nüfus azalması tespit edilmiştir. Bir önceki tahrir göre şehrin nüfusu %57,5 azalarak 216 kişiye gerilemiştir. Şehir nüfusu 1579 yılında da gerilemeye devam etmiş, son tahrirde bir önceki tahrir göre %18'lik azalmayla 177 kişiye düşmüştür.

4.3.10.2. Tırgovišta Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Tablo 73'de Tırgovišta Nahiyesi'nin tahmini kır nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 73:
Tırgovišta Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Köy	Hasyag	208	162	195
2	Köy	Boputin	47	0	6
3	Köy	Dragotic	13	0	0
4	Köy	Bukorovic	114	57	78
5	Köy	Klanovac	42	32	33
6	Köy	Borzos	80	59	73
7	Köy	Voksilic	72	57	48
8	Köy	Oprsic	45	37	32
9	Köy	Mosnica	238	178	165
10	Köy	Susina	12	22	13
11	Köy	Yalinc	144	48	63
12	Köy	Rakovic	50	21	6
13	Köy	Bapsa	163	113	113
14	Köy	Sulinc	66	59	53
15	Köy	Krestinc	126	80	67
16	Köy	İstari Tırgovišta	113	102	86
17	Köy	Fadimeg	92	65	66
18	Köy	Bilasovic	57	38	27
19	Köy	Ohalic	87	87	36
20	Köy	Nekeris	58	61	52
21	Köy	Kutina	85	23	36
22	Köy	Stradic	51	26	30
23	Köy	Bandiya	61	22	17
24	Köy	Butosovic	86	49	42
25	Köy	Varadinc	94	58	45
26	Köy	Gorni Koncinc	61	0	0
27	Köy	Mali Koncinc	39	0	0
28	Köy	Slavic	33	16	6
29	Köy	Pakaviya	90	38	51
30	Köy	Muskuva	47	12	12
31	Köy	Roykinc	78	0	7
32	Köy	Gurgudiya	43	24	30
33	Köy	İzevic	25	0	0
34	Köy	Daradiya	63	0	0
35	Köy	Buka	74	0	0
36	Köy	Beloberaska	25	0	0
	Toplam		2.782	1.546	1.488

1554 yılında Tırgovišta Nahiyesi'ne tabi 36 köyde 2.782 kişi yaşamaktaydı. Tırgovišta Nahiyesi'nin nüfus yoğunluğu bakımından en büyük üç köyü sırasıyla; 238 nüfuslu Mosnica, 208 nüfuslu Hasyag ve 163 nüfuslu Bapsa köyleridir. Nüfus bakımından en küçük köyler ise 12 nüfuslu Susina ve 13 nüfuslu Dragotic köyleridir. Tırgovišta Nahiyesi'nin köylerini nüfus bakımından sıralayacak olursak; 36 köyün 29'unun nüfusu 0-100 kişi aralığında, 5'inin 101-200 kişi aralığında ve 2'sinin 201-300 kişi

aralığındadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Tırgovišta Nahiyesi'ne tabi köylerin yarısından fazlasının nüfusu 100'ü geçmiyordu. Dolayısıyla nahije genelinde köylerin çoğunluğu küçük köylerdi.

1569 yılında Tırgovišta Nahiyesi'ne tabi 27 köyde toplam 1.546 kişi yaşamaktaydı. Bu dönemdeki tahrirde, 9 köy nüfuslarını kaybederek, mezraa olarak kaydedilmiştir. Nahiyenin en büyük üç birimi sırasıyla; 178 nüfuslu Mosnica, 162 nüfuslu Hasyag ve 113 nüfuslu Bapsa köyleridir. En az nüfusa sahip köyler ise; 12 nüfuslu Muskuva ve 16 nüfuslu Slavic köyleridir. Nahiyenin nüfus yoğunluğuna bakacak olursak; 27 köyden 23'ünün nüfusu 0-100 kişi aralığında, 4 köyün 101-200 kişi aralığındadır. Buradan da Tırgovišta Nahiyesi'ndeki köylerin giderek küçüldüğü, nüfuslarının azaldığı anlaşılmaktadır.

1579 yılı tahrir kayıtlarına göre, Tırgovišta Nahiyesi'ne tabi 29 köyde toplam nüfus 1.488 kişidir. Bu dönemde en fazla nüfusa sahip köyler; 195 nüfuslu Hasyag, 165 Mosnica ve 113 nüfuslu Bapsa köyleridir. En az nüfusa sahip köyler ise; 6 kişinin yaşadığı Boputin, Rakovic ve Slavic'dir. Tırgovišta Nahiyesi'nin 1579 yılındaki köy nüfus yoğunluğu şöyledir: Toplam 29 köyden 26'sı 0-100 kişi aralığında ve 3'ü 101-200 kişi aralığındadır.

Tablo 74:
Tırgovišta Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Tırgovišta Nahiyesi	0-100 Kişi	29	23	26
	101-200 Kişi	5	4	3
	201-300 Kişi	2	-	-
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	36	27	29

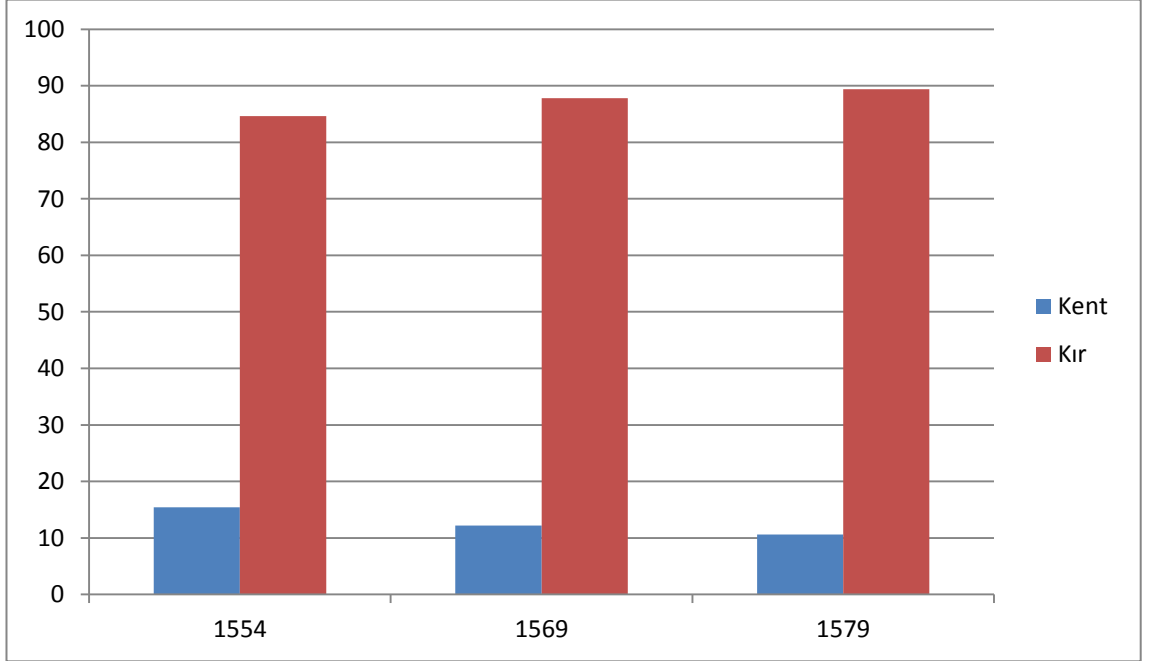
Tablo 74'teki verilere göre Tırgovišta Nahiyesi'ne tabi köy ve nüfusları 1554'ten 1579 yılına kadar sürekli düşmüştür. 1554 yılında 201-300 kişi aralığında 2 köy varken sonraki yıllarda bu nüfusa sahip yerleşim yeri bulunmamaktadır. Tırgovišta Nahiyesi'nde köylerin zaman içerisinde nüfuslarının azalarak 0-100 kişi aralığında yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

Tablo 75:
Tırgovišta Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Tırgovišta Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	509	216	-57,5	177	-18
Kır Nüfusu	2.782	1.546	-44,4	1.488	-3,7
Toplam	3.291	1.762	-46,4	1.665	-5,5

Tırgovišta Nahiyesi'nin 1554 yılında toplam nüfusu 3.291 kişidir. Bir sonraki tahrirde nahiyenin genel nüfusu ortalama %46,4 azalarak 1.762 kişiye gerilemiştir. 1579 yılı kayıtlarına göre nüfustaki azalmanın devam ettiği, %5,5 gerileyerek 1.665 kişiye düştüğü tespit edilmiştir. 1554-1579 yıllarında nahije genelinde kır-şehir ayrımı yapmaksızın nahiyenin nüfusunun azaldığını görmekteyiz.

Grafik 10:
Tırgovišta Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

Eldeki mevcut tahrirlere göre; kır nüfusu şehir nüfusuna göre 1554 tarihinde %84,6 oranında daha fazladır. 1579 tarihinde Tırgovišta Nahiyesi'nin genel nüfusunun %89,4 kırsalda, %10,6'sı şehirlerde yaşadığı tespit edilmiştir.

4.3.11. Çerin Nahiyesi

4.3.11.1. Çerin Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Tımişvar Sancağı'na tabi Çerin Nahiyesi'nde şehir olarak ele alabileceğimiz tek bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Nahiyeye adını veren Çerin tahrir defterlerinde köy olarak adlandırılmıştır.

Tablo 76:
Çerin Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Berin(Bereny)	450	603	34	551	-8,6

Varoş-ı Berin'de 1554 yılında tahmini 450 kişi yaşamaktaydı. Berin'in mahalleleri hakkında tahrirlerde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. 1569 yılında şehrin nüfusu %34 artarak 603 kişiye yükselmiştir. 1579 yılında yapılan tahrirde de %8,6 gerileyerek 551 kişiye düşmüştür. 1554-1579 yılları arasında Berin'de %22,4 oranında bir nüfus artışı tespit edilmiştir.

4.3.11.2. Çerin Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

Tablo 77'de Çerin Nahiyesi'nin kırsal nüfusu listelenmiştir.

Tablo 77:
Çerin Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Çerin	207	118	108
2	Bladzova	-	58	79
3	İkluda	186	213	167
4	Visluk	-	118	201
5	Peterluk	49	39	62
6	Nikolinc	17	0	0
7	Uluk	20	78	113
8	Draksa	131	158	203
9	Keveris	0	77	54
10	Fula	-	56	36
11	Mira	355	554	458
12	Nevaris	0	80	79
13	Dolna Kadar	43	74	108
14	Gorna Kadar	23	0	180
15	Nerad	-	120	176
16	Cirna	134	218	197
17	Dupos	377	266	171
18	Trakova	15	155	126
19	Kirut	-	0	33
20	Silak	90	138	140
21	Rakitovc	10	35	87

22	Ekersek	142	126	115
23	Bazyas	64	38	6
24	İstari Cerin	-	48	6
	Toplam	1.863	2.767	2.905

1554 yılında Çerin Nahiyesi'ne tabi 16 köyde toplam 1.863 kişi yaşamaktaydı. Nahiyenin nüfus bakımından en büyük iki köyü; 377 kişinin yaşadığı Dupos ile 355 kişinin yaşadığı Mira'dır. En az nüfusa sahip olan köyler ise; 10 kişinin yaşadığı Rakitovc ve 15 kişinin yaşadığı Trakova'dır. 1554 yılında Çerin Nahiyesi'nde kır iskân merkezlerini nüfus yoğunluğuna göre sıralayacak olursak; 16 köyden 9'unun 0-100 kişi aralığında, 4'ünün 101-200 kişi aralığında, 1'inin 201-300 kişi aralığında ve 2'si de 301 ve üzeri kişi aralığındadır.

1569 yılında Çerin Nahiyesi'nin kır nüfusu artış gösterip 21 köyde nüfus 2.767 kişiye ulaşmıştır. En fazla nüfusa sahip olan köyler 554 kişinin yaşadığı Mira ve 266 kişinin yaşadığı Dupos'dur. En az nüfusa sahip köyler ise 35 kişinin yaşadığı Rakitovc ve 38 kişinin yaşadığı Bazyas'tır. 1569 yılında yapılan tahrirde 2 köy mezraa statüsüne gerilerken, 5 yeni köy ve mezraa, defterde hariç ez-defter olarak yer kaydedilmiştir.

1579 yılında yapılan son tahrirde Çerin Nahiyesi'nde 23 köyde tahmini 2.905 kişi yaşamaktaydı. En fazla nüfusa sahip olan köyler 458 kişinin yaşadığı Mira ve 203 kişinin yaşadığı Draksa'dır. En az nüfusa sahip olan köyler ise 6 kişinin yaşadığı Bazyas ve İstari Cerin'dir. Çerin'de 23 köyün 20'sinde nüfus yoğunluğu 0-200 kişi arasındadır. 301 ve üzeri nüfusa sahip yalnızca bir köy bulunmaktadır.

Tablo 78:
Çerin Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Çerin Nahiyesi	0-100 Kişi	9	10	9
	101-200 Kişi	4	7	11
	201-300 Kişi	1	3	2
	301 ve üzeri	2	1	1
	Toplam	16	21	23

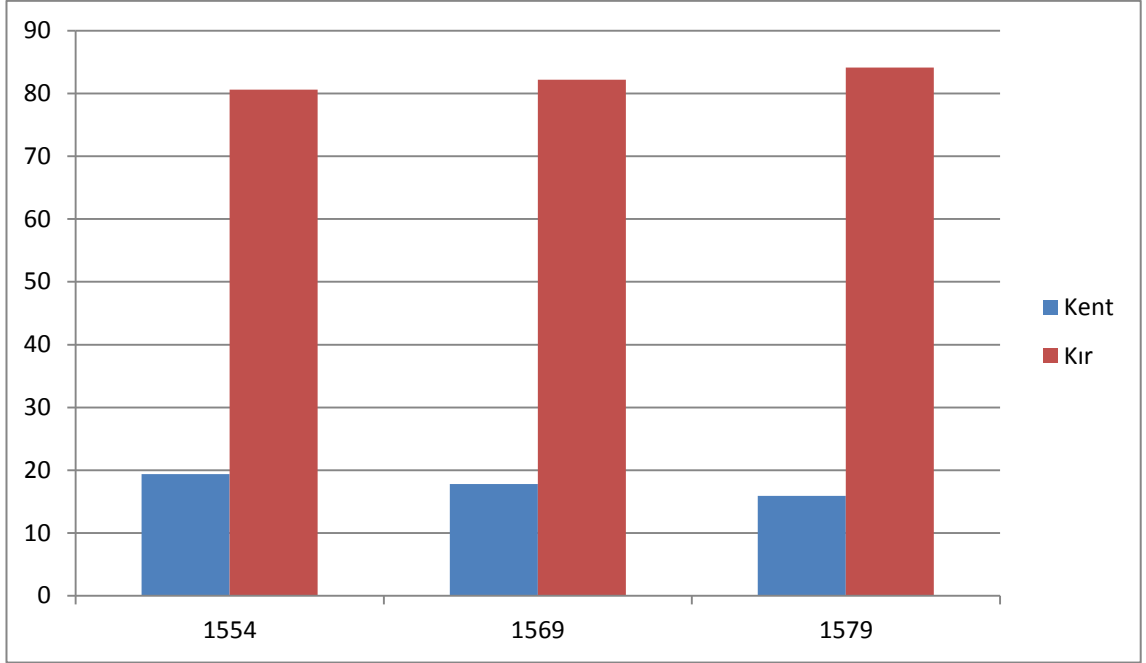
16.yüzyılın ikinci yarısında Çerin Nahiyesi'nin köy iskân merkezleri, nüfus artışına paralel olarak artmaktadır. 1554 yılında 1863 olan kır nüfusu, 1569 yılında %48,5 oranında artarak 2.767 kişiye ulaşmıştır. Yapılan son tahrirde nüfus artışı devam etmiş, bir önceki döneme göre %4,9 artarak kır iskan nüfusu nahiyeye genelinde 2.905 kişi olarak hesaplanmıştır.

Tablo 79:
Çerin Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Çerin Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	450	603	34	551	8,6
Kır Nüfusu	1.863	2.767	48,5	2.905	4,9
Toplam	2.313	3.370	45,6	3.456	2,5

Çerin Nahiyesi'nin tahmini genel nüfusu 1554 yılında 2.313 kişi, 1569 yılında 3.370 kişi ve 1579 yılında 3.456 kişidir. 1554-1569 yılları arasında yaşanan %45,6'lık nüfus artışı tamamen doğal yollarla sağlanacak bir oran değildir. Sancak genelinde idari yapının kurulması ve halkın eski yerleşim yerlerine dönmesi böyle büyük bir nüfus artışını getirmiş olabilir. 1579 yılında görülen %2,5'lik nüfus artışı, beklenti doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Grafik 11:
Çerin Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Nüfusunun Mukayesesi

1554 tarihinde %80,6'sı, 1569'da %82,2'si ve 1579'da 84,1'i kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Eldeki mevcut tahrir defterlerine göre 1554-1579 yılları arasında nahiyede halkın çoğunluğu kırsal alanda ikamet ettiği tespit edilmiştir.

4.3.12. Facet Nahiyesi

4.3.12.1. Facet Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

İncelenen dönem aralığında Facet Nahiyesi'nin şehir nüfusu bu bölümde ele alınmıştır. Mevcut kayıtlarda Facet Nahiyesi'nde tek bir şehir bulunmaktadır.

Tablo 80:
Facet Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Facet	25	18	-28	14	-22,2
	Toplam	25	18	-28	14	-22,2

Facet nüfus sayısı bakımından birçok köyün gerisinde olmasına rağmen nahiyenin merkezi olması nedeniyle, burası varoş olarak adlandırılmıştır. 1554 tarihinde 25, 1569 tarihinde 18 ve 1579 tarihinde 14 kişi kayıtlıdır.

4.3.12.2. Facet Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerine ait tapu tahrir defterlerinden elde ettiğimiz veriler ışığında Facet Nahiyesi'nin tahmini kır nüfusu Tablo 81'de listelenmiştir.

Tablo 81:
Facet Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Rakita	122	146	105
2	Bikis	89	45	55
3	Mihayest	102	74	73
4	Monos	131	80	125
5	Dumrava	82	25	41
6	Komerinest	0	0	7
7	Drediya	165	134	135
8	Kostel Sum	81	59	12
9	Bradecav	139	81	76
10	Budiya	129	56	53
11	Bercest	31	39	11
12	Povizan(Poverzina)	186	92	94
13	Zidelest	53	30	36
14	Miroslav	53	30	0
15	Murile	31	42	32
16	Golubest	48	23	17
17	Kornad	68	46	71
18	Sadisor	62	0	15
19	Socad	53	0	0
	Toplam	1.625	1.002	958

1554 yılında yapılan tahrirde Facet Nahiyesi'nin kır iskân merkezlerinde 18 köyde tahmini 1.625 kişi yaşamaktadır. En fazla nüfusa sahip olan köyler 186 kişinin yaşadığı Bovizan ile 165 kişinin yaşadığı Drediya'dır. En az nüfusa sahip olan köyler ise 31 kişinin yaşadığı Murile ve 48 kişinin yaşadığı Golubest'dir. 1554 yılında Facet Nahiyesi'nin kır iskân merkezlerinin nüfus yoğunluğu dikkate alındığında 18 köyün 0-200 kişi aralığında olduğu, 201 kişi ve üstü nüfusa sahip köylerin bulunmadığı dikkati çeker.

1569 yılında Facet Nahiyesi'ne tabi 16 köyde toplam 1.002 kişi yaşamaktaydı. Bu dönemdeki tahrirde, 2 köy nüfuslarını kaybederek mezraa olarak kaydedilmiştir. Nahiyenin en büyük üç birimi sırasıyla; 146 kişinin yaşadığı Rakita ve 134 kişinin yaşadığı Drediya ve 92 kişinin yaşadığı Bovizan'dır. En az nüfusa sahip köyler ise; 23 kişinin yaşadığı Golubest ve 25 kişinin yaşadığı Dumrava köyleridir. Nahiyenin nüfus yoğunluğuna bakacak olursak; 16 köyden 14'ünün 0-100 kişi aralığında, 2 köyün 101-200 kişi aralığında yer aldığı görülmektedir.

1579 yılında yapılan tahrirde Facet Nahiyesi'nin kırsal nüfusu bir önceki tahrire göre 667 kişi azalarak 958 kişiye gerilemiştir. Facet nahiyesi'nin köylerinin 1579 yılındaki nüfus yoğunluk aralıklarına göz atacak olursak; toplam 17 köyden 14'ünün 0-100 kişi aralığında, 3'ünün 100-200 arasında olduğu görülmektedir.

İncelememizde, Tımişvar Sancağı az nüfusa sahip birçok nahiyeden teşkil edilmiştir. Bu olgunun arkasındaki faktör neydi? Osmanlı Devleti balkanlarda fetihleri sürdürürken yerli hanedanların desteğini almıştır, fakat merkezden uzak Macaristan topraklarında iktidarı destekleyecek bu unsurlardan mahrum kalmış veya bu unsurları bulamamıştır. Bu nedenlerden dolayı bölgeyi kontrol etmek amacıyla eyaletleri/sancakları küçük nahiyelere bölmüş olabilir.

Tablo 82:
Facet Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Facet Nahiyesi	0-100 Kişi	11	14	14
	101-200 Kişi	7	2	3
	201-300 Kişi	-	-	-
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	18	16	17

Tablo. 82'deki verilere göre Facet Nahiyesi'ne tabi ve nüfusları 101-200 kişi aralığında olan köy sayısı 1554'ten 1579 yılına kadar yaklaşık yarı yarıya düşmüştür. Buna paralel olarak nüfusu 0-100 kişi aralığındaki köylerin sayısı 1554'ten 1579'a kadar artış göstermiştir. Tüm bu verilerden Facet Nahiyesi'nin köylerinin genel olarak küçüldüğü ve nüfusun 0-100 kişi aralığında toplandığı görülmektedir.

Tablo 83:
Facet Nahiyesi'nin Toplam Nüfusu

Facet Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	25	18	-28	14	-22,2
Kır Nüfusu	1.625	1.002	-38,3	958	-4,3
Toplam	1.650	1.020	-38,1	972	-4,7

Facet Nahiyesi'nin toplam nüfusu 1554 yılında 1.650 kişidir. 1569 yılında nüfusu %38,1 azalarak 1.020 kişiye ve 1579 yılında bir önceki tahrir göre %4,7 azalarak 972 kişiye gerilemiştir. Sonuç olarak Facet'te şehir ve kırsal kesim nüfusu düzenli olarak azaldığı tespit edilmiştir.

4.3.13. Monostor Nahiyesi

4.3.13.1. Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

Monostor Nahiyesi'nin nahiye merkezi olan Monostor'un tahmini nüfusu aşağıdaki Tablo 84' de gösterilmiştir.

Tablo 84:
Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Şehir Nüfusu

	Varoş	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
1	Monostor	216	109	-49,5	107	-
	Toplam	216	109	-49,5	107	-

1554-1579 yılları arasında bölgede yapılan tahrir defterlerinin bize sağladığı bilgilere göre nahiyenin merkezi olan Monostor haricinde, herhangi bir şehir bulunmamaktadır. Belgelerde "Varoş-ı Monostor" olarak geçen şehir merkezi hakkında herhangi bir mahalle de kaydedilmemiştir.

1554 yılında şehir de tahmini 216 kişi yaşamaktayken, 1569 yılında tahmini nüfusun %49,5 oranında azalarak 109 kişiye gerilemiştir. 1579 yılında son tahrirde şehrin nüfusu 107 kişi olarak hesaplanmıştır.

4.3.13.2. Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Monostor Nahiyesi'nin tahmini kır nüfusu Tablo 85' te listelenmiştir.

Tablo 85:
Monostor Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Köy	Bunya(Bunia)	66	68	84
2	Köy	Subidina	-	11	0
3	Köy	Zernest	42	34	33
4	Köy	Ocek	55	16	25
5	Köy	Paduran	84	46	66
6	Köy	Remete	102	61	100
7	Köy	Dolna Toplica	162	76	80
8	Köy	Gorna Topula	193	122	156
9	Köy	Duboce	113	58	95
10	Köy	Utmarovic	44	33	36
11	Köy	Vizes	131	52	59
12	Köy	İskiradin	63	51	52
13	Köy	Ladan	39	21	37
14	Köy	Uzyest	49	19	34
15	Köy	Pozdakovic	83	33	35
16	Köy	Tihumirovic	67	49	52
17	Köy	Suhudul	32	18	18
18	Köy	Gorna Ohaba	45	49	37
	Toplam		1.370	817	999

Monostor Nahiyesi'nin 1554 yılında tahmini kır nüfusu 1.370 kişidir. Monostor Nahiyesi içerisinde yer alan köylerin çoğunluğu az nüfusa sahiptir. Bu bağlamda, Monostor'un en büyük köyü 193 kişinin yaşadığı Gorna Topula'ydı. Bunu 162 kişi ile Dolna Toplica ve 131 kişi ile Vizes takip etmektedir. En az nüfusa sahip köyler ise; 32 kişinin yaşadığı Suhudul, 39 kişinin yaşadığı Ladan ve 44 kişinin yaşadığı Utmarovic'dir.

1569'da nahiyenin kır nüfusu bir önceki tahrir göre %40,3 oranında azalarak 817 kişiye gerilemiştir. En fazla nüfusa sahip köyler; 122 nüfuslu Gorna Topula ve 76 nüfuslu Dolna Toplica köyleridir. Nüfus bakımından en küçük köyler ise 11 nüfusa sahip olan Subidina köyüdür.

1579 yılında nahiyenin toplam kır nüfusunu, bir önceki tahrir göre %22,2 oranında artmasına rağmen, 1554 yılının nüfus verilerinin gerisinde kalmıştır. Monostor Nahiyesi'nin bu dönemde nüfus bakımından en büyük iki köyü sırasıyla; 156 nüfuslu

Gorna Topula ve 100 nüfuslu Remete köyleridir. Bu dönemde en az nüfusa sahip köy bir önceki dönemde olduğu gibi 15 nüfuslu Suhudul köyüdür.

Tablo 86:
Monostor Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Monostor Nahiyesi	0-100 Kişi	12	17	17
	101-200 Kişi	5	1	1
	201-300 Kişi	-	-	-
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	17	18	18

Tablo 86'ya göre, 1554 yılında nahiyeye bağlı 17 kır iskan merkezi bulunmaktadır. Bunların 12'sinin nüfusu 0-100 kişi aralığında, 5 köyün nüfusu 101-200 kişi aralığındadır. 201 ve üzeri nüfusa sahip bir yerleşim yeri bulunmamaktadır.

1569 yılında yeni bir köyün defterlerde yer almasıyla köy adedi 18'e ulaşmıştır. Bu dönemde 0-100 kişi aralığında nüfusa sahip 17 köy bulunurken, 101 üzeri nüfus yoğunluğuna sahip yalnızca 1 köy bulunmaktadır.

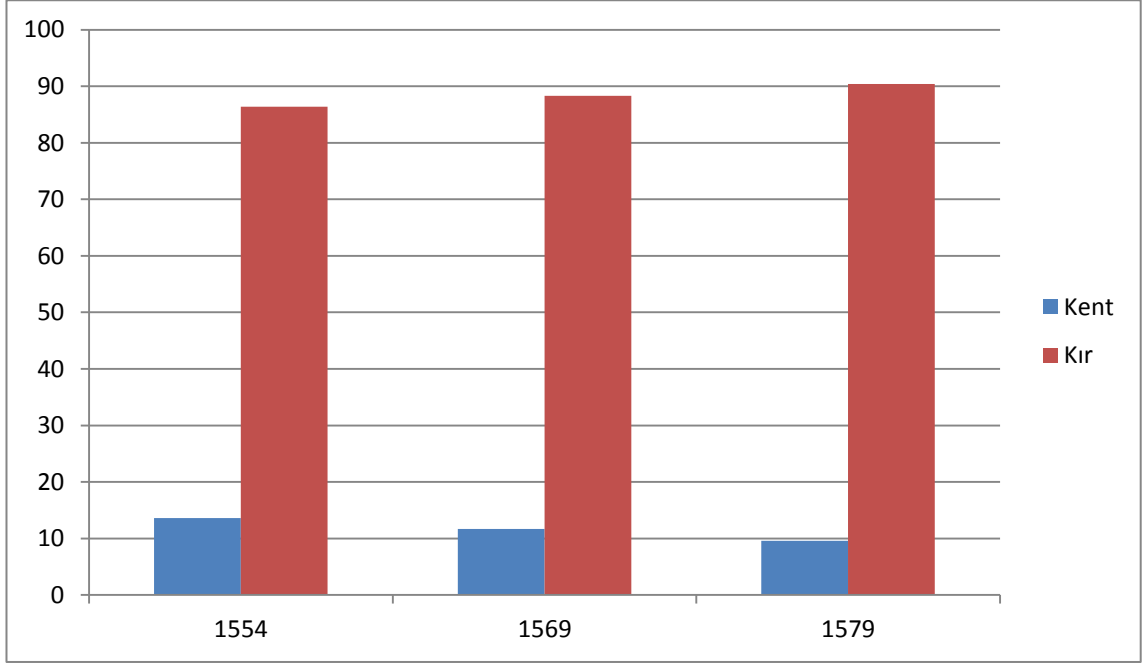
1579 yılında nahiyenin kır nüfusunda artış görülmesine rağmen, bu durum nüfus yoğunluğunu etkilememiştir. Bir önceki tahrirde olduğu gibi 17 köyün nüfusu 0-100 aralığında olup, yalnızca tek bir köy bu sayının üzerine çıkabilmiştir.

Tablo 87:
Monostor Nahiyesi'nin Toplan Nüfusu

Monostor Nahiyesi	1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Şehir Nüfusu	216	109	-49,5	107	-
Kır Nüfusu	1.370	817	-40,3	999	22,2
Toplam	1.586	926	-41,6	1.106	19,4

Monostor Nahiyesi'nin 1554 yılında tahmini şehir-kır nüfusunun toplamı 1.586 kişidir. 15 yıl sonra yapılan ikinci tahrirde bu sayı %41,6 oranında azalarak 926 kişiye gerilemiştir. 1579 yılı kayıtlarında nahiyenin nüfusu %19,4 artarak 1.106 kişiye yükselmiştir. Fakat 1579 yılındaki nüfus artışı nahiyenin 1554 yılındaki nüfusunun oldukça gerisinde kalmıştır.

Grafik 12:
Monostor Nahiyesi'nin Şehir ve Kırsal Nüfusunun Mukayesesi

Monostor Nahiyesi'nin şehir ve kırsal nüfuslarının birbirine oranlarını vermek yerinde olacaktır. Buna göre 1554 yılında Monostor Nahiyesi'nin nüfusunun %13,6'sı şehir merkezinde, %86,4'ü ise kırsal kesimde yaşamaktadır. 1569 yılında şehir nüfusunun oranı %11,7'ye gerilerken, kırsal nüfusunun oranı %88,3'e yükselmiştir. Zaten az önce belirttiğimiz gibi şehir nüfusunun en fazla olduğu dönem 1554'tür. Son tahrir çalışmasının yapıldığı 1579 yılına baktığımızda halkın %9,6'sı şehir merkezinde %90,4'ü kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Bu veriler bize Monostor Nahiyesi'nde halkın büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığını, tarım ve hayvancılıkla uğraştığını göstermektedir.

4.3.14. Fırdına Nahiyesi

İncelediğimiz dönem içerisinde Fırdına Nahiyesi dâhilinde şehir özelliğine sahip bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Nahiyenin nüfusu kırsal nüfusu içerisinde değerlendirilmiştir. Tablo 88'de Fırdına Nahiyesi'nin tahmini kırsal nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 88:
Fırdına Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Fırdına (Fırdia)	166	119	97
2	Dragesest	74	38	42
3	Rumanest	34	27	14
4	Bordanest	211	127	87
5	Bogulest	87	40	28
6	Gladnic	58	6	6
7	Bresect (Breşest)	87	54	63
8	Ceremina	63	55	33
9	Buray	132	67	61
10	Haugyest (Hauszest)	49	36	40
11	Gladna	175	99	70
12	Mutnik	96	49	35
13	Serbin	79	54	34
14	Ikaz	196	66	35
15	Banya	162	125	46
16	Zolt (Zold)	95	60	52
	Toplam	1.764	1.022	743

1554 yılında Fırdına Nahiyesi'ne tabi 16 köyde toplam 1.764 kişi bulunmaktaydı. 1554 yılında Fırdına Nahiyesi'nin nüfus bakımından en büyük üç köyü sırasıyla; 211 nüfuslu Bordanest, 196 nüfuslu İkaz ve 175 nüfuslu Gladna köyleridir. Nüfus bakımından en küçük köy ise 34 kişinin yaşadığı Rumanest'dir. 1554 yılında Fırdına Nahiyesi'nin nüfus yoğunluğu şu şekildedir; 10 köyün nüfusu 0-100 kişi aralığında, 5 köyün nüfusu 101-200 kişi aralığında ve 1 köyün nüfusu da 201-300 kişi aralığındadır.

1569 yılı kayıtlarında Fırdına Nahiyesi'nin kır nüfusu önceki döneme göre %42 oranında azalarak 1.022'ye düşmüştür. Bu dönemde Fırdına Nahiyesi'nde nüfusun en fazla olduğu üç köy sırasıyla; 127 kişi ile Bordanest, 125 kişi ile Banya ve 119 kişi ile nahiyenin merkezi olan Fırdına'dır. En az nüfusa sahip olan köy ise tahmini 6 kişinin yaşadığı Gladnic'dir. 1569 yılında Fırdına Nahiyesi'nin köylerinin nüfus yoğunluğu şöyledir; 13 köyün nüfusu 0-100 kişi aralığında, geri kalan 3 köyün nüfusu 101-200 kişi aralığındadır. Fırdına nahiyesinde 301 ve üzeri nüfusa sahip bir yerleşim yeri bulunmamaktadır.

1579 yılında Fırdına Nahiyesi'ne tabi 16 köyde tahmini nüfus 743 kişidir. Nahiyenin kır nüfusu bir önceki tahrir dönemine göre %27,2 oranında azalarak 1.022'den 743'e düşmüştür. Nahiyenin bu dönemde nüfusunun en fazla olduğu köyler sırasıyla; 97 nüfuslu nahiyenin merkezi olan Fırdına, 87 nüfuslu Bordanest ve 70 nüfuslu Gladna'dır.

En az nüfusa sahip olan köy tahminen 6 kişinin yaşadığı Gladnic'dir. 1579 yılında 16 köyün tamamının nüfusu 0-100 kişi aralığındadır.

Bu veriler Fırdına Nahiyesi'nde köylerin genel anlamda küçük köylerden oluştuğu ve nüfusun periyotlar içerisinde azaldığını göstermektedir.

Tablo 89:
Fırdına Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Fırdına Nahiyesi	0-100 Kişi	10	13	16
	101-200 Kişi	5	3	-
	201-300 Kişi	1	-	-
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	16	16	16

Yukarıdaki tabloya göre Fırdına Nahiyesi'ne tabi köyleri, nüfus yoğunluklarına göre incelemek yerinde olacaktır. Fırdına Nahiyesi'nin kır iskan merkezlerinde nüfusu 0-100 kişi aralığındaki köylerin sayısı artarken, nüfusu 101-200 kişi aralığında olan köylerin sayısı azalmaktadır. 1554 yılında 201-300 kişi aralığında yalnızca 1 köy bu kategoriye girmektedir. Bundan sonraki yıllarda 201 ve üzeri nüfusa sahip bir köy kayıtlarda bulunmamaktadır. Fırdına Nahiyesi'ne tabi köylerde genel anlamda nüfusun azaldığı tespit edilmiştir.

4.3.15. Suydiya Nahiyesi

Tımişvar Sancağı'na bağlı Suydiya Nahiyesi'nde varoş olarak adlandırılan iskân merkezi yer almamaktadır. Nahiyenin adını taşıyan bir iskân merkezi olmadığı gibi nahiyenin merkezini tahrir defterlerinden de tespit etmek mümkün olmamıştır. Anlaşılan bu isim Osmanlı öncesi bölgenin idari sistemi içerisinde yer almakta olup fetih sonrası da devam ettirilmektedir. Fakat nahiyede yer alan Lukasest, nahiyenin en fazla nüfusuna sahip köyüdür. Buranın nahiyenin merkezi olma ihtimali yüksektir. Emin olamadığımızdan, çalışmada Lukasest adlı karye kırsal alan içerisinde değerlendirilmiştir.

Tablo 90:
Suydiya Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Pomostiya	48	38	48
2	Lukasest	134	109	138
3	Seternik	88	64	45
4	İzvarac	51	21	30
5	Dolne Yarcenik	77	64	74
6	Gorne Yarcenik	99	41	51
7	Tolmadiya	51	69	40
8	Dolne Ote	36	34	38
9	Gorne Ote	34	24	19
10	Mugin	12	11	16
11	Ozsuluke	21	23	25
12	İkladoa	33	33	40
13	Omhaya (?)	55	55	45
14	Radest	32	0	0
	Toplam	771	586	609

Suydiya Nahiyesi köyleri genellikle az nüfuslu olan küçük yerleşkelerdir. Sadece Lukasest adlı köyün nüfusu 100 kişiden fazlaydı. Bu köyün 1569'da nüfusu 109 kişi iken 1579'da 138 kişiye yükselmiştir. Yine nispeten büyük olan köylerden Gorne Yarcenik'te 1554'te 99, 1569'da 41, 1579'da ise 51 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Diğer köylerin nüfusu ise genellikle 30-40 kişi arasında değişmektedir.

Tablo 91:
Suydiya Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Suydiya Nahiyesi	0-100 Kişi	13	12	12
	101-200 Kişi	1	1	1
	201-300 Kişi	-	-	-
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	14	13	13

Suydiya Nahiyesi'nde 1554-1579 yılları arasında yapılan üç tahrirde de nüfusun 0-100 kişi aralığında yoğunluğa sahip köylerde ikamet ettiği tespit edilmiştir

4.3.16. Bozovar Nahiyesi

Mevcut tahrir defterlerinde Bozovar Nahiyesi'nde varoş olarak adlandırılan herhangi bir şehir kaydı bulunmamaktadır.

Tablo 92:
Bozovar Nahiyesi'nin Tahmini Kır Nüfusu

	Köyler	1554	1569	1579
1	Bozovar (kale)	43	22	38
2	Bozovar	99	118	137
3	Seliste	59	60	77
4	Bogdaneste	55	45	25
5	Negrileste	67	39	39
6	Beritas	50	52	37
7	Rogozsan	68	63	70
8	Nemesest	99	82	54
	Toplam	540	481	477

Bozovar köyleri genellikle az nüfuslu küçük yerleşkelerdir. Sadece 2 köyü büyük olup, bunlar 99 kişinin yaşadığı nahiyenin merkezi Bozovar ile 99 kişinin yaşadığı Nemesest adlı köylerdi. Bozovar köylerinin nüfusu tamamen gayrimüslimlerden oluşuyordu. Müslüman nüfusu sadece Bozovar Kalesi'nde görev yapan askerler ve onların yakınları meydana getirmekteydi.

Tablo 93:
Bozovar Nahiyesi'nin Köy Nüfusunun Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu	1554	1569	1579
Bozovar Nahiyesi	0-100 Kişi	8	7	7
	101-200 Kişi	-	1	1
	201-300 Kişi	-	-	-
	301 ve üzeri	-	-	-
	Toplam	8	8	8

1554 yılında Bozovar Nahiyesi'nde 8 köyün nüfus yoğunluğu 0-100 kişi aralığındadır. Bu dönemde nüfusu 100 ve üzeri köy kaydı bulunmamaktadır. 1569 ve 1579 tarihlerinde yalnızca nahiyenin merkezi sayılan Bozovar'ın nüfus yoğunluğu 101-200 kişi aralığındadır. Geri kalan 7 köyün nüfus yoğunluğu 0-100 kişi aralığındadır. Sonuç olarak, küçük bir nüfusun kayıtlı olduğu Bozovar'da nahiyenin teşkil edilmesinde, bölgede Kale'nin varlığı etkili olmuş olabilir.

4.3.17. Modava Nahiyesi

Yukarıda idari taksimatta değindiğimiz üzere 1554 tarihli defter kayıtlarında Modava Tımişvar Sancağı'nın nahiyesi, 1569 tarihli defterde müstakil sancak olarak kaydedilmiştir. Nahiyeye içerisinde şehir kaydı bulunmamaktadır. Modava Nahiyesi'nin tüm yerleşim birimleri kırsal nüfus içerisinde değerlendirilmiştir.

Tablo 94:
Modava Nahiyesi'nin Kırsal Nüfusu

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Köy	Modava	111	Müstakil sancak haline getirilmiştir.	
2	Köy	Pozsezsın	269		
3	Köy	Macsevityi	99		
4	Köy	Gavran	67		
5	Köy	Szikevica(Sikevica)	17		
6	Köy	Gorna Lupkova	80		
7	Köy	Dolna Lupkova	220		
8	Köy	Berzast	112		
9	Köy	Görünç	10		
10	Köy	Dolna Belobreska	98		
11	Köy	Gorna Belobraska	58		
12	Köy	Suska	31		
13	Köy	Radimla	211		
14	Köy	İzvor Ternova	60		
15	Köy	Pilavicsevice	45		
16	Köy	Suluternik	25		
17	Köy	Derfekesce (?)	26		
18	Köy	Drenkova	18		
TOPLAM			1.557		

Yukarıda Tablo 94'de görüldüğü üzere 1554 yılında Modava'nın kırsal kesiminde 18 köyde tahminen 1.557 kişi yaşamaktaydı. Tahrir defterlerinde bu nüfusun etnik ayrımına gidilmemiştir. 1554 yılında Modava Nahiyesi'nin kırsal kesiminde en fazla nüfusa sahip yerleşim birimi sırasıyla; 269 kişi ile Pozsezsın, 220 kişi ile Dolna Lupkova ve 211 kişi ile Radila'dır. En az nüfusa sahip olan köy ise tahminen 10 kişinin yaşadığı Görünç'tür. Modava Nahiyesi'nin köylerinde nüfus yoğunluğu incelendiğinde; 18 köyden 13'ünün nüfusu 0-100 kişi aralığında yer alırken, 2 köy 101-200 kişi aralığında ve 3 köy de 201-300 kişi aralığında bulunmaktadır. Sonuç olarak az bir yerleşim yerine sahip olan Modava Nahiyesi'nin nüfus yoğunluğu çoğunlukla 0-100 kişinin yaşadığı köylerden meydana gelmektedir.

4.3.18. Tımışvar Sancağı'nın Nüfusuna Toplu Bakış

Tımışvar Sancağı'nı oluşturan 16 nahiye yukarıda bahsedilmiştir. Burada ise sancağın genel nüfusuna değinerek F.Braudel ve Ö.L.Barkan'ın değindiğı 16. yüzyıldaki Akdeniz havzasında artan nüfus oranının Tımışvar Sancağı'nda geçerli olup-olmadığı üzerinde durulacaktır. Aşağıda Tablo 95' te Tımışvar Sancağı'nın muhtelif dönemlerde genel nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 95:
Tımışvar Sancağı'nın Genel Nüfusu

Nahiye		1554	1569	1579		
Tımışvar	Şehir	8.167	5.813	5.321		
	Kır	16.524	18.313	19.029		
Şemlik	Şehir	2.135	1.783	1.742		
	Kır	5.076	13.425	15.366		
Çakova	Şehir	2.020	3.713	3.356		
	Kır	5.055	8.701	11.619		
Pancova	Şehir	1.199	1.384	1.130		
	Kır	2.316	4.218	7.048		
Marcina	Şehir	935	489	404		
	Kır	3.852	3.241	2.984		
Felnak	Şehir	287	120	182		
	Kır	4.773	3.539	4.056		
Bozor	Şehir	349	168	207		
	Kır	1.424	925	1.017		
Bogca	Şehir	2.203	1.791	1.570		
	Kır	2.604	1.460	1.352		
İktar	Şehir	427	191	230		
	Kır	4.625	2.035	2.143		
Tırgovišta	Şehir	509	216	177		
	Kır	2.782	1.546	1.488		
Çerin	Şehir	450	603	551		
	Kır	1.863	2.767	2.905		
Facet	Şehir	25	18	14		
	Kır	1.625	1.002	958		
Monostor	Şehir	216	109	107		
	Kır	1.370	817	999		
Fırdına	Şehir	-	-	-		
	Kır	1.764	1.022	743		
Suydiya	Şehir	-	-	-		
	Kır	771	586	609		
Bozovar	Şehir	-	-	-		
	Kır	540	481	477		
Modava	Şehir	-	Müstakil Sancak Haline Getirilmiştir.			
	Kır	1.557				
		1554	1569	Nüfus artış hızı %	1579	Nüfus artış hızı %
Genel Toplam	Şehir	18.922	16.398	-12,7	14.991	-8,5
	Kır	58.521	64.078	9,4	72.793	13,6
	Toplam	77.443	80.476	4	87.784	9

Yukarıdaki tabloda Tımişvar Sancağı'nın 1554-1579 yılları arasında nüfus artış oranı gösterilmiştir. Şehir nüfusu incelendiğinde; 1554-1579 yılları arasında 25 yıllık süreçte şehir nüfusunun azaldığı tespit edilmiştir. Bazı nahiyelerde nüfus artışı çok yüksekken bazı nahiyeler bunun gerisinde kalmıştır. Bu durum nahiyenin bulunduğu coğrafya ile siyasi-askeri etkilerin aynı olmaması, her bölgede farklı oranda nüfus artışı yaşanmasına neden olmuştur. Bunun diğer bir sebebi de yukarıda değinildiği gibi, fetih sonrası şehir merkezlerinin birer askeri garnizona dönüşmesi, halkın kendilerini daha güvenli hissedecekleri kırsal alana çekilmeleriyle açıklanabilir.

1554-1579 yılları arasında kırsal nüfus oranı incelendiğinde; 1554-1569 yılları arasında kır nüfusunun %9,4 oranında artarak 58.521 kişiden 64.078 kişiye yükseldiği görülmektedir. Nüfus artışı 1579 yılında devam ederek, sancağın kır nüfusu, 72.793 kişiye yükselmiştir.⁶¹⁹

F.Braudel, Akdeniz'in 1450-1550 yılları arasında nüfusunun hızla artarak çok canlı olduğunu, 1550'den sonra ise nüfus artış hızında yavaşlama olduğundan söz etmektedir.⁶²⁰ Tımişvar Sancağı'nda hızlı bir nüfus artışı görülmemesine rağmen, Braudel'in tezini kanıtlar bir artıştan söz edilebilir.

XVI. yüzyılın çeşitli dönemlerinde Tımişvar Sancağı'na tabi nahiyeleri, nüfus büyüklüğü bakımından sıraladığımızda ortaya çıkan sonuç Tablo 96'da verilmiştir.

Tablo 96:
Tımişvar Sancağı'nın Nahiyelerinin Toplam Nüfus Bakımından Sıralanışı

	1554	1569	1579
1	Tımişvar	Tımişvar	Tımişvar
2	Şemlik	Şemlik	Şemlik
3	Çakova	Çakova	Çakova
4	Felnak	Pançova	Pançova
5	İktar	Marcina	Felnak
6	Bogca	Felnak	Çerin
7	Marcina	Çerin	Marcina
8	Pançova	Bogca	Bogca
9	Tırgovişta	İktar	İktar
10	Çerin	Tırgovişta	Tırgovişta
11	Bozor	Bozor	Bozor
12	Fırdına	Fırdına	Monostor

⁶¹⁹ Osmanlı Macaristan'ında 1541 yılından itibaren Budin Eyaleti'nin paşa sancağı durumunda olan Budin Sancağı'nın nüfusu 1546'da 52.468, 1562'de 58.640, 1580'de 65.081 ve 1590'da 67.949 kişidir. Budin'in coğrafi olarak Avusturya sınırında yer alması ve İstanbul-Viyana güzergahında bulunması Budin'e farklı bir statü kazandırmış olsada nüfus bakımından Tımişvar'ın gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Budin Sancağı'nın demografik yapısı hakkında bkz. Mustafa Işık, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013), 217.

⁶²⁰ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, 270

13	Facet	Facet	Facet
14	Monostor	Monostor	Fırdına
15	Modava	Suydiya	Suydiya
16	Suydiya	Bozovar	Bozovar
17	Bozovar		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1554 yılı ile 1579 yılları arasında Tımışvar Sancağı'nın nahiyelerinin büyüklüklerine göre sıralanışında ilk üç nahiyeye ile en küçük iki nahiyede değişiklik görülmemektedir. Bu dönemde sancağın en büyük nahiyesi sancağın merkezi olan Tımışvar, en küçük nahiyesi Bozovar'dır. 1554 yılında sancak içerisinde nüfus bakımından sekizinci sırada olan Pançova 1569 yılından itibaren sancağın dördüncü büyük nahiyesi durumuna gelmiştir. Bu özelliğini 1579 yılında da sürdürmüştür. Modava 1554 yılından sonra müstakil bir sancak statüsüne getirildiği için bundan sonraki kayıtlarımızda yer almamaktadır. Sonuç olarak hem 1554 hem de 1579 yıllarında sancağın en büyük nahiyesi Tımışvar en küçük nahiyesi Bozovar'dır.

BÖLÜM 5: İKTİSADİ YAPI

5.1. Tımişvar'da Vergi Düzeni ve Alınan Vergiler

1552 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Tımişvar'ın ilk tahrir çalışması 1554 yılında tamamlanmıştır. Ardından 1569 ve 1579 yıllarında olmak üzere günümüze üç adet tahrir defteri ulaşmıştır. Tahrir defterlerinin verileri ışığında XVI. yüzyılda tarımsal ve sınai düzen ile nüfus düzeninin Şehir-kırsal gelişme arasındaki ilişkisini öğrenmek mümkündür. Ancak tarımsal veriler hasat dalgalanmalarına duyarlı değildir. Tahminler üç yıllık hasat ortalamasına göre hesaplanmaktadır.⁶²¹ Bu yüzden elde edilen hasıllar bize sadece ortalama bir fikir verebilmektedir. Tımişvar Sancağı'na ait tahrir defterleri incelendiğinde; hasılı oluşturan vergi kalemlerinin miktarı, dönemlere göre farklılık göstermektedir. 1554 yılında ortalama 7-10 arasında ürün çeşidi tahrir defterlerine yansımışken, 1569 ve sonraki tahrirde 10-14 arasında ürün çeşidi tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Yaptığımız araştırmaya göre ilk tahrir çalışmasının fetih sonrası yapılması, bölgede devlet otoritesinin kurulamaması ve bölge halkının tahrirden kaçması gibi nedenler ilk tahririn, sağlıklı olmadığını göstermektedir. Bunu 1569 yılında tahrir kayıtlarına geçen yerleşim yerlerinin sayısındaki artış da desteklemektedir.⁶²²

Tahrir defterleri, bilindiği gibi defterin başında sancağın tabi olduğu vergilendirmeye ilişkin maddeler içermektedir. Elimizde bulunan üç tahrir defterindeki kanunnameler incelendiğinde; tahrir defterlerindeki vergilendirme ilkelerinin değişmediği tespit edilmiştir.

XVI. yüzyıl Tımişvar Sancağı'na ait tapu tahrir defterlerinden yararlanarak, sancak içerisinde uygulanan vergi düzeni ve tahsil edilen vergi miktarları bu bölümde ele alınacaktır.

⁶²¹ Huricihan İnan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 58.

⁶²² Mehmet Öz, “Tahrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39: 426. Sancağın tahriri hakkında bkz. Tımişvar'ın Tahriri ve Karşılaşılan Güçlükler.

5.1.1. Tımışvar'da Raiyyet Rüsûmu (Kapu Resmi)

İспенç Resmi veya Kapu Resmi diye zikredilen bu vergi çeşidi gayrimüslim reayadan, Müslümanların çift resmine mukabil alınan bir vergidir.⁶²³ Resm-i kapu Osmanlı Devleti'nde önceden serfler tarafından toprak sahibine ödenen temel toprak vergisinin Macarca adıdır.⁶²⁴ Bu vergi gayrimüslim reayanın ergenlik çağına gelmiş olan erkeklerinden topraklı, topraksız, evli veya bekar olmalarına bakılmaksızın alınır.⁶²⁵ Halil İnalçık, XV. ve XVI. yüzyıllarda ispenç veya kapu vergisinin en az 20 en fazla 30 akçe olarak tahsil edildiğini belirtmektedir.⁶²⁶ Ancak Tımışvar Livası tapu tahrir defterlerini incelendiğinde; resm-i kapu vergisinin kişi başı 50 akçe olarak tahsil edildiği tespit edilmiştir. Öte yandan “askerî” olarak nitelendirilen ve madenci, köprücü, derbentçi, tuzcu gibi birtakım mükellefiyetleri olan gayrimüslim köylüler bu vergiden tamamen veya kısmen muaf tutulabilmekteydi. Örneğin yolun güvenliğini sağlamak koşuluyla, Hıram İskelesi üzerinde bulunan köylerden kapu resmi 25 akçe olarak tahsil edilmektedir.

1554 yılındaki Tımışvar Kanunnâmesi'ne göre kapu resmi 100 penez karşılığında 50 akçe alınır.⁶²⁷ Bu vergiye 2 penez devlet hazinesi için, 2 penez emire ve 2 penez katip için eklenmiş, yani 106 penezlik toplam vergi karşılığında 53 akçe tahsil edilmekteydi. 1569 yılında hazırlanan Tımışvar Sancağı Kanunnamesi'nde resm-i kapu vergisi 120 penez karşılığında 60 akçeye yükseltilmiştir.⁶²⁸ Yılda iki eşit taksit halinde ödenen bu vergi Hızır İlyas gününde ve Kasım'da tahsil edilmekteydi.

⁶²³ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Ankara Üniversitesi DTCFD*, 5/5 (1947): 507.

⁶²⁴ Geza David, “Osmanlı Avrupa'sında Yönetim”, *Yeniçağda Osmanlı Dünyası Kanuni ve Çağı*, Edit. Metin Kunt-Christine Woodhead (İstanbul: Alfa Yayınevi, 2015), 114.

⁶²⁵ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi Sistemi* (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2014), 98.

⁶²⁶ Halil İnalçık, “İspence”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 177.

⁶²⁷ BOA, *TT.*, 290. 3. Kapu resmi Tımışvar Eyaleti'nin diğer sancaklarında da 53 akçe olarak tahsil edilmekteydi. Bkz. Alexandrescu, Marie-Mathilde- Bulgaru, Dersca. “Les Charges Economiques et Financieres des Reayas de L'Eyalet de Temeşvar et Leurs Repercussions Sociales (1552-1716)”, *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*. Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık. 65-73. Ankara: Meteksan Limited Şirketi, 1980.

⁶²⁸ BOA, *TT.*, 364. 2-3.

5.1.2. Öşr-ü Gallat

Zirai mahsuller olarak bilinen öşr-ü gallât, reyanın ürettiği hububattan alınan vergidir. 1554 yılında Tımişvar Kanunnamesi'ndeki tarife göre 9/1 oranında alınırdı.⁶²⁹

5.1.3. Resm-i Kovan

Kovan resmi olarak ifade edilen öşr-ü küvâre reyanın elinde bulunan arı kovanlarından alınan vergidir. 1554 yılındaki Tımişvar Kanunnamesi'ne göre, her 10 kovandan 1 kovan alınırdı. Kovan sayısı 10'dan az olan yerlerde kovan başı 2 akçe tahsil edilirdi.⁶³⁰

5.1.4. Bâc-ı Pazar

Pazarlardan tahsil edilen vergiler genellikle bac adıyla anılmaktadır. Pazar bacının miktarı satılan ürüne, satıcının yerli veya taşralı oluşuna göre değişmekle birlikte, satılamayan maldan bac tahsil edilmezdi.⁶³¹ Kır kesiminde yetiştirilen ürünler, sipahi tarafından aynı olarak tahsil edilmekte ve sipahi elinde nakde çevirmek için pazara sürebileceği bir miktar mahsul bulunmaktaydı. Hem sipahi hem de nakdi vergilerini ödemek ve ihtiyaçlarını karşılamak için köylüler, gerektiğinde mahsulünü satmak mecburiyetindeydi. Bu hususlar pazarların kurulmasını zorunlu kılmıştır.⁶³²

Tımişvar Sancağı'nda pazarlara getirilerek satılan mal ve eşyalar için uygulanacak vergi miktarı tablo 97' de gösterilmiştir.

Tablo 97:
Tımişvar'da Pazar Vergisi Oranları

Türü	Miktarı	Ödenen Miktar
Araba	Yüklü	8 penz
Araba	Boş	4 penz
Yüklü koçi	2 atlı	4 penz
Yüklü koçi	4 atlı	8 penz
Boş koçi	-	2 penz
Süvari	1 kişiden	1 penz
Yaya	2 kişiden	1 penz
Araba	Pazara at ile gelen	2 penz
Şarap	Koçi ile pazara gelen	2 penz
Sığır	2 adet	1 penz
Koyun	10 adet	1 penz

⁶²⁹ BOA, TT., 290. 3.

⁶³⁰ BOA, TT., 290. 3-4.

⁶³¹ Tahsin Özcan, Pazar (Osmanlı Dönemi)', *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 207.

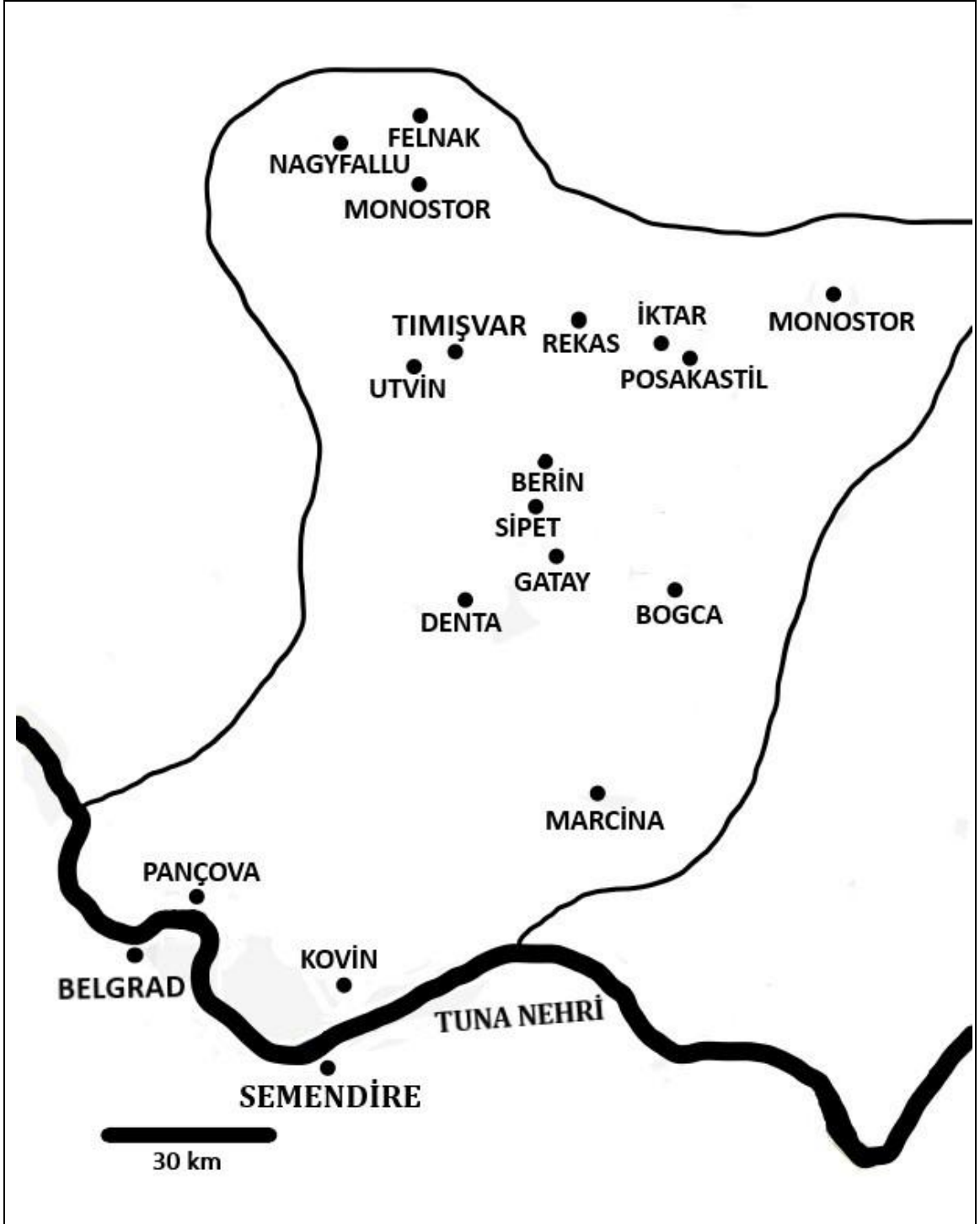
⁶³² XVI. yüzyıl Anadolu'da kurulan pazar için bkz. Suraiya Faroqi, "16. Asırda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Sancaklar: İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Mentеше", *ODTÜ Geliştirme Dergisi I* (1978): 39-85.

Domuz	10 adet	1 penz
Balık	1 araba	2 penz
Çömlek	1 araba	2 penz
Bardak	1 araba	2 penz
Fuçı	1 araba	2 penz
Boğazlanan gavdan	1 adet	2 akçe
Esir	1 adet	25 akçe
Çuka	1 araba	8 penz
Zahire/hububat	10 kile	2 penz
Tuz	6 kıt'a	1 kıt'a

1554 yılı Tımişvar Sancağına ait tahrir defterleri incelendiğinde; Şehir merkezlerinde 10, kırsal bölgelerde 3 pazar kaydı tutulmuştur. 1554 yılı tahrir verilerine göre Tımişvar, Utvin, Monostor, Sipet(Sepet), Rikas (Rekas), Sarad, Monostor, Nagyfalı, Felnak, Ohod, Paçova, Bogca ve Hisarlık'ta pazar kurulmuştur. 1569 ve 1579 yılı tahrir defterinde ise Tımişvar Sancağı dahilinde toplam 17 adet pazar kaydedilmiştir. Şehir merkezlerinde 13, kırsal bölgelerde 4 pazar bulunmaktadır. 1569 yılında Tımişvar Sancağı dahilinde Utvin, Sipet ve Hisarlık'ta kurulan pazarlar kayıtlarda yer almazken; Sarad, Denta, Kovin, Gatay (Gataj), Berin, İktar, Posakastil ve Marcina'da yeni pazarlar kurulmuştur. Bu bahis nahiyelerin ticari yapısı içerisinde ele alınmıştır.⁶³³

⁶³³ Tımişvar Sancağı dahilinde kurulan pazarlar Harita 13'te gösterilmiştir.

Harita 18:
Tımişvar Sancağı'nda Kurulan Pazarlar

5.1.5. Resm-i Gümrük ve Resm-i Geçit

Tımişvar'dan, Semendire, Budin, Erdel, Belgrad'ın deniz ve kara gümrüklerinden gelen ve giden her türlü eşya, gıda, hayvan ve esir adı altında gümrük vergisi tahsil edilmekteydi. Tımişvar'da gümrük vergisinden başka, bir de geçit vergisi tahsil edilmektedir.

Tablo 98:
Tımişvar Gümrüklerinden Yapılan İthalattan Alınan Vergi Oranları

Türü	Miktarı	Resm-i geçit	Resm-i gümrük
Araba	Yüklü	4 akçe	6 akçe
Araba	Boş	2 akçe	-
Süvari	1 kişiden	1 penz	2 akçe
Yaya	2 kişiden	1 penz	2 penz
Koçi	Büyük	2 akçe	3 akçe
Koçi	Küçük	1 akçe	13 penz
Hububat	10 kile	2 akçe	-
Domuz	1 adet	2,5 akçe	4 penz
Koyun	1 adet	-	1 penz
Sığır derisi (cild-i gav)	1 adet	2 penz	-
Cid-i ganem	1 adet	%3	-
Şarap	1 fıçı	16 akçe	25 penz
Tuz	Araba	-	1 kıt'a
Ganem	100 adet	5 akçe	%3
Çuka	Müslüman	-	Binde 30
Çuka	Gayrimüslim	-	40 akçe
Esbab	Müslüman	Binde 30	-
esbab	Gayrimüslim	Binde 40	-
Hurdevât	Müslüman	Binde 30	-
Hurdevât	Gayrimüslim	Binde 40	-
Bakır evânisi(kap kaçak)	Müslüman	Binde 30	-
Bakır evânisi(kap kaçak)	Gayrimüslim	Binde 40	-

Tımişvar'da hem iç gümrük hem de dış gümrük rejimi mevcuttur. Dış gümrük olarak Tımişvar'a Avusturya ve Orta Avrupa'dan mal ve eşya gelmekteydi. Tımişvar'ın iç gümrüğü ise Dar-ül İslamdan gelen mal ve eşyaları kapsamaktaydı. İç gümrükte genellikle Budin, Erdel, Semendire gibi Tuna vasıtasıyla gelen ürünler vergilendirilirdi. Erdel istikametinden Tımişvar'a gelen ürünlerin gümrük resmi Lipova Sancağı'nda tahsil edilmektedir.⁶³⁴

⁶³⁴ Erdel Voyvodası'nın gümrük resmini tahsil etmesi üzerine merkezi hükümet, eskiden olduğu gibi, gümrük resminin Lipova'da alınmasını emretmiştir. Bzk. Tımişvar beylerbeyine yazılan H. 2 Rabiulahir 986/M. 8 Haziran 1578 tarihli hüküm. BOA, MD., 34. 300/626.

5.1.6. Panayır

Yılda bir kere yahut birkaç defa kurulan büyük pazarlara panayır denmiştir.⁶³⁵ Geniş bir bölgenin mallarının bir araya toplandığı, toptan ve perakende ticaretin yapıldığı büyük pazarlar olarak karşımıza çıkan panayırları, bölgesel ve uluslararası; ticari ve sosyal panayırlar olarak sınıflandırmak mümkündür.⁶³⁶ Tıмышvar Sancağı dahilinde 11 panayır bulunmaktadır. Bu bahis nahiyelerin ticari yapısı içerisinde ele alınmıştır.

5.1.7. Ako Şaîr

Hırvatça ve Sırpça hububat, şarap ve benzeri şeyleri ölçmeye yarayan kap manasına gelen ako⁶³⁷, Tıмышvar Kanunnamesi'nde kendi sınırları dışında, bağ yetiştiren kimselerin bağ bozma zamanlarında bağ başına ödedikleri bir vergi çeşididir. Bu vergi çeşidine, şıra üretiminin yaygın olduğu nahiyelerde rastlıyoruz. Sancakta ako şa'irin kilesinden 5 akçe vergi alınmıştır.⁶³⁸

5.1.8. Çeltik Ziraati

Pirincin veya çeltiğin, nehir vadilerinde, sulak alanlarda üretimi yapılmaktadır. Tıмышvar Sancağı'nın XVI. yüzyıl kanunnamelerinde, buradaki pirinç tarlalarında ekim-dikim yapan köyler/köylüler için ayrı bir hukuki düzenleme olup olmadığına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Tıмышvar Sancağı'nda çeltik ziraati muhtemelen 1572'den itibaren başlamıştır. Tıмышvar Defterdarı çeltik yetiştirmek amacıyla tohum ve iki çeltikçi ustası talep etmiştir.⁶³⁹ Bunun üzerine İstanbul, Tıмышvar'da çeltik üretimi için Semendire'den 600 kile tohum ve iki çeltikçi ustası vazifelendirilmiştir.⁶⁴⁰

1573 yılındaki deftere göre Tıмышvar Sancağı'nın iki yerleşim biriminde 15 nefer ile 30 kile tohum ekimi yapılmıştır.⁶⁴¹

⁶³⁵ Özcan, "Pazar (Osmanlı Dönemi)", 34: 207.

⁶³⁶ Meryem Kaçan Erdoğan, "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı", *Belleten Dergisi* 80/287 (2016), 125.

⁶³⁷ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 102.

⁶³⁸ BOA, *TT.*, 290. 4.

⁶³⁹ Tıмышvar defterdarına H. 23 Zilkade 979/M. 7 Nisan 1572 tarihli hüküm. BOA, *MD.*, 16. 207/399.

⁶⁴⁰ Semendire sancağı müfettişi olan kadiya ve mukataat nazırına H.23 Zilkade 979/M. 7 Nisan 1572 tarihli hüküm BOA, *MD.*, 16. 208/400.

⁶⁴¹ BOA, *AE. SSLM.II.* 1.46.

Tablo 99:
1573 Yılında Tımışvar'da Tohum Ekimi

Defter-i müfredat-ı enhar-ı cedid der kurb-ı varoş-ı Denta el-vaki şehri Zilhicce sene 980 der kaza-i Tımışvar
Tohum der miri: 20
Der yed-i Mustafa Çelebi 5 Der yed-i Ömer ibn-i Mustafa tohum 5 Der yed-i Abdülgani tohum 3 Der yed-i Hamza Voyvoda tohum 2 Der yed-i Mustafa Murad tohum 1 Der yed-i İbrahim Hüseyin tohum 1 Der yed-i Hüseyin Abdullah tohum 1 Der yed-i Mustafa Abdullah tohum 0.5 Der yed-i Mehmed bin Hasan tohum 1 Der yed-i Sofu Mustafa tohum 0.5 Der yed-i bina-i enhar-ı cedid der kurb-ı karye-i Viran tabi-i kaza-i Boğça el-vaki fi't-tarihi'l-mezbur Tohum-ı miri: 5 Der yed-i Mustafa Çelebi: tohum 1.5 Der yed-i Süleyman/Selman Abdullah tohum 1.5 Der yed-i Mustafa Abdullah: tohum 1 Der yed-i Hüseyin bin Hızır tohum 1 Yekün-i tohum aded 25, keyl aded 250 Saadetlü sultanım hazretleri için Denta kurbundaki enharda iki tohum ve Viran(?) Nam karye kurbundaki enharda bir tohum ekildi. Kendü yanımızda ekdük otuz kile olur.

Muhasebe defterinde Tımışvar'da 590 müd tohum ekilmiştir. Buna göre 590 müd 35.750 akçe hesap edilmiştir. Bu durumda 1 müd 60 akçeden hesap edilmiştir.⁶⁴²

Osmanlı Devleti, çeltik üretiminin zor olmasından dolayı reayaya bazı vergi muafiyetleri de getirmiştir. Örneğin Tımışvar'da miri olarak ekilen çeltiklerin, suyun azaldığı yaz aylarında değirmencilerin bendleri kaldırarak yeterli miktarda suyun akışını engellemesi üzerine, bazı köyler muaf tutularak, suyun azaldığı zamanlarda bendlerin kaldırılması engellenmeye, ayrıca reayanın elinde bulunan değirmenler satın alınarak çeltik üretimine zarar verilmesi önlenmeye çalışılmıştır.⁶⁴³

Tımışvar'da ihdas olunan çeltik mukataa sistemiyle işletilmekteydi. Örneğin H.4 Rabiulahir 991/M. 27 Nisan 1583 tarihinde Tımışvar'da ihdas edilen çeltik mukataası Mustafa ve Durmuş'a on iki yük akçeye iltizama verilmiştir.⁶⁴⁴ Tımışvar çeltik mukataasına ait bir muhasebe defterinde Cemazeyilahir 1000/Mart 1592 senesinde Mültezim Yusuf Çelebi tarafından hazineye 176.291 akçe teslim edilmiştir.⁶⁴⁵

⁶⁴² BOA, MAD. d., 15696. 24.

⁶⁴³ Tımışvar beylerbeyine H. 15 Cemazeyilevvel 981/M. 12 eylül 1573 tarihli hüküm BOA, MD., 22. 345/683.

⁶⁴⁴ BOA, MD., 49. 28/103.

⁶⁴⁵ BOA, MAD. d., 15696. 13.

5.1.9. Tuz Üretimi ve Ticareti

Başta Tımişvar olmak üzere Macaristan havzasının tuz ihtiyacının büyük bir bölümü Erdel'den karşılamaktaydı.⁶⁴⁶ Evliya Çelebi, Erdel'deki Tuzda ve Küçük Tuzda şehirlerinde büyük tuz madenlerinden bahsetmektedir.⁶⁴⁷

Tımişvar'da pazarda satılan tuz, araba bacı, yük, kıt'a şeklinde ölçümlerle tahsil edilirdi. Tımişvar pazarında satılan her tuz arabasından bir tuz alınırdu.⁶⁴⁸ Sebeş ve Lugoş tarafından Kovin pazarına gelen elli kıt'a tuzdan ise bir kıt'a tuz tahsil edilirdi.⁶⁴⁹

5.1.10. Âdet-i Ağnâm

Osmanlı Devleti'nde koyun sahiplerinden alınan vergiye âdet-i ağnâm adı verilmektedir. Tımişvar Kanunnamesi'nde âdet-i ağnâm Müslim ve gayrimüslim ayırt edilmeksizin her 20 koyundan 1 koyun alınırdu. 20 koyundan az olandan ise her koyun başına 3 penz alınırdu. Ayrıca her sürüde kaç çoban olursa, koşara adı altında çoban başına 1 koyun daha alınmaktaydı.⁶⁵⁰ Koyunlarını evinin yanında otlatanlardan ise koşara resmi alınmazdı. Sonraki tahrir defterlerinde de durum değişmemiştir.

5.1.11. Bidât-ı Hınzîr

Tımişvar Sancağı'nda karşımıza sık çıkan bu vergi, bölgede halkın temel et ihtiyacını karşılamak için domuz yetiştirenlerden tahsil edilirdi. 1554 yılı kanunnamesine göre Tımişvar'da bid'at-ı hınzır veya henazir vergisi adı altında yetişkin domuzlar için 2 akçe olarak tahsil edilirken, 1 yaşından küçük olanlardan vergi alınmazdı.

Domuz besiciliğinin yanında, vergi kalemleri arasında bellut (palamut yemişi) resmi sıralanmıştır. Bu vergi, otlatılmaya götürülen domuzlardan, her domuz başına 1 akçe olarak tahsil edilirdi.

⁶⁴⁶ Merkezi hükümet Erdel'den Tımişvar'a gelen tuzun satışında hassasiyet göstermiştir. Örneğin Lipova sancak beyinin tuz satışında Erdel reayasına engel olması üzerine sancak beyi azledilerek, tuz hususunda hassasiyet gösterilmesi istenmiştir. Bkz. BOA, MD., 42. 198/616-204/623-213/662. Lipova Sancak beyine gönderilen hükümde Erdel'den Lipova'ya tuz getiren reyanın rencide edildiğinden tuz ithalatının azaldığı, buna karşı Erdel reayasına kötü muamelenin menine dair. Bkz. BOA, MD., 43. 57/114.

⁶⁴⁷ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi VI. Kitap*, Haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 16-22.

⁶⁴⁸ BOA, TT., 290. 83.

⁶⁴⁹ Bkz. BOA, TT., 579. 273.

⁶⁵⁰ BOA, TT., 290. 5.

5.1.12. Resm-i Arûs

Kanunnamelerde resm-i arûs, arûsane, âdet-i arûsiye adlarıyla geçen bu resmin mahiyeti, bir kız veya dul kadın evlenirken, evlenen kadınların eşlerinin tımar sahibine veya sancak beyine ödedikleri resimdir. Resm-i arûs miktarı evlenenin kız-dul; Müslüm/gayrimüslim durumuna göre değişirdi.

Tımişvar Kanunnamesi'nde Müslüman bekar kızlar için 60 akçe, gayrimüslim bekar kızlar için 30 akçe alınan bu vergi, dul kadınlar için bu meblağın yarısı oranında alınırdı.

5.1.13. Kendir ve Keten

Kendir, kenevir sapından çıkarılan lif; keten ise, bezir denilen bir küçük habbe olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵¹ Osmanlı Devleti'nde kendir genellikle çadır, branda, kalın kumaş, ip, urgan, halat gibi malzemelerin yapımında; keten ise yazlık türü elbiselerin yapımında kullanılmıştır.⁶⁵² Tımişvar, kendir ve keten üretimi yoğun olarak yapılan bir bölgedir. Tahrir defterlerine göre keten ve kendirden öşür olarak yani onda bir vergi alınmaktadır. Tımişvar'da üretilen kendir tersane gemilerinde kullanılmak üzere İstanbul'a gönderilmektedir.⁶⁵³ Tımişvar'da kendir üretimi İstanbul'un ihtiyaçlarına kâfi gelmediğinde Erdel'den gelen kendir Tımişvar Beylerbeyi aracılığıyla İstanbul'a⁶⁵⁴, nadir olarak Rusçuk'a nakledilmekteydi.⁶⁵⁵

Çalışılan tahrir defterlerinde ilk önce köy adı verilmekte sonra, köyde yer alan birahor veya knez adı⁶⁵⁶, ardından da vergiye tabi hane reislerinin adları kaydedilmiştir. Ardından hâsıl kaydı düşülmekte, köyün toplam vergi geliri belirtilmektedir. 1579 yılı tahrir defterinde birçok köyde hâsıl kısmı toplanan vergi ile uyuşmamakta sanki bu durum tahrir eminlerinin vergi gelirlerini yüksek tutmayı amaçladıkları hissiyatı vermektedir. Hâsıl miktarı verildikten sonra, ilk olarak kapu resmi kaydedilmektedir.

⁶⁵¹ Behset Karaca-Durmuş Volkan Karaboğa, "XVI. Yüzyılda Diyarbekir Eyaleti'nde Sınâi Bitkileri Üretimi", *Alınları Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2017), 28.

⁶⁵² Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2014), 169.

⁶⁵³ Tımişvar Beylerbeyine ve Defterdarına H. 14 Cemazeyilahir 979/M. 3 Kasım 1571 tarihli hüküm, BOA, MD., 16. 321/566.

⁶⁵⁴ Belgrad müfettişine ve nazırına H. 16/ramazan 980/M. 20 Ocak 1573 tarihli hüküm, BOA, MD., 21. 24/70-71. Tımişvar Beylerbeyine H. 18 Rerep 979/M. 6 Aralık 1571 tarihli hüküm, BOA, MD., 10. 259/403.

⁶⁵⁵ Semendire beyine H. 12 şaban 979/M. 30 aralık 1571 tarihli hüküm, BOA, MD., 18. 88/191. Semendire sancağı beyi Muharrem Bey'e H. 3 Safer 982/M. 25 Mayıs 1577 tarihli hüküm, BOA, MD., 24. 263/698.

⁶⁵⁶ Birahor ve knezler vergiden muaftır.

Yerleşim biriminin özel bir statüsü yoksa kapu resmi (resm-i kapu)hane başı 50 akçe olarak kaydedilmekteydi. Ardından daima buğday öşrünün kile olarak miktarı ve parasal değeri verilmiştir. Tahrir kayıtlarında Tımişvar'da kullanılan kile miktarını belirten açıklama kaydedilmemiştir. Ancak Kaldy Nagy Macaristan'da bir kilenin ortalama 25 kg. olduğunu belirtmektedir.⁶⁵⁷Sıralamada buğday öşründen sonra daima mâhlut (buğday çavdar karışımı) gelmektedir. Tımişvar Sancağı'na ait tapu kayıtlarında mâhlut aynı buğday öşrü gibi kile cinsinden verilmiştir. Hesaplamamıza göre 1 kile buğday (ortalama 25 kg.) 10 akçe, 1 kile mâhlut 5 akçe olarak tahrir defterlerine yansımıştır. Mercimek ve darı üretimi ise nadir olarak tahrir defterlerine yansımıştır.

Şıra yani şarap, Macaristan'da önemli miktarda üretilmekteydi. Şıra ölçüsü olarak pinte kullanılmıştır. Ancak Tımişvar Kanunnamesi'nde pintenin ağırlığı belirtilmemiştir. Kaldy Nagy, pintenin Macaristan'da 1,69 litreye denk geldiğini belirtmektedir.⁶⁵⁸

5.2. Tımişvar Nahiyesi

5.2.1. Tımişvar Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

Tımişvar nahiyesi sancağın çekirdeğini oluşturmaktadır. Tahrir kayıtlarında nahiyeye içerisinde 5 şehir yer almaktadır. Tablo 100' de Tımişvar nahiyesindeki şehirlerden elde edilen kapu vergisi listelenmiştir.

5.2.1.1. Tımişvar Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri

Tablo 100:
Tımişvar Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri

Kapu resmi	Hane	1554	Hane	1569	Hane	1579
Tımişvar	300	15.000	277	13.850	193	9.650
Rekas	200	10.000	339	16.950	291	14.450
Sarad	60	3.000	94	4.700	104	5.200
Secsan	90	4.500	55	2.750	63	3.150
Utvın	170	8.500	159	7.950	141	7.050
TOPLAM	820	41.000	924	46.200	792	39.500

1554 yılında Tımişvar nahiyesinde, şehir gelirleri içerisinde kapu resminden 41.000 akçe tahsil edilmiştir. 1569 yılı tahrir defterinde kapu resmi gelirleri bir önceki döneme göre yaklaşık %12,6 oranında artarak 46.200 akçeye yükselmiştir. 1579 tarihli defterde

⁶⁵⁷ Gyula Kaldy Nagy, *16. Yüzyılda Macaristan'da Türk Yönetimi* (Budapest, 1974), 54.

⁶⁵⁸ Nagy, *Macaristan'da 16. Yüzyılda Türk Yönetimi*, 48.

kapu resminde ciddi bir düşüş söz konusudur. Bir önceki döneme göre kapu resminden elde edilen gelir % 14,5 oranında azalarak 39.500 akçeye gerilemiştir.

5.2.1.2. Tımsıvar Nahiyesi'nin Tarım ve Hayvancılık Gelirleri

Tımsıvar Nahiyesi'nin şehir merkezlerinde yapılan her türlü üretimden devlet adına tahsil edilen vergi gelirleri aşağıdaki tabloda listelenmiştir. Bu vergi gelirleri arasında tarım, hayvancılık gibi faaliyetlerden alınan vergiler bulunmaktadır.

Tablo 101:
Tımsıvar Nahiyesi'nin Tarım ve Hayvancılık Vergisi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Hınta, mâhlut, mercimek, vb.	63.050	44.603	55.960
Ako şair	35.600	112.060	-
Öşr-ü şire	89.976	165.125	292.730
Resm-i fiçı ve hamr	2.950	8.615	8.671
Resm-i bostan, resm-i bellut, çayır, meyve, keten, kendir ve bostan	3.265	9.920	14.585
Resm-i âsiyâb	3.000	10.050	10.450
Öşr-ü kanâre	5.316	2.554	4.269
Bidât-ı Hanazır	6.328	4.767	7.665
Öşr-ü mâhî	200	1.200	1.660
Resm-i hime ve giyâh	4.700	13.420	13.675
TOPLAM	214.385	372.314	409.665

1554 yılında Tımsıvar Nahiyesi'nde yer alan şehirlerde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden alınan vergilerin toplamı 214.385 akçedir. Bu guruba giren vergileri tarım ve hayvancılık olarak iki gruba ayırdığımızda en fazla vergi gelirinin tarım ürünlerinden elde edildiği görülmektedir. Tarım gelirleri grubunda en fazla gelir şıra üretiminden sağlanmaktadır. Tımsıvar Livası'na ait tapu tahrir defterlerinde şıra ve hamr ölçümünde pinte ölçü biriminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak pintenin ağırlığı Tımsıvar Kanunnamesi'nde belirtilmemiştir. Kaldy Nagy Macaristan'da kullanılan pintenin 1,69 litre olduğunu belirtmektedir.⁶⁵⁹ Yaklaşık 17.995 pinte karşılığında 89.976 akçelik bir vergi geliri elde edilmiştir. Zaman zaman kayıtlarda Cseber (çeber) sözcüğü de kullanılmıştır. Bu hacim ölçüsü genelde 42,42 litreye dek düşmektedir.⁶⁶⁰ Sancak içerisinde çeberin hacmi bölgelere göre değişiklik

⁶⁵⁹ Nagy, *Macaristan'da 16. Yüzyılda Türk Yönetimi*, 48.

⁶⁶⁰ David, *Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi*, 124.

göstermektedir.⁶⁶¹ Şıra üretiminden sonra en fazla gelir hububattan elde edilmiştir. Kayıtlarda buğday ve mahlût üretimine istisnasız her yerleşim biriminde rastlanırken, mercimek, arpa gibi ürünler karşımıza nadir olarak çıkmaktadır.

Tımışvar'da önemli miktarda yetiştirilen kendir, nahiye gelirleri içerisinde önemli bir paya sahiptir. İstanbul'a nakledilmektedir. Örneğin 18 Receb 979/6 Aralık 1571 tarihli Tımışvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde merkezde keten ve don yağı sıkıntısının baş göstermesi üzerine Tımışvar'da her hânedan bir vâkîye kendir ve üç hânedan bir vâkıyye yağ tevzi olunarak, 700 kantardan fazla kendir ile 200 kantar yağ Tımışvar'dan İstanbul'a gönderilmesine emir buyurulmuştur.⁶⁶²

1569 yılında Tımışvar Nahiyesi'ndeki şehirlerden tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler bir önceki döneme göre yaklaşık %73,6 oranında artarak 372.314 akçeye yükselmiştir. Bu gelirler içerisinde en yüksek gelir; 165.125 akçe ile şıra üretiminden, ardından 112.060 akçe ile ako şâirden tahsil edilmiştir. Hayvancılık gelirlerini incelendiğinde; 4.767 akçe domuz yetiştiriciliğinden, 2.554 akçe bal üretiminden tahsil edilmiştir. Sancak içerisinde az miktarda gelire sahip olan balık üretimi(öşr-ü mâhî) miri olarak tahsil edilmiştir.

1579 yılında tarım ve hayvancılık gelirleri bir önceki döneme göre yaklaşık %10 oranında artarak 409.665 akçeye yükselmiştir. Bu gelir artışında en büyük pay şıra üretiminindir. 1579 yılına ait kayıtlarda Tımışvar Sancağı'nda Ako şâir üretiminden sağlanan vergi türü bulunmamaktadır.

5.2.1.3. Tımışvar Nahiyesi'nin Pazar ve Ticaretle İlgili Vergi Gelirleri

Tımışvar Nahiyesi'nin şehir gelirleri içerisinde en fazla öneme sahip olanı şüphesiz pazar ve ticareten elde edilen gelirlerdir. Zira bu gelir grubu 1569 ve 1579 tahrirlerinde tarımla birlikte en fazla paya sahip olan gruptur. Tımışvar Nahiyesi'nde pazarlar ve ticarete konu olan çeşitli vergiler tablo 5.6. da listelenmiştir.

⁶⁶¹ “Örneğin Rekas çeberinin Tımışvar çeberinin farkı Tımışvar'ın çeberinde 14 pinte olup Rekas'ın 14 pintesi Tımışvar'ın 25 pintesi olup evvel-takrîbe Tımışvar'ın beş çeberi yetmiş pinte olup Rekas'un üç çeberi yetmiş beş pinte olur”, BOA, *TT.* 290., 83.

⁶⁶² BOA, *MD.*, 10. 259/403.

Tablo 102:
Tımışvar Nahiyesi'nin Pazar ve Ticaretle İlgili Vergi Gelirleri

Gelir türü	1554	1569	1579
Mahsûl-ı bac-ı pazar ve panayır	9.000	43.500	51.102
Resm-i sergi	1.000	2.000	12.220
Resm-i gümrük	3.000	40.000	29.800
Mahsûl-ı ihzâr ve ihtisâb	1.000	20.000	25.000
Mahsûl-ı şemhane	1.000	10.000	13.485
Resm-i kapan	-	3.000	5.000
Mahsûl-ı mukâtaa-i dekâkîn	-	3.480	3.480
Mahsûl-ı serhane ve buzhane	2.200	2.000	2.260
Mahsûl-ı vam-ı cısr	15.000	10.000	5.000
TOPLAM	32.200	133.980	147.347

1554 yılında Tımışvar Nahiyesi'nin pazar ve ticaret ile ilgili vergi gelirlerinin toplamı 32.200 akçedir. Bu gelirin 14.000 akçesi, Tımışvar'ın pazarlarındaki denetimlerden ve pazara gelen mallardan, baclardan alınan vergiler oluşturmaktadır. Bu dönemde Tımışvar'daki mum, buz ve mezbahalardan 3.200 akçe vergi tahsil edilmiştir.

Tımışvar pazarına getirilerek satılan mal ve eşyalar için uygulanacak bâc-ı pazar vergisinin oranları 1579 yılı Tımışvar Kanunnâmesi'ndeki tarife göre; pazara getirilen her türlü maldan araba başına 4 ile 8 penez, hububattan 10 kile karşılığı 2 penez, hamrdan araba başı 2 penez alındığı anlaşılmaktadır.⁶⁶³

Tımışvar bölgesindeki pazarlarda satılan tuzdan alınacak vergi miktarı da kaydedilmiştir. Buna göre *‘pazara araba ile tuz gelse her arabadan bir tuz alına.*⁶⁶⁴’’

⁶⁶³ ‘‘Büyük yüklü araba mürûr eylese sekiz penz (penez), boş olsa dört penz ve yüklü koçudan (koçı) dört penz boş koçudan iki penz amma koçu dört bârgîrli olsa sekiz penz alınır bir atlu mürûr eylese bir penz, iki piyadeden bir penz ve satılık esb ile gelen arabadan ki cısr-i mezbûra uğramayıp ancak pazara etraftan gelse gerek boş ve gerek yüklü iki penz bâc alınır ve koçudan dahi kezâlik Viranya Nahiyesi'nden koçu ile gelen hamrdan her arabadan ikişer penz bâc ve satılık gâv ki cısr-i mezbûrdan mürûr eyledikde her iki gâvdan bir penz ve on re's ganemden bir penz ve on re's hanâzîrden bir penz ve cısr-i mezbûra uğramayıp etraftan gelen eğer bârgîr ve ağnâm ve hanâzîr ve alaşa ve sâir hurdevât-ı ganemden nesne alınmayıp lâkin gâv ve alaşa ve bârgîr pazarda satılsa dört penz alandan ve dört penz satandan alınıp ve ganemin dört re'sinden iki penz ve cısr-i merkûmdan ev göçüyle araba mürûr eylese yüz penz alınıp ve celeb-i esir mürûr eyledikde çıkar bâcı deyu yirmi beş akçe alınıp ve pazara satılık galle gelse on kileden ziyâde olandan resm-i keyl deyu iki penz alınıp ve cısr-i mezbûrun termîmine mültezim olan kurâ halkı mürûr u ubûr eylediklerinde cısr-i merkûmei termîm eyledikleri mukabilede harâcları alınmadığı defter-i mufassal-ı atıkde mukayyed bulunmağın yine bu minvâl üzere defter-i cedîd-i hakanîye kayd olundu’’ . BOA, TT., 579. 31.

⁶⁶⁴ BOA, TT., 290. 83.

şeklinde belirtilmiştir. Tımişvar'da tuz üretimi ve satışı mültezimler tarafından yapılmaktaydı.⁶⁶⁵

1569 yılı tahrir kayıtlarına göre; Tımişvar Nahiyesi'nde yer alan şehirlerde pazar ve ticaret kalemine giren vergilerin toplamı 133.980 akçedir. Bu vergi gelirleri yukarıda görüldüğü üzere; bac-ı bazar, panayır, resm-i gümrük, şemhâne, buzhâne, resm-i ihzâriye ve ihtisâb ile dükkân kiralarından alınan vergilerden oluşmaktadır. Bu vergi kalemleri içinde en dikkat çeken 43.500 akçe vergi geliri ile bac-ı bazar, panayır ile gümrük gelirleridir. Tımişvar'da esnafların ve pazarların denetlenmesi esnasında görülen uygunsuzluktan dolayı tahsil edilen resm-i ihzâriye ve ihtisâb gelirleri ise 20.000 akçe olarak kayda geçmiştir. Tımişvar'da en az üç vergi kalemi ise 2.000 akçe ile resm-i sergi, serhâne ve buzhaneden alınan vergi kalemidir.

1579 yılı tahrir kayıtlarına göre Tımişvar'da bu gruba giren vergi gelirleri bir önceki döneme göre %9,9 artarak 147.347 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde en fazla gelir getiren vergi kalemi 51.102 akçe ile yine pazar ve panayır gelirleridir. 1554 yılındaki tahrir defteri incelendiğinde; Tımişvar, Utvin, Secsan, Sarad ve Rekas'da pazar bulunmaktadırlar. 1569 ve 1579 tarihli tahrir defterlerinde Utvin ve Secsan şehir merkezlerinde Pazar kaydedilmemiştir. 1554 tarihli deftere göre Sarad ve Rekas şehirlerinde yılda üç defa panayır kurulmaktadır. 1569 tarihli deftere göre ise yalnızca Rekas şehrinde panayır kaydı yer almaktadır. 1579 tarihli tahrir verileri bir önceki durumu aynen yansıtmaktadır. Nüfus bahsinde değinildiği gibi, 1552 yılında Tımişvar'da Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesi sonucunda, şehirlerin nüfusu azalmıştır. Neticede bu durumun ticarete olumsuz etkisi göz önüne alındığında bu durum, yerel pazarların ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır.

5.2.1.4. Muhtelif Harç ve Ceza Gelirleri

Tımişvar Nahiyesi'nin şehir merkezlerinde tarım, hayvancılık, pazar ve ticaret vergilerinin dışında kalan evlenme, muhtelif ceza ve harçlardan oluşan vergi gelirleri bu grupta ele alınmıştır. Bu gruba; resm-i arus, bâd-ı heva, mahsûl-u beyt-ül mâl..vb. vergiler girmektedir. XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerinde bu grubun vergi gelirleri Tablo 103' de gösterilmiştir. Tımişvar Sancağı'na ait tahrir defterleri şehirlerde muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemleri tablo 103' de listelenmiştir.

⁶⁶⁵ Örneğin: Tımişvar Beylerbeyine ve Defterdarına gönderilen hükümde Mültezimlerin başkalarına tuz sattırmadıkları hakkında hüküm. Bkz. BOA, MD., 34. 299/623.

Tablo 103:
Tımışvar Nahiyesi'nin Muhtelif Harç ve Ceza Gelirleri

Gelir türü	1554	1569	1579
Resm-i arûs, bâd-ı hevâ, mahsûl-ı beyt-ül mâl ve yava ve kaçgun	25.309	35.020	44.450

1554 yılında Tımışvar Nahiyesi'nde yer alan şehirlerde muhtelif harç ve cezalara giren vergi gelirlerinin toplamı 25.309 akçedir. 1569 yılına gelindiğinde bu gruba giren gelirlerin toplamı bir önceki döneme göre %38 oranında artarak 35.020 akçe olarak gerçekleşmiştir. 1579 yılında muhtelif harç ve cezalar bir önceki döneme göre %26,9 oranında artarak 44.450 akçeye yükselmiştir. Sonuç olarak XVI. yüzyılda Tımışvar Nahiyesi'nin şehir merkezlerinde muhtelif harç ve cezalardan tahsil edilen vergi gelirleri sürekli artış göstermiştir.

5.2.2. Tımışvar Nahiyesi'nin Kır Geliri

Nahiyenin şehir gelirlerinden sonra kır gelirlerine göz atmak gerekmektedir. Tımışvar Nahiyesi'nin köy ve mezraalarındaki tarım, hayvancılık, pazar ve ticaret vb. gelirleri aşağıda gösterilmiştir.

5.2.2.1. Kapu Resmi

1554 yılında Tımışvar Nahiyesi'ne bağı kırsal kesimde 2.401 haneden 119.050 akçe kapu resmi tahsil edilmiştir. Bir sonraki tahrir döneminde bu meblağ ortalama %27,2 oranında artarak 151.450 akçeye yükselmiştir. Son tahrir döneminde ise hane sayısındaki ufak bir artışla kapu resminden tahsil edilen vergi miktarının 155.450 akçeye yükseldiğı tespit edilmiştir.

Tablo 104:
Tımışvar Nahiyesi'nin Kır Gelirleri İçerisinde Kapu Resmi

	Hane	1554	Hane	1569	Hane	1579
Kapu resmi	2.401	119.050	3.029	151.450	3.109	155.450

Tımışvar Sancağı'nda önemli geçit veya iskele civarında derbentçi hizmetinde bulunan köylerde kapu resmi 25 akçe olarak tahsil edilmektedir. Fakat çalışılan nahiyede bu statüde bir yerleşim yeri kaydedilmemiştir.

5.2.2.2. Tımışvar Nahiyesi'nin Kırsal Kesimindeki Tarım Gelirleri

Şehirler ticaret ve pazar gelirleri ile ön planda iken kırsal bölgelerde de tarım ve hayvancılık gelirleri ön plandadır. Şehir gelirlerinden sonra sırada Tımışvar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalardan elde edilen tarım gelirleri Tablo 105'te hayvancılık gelirleri ise Tablo 106' da listelenmiştir.

Tablo 105:
Tımışvar Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	205.730	300.930	452.486
Mahlût	53.060	85.490	121.743
Mercimek	-	1.215	2.245
Şıra	66.780	124.955	157.500
Ako Şaîr	34.630	28.580	-
Fuçu ve hamr	15.774	11.045	11.570
Bağ	3.181	2.100	-
Çayır	2.950	1.390	2.720
Bellut	-	4.620	5.000
Harnub	-	680	1.900
Hime ve giyah	25.670	56.830	77.490
Meyve, sir, Piyaz Kelem, kendir, bostan, ceviz	8.202	13.605	24.836
Mahsûl-ı dönüm cısr	-	5.100	7.000
Resm-i asiya	2.450	2.300	2.500
Toplam	418.377	638.840	866.990

1554 yılında Tımışvar Nahiyesi'ne bağlı kırsal kesimde tarımsal üretimden sağlanan vergilerin toplamı 418.377 akçedir. Tımışvar'ın kırsalında yetiştirilen başlıca ürünler; buğday, mahlut, şıra vb. dir. Bunun dışında harnub, meyve, kelem ve kendir gibi üretimi az da olsa değişik ürünlerde mevcuttur. Tarımsal ürünlerden alınan vergilerin dağılımına bakacak olursak; en fazla verginin 205.730 akçe ile buğday üretiminden ve 66.780 akçe ile şıra üretiminden tahsil edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde mahluttan 53.060 akçe, ako şaîrden 34.630 akçe, hime ve giyahtan 25.670 akçe, fuçu ve hamrdan 15.774 akçe vergi geliri alındığı tespit edilmiştir. Tımışvar Nahiyesi'nde yer alan şehirlerde 43'ü tam, 12'si yarım olmak üzere 55 değirmen bulunmaktadır. Bu değirmenlerden 2.450 akçe vergi alındığı anlaşılmaktadır.

1569 yılında Tımışvar Nahiyesi'ne bağlı kırsal yerleşimlerden alınan tarımsal üretime bağlı vergi gelirleri bir önceki döneme göre %52,2 oranında artarak 638.840 akçeye yükselmiştir. 1569 yılında tarım ürünlerinin dağılımı şöyledir: En fazla vergi geliri 300.930 akçe ile buğday üretiminden daha sonra 124.955 akçe ile şıra üretiminden ve

85.490 akçe ile mahlut üretiminden sağlanmıştır. Bunların dışında 1569 yılında 56.830 akçe odun ve otluktan, 28.580 akçe ako şaîrden 13.605 akçe meyve, sir, piyaz, kelem ve kendir üretiminden tahsil edilmiştir. 1569 tahrir verilerine göre, Tımişvar'ın kırsal bölgelerinde tarımsal üretimin arttığı görülmektedir. Tarımsal üretiminde artış yaşanmasına karşın, değirmen sayısı 52'ye gerilemiştir. Değirmenlerden sağlanan vergi gelirleri 2.300 akçedir.

1579 yılında kırsal kesimden alınan tarım gelirlerinin toplamı 1569 yılına göre %35,7 artarak 866.990 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde de tarımsal ürün gelirleri içerisinde en büyük pay 452.486 akçe ile buğday üretiminden sağlanmıştır. Diğerleri sırasıyla 157.500 akçe ile şıra, 121.743 akçe ile mâhlut, 77.490 akçe ile odun ve otluktan elde edilen gelirlerdir. 1579 yılında Tımişvar Nahiyesi kırsalında 56 değirmen bulunduğu ve bu değirmenlerin üretiminden 2.500 akçe gelir elde edildiği kayıtlıdır.

5.2.2.3. Tımişvar Kırsalından Sağlanan Hayvancılık Gelirleri

Tımişvar Nahiyesi'nin köy ve mezraalarından elde edilen hayvancılık ile ilgili vergi gelirleri Tablo 106' da listelenmiştir.

Tablo 106:
Tımişvar Kırsalından Sağlanan Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Öşr-ü kanâre (bal)	12.286	18.023	32.118
Bidat-ı hınzîr (domuz)	19.578	27.072	38.919
Öşr-ü mâhî ve resm-i dalyan (balık)	14.439	500	600
TOPLAM	46.303	45.595	71.637

1554 yılında Tımişvar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalarda hayvancılık faaliyetlerine bağlı vergi kalemlerinden elde edilen verginin toplamı 46.644 akçedir. Bu hayvancılık faaliyetleri; balıkçılık, arıcılık ve domuz yetiştiriciliği yer almaktadır. 1554 yılında en fazla gelir 19.578 akçe ile domuz yetiştiriciliğinden elde edilmiştir. Sonra sırasıyla Tuna'nın bir kolu olan Tımiş(Temeş) Nehri ile göllerde yapılan balık avcılığından 14.439 akçe ve son olarak bal üretiminden 12.286 akçe vergi geliri elde edilmiştir. Bu dönemde Tımişvar Nahiyesi'nin kırsalında reayanın elinde toplam 69.644 küçükbaş hayvanın olduğu kayıtlarda geçmektedir.⁶⁶⁶

⁶⁶⁶ Bkz. BOA, *TT.*, 290.

1569 yılındaki kayıtlara göre; Tımişvar'ın kırsal kesiminde sürdürülen hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler bir önceki döneme göre ufak bir azalışla 45.595 akçeye gerilemiştir. Burada domuz yetiştiriciliği ve bal üretiminde artış yaşanmasına karşın balıkçılıktan sağlanan gelirlerde büyük bir azalış görülmektedir. 1569 yılında domuz yetiştiriciliğinden 27.072 akçe, bal üretiminden 18.023 akçe vergi geliri elde edilmiştir. Bu döneme ait tapu tahrir defterlerine göre kırsal kesimin elinde bulunan küçükbaş hayvan sayısı 75.562'ye yükselmiştir.⁶⁶⁷

1579 yılına ait tapu tahrir kayıtları Tımişvar Nahiyesi'nin kırsal kesiminden sağlanan hayvancılık vergisi gelirlerinin önceki döneme göre %57 artarak 71.637 akçeye yükseldiğini göstermektedir. Bu tahrir döneminde en fazla vergi 38.118 akçe ile domuz yetiştiriciliğinden alınmıştır. Daha sonra 32.118 akçe ile bal üretiminden, 600 akçe ile balıkçılıktan sağlanan vergi gelirleri gelmektedir. Bu döneme ait tapu tahrir kayıtlarında köy ve mezraalarındaki hayvan sayısı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

XVI. yüzyılda Tımişvar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalarında domuz yetiştiriciliği, arıcılık ve balıkçılık yapıldığı tespit edilmiştir.

5.2.2.4. Tımişvar Kırsalında Muhtelif Harç ve Cezalar

Tımişvar Nahiyesi'nin kır gelirleri içerisinde tahsil edilen harç ve cezalar tablo 107'de listelenmiştir.

Tablo 107:
Tımişvar Kırsalında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Resm-i arûs	6.824	7.180	10.705
Bâd-i hevâ	15.801	26.031	28.615
Mahsûl-ı beyt-ül-mâl ve mal-ı gaib ve yave ve kaçgûn	-	5.485	6.403
TOPLAM	22.625	38.696	45.723

1554 yılında Tımişvar Nahiyesi'ne tabi köylerden elde edilen muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergilerin toplamı 22.625 akçedir. Bu gelirler içerisinde en fazla pay 15.824 akçe ile bâd-ı heva vergisinden alınırken onu, 6.824 akçe ile evlenen kadınların kocalarından tahsil edilen resm-i arûs vergisi izlemektedir. Bir sonraki dönemde gelirler %71 oranında artarak 38.696 akçeye yükselmiştir. Bu rakamın yarısından fazlası bâd-ı

⁶⁶⁷ Bkz. BOA, TT., 374.

hevâ gelirlerinden tahsil edilmiştir. Daha sonra sırasıyla 7.180 akçe resm-i arûs ve 5.485 akçe ile varisi olmayan malların hazineye intikali sonucunda elde edilen beyt-ül mâl gelirleri takip etmektedir. 1579 yılında yapılan tahrir sonucuna göre muhtelif harç ve cezalardan elde edilen gelirler bir önceki döneme göre %18,1 artarak 45.723 akçeye yükselmiştir. Bu gelirler içerisinde sıralama değişmemiş, gelirlerin yarısından fazlasını bâd-ı hevâ oluşturmaktadır.

5.2.3. Tımışvar Nahiyesi'nin Toplam Geliri

XVI. yüzyılın çeşitli dönemlerinde Tımışvar Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan toplam geliri Tablo 108' de listelenmiştir.

Tablo 108:
Tımışvar Nahiyesi'nin Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	289.694	587.514	640.962
Kır gelirleri	606.355	874.581	1.139.800
TOPLAM	896.049	1.462.095	1.780.762

1554 yılındaki kayıtlarda Tımışvar Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerinin toplamı 896.049 akçedir. Bu dönemde şehir ve kır gelirlerini birbirine kıyaslayacak olursak; nahiyenin toplam gelirinin %67,6'sının kır gelirlerinden, geri kalan %32,4'ü şehir gelirlerinden elde edildiği görülmektedir. Kır gelirleri şehir gelirlerinden üç kat daha fazladır.

1569 yılında nahiyenin toplam geliri bir önceki döneme göre %63,1 oranında artarak 1.462.095 akçeye yükselmiştir. 1569 yılında gelirlerin artmasında, 1552 yılında Tımışvar bölgesinin Osmanlı hâkimiyetine girmiş olması bir etkidir. Fetih sonrası bölgenin ilk tahrir çalışması 1554 yılında tamamlanmıştır. Bilindiği gibi, yapılan ilk tahrirlerde bölgenin tamamının tahrirlere yansımaması ve halkın fetih sonrası çevre bölgelere dağılması, üretim ve buna bağlı vergi gelirlerinin düşük çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı hâkimiyetinin bölgeye yerleşmesiyle birlikte üretimin de bundan etkilenmesi doğaldır. Bunun sonucunda 1569 yılında tamamlanan tahrir defterleri bize anormal bir artış yerine aslında var olan düzeni göstermektedir.⁶⁶⁸ 1569 yılında

⁶⁶⁸ Tımışvar Nahiyesi bölgesinde tahrirden tahrire köy-mezraa oranındaki artışın, 1554'te 112 köy-42 mezraa, 1569'da 121 köy-88 mezraa ve 1579'da 126 köy-92 mezraa sayısına ulaşmış olması yeni köy oluşumlarını ve mezraaların yerleşilerek yeni köye dönüştüğünü göstermektedir. Nüfus artışı incelendiğinde ise 1554-1579 yılları arasında nahiyenin nüfusu birbirine yakın izlediği görülmektedir. Bu durum nüfus artışının üretim artışını desteklemediğini göstermektedir. 1554 yılında ortalama 7-10 arasında

nahiyenin toplam gelirin %59,8'i kır gelirlerinden, geri kalan 40,2'si ise şehir gelirlerinden oluştuğu tespit edilmiştir.

1579 yılında nahiyenin toplam geliri bir önceki döneme göre %21,7 oranında artarak 1.780.762 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde kır gelirlerinin şehir gelirlerine göre oranı bir önceki tahrir dönemine göre yükseliş göstermiştir. Buna göre kır gelirleri bölgeden sağlanan toplam verginin %64'ünü oluştururken, geri kalan %36'sını şehir gelirleri oluşturmaktadır.

5.3. Şemlik Nahiyesi

5.3.1. Şemlik Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

Şemlik Nahiyesi'nin şehir gelirlerini oluşturan çeşitli gelir grupları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 109:
Şemlik Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri

Kapu resmi	1554		1569		1579	
	Hane	Gelir	Hane	Gelir	Hane	Gelir
Şemlik	50	2.500	112	2.800	130	3.250
Gatay	250	12.500	186	4.650	171	4.275
TOPLAM	300	15.000	298	7.450	301	7.525

Şemlik Nahiyesi'nde şehir statüsüne sahip iki yerleşim birimi yer almaktadır. Bunlardan ilki nahiyeye adına veren Şemlik diğeri Gatay'dır. 1554 yılına ait tahrir kayıtlarında iki şehirde kapu vergisi kanunnamelerde belirtildiği gibi 50 akçe hesabı ile tahsil edilmektedir. 1569 ve 1579 yıllarına ait tahrir kayıtlarında ise bu iki şehir, derbentci adetine göre kayıt yapılarak hane başı 25 akçe hesabı ile kulluk vergisi ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. Öte yandan Şemlik reayası yolun güvenliğini sağlamak koşuluyla cizye, adet-i ağnâm, öşr-ü şıra, resm-i fuçî, resm-i arus ve her haneden ikişer kile buğday ve arpa ödemekle birlikte resm-i hime ve giyah(ot ve otçuluk), resm-i bid'at, öşr-ü küvvâre, kendir ve kelem resminden muaf tutulmuştur.⁶⁶⁹

Gatay şehri hakkında kanunnamede; şehirde yaşayan reayanın perakende olduğu şikayetleri üzerine, merkezi hükümet şehri şenlendirmek amacıyla bu yerleşim birimini derbentci olarak kaydetmiştir. Buradan Osmanlı Devleti'nde bir yerleşim biriminin

çeşidi tahrir defterlerine yansımışken, 1569 ve sonrası dönemlerde ürün çeşidinin 10-14 arasında değiştiği görülmektedir. Yeni arazilerin tarıma dahil edilmesi üretim artışında belli miktarda katkı sağlayabileceği gibi, 1569'daki tahrir de üretimin kayıtlara daha sıkı yansması temel sebep olarak kabul edebiliriz.

⁶⁶⁹ BOA TT. 579, s. 289.

derbent statüsüne getirilmesinde, yerleşim biriminin buna haiz olmasının dışında, bölgedeki iktisadi kaygının göz önünde tutularak verilebildiği tespit edilmiştir.⁶⁷⁰

Şemlik'te kapu vergisinde durum böyle iken, Şemlik'in diğer şehir gelirleri Tablo 110'da listelenmiştir.

Tablo 110:
Şemlik Nahiyesi'nin Tarım, Hayvancılık ve Muhtelif Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	29.000	15.440	16.860
Mahlut	6.460	3.645	5.760
Şıra	4.500	44.640	51.000
Mahsûl-ı bâğat-ı Müslüman	-	-	244
Hime ve giyah	3.250	-	-
Kelem ve kendir	350	-	-
Bac-ı pazar ve yave ve kaçgûn ve beyt-ül-mâl ve ihtisâb ve ihzâriye ve resm-i arûs ve bâd-ı hevâ	4.630	19.700	27.353
Öşr-ü kanâre	9.000	-	-
Öşr-ü mâhî	-	-	1.500
Hinzır	700	-	-
Bellut	5.000	5.000	5.100
Asiyâb	500	550	550
TOPLAM	63.750	88.925	108.867

1554 yılında Şemlik Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı 63.750 akçedir. Toplam şehir gelirinin üçte biri bölgede üretilen buğday gelirlerinden oluşmaktadır. 29.000 akçe buğday üretimi 9.000 akçe ile bal üretimi ve onu 6.460 akçe ile mahlut üretiminden sağlanan vergi gelirleri takip etmektedir. Bu dönemde Şemlik'te 10 değirmenden toplam 500 akçe resm-i asiyab tahsil edilmiştir. 1554 tarihli Tahrir kayıtları bize halkın elinde 1.000 küçükbaş hayvan bulunduğunu göstermektedir.⁶⁷¹

1569 yılında Şemlik Nahiyesi'nde yer alan şehir gelirleri bir önceki döneme göre %39,4 oranında artarak 88.925 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde bu gelir grupları içerisinde

⁶⁷⁰ “reayanın tahrirden önce tahrîri fermân olunmazdan mukaddem varoş-ı mezbûrenin hayli re'âyâsı perâkende olup ve hîn-i tahrirden bir nicesi yerlü yerine gelip diyerleri gelmek üzere oldukları ecilden lâkin âdet-i derbend kayd olunmasını ricâ eyledikleri hâliyâ defter-i cedîd-i hakanî pâye-i serîr-i âlem-masîre arz olundukda âdet-i derbendiyye kayd olunması fermân olunmağın cizye ve âdet-i ağnâm ve her hânedan yirmi beşer akçe ispenç ve öşr-i gallât ve öşr-i şıra ve resm-i âsiyâb ve resm-i arûs ve resm-i fuçî edâ eylediklerinden sonra resm-i giyâh ve resm-i hîme ve resm-i bid'at ve öşr-i güvâre ve kendîr ve kelem ve kettân ve sefer vâki' oldukda araba ve cerahor vermekden ve kal'a yapmakdan ve beyler ve ümenâ ve subaşilar hizmetinden ve bi'l-cümle tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf ve müsellemler olmak üzere defter-i cedîd-i hakaniye derbend kayd olundu deyu defter-i atîfde meşrûh ve mukayyed olmağın hâliyâ arz olundukda vech-i meşrûh üzere mukarrer buyurulmağın defter-i cedîde kayd olundu.” BOA, TT., 579. 346.

⁶⁷¹ BOA, TT., 290.

44.640 akçe ile en yüksek pay sıra üretiminden tahsil edilmiştir. Bundan sonra ikinci sırada buğday ve ardından resm-i arus, fuçu, kaçgun ve varisi olmayan malların hazineye aktarılması sonucu elde edilen gelirler ile evlenen kişilerden alınan resm-i arus vergisi ve son olarak muhtelif harç ve cezalar sonucu alınan bad-ı heva vergisi yer almaktadır.⁶⁷² 1569 tarihli tahrir defterinde Şemlik'te 11 değirmenden 550 akçe vergi alındığı ve halkın elinde 1.364 küçükbaş hayvan bulunduğu kaydedilmiştir.⁶⁷³

1579 yılında Şemlik Nahiyesi'nin şehir gelirleri 1569 yılına göre %22,4 oranında artış göstererek 108.867 akçeye yükselmiştir. Şehir gelirleri içerisinde en büyük paya sahip olan gelir grubunun 51.000 akçe ve yaklaşık %50'lik oran ile sıra üretiminden elde edilmiştir. Bundan sonra en fazla gelir, toplam gelirin %25,1'ini oluşturan resm-i arûs, bad-ı hevâ, fuçu ve kaçgun olarak kayıtlı muhtelif vergi kalemleri oluşturmaktadır. 1579 yılından önceki kayıtlarda yer almayan *Mahsûl-u baĝât-ı Müslüman* adı altında Müslümanlara ait baĝlardan 244 akçe vergi alınmıştır.

5.3.2. Şemlik Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

Şemlik Nahiyesi'nin şehir gelirlerinden sonra nahiyeye ekonomisinde büyük paya sahip olan kır gelirlerine bakmak yerinde olacaktır. Şemlik Nahiyesi, idari bölümde izah edildiği üzere sancağı oluşturan nahiyeler içerisinde Tımışvar Nahiyesi'nden sonra en fazla köy ve mezraaya sahip nahiyeye konumundadır. Dolayısıyla oldukça fazla köy ve mezraaya sahip olması nahiyenin kır gelirlerine de yansımıştır. Şemlik Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalardaki tarım, hayvancılık, vb. diğer alanlardan alınan vergi gelirleri aşağıda listelenmiştir.

Tablo 111:
Şemlik Nahiyesi'nin Kır Gelirleri İçerisinde Kapu Resmi

Gelir Türü	1554		1569		157	
	Hane	Gelir	Hane	Gelir	Hane	Gelir
Kapu resmi	761	36.650 ⁶⁷⁴	2.334	114.550	2.356	116.175

1554 yılında Şemlik kırsalında reayadan tahsil edilen kapu resmi 36.650 akçedir. 1569 yılında bu miktar 114.550 akçeye yükselmiştir. Bu durum nahiyedeki hane miktarının

⁶⁷² BOA, TT., 364 numaralı tahrir defterinde bu üç vergi türü birlikte verildiği için aynı kategoride verilmiştir.

⁶⁷³ Bkz. BOA, TT., 364.

⁶⁷⁴ Şemlik Nahiyesi kırsalında yer alan Voyvadinc köyü derbendçi hizmeti nedeniyle kapu resmini 25 akçe hesabıyla ödemiştir. Bkz. Şemlik Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri.

artmış olmasından kaynaklanmıştır. 1569 yılında kapu vergisinden elde edilen gelirlerin anormal bir şekilde artmasında, nahiyeye çevre bölgelerden yeni yerleşim birimlerinin eklenmesi ve ilk tahrir çalışmasının sağlıklı bir şekilde hazırlanmış olması sebep olmuştur. 1579 yılında hane sayısı 2.356'ya yükselirken buradan sağlanan gelir de 116.175 akçeye yükselmiştir.

Tımişvar Sancağı'na ait tapu kayıtlarını incelerken belli dönemlerde yerleşim birimlerinde hane sayısında ciddi oranda azalma dikkatimizi çekmektedir. 1579 yılına ait tapu tahrir kayıtlarında bu sorunun cevabına ilişkin Şemlik nahiyesine bağlı Serdeste karyesinde yaşayan reayanın ümera zulmünden firar ettiği, bunun karşılığında merkezi hükümetin, köyü yeniden şenlendirmek amacıyla köyü, bazı vergilerden muaf tuttuğunu görüyoruz.⁶⁷⁵

5.3.3. Şemlik Nahiyesi'nde Kırsal Alanda Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri

Şemlik Nahiyesi'nin kır gelirleri içerisinde tarım sektörüyle alakalı vergi gelirleri aşağıda listelenmiştir.

Tablo 112:
Şemlik Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	72.000	229.095	309.285
Mahlût	19.850	56.415	91.886
Mercimek	-	315	593
Arpa	-	-	60
Şıra	4.750	189.340	202.058
Ako Şaîr	1.200	1.740	-
Fuçı ve hamır	3.286	5.255	4.806
Bağ	-	40	20
Çayır	1.000	500	560
Bellut	-	26.800	24.715
Deştânî	-	-	20
Hime ve giyah	9.545	47.973	60.421
Meyve, sir, Piyaz Kelem, kendir, bostan, ceviz	2.748	5.378	6.994
Asiyab	550	1.250	1.050
TOPLAM	133.417	564.101	702.468

⁶⁷⁵ “Tımişvar'da Hızâne-i Amire Defterdârı Ramazan Çelebi tezkiresi ve Verseç Kadısı Mevlana Hüseyin sicillâtı mücebince karye-i mezbure reayası ümerâ zulmünden firar edip bâd-ı hevâdan gayri öşr-i hububatı ve rüsûmatı beher sene emîn Ahmed ma'rifetiyle penez hesabınca 55.000 akçeye reaya üzerlerine ber vech-i maktu' kayd olundu.” BOA, *TT.*, 579. 320.

1554 yılında Şemlik'in kırsal kesiminde yetiştirilen tarımsal ürünler karşılığında tahsil edilen vergilerin toplamı 133.417 akçedir. Şemlik'e bağlı köy ve mezraalarda yetiştirilen tarım ürünleri şunlardır: Buğday, mahlût, şıra, ako şair vb. 1554 yılındaki kayıtlara göre bu ürünlerin haricinde odun ve otçuluk vb. ürünlerden de az miktarda da olsa gelir elde edilmiştir. 1554 yılı gelirlerine baktığımızda nahiyenin toplam gelirlerinin %50 den fazlası buğdaydan sağlanmıştır. Bunu ikinci sırada 19.850 akçe ile mahlût ve 9.545 akçe ile odun ve otçuluk gelirleri takip etmektedir. Nahiye genelinde 11 değirmenden 550 akçe gelir elde edilmiştir.

1569 yılında Şemlik Nahiyesi'nin köy ve mezraalarından elde edilen tarım gelirleri bir önceki döneme göre olağanüstü şekilde %322,8 oranında artış göstererek 564.101 akçeye ulaşmıştır. Bu dönemde kırsal gelirlerin %40,6'sı bölgede üretilen buğdaydan sağlanmıştır. İkinci sırada bölgeden sağlanan verginin %33,5'i şıra üretiminden elde edilmiştir. 1569 yılına ait tapu tahrir defterlerine yansıdığı gibi bölgede ürün çeşitliliği artarak 1554 yılında 9 vergi kalemi yer alırken, 1569 yılı kayıtlarında bu sayı 12 kaleme yükselmiştir. 1569 yılında bölgede hububat üretiminin artması doğal olarak işlenmesi için yeni değirmenler ihdas edilmesine neden olmuş, değirmen sayısı da 25'e yükselerek buradan da 1.250 akçe gelir elde edilmiştir. Tahrir kayıtlarına göre bu dönemde halkın elinde 53.970 küçükbaş hayvan bulunmaktadır.⁶⁷⁶

1579 yılında Şemlik Nahiyesi'nin köy ve mezraalarındaki tarım ile ilgili vergi gelirleri önceki tahrir dönemine göre yaklaşık %24,5 oranında artarak 702.468 akçeye yükselmiştir. Doğal olarak bu dönemde en fazla gelir buğday ve şıra üretiminden sağlanmıştır. Buğday üretimi nahiyenin toplam gelirinin %44'üne karşılık gelirken, şıra üretimi %28,7'sine karşılık gelmektedir. Bunları, 91.886 akçe ile mahlut üretiminden, 60.421 akçe ile odun ve otluk(yem) üretiminden alınan vergi gelirleri izlemektedir.

Tahrir kayıtları ışığında Şemlik Nahiyesi'nin kırsal bölgelerinde tarım ile ilgili vergi gelirlerine genel olarak baktığımızda üç dönemde de öne çıkan en fazla üretim hububat ve şıra üretimidir. Dikkat çeken bir diğer önemli gelir grubu da hime ve giyah yani odun ve yem sektörüdür. Şemlik'te bunlardan başka meyvecilik, bağ, keten, kendir vb. üretimler vardır.

⁶⁷⁶Bkz. BOA, TT., 374.

1554 yılı kayıtlarında Şemlik Nahiyesi'ne bağlı ticari öneme sahip Hirem İskelesi hakkında; atlıdan 2 akçe, piyadenin(yaya) ikisinden 1 akçe, büyük yüklü arabadan 6 akçe, koçiden 3 akçe, gavdan(sığır) 2 akçe, her şarap dolu fuçudan 25 penz alınmakta idi⁶⁷⁷.

1554 yılında Şemlik Nahiyesi'nde hayvancılık faaliyetlerinden alınan vergilerin toplamı 18.488 akçedir. Bu hayvancılık faaliyetleri içerisinde domuz yetiştiriciliği ve bal üretiminden alınan vergiler başta gelmektedir. 1554 yılında Şemlik kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetleri içerisinde en büyük paya sahip olan 10.069 akçe ile domuz yetiştiriciliği, ardından 8.419 akçe ile bal üretiminden elde edilen oşr-ü kanâre vergisi gelmektedir. 1554 tarihli tahrir defterinde Şemlik'in kırsal kesiminde reayanın ağıllarında 13.115 küçükbaş hayvanın bulunduğu kayıtlıdır.⁶⁷⁸

1569 yılında hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi gelirleri bir önceki döneme göre %140,1 oranında artarak 44.390 akçeye yükselmiştir. 1569 yılında Şemlik kırsalında hayvancılık faaliyetlerinden sağlanan vergi gelirinin %56,9'u domuz yetiştiriciliğinden, geri kalan %43,1'i bal üretiminden elde edilmiştir. Bu dönemde Şemlik'in kırsal kesiminde reayanın ağıllarında 53.970 küçükbaş hayvanın bulunduğu kayıtlıdır.⁶⁷⁹

1579 yılında Şemlik kırsalından elde edilen vergiler bir önceki döneme göre %14,4 oranında artarak 50.793 akçeye yükselmiştir. En fazla gelir 33.985 akçe ile domuz yetiştiriciliğinden, 16.808 akçe ile de bal üretiminden elde edilmiştir.

Şemlik Nahiyesi'nin kır bölgelerindeki tarım ve hayvancılık vergileri yukarıda incelenmiştir. Sırada, bu bölgelerden elde edilen muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirleri tablo 113' de gösterilmiştir.

⁶⁷⁷ *Kanun-u iskele-i m. Süvariden iki akçe piyadenin ikisinden bir akçe büyük yüklü arabadan altı akçe koçiden üç akçe her gavdan ikişer akçe fuçı ile hamr gelse her fuçudan yigirmi beşer penz berü yakaya geçen küçük koçiden on üç penz ve bazara geçen piyadeden ikisinden bir akçe ol gün iki def'a dahi geçse hemân bir def'a verdiği kifayet ider tekrar nesne alınmazve asıl hıram kal'asında olan Müslümanlar ve Hıram varoşunda olan kefereki ahar karyeden olmaya kendülerin çırnıkları olub bazarlık için geçerlerse nesne almayalar ahar kimesneyü geçürürlerse ahardan alalar ve çırnıklarıyla kendülerin kifafları için odun ve otluk geçürürlerse nesne alınmaya satmak için geçürürlerse alalar el-cümle asıl kal'a-i hıramlü berü yakaya kendü çırnıklarıyla geçerlerse alınmaz iskele gemisi ile geçdüklerinde resm-i ubûri vireler'* BOA, TT., 290. 364.

⁶⁷⁸ BOA, TT., 290.

⁶⁷⁹ BOA, TT., 364.

Tablo 113:
Şemlik Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Resm-i arûs	1.708	4.325	6.205
Bad-ı hevâ	5.657	12.000	16.538
Mahsûl-ı beyt-ül-mâl ve mal-ı gaib ve yave ve kaçgûn	-	28.790	28.365
TOPLAM	7.365	45.115	51.108

1554 yılında Şemlik Nahiyesi'nin kırsal bölgelerinde muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirlerinin toplamı 7.365 akçedir. Bu gelirler içerisinde en fazla 5.657 akçe ile kırsal bölgelerde işlenen ve paraya çevrilebilen suçlardan tahsil edilen ve 1.708 akçe ile resm-i arûs yani ceza gelirleri ile Müslüman veya gayrimüslim kadınların evlenmeleri neticesinde alınan vergilerdir.

1569 yılında muhtelif harç ve cezalardan oluşan gelirlerin toplamı bir önceki döneme göre %51,5 oranında bir artış göstererek 45.115 akçeye yükselmiştir. 1569 yılında Şemlik kırsalında muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemleri içerisinde en büyük pay, 28.790 akçe ile varisi olmayan malların hazineye intikali sonucu elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. İkinci sıradaki gelirler, 12.000 akçe ile kırsal bölgelerde işlenen suçlar için ödenen bad-ı hevâ resminden ve son olarak 4.325 akçe resm-i arûs vergisinden tahsil edilen vergilerdir.

1579 yılında muhtelif harç ve cezalardan sağlanan vergi gelirleri bir önceki döneme göre %13,2 oranında artarak 51.108 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın; %55,5'i varisi olmayan malların hazine intikal etmesinden, %32,3'ü çeşitli cezaların paraya çevrilmesinden, %12,2'si resme-i arûs vergisinden elde edilmiştir.

5.3.4. Şemlik Nahiyesi'nin Toplam Gelir

XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerinde Şemlik Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan veriler Tablo 114' de gösterilmiştir.

Tablo 114:
Şemlik Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	78.750	96.375	116.392
Kır gelirleri	197.320	770.306	922.119
TOPLAM	276.070	866.681	1.038.511

1554 yılındaki kayıtlarda Şemlik Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerinin toplamı 276.070 akçedir. Şehir ve kır gelirlerini birbiriyle kıyaslayacak olursak; nahiyenin toplam gelirinin %28,5'i şehir gelirlerinden, geri kalan %71,5'i kır gelirlerinden elde edilmiştir. Görüldüğü üzere kır gelirleri, şehir gelirlerinin iki buçuk katından fazladır.

1569 yılında nahiyenin toplam geliri, bir önceki döneme göre %213,9 oranında artarak 866.681 akçeye yükselmiştir. 1569 yılında Şemlik Nahiyesi'nin toplam gelirinin %11,1'i şehir gelirlerinden, geri kalan %88,9'u kır gelirlerinden oluşmaktadır. 1569 yılında şehir gelirlerinin oranı kır gelirlerine göre azalış göstermektedir. Esasen bu dönemde hem şehir gelirleri hem de kır gelirlerinden sağlanan vergiler artış göstermektedir.

Şemlik Nahiyesi bölgesinde 1554'de 43 köy 5 mezraa sayısının 1569'da 77 köy 45 mezraaya ulaşmış olması, yeni köy oluşumlarını ve mezraaların yerleşilerek köye dönüştüğünü göstermektedir. Şemlik Nahiyesi'nin 1554'te toplam tahmini nüfusu 7.211 kişi iken, 1569'da 15.208 kişiye yükselmiştir. Şemlik Nahiyesi'nde görülen nüfus artışı, nahiyede yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıktığını göstermektedir. Nüfus sayısındaki artış ve kırsalda da bu artışın sürmüş olması, 1569 yılında üretimin bir önceki tahrir dönemine göre yükselmesine katkı sağlamıştır.

1579 yılında Şemlik Nahiyesi'nin toplam geliri 1569 yılına göre %19,8 oranında artarak 1.038.511 akçeye yükselmiştir. Mevcut tahrir defterleri verilerine göre Şemlik Nahiyesi'nde gelirlerin sürekli arttığı tespit edilmiştir. 1579 yılında nahiyenin toplam gelirinin %11,2'si şehir gelirlerinden, geri kalan %88,8'i kır gelirlerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki tabloya göre Şemlik Nahiyesi'nde şehir merkezinde ve kırsal bölgelerde halkın tarım ve hayvancılıkla uğraştığı sonucuna varabiliriz.

5.4. Çakova Nahiyesi

5.4.1. Çakova Nahiyesi Şehir Gelirleri

Tımsıvar Sancağı'nın önemli bir nahiyesi olan Çakova'da tahrir defterlerine göre şehir özelliğine sahip 3 yerleşim yeri bulunmaktadır. İlk olarak reayadan alınan kulluk vergisi, ardından tarım ve hayvancılık gelirleri gösterilecektir.

Tablo 115:
Çakova Nahiyesi'nin Kapu Resmi Gelirleri

Kapu resmi	Hane	1554	Hane	1569	Hane	1579
Çakova	26	1.300	63	3.150	61	3.050
Ohod	101	5.050	215	10.750	267	13.350
Denta	123	6.150	352	8.800	244	6.100
TOPLAM	250	12.500	581	22.700	572	22.500

1554 yılında Çakova Nahiyesi'nin şehirlerden sağlanan kulluk vergisi incelendiğinde: 250 haneden 12.500 akçe tahsil edildiği görülmektedir. 1569 yılı kulluk vergisi gelirleri ise bir önceki döneme göre hane sayısında iki kattan fazla artış yaşanmasına karşın gelirlerin bu doğrultuda gitmediği görülmektedir. Bu duruma cevabımız; 1569 Çakova Nahiyesi içerisinde şehir özelliğine sahip olan Denta'nın 1569 yılında derbentçi olarak yazılması ve kapu resmini 25 akçe hesabıyla ödemekle yükümlü tutulmalarıdır.⁶⁸⁰

Çakova şehir merkezinde az miktarda kulluk vergisinin tahsil edilmesi dikkatimizi çekmiştir. Bunun sebebi, bölgede Kale'nin bulunması ve burada askeri bir garnizonun yer alması şehir halkının çevre bölgelere yerleşmesine neden olmuştur.

Tablo 116:
Çakova Nahiyesi'nin Tarım ve Hayvancılık Gelirleri

Gelir adı	1554	1569	1579
Buğday	28.200	29.560	25.718
Mahlût	8.750	11.195	9.048
Arpa	250	-	-
Mercimek	-	330	336
Hime ve giyah	2.570	5.560	8.200
Kanâre	2.600	4.766	6.550
Resm-i fuçu	2.800	4.770	1.110
Çayır	-	400	400
Resm-i bostan	-	-	200
Kendir, kelem ve meyva	810	155	320

⁶⁸⁰ BOA, TT., 579. 234.

Resm-i arûs	60	185	120
Öşr-ü şıra	-	525	360
Mahsûl-u bac-ı cısır	5.000	-	-
Resm-i bellut	5.100	-	-
Hanâzir	800	1.614	3.660
Asiyab	750	1.450	1.550
Öşr-ü mâhî	-	70	80
Bad-ı hevâ	-	500	550
Mahsûl-ı bac-ı bazar, İhtisâb, ihsâriye, beyt-ül-mâl, mal-ı gaib, yave kaçgûn, resm-i fuçu, bad-ı hevâ ve resm-i kapan	1.760	40.665	53.611
TOPLAM	59.450	101.745	111.813

1554 yılında Çakova Nahiyesi'nde yer alan şehir merkezlerinde üretim mukabilinde alınan vergilerin toplamı 59.450 akçedir. Bu guruba giren vergileri tarım, hayvancılık, muhtelif harç ve ceza olarak üç grupta incelemek gerekmektedir. Tarımsal ürün gelirlerine bakacak olursak en fazla payın 28.200 akçe ile buğday üretiminden tahsil edilmektedir.

1569 yılında Çakova şehir merkezlerinin gelirleri bir önceki döneme göre % 71,1 oranında artarak 101.745 akçeye yükselmiştir. Gelirlerin bu kadar artmasında 1569 yılında Ohod ve Denta şehirlerinde pazarların kurulması önemli bir etkidir.⁶⁸¹ Kayıtlarda bu pazarlarda satılan ürünlerden alınan vergi miktarlarını tespit edebiliyoruz. Denta pazarında uygulanacak vergi miktarı; pazara gelen her boş arabadan 2 akçe, yüklü arabadan 4 akçe, Erdel'den gelen tuz arabasından bir kıt'a tuz, satılık gavdan ve alaşadan satandan ve alandan ikişer akçe, domuzdan 2 akçe ve koyundan yarım akçe alınmakta idi.⁶⁸² Hangi ürünün pazarda ne kadar satıldığını maalesef tespit edemesek de satılan ürünlere uygulanan vergi oranları belirtilmiştir. Anladığımız kadarıyla Denta pazarında canlı hayvan satışı büyük miktarlardadır.

1554 yılında şehirlerde reyanın ağullarında 850 küçükbaş hayvan kaydı yer alırken, 1569 yılında bu sayı 5.016 adete yükselmiştir. Bu durum bize şehirlerde hayvancılığın önemli miktarlarda yapıldığını kanıtlamaktadır.

⁶⁸¹ 1554 yılı tahrir defterlerinde yalnızca 500 akçe ile Ohod şehrinde pazar kaydı bulunmaktadır. 1569 yılı tahrir defterinde Denta şehir merkezinde de pazar kaydı tutulmuştur. Muhtemelen sonradan Denta şehir merkezinde pazar kuruldu.

⁶⁸² “Varoş-ı mezburenin pazarlarına gelen boş arabadan dörder penez ve yüklü arabadan sekiz penez ve eyalet-i Erdel'den gelen tuz arabasından bir kıt'a tuz ve satılık gavdan ve alaşadan satandan dört penez ve alandan dörder penez hanazirden dört penez ve koyundan birer penez kadim-i eyyamdan alunagelmeğin gayr-i meşruh üzre alınmak defter-i cedid-i hakaniye kayd olundu” BOA, TT., 579. 239.

5.4.2. Çakova Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

1554 yılında Çakova kırsal kesiminden elde edilen kulluk vergisi incelendiğinde; 684 haneden 34.200 akçe gelir yazılmıştır. bu yönü ile %19,5 toplam gelir içinde bir payı bulunmaktadır. İncelediğimiz defterde kapu vergisi tüm köylerden 50 akçe olarak tahsil edilmiştir.

1569 yılında Çakova Nahiyesi kırsal kesiminde kulluk vergisi gelirleri yaklaşık iki katından fazla artış göstererek 1.526 handen toplam 74.975 akçe resm-i kapu alınmıştır. Gelir içindeki payı %21,8 olarak gerçekleşmiştir. 1569 tarihli tahrir defterinde *Karye-i Rodna* 25 akçe kapu resmi alındığı kaydedilmiştir.⁶⁸³

1579 yılında Çakova Nahiyesi kırsalında raiyyetten alınan vergiler bir önceki döneme göre %21,6 oranında artarak 91.225 akçeye yükselmiştir. Bu şekliyle %16,6 oranında gelir içerisinde payı vardır.

Tablo 117:
Çakova'nın Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	90.890	144.040	255.178
Mahlut	15.465	36.480	68.372
Mercimek	-	345	464
Erzen	150	3.025	16.110
Şıra	3.671	2.865	3.505
Çayır	-	500	500
Bellut	1.000	5.020	2.590
Hime ve giyah	8.475	30.995	45.685
Meyve, sir, Piyaz kelem, kendir, bostan , ceviz	1.652	2.859	6.375
Asiyab	250	900	1.175
Mahsûl-ı vam-ı cısr	2.642	3.000	3.100
TOPLAM	124.195	230.029	403.054

1554 yılında Çakova'nın kırsal kesiminde yetiştirilen tarımsal ürünlerden 124.195 akçe vergi tahsil edilmiştir. Çakova'ya tabi köy ve mezraalarda yetiştirilen tarım ürünleri şunlardır; buğday, mâhlut, erzen meyve, keten ve kendir vb. 1554 yılındaki tahrir kayıtlarına göre Çakova'da bu ürünlerden başka; fuçu ve hamr, odun ve otçuluk gibi tarımın değişik kolları da mevcuttur. Çakova'da hububat üretimine baktığımızda ilk sırada 90.890 akçe ile buğday, onu 15.465 akçe ile mahlût takip etmektedir. 1554 tarihli defterde Çakova'nın kırsal kesiminden 250 akçe değirmen vergisi alınmıştır.

⁶⁸³ Rodna köyü ispenç resmini 25 akçe ödemekle birlikte odun vergisi, domuz yetiştiriciliğinden, bal üretiminden ve keten, kendir gibi birtakım ürünlerden muaf tutulmuştur. bkz. BOA, *TT.*, 579. 203.

1569 yılında Çakova'nın kırsal kesiminde yetiştirilen ürünler karşılığında tahsil edilen vergiler bir önceki tahrir dönemine göre %85,2 oranında artarak 230.029 akçeye yükselmiştir. Buğday üretimi tek başına nahiyenin toplam gelirinin %62,6'sını karşılayarak 144.040 akçe vergi geliri ile ilk sırada yer almaktadır. Ardından sırasıyla 36.480 akçe ile mahlût (buğday, çavdar karışımı), üçüncü sırada 30.995 akçe ile odun ve otçuluk (yemcilik) gelmektedir. Bölgede hububat üretiminin artması doğal olarak değirmen sayısına da yansımış, 18 değirmenden 900 akçe gelir elde edilmiştir.

1579 yılında Çakova kırsal bölgesinden tarımsal ürünlerden elde edilen gelirler bir önceki tahrir kayıtlarına göre %75,2 oranında artarak 403.054 akçeye yükselmiştir. Çakova kırsal bölgelerinde en fazla gelir getiren ürün değişmeyerek %63,3 oranında buğdaydan sağlanmıştır. Diğer sıralamalarda da değişiklik yaşanmazken, mâhlut üretiminden 68.372 akçe, odun ve yem üretiminden 45.685 akçe nahiyenin vergi gelirine katışı sağlamıştır. Hububat üretiminde görülen yükseliş değirmen sayısında artışa neden olarak 24 değirmen karşılığında 1.175 akçelik gelir elde edilmiştir.

Çakova Nahiyesi'ne bağlı Rudna köyü Belgrad yolu üzerinde bulunması nedeniyle burada yer alan köprü merkezi hükümet tarafından vergilendirilmiştir. 1579 yılındaki tahrir defterinde Rudna köyünde yer alan köprüden geçiş ücretleri tarif edilmiştir. Buna göre; köprüden geçen büyük arabadan 4 akçe, boş arabadan 2 akçe, yüklü koçudan 2 akçe, boş koçudan 1 akçe, iki atlıdan 1 akçe, dört yayadan 1 akçe, 100 koyundan 5 akçe, 100'er gay, alaşa ve domuzdan 25'er akçe alınmakta idi.⁶⁸⁴

Tablo 118:
Çakova'nın Kırsalından Sağlanan Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Öşr-ü kanâre	1.477	6.650	11.670
Bîdat-ı hınzır	4.381	13.246	22.191
Öşr-ü mâhî ve dalyan	200	2.250	2.300
TOPLAM	6.058	22.146	36.161

1554 yılında Çakova Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalarda yapılan hayvancılık faaliyetlerinden alınan vergilerin toplamı 6.058 akçedir. Hayvancılık faaliyetlerinin başında bal üretimi, domuz yetiştiriciliği ve balıkçılık gelmektedir. 1554 yılında Çakova kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetleri içerisinde en büyük paya sahip olan sektör

⁶⁸⁴ “Karye-i mezbûrede vâki’ olan cisrden mürûr eden büyük arabadan dört akçe ve boş arabadan iki akçe ve yüklü koçudan iki akçe ve boş koçudan bir akçe ve iki atlıdan bir akçe ve piyadenin dört neferinden bir akçe ve yüz re’s ganemden beş akçe ve yüz re’s gâvdan yirmi beş akçe ve yüz re’s alaşadan yirmi beş akçe ve yüz re’s hanâzîrden yirmi beş akçe ve ahâlî-i karye-i mezbûre mürûr eyleseler nesneleri alınmadığı defter-i atıkde mukayyed bulunmağın defter-i cedîde dahi kayd olundu”. BOA, TT., 579. 204.

4.381 akçe gelire sahip olan domuz yetiştiriciliğidir. Bunu 1.477 akçe ile bal üretimi ve 200 akçe ile Tuna Nehri ve göllerde yapılan balıkçılık faaliyetleri takip etmektedir. 1554 yılında Çakova kırsal kesimlerinde reyanın ağıllarında 18.021 küçükbaş hayvanın olduğu kayıtlıdır.⁶⁸⁵

1569 yılında Çakova kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetlerinden sağlanan vergi gelirlerinin toplamı bir önceki döneme göre üç kattan daha fazla artarak 22.146 akçeye yükselmiştir. Bu artış, hayvancılık sektöründeki gelirlerin daha iyi kayıt altına alınmasından kaynaklanmaktadır denebilir. Bu tahrir döneminde hayvancılık faaliyetleri içerisinde en fazla paya sahip olan sektör 13.246 akçe ile domuz yetiştiriciliğidir. Bunu 6.650 akçe ile bal üretimi, 2.250 akçe ile balıklardan alınan öşür vergisi takip etmektedir. Bu dönemde tahrir kayıtlarında reyanın ağıllarında 54.260 küçükbaş hayvan kaydı görülmektedir.⁶⁸⁶

1579 yılında hayvancılık faaliyetlerinden tahsil edilen vergi gelirleri %63,2 oranında artarak 36.161 akçeye yükselmiştir. Bu rakamın 22.191 akçesi domuz yetiştiriciliğinden, 11.670 akçesi arıcılık faaliyetlerinden ve 2.300 akçesi de Tuna Nehri ve göllerden sağlanan balıkçılık öşüründen elde edilmiştir. Bu dönemde halkın elinde bulunan küçükbaş hayvan sayısı hakkında bilgi kayıtlarda maalesef yer almamaktadır.

Çakova Nahiyesi'nin kır bölgelerindeki tarım ve hayvancılık vergileri yukarıda incelenmiştir. Aşağıda bu bölgelerden elde edilen muhtelif harç ve ceza gelirleri gösterilmiştir.

Tablo 119:
Çakova Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Resm-i arûs	1.590	3.205	5.570
Bad-ı hevâ	5.955	9.969	13.697
Mahsûl-ı beyt-ül-mâl, mal-ı gaib, yave ve kaçgun	2.600	2.450	2.420
TOPLAM	10.145	15.624	21.687

1554 yılında Çakova Nahiyesi'nin kırsal bölgelerinde muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirlerinin toplamı 10.145 akçedir. Bu gelirler içerisinde en fazla pay kırsal bölgelerde işlenen ve paraya çevrilebilen suçlardan tahsil edilen 5.955 akçe ile ceza

⁶⁸⁵ BOA, *TT.*, 290.

⁶⁸⁶ BOA, *TT.*, 364.

gelirleri; Müslüman veya gayrimüslim kadınların evlenmeleri neticesinde alınan 3.205 akçe ile resm-i arûs gelirleridir. Bu dönemde sahibi olmayıp devredilen mallar için hazineye 2.600 akçe aktarıldığı görülmektedir.

1569 yılında muhtelif harç ve cezalardan oluşan gelirlerin toplamı bir önceki döneme göre yüzde elli oranında artış göstererek 15.624 akçeye yükselmiştir. Bu gelirler içerisinde en fazla pay çeşitli suçlar nedeniyle ödenen cezalardan alınan 9.969 akçedir. Bunu sırasıyla evlilik nedeniyle verilen resimler 3.205 akçeyle ve hazineye intikal eden mallardan alınan 2.450 akçe takip etmektedir.

1579 yılında muhtelif harç ve cezalardan sağlanan vergi gelirleri bir önceki döneme göre %38,8 oranında artarak 21.687 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde de sıralama değişmeyerek %63,1'i çeşitli cezaların paraya çevrilmesinden, %25,6'sı varisi olmayan malların hazineye intikal etmesinden ve son olarak %11,3'ü resm-i arûs vergisinden elde edilmiştir.

5.4.3. Çakova Nahiyesi'nin Toplam Geliri

XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerinde Çakova Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan veriler Tablo 120' de gösterilmiştir.

Tablo 120:
Çakova Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	71.950	124.445	134.313
Kır gelirleri	174.598	342.774	552.127
TOPLAM	246.548	467.219	686.440

1554 yılında Çakova Nahiyesi'nin toplam geliri 246.548 akçedir. Bu dönemde şehir ve kır gelirlerini birbiriyle kıyaslayacak olursak; nahiyenin toplam gelirinin %70,8'i kırsal gelirlere, %29,2'si şehir gelirlerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Kır gelirleri şehir gelirlerinin iki katından fazladır.

1569 yılında nahiyenin toplam geliri bir önceki döneme göre yaklaşık %89,5 oranında artarak 467.219 akçeye yükselmiştir. Bu gelirler içerisinde kır gelirleri %73,3'üne, şehir gelirleri %26,7'sine denk gelmektedir. Bu dönemde kır gelirlerinin oranının şehir gelirlerine göre arttığını söyleyebiliriz.

1579 yılında Çakova Nahiyesi'nin toplam geliri 1569 yılına göre % 46,9 oranında artarak 686.440 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın; %80,4'ü kır gelirlerinden, %19,6'sı şehir gelirlerinden oluşmaktadır. Bu sonuca göre Çakova Nahiyesi'nin toplam gelirlerinin sürekli artış gösterdiğini söyleyebiliriz. Şehir ve kır artış oranlarına baktığımızda kırsal kesimden sağlanan vergi gelirlerinin, Şehirsal vergi gelirlerinden daha fazla artış gösterdiği açıkça ortadadır.

5.5. Pançova Nahiyesi

Pançova Nahiyesi'ni incelemeye önce nahiyenin tabii olduğu vergi düzenine bakmak yerinde olacaktır.

“ Kānūnnāme-i Varoş-ı Pançova

Belgrad cânibinde gemiyle esbâb gelip karaya çıkıp arabaya tahmîl olundukda dört akçe araba bâcı alınır ve zikr olan esbâbı varoş-ı mezbûrda çözüp fûrûht eylese binde otuz akçe gümrük alına ve Macar esbâb gelip Lugoş ve Şebeş cânibine veyahud vilâyet-i Erdel'e gitse gerek çözsün gerek çözmesin müslimândan binde otuz kâfirden binde kırk akçe gümrük alına ve Belgrad'dan varoş-ı mezbûr panayırına satuluk çuka ve hurdevât esbâb ve bakır evânisi gelse Müslimândan binde otuz kâfirden kırk akçe gümrük alınır ve Nehr-i Tımış ile gelen gemiden ki varoş-ı mezbûra gelip iskeleden sarkma dümeninden dört ve el dümeninden iki akçe ve öte yakadan Nehr-i Tımış'dan fuçı ile hamr gelse on altı akçe verir ve berü cânibden öte yakaya geçen cild-i gâv ki Nehr-i Tımış ile geçse her deriden ikişer penz ve cild-i ganemden yüzde üç akçe ve Nehr-i Tuna İskelesi'nden ubûr ederse dört akçe araba bâcı alınıp gümrüğü nehr-i mezbûr eminleri alır ve varoş-ı mezbûrda vâki' olan panayıra Şebeş ve Lugoş câniblerinden milh gelse altı kit'a milhden bir kit'a bac ve fûrûht olundukda alan kimesne on kit'a milhden bir kit'a veyahud her kit'asına ikişer penz ve panayırdaki fûrûht olunan gâvdan ve alaşadan iki akçe satan ve iki akçe alandan alına ve ganem fûrûht olundukda iki re's ganemden bir akçe ve panayırdaki oturan tüccârdan her birinden resm-i sergi deyu metâ'ına göre birer ve ikişer penz alınıp ziyâde alınmaya ve resm-i keyl on kileden yukarı bir mikdâr olursa iki akçe alına ve yüklü araba gelse dört akçe bâc ve Nehr-i Tımış'da vâki' olan dalyanlardan sayd olunan mâhîden nısf ve nehr-i mezbûrda şikâr olunan mâhîden oşr alına deyu defter-i atıkde mukayyed olmağın hâliyâ pâye-i serîr-i a'lâya arz olundukda gerü ber-karâr-ı sâbık vech-i meşrûh üzere mukarrer buyurulmağın defter-i cedîd-i

*hakaniye kayd olundu*⁶⁸⁷ şeklinde Paçova nahiyesinin vergi düzeni belirtilmiştir. Anlaşılaçağı gibi, gümrük vergi miktarları Müslüman ve gayrimüslimlere farklı olarak belirtilmiştir.

5.5.1. Paçova Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

İncelediğimiz defterlerde Paçova Nahiyesi'nde, biri nahiyeye adını veren Paçova, diğeri Kovin olarak adlandırılan iki şehir yer almaktadır. Bu Şehirlerin tabi olduğı vergi düzenleri birbirinden farklı olduğı için bu iki şehiri birbirinden ayrı olarak çalışılmıştır. Aşağıda ilk olarak nahiyeye adını veren Paçova'nın mali yapısı çalışılmıştır.

Paçova önemli iskele ve geçit bölgesinde yer almakta, bu yüzden tahrir kayıtlarında derbend statüsünde vergiye tabi olmuştur. Buna göre, derbent âdeti üzere reaya cizye, adet-i ağnam, her haneden 25 akçe ispenç, öşr-i gallât, öşr-i şıra ve resm-i arus ödedikten sonra resm-i hime, bid'at-ı hanâzîr, öşr-i güvâre, kendir ve kelem resmi ödemekten muaf tutulmuşlardır.⁶⁸⁸ Paçova'da üretim ve bunun sonucu tahsil edilen vergi gelirleri tablo 121' de gösterilmiştir.

Tablo 121:
Paçova Şehrinin Muhtelif Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	2.500	4.025	3.200
Hinta	13.000	11.000	3.300
Mahlût	-	3.250	5.100
Arpa	825	--	-
Resm-i fuçu ve arûs	1.500	2.040	2.390
Öşr-ü kelem, kendir ve diğeri	300	-	300
Şıra	-	9.155	120
Mahsûl-ı ganem	3.500	1.578	750
Resm-i hime ve giyah	-	130	470
Mahsûl-ı gav	1.000	360	400
Öşr-ü mâhî	-	132	350
Resm-i orman	500	-	-
Resm-i gümrük	400	-	-
Mahsûl-ı bac-ı bazâr ve panayır	1.000	7.828	8.120

⁶⁸⁷ “Nâhiye-i Paçova der-livâ-i Tımışvar Varoş-ı Paçova Derbend tâbi’-i m. Vilâyet-i mezbûre tahriri fermân olunmazdan evvel varoş-ı mezbûr memerr-i nâs ve iskele kurbünde olmağla âyende vü revende ubûr edecek yer olmağın ellerinde olan emr-i sâbık mücebince vergülerin derbend âdeti üzere kayd olunmasın ricâ eyledikleri hâliyâ defter-i cedîd pâye-i serîr-i âlem-masîre arz olundukda cizye ve âdet-i ağnâm edâ eylediklerinden sonra her hâneden yirmi beşer akçe ispenç ve âdet üzere öşr-i gallât ve öşr-i şıra ve resm-i arûs ve fuçuların edâ eylediklerinden sonra resm-i hime ve giyâh ve bid’at-i hanâzîr ve öşr-i güvâre ve kendir ve kelem ve cerahor vermekden ve sâir tekalif-i örfiyyeden ve kal’a yapmakdan ve beyler ve ümenâ ve subaşıları ve gayrı hizmetden mu’âf ve müsellemler olmak üzere defter-i atıkde mukayyed bulunmağın defter-i cedide kayd olundu”. BOA, TT., 579. 242.

⁶⁸⁸ BOA, TT., 579. 243.

Bac-ı araba		1.088	1.400
Resm-i sergi	-	30	40
Resm-i milh	-	595	950
Resm-i kapan	-	100	-
Bac-ı esir	-	948	1.050
Resm-i ihsâriye	-	100	60
Mahsûl-ı beyt-ül-mâl, mal-ı gaib, yave, kaçgun ve bad-ı hevâ	1.000	1.000	2.250
TOPLAM	26.025	43.359	30.250

1554 yılında Pançova'dan elde edilen gelirlerin toplamı 26.025 akçedir. Bu gelirlerin yaklaşık yarısı şehirde yapılan ticarete konu olan kalemlerden elde edilmiştir. 1569 ve 1579 yılında vergi kalemlerinin arttığı tespit edilmiştir. Bu durum şehirden elde edilen vergi gelirlerine de olumlu yansımıştır. 1569 yılında Pançova şehrinden elde edilen vergi gelirlerinin toplamı 43.359 akçedir. Bu meblağın büyük bir kısmı tarımsal ve ticari faaliyetlerden tahsil edilmiştir. 1579 yılına gelindiğinde şehirden sağlanan vergi gelirlerinin azaldığını görüyoruz. 1579 yılında Pançova şehrinden elde edilen vergi gelirleri bir önceki döneme göre %30,2 oranında azalarak 30.250 akçeye gerilemiştir. Şehirden sağlanan vergi gelirlerinin bu denli büyük miktarda azalmasında, tarımsal ürünlerden sağlanan vergi gelirlerinin bir önceki dönemin altında kalmasıdır.

Pançova Nahiyesi'ne bağlı önemli bir şehir olan Kovin, nüfus olarak Pançova'nın gerisinde olmasına rağmen Semendire yolu üzerinde bulunması şehre ticari canlılık katmıştır. Tapu tahrir kayıtlarında Kovin şehrinin tabi olduğu vergi düzeni ile ilgili; reaya cizye, adet-i ağnâm, her hânedan yirmi beşer akçe ispenç, öşr-i ganem, öşr-i şıra, resm-i arûs ve resm-i fuçî ödemekle mükellef tutulmuştur. Resm-i hîme ve resm-i giyâh, resm-i bid'at-i hanâzîr, öşr-i güvâre, kendîr, kelem ve sâir hurdevât dan ve kal'a yapmakdan ve sefer vâki' olduğunda araba ve âdemleri istihdâm olunmaktan ve beyler ve ümenâ ve subaşıları hizmetinden ve avâriz-ı dîvâniyyeden muaf tutulmuşlardır.⁶⁸⁹

⁶⁸⁹ BOA, *TT.*, 579. 271.

Tablo 122:
Kovin Şehrinin Muhtelif Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	825	2.225	1.550
Buğday	3.800	4.000	8.800
Mahlût	750	1.400	3.000
Resm-i fuçu ve hamr	660	-	-
Şıra	-	2.000	2.520
Adet-i ağnâm	70	794	-
Resm-i kovan	1.323	-	-
Asiyâb	-	-	50
Bad-ı hevâ	100	-	-
Mahsûl-ı ihzâriye ve ihtisâb ve resm-i fuçu ve arûs ve yave ve kaçgûn ve beyt-ül-mal ve mal -ı gaib ve bac-ı bazar ve panayır ve mahsûl-ı dalyan	13.298	31.460	35.080
TOPLAM	20.821	41.879	51.000

Kovin’de 1554 yılında raiyyetten toplanan toplam gelir miktarı 20.821 akçedir. Bu meblağ içerisinde en büyük pay ticari faaliyetlerden elde edilmiştir. 1569 yılında vergi gelirleri bir önceki döneme göre yaklaşık iki kat artarak 41.879 akçeye yükselmiştir. 1569 yılında da gelirler içerisinde ticarete konu olan kalemlerden elde edilen vergiler, gelirin büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Kovin şehrinde pazar ve panayırların mevcudu şehir ekonomisinde büyük bir paya sahiptir. Belgelerde pazar ve panayırlardaki vergilendirmeye ilgili; pazar ve panayırlara gelen arabalardan 2 akçe ile 4 akçe bağ alınırken, satılan balıklardan yarısı vergilendirmeye tabi tutulmuştur. Tuz satışı bu vergilendirme içerisinde önemli bir paya sahiptir. Erdel tarafına yakın bir bölgede yer alan Sebeş ve Lugoş’tan Kovin pazarına gelen her tuz vergilendirmeye tabi tutulmuştur.⁶⁹⁰

5.5.2. Pañova’nın Kır Gelirleri

Pañova Nahiyesi’ne tabi şehir gelirlerini inceledikten sonra nahie ekonomisinde büyük bir paya sahip olan kır gelirlerine göz atmak yerinde olacaktır. İlk olarak raiyyetten alınan kulluk vergi gelirlerini inceledikten sonra, sırasıyla tarım, hayvancılık ve muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemleri gösterilmiştir.

⁶⁹⁰ “Varoş-ı mezbûrda vâki’ olan hafta pazarına ve panayırlarına yüklü araba gelse her arabadan dört akçe bâc ve boş arabadan iki akçe bâc ve fûrûht olunan alaşadan her birinden dört akçe bâc ve dalyanlardan sayd olunan mâhîden nısf ve Şebeş ve Lugoş câniblerinden milh geldikde elli küt’a milhden bir küt’a bâc fûrûht olundukda alan kimesne on küt’a milhden bir küt’a ve yahut her küt’asına ikişer penz alınmak kânûn-ı kadimleri olmağın yine eyle kayd olundu.” BOA, TT., 579. 273.

Mufassal defterlere bakıldığında; 1554 tarihinde 15.950 akçe kapu resmi geliri vardır. Bu yönüyle toplam gelir içinde %19,8’lik bir payı bulunmaktadır. 1569 tarihinde 760 haneden 38.000 akçe kapu resmi alınmıştır. Gelir içindeki payı %16,9 olarak gerçekleşmiştir. 1579 tarihinde ise 1.193 haneden 59.650 akçe kapu resmi alınmıştır. Gelir içindeki payı %15,3’tür.

Tablo 123:
Pançova Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	43.770	96.800	173.484
Mahlût	9.970	23.510	51.860
Mercimek	-	300	240
Şıra	-	20.005	20.670
Fuçu ve hamr	1.895	1.705	3.045
Çayır	-	20	20
Hime ve Giyah	4.940	14.318	31.956
Meyve, sir ve Piyaz Kelem ve kendir, bostan, ceviz ve diğerleri	1.174	1.738	4.689
Asiyab	50	50	50
Resm-i bennak ve çift	-	212	120
TOPLAM	54.964	160.363	286.134

1554 yılında Pançova’nın kırsal kesiminde yetiştirilen tarım ürünler karşılığında tahsil edilen vergilerin toplamı 54.964 akçedir. Pançova’ya bağlı köy ve mezraalarda yetiştirilen hububat ürünleri buğday ve mâhluttur. 1554 yılında tamamlanan tahrir kayıtlarında Pançova’da bunlardan başka, fuçu ve hamr, odun ve otçuluk (yem), meyve, sir, piyaz vb. ürünler de yetiştirilmektedir. Bu dönemde nahiye ekonomisinde en fazla gelir 43.770 akçe ile buğday üretiminden, ardından ikinci sırada 9.970 akçe ile mahlut üretiminden elde edilmiştir. 1554 yılında Pançova’nın kırsal kesimindeki değirmenlerden 50 akçe tahsil edilmiştir.

1569 yılında Pançova Nahiyesi’nin kırsal bölgelerinde tarım ile ilgili vergi gelirleri bir önceki tahrir dönemine göre %191,7 oranında artarak 160.363 akçeye yükselmiştir. Doğal olarak bu artışın nedeni yukarıda açıklandığı gibi 1569 yılında tamamlanan tahrir sonucunda bölge ekonomisinin kayıtlara daha sıkı girmesidir. Bu dönemde kayıtlara giren ürün adedindeki artış bunu kanıtlamaktadır. 1569 yılında nahiyenin kırsal bölgesinde en fazla gelir 96.800 akçe ile buğday, daha sonra sırasıyla 23.510 akçe ile mahlût ve 20.005 akçe ile şıra üretiminden elde edilmiştir. Hime ve odun (yem) bölge

gelirlerine 14.318 akçe katkı sağlamıştır. Bu dönemde nahiyede değirmen sayısında değişiklik gözlenmezken, buradan sağlanan gelir 50 akçedir.

1579 yılında kırsal bölgelerde tarımsal üretimden sağlanan gelirler bir önceki döneme göre %78,4 oranında artarak 286.134 akçeye yükselmiştir. Bu gelirlerin %60,6'sı tek başına buğday üretiminden sağlanırken, %18,1'i mâhluttan, %11,1'i odun ve otçuluktan (yem) elde edilmiştir. Bu üç ürün kırsal bölgelerden elde edilen toplam gelirin %90'ına karşılık gelmektedir.

1569 tarihli tahrir defterinde Pançova kırsalında bennak resminin alındığı kayıtlıdır. Osmanlı Devleti'nde evli olup, ellerinde çift veya yarım çift bulunmayan, fakat kazanç temin eden raiyyet bennâk statüsü ile 12 akçe resim öderdi.⁶⁹¹ Tapu ile tasarruf edilmiş toprağı olmayan evli raiyyet (bennâk) genellikle başkalarının tapulu topraklarında işçi olarak çalışırdı.⁶⁹² Bennak resmi 1569'dan önce Pançova nahiyesinde mevcut değildir. Dolayısıyla bu yıldan itibaren raiyyetten yani köylüden bennâk resmi alınmaya başlanmıştır. Pançova nahiyesinde bennâklardan tahsil edilen vergi miktarı 1569'da 212 akçe, 1579'da 120 akçe idi. Bu durum evli ve topraksız nüfusun olmasından kaynaklanmıştır.

XVI. yüzyılda Pançova Nahiyesi'nin kırsal bölgelerinden elde edilen hayvancılıkla ilgili vergi gelirleri tablo 124' de gösterilmiştir.

Tablo 124:
Pançova Kırsalından Sağlanan Hayvancılıkla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Öşr-ü kanare	837	6.204	8.516
Bîdat-ı hınzır	1.785	9.413	16.501
Öşr-ü sığır	220	-	-
Öşr-ü mahi ve dalyan	1.800	2.700	3.150
TOPLAM	4.642	18.317	28.167

1554 yılında Pançova Nahiyesi'nde hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi gelirleri 4.642 akçedir. Hayvancılık faaliyetleri içerisinde domuz yetiştiriciliği, arıcılık, balıkçılık ve sığır yetiştiriciliği vardır. 1554 yılında Pançova'nın kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetleri içerisinde en fazla pay 1.800 akçe ile Timiş Nehri ve göllerinde yapılan balıkçılık faaliyetlerinden elde edilmiştir. Balıkçılık faaliyetlerinden sonra 1.785

⁶⁹¹ Enver Çakar, *XVI. yüzyılda Halep Sancağı, (1516-1566)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları, 2003), 247-248.

⁶⁹² Halil İnalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996), 45

akçe domuz yetiştiriciliği ve 837 akçe bal üretiminden ve son olarak 220 akçe sığırlardan alınan resimlerden elde edilmiştir. 1554 yılında Pançova Nahiyesi kırsal bölgelerdeki reyanın ağıllarında 4.220 küçükbaş hayvan bulunduğu kayıtlıdır.⁶⁹³

1569 yılında Pançova Nahiyesi'nin kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi geliri önceki tahrir dönemine göre 4 kattan fazla artış göstererek 18.317 akçeye yükselmiştir.

1569'da hayvancılık faaliyetlerinden en fazla gelir 9.413 akçe ile domuz yetiştiriciliğinden, 6.204 akçe bal üretiminden ve 2.700 akçe balıkçılık faaliyetlerinden elde edilmiştir. 1569 yılında tapu kayıtlarına göre reyanın ağıllarında 15.463 küçükbaş hayvan kayıtlıdır.⁶⁹⁴

1579 yılında Pançova Nahiyesi'nin kırsal kesimindeki hayvancılık sektöründeki vergi gelirlerinin toplamı önceki döneme göre %53,7 oranında artarak 28.167 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın; 16.501 akçesi domuz yetiştiriciliğinden, 8.516 akçesi bal üretiminden ve 3.150 akçesi balıkçılık faaliyetlerinden alınan vergilerden oluşur.

Tablo 125.
Pançova Kırsalında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Resm-i arûs	1.015	1.675	4.070
Bad-ı hevâ	3.667	5.540	9.279
Mahsûl-ı beyt-ül-mal, mal-ı gaib, yave ve kaçgûn	-	650	600
TOPLAM	4.682	7.865	13.949

1554 yılında Pançova Nahiyesi'nin kırsal bölgelerinde muhtelif harç ve cezalardan elde edilen vergi gelirlerinin toplamı 4.682 akçedir. Bu gelirlerin 3.667 akçesi çeşitli cezaların paraya çevrilmesinden elde edilen bad-ı hevadan, 1.015 akçesi arus resminden tahsil edilmiştir.

1569 yılında Pançova kırsalında muhtelif harç ve cezalardan elde edilen gelirler artış göstererek 7.865 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde de sıralama değişmemiş 5.540 akçe muhtelif cezaların paraya çevrilmesinden, 1.675 akçe resm-i arûstan ve 650 akçe varisi olmayıp hazineye intikal eden gelirlerden elde edilmiştir.

⁶⁹³ BOA, *TT.*, 290.

⁶⁹⁴ BOA, *TT.*, 364.

1579 yılında Pançoova kırsalında muhtelif harç ve cezalardan elde edilen gelirler bir önceki döneme göre %77,3 oranında artış göstererek 13.949 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde de sıralama değişmeyerek; 9.279 akçe çeşitli suçların paraya çevrilmesinden, 4.070 akçe resm-i arûstan ve 600 akçe varisi olmayıp hazineye intikal eden mallardan meydana gelmektedir.

5.5.3. Pançoova Nahiyesi'nin Toplam Geliri

XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerinde Pançoova Nahiyesi'nin şehir ve kırsal gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan Tablo 126' da aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 126:
Pançoova Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	46.846	85.238	81.250
Kır gelirleri	80.238	224.546	387.900
TOPLAM	127.084	309.784	469.150

1554 yılında Pançoova Nahiyesi'nin toplam geliri 127.084 akçedir. Bu gelir döneminde kır ve şehir gelirlerini birbiriyle mukayese edersek; nahiyenin toplam gelirlerinden %63,1'i kırsal bölgelerden, %36,9'u şehirlerden tahsil edilmiştir.

1569 yılına gelindiğinde kayıtlara göre Pançoova Nahiyesi'nin gelirleri 1554 yılına göre %143,7 oranında artarak 309.784 akçeye yükselmiştir. Bu dönemdeki gelirlerin; %72,4'ü kırsal bölgelerden, %27,6'sı şehir gelirlerinden meydana gelmektedir.

1579 yılında nahiyenin toplam geliri bir önceki döneme göre %51,4 oranında artarak 469.150 akçeye ulaşmıştır. Bu gelirlerin %82,6'sı kırsal bölgelerden, %17,4'ü şehirlerden tahsil edilmiştir.

Sonuç olarak Pançoova Nahiyesi'ndeki hane artışının kanıtladığı gibi, yeni köy ve mezraaların eklenmesi nahije gelirlerini sürekli yukarı taşımıştır.

5.6. Marcina Nahiyesi

Balkanlarda çiftlik karşılığı olarak kullanılan baştina⁶⁹⁵, mahalli asilzadelerin malikanelerini belli yükümlülükler karşılığında mülk olarak tahsis ederek uzunca bir süre malikanede yaşamalarına müsaade edilirdi. Bu mülklere baştina denirdi.⁶⁹⁶ 1554

⁶⁹⁵ Zeki Arıkan, "Tahrir Defterlerinde Geçen Deyimler", *Osmanlı Araştırmaları XVI* (1996), 6.

⁶⁹⁶ Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulamaları", 9: 904.

yılında çıkarılan Marcina Kanunnamesi'ndeki tarife göre; baştinalardan 100 penez iki taksit halinde alındıktan sonra 100 penez daha *Kral Baştına* adı ile tahsil edilmektedir. Bu hesaba göre 200 penez karşılığında 100 akçe baştına resmi tahsil edilmektedir. Baştinalar bu resmi ödedikten sonra 1 keyl buğday ve 1 keyl arpa vermekle yükümlüdürler.⁶⁹⁷ Burada 1 keyl 3 İstanbul kilesine denk gelmektedir. XVI. yüzyılda İstanbul kilesi 25.6589 kg. buğdaya, 23.093 kg. arpaya denk gelmektedir.⁶⁹⁸ Bu hesaba göre Marcina Nahiyesi'nde yer alan baştinalar 76.9767 kg. buğday, 69.279 kg. arpa ödemekle yükümlüdür. Baştinalar buğday ve arpa verdikten sonra birer sığır, tavuk ve dörder akçe ödemeye de yükümlü tutulmuştur. Bu Kanunname Fırdına, Bozar, Monostur, Bozovar ve Suydiya nahiyeleri için de geçerlidir.

5.6.1. Marcina Nahiyesi Şehir Gelirleri

Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden sağlanan gelirler şehirlerden ziyade kırsal kesimlerden alınmasına rağmen Marcina Nahiyesi'nin şehir merkezinin nahiye ekonomisinde önemli bir yer tuttuğu tapu tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Kanaatimizce; Marcina şehir merkezinin Bega Nehri kıyısında kurulmuş olması hem ulaşım hem de nehrin sağladığı inkamlar düşünüldüğünde şehirde üretimi artırmış olmalıdır. Marcina Nahiyesi'nin tarım, hayvancılık vb. vergi gelirleri aşağıda tablo 127'de listelenmiştir.

Tablo 127:
Marcina Şehir Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	6.500	4.200	3.250
Buğday	4.000	4.000	7.150
Mahlût	1.000	1.250	1.800
Öşr-ü küvare	500	2.700	2.500
Hime ve giyah	1.950	1.680	1.675
Resm-i fuçu ve hamr	1.000	1.500	1.600
Hınzır	2.000	2.800	2.900
Bellut	1.000	3.000	400
Öşr-ü kelem, kendir, sir, piyaz vb.	900	300	400
Resm-i arûs	200	300	350
Bad-ı hevâ	1.000	1.130	1.210

⁶⁹⁷ “kanun-ı rûsum ve hukuk reaya-yı varoş-ı marcina ve tevâbi'i Varoş-ı mezburede vaki olan baştinadan her birinden ellişer penez hızırilyas gününde ve ellişer penez ruz-ı kasımda ve her senede kral baştına başına yüzer penez viregelüb ve her baştinadan bir keyl gendüm ve bir keyl arpa virürler keyl verdükleri her keyl üç İstanbul kilesi olur ve her baştına başına bir res sığur verürler ve her baştinadan birer araba otluk ve birer tavuk ve dörder penez verürlermiş ve zikr olunan varošta otuz altı kata Karye...tabi imiş” BOA, TT., 290. 164.

⁶⁹⁸ Cengiz Kallek, “Kile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002): 25: 569.

Asiyâb	150	200	200
Bac-ı Pazar ve panayır	-	7.000	8.000
TOPLAM	20.200	30.060	31.435

1554 yılında Marcina şehir merkezinden elde edilen gelirlerin toplamı 20.200 akçedir. Bu gelirler içerisinde en fazla pay zirai üretimden elde edilmiştir. Marcina şehir merkezinde zirai ürünlere bakacak olursak bunlar: buğday, mâhlut, kelem, kendir, sarımsak, soğan vb. ürünlerdir. Ancak zirai ürünler içinde en fazla paya sahip olanlar ise 4.000 akçe ile buğday ve 1.000 akçe ile mâhluttur. 1554 yılında Marcina Şehir merkezinde hayvancılık faaliyetlerine baktığımızda 2.000 akçe domuz yetiştiriciliğinden ve 500 akçe bal üretiminden gelir elde edildiği görülür. Muhtelif harç ve cezalardan sağlanan gelirlere baktığımızda çeşitli suçların cezaya çarptırılmasından 1.000 akçe, evlilik amacıyla ödenen resm-i arus vergisinden 200 akçelik gelir elde edilmiştir. 1554 tarihli tahrirde Marcina şehir merkezinde 3 değirmenden 150 akçe alınmaktadır.

Marcina şehir merkezinde hafta pazarı ve yılda üç dört defa gerçekleştirilen panayır bulunmaktadır.⁶⁹⁹ Marcina şehir pazarında uygulanacak vergi düzeni de kayıtlarda yer almaktadır. Buna göre; pazara araba ile gelen balık, bardak, çömlek ve fuçudan araba başı 1 akçe, bir araba tuzdan bir kıt'a tuz, ayrıca boğazlanan sığırdan 2 akçe alınacağı açık olarak ifade edilmiştir.⁷⁰⁰

1569 yılına gelindiğinde Marcina şehir merkezinden sağlanan vergi gelirleri bir önceki döneme göre yaklaşık %48,8 oranında artarak 30.060 akçeye ulaşmıştır. Bu rakamın 7.000 akçesi Marcina şehir merkezindeki pazar ve panayırlardan tahsil edilmiştir. 4.000 akçesi buğday üretiminden 1.250 akçesi mahlut öşründen tahsil edilmiştir. Hayvancılık gelirlerine baktığımızda domuz yetiştiriciliğinden 2.800 akçe, bal üretiminden 2.700 akçe tahsil edilmiştir. Bu dönemde muhtelif harç ve ceza gelirlerinde büyük bir değişim bulunmamaktadır. Evlenmek üzere kocalardan tahsil edilen resm-i arus vergisinden 300 akçe, bad-ı heva olarak adlandırılan çeşitli suçların paraya çevrilmesinden ise 1.130

⁶⁹⁹ *Zıkr olan varoş senede üç dört def'a panayır olur. Haftada yevm-i düşenbede pazar olub; mezkûr panayırın biri evvel-i erbe'inde ve biri kızıl yumurdada ve biri evvel-i güz ayının onuncu günü ve biri ilk güz ayında olur''*. BOA, TT., 290. 165.

⁷⁰⁰ *''Araba ile balık gelse veyahut tereke ve çömlek ve bardak ve ağaçdan fuçı ve bil-cümle itibar araba başınadır her arabadan ikişer penez ve bir araba tuzdan bir kıt'a tuz alınur zıkr olunan tuzu eğer satarsa ve bir tuz ve eğer göçüb giderse iki kıt'a tuz alınur ve eğer araba ile gelen(?) esbab her ne olursa gerek bahar esbabı ve çuka ve sair mekulat ve melbusat ki evvel oradan geçüb gitse yüklü arabadan sekiz penez ve boş arabadan dört penez alınur ve boğazlanan gavdan ikişer akçe alınur''* BOA, TT., 290. 164.

akçe tahsil edilmiştir. Marcina şehir merkezinde 4 değirmen kaydı yer almaktadır, bunlardan 200 akçe resm tahsil edilmektedir.

1579 yılına gelindiğinde Marcina şehir merkezindeki vergi gelirleri yaklaşık %4,5 oranında artarak 31.435 akçeye yükselmiştir. Bu rakamın 8.000 akçesi Şehir merkezinde kurulan pazar ve panayır vergisinden ve 7.150 akçesi buğday öşüründen elde edilmiştir. Şehir gelirleri içerisinde önemli bir paya sahip olan domuz yetiştiriciliğinden 2.900 akçe ile bal üretiminden sağlanan 2.500 akçe öşür vergisi Marcina Şehir gelirlerinin önemli yekûnunu tutmaktadır. Bu dönemde Marcina'daki değirmen sayısı değişmeyerek 4 değirmenden 200 akçe gelir alındığı anlaşılmaktadır.

5.6.2. Marcina Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

Mufassal tahrir defterlerine bakıldığında; 1554 tarihinde 31.700 akçe kapu resmi geliri vardır. Bu yönüyle %21,8 toplam gelir içerisinde bir payı bulunmaktadır. 1569 tarihinde 27.400 akçe resm-i kapu alınmıştır. Gelir içindeki payı %17,8 olarak gerçekleşmiştir. 1579 tarihinde ise 23.100 akçe kapu resmi vardır, bu haliyle gelir içindeki payı %14,5'tir.

Tablo 128:
Marcina Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	58.970	55.800	72.868
Mahlût	15.550	17.870	17.187
Mercimek	-	15	-
Şıra	3.700	13.310	8.100
Fuçı ve Hamr	3.536	1.265	750
Bağ	250	-	-
Çayır	600	160	160
Bellut	330	600	920
Hime ve Giyah	8.655	11.435	11.878
Meyve, sir, piyaz, kelem, kendir, bostan, ceviz ve diğerleri	3.927	5.430	3.960
Asiyab	1.075	1.025	1.375
Mahsûl-ı bac-ı bazar ve panayır	960	-	-
TOPLAM	97.553	106.910	117.198

1554 yılında Marcina Nahiyesi'ne bağlı köy ve mezraalarda yetiştirilen tarımsal ürünlerden alınan vergilerin toplamı 97.553 akçedir. Marcina nahiyesinin kırsal bölgelerinde yetiştirilen tarım ürünleri: buğday, mâhlut, şıra, meyve, sarımsak, soğan vb. ürünlerdir. Bunlardan başka bellut, odun ve otçuluk (yemcilik), bağ ve çayırlardan

elde edilen gelirler yer almaktadır. 1554'te Marcina'da en fazla gelir 58.970 akçe ile buğdaydan elde edilmiştir. Buğday üretimini, 15.550 akçe ile mahlût ve 8.655 akçe ile odun ve otçuluk takip etmektedir. 1554 tarihli tahrir defterinde Marcina Nahiyesi'nde bir adet hafta pazarı kaydedilmiştir.

1569 yılında Marcina kırsalındaki tarım sektörüne bağlı gelirlere baktığımızda bir önceki döneme göre gelirler yaklaşık %9,5 oranında artarak 106.910 akçeye ulaşmıştır. Bu gelirler içerisinde buğday, mahlût ve şıra ilk sıralarda yer almaktadır. 1554 yılında Marcina kırsalında 1 pazar kaydı bulunurken, 1569 yılına ait tapu kayıtlarında pazar yer almamaktadır.

1579 tarihli tahrir defterine göre Marcina kırsalından tarımsal faaliyetlerinden 117.198 akçe vergi geliri kaydedilmiştir. Bu gelirin %62,1'i buğday üretiminden, %14,6'sı mâhluttan sağlanmıştır. Marcina kırsalında tarımsal sektörde en fazla vergi kaleminin buğday ve mahlûtur.

1554 yılında Marcina kırsalında hayvancılık faaliyetlerinden 8.367 akçe tahsil edilmiştir. Bu meblağın; %60,9'u domuz yetiştiriciliğinden, geri kalan 39,1'i bal üretiminden meydana gelmektedir. 1554 tarihli tahrir defterinde reâyanın ağıllarında 1.976 adet küçükbaş hayvan kayıtlıdır. 1569 yılında nahiyeye kırsalında hayvancılıktan sağlanan vergiler bir önceki döneme göre yaklaşık %49,9 oranında artarak 12.546 akçeye ulaşmıştır. Bu meblağın; %62,4'ü domuz yetiştiriciliğinden, geri kalan %37,6'sı bal üretiminden oluşmaktadır. 1569 yılı kayıtlarına göre reâyanın ağıllarında 1.327 küçükbaş hayvanın varlığı kayıtlara geçmiştir. 1579 yılına Marcina nahiyesinin kırsal bölgelerinde hayvancılık sektöründen 12.992 akçe tahsil edilmiştir. Bu meblağın diğer yıllarda olduğu gibi en fazla payı domuz yetiştiriciliğine aittir.

Tablo 129:
Marcina Kırsalında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Resm-i arus	2.025	1.445	1.615
Bad-ı heva	5.501	5.360	4.078
TOPLAM	7.526	6.805	5.693

1554 tarihli defterde Marcina kırsalında muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirlerinin miktarı 7.526 akçedir. 1569 ve 1579 yıllarına ait tahrir kayıtlarında bu gruba giren vergi gelirlerinin azaldığı dikkat çekmektedir.

5.6.3. Marcina Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Marcina Nahiyesi'nin şehir ve kırsal bölgelerden tahsil edilen vergi gelirlerini inceledikten sonra, aşağıda XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerinde Marcina Nahiyesi'nin toplam geliri tablo 130'da gösterilmiştir.

Tablo 130:
Marcina Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	20.200	30.060	31.435
Kırsal gelirleri	145.146	153.661	158.983
TOPLAM	165.346	183.721	190.418

Tapu tahrir defterleri ışığında Marcina Nahiyesi'nin 1554 yılında toplam geliri 165.346 akçedir. Bu meblağın %12,2'si Şehir gelirlerinden, %87,8'i kırsal bölgelerden oluşmaktadır. 1569 yılında Marcina Nahiyesi'nin toplam geliri, bir önceki döneme göre yaklaşık %11,5 oranında artarak 183.721 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın %16,3'ü şehir gelirlerinden, geri kalan %83,7'si kırsal bölge gelirlerinden oluşmaktadır. Bölgenin son tahrir çalışmasının yapıldığı 1579 yılı verileri incelendiğinde Marcina Nahiyesi'nin gelirleri, bir önceki döneme göre yaklaşık %3,6 oranında artarak 190.418 akçeye ulaşmıştır. Bu meblağın %16,5'i Şehirlerden geri kalan %83,5'i kırsal bölgelerden elde edilmiştir.

Sonuç olarak Marcina Nahiyesi'nin gelirlerinin düzenli bir şekilde arttığını söyleyebiliriz. Söz konusu nahiyenin gelirlerinin büyük bir kısmı kırsal bölgelerden oluşmaktadır. Üç dönemde de Şehir-kırsal gelirlerinde oransal olarak yakın bir sonuç çıkmaktadır.

5.7. Felnak Nahiyesi

5.7.1. Felnak Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

Tımişvar Sancağı'na bağlı önemli bir nahiyeye olan Felnak Nahiyesi'nin şehir gelirlerini beş ana başlık altında aşağıda listelenmiştir.

Tablo 131:
Felnak Şehir Gelirleri

Gelir grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	1.850	1.050	1.600
Tarımdan alınan vergiler	4.490	4.290	5.060
Hayvancılıktan alınan vergiler	258	325	565
Pazar ve ticaretten alınan vergiler	1.000	1.000	150
Muhtelif harç ve ceza gelirleri	340	490	120
TOPLAM	7.938	7.155	7.495

1554 yılına ait tapu tahrir kayıtlarına göre Felnak Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı 7.938 akçedir. Bu meblağın yarısından fazlası şehirde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerden elde edilmiştir. Ardından 1.850 akçe ile reayadan tahsil edilen kulluk vergisi gelirleri gelmektedir. Felnak şehir merkezindeki zirai ürünler şunlardır: buğday, mâhlut, kelem, kendir vb. ürünler. Ancak zirai ürünler içerisinde en fazla paya sahip olanlar ise 1.650 akçe ile buğday ve 1.000 akçe ile mahluttur. Bu dönem de hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirlere baktığımızda domuz yetiştiriciliğinden 208 akçe, bal üretiminden 50 akçe resim alınmıştır. Bu dönemde Felnak şehir merkezinde reayanın ağıllarında 10 küçükbaş hayvan yer aldığı kayıtlarda belirtilmiştir.⁷⁰¹ 1554 yılında Felnak Nahiyesi'nin şehir merkezinde perşembe günü⁷⁰² kurulan pazardan 1.000 akçe pazar bacı tahsil edildiği anlaşılmaktadır. Pazarda uygulanacak vergi oranlarıyla ilgili kayıtlarda büyük yüklü arabadan 6 akçe, küçük yüklü arabadan 2 ile 3 akçe arası, süvariden yarım akçe ve piyadenin ikisinden yarım akçe alınacağı açıkça ifade edilmiştir.⁷⁰³ 1554'te şehir merkezinden elde edilen ceza ve harçları incelendiğinde; 10 akçe arûs vergisi ve 1.000 akçe bad-ı hevâ vergisi kaydı yer almaktadır.

⁷⁰¹ Bkz. BOA, TT., 290.

⁷⁰² BOA, TT., 290. 125.

⁷⁰³ 'Büyük yüklü arabadan 12 penez, küçük yüklü arabadan dörder penez veyahut altı penez yüküne göre süvariden bir penez piyadenin ikisinden bir penez alın.' BOA, TT., 290. 125.

1569 yılında Felnak şehir merkezinden tahsil edilen vergiler bir önceki döneme göre azalarak 7.155 akçeye gerilemiştir. Bu dönemde de en büyük gelir zirai ürünlerden elde edilmiştir. Buğday öşründen 1.870 akçe ve mahlûtta 750 akçe toplanmıştır. Bu dönemde hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi gelirlerine baktığımızda bal üretiminden elde edilen vergi miktarı 150 akçeye yükselirken, domuz yetiştiriciliğinden elde edilen vergi 175 akçeye gerilemiştir. Bu dönemde tapu tahrir defterlerinde, Şehir merkezinde reayanın ağıllarında 460 küçükbaş hayvan bulunduğu kaydı yer almaktadır. Pazar ve ticaretten elde edilen gelirleri incelendiğinde; *Hass-i bağçe-i mukataa* kaydı altında padişah arazisine ait toprakların mukaataya verilmesinden 250 akçe gelir elde edilmiştir. Bu dönemde Felnak şehir merkezindeki pazarlardan 1.000 akçe bâc vergisi tahsil edilmiştir. Muhtelif harç ve cezalardan alınan vergi miktarı incelendiğinde; evlilik nedeniyle tahsil edilen vergi miktarı 90 akçe, çeşitli suçların paraya çevrilmesi nedeniyle alınan bad-ı hevâ vergisinden 400 akçe gelir elde edilmiştir. 1554 tarihli defterde Muroş Nehri'nde faaliyet gösteren 8 değirmenden 400 akçe değirmen vergisi alınmıştır. 1569 tarihinde ise 250 akçeye gerilemiştir.

1579 yılında Felnak şehir merkezinden alınan vergi miktarının azaldığı görülmektedir. Genel anlamda zirai ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi gelirleri sabit kalırken, pazarlardan elde edilen verginin düşmesi şehrin vergi gelirini düşürmüştür. Pazar vergisinin düşmesini açıklayacak bir kayıt bulunmamaktadır. 1579 yılında Felnak şehir merkezinde tarımsal ürünler içerisinde en fazla pay 2.200 akçe ile buğdaydan ve 600 akçe ile mâhluttan elde edilmiştir. Hayvancılık faaliyetleri içerisinde domuz yetiştiriciliğinden 200 akçe, bal üretiminden 365 akçe vergi kaydı yazılmıştır.. Felnak şehir merkezinde mukataa ve pazar vergilerine baktığımızda; mukataa gelirleri 250 akçe, pazarlardan 150 akçe bâc tahsil edilmiştir. Evlilik nedeniyle tahsil edilen resm-i arûs vergisinden 60 akçe, bad-ı hevâ resminden 60 akçe vergi kaydı yer almaktadır. Buna göre Felnak şehir merkezinde az miktarda evliliğin olduğunu ve suç oranının az olduğunu söyleyebiliriz.

5.7.2. Felnak Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

1554 yılında Felnak kırsalında reâyadan tahsil edilen kulluk vergisi 31.000 akçedir. 1554'te Felnak kırsalında kulluk vergisine tabi 620 hane kayıtlıdır. 1569 yılında Felnak kırsalında kulluk vergisine tabi hane sayısı bir önceki döneme göre 601'e gerileyerek vergi, 29.750 akçe olarak tahsil edilmiştir. Bölgenin son tahrir dönemi olan 1579 yılı

kayıtlarında hane sayısının arttığı görülmektedir. Buna göre 638 haneden 31.350 akçe kulluk vergisi elde edilmiştir.

1579 yılından önce iskele hizmetinde bulunan *Cofronya* köyü merkezi hükümete iskele hizmetinde bulduklarını, bu durumda halkın perişan olduğunu ve reâyanın perakende olmaması için derbentçi olarak kayıtlara geçirilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine merkezi hükümet söz konusu karyeyi derbentçi âdeti üzere kulluk vergisini 25 akçeye düşürmüştür.⁷⁰⁴

Tablo 132:
Felnak Nahiyesi'nin Kırsal Kesimindeki Tarım ve Hayvancılık Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	51.870	66.560	83.160
Mahlût	13.325	21.370	25.014
Mercimek	-	615	608
Şıra	263	1.575	2.160
Fuçu ve hamr	2.500	2.745	1.790
Çayır	410	450	400
Bellut	100	200	210
Hime ve giyah	9.380	13.010	16.140
Meyve, sir, piyaz Kelem, kendir, bostan, ceviz ve diğerleri	1.570	2.259	2.700
Asiyab	2.200	1.750(muroş nehri)	2.500
Öşr-ü kanare	1.144	5.316	7.094
Bıdat-ı hınzır	4.770	6.302	7.214
TOPLAM	87.532	122.152	148.990

1554 Felnak kırsal bölgelerinde yetiştirilen tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden tahsil edilen vergi miktarı 87.532 akçedir. Bu meblağın 81.618 akçesi zirai ürünlerden, 5.914 akçesi hayvancılık faaliyetlerinden elde edilmiştir. Felnak kırsal bölgelerinde yetiştirilen tarım ürünleri şunlardır: buğday, mahlût, şıra, hamr, meyve, kelem, kendir vb. ürünlerdir. 1554'te en fazla gelir 51.870 akçe buğdaydan, sonra sırasıyla 13.325 akçe mâhluttan ve son olarak 9.380 akçe odun ve otçuluk (yemcilik) faaliyetlerinden elde edilmiştir. 1554 yılında Felnak kırsal kesiminde hayvancılık vergisi gelirleri içerisinde en fazla paya sahip olan 4.770 akçe ile domuz yetiştiriciliğidir.

1569 yılında Felnak kırsalındaki tarımsal ve hayvansal faaliyetler mukabilinde elde edilen gelirler bir önceki döneme göre %39,5 oranında artarak 122.152 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde tarım ürünlerinden alınan vergi miktarına baktığımızda 66.560 akçe ile buğday ilk sırada gelmektedir. Daha sonra sırasıyla 21.370 akçe mahlût

⁷⁰⁴ BOA, *TT.*, 579. 162.

üretiminden ve 13.010 akçe odun ve otçuluktan (yemcilik) tahsil edilmiştir. 1569 yılında Felnak kırsal kesimindeki hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler; 6.302 akçe domuz yetiştiriciliğinden ve 5.316 akçe bal üretiminden sağlanmıştır. 1554 tarihli defterde reâyanın ağıllarında 10.295 adet küçükbaş hayvan kaydedilmiştir. 1569 tarihinde ise bu sayı 15.073 adete yükselmiştir. Felnak kırsalında değirmenlerden elde edilen vergi gelirlerine bakıldığında; 1554 tarihli defterde 44 değirmenden 2.200 akçe, 1569 tarihli defterde ise 35 değirmenden 1.750 akçe değirmen vergisi alınmıştır.

1579 yılındaki tarım ve hayvancılık gelirlerinin toplamı 1569 yılına göre %21,9 oranında artış göstererek 148.990 akçeye yükselmiştir. 1579 yılında en büyük gelir zirai ürünlerden sağlanmıştır. Zirai üretimin içerisinde 83.160 akçe buğdaydan, 25.014 akçe mahlûtta ve 16.140 akçe hime ve giyahtan elde edilmiştir. 1579 yılında Felnak kırsalında sürdürülen hayvancılık faaliyetleri gelirlerinin; 7.214 akçe domuz yetiştiriciliğinden ve 7.094 akçe bal üretiminden elde edilmiştir. 1579 yılında tamamlanan tapu kayıtlarında reayanın elinde bulunan küçükbaş hayvana ait bir bilgi yer almamaktadır. Felnak kırsalında 1579 yılında 50 değirmen mevcuttu. Bunlardan toplam olarak 2.500 akçe resim alınmaktadır.

Felnak Nahiyesi'ne ait tapu kayıtlarını incelediğimizde Cofronya Köyü İskelesi'nden geçiş ücretleri belirtilmiştir. Kanunnamedeki tarife göre; atla bir adam geçse 2 penz, yayalardan ise 1 penz alınmaktaydı.⁷⁰⁵ Eğer öküz ile geçerse arabadaki öküz sayısına göre vereceği vergi miktarı değişmektedir. Buna göre 12 öküze sahip olandan 12 penz, on öküze sahip olandan 10 penz şeklinde öküz başına 1 penz ücret talep edilmektedir. 5 koyun ve domuzdan 1 penz, 1 sığırdan 1 penz vergi alınmaktaydı. Boş arabalardan ise bu meblağın yarısı talep edilmekteydi.⁷⁰⁶

Tablo 133:
Felnak Nahiyesi'nin Pazar ve Ticaretle İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Mahsûl-ı bâc-ı bazar ve panayır	500	500	600
Resm-i iskele-i Muroş	5.000	9.250	8.105
TOPLAM	5.500	9.750	8.705

⁷⁰⁵ Kayıtlarda iki penz 1 akçe kaydı yer almaktadır.

⁷⁰⁶ “Mahsûl-i iskele-i Nehr-i Moruş Mahsul-ı İskele-i . Âdet-i iskele-i karye-i Cofronya atlu âdem mürur etse, atlı iki penz, piyadeden bir penz yüklü araba ki on iki öküz çeke on iki penz, on öküz çekerse on penz, sekiz öküz çekerse sekiz penz, altı öküz çekerse altı penz, beş re's koyundan ve hanâzîrden bir penz ve bir re's gâvdan bir penz ve bârgîrden bir penz aluna amma boş araba mürûr etse nisf alınır deyu defter-i atîkde meşrûh ve mukayyed bulunmağın hâliyâ vukû'u üzere arz olundukda vech-i meşrûh üzere yine mukarrer buyurulmağın defter-i cedîde kayd olundu” BOA, TT., 579.

Buna göre; Cofronya köyünden iskele resminden elde edilen toplam vergi miktarı 1554'te 5.000 akçe, 1569'da 9.250 akçe ve 1579 yılında ise 8.105 akçedir.

Felnak Nahiyesi'nin kırsal kesiminde hafta pazarı yalnızca *Nagfola* köyünde bulunmaktadır. Pazara gelen yüklü arabadan 1 akçe ve yüklü koçiden 1 akçe vergi alınmaktaydı⁷⁰⁷. Buna göre; *Nagfola* köyündeki pazardan elde edilen vergi miktarı 1554'te 500 akçe, 1569'da 500 akçe ve 1579 yılında ise 600 akçe idi.

Felnak kırsalında tarım, hayvancılık ve ticaretle ilgili vergi gelirlerini inceledikten sonra bu bölgede yer alan muhtelif harç ve cezalar çalışılmıştır. Tablo 134' de Felnak kırsalında muhtelif harç ve ceza gelirleri listelenmiştir.

Tablo 134:
Felnak Kırsalında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir grubu	1554	1569	1579
Resm-i arûs	1.681	1.385	1.475
Bad-ı hevâ	4.417	4.927	5.356
Beyt-ül-mâl, mâl-ı gâib, yave ve kaçgun	-	-	450
TOPLAM	6.098	6.312	7.281

1554 yılında Felnak kırsalında muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergilerden 6.098 akçe tahsil edilmiştir. Bunun 4.417 akçesi çeşitli suçların paraya çevrilmesinden, 1.681 akçesi de evlilik üzeri tahsil edilen resm-i arûs vergisinden tahsil edilmiştir.

1569 yılında nahiye kırsalından tahsil edilen muhtelif harç ve ceza gelirleri 6.312 akçeye yükselmiştir. Ceza grubuna giren gelirlerde sıralama değişmezken en büyük gelir yine bad-ı hevadan tahsil edilmiştir. båd-ı hevâ gelirlerinde 4.927 akçe resm-i arûs vergisinden 1.385 akçe gelir kaydı tutulmuştur.

1579 yılında gelirler bir önceki kayıtlara göre %15,3'lük artışla 7.281 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde çeşitli suçların paraya çevrilmesinden 5.356 akçe, resm-i arûs vergisinden 1.475 akçe ve son olarak varisi olmayıp hazineye intikal eden mallardan 7.281 akçe tahsil edilmiştir.

⁷⁰⁷ ‘‘yüklü arabadan ikişer penes ve yüklü koçiden ikişer akçe alınur’’ BOA, TT., 290. 116.

5.7.4. Felnak Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Felnak Nahiyesi'nin yukarıda ayrı ayrı incelenen şehir-kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan geliri tablo 135'te listelenmiştir.

Tablo 135:
Felnak Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	7.938	7.155	7.495
Kır gelirleri	130.130	197.714	196.326
TOPLAM	138.068	204.869	203.821

1554 yılında Felnak Nahiyesi'nin toplam geliri 138.068 akçedir. Bu meblağın; yaklaşık %5,7'si şehirlerden geri kalan %94,3'ü kırsal bölgelerden oluşmaktadır. Felnak nahiyesinde şehir statüsünde yalnızca bir yerleşim biriminin kayıtlı olması, şehir gelirlerinin nahiyeye gelirleri içerisinde küçük bir paya sahip olmasına neden olmuştur.

1569 yılında Felnak Nahiyesi'nin toplam geliri bir önceki döneme göre %48,3 oranında artarak 204.869 akçeye ulaşmıştır. Toplam gelirin yaklaşık %3,4'ü şehir gelirlerinden geri kalan 96.6'sı kırsal gelirlerden sağlanmıştır.

1579 tahrir kayıtlarında bir önceki tahrir dönemine benzer sonuçlar çıkmaktadır. 1569 ve 1579 yıllarına ait gelirlerin birbirine yakın çıkması, nahiyenin ekonomik potansiyelini bize vermektedir.

5.8. Bozor Nahiyesi

Tımişvar Sancağı'nı oluşturan Bozor Nahiyesi'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısında tapu tahrir defterleri ışığında şehir ve kır gelirleri burada ele alınacaktır.

5.8.1. Bozor Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

Bozor Nahiyesi'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısında muhtelif dönemlerdeki şehir gelirleri beş ana grupta toplanmıştır. Nahiyenin şehir gelirleri küçük bir yekûn tuttuğu için kendi içinde mufassal bir gruplama yerine ana gruplar içerisinde değerlendirilecektir. Bozor Nahiyesi'nin şehir gelirleri tablo 5.40. da listelenmiştir.

Tablo 136:
Bozor Şehir Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	2.500	1.400	1.550
Zirai üretimden alınan vergiler (öşürler, asiyap.)	9.250	8.750	9.750
Pazar ve ticaretle ilgili vergiler	5.000	-	-
Hayvancılıktan alınan vergiler (hanazir, küvâre)	1.948	1.925	1.930
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyâbet, resm-i arûs)	2.021	1.420	340
TOPLAM	20.719	13.495	13.570

1554 yılında Bozor Nahiyesi'nin şehirlerinden sağlanan vergi geliri 20.719 akçedir. Bu meblağın büyük bir kısmı şehirde yapılan zirai üretimden elde edilmiştir. Zirai üretimin muhtevası incelendiğinde; sancak dâhilinde olduğu gibi buğday ve mahlut ilk sıralarda yer almaktadır. Şehirde yer alan pazardan 5.000 akçe gelir elde edilmiştir. Maalesef pazar kaydında herhangi bir açıklama yer almamaktadır. 1569 yılında şehirden elde edilen vergi gelirleri bir önceki döneme göre %34,8 oranında azalarak 13.495 akçeye gerilemiştir. Bu meblağın %10,3'ü kapu resminden, %64,8'i zirai vergilerden, %14,2'si hayvancılıkla ilgili vergi gelirlerinden ve %10,5'i muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergilerden oluşmaktadır. 1579 yılına gelindiğinde Bozor Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı 13.570 akçedir. Bu meblağın %71,8'i tarımsal faaliyetlerden, geri kalan 11,4'ü kulluk vergisinden oluşmaktadır.

5.8.2. Bozor Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

Mufassal defterlere bakıldığında; 1554 tarihinde 11.350 akçe kapu resmi geliri vardır. Bu yönüyle toplam gelir içinde %20 bir payı vardır. 1569 tarihinde 160 haneden 8.000 akçe resm-i kapu alınmıştır. Gelir içindeki payı %15,6 olarak gerçekleşmiştir. 1579 tarihinde ise 7.550 akçe kapu resmi vardır, bu haliyle gelir içindeki payı %14,8'dir. Mufassal defterlere bakıldığında Felnak kırsalından 50 akçe kapu resmi alınmaktadır.

Tablo 137:
Bozor Nahiyesi'nin Kırsal Kesimindeki Tarım ve Hayvancılık Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	24.090	19.865	23.727
Mahlût	5.920	5.195	3.864
Şıra	600	3.700	1.680
Fuçu ve hamr	1.075	570	280
Çayır	210	-	-
Bellut	1.930	1.047	1.390
Hime ve giyah	3.289	3.435	3.970
Meyve, sir, piyaz, kelem, kendir, bostan, ceviz ve diğerleri	858	1.560	1.307
Asiyab	150	125	175
Öşr-ü kanare	1.194	2.151	1.836

Bidat-ı hınzır	2.495	2.690	2.911
TOPLAM	41.811	40.338	41.140

1554 yılında Bozor kırsalında tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi miktarı 41.811 akçedir. Bu meblağın %91,2'si tarımsal faaliyetlerden, %8,8'i hayvancılık faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bozor Nahiyesi'nde reyanın önemli miktarlarda tarımsal faaliyetlere yöneldiği söyleyebiliriz. Tarımsal faaliyetlere baktığımızda buğday ve mâhlut ilk sırayı almaktadır. Muhtelif dönemlerde Bozor Nahiyesi'nde yapılan tahrirler bize, nahiyede üretim mukabilinde elde edilen vergi gelirleri birbirine yakın sonuçlar vermektedir.

1554 yılında Bozor kırsalında muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemlerinden 3.584 akçe gelir elde edilmiştir. Bu meblağın büyük bir çoğunluğu bad-ı hevâ türü vergilerden tahsil edilmiştir. 1569 yılında muhtelif harç ve cezalardan tahsil edilen vergi geliri %18,2 oranında azalarak 2.930 akçeye, 1579 yılında da 2.184 akçeye gerilemiştir.

5.8.3. Bozor Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Bozor Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan toplam geliri tablo 138' de listelenmiştir.

Tablo 138:
Bozor Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	20.719	13.495	13.570
Kır gelirleri	56.745	51.268	50.874
TOPLAM	77.464	64.763	64.444

Tapu tahrir verilerine göre 1554 yılında Bozor Nahiyesi'nin toplam geliri 77.464 akçedir. Bu meblağın %26,4'ü şehir gelirlerinden, %73,6'sı kırsal bölge gelirlerinden oluşmaktadır. 1554 yılında Bozor Nahiyesi'nde kır gelirleri, şehir gelirlerinin üç katına yakın bir gelire sahiptir. 1569 yılında Bozor Nahiyesi'nin toplam geliri bir önceki döneme göre yaklaşık %16,3 oranında azalarak 64.763 akçeye gerilemiştir. Bu dönemde nahiyesinin toplam gelirinin %20,8'i şehirlerden, %79,2'si kırsal alanlardan oluşmaktadır. 1569 yılında şehir gelirleri ile kır gelirleri arasındaki farkın arttığı dikkat çekmektedir. 1579 yılında ise nahiyenin toplam geliri 64.444 akçedir.

Sonuç olarak tahrir defterleri bize, Bozor Nahiyesi'nde 1569 yılında gelirlerin azaldığını göstermekte, 1579 yılındaki kayıtlar da bu durumun devam ettiğini kanıtlamaktadır.

5.9. Boğca Nahiyesi

5.9.. Boğca Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

Bu bölümde Boğca Nahiyesi içerisinde yer alan şehir gelirleri çalışılmıştır. Tahrir defterlerinde Boğca Nahiyesi içerisinde şehir özelliğine sahip iki şehir bulunmaktadır. Bunlardan ilki nahiyeye adını veren Boğca, diğeri de Krasova'dır. Aşağıda bu iki şehrin, gelirleri beş ana başlık altında listelenmiştir.

Tablo 139:
Boğca Şehir Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	18.150	15.900	12.300
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asiyap..)	28.605	36.760	40.125
Pazar ve ticaret gelirleri	4.000	10.500	12.650
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	14.030	13.800	12.080
Muhtelif harç ve ceza Gelirleri(niyâbet, resm-i arûs)	8.570	3.520	3.335
TOPLAM	73.355	80.480	80.490

1554 yılında tahrir kayıtlarına göre Boğca Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı 73.355 akçedir. Bu gelirin %24,7'si kulluk vergisi gelirlerinden, %38,9'u zirai üretimden, %5,4'ü pazar ve ticaretle ilgili gelirlerden, %19,1'i hayvancılık ile ilgili vergi gelirlerinden ve %11,6'sı muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemlerinden oluşmaktadır. Yukarıdaki vergi gruplarını detaylandırarak incelersek; nahiyede yer alan Şehirlerde 363 hane karşılığında 18.150 akçe gelir elde edilmiştir. Zirai ürünlerden alınan vergi gelirlerini detaylandığımızda en fazla üretim buğday, mahlût, şıra ve belluttan sağlanmaktadır. Boğca şehrinde 1 hafta pazarı bulunmaktadır. 1554 yılında tamamlanan tahrir defterinde pazarda hangi maldan ne miktarda vergi alınacağı ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Buna göre, pazara gelen büyük arabadan 4 penz, küçük yüklü arabadan ise 2 penz alınır. Sığırdan 2 penz, 2 koyundan ise 1 penz alınır. Pazara araba ile tuz getirenden araba başına bir kıt'a tuz alınır.⁷⁰⁸

1554 yılı Boğca Nahiyesi şehir gelirleri içerisinde üçüncü sırada hayvancılık vergileri gelmektedir. Bu grup içerisinde arıcılıktan alınan vergileri, domuz yetiştiriciliğinden elde edilen resm-i hınzır vergisi takip etmektedir. Son olarak muhtelif harç ve ceza

⁷⁰⁸“Büyük yüklü arabadan dört penz küçük yüklü arabadan iki penz bargir ile gelenden de bargir yüküne bir penz, sığır boğazlansa iki penz iki koyuna bir penz araba ile tuz gelse araba başına bir kıt'a tuz (milh) alına yüz kıyye olıcak elli kıyyeden buçuk kıyye yigirmi beşden buçuk alına amma malın her topu (?) getürdüklerinde nesne alınmaya” BOA, TT., 290. 356.

grubuna giren vergi türünü incelediğimizde Tımişvar Sancağı genelinde olduğu gibi Boğca Nahiyesi'nden elde edilen vergi gelirleri içerisinde en küçük paya sahiptir.

1569 yılında Boğca Nahiyesi'nin Şehir gelirleri 80.480'dir. En fazla artışın yařandđđı gelir grubu pazar ve ticaretten alınan vergiler ile zirai üretimden elde edilen gelirlerdir. 1569 yılında Boğca nahiyesinde Şehir gelirleri içerisinde kulluk vergisinin azaldđđı dikkay çekmektedir. 318 haneden 15.900 akçe kapu alınmıştır. Hane sayısında gerileme 1579 yılında tamamlanan tahrir döneminde de devam etmiştir.

1579 yılına gelindiğinde Boğca Nahiyesi'nin Şehir gelirlerinin bir önceki tahrir dönemine göre aynı kaldđđı görülmektedir. Zirai üretimden ve pazar ve ticarete konu olan kalemlerde vergi gelirlerinde artış görülmesine rağmen, kulluk vergisi ve hayvancılık faaliyetlerinde bir önceki döneme göre belirgin bir gerileme yaşanmıştır.

5.9.2. Boğca Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

Boğca Şehir gelirlerinden sonra nahiyeye tabi köy ve mezraalardan elde edilen vergi gelirlerine göz atalım. İlk olarak re'ayadan alınan kulluk vergisi, sonrasında ise tarım, hayvancılık ve diğer gelirlerle birlikte kır gelirlerinin toplamı gösterilmiştir.

1554 yılında Boğca Nahiyesi'nde 381 haneden 19.050 akçe kapu vergisi tahsil edilmiştir. 1569 yılında hane sayısı 255'e, 1579 yılında 214'e gerilemiştir. Tahrir defterlerinde Boğca Nahiyesi kırsal bölgelerinde muaf statüsünde yerleşim yeri kaydedilmemiştir.

Tablo 140:
Boğca Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	26.225	23.355	29.235
Mahlut	6.690	6.755	7.917
şıra	-	1.075	1.320
Fuu ve hamr	1.855	695	485
Çayır	-	20	-
Bellut	1.000	8.930	9.122
Hime ve giyah	6.319	6.165	6.770
Meyve, sir, piyaz, kelem, kendir, bostan, ceviz ve diğerleri	1.505	1.084	910
Asiyâb	650	850	900
TOPLAM	44.244	48.929	56.659

1554 yılına ait, Boğca Nahiyesi'nin kır gelirleri içerisinde tarımla ilgili vergi gelirlerinin toplamı 44.244 akçedir. Boğca Nahiyesi'nin kırsalında zirai üretim içinde buğday ön

plandadır. Buğdayı mâhlut ile hime ve giyah takip etmektedir. Boğca'nın köy ve mezralarında toplam 13 değirmenden 650 akçe değirmen vergisi alınmıştır.

1569 yılında Boğca Nahiyesi'nin kır gelirleri önceki döneme göre %10 oranında artarak 48.929 akçeye yükselmiştir. Boğca'da zirai üretimde ilk sırada 23.355 akçe ile buğdayın geldiğini, onu 8.930 akçe ile bellut ve 6.755 akçe ile mahlûtun takip ettiğini görüyoruz. 1569 yılında Boğca kırsalında değirmen sayısı 17'ye yükselerek buradan 850 akçe değirmen vergisi alınmıştır.

1579 yılına ait tahrir kayıtlarında Boğca kırsalında zirai üretimden elde edilen vergi gelirleri bir önceki döneme göre %15,7 oranında artarak 56.659 akçeye yükselmiştir. Bu artışta hububat üretiminde elde edilen gelirlerin yükselmesi etkilidir.

1554 yılında Boğca Nahiyesi'ne bağlı köy ve mezraalarda yapılan hayvancılık faaliyetlerinden 12.288 akçe tahsil edilmiştir. Bu hayvancılık faaliyetleri içerisinde domuz yetiştiriciliği ve arıcılık vergi gelirleri yer almaktadır. 1554 yılında Boğca Nahiyesi'nin kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetleri içerisinde en büyük pay 7.483 akçe ile domuz yetiştiriciliği, ardından 4.805 akçe ile arıcılık faaliyetlerinden elde edilen vergi gelirleri gelmektedir.

1569 yılında Boğca Nahiyesi'nin kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetlerinden tahsil edilen vergi gelirleri bir önceki tahrir dönemine göre %58,3 oranında artarak 19.464 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde en fazla gelir 12.942 akçe ile bal üretiminden tahsil edilmiştir. 1554 tarihli tahrir defterinde göre reâyanın ağıllarında 3.273, 1569 tarihinde ise 3.760 küçükbaş hayvan kaydedilmiştir.

1579 yılına gelindiğinde Boğca'nın kırsal kesiminde hayvancılık faaliyetlerinden tahsil edilen vergi miktarı 19.113 akçeye gerilemiştir. 1579 yılında domuz yetiştiriciliğinden elde edilen vergi geliri bir önceki döneme göre %33,4 oranında artarken, arıcılık sektöründe ise %19,5 oranında gerilemiştir.

Tablo 141:
Boğca Kırında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Resm-i arûs	1.035	735	750
Bad-ı hevâ	1.620	1.960	1.554
TOPLAM	2.655	2.695	2.304

Boğca kırsalında dört farklı kategoride ele alınan vergi kalemlerinin en az gelir getireni muhtelif harç ve ceza grubudur. Bu gruba giren gelirleri iki başlık altında gruplandırılmıştır; Biri evlilik için verilen resm-i arûs vergisi, diğeri çeşitli hafif suçların paraya çevrilmesi sonucu tahsil edilen bad-ı hevâ vergisi. Bu iki vergi kalemi de yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi nahiye ekonomisinde küçük bir paya sahiptir.

5.9.3. Boğca Nahiyesi'nin Toplam Geliri

XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerinde Boğca Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan veriler aşağıda tablo 142'de gösterilmiştir.

Tablo 142:
Boğca Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	73.355	80.480	80.490
Kır gelirleri	78.237	83.838	88.776
TOPLAM	151.592	164.318	169.266

Boğca Nahiyesi'nin 1554 yılında toplam geliri 151.592 akçedir. Bu gelirin %51,6'sı kırsal bölgelerden, %48,4'ü şehirlerden elde edilmiştir. 1569 yılında Boğca Nahiyesi'nin toplam geliri bir önceki döneme göre %8,3 oranında artarak 164.318 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde nahiyenin toplam gelirin %51'i kırsal, %49'u kentsel bölgeden gelmektedir. Bölgenin son tahrir çalışması olan 1579 yılında gelirler bir önceki döneme göre %3 oranında artarak 169.266 akçeye yükselmiştir. Bu gelirin %52,4'ü kırsal alanlardan, %47,6'sı kentsel üretimden oluşmaktadır.

Sonuç olarak Boğca Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerini kıyasladığımızda, muhtelif dönemlerde birbirine yakın bir oranın çıktığı tespit edilmiştir.

5.10. İktar Nahiyesi

5.10.1. İktar Şehir Gelirleri

Tımışvar Sancağı'na tabi İktar Nahiyesi'nin XVI. yüzyıl boyunca şehir gelirleri beş ana başlık altında tablo 143' de listelenmiştir.

Tablo 143:
İktar Şehir Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	3.000	1.700	1.950
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asi yap..)	7.905	4.870	5.390
Pazar ve ticaret gelirleri	-	500	200
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	1.060	1.470	1.110
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyâbet, resm-i arûs)	170	370	260
TOPLAM	12.135	8.910	8.910

1554 yılına ait tahrir kayıtlarına göre İktar Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı 12.135 akçedir. Bu meblağın %25'i kulluk vergisi, %65,1'i zirai faaliyetlerle ilgili vergi, %8,7'si hayvancılıkla ilgili vergi gelirlerinden ve geri kalan miktar muhtelif harç ve cezalardan meydana gelmektedir. Tımışvar Sancağı'nın genelinde olduğu gibi İktar Nahiyesi'nde de en fazla gelir zirai üretimden elde edilmiştir. Zirai üretimi ve hayvancılığı kendi içerisinde değerlendirecek olursak zirai üretimde buğday ve mahlut ilk sırayı alırken; hayvancılıkta domuz yetiştiriciliği ve bal üretimi ön plana çıkmaktadır. 1554 yılında İktar Nahiyesi'nin şehir gelirleri içerisinde 170 akçe ile muhtelif harç ve ceza gelirleri kategorisine dahil ettiğimiz, çeşitli küçük çaplı suçların paraya çevrilmesiyle tahsil edilen niyabet akçesi bütçeye katkı sağlar. Bu dönemde şehir merkezinde pazar veya panayır kaydı yer almamaktadır.

1569 yılına gelindiğinde İktar Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı bir önceki tahrir dönemine göre %26,5 oranında azalarak 8.910 akçeye gerilemiştir. Nahiyenin şehir gelirlerinin azalmasında kulluk vergisi ile zirai üretimden elde edilen vergi gelirlerindeki düşüş etkilidir. 1554 yılı tahrir kayıtlarında 60 haneden 3.000 akçe, 1569 yılı tahrir kayıtlarında 17 haneden 1.700 akçe kapu resmi alınmıştır. Hane sayısındaki gerileme doğal olarak zirai üretimi de olumsuz etkilemiş, zirai üretimden elde edilen gelirler de bu dönemde bir önceki döneme göre %38,3 oranında azalmıştır. Bu tahrir döneminde en fazla gelir tarımda, buğday ve mâhluttan; hayvancılıkta domuz yetiştiriciliği ve bal üretiminden sağlanmıştır. 1554 yılına ait kayıtlarda pazar kaydı yer almazken, 1569 yılı kayıtlarda 500 akçe ile bac-ı bazar kaydı bulunmaktadır. 1569

tarihli tahrir kayıtlarında pazarlarda satılan ürünlerle ilgili bir açıklama kaydedilmemiştir. Son olarak muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemi incelendiğinde çeşitli suçların paraya çevrilmesinden 250 akçe ve düğün veya gerdek için alınan resm-i arüstan 120 akçe vergi geliri kaydedilmiştir.

1579 yılında İktar Nahiyesi'nin toplam şehir gelirleri 8.910 akçedir. Gelir kategorileri incelendiğinde: kulluk vergisinden sağlanan artış doğal olarak zirai üretime de yansımış, buna karşın hayvancılık ve diğer kalemlerden sağlanan vergi gelirlerinin azalması nahiyenin şehir gelirlerinin sabit kalmasına neden olmuştur. Bu dönemde 39 haneden 1.950 akçe kulluk vergisi tahsil edilmiştir. Zirai üretimde, buğday üretiminden 2.750 akçe, odun ve otçuluktan (yemcilik) 975 akçe ve mahlût üretiminden 300 akçe gelir kaydedilmiştir. 1579'da domuz yetiştiriciliğinden 610 akçe ve bal üretiminden 500 akçe vergi geliri tahsil edilmiştir. Bu dönemde pazar vergisinden elde edilen verginin 200 akçeye gerilediği dikkat çekmektedir. Muhtelif harç ve cezalardan elde edilen vergi gelirleri ise şehir gelirleri içerisinde 260 akçe ile küçük bir paya sahiptir.

5.10.2. İktar Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

İktar Nahiyesi'nin nüfusu ve ispenç mükellefi azaldıkça İспенç geliri de azalmıştır. İспенç geliri; 1554'te 27.450 akçe ile nahiyenin %19,4'ünü, 1569'da 17.350 akçe ile %15,1'ini ve 1579'da 17.800 akçe ile %14,5'ini teşkil etmektedir.

Tablo 144:
İktar Kırsalından Sağlanan Tarımla İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Buğday	46.410	39.960	45.177
Mahlût	11.275	9.985	7.471
Arpa	1.250	-	-
Şıra	9.000	15.025	14.820
Ako şair	2.700	1.880	-
Fuçu ve hamır	2.745	1.330	885
Bağ, bağçe	-	200	210
Çayır	50	160	100
Bellut	-	1.425	1.780
Hime ve giyah	8.185	7.350	9.495
Meyve, sir, piyaz, kelem, kendir, bostan, ceviz ve diğerleri	1.901	1.976	2.882
Asiyab	550	500	750
TOPLAM	84.066	79.791	83.570

1554 yılında İktar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalarda yapılan ziraat faaliyetlerinden tahsil edilen vergi gelirlerinin toplamı 84.066 akçedir. 1554 yılında zirai ürünler

içerisinde buğday, mâhlut ve şıra öne çıkan ürünler içerisindedir. Bölge kırsalında odun ve otçuluk (yemcilik) önemli gelir kalemleri içerisindedir. İktar kırsalında yetiştirilen diğer ürünler ise arpa, ako şair, meyve vb. dir. Bu dönemde 11 değirmenden 550 akçe vergi tahsil edilmiştir.

1569 yılında İktar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalardan elde edilen zirai ürünlerden elde edilen vergilerin toplamı bir önceki döneme göre %5 oranında azalarak 79.791 akçeye gerilemiştir. 1569 yılında İktar'daki zirai üretime baktığımızda ilk sırada 39.960 akçe ile buğdayın geldiğini, onu 15.025 akçe ile şıra üretimi, 9.985 akçe ile mahlutun takip ettiğini görürüz. Bu dönemde bağcılık faaliyetleri içerisinde bağ ve bahçelerden 200 akçe, çayırlardan 160 akçe vergi alınmıştır. 1569 yılında İktar köy ve mezraalarındaki değirmenlerden 500 akçe vergi tahsil edilmiştir.

1579 yılında İktar Nahiyesi'nin kırsal bölgelerinde zirai ürünlerden alınan vergi bir önceki döneme göre %4,7 oranında artarak 83.570 akçeye yükselmiştir. İktar kırsalında hububat üretimine bakacak olursak ilk sırada buğday, ikinci sırada şıra ve ardından da mahlût gelmektedir. Bu üç ürün bölgeden sağlanan vergilerin %80,7'sine denk gelmektedir. Tımsıvar Sancağı genelinde olduğu gibi İktar Nahiyesi kırsalında en fazla gelir bu üç üründen elde edilmiştir. Nahiye kırsalında 15 değirmen kaydedilmiş, 750 akçe gelir yazılmıştır.

1554 yılında İktar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalarda yapılan hayvancılık faaliyetlerinden 11.968 akçe vergi geliri tahsil edilmiştir. Bu hayvancılık faaliyetleri içerisinde en büyük paya sahip olan sektör, 8.537 akçe ile domuz yetiştiriciliği ardından 3.431 akçe ile arıcılıktır. 1554 yılı tapu kayıtlarına göre İktar Nahiyesi kırsalında reyanın ağıllarında 3.214 küçükbaş hayvan bulunmaktadır.

1569 yılında nahiyenin kırsal bölgelerinde hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirler bir önceki tahrir dönemine göre %29,7 oranında azalarak 8.410 akçeye düşmüştür. Bu sektörde sırasıyla 5.455 akçe ile domuz yetiştiriciliği ve 2.955 akçe ile arıcılık faaliyetleri en çok vergi ödeyen kalemlerdir. Bu dönemde reyanın ağıllarında küçükbaş hayvan sayısı 616'ya gerilemiştir.

1579 yılına ait tahrir kayıtlarına göre; İktar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalardaki hayvancılık faaliyetleri sonucu tahsil edilen vergi gelirlerinin %40,9 oranında artarak

11.850 akçeye yükseldiği görülmektedir. Bu meblağın 7.904 akçesi hınzır resminden, 3.946 akçesi arıcılık faaliyetlerinden alınmıştır.

Tablo 145:
İktar Kırsalında Pazar ve Ticaret İle İlgili Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Mahsûl-ı vam-ı cısr	-	700	855
Mahsûl-ı bac-ı bazâr ve panayır	-	100	100
Mahsûl-ı iskele-i karye	10.000	3.500	4.000
TOPLAM	10.000	4.300	4.955

1554 yılı tahrir kayıtları incelendiğinde; İktar kırsalında ticari faaliyetleri ve pazar dahil edebileceğimiz yalnızca Kizeto köyünde “*mahsul-ı iskele-i Karye-i m. Hasil fi sene 10.000*” kaydı bulunmaktadır. Bu İskele ile ilgili başka bir açıklama maalesef yer almamaktadır. Bu dönemde nahiye kırsalında pazar veya panayır kaydı bulunmamaktadır.

1569 yılında İktar Nahiyesi’ne tabi kırsal bölgelerde pazar ve ticari faaliyetlere dahil edebileceğimiz gelirler bir önceki tahrir dönemine göre %57 oranında azalarak 4.300 akçeye gerilemiştir. Bu dönemde hafta pazarı kaydı *Boşakastil* köyünde yer almakta buradan 100 akçe pazar vergisi ile birlikte 700 akçe köprü/geçit vergisi tahsil edilmektedir. Bir önceki tahrir döneminde olduğu gibi *Kizeto* köyünden *mahsûl-ı iskele* adı ile 3.500 akçe vergi tahsil edilmiştir.

1579 yılında İktar Nahiyesi’ne bağlı köylerde yer alan pazar ve ticarete giren vergi gelirlerinden 4.000 akçe gelir elde edilmiştir. Bu gelirler içerisinde *mahsûl-ı iskele* kaydı adı altında 4.000 akçe, *Boşakastil* köyünde yer alan pazardan 100 akçe ve son olarak *mahsûl-ı vam-ı cısr* kaydı altında 855 akçe gelir tahsil edilmiştir.

Yukarıda İktar Nahiyesi’nin kırsal bölgelerinden elde edilen tarım, hayvancılık ve ticaretle ilgili vergi gelirlerini belirttikten sonra aşağıdaki tabloda, bu bölgelerden elde edilen muhtelif harç ve cezalara giren vergi kalemleri listelenmiştir.

Tablo 146:
İktar Kırsalında Muhtelif Harç ve Cezalar

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Resm-i arûs	2.389	1.090	1.200
Bad-ı hevâ	5.071	3.345	2.924
Mahsûl-ı beyt-ül-mâl, mal-ı gaib, yave ve kaçgun	200	-	-
TOPLAM	7.660	4.435	4.124

1554 yılında İktar kırsal bölgelerinde muhtelif harç ve ceza grubuna giren gelir gruplarından 7.660 akçe vergi geliri toplanmıştır. Muhtelif harç ve ceza grubu içerisinde en büyük pay çeşitli suçların paraya çevrilmesinden elde edilen bad-ı heva vergisidir. 1569 yılında bu gruba giren vergi kalemlerinden toplanan vergi miktarı bir önceki döneme göre %42,1 oranında azalarak 4.435 akçeye gerilemiştir. Muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirlerindeki azalma, bir sonraki tahrir kayıtlarında da devam ederek elde edilen gelir 4.124 akçeye düşmüştür. Sonuç olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında İktar Nahiyesi kırsal bölgelerinde muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemlerinin azaldığı tespit edilmiştir.

5.10.3. İktar Nahiyesi'nin Toplam Geliri

İktar Nahiyesi'nin yukarıda ayrı ayrı tasrif edilen şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan toplam geliri tablo 147' de gösterilmiştir.

Tablo 147:
İktar Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	12.135	8.910	8.910
Kır gelirleri	141.144	114.286	122.299
TOPLAM	153.279	123.196	131.209

Tapu tahrir kayıtlarına göre 1554 yılında İktar Nahiyesi'nin toplam geliri 153.279 akçedir. Bu meblağın %7,9'u şehirlerden, %92,1'i kırsal bölgelerden sağlanmıştır. 1569 yılında İktar Nahiyesi'nin gelirleri, bir önceki döneme göre %19,6 oranında azalarak 123.196 akçeye gerilemiştir. Bu meblağın yaklaşık %7,2'si şehirlerden, %92,8'i kırsal kesimden elde edilmiştir. 1579 yılına gelindiğinde gelirler, bir önceki döneme göre %6,5 oranında artarak 131.209 akçeye yükselmiştir. Görüldüğü gibi 1579 yılında İktar nahiyesinin gelirleri 1554 yılındaki verilerin gerisindedir. Maalesef elimizde 1579 kayıtları haricinde başka bir tahrir çalışması olmadığından bundan sonraki dönemler için nahiyenin vergi düzeni hakkında bir şey söyleyememekteyiz.

5.11. Tırgovişta Nahiyesi

5.11.1. Tırgovişta Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

Tırgovişta nahiyesinde şehir olarak adlandırabileceğimiz nahiyenin merkezi ve nahiyeye ile aynı adı taşıyan Tırgovişta şehrinin XVI. yüzyılın ikinci yarısında tapu tahrir defterleri ışığında gelirleri dört ana başlık altında listelenmiştir.

Tablo 148:
Tırgovişta Şehir Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	2.500	1.800	1.400
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asiyap..)	5.780	7.455	6.300
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanâzir, küvare)	500	570	2.150
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyâbet, resm-i arûs)	320	450	415
TOPLAM	9.100	10.275	10.275

1554 yılında Tırgovişta Nahiyesi'nin şehir merkezinden elde edilen gelirlerin toplamı 9.100 akçedir. Bu meblağın büyük bir kısmı şehirde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerden elde edilmiştir. Ardından da reayadan tahsil edilen kapu resmi gelmektedir. Şehirde 50 haneden 2.500 akçe kapu resmi tahsil edilmektedir. Geri kalan meblağ hayvancılık, muhtelif harç ve ceza grubuna giren faaliyetlerdir ki, bunlar oldukça az bir yekûn tutmaktadır.

1569 yılında Tırgovişta Nahiyesi'nde şehirlerden tahsil edilen vergi miktarı bir önceki döneme göre az bir artışla 10.275 akçeye yükselmiştir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi tarım, hayvancılık, muhtelif harç ve ceza grubuna giren gruplarda vergi gelirlerinde artıştan söz edilebilirken, kapu resminde bir önceki döneme göre azalma dikkat çekmektedir. 1569 yılında Tırgovişta şehir merkezinde hane sayısı 36'ya gerilemiş, buradan 1.800 akçe gelir kaydedilmiştir.

1579 yılında Tırgovişta şehir merkezinin toplam geliri 10.275 akçedir. Bu meblağın; %13,6'sı kapu resminden, %61,3'ü zirai üretimden, %20,9'u hayvancılık faaliyetlerinden ve %4'ü muhtelif harç ve ceza grubuna giren kalemlerden oluşmaktadır.

Tırgovişta şehirden *mahsûl-ı vam-ı cısr* adı altında 1.500 akçe resim tahsil edilmiştir. 1579 yılı tahrir defterinde hangi maldan ne miktarda vergi alınacağı ayrıntılı olarak

ifade edilmiştir.⁷⁰⁹ Buna göre, yüklü arabadan 8 penz, boş arabadan 2 penz alınır. Tuz arabasından birer kıt'a tuz alınır. Yaya olarak panayıra gelen maldan 1 penz, atlı ile gelenden ise 2 penz alınır, diğer zamanlarda herhangi bir şey alınmaz. Pazara gelen sığırdan ve dört domuzdan 1 penz alınır.

Sonuç olarak Tırgovişta şehir merkezinin küçük bir ekonomiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

5.11.2. Tırgovişta Kır Gelirleri

Tırgovişta şehir merkezinin gelirlerini belirttikten sonra aşağıda Tırgovişta Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraa gelirleri incelenecektir. Aşağıda dört başlık altında Tırgovişta Nahiyesi'nin kır gelirleri gösterilmiştir.

Tablo 149:
Tırgovişta Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	17.850	13.400	12.500
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asiyap..)	53.673	58.286	63.619
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	8.172	7.663	7.240
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arûs)	4.398	4.385	1.803
TOPLAM	84.093	83.734	89.109

1554 yılında Tırgovişta Nahiyesi'ne tabi kırsal bölgelerden tahsil edilen verginin toplamı 84.093 akçedir. Bu meblağın; %63,8'i tarımsal faaliyetlerden, %21,2'si reayadan tahsil edilen kapu resminden, %9,7'si hayvancılık faaliyetlerinden ve geri kalan %5,3'ü muhtelif harç ve ceza grubuna giren gelirlere oluşmaktadır. Tımışvar Sancağı'na tabi nahiyeler incelendiğinde; en fazla gelir tarımsal faaliyetlerden, ardından da reayadan tahsil edilen kapu resmi gelmekte olup onu, hayvancılık ile muhtelif harç ve ceza grubuna giren kalemler takip etmektedir. Aynı durum Tırgovişta Nahiyesi'nin kır gelirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Gelir gruplarını detaylandırmak gerekirse; tarımsal faaliyetler içerisinde buğday, mahlût ve şıra üretimi Tırgovişta Nahiyesi kır gelirleri içerisinde büyük bir meblağ tutmakta iken keten, kelem, fuçu, meyva vb. ürünler tarımsal üretimde küçük bir meblağ tutmaktadır. Hayvancılık gelirlerine baktığımızda domuz yetiştiriciliği ve arıcılık sektörü, hayvancılık faaliyetleri içerisinde en çok vergi ödeyen kalemdir. Son olarak muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi

⁷⁰⁹ BOA, TT., 579. 442.

kalemine baktığımızda burada, resm-i arûs ve bad-ı hevâ olarak adlandırılan vergi gelirleri yer almaktadır.

1569 ve 1579 yıllarına ait kayıtlarda Tırgovişta kırsal bölgelerinden elde edilen vergi gelirlerinde önemli bir değişikliğin olmadığını görüyoruz. 1569 yılında kırsal kesimden 83.734 akçe vergi geliri tahsil edilirken, bir sonraki dönemde gelirler 89.109 akçeye yükselmiştir. 1579 yılında tarımsal faaliyetlerden tahsil edilen vergi gelirlerinin artması bu dönemde nahiyeden tahsil edilen kır gelirlerine olumlu olarak yansımıştır.

5.12. Çerin Nahiyesi

5.12.1. Çerin Nahiyesi'nin Şehir Gelirleri

Tımişvar Sancağı'na tabi önemli bir nahiyeye olan Çerin Nahiyesi'nin XVI. yüzyıl boyunca şehir gelirleri beş ana başlık altında tablo 150'de gösterilmiştir.

Tablo 150:
Çerin Şehir Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	1.800	5.300	4.700
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asiyap..)	10.450	21.130	30.380
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	1.920	5.700	8.350
Pazar ve ticaretle ilgili vergiler	-	5.000	5.624
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyâbet, resm-i arûs)	620	-	-
TOPLAM	14.790	37.130	49.054

1554 yılındaki tahrir kayıtlarına göre Çerin Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı 14.790 akçedir. Bu meblağın; %12,1'ini kulluk vergisi, %70,6'sını zirai üretim, %12,9'unu hayvancılık faaliyetleri ve %4,1'ini muhtelif harç ve ceza gelirleri teşkil etmektedir. Bu dönemde Çerin Nahiyesi'nin şehir merkezindeki tarım ve hayvancılıkla ilgili vergi gelirleri ilk iki sırada yer almaktadır. Nahiyeye merkezindeki tarım ve hayvancılıkla ilgili gelirlerini kendi içerisinde değerlendirecek olursak; toplam 14.790 akçenin 10.450 akçesi tarımla ilgili, 1.920 akçesi ise hayvancılıkla ilgili vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Tarımsal üretim içinde buğday, mâhlut ve bellut; hayvancılıkta ise domuz yetiştiriciliği ve arıcılık ön plana çıkmaktadır. Kulluk vergisi gelirleri incelendiğinde; 56 hane karşılığı 1.800 akçe gelir elde edilmiştir. Son olarak 620 akçe ile muhtelif harç ve ceza grubuna giren kalemlerden; Çerin şehir merkezinde küçük çaplı suçlar için tahsil edilen para cezalarının karşılığı olan bad-ı hevâyı görüyoruz.

1569 yılına gelindiğinde Çerin Nahiyesi'nin şehir gelirlerinin toplamı bir önceki tahrir dönemine göre iki kattan fazla artarak 37.130 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın %14,2'si kulluk vergisinden, %56,9'u tarımsal faaliyetlerden, %15,3'ü hayvancılık faaliyetlerinden ve %13,4'ü pazar ve ticaretle ilgili vergilerden oluşmaktadır. Bu dönemde bir önceki tahrir döneminde olduğunu gibi ilk iki sırayı tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi gelirleri oluşturmaktadır. Tarımda buğday, bellut ve mâhlut; hayvancılıkta ise domuz yetiştiriciliği ve arıcılık faaliyetleri en fazla gelir getiren kalemlerdir. Tahrir kayıtlarında 1554 yılında reyanın ağıllarında 100 küçükbaş hayvan kaydı yer alırken, 1569 yılı kayıtlarında bu sayı 2.160 adede yükselmiştir. Şehirlerde hayvancılık faaliyetlerinin önemli miktarda yapıldığı görülmektedir. Raiyyetten alınan kapu vergisi incelendiğinde; 1554 yılında 56 haneden 1.800 akçe tahsil edilirken, 1569 yılında hane sayısı 106'ya yükselerek 5.300 akçe tahsil edilmiştir. Bu dönemde şehir gelirleri içerisinde en az geliri olan vergi türü ise Çerin'de kurulan haftalık pazarlardan alınan 5.000 akçe tutarındaki bac-ı bazar vergisidir. 1569 tarihli tahrir kayıtlarında pazar bâcı, niyabet ve resm-i arûs vergisi ile beraber zikredilmesinden ötürü ne kadarlık bir Pazar geliri elde edildiği tespiti yapılamamaktadır.

1579 yılına gelindiğinde Çerin Nahiyesi şehir merkezindeki gelirler bir önceki tahrir dönemine göre %32,1 oranında artarak 49.054 akçeye yükselmiştir. Bu dönemde en fazla gelir tarım ve hayvancılık sektöründen elde edilmiştir. 1579'da 16.500 akçe buğday üretiminden, 5.500 akçe belluttan ve 4.200 akçe mâhlut üretiminden elde edilmiştir. Hayvancılık faaliyetlerinden ise 4.750 akçe domuz yetiştiriciliğinden ve 3.600 akçe bal üretiminden sağlanmıştır. 1579 tarihli mufassal defterde “*Mahsûl-i bâc-ı bazâr ve beyt'ül-mâl ve yave ve kaçgun ve resm-i fuçu ve bad-ı hevâ 5.624*” şeklinde bir kayıt vardır.⁷¹⁰ Burada bazar bacı müstakil olmayıp diğer gelirlerle beraber zikredilmiştir.

5.12.2. Çerin Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

Çerin Nahiyesi'nin şehir gelirlerinden sonra bu kısımda nahiyenin köy ve mezraalarından elde edilen kapu, tarım, hayvancılık vb. gelirlerine göz atacağız. Bunun için ilk olarak raiyyetten alınan kapu gelirleri, ardından tarım ve hayvancılıkla ilgili vergi gelirleri, sonrasında da diğer gelirler ele alınacaktır.

⁷¹⁰ BOA. TT. 579. , 407.

Tablo 151:
Çerin Kır gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	14.400	21.925	20.325
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asiyap..)	69.169	114.517	138.874
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	8.601	17.198	20.301
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arus)	2.765	6.173	5.909
TOPLAM	94.935	159.813	185.409

1554 yılında Çerin Nahiyesi'nin kır gelirlerinin toplamı 94.935 akçedir. Bu tutarın; %15,1'i kulluk vergisinden, %72,8'i zirai faaliyetlerden, %9 hayvancılıkla ilgili vergi gelirlerinden ve %2,9'u muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirlerinden teşkil edilmiştir. Bu verilerde iki önemli sonuç ortaya çıkmaktadır: Birincisi, Çerin Nahiyesi'nin kırsal kesiminde yaşayan halkın büyük bölümünün tarımla uğraştığı, İkincisi ise kırsal kesimde yaşayan halkın tarımla ilgili vergilerden başka önemli miktarda ispenç vergisi ödemesidir.

Çerin Nahiyesi'nin kırsalında nüfus ve ispenç mükellefi arttıkça ispenç geliri de artmıştır. 1554'te 14.400 akçe ile nahiye gelirinin %15,1'ini, 1569'da 21.925 akçe ile %13,7'sini ve 1579'da 20.325 akçe ile %10,9'unu teşkil etmektedir. Kanunnamelerde İспенç vergisi 50 akçe olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte 1569 yılından itibaren *karye-i mira* özel statüsü nedeniyle kulluk vergisini 25 akçe olarak ödemekle yükümlüdür.⁷¹¹

1569 yılında Çerin Nahiyesi'nin kır gelirlerinin toplamı 1554 yılına göre %68,3 oranında artarak 159.813 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın %71,6'sını tarım ile ilgili vergi gelirleri oluşturmaktadır. Bu dönemde tarım ile ilgili vergi gelirleri yaklaşık iki kat artmıştır. Bu artıştaki en büyük pay buğday ve mâhlut üretimindeki artışa aittir.

1579 yılında ise nahiyenin kır gelirlerinin toplamı önceki döneme göre %16 oranında artarak 185.409 akçeye yükselmiştir. Görüldüğü gibi artış hızında bir yavaşlama söz konusudur. Yani artık 1569 yılından sonra tahrir kayıtlarının daha sağlıklı yapıldığı, aşırı gelir kaybı veya gelir artışının bulunmadığı ve neticede tahrir kayıtlarının belli bir düzene girdiği görülmektedir. 1579 yılında kır gelirleri içerisinde en büyük pay 138.874 akçe ve %74,9'luk oran ile tarım gelirlerine aittir. İkinci sırada kapu resmi gelmekte ve bu vergiler kır gelirlerinin %10,9'unu oluşturmaktadır.

⁷¹¹ BOA, *TT.*, 364. 401.

5.12.3. Çerin Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Çerin Nahiyesi'nin yukarıda ayrı ayrı tasrif edilen şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu ortaya çıkan toplam geliri aşağıda tablo 152'de listelenmiştir.

Tablo 152:
Çerin Nahiyesi'nin Toplam Geliri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Şehir gelirleri	14.790	37.130	49.054
Kır gelirleri	94.935	159.813	185.409
TOPLAM	109.725	196.943	234.463

1554 yılına ait tapu tahrir kayıtlarına göre Çerin Nahiyesi'nin toplam geliri 109.725 akçedir. Bu meblağın; %13,4'ünü Şehir gelirleri, %86,6'sını kırsal gelirler oluşturmaktadır. 1554 yılında Çerin Nahiyesi'nin kır gelirleri, şehir gelirlerinden daha fazladır. 1569 yılında Çerin Nahiyesi'nin toplam geliri, bir önceki döneme göre yaklaşık iki kat artarak 196.943 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın; %18,8'i şehirlerden, %81,2'si kır gelirlerinden teşkil edilmiştir. 1579 yılına gelindiğinde Çerin Nahiyesi'nin toplam geliri %19 oranında artarak 234.463 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın; % 20,9'u şehirlerden, %79,1'i kırsal bölgelerden elde edilmiştir.

Genel olarak Çerin Nahiyesi'nin şehir ve kır gelirlerini kıyasladığımızda tüm dönemlerde kır gelirlerinin, şehir gelirlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni Tımişvar'da şehir merkezlerinin gelişmemesidir. Şehirlerde tüccar ve esnafın daha az olduğu, tarım ve hayvancılık yapıldığı anlaşılmaktadır.

5.13. Facet Nahiyesi

Tımişvar Sancağı'nı oluşturan 16 nahiyeden birisi olan Facet Nahiyesi sancak içerisinde en az nüfusa sahip yerleşim birimlerinden biridir. Facet Nahiyesi'ne ait tahrir kayıtları incelendiğinde; nahiyede şehir olarak adlandırabilecek bir yerleşim birimi kaydedilmemiştir. Facet Nahiyesi'nin vergi gelirleri kır gelirleri içerisinde incelenmiştir.

Tablo 153:
Facet Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	13.600	8.850	7.000
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asi yap..)	55.095	52.834	53.732
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	4.444	4.562	5.556
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyâbet, resm-i arûs)	2.275	2.260	2.106
TOPLAM	75.414	68.506	68.394

1554 yılında Facet Nahiyesi'nin kır gelirlerinin toplamı 75.414 akçedir. Bu tutarın; %17,8'i kapu resminden, %72,3'ü zirai üretimden alınan vergilerden, %5,7'si hayvancılık ile ilgili vergi gelirlerinden ve %2,9'u muhtelif harç ve ceza gelirlerinden alınan vergilerden oluşmaktadır. Bu verilere göre halkın büyük bölümünün tarım ve hayvancılıkla uğraştığı ve kırsal kesimde yaşayan halkın tarım ve hayvancılık vergilerinden başka önemli miktarda kapu resmi ödediği tespit edilmiştir.

1569 yılında Facet Nahiyesi'nin kır gelirlerinin toplamı, 1554 yılına göre %10,8 oranında azalarak 68.506 akçeye gerilemiştir. Bu meblağın; %12,9'u kapu resminden, %77,1'i zirai faaliyetlerden, %6,6'sı hayvancılık faaliyetleri gelirlerinden ve %3,2'si muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergilerden oluşmaktadır. 1569 yılında en fazla gelir kaybı kapu resminde ve zirai faaliyetlerden elde edilen vergi gelirlerinde görülmektedir. 1554'te 269 hane karşılığında kapu resmi 13.450 akçe idi. 1569'da 174 hane karşılığında kapu resmi 8.700 akçeye gerilemiştir. 1579'da ise hane sayısı 138'e gerileyerek, buradan 6.900 akçe gelir kaydedilmiştir. 1554 yılında zirai faaliyetler içerisinde buğday ve mâhlut ilk sırada yer almaktadır. 1569 yılında da bu iki ürün gelir kalemleri içerisinde ilk sırada bulunmasına rağmen, oşür miktarı azalmıştır.

1579 yılında Facet Nahiyesi'nin kır gelirlerinin toplamı, 68.394 akçedir. Görüldüğü gibi vergi gelirlerinde gerileme söz konusudur. Genel olarak Facet Nahiyesi'nin kırsalındaki zirai ürün vergisi gelirlerine bakacak olursak; hububat içerisinde en fazla üretimi yapılan ürünün buğday ve mâhlut olduğunu, mercimek ve darının ise çok az üretildiği ve istisnai bir durum gibi görülmektedir. Endüstriyel ürünler ve bağcılık gelirleri içerisinde ise en fazla üretim hacmine sahip olan ürün, genel anlamda şıra ve himegiyah (odun-otçuluk)'tur. Buradan da anlaşıldığı üzere Facet Nahiyesi'nde de diğer nahiyelerde olduğu gibi en fazla bu iki ürünün üretildiği anlaşılmaktadır.

5.14. Monostor Nahiyesi

5.14.1. Monostor Şehir Gelirleri

Monostor Nahiyesi içerisinde şehir özelliğine sahip tek yerleşim birimi olan ve nahiyeye adını veren Monostor şehri çalışılmıştır.

Tablo 154:
Monostor Şehir Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	1.500	900	800
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asi yap..)	3.110	1.875	3.390
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	200	470	500
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arûs)	370	150	190
TOPLAM	5.600	3.765	5.230

1554 yılında Monostor şehir merkezinden tahsil edilen vergilerin toplamı 5.600 akçedir. Bu meblağın büyük bir kısmı şehirde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerden tahsil edilmiştir. Tarımsal faaliyetler içerisinde buğday ve mâhnut ilk sırada gelmektedir. Küçük Temeş (Tımış) Nehri kıyısında bulunan şehirde işleyen 3 değirmenden 150 akçe vergi tahsil edilmiştir. 1554 yılında şehirde 30 hane kaydı bulunurken, 1569 yılında hane sayısı 18'e, 1579 yılında ise 16'ya gerilemiştir. Şehir merkezinde hafta pazarı, pazar günü kurulmaktadır.⁷¹² 1554 tarihli mufassal defterde pazarda uygulanacak vergi miktarı ile ilgili bir açıklama kaydedilmemiştir. 1569 yılında Monostor şehir merkezinden tahsil edilen vergi gelirlerine baktığımızda, bir önceki döneme göre yaklaşık %32,7 oranında azalarak 3.765 akçe gelir elde edilmiştir. Bu dönemde şehir merkezinde tarımsal sektörden elde edilen gelirler, ilk sırada yer almaktadır. Aynı şekilde 1579 yılında şehir gelirleri içerisinde tarım ve kapu resmi büyük bir orana sahiptir.

⁷¹² BOA, TT., 290. 105.

5.14.2. Monostor Nahiyesi'nin Kır Gelirleri

Monostor Nahiyesi'nin kır gelirlerini meydana getiren ve dört farklı kategoriye ayırdığımız kır gelirleri ve bunların toplamı tablo 155'te gösterilmiştir.

Tablo 155:
Monostor Kır Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	10.450	7.150	7.350
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asiya..)	30.955	24.479	31.018
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	3.239	2.673	4.109
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arûs)	2.406	2.140	1.881
TOPLAM	47.050	36.442	44.358

1554 yılında Monostor Nahiyesi'ne tabi köy ve mezraalardan 47.050 akçe vergi geliri elde edilmiştir. Bu meblağın; %65,7'si tarımsal faaliyetlerden, %22,2'si reyadan tahsil edilen kapu resminden, %6,8'i hayvancılık sektöründen ve geri kalan %5,3'ü muhtelif harç ve ceza grubuna giren kalemlerden oluşmaktadır.

1569 yılında nahiyeye kırsalından elde edilen gelirler, bir önceki döneme göre %22,5 oranında azalarak 36.442 akçeye gerilemiştir. Bu meblağın büyük bir kısmı, tarım sektöründen ve reyadan tahsil edilen kapu resminden meydana gelmektedir. Diğer kalemler küçük bir meblağ oluşturmaktadır.

1579 yılında Monostor Nahiyesi'nin kır gelirlerinin toplamı, 1569 yılına göre %21,7 oranında artarak 44.358 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın 69,9'unu ziraatle ilgili vergi gelirleri oluşturmaktadır. Tarımla ilgili vergi gelirlerinin artışında, en büyük pay hububat ve şıra üretimindeki artışa dayanmaktadır. 1579'da Monostor Nahiyesi'nin kır gelirlerinin %16,5'ini oluşturan kapu resmi, nahiyenin kırsal ekonomisinde ikinci sırada yer almaktadır. 4.109 akçe olarak kaydedilen hayvancılık gelirleri ise kır gelirlerinin %9,2'sine tekabül etmektedir. Muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi geliri ise 1.881 akçe ile kır gelirlerinin %4,2'sine karşılık gelmektedir.

Sonuç olarak Monostor kırsal bölgelerinde hane sayısındaki gerileme, kırsal bölgelerden elde edilen vergi gelirlerinin azalmasına neden olmuştur.

5.15. Fırdına Nahiyesi

Tımışvar Sancağı içerisinde en küçük yerleşim birimine sahip nahiyelerden biri Fırdına'dır. Fırdına Nahiyesi'nde şehir özelliğine sahip herhangi bir yerleşim yeri

mevcut değildir. Bu yüzden Fırdına Nahiyesi'nin vergi gelirlerini şehir/kır ayrımı yapmadan verilmiştir. Tablo 156'da Fırdına Nahiyesi'nin gelirleri dört ana başlık altında gösterilmiştir.

Tablo 156:
Fırdına Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	14.300	8.500	5.700
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asi yap..)	31.582	29.180	30.612
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	3.097	3.987	5.225
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arûs)	1.379	2.055	1.915
TOPLAM	50.358	43.722	43.452

1554 yılındaki tahrir kayıtlarına göre Fırdına Nahiyesi'nin gelirlerinin toplamı 50.358 akçedir. Bu meblağın %28,3'ü kulluk vergisi gelirlerinden, %62,7'si zirai gelirlerden, %6,1'i hayvancılıkla ilgili vergi gelirlerinden ve %2,7'si muhtelif harç ve ceza vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Yukarıdaki tablo Tımışvar Sancağı'ndaki genel durumu yansıtmaktadır. Tımışvar Sancağı'na bağlı nahiyelerde en fazla gelir zirai faaliyetlerden tahsil edilmekle birlikte onu, kulluk vergisi takip etmektedir. Nahiyede tarımla ilgili vergi gelirlerini kendi içerisinde değerlendirdiğimizde, tarımsal ürünler içerisinde buğday, mâhlut; hime ve giyah(otçuluk) ön plana çıkmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri içerisinde domuz yetiştiriciliği ve arıcılık ön plandadır.

1569 yılına gelindiğinde Fırdına Nahiyesi'nin gelirlerinin toplamı, bir önceki döneme göre %13,1 oranında azalarak 43.722 akçeye gerilemiştir. Bu meblağın %19,4'ü kulluk vergisinden, %66,7'si zirai gelirlerden, %9,1'i hayvancılık faaliyetlerinden ve %4,7'si muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Zirai faaliyetlerden tahsil edilen vergi gelirlerini kendi içerisinde değerlendirdiğimizde, yine en fazla gelirin buğday, mâhlut; hime ve giyahtan (otçuluk) olduğunu görüyoruz. Hayvancılık gelirleri içerisinde küçükbaş hayvancılık yani domuz yetiştiriciliği ve arıcılık ön plandadır. 1554 yılında Fırdına Nahiyesi genelinde 263 hane kayıtlı iken bu sayı 1569 yılında 170 haneye gerilemiştir. Bir sonraki tahrir dönemi olan 1579 yılında hane sayısı 114'e gerilemiştir. Üç tahrir döneminde de hane sayısının gerilemesi nahiyeden elde edilen gelirlerde de bir azalmaya neden olmuştur. Son olarak muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemlerine baktığımızda, resm-i arûs ve bad-ı hevâ vergileri nahiyede ekonomisinde küçük bir orana denk gelmektedir.

1579 yılında Fırdına Nahiyesi'nin toplam gelirleri, bir önceki tahrir dönemine göre neredeyse aynı kalarak 43.452 akçe tutarındadır. Bu dönemde en büyük pay; zirai faaliyetlere aittir. Ardından kulluk vergisi, hayvancılık ve son olarak muhtelif harç ve ceza gurubuna giren vergi kalemleri gelmektedir. 1579 yılı Fırdına Nahiyesi vergi gelirlerine baktığımızda en fazla düşüş kulluk vergisinin tahsilinde görülmektedir. Yukarıda değinildiği gibi bunun sebebi hane sayısındaki belirgin bir düşüştür.

5.16. Suydiya Nahiyesi

XVI. yüzyılda Tımişvar Sancağı'na bağlı nahiyelerden biri olan Suydiya Nahiyesi, Fırdına Nahiyesi gibi, küçük bir yerleşim birimine sahiptir. Tahrir defterleri incelendiğinde; söz konusu nahiyede şehir veya kasaba özelliğine sahip bir yerleşim yeri mevcut değildir. Bu yüzden tıpkı Fırdına Nahiyesi'nde olduğu gibi nahiyenin gelirlerini bir bütün olarak verilmiştir. Suydiya Nahiyesi'nin vergi gelirlerini dört ana başlık altında gösterilmiştir.

Tablo 157:
Suydiya Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri

Gelir Grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	6.050	5.100	4.650
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asi yap..)	29.620	26.206	31.204
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	1.688	2.516	3.075
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arûs)	2.232	1.770	1.548
TOPLAM	39.590	35.592	40.477

1554 yılında Suydiya Nahiyesi'nin gelirlerinin toplamı 39.590 akçedir. Bu meblağın %15,2'sini kulluk vergisi gelirleri, %74,8'ini tarımla ilgili vergi gelirleri, %4,2'sini hayvancılıkla ilgili vergi gelirleri ve %5,6'sını muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergiler oluşturmaktadır. Tahrir defterlerinde Suydiya Nahiyesi'nde pazar ve ticarete konu olacak bir vergi türü kaydedilmemiştir. Suydiya Nahiyesi vergi gelirleri içerisinde tarımdan sağlanan vergi gelirleri, en fazla orana sahip vergi türüdür. Tarımı; kulluk vergisi, muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergiler takip etmekte, son sırada hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen vergi gelirleri yer almaktadır. Suydiya Nahiyesi'nde tarımsal faaliyetleri kendi içerisinde değerlendirmek gerekirse buğday, mâhlut ve şıra üretimi ilk sırada gelmektedir. Kulluk vergisi, 121 hane karşılığında 6.050 akçe olarak tahsil edilmiştir. 1569 ve 1579 yıllarında bu sayı sürekli olarak düşmüştür. 1554 yılında Suydiya Nahiyesi'nde hayvancılık faaliyetlerine baktığımızda, sancak genelinde olduğu gibi, domuz yetiştiriciliği ve bal üretimi ön plandadır. Son

olarak muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi gelirleri, küçük çaplı suçlar için tahsil edilen niyabet vergisi ile resm-i arûs vergisi, bu grupta önemli vergi kalemlerini oluşturmaktadır.

1569 yılına gelindiğinde Suydiya Nahiyesi'nin gelirleri, bir önceki tahrir dönemine göre %10 oranında azalarak 35.592 akçeye gerilemiştir. Bu meblağın %14,3'ü kulluk vergisinden, %73,6'sı tarımsal faaliyetlerden, %7'si hayvancılık gelirlerinden ve %4,9'u muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi türlerinden oluşmaktadır. Tarımsal gelirleri detaylandırmak gerekirse, buğday ve mâhlut üretimi bu tahrir döneminde düşüş gösterirken, buna karşın şıra üretimi önemsiz bir oranda yükselmiştir. Hayvancılık gelirleri, bu dönemde tek vergi artışının yaşandığı vergi kalemidir. Hem domuz yetiştiriciliğinde hem de arıcılık faaliyetlerinde vergi gelirleri bir önceki tahrir dönemine göre yükselmiştir. Muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemi incelendiğinde resm-i arûs vergisi sabit kalırken, niyabet vergisinde gerileme görülmektedir.

1579 yılına gelindiğinde tahrir kayıtlarına göre Suydiya Nahiyesi'nin toplam geliri, bir önceki döneme göre %13,7 oranında artarak 40.477 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın %11,4'ü kulluk vergisi, %77'si tarımsal vergi, %7,5'i hayvancılık faaliyetlerinden ve son olarak %3,8'i muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kaleminden oluşmaktadır. 1579 yılında Suydiya Nahiyesi'nde tarımsal faaliyetleri, kendi içerisinde değerlendirdiğimizde buğday üretiminden 21.494 akçe, mâhluttan 4.404 akçe ve hime ve giyahtan (otçuluk) 2.431 akçe elde edilmiştir. Diğer ürünler ise asgari oranda tarımsal üretime katkı sağlamıştır. Hayvancılık ve muhtelif harç ve ceza grubuna giren vergi kalemleri incelendiğinde; bu kalemlerden bir önceki tahrir dönemine yakın, vergi tahsil edildiği görülmektedir. Suydiya Nahiyesi'nde Tımış Nehri'nde 6 değirmenden 300 akçe vergi tahsil edilmiştir.

5.17. Bozovar Nahiyesi

Tapu tahrir defterleri incelendiğinde, Bozovar Nahiyesi'nde yalnızca 9 köy kaydının yer alması dikkat çekmektedir. Bu kadar küçük bir yerleşim biriminde nahiyenin kurulmasında, stratejik ve askeri güvenlik nedeniyle nahiyede yer alan kalenin varlığı sebep gösterilebilir. Mevcut tahrir defterleri incelendiğinde; Bozovar Nahiyesi'ne ait şehir olarak adlandırılacak bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Bu yüzden nahiyeye

gelirleri toplu olarak verilmiştir. Bozovar Nahiyesi'nin gelirleri dört ana başlık altında tablo 158' de gösterilmiştir.

Tablo 158:
Bozovar Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri

Gelir grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	4.350	5.700	3.750
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asi yap..)	15.395	21.089	20.160
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	1.600	1.722	2.348
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arus)	500	1.140	1.095
TOPLAM	21.845	29.651	27.353

1554 yılındaki tahrir kayıtlarına göre Bozovar Nahiyesi'nin gelirlerinin toplamı 21.845 akçedir. Bu meblağın %19,9'u kulluk vergisi gelirlerinden, %70,4'ü zirai gelirlerden, %7,3'ü hayvancılık gelirlerinden ve %2,2'si muhtelif harç ve ceza gelirlerinden oluşmaktadır. Bozovar Nahiyesi'nde en fazla vergi gelirleri zirai üretimden sağlanan öşür ve resimlerden oluşmaktadır. Nahiyede, zirai faaliyetlere baktığımızda buğday üretiminden 7.600 akçe, şıra üretiminden 3.550 akçe ve mahlûtta 2.180 akçe gelir elde edilmiştir. 1554 tarihinde 1 bab değirmen 50 akçe resim alınmıştır. Bozovar Nahiyesi'nde vergi nüfusu 87, kapu resmi 4.350 akçe idi. Hayvancılık faaliyetleri içerisinde 1.095 akçe domuz yetiştiriciliğinden ve 505 akçe bal üretiminden elde edilmiştir. Bu dönemde reyanın ağıllarında 170 küçükbaş hayvan kaydı bulunmaktadır. 1554 yılı Bozovar Nahiyesi'nde elde edilen muhtelif harç ve ceza gelirleri incelendiğinde; 260 akçe resm-i arûstan ve 240 akçe bad-ı hevâ gelirlerinden tahsil edilmiştir. Bozovar Nahiyesi'nde pazar ve panayır bulunmamaktadır. Bunun iki sebebi olabilir; ilki nahiyeye ekonomisinin küçük olması, diğeri reyanın Bozovar Nahiyesi'ne yakın bölgelerde ticari faaliyetlerini sürdürmüş olmalarıdır.

1569 yılında Bozovar Nahiyesi'nin gelirlerinin toplamı önceki döneme göre %35,7 oranında artarak 29.651 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın %71,1'i zirai faaliyetlerden, %19,2'si kulluk vergisinden, %5,8'i hayvancılık faaliyetlerinden ve %3,8'i çeşitli harç ve cezalardan elde edilen vergi gelirlerinden meydana gelmektedir. Tarım ile ilgili vergi gelirleri, 8.600 akçe buğdaydan, 7.090 akçe şıradan ve 1.975 akçe mâhluttan oluşmaktadır. 1569 yılında 3 bab değirmenden 150 akçe değirmen vergisi alınmıştır. 1569 yılındaki tahrir kayıtlarına göre Bozovar Nahiyesi'nde yaşayan reyanın önemli miktarda 5.700 akçe kulluk vergisi (kapu resmi/ispenç) ödediği görülmektedir. Hayvancılık gelirleri içerisinde ise domuz yetiştiriciliği ve arıcılık ön plandadır. Domuz yetiştiriciliğinden 965 akçe, bal üretiminden 757 akçe gelir kaydı tutulmuştur. Bu

dönemde Bozovar Nahiyesi'nde reyanın ağıllarında 55 adet küçükbaş hayvan kaydı yer almaktadır. Son olarak muhtelif harç ve ceza gelirleri incelendiğinde; 930 akçe çeşitli suçların paraya çevrilmesi sonucu ödenen bad-ı hevadan ve son olarak evlilik için ödenen resm-i arûs vergisinden 210 akçe gelir kaydı tutulmuştur.

1579 yılına gelindiğinde Bozovar Nahiyesi'nin gelirleri, bir önceki tahrir dönemine göre %7,7 oranında azalarak 27.353 akçeye gerilemiştir. Bu meblağın %69,9'u zirai faaliyetlerden, %12,6'sı kulluk vergisinden, %7,9'u hayvancılık faaliyetlerinden ve %3,6'sı çeşitli harç ve cezaların paraya çevrilmesinden meydana gelmektedir. 1579 yılı tahrir kayıtlarında Bozovar Nahiyesi gelirleri içerisinde en fazla pay bir önceki dönemlerde olduğu gibi zirai ürünlerden sağlanan gelirlere aittir. Bu gelirler içerisinde buğdaydan 20.185 akçe gelir sağlanırken, 4.860 akçe şıra üretiminden ve 1.920 akçe mâhluttan elde edilmiştir. Nahiye gelirleri içerisinde ikinci sırayı kulluk vergisi almaktadır. 75 haneden 3.750 akçe gelir elde edilmiştir. Bu dönemde nahiye genelinde hane sayısının azaldığı dikkat çekmektedir. 1579 yılında Bozovar Nahiyesi'ne tabi köy ve mezralardaki hayvancılık gelirleri önceki tahrir dönemine göre %73,3 oranında artarak 2.348 akçeye yükselmiştir. Bu toplam gelirin 1.383 akçesi domuz yetiştiriciliğinden, 965 akçesi arıcılık faaliyetlerinden alınan vergi gelirleri oluşturmaktadır. Muhtelif harç ve cezalar için tahsil edilen meblağ 1.095 akçedir. Bu gelir grubunun kendi içindeki dağılımı şu şekildedir: 825 akçe bad-ı hevâ, 270 akçe resm-i arûs.

5.18. Modava Nahiyesi

1552 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçen Modava, 1554 yılında Tımışvar Sancağı'nın nahiyesi, 1554 yılından sonra ise müstakil bir sancak haline getirilmiştir. Nahiye içerisinde şehir olarak adlandırabileceğimiz bir yerleşim yeri kaydedilmemiştir. Modava Nahiyesi'nin tüm gelirleri 4 başlık altında incelenmiştir.

Tablo 159:
Modava Nahiyesi'nin Vergi Gelirleri

Gelir grubu	1554	1569	1579
Kapu resmi	12.200		
Zirai üretimden alınan vergiler(öşürler, asi yap..)	53.825	Müstakil sancak haline getirilmiştir.	
Hayvancılıktan alınan vergiler(hanazir, küvare)	4.789		
Muhtelif harç ve ceza gelirleri(niyabet, resm-i arus)	2.214		
TOPLAM	73.028		

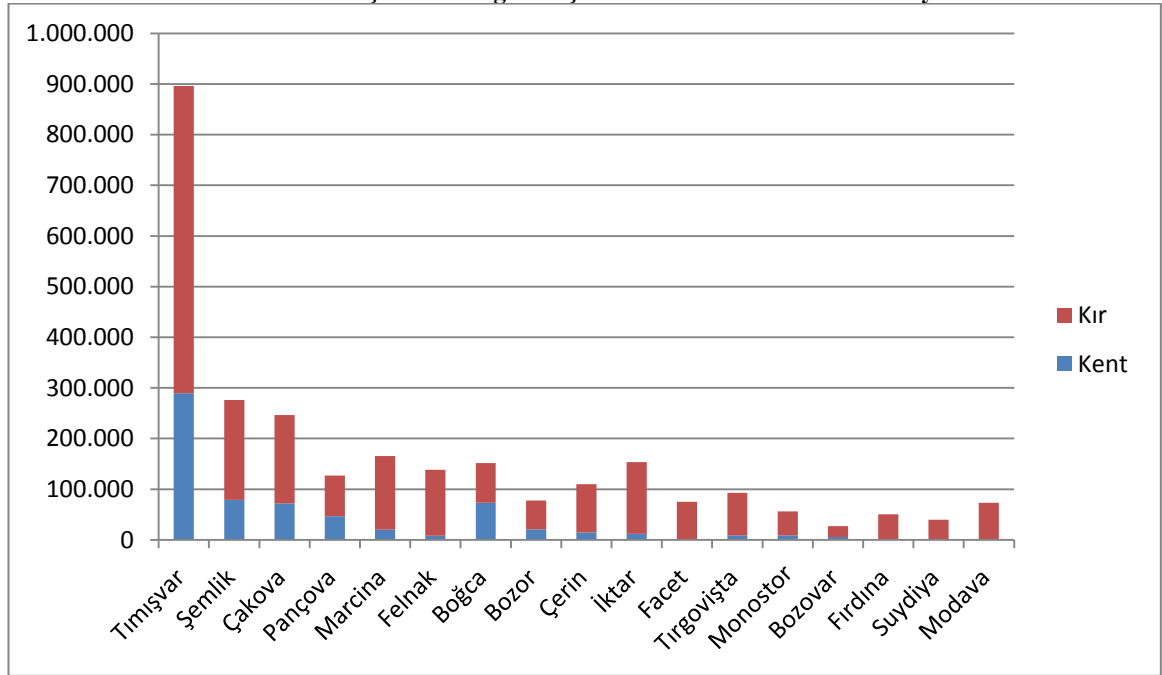
1554 yılında Modava Nahiyesi'nin toplam geliri 73.028 akçedir. Bu meblağın; %16,7'si raiyyetten alınan kulluk vergisinden, %73,7'si zirai üretimden ve ona bağlı kollardan tahsil edilmiştir. Geri kalan hayvancılık faaliyetleri ile muhtelif harç ve ceza grubuna giren kalemler küçük bir meblağ tutmaktadır.

5.19. Tımişvar Sancağı'nın Gelirlerine Toplu Bakış

Yukarıda Tımişvar Sancağı'nı oluşturan 17 nahiyenin gelirleri şehir/kır ayrımı yapılarak tablolar halinde ele alınmıştır. Bu bölümde ise 17 nahiyenin şehir ve kır gelirlerinin toplanması sonucu Tımişvar Sancağı'nın toplam geliri ele alınacaktır. Ardından sancağın toplam geliri belirtilerek, Tımişvar Sancağı'nın iktisadi yapısı meydana çıkartılacaktır.

1554 yılında Tımişvar Sancağı'nı oluşturan 17 nahiyenin şehir ve kır gelirlerinin toplamı grafik 13. de gösterilmiştir.

Grafik 13:
1554 Yılında Tımişvar Sancağı'nın Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi

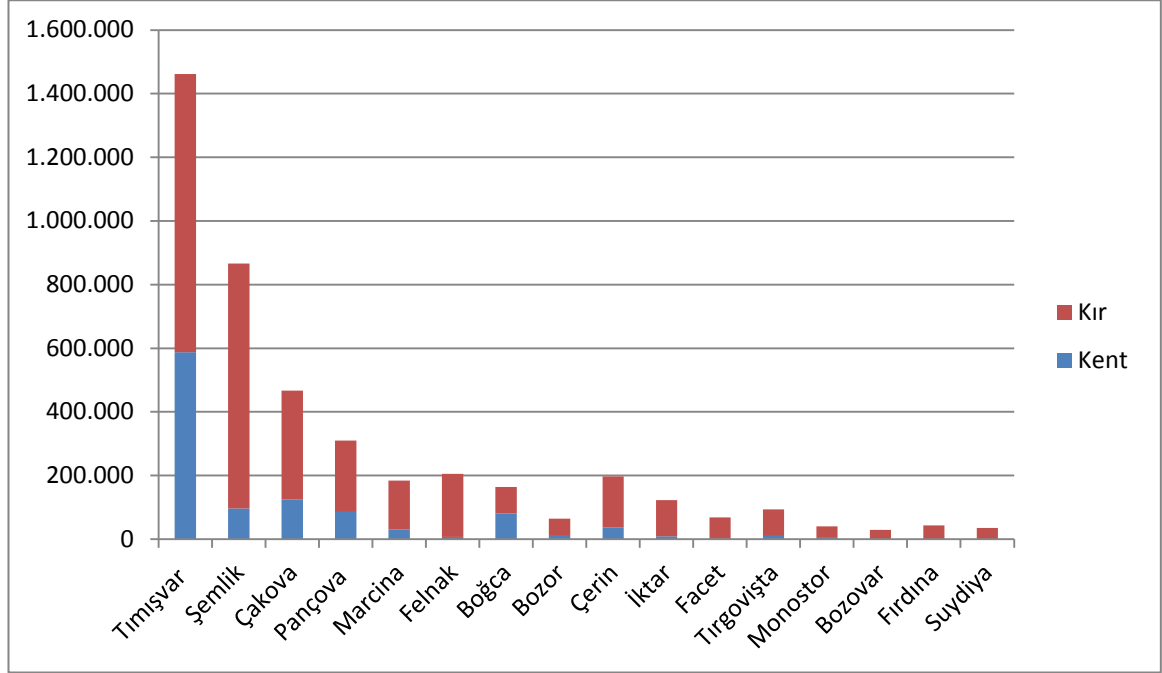

1554 yılında Tımişvar Sancağı'nın toplam geliri 2.748.193 akçedir. Bu meblağın 651.967 akçesi ve %23.7'si şehirlerden; 2.096.226 akçesi ve %76.3'ü kırsal bölgelerden tahsil edilmiştir. Bu dönemde Tımişvar Sancağı 17 nahiyeden oluşmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Modava nahiyesi 1554 yılından sonra müstakil sancak statüsüne getirildiği için daha sonraki grafiklerde belirtilmemiştir. Sancak içerisinde en büyük paya sahip üç nahiye sırasıyla 896.049 akçe ve %32,6 ile Tımişvar Nahiyesi, 276.070

akçe ve %10 ile Şemlik Nahiyesi ve 246.548 akçe ve 8,9 ile Çakova Nahiyesidir. Geri kalan 15 nahiye ise sancağın toplam gelirinin %48,5'ine tekabül etmektedir. .

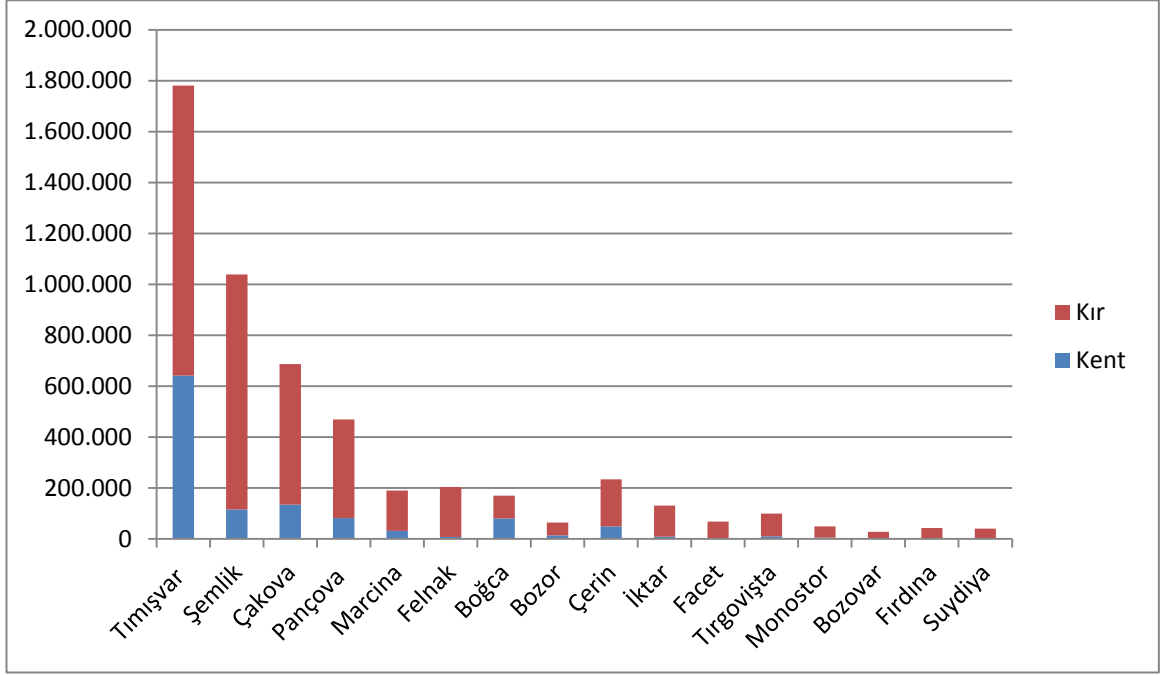
Grafik 14. de 1569 yılında Tımişvar Sancağına tabi 16 nahiye geliri gösterilmiştir.

Grafik 14:
1569 Yılında Tımişvar Sancağı'nın Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi

1569 yılında Tımişvar Sancağı'na tabi nahiye geliri elde edilen vergi gelirlerinin toplamı bir önceki döneme göre %58,5 oranında artış göstererek 4.355.276 akçeye ulaşmıştır. Bu muazzam artışta daha öncede belirtildiği gibi bölgede fetih sonrası yapılan ilk tahrir çalışmasının sağlıklı olması başlıca etkindir. Bu tahrir döneminde nahiye vergi gelir durumlarına göre sıralamalarında değişiklik görülmemektedir. Buna göre 1.462.095 akçe ve %33,5 ile Tımişvar Nahiyesi ilk sırada yer alırken onu, 866.681 akçe ve %19,8 ile Şemlik Nahiyesi ve 467.219 akçe ve %10,7 oran ile Pançova Nahiyesi takip etmektedir. 1569 yılında Tımişvar Sancağı'na tabi bu üç nahiye toplam gelirin %64'ünü sağlamışken, geri kalan 13 nahiye yalnızca sancak gelirleri içerisinde %36'lık bir paya sahiptir. Grafik 15. te 1579 yılına ait Tımişvar Sancağı'nın gelirleri listelenmiştir.

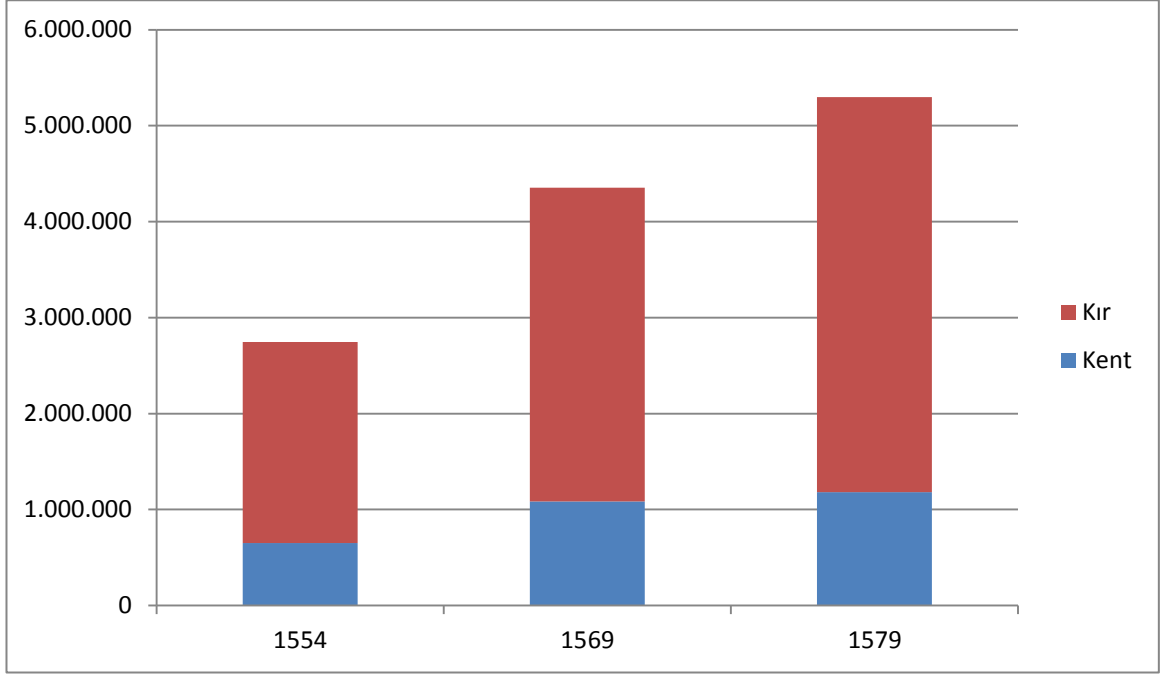
Grafik 15:
1579 Yılında Tımişvar Sancağı'nın Şehir ve Kır Gelirlerinin Mukayesesi

1579 yılında Tımişvar Sancağı'ndan elde edilen gelirler, bir önceki döneme göre %21,6 oranında artarak 5.297.132 akçeye yükselmiştir. Bu dönemdeki gelirlerin; 1.780.762 akçe ve %33,6'sı Tımişvar'dan, 1.038.511 akçe ve %19,6'sı Şemlik'ten ve 686.440 akçe ve %12,9 'u Çakova'dan elde edilmiştir. 1579 yılında bu üç nahiyenin geliri, toplam gelirin %66,1'ine karşılık gelmektedir. Geri kalan %33,9'u ise Tımişvar Sancağı'na bağlı 13 nahiyeden elde edilmiştir.

1554 ve 1579 yılları arasında Tımişvar Sancağı'na bağlı nahiyelerin toplam gelir içerisindeki payları yukarıdaki grafiklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Grafik 5.4. te Tımişvar Sancağı'nın toplam geliri listelenmiştir.

Grafik 16:
1554-1579 Yılları Arasında Tımsıvar Sancağı'nın Toplam Geliri

Yukarıda Tımsıvar Sancağı'nı oluşturan nahiyelerin toplam gelirleri periyodik zamanlar içerisinde grafik halinde gösterilmiştir. Aşağıda sancağın toplam geliri şehir/kır ayrımı yapılarak ortaya konulmuştur.

Grafik 16.'ya göre 1554 yılında Tımsıvar Sancağı'nın toplam geliri 2.747.303 akçedir. Bu meblağın 651.967 akçe ve %23,7'si şehir gelirlerinden; geri kalan 2.095.336 akçe ve 76,3'ü kır gelirlerinden oluşmaktadır. 1569 yılında Tımsıvar Sancağı'nın gelirleri 4.355.276 akçeye yükselmiştir. Bu meblağın 1.086.149 akçe ve %24,9'u şehir gelirlerinden; 3.269.127 akçe ve %75,1'i kır gelirlerinden sağlanmıştır. Sancağın son tahrir çalışmasının yapıldığı 1579 yılında gelirler 5.297.132 akçeye ulaşmıştır. Bu gelirin 1.180.683 akçe ve %22,2'si şehirlerden; gerisi 4.116.449 akçe ve %77,8'i kır gelirlerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre 1554 yılından itibaren Tımsıvar Sancağı'nda elde edilen vergi gelirlerinin arttığını tespit edilmiştir. Bu gelirleri şehir/kır ayrımı içerisinde değerlendirecek olursak şehir gelirleri oranının, toplam gelir içerisinde aşağı doğru bir eğim izlediği tespit edilmiştir.

5.20. Tımsıvar'da Güherçile Üretimi

16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da ateşli silahların yaygınlaşması sonucunda, Osmanlı Devleti buna uyum sağlamak ve bunu takip etmek amacıyla baruthaneler kurmuştur.⁷¹³ Eyaletlerin barut ihtiyacının yerinden temin edilmesi, ana baruthanenin Macaristan'a çok uzak olması ve ulaşım şartları gibi nedenlerle Macaristan'da baruthaneler kurulmuştur.⁷¹⁴ Osmanlı Devleti, barutun hammaddesi olan güherçile üretimini tekeline almış ve sıkı denetime tabi tutmuştur. Gerek bu tekeli ve denetimi sağlamak, gerekse güherçile üretilebilecek yeni yerler keşfetmek için beylerbeyi, sancakbeyi, defterdar ve kadılar görevlendirilmiştir.⁷¹⁵ Ayrıca güherçileye duyulan bu ciddi derecedeki ihtiyaç dolayısıyla, güherçile bulunup da işletilmeyen toprakların, her kime ait olursa olsun işletilmesi emredilmiştir. Örneğin Tımsıvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde güherçile bulunan yerlerde gerekli araştırmanın yapılarak, bu yerlerde mümkün olduğu kadar güherçile imal edilmesi konusunda emir gönderilmiştir.⁷¹⁶ Bir başka örnekte *Tımsıvar'a tâbi' olan yirlerde vâkı olan barut kârhânelerinde ve Erdel cânibinde dahi mümkün olduğu üzre vâfir-ü müstevfî barut hâsıl itdürüp..*⁷¹⁷ şeklinde emirler gönderilerek Tımsıvar Eyaleti'nde ve ona komşu olan Erdel bölgesinde barut üretimi teşvik edilmeye çalışılmıştır

⁷¹³ Agoston, "XVI. Yüzyılda Macaristan'da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthanesi", 1. Osmanlı dönemi barut üretimi ile ilgili genel kaynaklar; Gabor Agoston, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*. çev. Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016. Birol Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi 1700-1900*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001. Zafer Gölen, *Osmanlı Devleti'nde Baruthâne-i Âmire (XVIII. Yüzyıl)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006. M. Metin Hülagü, "Osmanlı Devleti'nde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2001): 73-93. Kerim İlker Bulunur, "Maraş Eyaletinde Güherçile Üretimi (1566-1577)", *OTAM* 37 (bahar 2015): 1-17.

⁷¹⁴ Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 261. Osmanlı imparatorluğunun çeşitli bölgelerinde tophane ve baruthaneler bulunmaktadır. Büyük tophaneler Adriyatik (Anlonya ve Preveze), Macaristan (Budin ve Tımsıvar), Rumeli (Rodnik, Semendire, İskenderiye, Novaberda, Pravišta ve Belgrad), Anadolu (Diyarbakir, Erzurum, Birecik, Mardin ve Van), Irak (Bağdat ve Basra), Mısır (Kahire) faaliyette idi. Bkz. Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 32.

⁷¹⁵ Agoston, *Barut, Top ve Tüfek*, 144-145. Kerim İlker Bulunur, "Maraş Eyaletinde Güherçile Üretimi (1566-1577)", *OTAM*, 37 (bahar 2015), 3.

⁷¹⁶ 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572), 252-298. BOA, MD., 9. 3/8. (15 ramazan 977). Bir başka örnekte Tımsıvar Beylerbeyine ve Defterdarına yazılan hükümde "Vusul buldukda ol bâbda gönderilen evâmîr-i sâbikum mücebince amel id'üp güherçile ve bârut izdiyâdında makkûrinuz bez-ü sarf idesiz ve müstevfî güherçile var ise dahi kifâyet mikdarı denkler yapturup vâfir-ü müstevfî barut işletdürüp ihtimamda dakika fevt eylemeyesiz ve emrüm üzre kaç denk ihdâs olunup her ayda ne mikdâr bârut hâsıl olur mufassal ve meşrûh yazup arz eyleyesiz. Bkz. BOA, MD., 19. 211/437(10 Ra 980)

⁷¹⁷ Tımsıvar beylerbeyine gönderilen H. 15 Razaman 980/M. 19 Ocak 1573 tarihli hüküm. BOA, MD., 19. 343/684.

Tımışvar Eyaleti kurulduktan sonra bu bölgeden temin edilen güherçile Budin Baruthanesi'ne gönderilmekteydi.⁷¹⁸ Budin'e gönderilen güherçilenin nakliyesinde yaşanan sorunlar nedeniyle, 1568 yılında Tımışvar Eyaleti'nde yeni bir baruthanenin kurulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine Budin Beylerbeyi'ne yazılan emirde güherçile işinde istihdam edilmek üzere yarar üstadları Tımışvar'a göndermesi emredilmiştir.⁷¹⁹

Osmanlı Devleti tarafından güherçile üretimine önem verilmiş, dolayısıyla güherçile işiyle uğraşanların azami derecede hassasiyet göstermeleri, ihmâl ve gevşeklik etmekten kaçınmaları istenmiştir. İhmalkârlık eden, üretimde gevşek davranan veya imaline engel olmaya çalışanların ise şiddetle uyarılması, aksi şekilde hareket edenlerin ağır cezalara çaptırılacağı bildirilmiştir. 1570'te Çanad Beyi güherçile üretiminde yeteri kadar özen göstermediğinde görevinden azledilerek yerine Lipova Sancak Beyi tayin edilmiştir.⁷²⁰ Barut üretimine özen ve hassasiyet gösterilirken, barut üretiminde çalışanların da hakları korunmaya çalışılmıştır. Örneğin; baruthanede çalışan birinin görevi sona erdiğinde yerine geçen görevlinin beratını merkeze götürüp beratını onaylattığı gün, ulufesi başlamakta idi. Bunun üzerine Tımışvar Beylerbeyi'ne yazılan emirde arzların içine verildiği tarih yazılarak, yazıldığı tarihten itibaren ulufenin geçerli olduğu belirtilmiştir.⁷²¹ Reayada güherçile işletmelerinde çalışmaları karşılığında çalışanlar, diğer hizmetlerden (tekâlif-i örfiyye, raiyyet rüsumu) muaf tutulmuştur.⁷²²

Diğer taraftan gerek güherçile çalışanlarına gösterilen bu özel alaka ve gerek barutun devlet için hayati bir önem arz etmesi dolayısıyla, işlenen güherçilenin muhafazasına dikkat edilmiştir. Örneğin; barutun muhafazası için Tımışvar Kalesi içinde baruthane ihdas edilerek, buranın muhafazası için Tımışvar Kalesi'nin iç hisarı ve taşra hisarından birer bölük hisar eri görevlendirilmiştir.⁷²³

Güherçile üretiminde en önemli unsurlardan birisi olan odun temini bazen sorunlara neden olmuştur. Örneğin; Tımışvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde sipahilerin Mureş Nehri üzerinde bulunan odunları kestirmeye engel olduğu, Tımışvar

⁷¹⁸ 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), 468.

⁷¹⁹ 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), 285-286.

⁷²⁰ 12 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), 8-9.

⁷²¹ Tımışvar Beylerbeyine ve defterdarına yazılan H. 3 şevval 979/M. 18 Şubat 1572 tarihli hüküm. BOA, MD., 10. 149/227.

⁷²² 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), 8-9.

⁷²³ 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572), 194.

Beylerbeyi'nin sipahilerinin odun kesimine mani olunması istenmiştir.⁷²⁴ Bazen de güherçile kazanları için gerekli olan odun köylere taksim edilerek karşılanmakta idi.⁷²⁵ Bazen de odun ihtiyacı ücreti ödenerek giderilmeye çalışılmıştır.⁷²⁶

Kurulan kârhânelerde işlenen güherçileler miktar olarak defterlere kaydedilmiştir. Talep edildiği takdirde bu defterler merkeze gönderilmiştir. Böyle bir uygulama ile her yıl ne kadar güherçile işlendiğine dair net bilgiler elde edilirken diğer taraftan da güherçile kaçakçılığı veya yolsuzluğu gibi olumsuz gelişmelere fırsat verilmemeye çalışılmıştır. Örneğin Tımışvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde *ne miktarda tedarik ettiğiniz ve hala ne miktar barut hazır ve müheyya olduğun bildiresin*⁷²⁷ şeklinde hükümler gönderilmiştir.

İşlenen güherçilenin muhafazasına dikkat edilmiştir. Bu konuda Tımışvar Beylerbeyi'ne gönderilen hüküm de barutun korunmasında dikkatli olunup nemli yerlerden ve ateşten korunması konusunda yetkililer uyarılmıştır.⁷²⁸ Bir başka hükümde gönderilen barutun post örtülerle ve fiçuların çemberlerini sıkı bir şekilde tutturularak gönderilmesi istenmiştir.⁷²⁹

Tımışvar Sancağı'nda üretilen barutun naklinde zaman zaman bir takım zorlukların yaşanması ise kaçınılmaz olmuştur. Bu zorlukların en başında ise hava koşulları gelmektedir. Semendire Beyi'ne; *Tımışvar'dan gönderilen barutun topçulara kurutturulup ateşten ve mahfuz mahalde hıfz edilmesi hakkında*⁷³⁰ hüküm gönderilmiştir.

⁷²⁴ 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572), 294. BOA, MD., 10. 119/191.(2 şevval sene 979)

⁷²⁵ Örneğin Çanad Sancağı'nda yer alan kadılara gönderilen hükümde odun ihtiyacının köylere taksim edilerek karşılanması istenmiştir. bkz. 7 Numaralı Mühimme Defteri(975-976 / 1567-1569)< Özet-Transkripsiyon-İndeks >III, 157.

⁷²⁶ “Çanad Begi Cafer mektûb gönderüb, Çanad Sancağında işlenen güherçile ocaklarına odun lâzım olup, livâ-i mezbûr dağa karîb olmamağın külli müzâyaka üzre olup, Tımışvar Kazasında dahi mütehammil olduğuna göre odun ihraç olunup, dahi sâir kazâlardan akçesin virilegeldüğü üzre odunun her arabasına yigirmişer pâre virilmek husûsı arz eylemeğın...”. BOA, MD., 9. 3/7.

⁷²⁷ BOA, MD. 9. 63/167. 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), 210-211. 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572), 294-298.

⁷²⁸ “...barut husûsında gereği gibi mukayyed olup tevfir-ü teksiri bâbında envâ-ı ikdâm-ü ihtimâm eyleyüp, dahi hâsıl olan güherçileyi onat veçhile hıfz itdirüp nemnâk yere komayup, el'iyâzen billâh ateşden zarâr-ü ziyân irüşdirmekden ziyâde hazer eylesin...”. BOA, MD., 9. 3/5.

⁷²⁹ “...gönderilen barut post örtüleriyle ve fuçularının çenberlerin muhkem idüp örtüsüz ve fuçularının muhkem eylemeyince göndermeyüp barutı ol veçhile yollarda zâyi telef irdürmeyesün ..” BOA, MD., 19. 342/683. (15 r. 980)

⁷³⁰ BOA, MD., 10. 218/331. (fi 5 Ramazan 979)

Tımışvar Eyaleti'nde üretilen barutun miktarını merkezden gönderilen hükümlerden tespit edebiliyoruz. Örneğin; 976/1569 senesi itibariyle Tımışvar ve çevresinde bulunan güherçile topraklarında beş kazandan bir günde 69 vukıyye güherçile elde edilmekte idi. Fakat o yıl şiddetli yağmur nedeniyle ancak 8.110 vukıyye güherçile elde edilmiştir.⁷³¹

978/1570-1571 senelerinde 16 havanda bir günde 480 vukıyye güherçile işlenmekte idi. 480 vukıyye güherçile için 120 vukıyye kömür ve 66 vukıyye kükürd ile 664 vukıyye barut karşılığında 80 kantar barut elde edilmekte idi. Ayda 5 güş işlenen havanlarda 80 kantar barut elde edilmekteydi.⁷³²

Güherçile Tımışvar kârhânelerinde işlendikten sonra genellikle İstanbul'a gönderilmekteydi.⁷³³ İstanbul'a gönderilmek istenen barut önce Belgrad Kalesi'ne gönderilir⁷³⁴, Belgrad Kalesi'nden arabalar kiralanarak Ruscuk İskelesi'ne⁷³⁵, buradan da gemiler⁷³⁶ ile İstanbul'a sevk edilirdi.⁷³⁷ Tımışvar'dan İstanbul'a ulaşana kadar barutun yolda korunmasına dikkat edilirdi. Rusçuk Kadısı'na ve Emini'ne gönderilen bir hükümde gemide ve arabalar yanında ateş yakılmasına mani olunarak⁷³⁸, barutun ayrı ayrı mahzenlere koyulması istenmiştir.⁷³⁹

Tımışvar kârhânelerinde üretilen barut İstanbul haricinde bazen Rumeli Beylerbeyi'ne de gönderilirdi. Örneğin Tımışvar Beylerbeyi'ne gönderilen bir hüküm de Rumeli Beylerbeyisi olan Hüseyin Paşa'nın barut konusunda müzayaka çektiğinden 1.500 kantar barutu Belgrad'a göndermesi istenmiştir.⁷⁴⁰

⁷³¹ 8.110 vukıyye güherçile 185 kantara denk gelmektedir. BOA, *D.EVM.d.*, 26278. 82. (Cemâziye'l-evvel sene 976)

⁷³² *12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572)*, 298

⁷³³ Bkz. BOA, *MD.*, 19. 127/270.

⁷³⁴ Örneğin BOA, *MD.*, 24. 22/65(10 zil-ka'de 981). BOA, *MD.*, 19. 289/585.(5 Ra 980); Bazen Pançova İskelesinden barut taşıması olurdu. Örneğin; BOA, *MD.*, 10. 217/328. BOA, *MD.*, 10. 218/330.

⁷³⁵ Örneğin Tımışvar 600 kantar barutun kira tavarlarıyla tahmil eyleyüb.. bkz. *12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572)*, 273-274.

⁷³⁶ Eğer gemi bulunmасса rençber gemileriyle barut İstanbul'a taşınırdı. Örneğin BOA, *MD.*, 10. 217/329. (5 ramazan 979)

⁷³⁷ Ruscuk kadısına yazılan H. 16 Rabiulevvel 17 981/M. 16 Temmuz 1573 tarihli hüküm. BOA, *MD.*, 24. 19/54-55.

⁷³⁸ BOA, *MD.*, 24. 19/53-54(7 zil-ka'de 981).

⁷³⁹ Tımışvar beylerbeyine yazılan 15 Ramazan 979 tarihli hüküm. BOA, *MD.*, 24. 19/52. BOA, *MD.*, 10. 279/442. (9 ramazan 979). BOA, *MD.*, 10. 280/443.

⁷⁴⁰ *12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572)*, 160-161-193.

5.21. Tımışvar Hazinesine Genel Bir Bakış

1552 yılında Kara Ahmet Paşa tarafından Tımışvar Eyaleti fetih edildikten sonra, eyaleti düzenlemeye başladı. Ahmet Paşa eyalet gelirlerinden; memurların, yerel askerin ödemeleri ve diğer giderler için gerekli olan paranın çıkarabileceğini düşündü. Ancak kayıtlardan da anlaşılacağı gibi başlangıçta Budin Eyaleti gibi Tımışvar Eyaleti'ni de devlet, merkezi hazine büyük ölçüde desteklemek zorunda kaldı. Merkezi hazine Tımışvar Eyaleti'ndeki asker ve memurların maaşları için 1567-68 yılında 2.400.000 akçe gönderdi.⁷⁴¹

1567-68 yılında merkezden yardım alan Tımışvar hazinesi bölgede istikrarın sağlanmasıyla kısa süre içinde durumunu düzeltti.⁷⁴² Bundan sonra kayıtlarda Tımışvar hazinesinin komşu Budin hazinesine destek akçesi adıyla yardımlarını görüyoruz.⁷⁴³ Tımışvar hazinesi Budin'e 1571-72 yılında 5.000.000 akçe, 1572-73 yılında 4.000.000 akçe, 1573-74 yılında 4.000.000 akçe, 1575-76 yılında 4.000.000 akçe, 1578 yılında 5.520.000 akçe, 1578-79 yılında 5.000.000 akçe, 1579-80 yılında 4.000.000 akçe ve 1580-1581 yılında 3.500.000 akçe yardımda bulunmuştur.⁷⁴⁴ On yıllık bir zaman diliminde 1569-70/1578-79 yıllarında Tımışvar'dan Budin hazinesine, bütçesini denkleştirmek amacıyla 56.900.000 akçe aktarılmıştır. Dolayısıyla merkezin destek akçesindeki azalma Tımışvar'dan sağlanan mali yardımla giderilmiştir.⁷⁴⁵

1580'den itibaren Tımışvar hazinesi bozulmaya başlamıştır. Bunda en büyük etken bölgede görülen kıtlıktır. Bu konu ile ilgili hükümlere göz atalım. 1580 yılında şark seferi için Tımışvar'dan 100.000 kile arpa, 50.000 kile buğday ve 50.000 kile un istenmesine rağmen, Tımışvar Eyaleti'nin kaht-ü gala (kıtlık) üzere olduğu belirtilmiştir.⁷⁴⁶ Diğer örneğimiz; Tımışvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde Göle ve

⁷⁴¹ Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der osmanischen Eroberung", 32. Ömer L. Barkan'ın neşrettiği 1567-1568 yılına ait bütçe defterinde "Be-cihet-i mevacib-i merdan-ı Eyalet-i Temeşvar 40.000 altın=2.400.000 akçe" şeklinde gösterilmiştir. bkz. Ömer Lütfi Barkan, "H. 974-975 (M. 1567-1568) Mali Yılına Ait bir Osmanlı Bütçesi", *İÜİFM*. 19:1-4 (1960), 309. Osmanlı hakimiyeti öncesi Macaristan'da ekonomik vaziyetle ilgili bkz. Kopcan Vojtech, "XVI-XVII. Asırlarda Kuzey Macaristan Hudut Boylarında Osmanlı Hakimiyetinin Karakteri", *VII. Türk Tarih Kongresi (25-29 Eylül 1970) Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt II, Ankara: TTK Basımevi, (1973), 622.

⁷⁴² David, "Temeshwar", 417.

⁷⁴³ 1576 yılında Tımışvar hazinesi defterdârına yazılan hüküm'de; Tımışvar hazinesinden Budun Eyaleti'ne altı yük akçe verildikten sonra baki kalan meblağı merkezi hazineye göndermesi istenir bkz. BOA, MD., 27. 198/454. (14 şevval 983). 1578'de Tımışvar'dan merkezi hazineye gönderilecek olan elli yük akçe Budin hazinesine aktarılmıştır. Bkz. BOA, MD., 34. 33/65. (18 muharrem 986)

⁷⁴⁴ Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 248.

⁷⁴⁵ Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 247.

⁷⁴⁶ Semendire Bey'ine yazılan H.5 ca. 988/ M.18 Haziran 1580 tarihli hüküm. BOA, MD., 43. 71/43.

civarında tereke hasil olmayıp, reayanın zahire ihtiyacını karşılamak üzere diğer bölgelerden narh fiyatı üzerinden tereke satın alınması istenmiştir.⁷⁴⁷ Tımişvar Eyaletinde görülen kıtlık nedeniyle Eflak ve Boğdan'dan hububat satın alındığı da tespit edilmiştir.⁷⁴⁸ Tımişvar'ın 1582 yılına ait merkezi bütçe raporuna göre İstanbul'a sadece 1.542.420 akçe gönderilmiştir.⁷⁴⁹

1588 yılında merkezden gönderilen hükümde Budin ve Tımişvar Eyaletleri'nde mali sorunların devam ettiği görülmektedir. Tımişvar Beylerbeyi ve defterdârına giden fermana göre III. Murad'ın tahta çıkışından beri Tımişvar Eyaleti yerel kuvvetlerin ve yetkililerin maaş ödemelerini sağlamakla birlikte ayrıca her sene İstanbul'a 50.000 akçe⁷⁵⁰ ve Budin hazinesine 4.000.000-5.000.000 akçe havale etmekteydi. Fakat 1588 yılından itibaren ekonomik durumu bozulmaya başlamıştı. Dîvân-ı hümâyun Tımişvar Eyaleti'nin son üç yıldır Budin'e maddi destek sağlamadığı ve hazine muhasebelerini İstanbul'a sunmadığı için aşan borcunu bir an önce kapatmasını ve gereğince parayı Budin ve İstanbul'a havale etmesini emretmekteydi. Sonraları Tımişvar Eyaleti'nin mali yapısını düzelttiğini görüyoruz. 1589-1590 mali yılında Tımişvar'dan merkezi bütçeye 1.408.288 akçe havale edildi.⁷⁵¹ 1591 senesinde eyaletin gelirleri 10.812.449 akçe ve giderleri 7.520.020 akçeydi. Asker mevacibi için yapılan harcama 6.271.931 akçeydi.⁷⁵²

⁷⁴⁷ BOA, MD., 43. 18/37.

⁷⁴⁸ Lütfi Güçer, "XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabii olduğu Kayıtlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 13/1-4 (1952), 86. Ayrıca bkz.Bkz. BOA, MD., 58. 165/441-253/642.

⁷⁴⁹ Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der osmanischen Eroberung", 33. BOA, MAD., 893. 11.

⁷⁵⁰ Her sene Tımişvar hazinesinden merkezi hazineye 50.000 akçe gönderildiğine dair hüküm. Bkz. BOA, MD., 29. 17/37. "Tımişvar beglerbegisine ve defterdarına hüküm ki Tımişvar hazinesi gönderilmesin emr idüb buyurdum ki vusul buldukda sene-i sabıkada gönderildiği gibi elli bin guruş gönderüb dahi ziyâde irsâl olunmağa sa'y idesin".

⁷⁵¹ Kadir Arslanboğa, "1589-90 Malî Yılına Ait Osmanlı Devleti Bütçesinin Oluşturulması ve İncelenmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 36 (2013), 116.

⁷⁵² Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, 257. Fodor, "Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der osmanischen Eroberung, Südost-Forschungen, 33. BOA. Maliyeden Müdevver Defterleri 893, s. 11. BOA, MD., 64. 145/378. "Tımişvar Beylerbeyisine ve defterdârına hüküm ki Cülûs-ı hümâyûnumdan berü hizâne-i âmiremde olan muhâsebe defterlerine nazar olundukda Tımişvar'a olan beylerbeyiler ve defterdârlar şimdiye değin Tımişvar hazinesinden her sene Asitâne-i sa'âdet'e ellişer bin guruş ve dahi ziyâde mâl gönderilüp teslim-i hazîne olup ve kırkar-ellişer yük akçe dahi Budun cânibine irsâl olduğundan gayri mevcûd yirmi yük dahi ziyâde mâl der-kîse Tımişvar hazinesinde bâkî kalurdu. Hâlâ sizin zamân-ı mübâşeretiniz üç yıla karîbdır ki dokuz yüz doksan beş târihinde Tımişvar Hazinesinden yedi yük dokuz bin seksen sekiz akçe ve dokuz yüz doksan altı senesinde sekiz yük altı bin yüz elli akçe dâhil-i hazîne olup husûsan Budun cânibine bir akçe irsâliyenüz olmayup bu takdîrce sinîn-i mâziye mücebince yüz üç yük akçe noksân lâzım gelmişdir. İki senede mâ-tekaddümden asitâne-i sa'âdet'e ve Budun cânibine kırkar-ellişer yük akçe irsâl ve teslim-i hazîne olunmuşidi. Sizin zamânınızda cüz'î mâl dâhil-i hazîne olup ve Budun cânibine bir akçe gönderilmeyüp ve üç yıldan berü muhâsebenüz gelmemekle mu'âteb olunmak mukarrerdir. Buyurdum ki Vardukda aslâ te'hîr ve terâhî itmeyüp mukaddemâ gönderilen muhâsebe defterlerine nazar olunup ânun mücebince mâ-tekaddümden Asitâne-i

1591 yılında Tımaşvar Eyaleti'nin gelirinin yaklaşık %54'ü mukataa denilen vergilerden, %25,79'u cizye vergisi ve %8,87'si ise koyun vergisinden elde edilmekteydi. Bu üç ürün toplam gelirin %88,66'sını oluşturuyordu.⁷⁵³

5.22. Tımaşvar'ın Aralık 1591-Ocak 1593 Tarihleri Arasındaki Gelir Ve Giderleri

Osmanlı taşra teşkilatında sâlyâneli eyaletlerde Hazine Defterdarları tarafından, senelik gelir ve gider cetvelleri hazırlanırdı. Bu hesap özetleri, merkeze gönderilecek mahallî gelir fazlasının bir belgesi durumunda olup, genellikle rûznâmçe defterleri ile birlikte ciltli olarak bir arada bulunurdu.⁷⁵⁴

Eyalet bütçeleri ya da muhasebe icmalleri eyalette görevli olan eyalet defterdarı tarafından ruznamçe kayıtlarına dayanılarak hazırlanırdı. Ruznamçe, eyalet ya da taşra hazinesinin giriş çıkışlarının tutulduğu defterdir. Ruznamçe kayıtlarına dayanılarak hazırlanan eyalet bütçelerinin kapsadığı zaman aralığı bir seneden az olabildiği gibi bu süreyi aşan bütçelere rastlamak mümkündür.⁷⁵⁵

Bütçe defterlerinde ana bölümler; bütçenin başlığı, gelir ve gider kalemleridir. Muhasebe tekniği bakımından bütçeler, bir çıkarma işlemi esasına göre tertip edilirdi. Gelir kalemleri “asl-ı mâl” adı altında toplanırdı. Yapılan masraflar ise “bundan” anlamına gelen “minha” yahut “bundan çıkarıldı” anlamına gelen “vuz'a zâlîke” veyahut “vuzı'a min zâlîke” adı altında toplanırdı. Mahalli bütçe gelir fazlası da merkeze “irsâliye” adı altında gönderilir ve “artık” anlamına gelen “el-bâki” diye kaydedilirdi. Bununla beraber bakiyenin bir kısmı merkeze gönderilir, bir kısmı da eyalet hazinesinde kalabilirdi.⁷⁵⁶

sa'âdete ve Budun cânibine gönderilen mâl-ı mîrî cem' ve tahsîl ve der-kîse idüp iki senenin yüz yükden ziyâde mâl olur bî-kusûr müşârunileyh çavuşumla ale't-ta'cîl sūdde-i sa'âdetime gönderesiz ki gelüp dâhil-i hazîne ola ve mâ-tekaddümden Asitâne-i sa'âdetime ve Butun cânibine gönderilegelen mâl-ı mîrî nice olmuştur, mukâta'âtdan tahsîl olunmakda mı ihmâl olunmuştur ve ümenâ uhdesinde mi kalmıştır, yohsa hazîne-i Tımaşvar'da mevcûd mudur, nicedir? Aslı ve hakîkati ile yazup i'lâm eylesesiz ve bi'l-vümler iki senenin mâ-tekaddümden Asitâne-i sa'âdete ve Budun cânibine gönderilen mâl-ı mîrî sizden taleb olunur. Her ne vechile mümkün olursa tahsîl olunup ale't-ta'cîl sūdde-i sa'âdete gönderesiz. Hiçbir vechile gadr ve bahâne eylemeyüp zikr olunan mâl-ı mîrî sizden taleb olunup dahi tazmîn itdirilmek mukarrerdir âna göre mukayyed olup hazîneyi göndermekde ihtimâm eylesesiz.” Bir başka hükümde hazine defterlerinin bir an önce İstanbul'a gönderilmesi hakkında. Bkz. BOA, MD., 64. 158/412.

⁷⁵³ Pal Fodor, *Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der osmanischen Eroberung, Südost-Forschungen*, 33.

⁷⁵⁴ Recep DüNDAR, “Kıbrıs Eyaletinin 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihleri Arasındaki Gelir Ve Giderleri”, *Tarih Okulu Dergisi* 29 (Mart 2017): 53.

⁷⁵⁵ Erol ÖZVAR, “Rûm Eyaletine Ait H. 1043-44/M. 1637-35 Tarihli Bütçenin Tahlili”, *Osmanlı* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 3:151.

⁷⁵⁶ Halil Sahillioğlu, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi”, *Belgeler* 4/7-8 (1967): 3.

Çalışmamıza esas teşkil eden Tımışvar hazinesinin H. 1000-1001 yılı bütçesi ruznamçe kayıtlarıyla birlikte Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver defterler tasnifinde 15696 numaralı defterde bulunmaktadır. Tımışvar Eyaletine ait bütçe “İcmal-i Muhasebe-i varidat ve masarif-i hızzane-i amire-i vilayet-i Temeşvar der zaman-ı [boşluk] efendi defterdar-ı hazine-i mezbure” tabiriyle başlamakta, bütçenin hangi defterdar tarafından hazırlandığı gösterilmemiştir. Defterde sayfa 9’da bütçenin Defterdar Mehmed tarafından hazırlandığı kaydedilmiştir. Bütçe dönemi H. Rebiülevvel 1000’den Rebiülahir 1001’dir. Miladi tarih olarak Aralık 1591-Ocak 1593 tarihleri arasında 13 aylık dönemi kapsar.

5.22.1. Gelir Kaynakları

Tetkik ettiğimiz bütçede Aralık 1591-Ocak 1593 yılları arasında 13 aylık zaman zarfında Tımışvar hazinesine kaydedilen gelirler “Asl fi sene ve 1 şehr ma’a bakıyye-i muhasebe-i sene-i evveli” başlığı altında 10.812.449 akçe olarak belirtilmiştir. Başlıca 8 kaynaktan gelen bu meblağın; 5.877.752 akçesi mukataa, 2.680.706 akçesi cizye, 967.939 akçesi adet-i ağnam, 460.237 akçesi beytülmal-ı hassa, 21.408 akçesi rüsum-ı tezkiresi şikayet, 4.271 akçesi rüsum-ı tezkirehai erbab-ı tımar, 250.000 akçesi mal-ı tefavüt-i guruş gelirlerinden, 407.340 akçesi de müteferrik gelirlerden elde edilmiştir.

5.22.1.1. Mukataalar

Geliri doğrudan merkezi hazineye giren gelir kaynaklarına mukataa denir. Ayrıca mukataa usulü Osmanlı maliyesinde bir vergi toplama biçimidir.⁷⁵⁷ Buna göre maden ocağı, tuzla, darphane, gümrük, ispenc gibi bazı resim ve tahsili mukataa usulü ile işletilmekteydi.⁷⁵⁸ Bu mukataalar belli zamanlarda açık artırma ile satılırdı. Merkezi hükümet tarafından mukataalar yüksek fiyat veren mültezimlere verilirse de mukataanın tahammülünden fazla satışına da mani olurdu. Mesela 9 Rabiulahir 987/5 Haziran 1579 tarihli Tımışvar Beylerbeyine ve Defterdarına yazılan hükümde Boğca mukataasının fazla miktarda mültezimlere verilmesi nedeniyle, ahalinin perakende olduğu ve paranın tahsilinin mümkün olmadığı, bundan dolayı mukataanın tahammülünden fazla ihale

⁷⁵⁷ Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, 217.

⁷⁵⁸ Halil Sahillioğlu, “Bir Mültezim Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (İÜİFM)* 23/1-4, (1963): 146.

edilmemesi hakkında emir gönderilmiştir.⁷⁵⁹ Reayaya kötü davranışlarda bulunan mültezimlerin ellerinden mukataalar geri alınabilir.⁷⁶⁰

İltizam usulünde mukataa belli bir dönem içerisinde en yüksek miktarı vermeyi taahhüt eden ve kefil gösteren kişiye kiralanırdı.⁷⁶¹ Devlet, iltizama alan kişi ve kefilleri tarafından ödenebileceğine emin olmak için kadıların araştırma yapmasını isterdi. İltizamı talep eden kişi, mukataayı alırken iltizam bedelinin bir kısmını peşin olarak ödemek zorunda idi. Ancak vadesi gelmeden mültezimlerden borcun tamamı tahsil edilmezdi.⁷⁶²

Mültezim, taahhüt ettiği ödemeyi yerine getiremediği zaman, bütün malları satılır, yeterli gelmediği zaman da kefillerden gereken meblağ tahsil yoluna gidilirdi.⁷⁶³ Mültezimler iltizam müddetleri içinde miriye olan borçlarını ödememek için mallarını yakınlarına sattıkları da görülürdü. 24 Recep 984/17 Ekim 1576 senesinde Tımışvar Beylerbeyine ve Defterdarına gönderilen hükümde mültezimlerin yakınlarına mallarını satmalarının engellenmesi istenmiştir.⁷⁶⁴ Bütün bunlarda borcu karşılamadığı takdirde mültezim yakalanarak zindana atılırdı. II. Mehmed döneminde borçlarını ödemeyen pek çok mültezim hapse atılmıştır.⁷⁶⁵

Devletin, 16. Yüzyılın ikinci yarısından sonra gittikçe artan nakit para ihtiyacını iltizam usulü ile giderilebilmesi için iki koşulun olabirliği önemlidir. Birinci koşul,

⁷⁵⁹ BOA, MD., 36. 350/916.

⁷⁶⁰ Bu duruma örnek olarak BOA, MD. 36, 354/920 de bir kayıt bulunmaktadır. Kayıta zalim mültezimlerin elinde olan mukataaların müddeti hitam bulmadan ellerinden alınıp, munsif ve mütemellel kimselere ihale edilerek reayanın himaye edilmesi istenmiştir.

⁷⁶¹ 16 Zilkade 981/9 Mart 1574 tarihli Tımışvar Defterdarına yazılan hükümde Çanad Sancağı'nda havas-ı hümayun köylerinden olan Bukre köyünün 660.000 akçe bedel-i iltizamına 100.000 akçe zam ile talip olan Mustafa'nın güvenilir bir kefil gösterdiği takdirde verilmesi hakkında bkz. BOA, MD., 24. 21/59.

⁷⁶² Örneğin 19 Zilkade 986/17 Ocak 1579 tarihli Tımışvar Beylerbeyine ve Defterdarına yazılan hükümde mukataa tahsilatını zarara sokacağı endişesiyle, mukataa mültezimlerinden vadesinden önce para tahsil edilmesini mani olunmasını istemiştir. Bkz. BOA, MD., 36. 26/106

⁷⁶³ Bu duruma örnek olarak 12 Recep 986/14 Eylül 1578 senesinde Tımışvar Beylerbeyine ve Defterdarına yazılan hükümde Tımışvar'da Tatar Ali, Mehmed, Veli ve Ahmed adlı mültezimlerin merkezi hazineye olan borçlarını ödeyemediği takdirde, baki kalan borcun kefillerinden tahsil edilmesi istenmiştir. bkz. BOA, MD., 35. 227/576.

⁷⁶⁴ BOA, MD., 28. 724.

⁷⁶⁵ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorlu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004), 103.

mukataalara olan talebin ve iltizam bedelinin artması, ikincisi ise iltizamı almaya gücü yeten kişilerin toplumda bulunmasıdır.⁷⁶⁶

Tablo: 160:
Mukataa Gelirleri

Mukataalar	Gelir
Mukataa-i Hasha	5.115
Mukataa-i Cild Gav	80.323
Mukataa-i Şemhane-i Tımışvar	80.306
Mukataa-i Şemhane-i Çanad	7.701
Mukataa-i Şemhane-i Beç	880
Mukataa-i Şemhane-i Şemlik	347
Mukataa-i İskele-i Yanova	461.818
Mukataa-i İskele-i Çanad ve Beşenova	311.168
Mukataa-i İskele-i Beç	68.234
Mukataa-i İskele-i Sodin(Felnak)	38.272
Mukataa-i İskele-i Lipova	178.150
Mukataa-i Milh İskele-i Lipova	169.591
Mukataa-i Mansın(?) -ı Milh ve İskele-i Yanova	8.050
Mukataa-i Hassha-i Billet maa enhar-ı çeltük	22.443
Mukataa-i Çeltik	189.578
Mukataa-i Hassha-i Modava	32.991,5
Mukataa-i Hassha-i Hirem	22.590
Mukataa-i Hassha-i Tımışvar Cizye	86.870
Mukataa-i Hassha-i Tımışvar ma'a Cizye	78.309
Mukataa-i Hassha-i Cizye	8.765
Mukataa-i Şemhane ve Cizye-i Kıptiyan	73.768
Mukataa-i Hassha-i Sarad	83.080
Mukataa-i Hassha-i Sırakula	170.132
Mukataa-i Hassha-i Boğca	179.221
Mukataa-i Beç	41.450
Mukataa-i Virseç	80.836
Mukataa-i Hassha-i (silik)	39.325
Mukataa-i Hassha-i Pançova	168.763
Mukataa-i Hassha-i Hodoş(?) Felvar	155.613
Mukataa-i Hassha-i Tımışvar	113.747
Mukataa-i Hassha-i Şimandra(?) ve Havas-ı Cedid	1.591.106
Mukataa-i İzladibrode(?)	130.993
Mukataa-i Hassha-i Billet	23.716
Mukataa-i Hassha-i Yanar	18.924
Mukataa-i Hassha-i Sarad	122.744
Mukataa-i Hassha-i Beç	101.661
Mukataa-i (silik)-i Kala-i Tımışvar	2.702
Mukataa-i Hassha-i Çanad be Beşenova	54.064
Mukataa-i Ham(?)	9.427
Mukataa-i Hassha-i Yanova	17.356
Mukataa-i Kaza-i (boşluk)	11.442
Mukataa-i Hassha-i Beşenova	4.056
Mukataa-i Hassha-i Lipova ve Yanova (bac ve panayır)	3.360
Mukataa-i Panayır-ı Beçkerek	44.769
Mukataa-i Hassha-i Çam(?)	5.137
Mukataa-i Hassha-i (silik)	1.375

⁷⁶⁶ Mesela, 27 Zilhicce 985/7 Mart 1578 tarihli Tımışvar Beylerbeyine ve Defterdarına yazılan hükümde merkez tarafından Tımışvar'daki memlaha mukataasına talep varken, uzunca bir müddet iltizama verilmemesinin sebebinin bildirilmesi istenmiştir. BOA, MD., 33. 342/706.

Mukataa-i Hassha-i Çezine(?)	84.381
Mukataa-i Dekakin der nefsi-i Tımışvar	1.780
Mukataa-i Asiyab-ı hassa	1.858
Toplam	5.188.287,5

Tımışvar Vilayeti'nde iskele, şemhane, çeltik, pazar, panayır, cizye, tuz, sığır derisi, dükkan, değirmen gibi vergi gelirlerinin iltizama verildiği anlaşılmaktadır. Aralık 1591/1592 yıllarında bu mukataalardan 5.188.287,5 akçe gelir elde edilmiştir. Bu meblağ 1591/1592 yıllarında Tımışvar Vilayeti'nin toplam gelirinin yarısına karşılık gelmektedir.

5.22.1.2. Cizye

İncelenen Tımışvar bütçesinde mukataa gelirlerini takiben en fazla gelir 2.680.706 akçe ile cizye gelirleri oluşturmaktadır. Bu meblağ, Tımışvar Vilayeti'nin toplam gelirinin %25,1'ine tekamül etmektedir.

Tımışvar bütçesi içerisinde cizye gelirleri incelendiğinde; Tımışvar'dan 352.434 akçe, Göle'den 435.802 akçe, Lipova'dan 301.542 akçe, Arad'dan 150.000 akçe, Çakova'dan 299.184 akçe, Çanad'dan 344.675 akçe, Modava'dan 112.674 akçe, Facet'ten 138.969 akçe, Şemlik'ten 176.280 akçe, Beç ve Beçkerek'ten 166.118 akçe, Yanova'dan 199.093 akçe ve Kıptilerden 50.000 akçe elde edilmiştir.

5.22.1.3. Adet-i Ağnâm

İncelenen Tımışvar bütçesinde gelir kalemlerinin diğer bir bölümünü de adet-i ağnam gelirleri oluşturmaktadır. Bu başlık altında toplanan gelirlerin toplamı 967.939 akçedir. Bu meblağ toplam bütçenin %8,9'una tekamül etmektedir.

Tımışvar bütçesi içerisinde adet-i ağnam gelirleri incelendiğinde; 267.766 akçe Pançova ile Çakova sancaklarından, 178.989 akçe Çanad'tan, 140.635 akçe Tımışvar'dan, 122.064 akçe Modava'dan, 89.752 akçe Beç'ten, 88.589 akçe Şemlik'ten ve 56.827 akçe Lipova'dan elde edilmiştir.

5.22.1.4. Beytülmal-ı Hassa

Tımışvar bütçe gelirleri içerisinde yer alan diğer bir gelir ise beytülmal gelirleri oluşturmaktadır. Hazineye bu gelirlere 460.237 akçe girmiştir. Beytülmal gelirlerine konu olan gelirlerin büyük bir kısmı muhallefat gelirleri teşkil etmektedir. Devlet

adamlarından vefat edenlerin geriye bıraktıkları miraslarından, aileleri için bırakılan miktar çıkarıldıktan sonra, kalan bakiyenin hazineye aktarılması muhallefat gelirlerini oluşturmaktadır.⁷⁶⁷ Aralık 1591-Ocak 1593 yılı bütçesinde hazineye giren muhallefat gelirlerinin 215.329 akçesi merhum Hayati Bey'e, 186.703 akçesi merhum Ziya (?) Bey'e aittir. Beytülmal gelirlerinin 88.050 akçesi ma-ı gaib ve 5.990 akçesi cürm-i cinayet gelirleri oluşturmaktadır.

5.22.1.5. Tefavüt-i Guruş

Klasik dönemde hazineye giren paralar değişik kurlardan hesaplanmakta idi. Hazineye giren para ne tür olursa olsun önce sağ akçe ile değerlendiriliyor ve ödeme yapanın hesabından miktar düşülüyor, sonra aynı miktar para çürük akçe ile değerlendiriliyor ve ikisi arasındaki fark tefavüt adı altında kur farkından elde edilmiş bir gelir olarak kaydedilirdi.⁷⁶⁸ Bu başlık altında toplanan gelirlerin toplamı 250.000 akçedir.

5.22.1.6. Tezkire Resimleri

Merkezi hazine gelirleri içerisinde yer alan diğer bir gelir ise berat, şikayet ve tezkire resimleridir. Kullanma hakkının ve imtiyazının verildiği tımar beratları ile divan ve maliye ile ilgili şikayetlerden alınan resimler neticesinde hazineye toplamda 25.679 akçe gelir girmiştir.

5.22.1.7. Müteferrik Gelirler

İncelenen Tımsıvar bütçesinde gelir kalemlerinin diğer bir bölümünü de müteferrik gelirler oluşturmaktadır. Bu başlık altında toplanan gelirlerin toplamı 407.340 akçedir. Bu gelirin 350.000 akçesi Tımsıvar Beylerbeyi Hasan Paşa ve Defterdar Mehmed Efendi tarafından donanmaya verilen meblağın geri ödenmesinden oluşmaktadır. Elde edilen gelirin 1.780 akçesi Tımsıvar şehrinde kiraya verilen dükkanlardan ve diğer bir bölümü ise hamam gibi işletmelerden oluşmaktadır.

5.22.2. Giderler

Tımsıvar Vilayeti bütçesinde masrafların büyük bir kısmı mevacib ödemeleri için kaydedilmiştir. Bu harcamalar kalelerde ve sınır boylarında görevli muhafız, topçu,

⁷⁶⁷ Tahsin Özcan, "Muhallefat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30: 406.

⁷⁶⁸ Said Öztürk, "1042-1045 (1632-1635) Yılları'na Ait Bosna Eyaleti Bütçesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (Ocak 1999): 328.

barutçu, faris, azeb, martolos gibi askerlerin ödenekleri ile cami ve mescitlerde vazifeli görevlilerin maaş ve harcamaları mevacic kalemi içerisinde yer almaktadır.

5.22.2.1. Kale görevlilerin Mevacibleri

İncelenen Tımişvar bütçesinde mustahfızan, topçuyan, barutçuyan, farisan, rüesa, azeban ve martoloslardan oluşan toplam 2637 neferin mevacibi 6.271.931 akçe tutmaktadır. Bu toplam Tımişvar Eyaleti'nin giderlerinin %83,4'üne tekamül etmektedir.

5.22.2.2. Kapu Kulu Üç Aylıkları

Osmanlı Devleti'nde gulamın çoğul şekli olarak kullanılan gılman, yaya veya atlı Kapıkulu ocakları neferlerinden Enderun, Bîrun gibi sarayın erkek hizmetkârlarına kadar uzanan çok yaygın bir kullanım alanı vardır.⁷⁶⁹ Kapukulu süvarileri sipah, silahdar, sağ ulufeciler, sol ulufeciler, sağ garibler ve sağ gariblerden oluşan altı bölükten teşekkül edilmiştir⁷⁷⁰ Tımişvar bütçesinde gılman sınıfında sipah, silahdar, sağ ve sol ulufeci askerlerin mevacic aldıklarını tespit etmiş bulunuyoruz. İncelenen defterde “*Cemaat-i müteferrika-i ebna-i sipahiyan-ı dergah-ı ali*” başlığı altında bölük ismi, neferin adı, tarih, yevmiye miktarı ve aldığı mevacic miktarı belirtilmiştir. Bu başlık altında Tımişvar'da 202, 249, 138, 245, 115, 241, 102, 125, 18, 93, 248 ve 32 bölük askerlerine toplam 320 yevmiye karşılığında 94.997 akçe mevacic ödenmiştir.

İncelenen defterde Tımişvar Vilayeti'nde “*Cemaat-i Silahdaran*” başlığı altında silahdar sınıfının mevacic miktarı belirtilmiştir. Tımişvar'da 183, 12, 151, 148, 186, 199, 103, 242, 182 ve 205 olmak üzere 10 adet silahdar bölüğü mevcuttur. Bunlara 199 yevmiye karşılığında toplam 65.738 akçe mevacic ödemesi yapılmıştır.

Tımişvar'da “*Cemaat-i Ulufeciyan-ı Yemin ve Yesar*” (sağ, sol ulufeciler) başlığı altında, 41, 18, 103, 142 ve 13 olmak üzere 5 adet bölüğe ayrılmıştır. Tımişvar bütçesinden sağ ve sol ulufecilere 68 yevmiye karşılığında 22.062 akçe mevacic ödemesi yapılmıştır.

⁷⁶⁹ Abdülkadir Özcan, “Gulâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 184.

⁷⁷⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapukulu Ocakları II*, 146.

5.22.2.3. Cami ve Mescitlerde Görevlilere Ödenen Ücretler

İncelenen Aralık 1591-Ocak 1593 yılı bütçesinde Tımsıvar hazinesinden cami ve mescitlere imam, hatib, vaiz, müezzin, salah, cüzhân, devirhân, çerağdar görevlendirilmiş ve her birine yaptıkları vazifeler karşılığında günlük ücret tahsis edilmiştir.

Tablo 161:
Tımsıvar Vilayet Bütçesinde Cami ve Mescitlerde Görevlilere Ödenen Ücretler

Görev Ünvanı	Sayısı	Yevmiye (günlük)	Toplam
İmam	9	98	26.271
Hatip	6	65	20.583
Müezzin	16	133	49.834
Vâiz	1	22	7.460
Salâh	2	5	2.250
Çerağdar	5	21	9.900
Cüzhân	7	30	13.500
Kayyim	4	19	8.460
Devirhân	1	2	900
Toplam			139.158

İncelenen bütçede Tımsıvar’da cami ve mescitlerde görevliler olarak adı geçen kişilere tahsis edilen yevmiyeler ayrı ayrı tahsis edilmiştir. İncelenen bütçe döneminde Tımsıvar’da cami ve mescitlerde görevlilere toplam 139.158 akçe ayrılmıştır. Ayrıca, Arad kalesi için mum ve hasırlar için 360 akçe tahsisat yapılmıştır.

5.22.2.4. Müteferrik Harcamalar

İncelenen Tımsıvar bütçesinde gider kalemlerinin diğer bir bölümünü de müteferrik giderler oluşturmaktadır. Bu başlık altında toplanan giderlerin toplamı da 97.056 akçedir. Bu giderin büyük bir kısmı 19.300 akçe olmak üzere mütekaid giderleridir. 6.372 akçesi Tımsıvar’da mehter hizmetindeki görevlilere, 10.200 akçesi Osman Paşa’nın eşi ve kızlarına, geri kalan meblağ Tımsıvar’da görevli katip, topçu, yasakçı, azep, martolos hizmetinde bulunan görevlilere tahsis edilmiştir.

5.22.2.5. İhracat (Mahallinde Yapılan Masraflar)

İhracat merkezi hazinenin mahalli hazine teşkilatlarından hazine defterdarları veya üçüncü bir şahız eliyle gerçekleştirilmesini emrettiği bir takım harcamaları temsil eder.⁷⁷¹

⁷⁷¹ Özvar, ‘‘Rûm Eyaletine Ait H. 1043-44/M. 1637-35 Tarihli Bütçenin Tahlili’’, 3: 155.

İhracat başlığı altındaki ödemelerin toplamı 795.050 akçedir. Bütçeye göre mahallinde yapılan harcamalar oniki kalem olup, harcamaların büyük bir kısmı donanma gemilerinin masrafları için ayrılmıştır.

Bütçeye göre mahallinde yapılan masraflar; donanma gemileri masrafına 350.000, neferat mevacib masrafına 103.768, borç olarak verilen 84.506, mültezimlerin masrafları için verilen 17.100, çeltik ziraati için 119.730, mühimmatın taşınması için kiralanan arabaların masrafı için 53.750, Ramazan Ağa camisinin minaresinin tamiri için 17.326, Pançova parkanında bulunan caminin tamiri için 7.000, kalelerin masrafı için 12.910, Tımişvar şehrinde yer alan camilerin zeytinyağı, kandil, mum ve hasır masrafları için 11.725, Tımişvar hazinesi için satın alınan kağıt, mücellid, kirpas masrafları için 2.510 ve vezzan hizmetinde görevliler için 16.000 akçedir.

5.22.3. El-baki (Hazine Kalan)

Bütçeden de görüleceği gibi Tımişvar hazinesinin 13 aylık geliri 10.812.449 akçe idi. Bu gelirlerden yapılan harcamalar ise 8.315.070 akçe olup, geriye 2.497.379 akçe kalmıştır. Yani bütçe fazlalık vermektedir. Bu fazlalığın 1.868.614 akçesi merkezi hazineye, 880.709 akçesi kale neferatlarının mevacibi için Budin hazinesine irsal edilmiştir. Tımişvar hazinesinde baki kalan 260.520 akçe ve donanmaya verilen 350.000 akçe borç ile birlikte Aralık 1591-Ocak 1593 yılı Tımişvar Eyaleti bütçesinde gelir fazlası bizim hesabımıza göre 358.576 akçe katip hesabına göre 364. 822 akçedir.

5.23. Tımişvar'da Tedavüldeki Paralar

Osmanlı Devleti tarafından erken dönem de gümüş sikke, XV. yüzyıldan itibaren de para karşılığı olarak akçe kullanılmıştır.⁷⁷² Devletin resmi parasının akçe olmasının yanında yabancı altın ve gümüş paralarda tedavülde kullanılmıştır. Devlet bu paralara bir kur saptaması ile tedavülde kullanılmasına izin vermiştir.

Osmanlı Devleti, tanesi 9,5 dirhem (29,184 gr.) ağırlığında olan ve batılı tacirlerin Anadolu'ya getirdiği iri gümüş paralara gürüş diyorlardı.⁷⁷³ XVI. yüzyılda Amerika kıtasının keşfi üzerine Meksika ve Peru'daki madenlerden eski kıtaya büyük miktarlarda altın ve gümüş akmaya başladı. Bu değerli madenlerin bir kısmı Güney Amerika'da, bir

⁷⁷² Halil Sahillioğlu, "Akçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 224.

⁷⁷³ Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (13001750)", *ODTÜ Gelişme Dergisi* özel sayı (1978): 12.

kısmı da Avrupa’da sikke olarak darp ediliyordu. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren bu Avrupa gurusları Balkanlar üzerinden Osmanlı topraklarına da girdi ve piyasada kullanıldı.⁷⁷⁴ XVI. yüzyılın sonunda Tımişvar’da guruşun kur değeri 55 akçeye eşitti. Aralık 1591-Ocak 1593 yılları Tımişvar bütçesinde harcamalarda ise guruşun kur değeri 65 akçeye eşitti. Tımişvar beylerbeyi Mehmed bin Hasan Paşa ve Tımişvar Defterdarı Mehmed Efendi’nin donanmaya verdiği 5.000 guruş 70 akçe hesabıyla verilmiştir.⁷⁷⁵

Aralık 1590 tarihli Tımişvar Vilayeti bütçesinde penz akçesi olarak adlandırılan paranın kur değeri 58 akçeye eşittir.⁷⁷⁶ Aynı defterde sim guruşun kur değeri 64,7 akçeye eşittir.⁷⁷⁷ Sîm guruş külabî(?) ise 3,6 akçeye karşılık gelmektedir.⁷⁷⁸ Tımişvar vilayetine ait ruznamçe defterinde beyaz Guruş 60-58-56-55-53 akçe hesabıyla kaydedilmiştir. Defterde diğer bir para biri olan Osmani ise 0,75 akçe karşılığa denk gelmektedir. 2 Osmani, 3 Penze eşittir.

Aralık 1591-Ocak 1593 tarihli Tımişvar bütçesinde sık sık geçen Hasene-i kebir 1,5 akçeye, Hasene-i nasıf 0,75 akçeye karşılık gelmektedir.⁷⁷⁹

XVI. yüzyıl kayıtlarda Tımişvar ve Budin bütçeleri penz ve akçeyle tertip edilmiştir. Tımişvar’da 2 penz 1 akçeye eşitti.

1590 tarihli Tımişvar vilayeti bütçesinde marçin (?) olarak adlandırılan para birimi de kullanılmıştır. Defterde Marçin para biriminin kebir marçin ve sagîr marçin olarak geçen türleri de bulunmaktadır. Defterde bu sikke türlerinin akçe cinsinden karşılığı tespit edilememiştir.

1590 tarihli defterde bir diğer sikke türü de Kebir panka ve nısf panga’dır. Hazineye giren bu para türü sık sık karşımıza geçse de bu para türünün de akçe karşılığı tespit etmek mümkün olmamıştır.

⁷⁷⁴ Şevket Pamuk, “Kuruş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 458.

⁷⁷⁵ BOA, *MAD.d.*, 15696. 13.

⁷⁷⁶ BOA, *MAD.*, 3906. 9.

⁷⁷⁷ BOA, *MAD.*, 3906. 6.

⁷⁷⁸ BOA, *MAD.*, 3906. 2.

⁷⁷⁹ Örneğin mültezim Bektaş ve Alaaddin tarafından Tımişvar hazinesine ödenen 50.000 akçenin Hasene-i kebir 1760 be-hesab-ı akçe 2640, Hasene-i nasıf, 2350 be-hesab-ı akçe 1762 şeklinde ödenmiştir. Buna göre Hasene-i kebir 1,5 akçeye, hasene-i nasıf 0,75 akçeye eşittir. Bkz. BOA, *MAD.d.*, 15696. 13.

5.24. Cizye Gelirleri

İslami (şer'i) bir vergi türü olan cizye, gayrimüslim halktan 15 yaşın üstündeki bütün yetişkin erkeklerden şahıs başına zaman zaman 'hane' başına ya da grup halinde (ber vech-i maktu) tahsil edilmiştir. Cizye Osmanlı Devleti'nin en önemli vergi gelirlerinden birisidir. Klasik dönem de yapılan tahrir defterlerinde cizyeye tabi gayrimüslim nüfusun da sayımı yapılmış, yani, cizye için ayrı bir sayım yapılmamıştır. Cizye gelirleri çoğunlukla doğrudan söz konusu tahrirlerin kapsamlı verileri üzerinden hesaplanmış ve toplanmıştır. Bununla birlikte, merkezdeki maliye dairesinin (defterhane-i amire) zaman zaman kadılar vasıtasıyla bu verileri ayrı bir defterde topladığı da görülmektedir. Tahrir defterlerinin yanı sıra bu tür cizye defterlerine 15. yüzyıl sonlarından itibaren rastlanmasına rağmen, asıl artış 16. yüzyılın son çeyreğinde yaşanmış, bu dönemde tahrirlerin bir yan ürünü olarak çok sayıda müstakil cizye defteri düzenlenmiştir.⁷⁸⁰

Tımişvar'ın fethinden sonra hazırlanan kanunnamede, cizye vergisinin miktarı hane başına 50 akçe olarak belirlenmiştir.⁷⁸¹ Cizye vergisinin hane başına toplanması zaman zaman sorunlara da neden olmuştur. Nitekim 13 Cumâde'l-evvel 975/15 Kasım 1567 tarihli Tımişvar Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde Semendire, Alacahisar, İzvornik ve Vidin sancaklarında cizye yetişkin erkek başına tahsil edilirken, Tımişvar Eyaleti'nde hane başına alınması nedeniyle, söz konusu sancaktan Tımişvar Eyaleti'ne reayanın geldiği, gelen reayanın cizye vergilerinin şahıs başına alınması hakkında emir gönderilmiştir.⁷⁸²

Diğer örneğimiz; 11 Cumâde'l-ülâ 975/13 Kasım 1567 tarihli Tımişvar beylerbeyine gönderilen hükümde; Tımişvar Eyaleti'ne bağlı Göle Sancağı'nda daha önce cizyelerini vermeyen ve isyan eden reayanın, bu defa tahrirde hazır bulunmaları için çağırmaya giden görevlilerden bazısını öldürüp bazısını yaralamaları üzerine Tımişvar Beylerbeyi'nin suçluları cezalandırması istenmiştir.⁷⁸³

Kadılar tarafından toplanan cizye gelirleri Tımişvar hazinesinde toplanır ardından merkez tarafından ya da bölgedeki yetkililer tarafından merkeze ulaştırılırdı. Örneğin 18

⁷⁸⁰ Oktay Özel, "Avarız ve Cizye Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Der. Halil İncalcık-Şevket Pamuk (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000), 37.

⁷⁸¹ Bkz. BOA, *TT.*, 290.

⁷⁸² 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), 232-233.

⁷⁸³ 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), 223.

rebi'ülevvel 988 tarihli Tımsıvar Defterdarı'na yazılan hükümde Tımsıvar hazine defterdarının topladığı cizyeyi kendisinin teslim etmesi hakkında izin verilmiştir.⁷⁸⁴

Tımsıvar Eyaleti'nde cizyenin toplanması, yapılan tahrîr sonucunda oluşturulan cizye defterlerine göre yapıldı. Bunların içinden ölenler, kayıplar ve cizyeden muaf olanlar işaretlenerek genel toplamdan çıkarılıp cizye veren reâyânın sayısı belirlenirdi. Elimizde bu defterlerden olan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı D.CMH. d. 26563 numaralı ve 23 Muharrem 967/25 Ekim 1559 tarihli Tımsıvar Eyaleti'ne ait cizye defterini inceleyeceğiz.

Defterimiz “Defter-i erkâm-ı muhâsebe-i cizye ve âdet-i ağnâm-ı vilâyet-i Tımsıvar” kaydı ile başlamaktadır. Ardından hazırlanış tarihi olan “Erkâm-ı muhâsebe-i cizye-i gebrân-ı kazâ-i Tımsıvar vâcib an-evvel-i rûz-ı Kasım el vâki’ fi 23 Muharremü'l-hâram min şühûri sene 967 be-ma’rifet-i Mehmed el-kâdî”⁷⁸⁵ şeklindeki açıklama ile Tımsıvar Eyaleti'nde cizyeye tabi hane adedi ve toplam hazineye intikal edecek vergi miktarı gösterilmiştir. Tablo 162’de Tımsıvar Eyaletine ait cizye gelirleri listelenmiştir.

Tablo 162:
26563 Nolu Cizye Defterine Göre Tımsıvar’da Gayrimüslümler

	Hâne	Mürdegân	Gürilhte ve Bakâya	Nev-yâfte-i cedid ve an-gürilhte âmed ve hâric ez-defter	Toplam	
					Hâne	Yekün
Eyalet-i mezbure	3.932	43	79	255	4.065	203.250
Beç ve Beçkerek	3.281	-	97	195	3.379	168.950
Şemlik	2.703	4	149 ⁷⁸⁶	328	2.878	143.900
Arad ve Çanad	5.288	10	584	454	5.148	257.400
Facet ve Marcina	1.591	16	28	42	1.589	79.450
Nefs-i Lipova	2.392	15	51	58	2.384	119.200
Tutniçe(feltut) ve Kapruça(?) tabi-i Lipova	3.577	8	196	238	3.611	180.550
Solnok	2.656		86	2	2.572	128.600
TOPLAM	25.420	96	1.270	1.572	25.626	1.281.300

Yukarıdaki tabloya göre 1559 tarihinde Tımsıvar Eyaleti'nde cizye vergisine tabi 25.626 haneden 1.281.300 akçe merkezi hazineye intikal etmiştir. En fazla cizye geliri Arad ve Çanad sancaklarından elde edilmiş gibi gözükse de kanaatimizce iki sancağın birlikte verilmesi bu sonucu doğurmuş olabilir. İkinci sırada Tımsıvar Eyaleti'nin merkezinden 4.065 haneden 203.250 akçe cizye geliri elde edilmiştir. En az gelir ise Tımsıvar Sancağı'na bağlı nahiye statüsünde yer alan Facet ve Marcina'dan 1.589

⁷⁸⁴ BOA, MD., 43. 12/22.

⁷⁸⁵ BOA, D.CMH.d., 26563.

⁷⁸⁶ Doğancılar bu grupta muaf sayılmıştır.

haneden 79.450 akçe, ardından Lipova Sancak merkezinden 2.384 hane karşılığı 119.200 akçe tahsil edilmiştir.

SONUÇ

Tımişvar'ın fethinden XVI. yüzyılın sonuna kadar geçen dönemi içine alan araştırmamız, Osmanlı Devleti'nin Habsburg hududunda Tımişvar'ın fonksiyonunu ortaya çıkarmıştır. Tımişvar, Macaristan sınırı içerisinde önemli bir kenttir. 1551 yılında Ferdinand'ın Erdel'i ilhak etmesi üzerine aynı yıl Tımişvar'a Sokullu Mehmet Paşa'nın başında olduğu askeri bir sefer düzenlenmiştir. Havalanın soğuması ve çeşitli nedenlerden dolayı sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Tımişvar'a 1552 yılında Kara Ahmed Paşa tarafından yeni bir sefer organize edilmiş, Tımişvar 26 Temmuz 1552'de Osmanlı hâkimiyetine girmiştir ve 1716 yılına kadar 164 yıl Türk idaresinde kalmıştır. Bu süre zarfında Tımişvar, Budin'le birlikte Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki en önemli merkezlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tımişvar Eyaleti Erdel'in güvenliğini sağlamakta, zaman zaman da Budin Eyaleti'ne askeri ve iktisadi yardımlarda bulunmaktadır.

Tımişvar, Osmanlı idaresine girdikten sonra bir eyalet olarak teşkilatlandırılmıştır. Eyalet ile aynı adı taşıyan Tımişvar Sancağı'nın sınırları güneyde Semendire, kuzeyde Arad Sancağı, doğuda Erdel Voyvodalığı ve batıda Budin Eyaleti'ni kapsamaktaydı.

Tımişvar Eyaleti kurulduktan sonra kendisine birçok sancak bağlanmış fakat bu sancaklar kısa süre sonra tekrar Tımişvar'dan alınmıştır. Tımişvar Eyaleti'nin çekirdeğini oluşturan sancaklar: Tımişvar, Lipova, Modava, Göle, Arad, Çanad ve Beşkelek'tir. Çalışmamızın konusu olan Tımişvar Sancağı 17 nahiyeden müteşekkildir. Tımişvar Sancağı'na tabi Modava nahiyesi 1555 yılı tahriri sonrası müstakil sancak olarak tesis edilmiştir. Bundan sonraki dönemde nahiyelerinde herhangi bir değişiklik olmamış, 1555 yılında Tımişvar Sancağı son halini almıştır.

1554 yılında tamamlanan ilk tahrir defterinde Tımişvar Sancağı'nda 20 kent, 497 köy ve 90 adet mezraa bulunmaktadır. 1569 ve 1579 yılında tamamlanan tahrir defterlerinde sancak içerisinde kent sayısı 22'ye, köy sayısı 619'a ve mezraa sayısı ise 308'e yükselmiştir. Fetih öncesi Tımişvar bölgesinde köyler mezraa statüsünde olup halkın büyük çoğunluğu kalelerin bulunduğu şehirlerde ikamet etmekteydi. 1554 yılında tamamlanan tahrir defteri de bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bölgede siyasi otoritenin kurulması, halkın kırsal bölgelere yayılmasına sebep olmuş, yeni köyler kurulmuş ve şehir nüfusunda gerileme yaşanmıştır.

Tımişvar Sancağı'nın nüfus dağılımının her bölgede aynı orana sahip olmadığı görülmektedir. Sancağın iç taraflarında ve özellikle kale ve palangaların olduğu bölgelerde nüfus yoğunluğu yüksekken doğu tarafında Erdel sınırına yakın bölgelerde yerleşim yerlerinin nüfus oranları düşük seviyede kalmaktadır. Erdel ile yaşanan sınır anlaşmazlıkları, bazen küçük çaplı askeri ve eşkıyalık faaliyetleri nüfusun daha iç bölgelerde toplanmasına sebep olmuştur.

Tımişvar eyalet merkezi olduğu için beylerbeyi tarafından yönetilmiştir. Tımişvar Beylerbeyi emrindeki sancakbeyleri ile birlikte seferlere iştirak ederlerdi. Tımişvar Beylerbeyi eyalete tabi altı sancağa hükmetse de askeri açıdan Semendire, Alacahisar, Vidin Sancakları'na emretme yetkisine sahipti. Eyaletin en yetkili amiri konumunda olan beylerbeyi aynı zamanda idaresinde bulunan Tımişvar'ın asayiş ve huzurunu sağlamakla da mükellefti.

Tımişvar şehri, fiziki olarak aynı bölgede bulunan Budin, Belgrad gibi yerleşim yerlerinden daha küçük, Lipova, Semendire gibi merkezlerden ise daha büyüktü. Bu yönüyle bakıldığında Tımişvar Sancağı eyalet içerisinde diğer sancaklara nazaran nüfus bakımından en büyük, Osmanlı Devleti bünyesinde orta büyüklükteydi. Sancak nüfusu XVI. yüzyılın ikinci yarısında tahmini 87.000 civarındaydı. Sancak nüfusunun büyük bir kısmını gayrimüslimler teşkil ediyordu. Gayrimüslimler içerisinde Macarlar büyük bir çoğunluğa sahipti. Müslümanlar ise şehirler etrafında askeri garnizonların bulunduğu bölgelerde toplanmıştı. 1554 tahririnde şehirde Müslüman ve gayrimüslimler birlikte yaşarken 1569 yılından sonra gayrimüslimlerin şehrin dışında, varoş olarak adlandırılan bölgelerde yaşadığı tespit edilmiştir. Tımişvar'da halkın büyük bir çoğunluğu kırsal bölgelerde ikamet etmekteydi. 1554, 1569 ve 1579 yıllarında yapılan tahrirlerde şehir nüfusunun azalarak halkın kırsal bölgelere yöneldiği tespit edilmiştir.

Tımişvar'ın Timiş Nehri kıyısında olması, sancakta yer alan köylerin de tarım faaliyetleri açısından gelişmesini sağlamıştır. Köy ve mezralarda bulunan tarım alanlarında yaygın olarak yetiştirilen mahsuller buğday, mahlût, şıra gibi ürünlerdi. Bunun dışında kendir, keten, soğan, sarımsak, ceviz, dut yaygın olarak yetiştirilmekteydi. Hayvancılıkta ise; en fazla domuz ve koyun besleniyordu. Bunlardan başka birçok köyde arıcılık, Timiş Nehri üzerinde de balıkçılık faaliyetleri yapılmaktaydı.

Belgrad-Semendire ve Erdel ana yol güzergâhında ve Timiş Nehri üzerinde bulunması sebebiyle Tımişvar, ticari faaliyetler açısından da önemli bir bölgeydi. Tımişvar Sancağı'nda üç çeşit ticaret yapılmaktaydı: Bunlardan birincisi mahalli ticaret, ikincisi ülke içindeki muhtelif bölgelerle yapılan ticaret, üçüncüsü ise Avrupalılar ile yapılan dış ticaretti. Sancak içerisinde ticaretin yapıldığı pazar ve panayırlar bulunmaktaydı. Buralarda satılan ürünler, köylerden gelen mahsuller ile zanaat erbabının ürettiği ürünlerdi. Bu ürünler içerisinde hayvancılık ve tuz önemli miktarlarda paya sahipti. Daha sonraları, öneminden dolayı tuz ticareti mültezimlere verilerek işletilmiştir.

Tımişvar Sancağı'nın 1554 yılında toplam geliri 2.748.193 akçe, 1569'da 4.355.276 akçe ve 1579'da 5.297.132 akçedir. Bu meblağın $\frac{3}{4}$ 'ü kırsal bölgelerden, $\frac{1}{4}$ 'ü ise kentlerden elde edilmiştir. Tımişvar Sancağı'nın toplam gelirini şehir ve kır gelirleri olarak mukayese ettiğimizde kır gelirlerinin her dönemde şehir gelirlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Yani nüfus kısmında izah edildiği gibi kır nüfusu şehir nüfusundan fazladır bu da kır gelirlerinin şehir gelirlerinden oldukça fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Tımişvar Sancağı'nda dağıtılan toplam dirliklere baktığımızda en büyük payı doğal olarak haslar almaktadır. Gelirlerin büyük bölümü de, bölgeyi kontrol edebilmek için askeri garnizonlar kurulmuş, garnizonlarda görev yapan sipahi ve muhafızlara ayrılmıştır. Zeametler sancak içerisinde en az paya sahip olan sınıftır.

Tezimizin beşinci bölümünde Tımişvar hazinesi ele alınmıştır. Eyalet tesis edildikten sonra Budin Eyaleti gibi Tımişvar Eyaleti de merkezi hazineden büyük ölçüde destek almaktaydı. 1567-1568 yılında merkezden yardım alan Tımişvar hazinesi, bölgede istikrarın sağlanmasıyla kısa süre içinde durumunu düzeltti. 1571'den 1580'e kadar Tımişvar'dan Budin hazinesine bütçesini denkleştirmek amacıyla 56.900.000 akçe aktarılmıştır. 1580'den itibaren Tımişvar hazinesi bozulmaya başlamıştır. Bunda en büyük etken bölgede görülen kıtlıktır. 1591 senesinde eyaletin gelirleri 10.812.449 akçe ve giderleri 7.520.020 akçeydi. 1591 yılı eyalet bütçesinde gelirlerin 5.877.752 akçesi mukataa, 2.680.706 akçesi cizye, 967.939 akçesi adet-i ağnam, 460.237 akçesi beytülmal-ı hassa, 21.408 akçesi rüsum-ı tezkiresi şikayet, 4.271 akçesi rüsum-ı tezkirehai erbab-ı tımar, 250.000 akçesi mal-ı tefavüt-i gurusş gelirlerinden, 407.340 akçesi de müteferrik gelirlerden elde edilmiştir. Giderlerin büyük bir kısmı askeri mevacic ödemeleri ile mahallinde yapılan masraflara ayrılmıştır.

Tımışvar Eyaleti tesis edildikten sonra, bu bölgeden temin edilen güherçile Budin Baruthanesi'ne gönderilmekteydi. Budin'e gönderilen güherçilenin nakliyesi sırasında yaşanan sorunlar nedeniyle 1568 yılında Tımışvar'da yeni bir baruthane tesis edilmiştir. İşlenen güherçile, hem eyaletin ihtiyacını karşılamakta hem de İstanbul'a gönderilmekteydi.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Mühimme Defteri(MD). 1, 2, 4, 5, 9, 10, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 42, 43, 45, 48, 49, 55, 58, 64, 65, 69, 72, 77, 78.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Ali Emiri Selim II (AE. SSLM.II.) 1-46.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Ruus Kalemi (A.RSK.) 1561.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). C.EV.evkaif. 513

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Cizye Muhasebesi Kalemi (D.CMH.d.). 26563.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Evâmîr-i Maliye Kalemi (D.EVM.d.). 26278.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Haritalar (HRT. H.). 207.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Tımar Zeamet Ruznamçe Defteri (DFE. RZ.d.)
2131

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d.). 67, 216,
225, 233, 236, 246.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). İbnülemin Maliye (İE.ML.) 117

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maliye'den Müdevver Defterler Tasnifi (MAD. d.).
563, 893, 2775, 3906, 15696, 15683.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Tapu Tahrir Defteri (TT.d.). 290, 298, 364, 552,
579, 671, 674.

Topkapı Sarayı Kütüphanesi (TSK Koğuşlar). Mühimme Defteri (MD). 888.

Yayınlanmış Arşiv Kaynakları:

3 Numaralı Mühimme Defteri (966–968 / 1558–1560), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 12, Ankara, 1993.

6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565) Özet-Transkripsiyon ve İndeks I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 28, Ankara, 1995

7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567–1569) Özet -Transkripsiyon- İndeks I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 37, Ankara, 1998.

12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570–1572) Özet-Transkripsiyon ve İndeks I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 33, Ankara, 1996

Kitaplar:

Agoston, Gabor. Osmanlı'da Savaş ve Serhad, Çev: Kahraman Şakul. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

Agoston, Gabor. Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Agoston, Gabor. Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi. çev. Tanju Akad. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.

Akdağ, Mustafa. Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Akgündüz, Ahmed. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, V.Kitap, II. Kısım, İstanbul: FEY Vakfı, 1992.

Akın, Nur. Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001.

Alexandrescu, Marie-Mathilde- Bulgaru, Dersca. “Les Charges Economiques et Financieres des Reayas de L'Eyalet de Temeşvar et Leurs Repercussions Sociales (1552-1716)”, Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920. Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık. 65-73. Ankara: Meteksan Limited Şirketi, 1980.

Aşıkpaşazade. Osmanoğulları'nın Tarihi. haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Koç Kültür Sanat Tanıtım A.Ş., 2003.

- Aydüz, Salim. Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2006.
- Âynî Ali Efendi. Kavânîn-i Âl-i Osmân Der Hülâsâ-i Mezâmîn-i Defter-i Divân. 1018.
- Baştav, Şerif. Osmanlı Türk-Macar Tarihi Münasebetlerinde İlk Devir. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1991
- Bilge, Sadık Müfit. Osmanlı'nın Macaristanı (1526-1718). İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010.
- Birken, Andreas. Die Provinzen des Osmanischen Reiches. Dr. Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden, 1976.
- Bostan, İdris. Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.
- Braudel, Fernand. Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1989.
- Castellan, Georges. Balkanların Tarihi 14.-20.Yüzyıl. Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.
- Cin, Halil-Akgündüz, Ahmed. Türk Hukuk Tarihi. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.
- Çakar, Enver. XVI. yüzyılda Haleb Sancağı, (1516-1566). Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları, 2003.
- Çetin, Cemal. XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Konya Menzilleri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004.
- Danişmend, İsmail Hakkı. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. 2. Cilt. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- David, Geza. "Osmanlı Avrupa'sında Yönetim", Yeniçağda Osmanlı Dünyası Kanuni ve Çağı. Edit. Metin Kunt-Christine Woodhead. 97-120. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2015.

- David, Geza. Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim 16. Yüzyılda Simontornya Sancağı. Çev. Hilmi Ortaç. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Develioğlu, Ferit. "Berevât". Osmanlıca-Türkçe Lûgat. 87. Ankara: Aydın Kitabevi, 2009.
- Eckhart, Ferenc. Macaristan Tarihi, Çev. İbrahim Kafesoğlu. Ankara: TTK Basımevi, 2010.
- Emecen, M. Feridun. Osmanlı Klasik Çağında Siyaset. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Emecen, M. Feridun. XVI. Asırda Manisa Kazası. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1989.
- Engel, Pal. A temesvari es moldavai szandsak tötökkori települesei (1554-1579). Szeged, 1996.
- Ergenç, Özer. XVI. Yüzyılda Ankara Ve Konya. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Evliya Çelebi. Evliya Çelebi Seyahatnamesi V. Kitap. Haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Evliya Çelebi. Evliya Çelebi Seyahatnamesi VI. Kitap. Haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Evliya Çelebi. Evliya Çelebi Seyahatnamesi VII. Kitap. Haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Faroqhi, Suraiya. Osmanlıda Kentler ve Kentliler. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2000.
- Faroqhi, Suraiya. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, çev. Ercan Ertürk. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Faroqhi, Suraiya. Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayat. Çev. Emine Sonnur Özcan. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2006.

- Faroqhi, Suraiya. Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005.
- Ergenç, Özer. “Osmanlı Şehrindeki Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”. Osmanlı Araştırmaları IV (1984): 69-78.
- Fekete, Lajos. “Osmanlı Türkleri ve Macarlar 1366-1699”, Belleten 52/ 8 (1949): 663-743.
- Feneşan, Cristina. Cultura Otomana A Vilayetului Timișoara 1552-1716. Timișoara: Editura de Vest, 2006.
- Finkel, Caroline. Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı, Osmanlı İmparatorluğu’nun Öyküsü 1300-192. Çev. Zülal Kılıç. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Fodor, Pal. İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırılığı. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016.
- Fodor, Pal. “Das Wilajet von Temeschwar zur Zeit der Osmanischen Eroberung”, Südost-Forschungen 55 (1996): 25-44.
- Gemil, Tasin. “Osmanlı Öncesi Romanya Topraklarında Türk Varlığı”, Türk Tarihinde Balkanlar, ed. Zeynep İskefiyeli-M. Bilal Çelik-Serkan Yazıcı. 71-99. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013.
- Genç, Nevin, II. Kosova Savaşı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 28, 1993.
- Geneş, Ahmet. Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyıl Başlarından XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Kacaeli Sancağı. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 1994
- Günalan, Rıfat. Osmanlı İmparatorluğu’nda Defterdarlık Teşkilatı ve Bürokrasisi. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2010.
- Gyula, Kaldy-Nagy. 16. Yüzyılda Macaristan’da Türk Yönetimi. Budapest, 1974.
- Halaçoğlu, Yusuf. XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007.

- Halaçoğlu, Yusuf. Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2014.
- Hammer, Joseph Von. Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt II. haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç. İstanbul: 1996.
- Hategan, Ioan. Henrik Ottendorf Becstöl Temesvarig, 1663, Editure Banatul Tımışıora, 2006.
- Hoca Sadeddin Efendi. Tâcü't-Tevârih. Haz: İsmet Parmaksızoğlu. 1. Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Işık, Mustafa. XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013.
- İbn Kemal. Tevârih-i Âl-i Osman. Haz. Şerafettin Turan. VII. Defter. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Imber, Colin. Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650. Çev. Şiar Yalçın. İstanbul: İstanbul Bilge Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Imber, Colin. Varna Savaşı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- İnalcık, Halil. Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- İnalcık, Halil. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi. 1. Cilt. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.
- İnalcık, Halil. "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna: XV.Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri". Osmanlı İmparatorluğu Toplum Ve Ekonomi, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996.
- İslamoğlu, İnan Huricihan. Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü. İstanbul: İletişim Yayınları 1991.
- Jorga, Nicolae. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi. Çev. Nilüfer Epçeli. 3 Cilt. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.

- Kantemir, Dimitri. Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi. Çev. Özdemir Çobanoğlu, 1 Cilt. İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü, 1998.
- Kazıcı, Ziya. Osmanlı'da Vergi Sistemi. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2014.
- Kunt, İ. Metin. Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Ümerası ve İl İdaresi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Mehmed Neşri. Kitâb-ı Cihan-nümâ. Haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen. 1 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004.
- Mustafa Nuri Paşa. Netâyicü'l-Vukû'at I-IV. Haz. Yılmaz Kurt, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah. Camiü'd-Düvel (Osmanlı Tarihi 1299/1481). Haz. Ahmet Ağırakça, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Orhonlu, Cengiz. Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No 1209, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1967.
- Öz, Mehmet. XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Özel, Oktay. "Avâız ve Cizye Defterleri". Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik. Der. Halil İnalçık-Şevket Pamuk. 36-38. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.
- Özgüven, Burcu. Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler. İstanbul: Ege Yayınları, 2001.
- Öztuna, Yılmaz. Kanuni Sultan Süleyman, 4.Baskı. Ankara: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2011.
- Pakalın, M. Zeki. "Kılavuz". Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. 2: 257. İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Peçevi İbrahim Efendi. Peçevi Tarihi. Haz. Bekir Sıtkı Baysal. Cilt I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

- Perjes, Geza. Mohaç Meydan Muharebesi. Özet. Serif Bastav. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Selânikî Mustafa Efendi. Tarih-i Selânikî, haz. Mehmet İpşirli. I Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi. Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukuki ve Mâli Müeyyede ve Mükellefiyetler. haz. Midhat Sertoğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992.
- Solakzâde Mehmet Hemdemi. Solakzâde Tarihi. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1298.
- Stein, L. Mark. Osmanlı Kaleleri Avrupa'da Hudut Boyları. Çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Şahin, İlhan. "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilâtının Özellikleri". XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler. Editör: Abdülkadir Özcan. 233-258. İstanbul: İnsani İlimler Araştırma Vakfı, 1997.
- Tabakoğlu, Ahmet. Türk İktisat Tarihi, İstanbul: Dergah Yayınları, 1988.
- Tosun, İsmail Saral- Saral, Emre, Macarlar ve Tuna Hakkında Yazılan Şiirler (1300-2000), Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, 2001.
- Turan, Ömer-İbrahimgil, Z. Mehmet. Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurumu Yayınları, 2004.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Tarihi I Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Tarihi II. Cilt İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar. 9. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları. 2. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Ünal, Mehmet Ali. Osmanlı Devrinde Sinop. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2014.

Ünal, Mehmet Ali. XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1989.

Yerasimos, Stephane. Les Voyageurs Dans l'empire Ottoman. Ankara: Imprimerie de la Societe Turque D'Histoire, 1991.

Yıldız, Yusuf. Osmanlı-Habsburg İlişkileri Kanuni-Şarlken-Busbecq. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Yusufoğlu, Hicran. Osmanlı-Macar İlişkileri. Ankara: Türk-Macar Derneği Yayınları, 1995.

Yücel, Yaşar ve Sevim, Ali. Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Sürelı Yayınlar:

Acun, Fatma. “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”. *Türkler* 9 (2002): 899-908. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Afyoncu, Erhan. “Mîr-i Alem (Osmanlılarda)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 124-125. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Afyoncu, Erhan. “Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 1/1 (2003) : 267-286.

Afyoncu, Erhan-Ahıskalı, Recep. “Kâtip (Osmanlı Dönemi)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 53-55. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Agoston, Gabor. “XVI.Yüzyılda Macaristan’da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthanesi”. Çev. Zafer Gölen, *Belleten Dergisi*. 249 (2003): 541-552.

Akın, Hicran. “XV. Yüzyıl Latince Macar Kroniği Chronica Hungarorum’un Türk Tarihi Bakımından Değeri”. *Belleten Dergisi*. 51/200 (1987): 667-759.

Altunan, Sema. “Osmanlı Devleti’nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneeler”. *Türkler Ansiklopedisi*. 10: 913-919. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

- Anhegger, Robert. “Martoloslar Hakkında”. *Türkiyat Mecmuası*. 7 (1942): 282-320.
- Arıkan, Zeki. “Tahrir Defterlerinde Geçen Deyimler”. *Osmanlı Araştırmaları XVI (1996): 1-13*.
- Arslanboğa, Kadir. “1589-90 Malî Yılına Ait Osmanlı Devleti Bütçesinin Oluşturulması ve İncelenmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 36 (2013): 113-126.
- Atar, Fahrettin. “Kadı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 66-69. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Aydın, Bilgin-Günalan, Rıfat. “XVI.Yüzyılda Eyalet Defterdârlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Osmanlı Araştırmaları*. XXX (2007): 145-228.
- Barkan, L. Ömer . “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Devleti”. *Türkiyat Mecmuası* 10 (1953): 1-26.
- Barkan, L. Ömer . “Timar”. *İslâm Ansiklopedisi*. 12/1: 286-333. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.
- Barkan, L. Ömer. “H. 974-975 (M. 1567-1568) Mali Yılına Ait bir Osmanlı Bütçesi”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi Mecmuası* 19/1-4 (1960): 277-332.
- Batmaz, Eftal Şükrü, “Osmanlı Devletinde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 7 (1996), 3-9.
- Baykara, Tuncer. “Osmanlılar ve Şehir Hayatı”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri(04-08 Ekim 1999)*. 1923-1932. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Bıyık, Ömer. “1652-53 Tarihli Şer’iye Sicili’ne Göre Temeşvar”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 45 (2015): 233-251.
- Bilge, Sadık Müfit. “Osmanlı Macaristanı’nda Ulaşım Sistemi”. *Uluslararası Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller Sempozyumu* (Kayseri, 02-03 Mayıs 2013).
- Bilge, Sadık Müfit. “XV.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Vergi Muafiyeti”. *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin*

Rolü Uluslararası Kongresi Bildirileri (İstanbul, 21-23 Kasım 2012). 833-848.
Ankara Korza Basım, 2013.

Bulunur, Kerim İlker. “Maraş Eyaletinde Güherçile Üretimi (1566-1577)”. *OTAM*
(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)
37 (bahar 2015): 1-17.

Canatar, Mehmet. “Kethüdâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 332-334.
İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Çağatay, Neşet. “Hane” Deyimi Hakkında. *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi* 32
(1979): 331-338.

Çağatay, Neşet. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”.
Ankara Üniversitesi DTCCFD 5/5 (1947): 483-511.

Çoban, Erdal. “Macaristan’da Protestanlığın gelişmesi ve Osmanlı Hakimiyeti”.
Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 7
(1996): 99-112.

David, Geza. “Budin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 344-352.
İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

David, Geza. “Temeshwar”. *EI*. 10: 417. 2000.

David, Geza. “16.-17. Yüzyıllarda Macaristan’ın Demografik Durumu”. *Belleten*
Dergisi 54/225 (1995): 341-352.

Demirtaş, Funda. *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü’l-Memâlik ve Derecâtü’l-*
Mesâlik. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim
Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, 2009.

Doğan, Mehmet. “Osmanlı Tımar Sistemi’nde Tıvcih Prosedürü”. *Çankırı Karatekin*
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2/1 (2011): 1-11.

Dündar, Recep. “Kıbrıs Eyaletinin 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihleri
Arasındaki Gelir Ve Giderleri”. *Tarih Okulu Dergisi* 29 (Mart 2017): 49-75.

Emecen, M. Feridun. ”Kosova Savaşları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
26: 221-224. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Emecen, M. Feridun. “Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”. *Türkler Ansiklopedisi*. 9: 501-520. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Emecen, M. Feridun. “Haçova Meydan Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 546-547. İstanbul: TDV Yayınları, 1996. DİA.
- Ercan, Yavuz. “Yavuz Sultan Selim Dönemi”. *Türkler Ansiklopedisi*. 9: 421-445. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Ercan, Yavuz. “Türkiye’de XV. ve XVI. Yüzyıllarda Gayr-i Müslimlerin Hukuki, İçtimai ve İktisadi Durumu”. *Belleten Dergisi* XLVII/188 (1983): 1119-1149.
- Erdoğan Emine. “Timar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM) 19 (2006): 175-187.*
- Erdoğan, Kaçan Meryem. “Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı”. *Belleten Dergisi* 80/287 (2016): 123-155.
- Ergenç, Özer. “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”. VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (Ankara, 11-15 Ekim 1976). 1265-1274. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1981.
- Ersoy, Ersan. “Türklerde Bir İskân Siyaseti Olarak Derbend Teşkilatı”. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi* 7 (2008): 47-53.
- Faroqhi, Suraiya. “16. Asırda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Sancaklar: İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe”. *ODTÜ Geliştirme Dergisi I (1978): 39-85.*
- Filipoviç, Nedim. “Bosna-Hersek’te Timar Sisteminin İnkişafında Bazı Hususiyetler”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/ 1-4 (1953): 154-188.
- Fodor, Pal. “Macaristan ‘a Yönelik Osmanlı Siyaseti, 1520-1541”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 40 (2004): 11-85.
- Gökbilgin, M. Tayyib. “Nahiye”. *İslâm Ansiklopedisi*. 9: 37-39. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988.

- Gökbilgin, M. Tayyib. “Kanûni Sultan Süleyman’ın Timar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları”. *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi* 22 (1967): 35-48.
- Götünç, Neşat. “Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı (Tanzimata Kadar)”. *Osmanlı Ansiklopedisi*. 6: 77-88. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları 1999.
- Güçer, Lütfi. *XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi olduğu Kayıtlar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 13/1-4 (1952): 79-98.
- Gyula, Kaldy-Nagy. “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Merkezi Yönetimin Başlıca Sorunları”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* VII (1969): 49- 55.
- Halaçoğlu, Ahmet. “Humbaracı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 349-350. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hazai, Georges. “XV.yüzyıl Sonlarında Macar-Türk Diplomatik İlişkileri Üzerine”. *VII Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler*, 2/596-601. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.
- Hegyi, Klara. “Macar Krallığı’nda Osmanlı Vergilendirmesi”. *Osmanlı Ansiklopedisi*. 3: 142-149. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Işık, Mustafa. “Mohaç Savaşı ve Budin’de Osmanlı Hakimiyeti’nin Tesisi Meselesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/22 (2012): 270-279.
- İlgürel, Mücteba. “Zirveden Dönüş: II.Selim’den III.Mehmed’e”. *Türkler Ansiklopedisi*. 11: 643-666. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- İlhan, M. Mehdi. "Tahrir Faaliyeti ve bu Faaliyet Esnasında Karşılaşılan Güçlükler". *Ata Dergisi* 7 (1997): 85-103.
- İnalcık, Halil. “Eyalet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 11: 548-550. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- İnalcık, Halil. “Murad I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 156-164. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- İnalcık, Halil. “Osmanlılar’da Raiyyet Rüsûmu”. *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. 31-65. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996.

- İnalcık, Halil. “1431 Tarihli Timar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Timar Sistemi”. *Osmanlı İmparatorluğu Toplum Ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996.
- İnalcık, Halil. “Timar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 168-173. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- İnalcık, Halil. “İspence”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 177. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- İnan, Kenan. “II.Bayezid Dönemi”. *Türkler Ansiklopedisi* 9: 383-392. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Kallek, Cengiz. “Kile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 568-571. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kalman, Benda. “Hristiyan Birliği ve XV. Asırda Osmanlı İmparatorluğu-Macaristan Münasebetleri”. *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 28-29 (1975): 83-112.
- Karaca, Behset-Karaboğa, Durmuş Volkan. “XVI. Yüzyılda Diyarbekir Eyaleti’nde Sınâi Bitkileri Üretimi”. *Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2017): 17-33.
- Karoly, Czimer. “Temesvár Megvétele 1551—1552”. *Akademia Hadtudományi Bizottság*, edit. Ronai Ónai Horvath Jenó (1983): 15-71.
- Karpat, Kemal. “Erdel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 280-283. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Keser, Bilge. “Osmanlı Devleti’nde Martolos Teşkilatı”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12 (1999): 267-275.
- Kılıçarslan, Yasemin. “Cebeci”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 182-183. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kılınç, Orhan. “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylik/Eyalet, Kaptanlık, Voyvodalık, Melikler (1362-1799)”. *Türkler Ansiklopedisi* 9: 887-898. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Koç, Yunus. “Osmanlı’da Kent İskanı ve Demografi (XV.-XVIII. Yüzyıllar)”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/6 (2005): 161-210.

- Koyuncu, Aşkın. “Osmanlı Devleti’nde Kilise ve Havra Politikasına Yeni Bir Bakış: Çanakkale Örneği”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* Dergisi 12/16 (2014): 35-88.
- Kuban, Doğan. “Anadolu-Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”. *Vakıflar Dergisi* 7 (1968): 53-73.
- Kütükoğlu, Mübahat. “Defterdar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9: 94-96. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1994.
- Kütükoğlu, Mübahat. “Mühimme Defteri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 31: 520-521. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2006.
- Maxim, Mihai. “Modava”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 30: 221-222. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2005.
- Miroğlu, İsmet. “Osmanlı Yol Sistemine Dair”. *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi Münir Akçatepe’ye Armağan*. 15 (1997): 241-252.
- Müderrişoğlu, M. Fatih. “Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti’nde Menzil Yerleşimleri”, *Türkler Ansiklopedisi*. 10: 920-929. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Oğuzoğlu, Yusuf. “Dizdar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 480-481. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Ortaylı, İlber. “Kadı (Osmanlı Devleti’nde Kadı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 69-73. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Öz, Mehmet. “II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl”. *Türkler Ansiklopedisi* 9: 711-729. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Öz, Mehmet. “Tahrir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 425-429. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Öz, Mehmet. “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”. *Vakıflar Dergisi* XXII (1991): 429-439.
- Özcan, Abdulkadir. “Fatih’in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı alem için Kardeş Katli Meselesi”. *Tarih Dergisi* 33 (1982): 7-56.

- Özcan, Abdulkadir. “Martolos”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 64-66. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özcan, Abdulkadir. “Gulâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 184. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Özcan, Tahsin. “Muhallefat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 406-407. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Özcan, Tahsin. “Pazar (Osmanlı Dönemi)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 206-208. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Öztürk, Said. “1042-1045 (1632-1635) Yılları’na Ait Bosna Eyaleti Bütçesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (Ocak 1999): 158-168.
- Özünlü, Emine Erdoğan. “Osmanlı Ordusunda Bir Motivasyon ve Terfi Kaynağı: “Terakki” Tevcihi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/11 (2010): 238-244.
- Özvar, Erol. “Rûm Eyaletine Ait H. 1043-44/M. 1637-35 Tarihli Bütçenin Tahlili”, *Osmanlı*. 3:150-157. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Pamuk, Bilgehan. “XV-XVI. Yüzyıllarda Trabzon Sancağı’nda Martoloslar”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. 14/14 (2003): 185-216.
- Pamuk, Şevket. “kuruş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 458-459. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 2002.
- Sahillioğlu, Halil. “Bir Mültezim Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (İÜİFM)* 23/1-4, (1963): 145-218.
- Sahillioğlu, Halil. “Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (1300-1750)”. *ODTÜ Gelişme Dergisi* özel sayı (1978): 1-38.
- Sahillioğlu, Halil. “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın İlk Yılı Bütçesi”. *Belgeler* 4/7-8 (1967): 1-34.

- Sahillioğlu, Halil. “akçe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 224-227. İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 1989.
- Savaş, Ali İbrahim. “Osmanlı Devleti İle Habsburg İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler”. *Türkler Ansiklopedisi* 9: 555-556. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Serdaroğlu, Murat. “Modava Sancağında Tımar Rejimi”, *CAHİJ*, 8(2017): 219-229.
- Sümer, Faruk. “Ağa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 451-452. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 1988.
- Şahin, İlhan. “Mezraa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 546-548. Ankara: TDV Yayın Matbaacılık, 2004.
- Şahin, İlhan. “Nahiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 306-308. İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 2006.
- Şahin, İlhan. “Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi* 32 (1979): 905-935.
- Şahin, İlhan. “Şehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 446-449. İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık, 2010.
- Şentürk, Hüdayi. “Tanzimat Devrine Kadar Osmanlı Devleti’nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış”, *Türkler Ansiklopedisi*. 10: 904-912. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Tankut, Gönül. “Osmanlı Şehrinde Ticari Fonksiyonların Mekânsal Dağılımı”, *VII Türk Tarih Kongresi Kongreye sunulan Bildiriler (Ankara 25-29 Eylül 1970)*. 773-779. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.
- Uğur, Yunus. “Şehir Tarihi ve Türkiye’de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/6 (2005): 9-26.
- Üçok, Çoşkun. “Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1 (1944): 525-551.
- Ünal, Mehmet Ali. “Osmanlı Devletinde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı”. *Osmanlılar*. 6: 111-122. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Vojtech, Kopcan. “XVI-XVII. Asırlarda Kuzey Macaristan Hudut Boylarında Osmanlı Hakimiyetinin Karakteri”, *VII Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler*. 618-625. Ankara: TTK Basımevi, 1973.

EKLER

EK 1: Merkezi Hükümet Tarafından Kara Ahmed Paşa'ya Gönderilen Hüküm

“Hâliyâ südde-i sa’âdet-me’âbıma mektûb gönderüp bu def’a bi-inâyetillâhi te’âlâ kal’a-i Tımışvar feth olunduktan [sonra] vâki’ olan fütühâtı ve küffâr-ı hâksâra olan gâret ve hakâreti tafsîl ve beyân eyleyüp ve Solnok Parkanı dahî Hak subhânehu ve te’âlâ hazretlerinin uluvv-ı inâyeti ile feth ü teshîr olunup bi’l-cümle yirmi bir pâre kal’a feth olunup beş pâresi zabt olunup mâ’adâsı tahrîk ve tahrîb olunmuşdur. Ve kal’a-i Lipova ta’mîr olunup metîn ve hasîn olmuşdur. Hâliyâ Eğri nâm kal’aya teveccüh etdüğün arz arz eyleyüp kal’a-i mezbûre ahvâli bertaraf olduktan sonra fermân-ı hümâyûnum ne veçhile olur ise ânunla amel olunur deyu bildirmişsin, her ne ki dimiş isen ale’t-tafsîl pâye-i serîr-i âlem-masîrime arz olunup ilm-i şerîf-i âlem-ârâm muhit ve şâmil olmuşdur. İmdi buyurdum ki; arz etdüğün üzere kal’a-i mezbûre ahvâli ber-taraf olduktan sonra ol vilâyetde feth olunan kal’alardan zabt olunanların yaraklarını ve zahirelerini ve hıfz u hurâseti-çün konulacak leşkerini bi’l-cümle memleketin muhâfazası tedârik idüp şübhelü yer kalmadıktan sonra avdet eylesen, bu def’a dahî arz etdeğün ba’zı kullarım mezîd-i inâyet-i hüsrevânemle ber-murâd olmuşlardır”.

Ek 2: Merkezi Hükümet Tarafından Kasım Paşa'ya Gönderilen Hüküm

“Dergâh-ı sa‘âdet-destgâhuma mektûb gönderüp mukaddemâ Tımsıvar Beylerbeyiliği Kasım Paşa'ya arz olundukda İçil'den bir iki sancâk inâyet olunmağa arz olunmuşidi. Tımsıvar Beylerbeyiliği müşarünileyhe virilüp ammâ ne mikdâr hâsıslar emr olundığı ve kangı sancâk ilhâk olundığına emr-i şerif vârid olmamağla muhafazaya ta'yîn olunacak beyler ma'lûm olmayup Semendire ve Alacahisâr ve Vidin sancâkları Tımsıvar'a karîb olup mûmâileyhe koşılursa Budun serhadlerinde a'dâ hareket eyledikde bunlar dahî cem'iyet ile hâzır olup mu'âvenet lâzım geldikde mu'âvenete varmak mümkün müdür deyu arz eylemişsin -Tımsıvar ile Bosna ve Budun üç köşe olup her birinin mâbeyni beşer ve altışar günlük mesâfe olmağla birbirine mu'âvenet itmek mümkündür, lâkin beylerbeyiler bir cânibe düşman hareket eylese ol tarafa ittifâkla hâzır olmayup kendüler müstakill maslahata mukayyed olmamağla bir cânibin ahvâli murâd üzere olmaz, ânın gibi bir tarafda düşman zuhûr itdikde hüsn-i ittifâkla a'dânın def'ine mukayyed olmaları için Bosna beyi ile Budun beylerbeyisine ve Tımsıvar beylerbeyisine birer müstakil mü'ekked ahkâm şerife göndeririz, ve hem bu serhadlerde olan beyler ziyâde yoldaşa kâdir düşman ahvâlinden habîr şevâ'atile iştihâr bulmuş iki beyler olmak münâsibdir. Hâliyâ Alacahisâr beyine İçil'de sancâk virilmek üzere livâ-i mezbûr Turhan Bey'e inâyet olunursa uç ahvâlinden ve düşman habîr olmağın a'dâ dahî ihtiyât ider. Sefer-i hümâyûna dahî yarar yoldaş ile gelüp haydud basmakda gereği gibi merdânelik ve yoldaşlık vâki' olumşdur, ziyâde dirliğe inâyet olunmasını arz eylemişsin-⁷⁸⁷, imdi zikrolunan beylerbeyiliği müşarünileyhe sekiz kere yüz bin ile inâyet olunup Semendire ve Alaca[hisar] ve Vidin sancâkları Tımsıvar beylerbeyiliğine tâbi' ... (?) ve Alacahisar Sancâğı arz eyledüğün üzere Selanik Beyi Turhan dâme izzuhûya sadaka olunmuşdur. ... (?) olalar”

⁷⁸⁷ Metinde bu kısmın üzeri çizilmiştir.

Ek 3: Tımışvar Beylerbeyileri'nin Listesi**Tımışvar Beylerbeyileri'nin Listesi (1552-1716)⁷⁸⁸**

	Adları	Başlayışı	Ayrılışı
1	Gazi Kasım Paşa	1552	1555
2	Rüstem Paşa ⁷⁸⁹	30 Ocak 1555	1557
3	Arslan Paşa	Eylül 1557	Temmuz 1558
4	Mustafa Paşa ⁷⁹⁰	Temmuz 1558	Nisan 1562
5	Malkoç Paşa	Nisan 1562	Ağustos 1564
6	Mustafa Paşa(üç defa)	15 Ağustos 1564 Ekim 1565 1571	1565 Eylül 1568 1573
7	İskender Paşa	Mayıs 1565	Ekim 1565
8	Cafer Paşa ⁷⁹¹ (iki defa)	20 Mart 1568 1574	1569 1577
9	Ferhad Paşa ⁷⁹²	10 Haziran 1577	1578
10	Mehmed Paşa	1578	1580
11	Davud Paşa ⁷⁹³	22 Ocak 1580	1582
12	Mehmed Paşa ⁷⁹⁴	1 Aralık 1582	1585
13	Mustafa Paşa(iki defa)	1585 1588	1587 1589
14	Hasan Paşa(iki defa)	1587 1589	1588 Mart 1591
15	İbrahim Paşa	1591	1592
16	Hızır Paşa	1592	Haziran 1593
17	Hasan Paşa	1593	1595
18	Hadım Cafer Paşa	Ağustos 1595	Haziran 1596
19	Mihaliçli Ahmed Paşa	Haziran 1596	Kasım 1598
20	Süleyman Paşa	Kasım 1598	1599
21	Kadıze Ali Paşa	1599	1601
22	İbrahim Paşa	1601	Haziran 1602
23	Bektaş Paşa(üç defa)	Haziran 1602 Mayıs 1603 Kasım 1605	Mart 1603 Nisan 1604 1608
24	Deli Hasan Paşa	Mart 1604	Kasım 1605
25	Mustafa Paşa	1608	Ağustos 1611
26	Zülfikar Paşa	Ağustos 1611	Kasım 1611
27	Köse Sefer Paşa(iki defa)	Kasım 1611 Ekim 1614	1612 Mart 1616
28	Mehmed Paşa(iki defa)	1612 Mart 1616	Ekim 1614 Mayıs 1618
29	İbrahim Paşa	1618	Ekim 1621
30	Yusuf Paşa	Ekim 1621	Mayıs 1622
31	Halil Paşa	Mayıs 1622	Haziran 1626
32	Ahmed Paşa	Haziran 1626	1629
33	İbrahim Paşa	1629	1630
34	Bekir Paşa(iki defa)	1630 1635	Temmuz 1632 Ekim 1637
35	Hüsrev Paşa	Temmuz 1632	Temmuz 1633

⁷⁸⁸ Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, 335-338.

⁷⁸⁹ BOA, KK., 216, 56.

⁷⁹⁰ BOA, KK., 261, 18.

⁷⁹¹ BOA, Mad., 563, 60.

⁷⁹² BOA, A.RSK., 1461, 71.

⁷⁹³ BOA, KK., 233, 201.

⁷⁹⁴ BOA, KK., 242, 44.

36	Rıdvan Paşa	Temmuz 1633	1634
37	Oruç Paşa	1634	1635
38	Ebubekir Paşa	1635	1636
39	Ali Paşa	1636	1637
40	Acem Hasan Paşa	1637	1638
41	Silahdar Mustafa Paşa	1638	1641
42	Tüccarzâde Mustafa Paşa	1631	1642
43	Hasan Paşa	1642	Ocak 1643
44	Hüseyin Paşa	Ocak 1643	Temmuz 1643
45	Cümdi Halil Paşa	Temmuz 1643	Şubat 1645
46	Mustafa Paşa	Şubat 1645	Mart 1646
47	Mehmed Paşa	Mart 1646	Kasım 1648
48	Hüseyin Paşa	Kasım 1648	1649
49	Damad Vezir Fazlullah Fazlı Paşa(iki defa)	1649 Mart 1658	1651 Eylül 1658
50	Gürcü Mehmed Paşa(iki defa)	1651 Ağustos 1653	Nisan 1653 1654
51	Zurnazen Mustafa Paşa	Nisan 1653	Ağustos 1653
52	Ahmed Paşa	1654	1655
53	Topal Mehmed Paşa	1655	Mart 1657
54	Sıdkî Mustafa Paşa	Mart 1657	Mart 1658
55	Çengizade Ali Paşa	Eylül 1658	Ekim 1659
56	Damad Sarı Abaza Paşa	Ekim 1659	Temmuz 1661
57	Seydi Ahmed Paşa	Temmuz 1661	Eylül 1661
58	Küçük Mehmed Paşa	Eylül 1661	1663
59	Halil Paşa	1663	Şubat 1664
60	Filibeli Pirinççi Mehmed Paşa(iki defa)	Şubat 1664 Nisan 1666	Nisan 1664 Aralık 1668
61	Cerrah Kasım Paşa(iki defa)	Mayıs 1664 Nisan 1672	Nisan 1666 1674
62	Kozbekçi Yusuf Paşa	Aralık 1668	1670
63	Şeyh Mehmed Paşa	1670	Temmuz 1670
64	Silahdar Saatçı Mehmed Paşa	Temmuz 1670	Nisan 1672
65	Cafer Paşa	1674	Şubat 1675
66	Çelebi Hüseyin Paşa	Şubat 1675	1677
67	Mehmed Paşa	1677	1678
68	Hüseyin Paşa	1678	Ağustos 1681
69	Seydizade Mehmed Paşa	Ağustos 1681	1682
70	Defterdar Ahmed Paşa	1682	Eylül 1683
71	Hasan Paşa	Eylül 1683	Mayıs 1685
72	Sarhoş Ahmed Paşa	Mayıs 1685	1686
73	İbrahim Paşa	1686	1687
74	Vezir Mehmed Paşa	Mart 1687	Ocak 1688
75	Cafer Paşa	Ocak 1688	Eylül 1691
76	Topal Hüseyin Paşa	Eylül 1691	1693
77	İzmitli Mustafa Paşa	1693	Mayıs 1695
78	Ömer Paşa	Mayıs 1695	1596
79	Süleyman Paşa	1696	1697
80	Çetrefilzade Yusuf Paşa	1697	Mayıs 1699
81	Ahmed Paşa(iki defa)	Mayıs 1699 1703	1700 Aralık 1704
82	Abdi Paşa	1700	Kasım 1701
83	İbrahim Paşa	Kasım 1701	1703
84	Yürük Hasan Paşa(iki defa)	Aralık 1704 1707	Kasım 1705 1708
85	İzmitli Dellah Hasan Paşa	Kasım 1705	1707
86	Sarı Mustafa Paşa	1708	1709
87	Hasan Paşa	1709	1711

88	Kurd Mehmed Paşa	1711	Ekim 1713
89	Bodur Mustafa Paşa	Ekim 1713	Ekim 1716

Ek 4: Tımışvar Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554⁷⁹⁵	1569⁷⁹⁶	1579⁷⁹⁷
1	Varoş	Tımışvar	+	+	+
2	Varoş	Veliki Secsan	+	+	+
3	Varoş	Rekas	+	+	+
4	Varoş	Sarad	+	+	+
5	Varoş	Utvin	+	+	+
6	Manastr	İsveti Gorki	+	+	+
7	Manastr	Gilad	+	+	+
8	Manastr	İsveti İyaj	+	+	+
9	Köy	Oradiya	+	+	+
10	Köy	Sovanda	-	-	+
11	Köy	Faluhhal	+	+	+
12	Köy	Papdiyi	+	+	+
13	Köy	Vizeşdiyan	+	+	+
14	Köy	Felity	+ ⁷⁹⁸	+	+
15	Köy	Combol	+	+	+
16	Köy	Ciseme	+	+	+
17	Köy	Beckerek	+	+	+
18	Köy	Lukatelek	+	+	+
19	Köy	Nimet	+	+	+
20	Köy	Teremiya	+	+	+
21	Köy	Tosek	+	+	+
22	Köy	Peterda	+	+	+
23	Köy	Komlos	+ ⁷⁹⁹	+ ⁸⁰⁰	+
24	Köy	Köce	+	+	+
25	Köy	Boldor	+	+	+
26	Köy	Orosin	-	+	+
27	Köy	Rabes	+ ⁸⁰¹	-	+
28	Köy	Tufin	+ ⁸⁰²	+	+
29	Köy	Çatad	+ ⁸⁰³	+	+
30	Köy	Varjaş	+	+	+
31	Köy	Bugaroş	+	+	+
32	Köy	Sakalhaz	+	+	+
33	Köy	Siksu	+	+	+
34	Köy	Bereksu	+	+	+
35	Köy	Vaya	+	+	+
36	Köy	Silas	+	+	+
37	Köy	Yecca	+ ⁸⁰⁴	+	+

⁷⁹⁵ BOA, TT., 290.

⁷⁹⁶ BOA, TT., 364.

⁷⁹⁷ BOA, TT., 579.

⁷⁹⁸ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁷⁹⁹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰⁰ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰¹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰² Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰³ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰⁴ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

38	Köy	Caneknaz(?)	-	-	+
39	Köy	Megarınık	+	+	+
40	Köy	Garabilas	+	+	+
41	Köy	Hatin	+	+	+
42	Köy	Nimet	+	+	+
43	Köy	Moysa	+	+	+
44	Köy	Coka	+	+	+
45	Köy	İsveti Andıras	+	+	+
46	Köy	Sokana	+	+	+
47	Köy	Bilyed	+	+	+
48	Köy	Moran	+	+	+
49	Köy	Yoka	+	+	+
50	Köy	Barachaz	+	+	+
51	Köy	Lukin	+	+	+
52	Köy	Zoldoş	+	+	+
53	Köy	Kenezi	+	+	+
54	Köy	Katfil	+	+	+
55	Köy	Fele	+	+	+
56	Köy	Zadan	+	+	+
57	Köy	Çarabihaz	+	+	+
58	Köy	Kalaca	+	+	+
59	Köy	Kokod	+	+	+
60	Köy	Pakas	+	+	+
61	Köy	Yanora	+	+	+
62	Köy	Sasvar	+	+	+
63	Köy	Senpetre	+	+	+
64	Köy	Deg	+	+	+
65	Köy	Berlova	+	+	+
66	Köy	Buba	+	+	+
67	Köy	Odoniye	+	+	+
68	Köy	Yozin	+	+	+
69	Köy	Vetri	+	+	+
70	Köy	Senkiral	+	+ ⁸⁰⁵	+ ⁸⁰⁶
71	Köy	Mali Secsan	+	+	+
72	Köy	Darvas	+	+	+
73	Köy	Monoştor	+	+	+
74	Köy	Poznad	+	+	+
75	Köy	Sentomaş	+	+	+
76	Köy	Kaka	+	+	+
77	Köy	Shogaz	+	+	+
78	Köy	Çarhaz	+	+	+
79	Köy	Sengorki	+	+	+
80	Köy	Yarmat	+	+	+
81	Köy	Coma	+	+	+
82	Köy	Ramata	+	+	+
83	Köy	Mali Yarmad	+	+	+
84	Köy	Giruda	+	+	+

⁸⁰⁵ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰⁶ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

85	Köy	Çebın	+	+	+
86	Köy	Malı Acad	+	+	+
87	Köy	Mondol	+	+	+
88	Köy	Kırsalas	+	+	+
89	Köy	Horosın	+ ⁸⁰⁷	+	+
90	Köy	Ben Senkıral	+ ⁸⁰⁸	+	+
91	Köy	Makaroş	+	+	+
92	Köy	Senmargıta	-	+	+
93	Köy	Yanoş	+	+	+
94	Köy	Gorna Bıstra	+	+	+
95	Köy	İlvantelek	+	+	+
96	Köy	Gerkyanoş	+	+	+
97	Köy	Bancıkut	+	+	+
98	Köy	Sıbso	+	+	+
99	Köy	Solmos	+	+	+
100	Köy	Vızej	+	+	+
101	Köy	Merodovac	+	+	+
102	Köy	Sulumeg	+	+	+
103	Köy	Katova	+	+	+
104	Köy	Ceneb	+	+	+
105	Köy	Rekakaj	+	+	+
106	Köy	Makaroda	+	+	+
107	Köy	Sebeşkof	+	+	+
108	Köy	Velıki Batın	+	+	+
109	Köy	Gornı Batın	+	+	+
110	Köy	Basto Görekyanoj	+	+	+
111	Köy	Karyac	+	+	+
112	Köy	Dınce	+	+	+
113	Köy	Sıtefan Sele(?)	+	+	+
114	Köy	Medemır	+	+ ⁸⁰⁹	-
115	Köy	Mıhıalfalva	+	+	+
116	Köy	Antolova Sele	+	+	+
117	Köy	Deska	+	+	+
118	Köy	Radosovac	+	+	+
119	Köy	Pıskıye	+	+	+
120	Köy	Derjı	+	+	+
121	Köy	Kopaç	+	+	+
122	Köy	Velıki Açad	+	+	+
123	Köy	Pusta Nadaj	+	+	+
124	Köy	Pasyakovac	+	+	+
125	Köy	Sılce Sele(?)	+	+ ⁸¹⁰	+
126	Köy	Malı Duboj	+	+	+
127	Köy	Dolnı Kobulaj	+	+	+
128	Köy	Gornı Kobulaj	+	+	+
129	Köy	İvanfalva	+	+	+

⁸⁰⁷ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰⁸ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁰⁹ Köyden mezraaya dönüşmüştür.

⁸¹⁰ Köyden mezraaya dönüşmüştür.

130	Köy	Veliki Topolovac	+	+	+
131	Köy	Dolni Topolovac	+	+	+
132	Köy	Petrova	-	+	+
133	Köy	Ker	+	+	+
134	Köy	Cudamahaz	-	+	+
135	Köy	Senmihal	+ ⁸¹¹	+	+
136	Köy	Sag	-	+	+
137	Mezraa	Rigaç	-	+	+
138	Mezraa	Ketfil	+	+	+
139	Mezraa	Nagnud	-	+	+
140	Mezraa	Kazinik(?)	-	-	+
141	Mezraa	Vasaş(?)	-	-	+
142	Mezraa	Gonob	+	+	+
143	Mezraa	Berkud	+	+	+
144	Mezraa	Karan	+	+	+
145	Mezraa	Foroda	+	+	+
146	Mezraa	Benetelek (?)	+	+	+
147	Mezraa	Makaroş	-	+	+
148	Mezraa	Siteg	-	+	+
149	Mezraa	Kinezova Selistre	+	+	+
150	Mezraa	Kana	+	+	+
151	Mezraa	Uluk	-	+	+
152	Mezraa	Baluğ(?)	-	+	+
153	Mezraa	Dolna Bisatra	+	+	+
154	Mezraa	Seretna Bisatra	+	+	+
155	Mezraa	Haraze	-	+	+
156	Mezraa	Semlek	-	+	+
157	Mezraa	Botoş	-	+	+
158	Mezraa	Bankut	-	+	+
159	Mezraa	Kumselavaş	-	+	+
160	Mezraa	Pusta Telek	-	+	+
161	Mezraa	Dolna Posaros	+	+	+
162	Mezraa	Gorna Posaros	+	+	+
163	Mezraa	Viroşhaz	-	+	+
164	Mezraa	Fizin(?)	-	-	+
165	Mezraa	Kostadova	+	+	+
166	Mezraa	Bodun	+	+	+
167	Mezraa	Balvok	-	-	+
168	Mezraa	Gradišta	-	+	+
169	Mezraa	Kılevac	-	+	+
170	Mezraa	Takoro	-	+	+
171	Mezraa	Semlek	-	+	+
172	Mezraa	Gradista	+	+	+
173	Mezraa	Silas	-	+	+
174	Mezraa	Temelike	-	+	+
175	Mezraa	Bak	+	+	+
176	Mezraa	Asakto	+	+	+

⁸¹¹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

177	Mezraa	Tirnova	+	+	+
178	Mezraa	Razavac	+	+	+
179	Mezraa	Sermeg (?)	-	-	+
180	Mezraa	Belek	-	+	+
181	Mezraa	Peterisa	-	+	+
182	Mezraa	Bistra	+	+	+
183	Mezraa	Bikasto	+	+	+
184	Mezraa	Rekesto	-	+	+
185	Mezraa	Kostelek	-	+	+
186	Mezraa	Sephil	+	+	+
187	Mezraa	Rakato	-	+	+
188	Mezraa	İklat Sele	-	+	+
189	Mezraa	Marcine Seliste	-	+	+
190	Mezraa	Tumos	-	+	+
191	Mezraa	Gorek	-	+	+
192	Mezraa	Koruda	-	+	+
193	Mezraa	Kalaj	-	+	+
194	Mezraa	Odvarin	-	+	+
195	Mezraa	Vernak	-	+	+
196	Mezraa	Fuzeg	-	+	+
197	Mezraa	Uybenc	+	+	+
198	Mezraa	Duga	-	+	+
199	Mezraa	Senmaklos	-	+	+
200	Mezraa	Aslavista(?)	-	+	+
201	Mezraa	Kabanda	-	-	+
202	Mezraa	Balyak	-	-	+
203	Mezraa	Kurtavilos	-	+	+
204	Mezraa	Senpetre	-	+	+
205	Mezraa	Combol	-	+	+
206	Mezraa	Horusim	-	+	+
207	Mezraa	Suhigay	-	+	+
208	Mezraa	Marhin	-	+	+
209	Mezraa	Virakan(?)	-	+	+
210	Mezraa	Dubracid	-	+	+
211	Mezraa	Budaroşlu	-	+	+
212	Mezraa	Bodok	-	+	+
213	Mezraa	Sekmamezo(?)	-	+	+
214	Mezraa	Ugunin Ostov	-	+	+
215	Mezraa	Kenezhaz	-	+	+
216	Mezraa	Makaroş	-	+	+
217	Mezraa	Medvej	-	+	+
218	Mezraa	Balog	+	+	+
219	Mezraa	Utvin	+	+	+
220	Mezraa	Haraztin	+	+	+
221	Mezraa	Bekas	+	+	+
222	Mezraa	Tufalya	+	+	+
223	Mezraa	Erdos	+	+	+
224	Mezraa	Viragat	+	+	+
225	Mezraa	Senyakab	+	+	+

226	Mezraa	Kırstur	+	+	+
227	Mezraa	Timerdikhaz(?)	+	+	+

Ek 5: Şemlik Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Şemlik	+	+	+
2	Varoş	Gatay	+	+	+
3	Manastır	Viros İsveti Nikol	-	+	+
4	Manastır	Giryra	-	+	+
5	Manastır	Gosgulnac	-	-	+
6	Manastır	Moravic	-	+	+
7	Manastır	Voyvodina Brecista	-	+	+
8	Manastır	İstevi Yuvan Varadine	-	+	+
9	Manastır	Armahanikal Mihail	-	-	+
10	Manastır	İsveti Yova	-	-	+
11	Köy	Vilademirvaniç	-	+	+
12	Köy	Seleveş	-	+	+
13	Köy	Senmihal	-	+	+
14	Köy	Vatin	+	+	+
15	Köy	Ubreş	-	+	+
16	Köy	Zağayaç	+	+	+
17	Köy	Seferendiya	-	+	+
18	Köy	Kiristur	+	+	+
19	Köy	Bukin	+	+	+
20	Köy	Uryan	+	+	+
21	Köy	Alibuhari	-	+	+
22	Köy	Kutriç	+	+	+
23	Köy	Cam	+	+	+
24	Köy	Senyanoş	-	+	+
25	Köy	Takaluca	-	+	+
26	Köy	Kulokotiva	-	+	+
27	Köy	Obrovac	-	+	+
28	Köy	Yanova	+	+	+
29	Köy	Mala	-	+	+
30	Köy	Velika Saniç	-	+	+
31	Köy	Çervena Çerkva	-	+	+
32	Köy	Pudiye	-	+	+
33	Köy	İzbišta	-	+	+
34	Köy	Ulma	+	+	+
35	Köy	Novasel Girman	-	+	+
36	Köy	Kereviş	+	+	+
37	Köy	Dolna Seredišta	+	+	+
38	Köy	Görükjev	-	+	+
39	Köy	Sam	+	+	+
40	Köy	Sumbur	-	+	+
41	Köy	Karna	-	+	+
42	Köy	Oca	+	+	+
43	Köy	Senmargite	+	+	+
44	Köy	Birestic	+	+	+
45	Köy	Pavliş	-	+	+
46	Köy	Kurunik	-	+	+
47	Köy	Mormente	+	+	+
48	Köy	Duboce	+	+	+
49	Köy	Dolna Uznic	+	+	+
50	Köy	Ritorisor	+	+	+
51	Köy	Grabec	+	+	+
52	Köy	Orasac	+	+	+

53	Köy	Kutluvica	-	+	+
54	Köy	Parta	+	+	+
55	Köy	Totinc	-	+	+
56	Köy	İzvor	+	+	+
57	Köy	Male Nikolec	-	+	+
58	Köy	Kalvaş	+	+	+
59	Köy	Grobişte	+	+	+
60	Köy	Sirkeva	-	+	+
61	Köy	Yabuke	+	+	+
62	Köy	Sekedinac	+	+	+
63	Köy	Kurusica	-	+	+
64	Köy	Male Keveriş	+	+	+
65	Köy	Cernovac	-	+	+
66	Köy	Kuştil	-	+	+
67	Köy	Viladikovic	+	+	+
68	Varoş	Şemlik atik	+	+	+
69	Köy	Voyvadinc ⁸¹²	+	+	+
70	Köy	Slivac	-	+	+
71	Köy	Varadiye	+	+	+
72	Köy	Dolna Mirsina	-	+ ⁸¹³	+
73	Köy	Tikvan	+	+	+
74	Köy	Sekas	+	+	+
75	Köy	Gurgofic	+	+	+
76	Köy	Kırnac	+	+	+
77	Köy	Guruluya	+	+	+
78	Köy	Vodnik	+	+	+
79	Köy	Dolna İvrile	+	+	+
80	Köy	Gorne Uznic	+	+	+
81	Köy	Gorna Serdišta	-	+	+
82	Köy	Stelovac	+	+	+
83	Köy	Lacunas	-	+	+
84	Köy	Podporan	+	+	+
85	Köy	Cirevinka	-	+	+
86	Köy	Cerno Selişte	-	+	+
87	Köy	Mihalovic	-	+	+
88	Köy	Gorna Virele	+	+	+
89	Köy	Veliki Cerepay	-	-	+
90	Mezraa	Dolna Vilademirvaniç	-	-	+
91	Mezraa	Virednik	-	-	+
92	Mezraa	Bukoruluya	-	-	+
93	Mezraa	Yarmin	-	+	+
94	Mezraa	Groyoc	-	+	+
95	Mezraa	Çerkovišta	-	+	+
96	Mezraa	Hisyivac	-	+	+
97	Mezraa	Cipanovice	-	+	+
98	Mezraa	Stikna Selişte	+ ⁸¹⁴	+	+
99	Mezraa	Mihal Gay	-	+	+
100	Mezraa	Visuka Bole	-	+	+
101	Mezraa	Birekladeşte	-	+	+
102	Mezraa	Serkovişte	-	+	+
103	Mezraa	Kurişsica(?)	-	+	+

⁸¹² Derbend olarak yazılmıştır.

⁸¹³ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸¹⁴ Karye olarak yazılmıştır.

104	Mezraa	Rudna	-	+	+
105	Mezraa	Ubyalibe	-	+	+
106	Mezraa	Balad	-	+	+
107	Mezraa	Fizilin	-	+	+
108	Mezraa	Zidovar	-	+	+
109	Mezraa	Sucica	-	+	+
110	Mezraa	Firik	-	+	+
111	Mezraa	Turla	-	+	+
112	Mezraa	Beranovac	-	-	+
113	Mezraa	Moyda	+	+	+
114	Mezraa	Kornes	+	+	+
115	Mezraa	Copa	+	+	+
116	Mezraa	Korbul	+	+	+
117	Mezraa	bekorondiya	+	+	+
118	Mezraa	Dolna İstoblina	-	+	+
119	Mezraa	Gorna İstoblina	-	+	+
120	Mezraa	Osturikovac	-	+	+
121	Mezraa	Brascilova	-	+	+
122	Mezraa	Botok	-	+	+
123	Mezraa	Budovic	-	+	+
124	Mezraa	Bogdatovic	-	+	+
125	Mezraa	Grabesal	-	+	+
126	Mezraa	Burusnik	-	+	+
127	Mezraa	Kalina	-	+	+
128	Mezraa	Brastina	-	+	+
129	Mezraa	İslatinik	-	+	+
130	Mezraa	Graboc	-	+	+
131	Mezraa	Osnak	-	+	+
132	Mezraa	Stobkine(?)	-	+	+
133	Mezraa	Viric	-	+	+
134	Mezraa	Rakite	-	+	+
135	Mezraa	Vranosovac	-	+	+
136	Mezraa	Bokosnic	-	+	+
137	Mezraa	Belekun	-	+	+

Ek 6: Çakova Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Çakova	+	+	+
2	Varoş	Ohod	+	+	+
3	Varoş	Denta	+	+	+
4	Manastır	Pardaş	+	+	+
5	Manastır	İsveti Kuvan	-	-	+
6	Manastır	İsveti Dimitre	-	-	+
7	Manastır	Sengörk	-	+	+
8	Köy	Dolna Uskulu	+	+	+
9	Köy	Betre	-	+	+
10	Köy	İstamor	-	+	+
11	Köy	Tufas	-	+	+
12	Köy	Gorni Kigloş	-	+	+
13	Köy	Rotek (?)	-	+	+
14	Köy	Gorna Uskulu	+	+	+
15	Köy	Ubag	+	+	+
16	Köy	Birda	+ ⁸¹⁵	+	+
17	Köy	Senmartun	+	+	+
18	Köy	Opadic	+	+	+
19	Köy	Soka	+	+	+
20	Köy	Kabulna	+ ⁸¹⁶	+ ⁸¹⁷	+
21	Köy	Vişad	+	+	+
22	Köy	Şapa	+	+	+
23	Köy	Reyt (?)	+	+	+
24	Köy	Deda	+	+	+
25	Köy	Boyevan	-	+	+
26	Köy	Sekultekek	+	+	+
27	Köy	Kareko Selişte	+ ⁸¹⁸	+	+
28	Köy	Sendaraş	+ ⁸¹⁹	+	+
29	Köy	Kirisnur	+	+	+
30	Köy	Banluğ	+	+	+
31	Köy	Seretna Denta	+	+	+
32	Köy	Odvar	-	+	+
33	Köy	Todgir	-	+	+
34	Köy	Koloş	+	+	+
35	Köy	Gad	-	+	+
36	Köy	Tolvadiya	+	+	+
37	Köy	Çerevena Çarkva	+	+	+
38	Köy	Makar Dolaç	-	+	+
39	Köy	Palkerek	+	+	+
40	Köy	İstarcatekek	+	+	+
41	Köy	Balad	+	+	+
42	Köy	Gulvez	+	+	+
43	Köy	Sujiyan	-	+	+
44	Köy	Mali Miraz	-	+	+
45	Köy	Çavaj	-	+	+
46	Köy	Gir	-	+	+
47	Köy	Senmartun	+	+	+

⁸¹⁵ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸¹⁶ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸¹⁷ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸¹⁸ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸¹⁹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

48	Köy	İvanda	+	+	+
49	Köy	Bıyanlok	-	+ ⁸²⁰	+
50	Köy	Çevesa	+	+	+
51	Köy	Rudna ⁸²¹	+	+	+
52	Köy	Kanak	-	+	+
53	Köy	Varşan	+	+	+
54	Köy	Leç	+	+	+
55	Köy	Yerinc (?)	-	+ ⁸²²	+
56	Köy	Sarut	-	+ ⁸²³	+
57	Köy	Dobrica	-	+ ⁸²⁴	+
58	Köy	Dolna Denta	+	+	+
59	Köy	İgentu	+	+	+
60	Köy	Fizirik	-	+	+
61	Köy	Ludos	-	+ ⁸²⁵	+
62	Köy	Neuzin	+	+	+
63	Köy	Mali Zeldoş	+	+	+
64	Köy	Nevolin	-	+	+
65	Köy	İlanca	-	+	+
66	Köy	Umor	+	+	+
67	Köy	Tomaşovinç	+	+	+
68	Köy	Çoka	+	+	+
69	Köy	Sengörk	+	+	+
70	Köy	Puka	+	+	+
71	Köy	Dolni Ozdin	+	+	+
72	Köy	Gorni Ozdin	+	+	+
73	Köy	Odvorac	-	+	+
74	Köy	Yarkovinc	-	+	+
75	Köy	Gacalug	+	+	+
76	Köy	Mali Selišta	-	-	+
77	Köy	Barnak	-	-	+
78	Mezraa	Macedona	-	+	+
79	Mezraa	Virraj	+	+	+
80	Mezraa	Kapun	-	+	+
81	Mezraa	Dolni Kigloş	-	+	+
82	Mezraa	Gradista	-	+	+
83	Mezraa	Berk us	+	+	+
84	Mezraa	Kirestisac	+	+	+
85	Mezraa	Dag	-	+	+
86	Mezraa	Bacbutuk	-	+	+
87	Mezraa	Kilenovac	-	+	+
88	Mezraa	Mura	+	+	+
89	Mezraa	Cud	-	+	+
90	Mezraa	Senverinç	-	+	+
91	Mezraa	Garakçebe	-	+	+
92	Mezraa	Karacoku Seliste	-	+	+
93	Mezraa	Oraşin	-	+	+
94	Mezraa	Veliki Miraz	-	+	+
95	Mezraa	Ravazda	+	+	+

⁸²⁰ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸²¹ Derbend yazılmıştır.

⁸²² Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸²³ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸²⁴ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸²⁵ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

96	Mezraa	Gradista	+	+	+
97	Mezraa	Viret	-	+	+
98	Mezraa	Segište	-	+	+
99	Mezraa	Pariyaş	+	+	+
100	Mezraa	Bonsek	-	+	+
101	Mezraa	Bayboka	-	+	+
102	Mezraa	Şorlu	-	+	+
103	Mezraa	Raros	+	+	+
104	Mezraa	Topana Humak	-	+	+
105	Mezraa	Mali Urmid	-	+	+
106	Mezraa	Homak	-	-	+
107	Mezraa	Vatinic	-	+	+
108	Mezraa	Herna Selište	-	+	+
109	Mezraa	Senmartun	-	+	+
110	Mezraa	Bezda	+	+	+
111	Mezraa	Segemalva(?)	-	+	+
112	Mezraa	Opokaş	-	+	+
113	Mezraa	Dolaç	-	+	+
114	Mezraa	Golod	-	+	+
115	Mezraa	Rac	-	+	+
116	Mezraa	Çakova	-	+	+
117	Mezraa	Uston	-	+	+
118	Mezraa	Ban Yanos	-	+	+
119	Mezraa	Liket	-	+	+
120	Mezraa	Cenik	-	+	+
121	Mezraa	Kusar	-	+	+
122	Mezraa	Vadat	-	+	+
123	Mezraa	İskovic	+	+	+

Ek 7: Pançova Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Pançova	+	+	+
2	Varoş	Kovin	+	+	+
3	Manastır	İsveti Dimitre	-	-	+
4	Manastır	Ermahansel Mihal	-	+	+
5	Köy	Sakula	+	+	+
6	Köy	Ziruvan	-	+	+
7	Köy	Jel	+	+	+
8	Köy	Obahuk	+	+	+
9	Köy	Baranda	+	+	+
10	Köy	Yet	+	+	+
11	Köy	Sukarin	+ ⁸²⁶	+	+
12	Köy	Zeldoş	-	+ ⁸²⁷	+
13	Köy	Virati Gay	+	+	+
14	Köy	Kıralevinç	+	+	+
15	Köy	Bırovik	-	+	+
16	Köy	Rekesto	+	+	+
17	Köy	Omolinc	+	+	+
18	Köy	Mıramur	-	+	+
19	Köy	Radiviriste	+	+	+
20	Köy	Dolne Nadel	-	+	+
21	Köy	Polocipa	+	+	+
22	Köy	Kovazedic	+	+	+
23	Köy	İskocivpas	+	+	+
24	Köy	İstarceva	+	+	+
25	Köy	Veliko Balvaništa	+	+	+
26	Köy	Malo Balvaništa	-	+	+
27	Köy	Yenova	-	+	+
28	Köy	Preştova	+	+	+
29	Köy	Yabucce	-	+	+
30	Köy	Mali Govedarunc	-	+	+
31	Köy	Golugun	-	+	+
32	Köy	Sevi	-	+	+
33	Köy	Miterev Dol	+	+	+
34	Köy	Dolne Kurkovinç	-	+	+
35	Köy	Ola	+	+	+
36	Köy	Hisarlık	+	+ ⁸²⁸	+ ⁸²⁹
37	Köy	Male Umolinc	-	+	+
38	Köy	Martica	+	+	+
39	Köy	Velika Nupola	+	+	+
40	Köy	Tirhan	+	+	+
41	Köy	Gurkeva	-	+	+
42	Köy	Drayinovinc (?)	-	+	+
43	Köy	Sedlar	+	+	+
44	Köy	Topula	+	+	+
45	Köy	Pordonovic	-	+ ⁸³⁰	+
46	Köy	Handul Greda	-	+	+
47	Köy	Kovaçipa	-	-	+

⁸²⁶ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸²⁷ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸²⁸ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸²⁹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸³⁰ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

48	Köy	Ravanda	-	-	+
49	Köy	Male Krepay	-	-	+
50	Köy	Burca	-	+	+
51	Köy	Uça	-	+	+
52	Köy	Dılaca	-	-	+
53	Mezraa	Turuntal	-	+	+
54	Mezraa	Tukoş	-	+	+
55	Mezraa	Dugo Selišta	-	+	+
56	Mezraa	Belesin	-	-	+
57	Mezraa	Urlov Sumak	-	-	+
58	Mezraa	Mala Dura	-	-	+
59	Mezraa	Tukuvac	+ ⁸³¹	+	+
60	Mezraa	Balvaništa	-	+	+
61	Mezraa	Veliki Govedarunc	-	+	+
62	Mezraa	Budbide	+	+	+
63	Mezraa	Kuruşica	-	+	+
64	Mezraa	Gilodov	-	+	+
65	Mezraa	Rasveca	-	-	+
66	Mezraa	Duboki Dol	+	+	+
67	Mezraa	Kurukove (?)	-	-	+
68	Mezraa	Verh Delibilata (?)	-	+	+
69	Mezraa	Seredna Delibilata	-	+	+
70	Mezraa	Çernvişte	-	+	+
71	Mezraa	Kuruç	-	-	+
72	Mezraa	Almaş Mariş	-	-	+
73	Mezraa	Malasu	-	-	+
74	Mezraa	Valin	-	-	+
75	Mezraa	Brodanovac	-	-	+
76	Mezraa	İskurube	-	-	+
77	Mezraa	Male Dolba	-	-	+
78	Mezraa	Miholuma Voda	-	-	+

⁸³¹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

Ek 8: Marcina Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Marcina	+	+	+
2	Köy	Gostest	-	+	+
3	Köy	Herest	+	+	+
4	Köy	Ungul	+	+	+
5	Köy	Piresest	+	+	+
6	Köy	Vala Lupul	+	+	+
7	Köy	Direvdiya	-	+	+
8	Köy	Goncest	+	+	+
9	Köy	Belosest	+	+	+
10	Köy	Banas	+	+	+
11	Köy	Toplica	+	+	+
12	Köy	Kurta	+	+	+
13	Köy	Tomyest	+	+	+
14	Köy	Govozdiya	+	+	+
15	Köy	Homostiya	+	+	+
16	Köy	Bunulest	+	+	+
17	Köy	Merdest	+	+	+
18	Köy	Brayanest	+	+	+
19	Köy	Natdrest	+	+	+
20	Köy	Kirvina	+	+	+
21	Köy	Balest	+	+	+
22	Köy	Koşava	+	+	+
23	Köy	Gosest	+	+	+
24	Köy	Kirilîs	+	+	+
25	Köy	Kuvejdin	+	+	+
26	Köy	Palosin	+	+	+
27	Köy	Sentest	+	+	+
28	Köy	Timohirest	+	+	+
29	Köy	Petros	+	+	+
30	Köy	Zupanest	+	+	+
31	Köy	Tarnica	+	+	+
32	Köy	Brezeva	+	+	+
33	Köy	Romanest	+	+	+
34	Köy	Cokanest	+	+	+
35	Köy	Polona	+	+	+
36	Köy	Vadan	+	+	+
37	Köy	Mustest	+	+	+
38	Köy	Valenra	+	+	+
39	Köy	Serbin	+	+	+
40	Köy	Vac	+	+	+
41	Köy	Slavist	-	+	+
42	Köy	Trinest	+	+	+
43	Köy	Bordest	-	+	+
44	Köy	Lunka Laraga	+	+	+
45	Köy	Batest	+	+	+
46	Köy	Farkadiya	+	+	+
47	Köy	Ursul	+	+	+
48	Köy	Dingan	+	+	+
49	Köy	Farasest	+	+	+
50	Köy	Maldest	+	+	+
51	Köy	Stoneyest	+	+	+
52	Köy	Gorna Nopata(?)	+	+	+

53	Köy	Boruskan	+	+	+
54	Köy	Komerinest	+	+	+
55	Köy	Onka Rivela	+	+	+
56	Köy	Mihoyest	+	+	+
57	Köy	Sentest	+	+	+
58	Köy	Sadisor	+	+	+
59	Mezraa	Mudurnest	+	+	+

Ek 9: Felnak Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Felnak	+	+	+
2	Köy	Odvorin	+	+	+
3	Köy	Tureghaz	+	+	+
4	Köy	Sag	+	+	+
5	Köy	Totin	+	+	+
6	Köy	Sekulsek	+	+	+
7	Köy	Nagfola	+	+	+
8	Köy	Telek	+	+	+
9	Köy	Asalnak	+	+	+
10	Köy	Monora	+	+	+
11	Köy	Mali Senpetre	+	+	+
12	Köy	Rohunca	+	+	+
13	Köy	Budurug	+	+	+
14	Köy	Sendimitre	+	+	+
15	Köy	Kerekit	+	+	+
16	Köy	Badirluk	+	+	+
17	Köy	Novak	+	+	+
18	Köy	Zaderluk	+	+	+
19	Köy	Cofronya	+	+	+
20	Köy	Opanica	+	+	+
21	Köy	Selevoj	+	+	+
22	Köy	Pokostelek	+	+	+
23	Köy	Vinga	+	+	+
24	Mezraa	Senmarya	+	+	+
25	Mezraa	Raroş	+	+	+
26	Mezraa	İbed	+	+	+
27	Mezraa	Gados	+	+	+
28	Mezraa	Farkastelek	+	+	+
29	Mezraa	Senmarton	+	+	+
30	Mezraa	Odvorac	+	+	+
31	Mezraa	Tirnova	+	+	+
32	Mezraa	Senbendik	+	+	+

Ek 10: Bozor Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskân adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Bozor	+	+	+
2	Köy	Zupan	+	+	+
3	Köy	Kaparlu	+	+	+
4	Köy	Pucum	+	+	+
5	Köy	Kitest	+	+	+
6	Köy	Puya	+	+	+
7	Köy	Seçen	+	+	+
8	Köy	Sordok	+	+	+
9	Köy	Dolne Bukovac	+	+	+
10	Köy	Gorne Bukovac	+	+	+
11	Köy	Botunest	+	+	+
12	Köy	Sedriyas	+	+	+
13	Köy	Bugonest	+	+	+
14	Köy	Birla	+	+	+
15	Köy	Sekin	+	+	+
16	Köy	Sepen (?)	+	+	+
17	Köy	Bandest	+	+	+
18	Köy	Bosiset	-	+	+
19	Köy	Saraz	+	+	+
20	Köy	Belosest	-	+	+
21	Köy	Facatsel	+	+	+
22	Köy	Gruset	+	+	+
23	Köy	Peperik	+	+	+
24	Köy	Dirnova	+	+	+
25	Köy	Butest	+	+	+
26	Köy	Stoyesin	+	+	+
27	Köy	Burdisiya	+	+	+
28	Köy	Kirla	+	+	+
29	Köy	Rucnos	+	+	+
30	Köy	Serazel	-	+	+
31	Köy	Kosest	-	+	+
32	Mezraa	Starimirest	+	+	+
33	Mezraa	Cavucet	-	-	+
34	Mezraa	Levedovina	-	-	+

Ek 11: Bogca Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Bogca	+	+	+
2	Varoş	Karasova	+ ⁸³²	+	+
3	Köy	Benyesine	+	+	-
4	Köy	Kertenese	+	+	+
5	Köy	Bodinu Seliste	+	+ ⁸³³	+
6	Köy	Racica	+	+	+
7	Köy	Kalnik	+	+	+
8	Köy	Ceronc	+	+	+
9	Köy	Ravna	+	+	+
10	Köy	Zidovin	+	+	+
11	Köy	Socan	+	+	+
12	Köy	Hegreves	+	+	+
13	Köy	Doklen	+	+	+
14	Köy	Benes	+	+	+
15	Köy	Firtuk	+	+	+
16	Köy	Manhava(?)	+	+	+
17	Köy	Vasilova	+	+	+
18	Köy	Mala Petka(kubur)	+	+	+
19	Köy	Bela Reka	+	+ ⁸³⁴	+
20	Köy	Bratova	-	+	+
21	Köy	Doman	+	+	+
22	Köy	Prulaz	+	+	+
23	Köy	Bac	+	+	+
24	Köy	Babina Seliste	+	+	+
25	Köy	Arahas	-	+	+
26	Köy	Dulo	+ ⁸³⁵	+ ⁸³⁶	+
27	Mezraa	Bratova	-	+	+
28	Mezraa	Helebin	-	+	+
29	Mezraa	Nanovišta	-	+	+
30	Mezraa	Remete	-	+	+
31	Mezraa	Lugozan	-	+	+
32	Mezraa	Akris	-	+	+
33	Mezraa	Fastalan	-	+	+
34	Mezraa	Gradiska	-	+	+
35	Mezraa	Cernovac	+	+	+
36	Mezraa	Surdok	-	+	+
37	Mezraa	Kuznad	-	+	+
38	Mezraa	Fizes	-	+	+
39	Mezraa	Budmukula	-	+	+
40	Mezraa	Ravnik	+	+	+
41	Mezraa	Strekovac	-	+	+
42	Mezraa	Burusova	-	+	+
43	Mezraa	Normin	-	+	+
44	Mezraa	Voynova	-	+	+
45	Mezraa	Gursulug(?)	-	+	+

⁸³² Karye olarak kaydedilmiştir.

⁸³³ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸³⁴ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸³⁵ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸³⁶ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

Ek 12: İktar Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	İktar	+	+	+
2	Köy	Sladovice	+	+	+
3	Köy	Sustara	+	+	+
4	Köy	Kustelek	+	+	+
5	Köy	Kralovac	+	+	+
6	Köy	Hersova	+	+	+
7	Köy	Hrabovic	+	+	+
8	Köy	Gorna Rakasac	+	+	+
9	Köy	Dolni Rakasac	+	+	+
10	Köy	Draganova	+	+	+
11	Köy	Klicova	+	+	+
12	Köy	Susam	+	+	+
13	Köy	Sisanovic	+	+	+
14	Köy	Topolovic	+	+	+
15	Köy	Kerence	+	+	+
16	Köy	Heleg	+	+	+
17	Köy	Ohaba	+	+	+
18	Köy	Belinc	+	+	+
19	Köy	Koruska	+	+	+
20	Köy	İret	+	+	+
21	Köy	Budinc	+	+	+
22	Köy	Liketes	+	+	+
23	Köy	Lukarovic	+	+	+
24	Köy	Feketar	+	+	+
25	Köy	Kizetova	+	+	+
26	Köy	Bara	+	+	+
27	Köy	Cura	+	+	+
28	Köy	Kosmac	+	+	+
29	Köy	Posakastil	+	+	+
30	Köy	Zabar	+	+	+
31	Mezraa	Yakobovic	+	+	+
32	Mezraa	Yeseva	-	+	+
33	Mezraa	Basarac	-	+	+
34	Mezraa	Novasel	-	+	+
35	Mezraa	Turna	-	+	+
36	Mezraa	Furgac	-	+	+
37	Mezraa	Karasu	-	-	+
38	Mezraa	Dolna ve Gorna	-	-	+

Ek 13: Tırgovišta Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Tırgovišta	+	+	+
2	Köy	Hasyag	+	+	+
3	Köy	Boputin	+	+ ⁸³⁷	+
4	Köy	Dragotic	+	+	+
5	Köy	Bukorovic	+	+	+
6	Köy	Klanovac	+	+	+
7	Köy	Borzos	+	+	+
8	Köy	Voksilic	+	+	+
9	Köy	Opristic	+	+	+
10	Köy	Mosnica	+	+	+
11	Köy	Susina	+	+	+
12	Köy	Yalinc	+	+	+
13	Köy	Rakovic	+	+	+
14	Köy	Bapsa	+	+	+
15	Köy	Sulinc	+	+	+
16	Köy	Krestinc	+	+	+
17	Köy	İstari Tırgovišta	+	+	+
18	Köy	Fadimeg	+	+	+
19	Köy	Bilasovic	+	+	+
20	Köy	Ohalic	+	+	+
21	Köy	Nekeris	+	+	+
22	Köy	Kutina	+	+	+
23	Köy	Stradic	+	+	+
24	Köy	Bandiya	+	+	+
25	Köy	Butosovic	+	+	+
26	Köy	Varadinc	+	+	+
27	Köy	Gorni Koncinc	+	+	+
28	Köy	Mali Koncinc	+	+	+
29	Köy	Slavic	+	+	+
30	Köy	Pakaviya	+	+	+
31	Köy	Muskuva	+	+	+
32	Köy	Roykinc	+	+	+
33	Köy	Gurgudiya	+	+	+
34	Köy	İzevic	+	+	+
35	Köy	Daradiya	+	+	+
36	Köy	Buka	+	+	+
37	Köy	Beloberaska	+	+	+
38	Mezraa	Bubunik	-	+	+
39	Mezraa	Mali Hasyag	-	+	+
40	Mezraa	Radolava	-	+	+
41	Mezraa	Babinc	-	+	+
42	Mezraa	Mali Balinc	-	-	+

⁸³⁷ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

Ek 14: Çerin Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Berin(Bereny)	+ ⁸³⁸	+	+
2	Köy	Çerin	+	+	+
3	Köy	Bladzova (Blasova)	-	+	+
4	Köy	İklova(ıkloda)	+	+	+
5	Köy	Visluk	-	+	+
6	Köy	Peterluk	+	+	+
7	Köy	Nikolinc	+	+	+
8	Köy	Uluk(Ujlak)	+	+	+
9	Köy	Draksa	+	+	+
10	Köy	Keveris	+ ⁸³⁹	+	+
11	Köy	Fula	-	+	+
12	Köy	Mira	+	+	+
13	Köy	Nevaris	+ ⁸⁴⁰	+	+
14	Köy	Dolna Kadar	+	+	+
15	Köy	Gorna Kadar	+	+	+
16	Köy	Nerad	-	+	+
17	Köy	Cirna	+	+	+
18	Köy	Dupos(Dubosz)	+	+	+
19	Köy	Trakova	+	+	+
20	Köy	Kirut	-	+ ⁸⁴¹	+
21	Köy	Silak	+	+	+
22	Köy	Rakitovc	+	+	+
23	Köy	Ekersek	+	+	+
24	Köy	Bazias(Buzias)	+	+	+
25	Köy	İstari Cerin	-	+	+
26	Mezraa	Rugas	-	+	+
27	Mezraa	Belebur	-	+	+
28	Mezraa	Felesmarta	+	+	+
29	Mezraa	Unub	-	+	+
30	Mezraa	Saslu	-	+	+
31	Mezraa	Saras	-	+	+
32	Mezraa	Tarar Selu	-	+	+
33	Mezraa	Hargasto	-	+	+
34	Mezraa	Nuka(?)	-	+	+
35	Mezraa	Petrova Selo	-	+	+
36	Mezraa	Cebelika	-	+	+
37	Mezraa	Somnek	-	+	+
38	Mezraa	Banteliya	-	+	+
39	Mezraa	Yanova	-	+	+
40	Mezraa	Gorna Fola	-	+	+
41	Mezraa	Virediste	+	+	+
42	Mezraa	Oslar	+	+	+
43	Mezraa	Sebhel	+	+	+
44	Mezraa	Sipet	-	+	+
45	Mezraa	Sarud	-	+	+
46	Mezraa	Kutos	-	+	+
47	Mezraa	Kuskutu Seliste	-	+	+
48	Mezraa	İmrula	-	+	+

⁸³⁸ Karye olarak kaydedilmiştir.

⁸³⁹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁴⁰ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

⁸⁴¹ Mezraa olarak kaydedilmiştir.

49	Mezraa	Slivas	-	+	+
50	Mezraa	Bratova(Brasova)	-	+	+
51	Mezraa	Raynova	-	+	+
52	Mezraa	Vukova	-	+	+
53	Mezraa	Yâri	+	+	+
54	Mezraa	Hakas	-	+	+
55	Mezraa	Tokina Selista	-	+	+
56	Mezraa	Brativa Selista	-	+	+
57	Mezraa	Godinava Selista	-	+	+
58	Mezraa	Kepena	-	+	+
59	Mezraa	Herkine	-	+	+
60	Mezraa	Voluna	-	+	+
61	Mezraa	Bak	-	+	+
62	Mezraa	Kirut	-	+	+
63	Mezraa	Velika Forkac	-	+	+
64	Mezraa	Mali Forkac	-	+	+
65	Mezraa	Divicsa	-	+	+
66	Mezraa	Farimag	-	+	+
67	Mezraa	Sarkan	-	+	+
68	Mezraa	Kilicova	-	+	+
69	Mezraa	Irgar	-	+	+
70	Mezraa	Budovice	-	+	+
71	Mezraa	Purporika	-	+	+

Ek 15: Facet Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Facet	+	+	+
2	Köy	Rakita	+	+	+
3	Köy	Bikis	+	+	+
4	Köy	Mihayest	+	+	+
5	Köy	Monos	+	+	+
6	Köy	Dumrava	+	+	+
7	Köy	Komerinest	+ ⁸⁴²	+	+
8	Köy	Drediya	+	+	+
9	Köy	Kostel Sum	+	+	+
10	Köy	Bradecav	+	+	+
11	Köy	Budiya	+	+	+
12	Köy	Bercest	+	+	+
13	Köy	Bovizan	+	+	+
14	Köy	Zidelest	+	+	+
15	Köy	Miroslav	+	+	+
16	Köy	Murile	+	+	+
17	Köy	Golubest	+	+	+
18	Köy	Kornad	+	+	+
19	Köy	Sadisor	+	+	+
20	Köy	Socad	+	+	+
21	Mezraa	Pazest	+	+	+

⁸⁴² Mezraa olarak kaydedilmiştir.

Ek 16: Monostor Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Varoş	Monostor	+	+	+
2	Köy	Buna	+	+	+
3	Köy	Subidina	-	+	+
4	Köy	Zernest	+	+	+
5	Köy	Ocek	+	+	+
6	Köy	Baduran	+	+	+
7	Köy	Remete	+	+	+
8	Köy	Dolna Toplica	+	+	+
9	Köy	Gorna Topula	+	+	+
10	Köy	Duboce	+	+	+
11	Köy	Utmarovic	+	+	+
12	Köy	Vizes	+	+	+
13	Köy	İskıradin	+	+	+
14	Köy	Ladan	+	+	+
15	Köy	Uzyest	+	+	+
16	Köy	Pozdakovic	+	+	+
17	Köy	Tihumirovic	+	+	+
18	Köy	Suhudul	+	+	+
19	Köy	Gorna Ohaba	+	+	+
20	Mezraa	Radovic	+	+	+

Ek 17: Fırdına Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Köy	Fırdına	+	+	+
2	Köy	Dragesest	+	+	+
3	Köy	Rumanest	+	+	+
4	Köy	Bordanest	+	+	+
5	Köy	Bogulest	+	+	+
6	Köy	Gladnic	+	+	+
7	Köy	Bresect	+	+	+
8	Köy	Ceremina	+	+	+
9	Köy	Buray	+	+	+
10	Köy	Havayest(?)	+	+	+
11	Köy	Gladna	+	+	+
12	Köy	Mutnik	+	+	+
13	Köy	Serbin	+	+	+
14	Köy	Ikaz	+	+	+
15	Köy	Banya	+	+	+
16	Köy	Zolet	+	+	+

Ek 18: Suydiya Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Köy	Pomostiya	+	+	+
2	Köy	Lukasest	+	+	+
3	Köy	Seternik	+	+	+
4	Köy	İzvarac	+	+	+
5	Köy	Dolne Yarcenik	+	+	+
6	Köy	Gorne Yarcenik	+	+	+
7	Köy	Tolmadiya	+	+	+
8	Köy	Dolne Ote	+	+	+
9	Köy	Gorne Ote	+	+	+
10	Köy	Mugin	+	+	+
11	Köy	Ozsuluke	+	+	+
12	Köy	İkladoa	+	+	+
13	Köy	Omhaya (?)	+	+	+
14	Köy	Radest	+	+	+
15	Mezraa	Grun	+	+	+

Ek 19: Bozovar Nahiyesi'ne Bağlı İskân Merkezleri (1554-1579)

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Köy	Bozovar	+	+	+
2	Kale	Bozovar	+	+	+
3	Köy	Seliste	+	+	+
4	Köy	Bogdaneste	+	+	+
5	Köy	Negrileste	+	+	+
6	Köy	Beritas	+	+	+
7	Köy	Rogozsan	+	+	+
8	Köy	Nemesest	+	+	+
9	Mezraa	Macevista	+	+	+

Ek 20: Modava Nahiyesi'ne Bağlı İskan Merkezleri

	Statüsü	İskan adı	1554	1569	1579
1	Köy	Modava	+	Müstakil Sancak Haline Getirilmiştir.	
2	Köy	Pojmasne(?)	+		
3	Köy	Macuyik	+		
4	Köy	Gavran	+		
5	Köy	Silaveğ	+		
6	Köy	Gorna Lupkova	+		
7	Köy	Dolna Lupkova	+		
8	Köy	Bezasist	+		
9	Köy	Görünc	+		
10	Köy	Dolna Bilvebraska	+		
11	Köy	Gorna Bilvebraska	+		
12	Köy	Suluska	+		
13	Köy	Radila	+		
14	Köy	İzvor Ternova	+		
15	Köy	Pilavic	+		
16	Köy	Suluternik	+		
17	Köy	Derfekesce (?)	+		
18	Köy	Drenkova	+		
19	Mezraa	Sirnik	+		
20	Mezraa	Nuboraside	+		

Ek 21: 1555/56 Yılında Tımarlar

Tımarhâ-i Sipâhiyân	Miktarı
1 Tımar ı Yusuf Ağa-i azebân-ı Kal'a-i Belgrad	9.000
2 Tımar ı Mustafa martalosan-ı Kal'a i Belgrad	6.100
3 Tımar-ı Behram bin Yusuf	9.000
4 Tımar Mustafa bin Ali	6.140
5 Tımar-ı Cafer Mîrahor merdüm-i Kasım Paşa	10.163
6 Tımar-ı Mehmed bin Mîrahor	10.162
7 Tımar-ı Korkud Voyvoda merdüm i Kasım Paşa	10.000
8 Tımar-ı Yusuf Voyvoda merdüm-i Kasım Paşa	5.999
9 Tımar-ı İbrahim bin Musa merdüm-i Kasım Paşa	6.050
10 Tımar-ı Mehmed Emin Tezkire-i	10.300
11 Tımar-ı Hüseyin Katib	8.200
12 Tımar-ı Mustafa-i Hıram	6.000
13 Tımar-ı Pervane	6.178
14 Tımar-ı Kırk Ahmed	9.655
15 Tımar-ı Mahmud Anadolu	6.077
16 Tımar ı Şaban ... Ali Paşa	7.100
17 Tımar-ı Ali	3.000
18 Tımar-ı Yusuf	3.000
19 Tımar-ı Ali	4.000
20 Tımar-ı ?	6.000
21 Tımar-ı Ahmed	8.194
22 Tımar-ı Cafer ...Hasan Ağa	5.999
23 Tımar-ı Abdullatif	5.999
24 Tımar-ı Mehmed Müslim	6.000
25 Tımar-ı Yusuf	8.055
26 Tımar-ı Mehmed bin Firuz	6.300
27 Tımar-ı Hacı Üveys	6.200
28 Tımar-ı Hüseyin bin Hasan	5.999
29 Tımar-ı Ahmed bin Hüseyin	5.999
30 Tımar-ı Mustafa Martolosan-ı Kal'a Kalaça(?)	8.333
31 Tımar-ı Radiç veled-i Takovik	5.000
32 Tımar-ı Roško veled i Miloş	6.000
33 Tımar-ı Petko Voyvoda veled-i Badik	10.000
34 Tımar-ı Lukaç veled-i İstroviçik	5.000
35 Tımar-ı Gorag veled-i İstroviçik	7.000
36 Tımar-ı Larya veled-i Jivkoş Mita Voyvoda	4.000
37 Tımar-ı Yufus (bin) Abdullah	6.300
38 Tımar-ı İskender (bin) Abdullah	5.000
39 Tımar-ı Divane Ali	2.095
40 Tımar-ı Sabo (veled-i) Petre	8.300
41 Tımar-ı İvan birader-i Dimitri Çelinçik	5.050
42 Tımar-ı İspatan veled-i Mika Voyvoda	3.100
43 Tımar-ı Yovan veled-i Mika Voyvoda	3.053
44 Tımar-ı Radol Voyvoda	8.000
45 Tımar-ı Mladan Dyak	5.000
Yekün	312.100 ⁸⁴³

⁸⁴³ BOA, TT., 298. 26-46.

Ek 22: 1573/74 Yılında Tımarlar

1	Tımar-ı Mustafa veled-i Ali bey mirliya sabık Modova	18.793
2	Tımar-ı Yusuf	11.470
3	Tımar-ı Mustafa veled-i ? Kethüda-i defter	9.094
4	Tımar-ı Muharrem	5.280
5	Tımar-ı Duha Çavuş	6.490
6	Tımar-ı İbrahim ser-asker liva-i Tımışvar	9.000
7	Tımar-ı Ali Kahta mezbure-i tımarha-i Tımışvar	7.888
8	Tımar-ı ? çavuş	9.841
9	Tımar-ı ?	4.365
10	Tımar-ı Hızır	6.000
11	Tımar-ı Mustafa	7.110
12	Tımar-ı Mustafa	5.617
13	Tımar-ı Ahmed	6.110
14	Tımar-ı Ömer Çavuş	6.360
15	Tımar-ı Kurd	8.342
16	Tımar-ı Ahmed	7.825
17	Tımar-ı Divane bin İbrahim	15.930
18	Tımar-ı Hüseyin	6.753
19	Tımar-ı Rahvan	7.860
20	Tımar-ı Şemsi	6.465
21	Tımar-ı Veli	6.502
22	Tımar-ı İlyas	7.588
23	Tımar-ı Mehmed	4.511
24	Tımar-ı Hüseyin bin Hasan	8.475
25	Tımar-ı Divane bin Süleyman	6.235
26	Tımar-ı Eflak Hüseyin	7.698
27	Tımar-ı Divane bin Cafer	6.444
28	Tımar-ı Mehmed bin Veli bey	8.972
29	Tımar-ı Hüseyin bin Ali	6.571
30	Tımar-ı Hasan	3.574
31	Tımar-ı Mehmed bin Ali	3.410
32	Tımar-ı Timur	4.750
33	Tımar-ı Ali bin Hüseyin	6.310
34	Tımar-ı Mustafa	6.000
35	Tımar-ı Saraç bin Murad	3.098
36	Tımar-ı Mustafa bin Merdane	6.283
37	Tımar-ı?	4.424
38	Tımar-ı Yakub	5.015
39	Tımar-ı Hızır bin Turgud	7.499
40	Tımar-ı Ahmed	3.237
41	Tımar-ı Mustafa bin ?	6.142
42	Tımar-ı Mehmed	3.770
43	Tımar-ı Hasan	8.237
44	Tımar-ı Derviş bin Mehmed	6.507
45	Tımar-ı Ladime veled-i Jukubu	5.930
46	Tımar-ı Mehmed bin Cafer	6.195
47	Tımar-ı İbrahim bin Veli	6.386
48	Tımar-ı Mehmed katib	6.837
49	Tımar-ı Diğer Katib Mehmed	6.885
50	Tımar-ı Ferid	5.800
51	Tımar-ı Abdullah bin Muharrem	7.200
52	Tımar-ı Ali çavuş	6.000
53	Tımar-ı Roşku	6.009

54	Tımar-ı Sinan bin Mehmed	5.290
55	Tımar-ı Abdi bin Mehmed	4.730
56	Tımar-ı?	3.332
57	Tımar-ı Hüseyin bin Hamza	5.200
58	Tımar-ı Yusuf	8.100
59	Tımar-ı Hacı bin Sefer	12.024
60	Tımar-ı Mustafa	3.415
61	Tımar-ı Bali	2.170
62	Tımar-ı Muharrem	2.415
63	Tımar-ı Pervane katib	8.061
64	Tımar-ı Ferrac bin Ferhad	7.627
65	Tımar-ı Bahri tercüman	4.000
Toplam		424.614

Ek 23: 1582/83 Yılında Tımarlar

1	Tımar-ı Mehmed bin Ferid bey	10.000
2	Tımar-ı Ali bin ahmed	16.000
3	Tımar-ı Mehmed çavuş	7.500
4	Tımar-ı Cafer	9.335
5	Tımar-ı Mustafa	6.000
6	Tımar-ı Hüseyin	4.237
7	Tımar-ı Mehmed bin İbrahim	5.000
8	Tımar-ı İbrahim bin Hüseyin	4.000
9	Tımar-ı İbrahim	6.000
10	Tımar-ı İbrahim ser-asker	9.825
11	Tımar-ı Osman	7.627
12	Tımar-ı?	3.237
13	Tımar-ı Hasan	5.617
14	Tımar-ı Salim	3.333
15	Tımar-ı Sinan	3.098
16	Tımar-ı Süleyman bin Ramazan	4.365
17	Tımar-ı Hüseyin	5.999
18	Tımar-ı Habib	6.142
19	Tımar-ı Mustafa	12.024
20	Tımar-ı Semiş veledor	8.525
21	Tımar-ı Mustafa	6.282
22	Tımar-ı Korkud	4.539
23	Tımar-ı Rahvan Bin Abdullah	3.170
24	Tımar-ı Abdullah bin Hızır	6.502
25	Tımar-ı Mustafa	9.380
26	Tımar-ı Sinan	6.507
27	Tımar-ı Osman bin Ahmed	6.380
28	Tımar-ı Hüseyin	6.837
29	Tımar-ı Sefer kethüda	12.000
30	Tımar-ı Kivan ?	4.424
31	Tımar-ı Murad bin Mehmed	4.750
32	Tımar-ı Mehmed bin Hızır	10.895
33	Tımar-ı Elvan çavuş	6.571
34	Tımar-ı Latife	8.451
35	Tımar-ı Ahmed bin Murad	3.800
36	Tımar-ı Mehmed bin Veli bey	6.386
37	Tımar-ı Sinan bin Mustafa	12.000
38	Tımar-ı Sefer	5.212
39	Tımar-ı Ali bin Arslan bey	8.972
40	Tımar-ı Rahvan bin Abdullah	4.730
41	Tımar-ı Rahvan	6.800
42	Tımar-ı Muharrem bin Ferhad	6.465
43	Tımar-ı Divane Ali	6.000
44	Tımar-ı Yusuf bin Ferhad	7.000
45	Tımar-ı Abdulrahim bin Mehmed	5.000
46	Tımar-ı Kasım	5.000
47	Tımar-ı Ferhad	7.000
48	Tımar-ı İbrahim bin Korkud	5.015
49	Tımar-ı Arslan bin Ahmed	3.000
50	Tımar-ı Baki	6.944
51	Tımar-ı Ahmed bin Ali	7.500
52	Tımar-ı Mahmud bin Ali	4.000
53	Tımar-ı Ömer	2.500

54	Tımar-1 Mustafa	3.400
55	Tımar-1 Mustafa bin Mehmed	4.511
56	Tımar-1? çavuş	9.841
57	Tımar-1 Mustafa	4.125
58	Tımar-1 Sinan bin Abdullah	6.000
59	Tımar-1 Pervane katib	8.061
60	Tımar-1 Yusuf kethüda	7.811
61	Tımar-1 Süleyman bin Abdullah	18.000
62	Tımar-1 Mustafa Bosna	5.999
63	Tımar-1 Yusuf	4.000
64	Tımar-1 Ahmed bin Hüseyin	10.000
65	Tımar-1 Mustafa Çavuş dergah-1 ali	9.681
66	Tımar-1 Mehmed bin İshak	7.580
67	Tımar-1 Hüseyin bin Hüseyin	4.416
68	Tımar-1 Ahmed bin Mehmed	4.000
69	Tımar-1 Muharrem ser-asker Modova	5.105
70	Tımar-1 Ali bin Abdullah	6.515
71	Tımar-1 Katib Ahmed	10.000
72	Tımar-1 Mehmed ser-asker	6.000
73	Tımar-1 Yusuf bin ?	9.000
74	Tımar-1 Mahmud	13.000
75	Tımar-1 Kasım bin Musa	9.000
76	Tımar-1 Sefer bin İskender	3.000
77	Tımar-1 Rasim bin Abdullah	7.000
78	Tımar-1 Ali bin İbrahim	6.000
79	Tımar-1 Abdulkadir	2.997
80	Tımar-1 Üveys	16.180
81	Tımar-1 Bekir bin Mustafa	10.000
82	Tımar-1 Ahmed	6.110
83	Tımar-1 Hızır bin Turgud	7.499
84	Tımar-1 Oruç bin Mehmed	3.000
85	Tımar-1 Yusuf bin ?	7.500
86	Tımar-1 Yusuf bin Timur	6.000
87	Tımar-1 Hüseyin bin Abdullah	5.000
88	Tımar-1 Mehmed bin ?	13.000
89	Tımar-1 Süleyman	5.999
90	Tımar-1 İbrahim bin Ali	5.999
91	Tımar-1 Hüseyin	10.000
92	Tımar-1 Doşkuv	6.009
93	Tımar-1 Dekrik veled-i Mavelina	3.000
94	Tımar-1 Radusar veled-i Mavelina	3.000
95	Tımar-1 Ramira veled-i Mavelina	3.000
96	Tımar-1 Larina veled-i Mumur ?	5.999
Toplam		650.213⁸⁴⁴

⁸⁴⁴ BOA, TT., 674. 29-76.

Ek 24: Tımışvar Sancağında Kale Muhafızları

Tımışvar Kalesi						
Cemaat-i Mustahfızan Kal'a-i Enderun						
	1555/56 ⁸⁴⁵		1573/74 ⁸⁴⁶		1582/83 ⁸⁴⁷	
	İbrahim, Dizdar Enderun-ı Kal'a-i Tımışvar		Abdi ağa Kal'a-i Dizdar	14.92 0	Haydar Dizdar	14.920
	-	-	İskender Kethüdâ Kal'a m.	5.541	Mehmed bin Hızır Kethüdâ-i	5.541
	-	-	Ali bin Hüseyin	1.700	-	-
	-	-	Mahmud bin Abdullah	1.700	-	-
Tımar-ı Bölük-i Evvel	Sinan bin Mehmed ser-bölük	1.800	Ramazan ser- bölük	1.820	Timur bin Veli ser- bölük	1.800
	İskender bin Abdullah	1.700	Abdi bin Mehmed	1.710	Habib Çelebi	1.700
	Receç bin Yusuf	1.700	Mehmed bin Ahmed	1.710	Hüseyin bin Mustafa	1.700
	Hüsrev bin Ahmed	1.700	Oruç bin Ahmed	1.710	Ahmed bin İskender	1.700
	İbrahim bin Ali	1.700	Mehmed bin Bayezid	1.710	Mehmed bin Davud	1.700
	Mustafa bin Ahmed	1.700	Ali Divane	1.703	Kurd bin Hüseyin	1.700
	Abdi bin İne Hoca	1.700	? bin Mehmed	1.700	Ali bin Mehmed	1.700
	Mehmed bin İlyas	1.700	Ahmed bin ?	1.700	Sinan bin Ahmed	1.700
	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Hasan bin Hüseyin	1.700	Oruç bin Hamza	1.700
	Mustafa bin Hüseyin	1.700	Mahmud bin Ali	1.700	Ali bin Hızır	1.700
				Hüseyin bin Abdullah	1.700	
Tımar-ı Bölük-i Sânî	Alagöz bin Ferhad Ser-bölük	1.800	Elvan bin Hüseyin	1.820	Elvan bin Hüseyin ser-bölük	1.820
	Mustsfa bin Alagöz	1.700	Hasan bin ?	1.700	Ali bin Oruç	1.700
	Timur bin Ali	1.700	Bayezid bin Abdullah	1.700	Mehmed bin Bayezid	1.700
	Mehmed bin kasım	1.700	Bayezid bin mehmed	1.700	Ali bin Nasuh	1.700
	Süleyman bin Hamza	1.700	Mehmed bin ?	1.700	Nasuh bin Sadi	1.700
	Hasan bin Hüseyin	1.700	Kurd bin Abdullah	1.700	Bekir bin Hasan	1.700
	İnehan Hersek	1.700	Bali bin Hüseyin	1.700	Mehmed bin Bali	1.700
	Ferhad bin Abdullah	1.700	Bali bin Bekir	1.700	İbrahim bin Mustafa	1.700
	Kanber bin Nasuh	1.700	Kürşat bin Murad	1.700	Bayezid bin Abdullah	1.700
	Timur bin Ali	1.700	-	-	Ali bin Bosna	1.700
Tımar-ı Bölük-i Salis	Hacı Hızır ser-bölük	1.800	Mehmed bin Hızır ser-bölük	1.800	Mehmed bin Musa ser-bölük	1.800
	Yusuf bin ilbeyi	1.700	Ahmed bin timur	1.700	Hızır merammetçi cami-i şerif	1.700
	Kurd bin Ali	1.700	İlyas bin İskender	1.700	Ali bin Hüseyin	1.700

⁸⁴⁵ BOA, TT., 298. 47-61.

⁸⁴⁶ BOA, TT., 552. 56-88.

⁸⁴⁷ BOA, TT., 674. 79-110.

	Nezir bin Hüseyin	1.700	Hızır cami-i şerif	1.700	Yusuf bin Mehmed	1.700
	Turgud bin Hüseyin	1.700	Mustsfa bin Hasan	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700
	Ali bin Abdullah	1.700	Hram bin İskender	1.700	Mehmed bin Ali	1.700
	Ramazan bin İnebeyi	1.700	Ferid bin Ferhad	1.700	İbrahim bin Abdullah	1.700
	Mehmed bin Abdullah	1.700	Turan bin Bosna	1.700	Ömer bin İskender	1.700
	Mustafa bin Abdullah	1.700	Hızır bin Mahmud	1.700	Mahmud bin Abdullah	1.700
	Hızır Arnavud	1.700	Hüdaverdi bin Murad	1.700	Ferid bin Ferhad	1.700
Tımar-ı Bölük-i Râbi‘	Mehmed ali Belgrad ser-bölük	1.800	Piri bin Hüseyin	1.808	Mehmed bin Abdullah ser-bölük	1.800
	Hamza bin Aydın	1.700	Hasan bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Bali	1.700
	Aynı bin Hızır	1.700	Ahmed bin Ömer	1.700	Ali bin Hüseyin	1.700
	Piri bin İnehan	1.700	Piri bin Mehmed	1.700	Behram bin Ahmed	1.700
	Yusuf bin Abdullah	1.700	? bin Mehmed	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Timur bin Nasuh	1.700	Ahmed bin Abdullah	1.700	Ahmed bin Abdullah	1.700
	Ali bin Abdullah	1.700	Pervane bin Abdullah	1.700	Sefer bin Mustafa	1.700
	Osman bin Bali	1.700	Turhan bin Veli	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700
	Ahmed bin Abdullah	1.700	Bayezid bin Sarı	1.700	Gazi bin Bali	1.700
	Derviş bin Hasan	1.700	?	1.700	-	-
Tımar-ı bölük-i Hâmis	Hüseyin bin Bayezid Ser-bölük	1.800	Firuz bin Nasuh	1.850	Hamza bin İbrahim Ser-bölük	1.800
	Mustafa bin Veli	1.700	Mahmud bin Emir	1.710	Firuz bin Mehmed	1.700
	İlyas bin İskender	1.700	Timur bin Veli	1.710	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Hızır bin Abdullah	1.700	Yusuf bin Abdullah	1.710	Mustafa bin Timur	1.700
	Ahmed bin Mahmud	1.700	Mustsfa bin Nasuh	1.712	Hasan bin Abdullah	1.710
	Firuz bin Abdullah	1.700	Sefer bin İskender	1.700	Yusuf bin Timur	1.710
	Hasan bin Zağanos	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Osman bin Abdullah	1.710
	Durak Bosna	1.700	Ahmed bin Abdullah	1.700	Ahmed bin Ali	1.700
	Hacı sefer bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Hasan bin Abdullah	1.700
	Durmuş bin Abdullah	1.700	Korkud bin Ali	1.700	Hüdaverdi bin Abdullah	1.700
Tımar-ı bölük-i Sâdis	Hasan bin Abdullah Ser-bölük	1.800	Turhan bin Davud Ser-bölük	1.800	Turhan bin Davud Ser-bölük	1.800
	Mehmed bin Mustafa	1.700	Hüseyin bin Hüseyin	1.700	Hasan bin Abdullah	1.700
	Mustafa bin İlyas	1.700	Ramazan bin Mehmed	1.700	Turan bin Abdullah	1.700
	Zülfikar bin Hasan	1.700	Piri bin Mehmed	1.700	Ali bin Mehmed	1.700
	Firuz bin Mehmed	1.700	Turali bin Ahmed	1.700	Veli bin Yusuf	1.700
	Faik bin Mahmud	1.700	Cesur bin	1.700	Hasan bin Hüseyin	1.700

			Abdullah			
	Ahmed bin Mustafa	1.700	Yusuf bin Veli	1.700	Cafer bin Behram	1.700
	Behram bin Ali	1.700	Ramazan bin Abdullah	1.700	Ramazan bin Mehmed	1.700
	Hasan bin davud	1.700	Turan bin Abdullah	1.700	Hüseyin	1.700
	Hasan bin Abdullah	1.700	Hasan	1.700	Piri bin Mehmed	1.700
Tımar-ı bölük-i Sâbi	Hamza bin mustafa ser-bölük	1.800	Musa bin hasan ser-bölük	1.800	Ali bin Yusuf ser-bölük	1.810
	Yusuf bin Mehmed	1.700	Hüseyin bin İlyas	1.700	Behram bin İskender	1.700
	Musa bin Ahmed	1.700	Abdulrahim	1.700	Pervane bin Yakub	1.700
	Osman bin Sinan	1.700	Turali	1.700	Ali bin Turali	1.700
	Derviş bin Bayezid	1.700	Behram bin İskender	1.700	Ali bin Pervane	1.700
	Kurd bin Alagöz	1.700	Kurd bin Bahri	1.700	Mustsfa bin Ali	1.700
	Timur bin Veli	1.700	Ali bin Mustafa	1.700	Ali bin Alagöz	1.700
	Mehmed bin Kasım	1.700	Mustafa bin Ferhad	1.700	Mahmud bin Hasan	1.700
	Ahmed bin Süleyman	1.700	Feruh bin Abdullah	1.700	İbrahim bin Yusuf	1.700
	Abdi bin Hasan	1.700	Piri bin Hasan	1.700	İbrahim bin Abdullah	1.700
	-	-	-	-	Hasan bin İlyas	1.700
Tımar-ı bölük-i Sâmin	Bali bin Yusuf Ser-bölük	1.800	Haydar bin Abdullah Ser-bölük	1.800	Turali bin Ferhad Ser-bölük	1.800
	Osman bin Üveys	1.700	Veli bin cafer	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700
	Sefer bin Hüseyin	1.700	Hüseyin bin Murad	1.700	Hasan bin Mehmed	1.700
	Mustafa Arnavud	1.700	Korkud bin Mehmed	1.700	Murad bin Kurd	1.700
	Ahmed bin piri	1.700	Behram bin Abdullah	1.700	Abdi bin İbrahim	1.700
	Gazi Yusuf	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700	Ali bin Mehmed	1.700
	Bali bin Kasım	1.700	İskender bin İlyas	1.700	Mustafa bin Hasan	1.700
	Ferhad bin Hızır	1.700	Ali bin Abdullah	1.700	Mustafa bin Firuz	1.700
	İlbey	1.700	Hüseyin bin Ahmed	1.700	Bayezid bin Mahmud	1.700
Mustsfa bin İskender	1.700	Mehmed bin Ahmed	1.700	Süleyman bin Mustafa	1.700	
Tımar-ı Bölük-i Tâsi	Yusuf bin Veli Ser-bölük	1.800	Mustafa bin Ahmed Ser-bölük	1.805	Ali bin Mehmed Ser-bölük	2.000
	Kasım bin Abdullah	1.700	Abdullah	1.700	Sefer bin Abdullah	1.700
	Bali bin Alagöz	1.700	Osman bin Rasim	1.700	Hasan	1.700
	Ahmed bin Ali	1.700	İlyas bin Musa	1.700	Nasuh bin Yusuf	1.700
	Gazanfer bin Davud	1.700	Hasan	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Ali bin Yusuf	1.700	Timurhan bin Tunus	1.700	Cafer bin Yusuf	1.700
	Piri bin Ali	1.700	Ali bin Ahmed	1.700	Mustafa bin Osman	1.700
	İsa bin pir Ali	1.700	Musa bin Murad	1.700	Mehmed bin Firuz	1.700
Pervane bin Aydın	1.700	Sefer bin Abdullah	1.700	Cafer bin Abdullah	1.700	

	Oruç bin Hasan	1.700	Hüseyin bin Abdullah	2.396	Veli bin Hızır	1.700
	-	-	Süleyman bin Mehmed	1.704	Firuz bin Mustafa	1.700
	-	-	Behram bin Abdullah	1.704	-	-
	-	-	Ali bin Mustafa	1.704	-	-
	-	-	Mehmed bin Abdullah	1.700	-	-
	-	-	Mustafa bin Yusuf	1.700	-	-
Tımar-1 Bölük-i Aşır	Ali Üsküb Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Mehmed bin Pervane	1.700	-	-	-	-
	Üveys bin Kul	1.700	-	-	-	-
	Ali bin Nasuh	1.700	-	-	-	-
	Bali bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Ali bin Bali	1.700	-	-	-	-
	Yahya bin Ahmed	1.700	-	-	-	-
	Evhad bin Timurhan	1.700	-	-	-	-
	Cafer bin Hüseyin	1.700	-	-	-	-
Mustafa bin Yusuf	1.700	-	-	-	-	
Tımar bölük-i Hâdi Aşar	Mehmed bin Yusuf Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Mahmud Belgrad	1.700	-	-	-	-
	Kurd bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Veli bin Hüseyin	1.700	-	-	-	-
	Yusuf bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	İbrahim bin İslam	1.700	-	-	-	-
	Hasan bin İbrahim	1.700	-	-	-	-
	Hasan bin Hüseyin	1.700	-	-	-	-
	Hasan bin Kasım	1.700	-	-	-	-
Cafer bin Abdullah	1.700	-	-	-	-	
Tımar-1 Bölük-i Sâni Aşar	Ahmed Kılıç Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Kurd bin Cafer	1.700	-	-	-	-
	Bali bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Ali Böğürdelen	1.700	-	-	-	-
	Yusuf bin Mustafa	1.700	-	-	-	-
	Sefer bin Hüseyin	1.700	-	-	-	-
	Mehmed bin Süleyman	1.700	-	-	-	-
	Turhan bin Kasım	1.700	-	-	-	-
	Hosyar bin İbrahim	1.700	-	-	-	-
Ali bin Divane	1.700	-	-	-	-	
Tımar-1 Bölük-i Sâlis Aşar	Hüdaverdi Şikloş Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Üveys bin Davud	1.700	-	-	-	-
	Sinan bin Hamza	1.700	-	-	-	-
	Receb bin Hüseyin	1.700	-	-	-	-
	Hüseyin Bosna	1.700	-	-	-	-
	Ali bin Sefer	1.700	-	-	-	-
	İskender bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Kurd bin Timurhan	1.700	-	-	-	-
Lütfi bin Ali	1.700	-	-	-	-	

	İnebeyi bin Timur	1.700	-	-	-	-
Tımar-1 Bölük-i Râbi Aşar	Gazi Umur Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Ali bin Mustafa	1.700	-	-	-	-
	Cafer bin Hasan	1.700	-	-	-	-
	Hasan bin Mustafa	1.700	-	-	-	-
	Hasan bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Timur bin Nasuh	1.700	-	-	-	-
	Murad bin Mustafa	1.700	-	-	-	-
	Kara Hasan bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Hüseyin bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Mustafa bin Mehmed	1.700	-	-	-	-
Tımar-1 Bölük-i Hâmis Aşar	Davud bin Hızır	1.800	-	-	-	-
	Haydar bin Musa	1.700	-	-	-	-
	Mehmed bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Ahmed bin Mehmed	1.700	-	-	-	-
	Ali bin İsmail	1.700	-	-	-	-
	Hüseyin bin Mustafa	1.700	-	-	-	-
	İsmail bin Yakub	1.700	-	-	-	-
	İnehan bin Hamza	1.700	-	-	-	-
	Hüseyin bin Şadi	1.700	-	-	-	-
	Sefer bin Divane	1.700	-	-	-	-
Toplam	256.500		185.457		178.021	

Mustahfizân-ı Birun-i Kal'a-i Tımışvar						
	1555/56 ⁸⁴⁸		1573/74 ⁸⁴⁹		1582/83 ⁸⁵⁰	
	-		Mehmed dizdar	6.487	Kurd dizdar	6.487
	-		Hasan bin Turgud Kethüdâ	5.410	Hasan Kethüdâ	5.999
Tımar-1 Bölük-i Evvel	Mustafa bin Divane Ser-bölük	1.800	Mustafa bin Abdullah	1.814	Mustafa bin Murad	1.814
	Yahya bin Hasan	1.700	Rahvan bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Mustafa	1.700
	Bali bin Kurd	1.700	Derviş bin Abdullah	1.700	Ali bin Abdullah	1.700
	Mustafa bin Abdullah	1.700	Mustafa bin Murad	1.700	Ali bin Hüsrev	1.700
	Hürrem bin Üveys	1.700	İbrahim bin Abdullah	1.700	Derviş bin Abdullah	1.700
	Keyvan bin Hasan	1.700	Hızır bin Abdullah	1.700	Yakub bin Abdullah	1.700
	Mehmed bin Hasan	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Hasan	1.700
	Kurd bin Hüseyin	1.700	Hüseyin bin Mustafa	1.700	Hüseyin bin Hamza	1.700
	Mustafa bin Abdullah	1.700	Ali bin Hüsrev	1.700	İbrahim bin Hasan	1.700
	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Hamza	1.700	Sefer bin Abdullah	1.700
Tımar-1 Bölük-i Sânî	Süleyman bin Abdullah	1.800	Turan bin Mustafa	1.800	Mustafa bin Yusuf Ser-bölük	1.800
	Mustafa bin Abdullah	1.700	İbrahim bin	1.700	Ahmed bin	1.700

⁸⁴⁸ BOA, *TT.*, 298. 62-71.

⁸⁴⁹ BOA, *TT.*, 552. 90-110.

⁸⁵⁰ BOA, *TT.*, 674. 111-131.

			Hüseyin		Abdullah	
	Şaban bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Yusuf bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Murad	1.700	Yusuf bin Haydar	1.700
	Veli bin İskender	1.700	İbrahim bin Divane	1.700	Ali bin Hasan	1.700
	Hüseyin bin Ahmed	1.700	Mehmed	1.700	Hüseyin bin Hüseyin	1.700
	Hüseyin bin Hamza	1.700	Mustafa bin Hasan	1.700	Mustafa bin Pervane	1.700
	Ferhad bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Hüseyin	1.700	Sinan bin Abdullah	1.700
	Bali bin Turgud	1.700	Veli bin nasuh	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700
	İbrahim bin Abdullah	1.700	İlyas bin Hacı	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700
Tımar-ı Bölük-i Sâlis	İsmail bin Yunus Ser-bölük	1.800	Ali bin Turhan Ser-bölük	1.800	Abdullcabbar	1.800
	Mahmud bin ali	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Mehmed bin Abdullah	1.700
	Kurd bin İskender	1.700	Cafer bin Abdullah	1.700	Üveys bin Mustafa	1.700
	Hasan bin Receb	1.700	Oruç bin Mustafa	1.700	Ali bin Murad	1.700
	Ali bin Mustafa	1.700	Ali bin Yusuf	1.700	Osman bin Hüdaverdi	1.700
	Murad bin Yusuf	1.700	Ömer bin Abdullah	1.700	Haydar bin Hasan	1.700
	Hüseyin bin Ferhad	1.700	İnehan bin İlyas	1.700	Mehmed bin Abdullah	1.700
	Nasuh bin Abdullah	1.700	Mustafa	1.700	Mehmed bin Behram	1.700
	Firuz bin Kasam	1.700	Pervane bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Hasan	1.700
	Abdi bin Ali	1.700	Şaban bin Timurhan	1.700	Cafer bin Abdullah	1.700
Tımar-ı bölük-i Râbi	Ali bin İlyas Ser-bölük	1.800	Ömer bin mehmed Ser-bölük	1.800	Ali bin Yusuf Ser-bölük	1.800
	İsmail bin Ahmed	1.700	Mehmed bin Resul	1.700	Hüseyin bin Yusuf	1.700
	Gazanfer bin Ali	1.700	İslam bin Hamid	1.700	Mehmed Bosna	1.700
	Abdi bin Bali	1.700	Mustafa bin Mehmed	1.700	Veli bin Mehmed	1.700
	Lütfi bin Ali	1.700	Nasuh	1.700	Bali bin Hüseyin	1.700
	Cafer bin Hasan	1.700	Hasan bin Yusuf	1.700	Mehmed bin Ferhad	1.700
	İnebeyi bin Hasan	1.700	İskender bin Abdullah	1.700	Hızır bin Turali	1.700
	Bali bin Mahmud	1.700	Yusuf bin Mehmed	1.700	İslam bin Hamid	1.700
	Ferhad bin hasan	1.700	Timur bin sadi	1.700	Osman bin timur	1.700
Hasan bin Karagöz	1.700	Veli bin Yusuf	1.700	Salih bin İnehan	1.700	
Tımar-ı Bölük-i Hâmis	Seydi Mahmud	1.800	Abdullah	1.800	İshak bin İsmail	1.800
	Ali bin Hızır	1.700	İnehan	1.700	Yusuf bin Abdullah	1.700
	Cafer bin Abdullah	1.700	Oruç bin Mehmed	1.700	Ömer bin İnehan	1.700

	Diğer Cafer bin Abdullah	1.700	Yusuf bin Ali	1.700	Sefer bin Abdullah	1.700
	Mahmud bin Mehmed	1.700	Mehmed bin Timur	1.700	Mustafa bin Hasan	1.700
	Ramazan bin Mehmed	1.700	Hüseyin bin Mustafa	1.700	Yusuf bin Ali	1.700
	İdris bin Lütfi	1.700	Ömer bin Cafer	1.700	Ali bin Mustafa	1.700
	Hüseyin karadağ	1.700	Mehmed	1.700	Mustafa bin ahmed	1.700
	Mehmed bin Osman	1.700	Ahmed bin Hasan	1.700	Muharrem bin Üveys	1.700
	Ferruh bin Abdullah	1.700	Bali bin Nasuh	1.700	Hüseyin	1.700
Tımar-1 Bölük-i Sâdis	Seydi Ali Ser-bölük	1.800	Timurhan bin Nasuh Ser-bölük	1.815	Veli bin Abdullah Ser-bölük	1.815
	Hüseyin bin Mahmud	1.700	Kurd bin Hasan	1.700	Mustafa bin İsmail	1.700
	Mustafa Hersek	1.700	Hızır bin Veli	1.700	Kurd bin Abdullah	1.700
	Bali bin Abdullah	1.700	Salih bin Gazi	1.700	Hasan bin Yusuf	1.700
	Ahmed bin Abdullah	1.700	Ali bin Yusuf	1.700	Veli Bosna	1.700
	Hasan Bosna	1.700	Beşir bin Timur	1.700	Veli bin Ferhad	1.700
	Mehmed bin İbrahim	1.700	Hüseyin bin Bali	1.700	Pervane bin Abdullah	1.700
	Hüseyin bin İskender	1.700	Mehmed bin Ahmed	1.700	Kurd bin Ferhad	1.700
	Ahmed Bosna	1.700	Bayezid bin Karagöz	1.700	Abdullah	1.700
	Ali bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Hızır	1.700	Mehmed bin Cafer	1.700
Tımar-1 Bölük-i Sâbi	Ali bin İsmail Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Gazi Mehmed	1.700	-	-	-	-
	Pervane bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Piri bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	İslam bin Hamid	1.700	-	-	-	-
	Bali bin Hasan	1.700	-	-	-	-
	Mehmed bin Resul	1.700	-	-	-	-
	Mustafa bin Nasuh	1.700	-	-	-	-
	Hızır bin hüseyin	1.700	-	-	-	-
Nasuh bin Abdullah	1.700	-	-	-	-	
Tımar-1 Bölük-i Sâmin	Hüseyin bin Divane Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Bali bin Mahmud	1.700	-	-	-	-
	Pervane bin Veli	1.700	-	-	-	-
	Mustafa bin Hamza	1.700	-	-	-	-
	Ali bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Kurd bin Mustafa	1.700	-	-	-	-
	Ali bin Hasan	1.700	-	-	-	-
	Kazalı İsa	1.700	-	-	-	-
	Ferhad Hersek	1.700	-	-	-	-
Hacı piri bin İnebeyi	1.700	-	-	-	-	
Tımar-1 Bölük-i Tâsi	Hüseyin bin Süleyman Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Ferhad bin Hasan	1.700	-	-	-	-
	Paşayığıt bin Ali	1.700	-	-	-	-
	Mustafa bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Timur bin Ferruh	1.700	-	-	-	-
	Cafer bin Hasan	1.700	-	-	-	-
Osman bin Hızır	1.700	-	-	-	-	

	Hüseyin bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Nasuh bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Cafer bin Hasan	1.700	-	-	-	-
Tımar-ı Bölük-i Âşir	Ferid bin Mehmed Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Piri bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Bali bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Yusuf bin Mahmud	1.700	-	-	-	-
	Mustafa bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Ramazan bin Hüseyin	1.700	-	-	-	-
	Osman bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Turhan bin Mehmed	1.700	-	-	-	-
	İbrahim bin Nasuh	1.700	-	-	-	-
	Bayram bin Hasan	1.700	-	-	-	-
Toplam	171.000		114.526		115.115	

Topcuyân-ı Kal'a-i Tımışvar						
	1555/56 ⁸⁵¹		1573/74 ⁸⁵²		1582/83 ⁸⁵³	
	-		Hüseyin Ser-Topcuyân	8.320	Mehmed Ser-Topcuyân	8.120
	-		İbrahim Kethüda-i Topcuyan	5.041	İbrahim bin Mahmud Kethüda-i Topcuyan	5.041
	-		Hüseyin	1.700	-	
	-		Mustafa bin Mehmed	1.700	-	
	-		Ebu Bekir bin Mustafa	1.700	-	
Tımar-ı bölük-i Evvel	İbrahim bin Mahmud	1.800	Ferruc bin Abdullah	1.800	Mehmed bin Abdullah Ser-bölük	1.800
	Mahmud bin Kasım	1.700	Piri bin İskender	1.700	Mustafa bin Hüseyin	1.700
	Behram bin Ferhad	1.700	?	1.700	Sefer bin Abdullah	1.700
	Mürüvvet bin Ahmed	1.700	Hacı Mehmed	1.700	Mustafa bin Hasan	1.700
	Mehmed bin İnebeyi	1.700	Bali veled-i Metere	1.700	İbrahim bin Hasan	1.700
	Hacı Ali	1.700	Hüsrev bin Abdullah	1.700	Musa bin Ömer	1.700
	Mehmed Semendire	1.700	Mustafa bin Şahsuvar	1.700	Mustafa bin Aydın	1.700
	Hüsrev bin Abdullah	1.700	Hamza bin Hasan	1.700	İbrahim bin Veli	1.700
	Dimitri Topi	1.700	Davud	1.700	İbrahim bin Yusuf	1.700
	Bali bin Mustafa	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700	Abdullah	1.700
Tımar-ı Bölük-i Sâni	İnehan bin Ali Ser-bölük	1.800	İlyas bin Abdullah Ser-bölük	1.806	Hüsrev bin Abdullah Ser-bölük	1.876
	Hüseyin bin Hamza	1.700	Veli bin Murad	1.768	Murad bin Hamza	1.768

⁸⁵¹ BOA, TT., 298. 72-76.

⁸⁵² BOA, TT., 552. 111-124.

⁸⁵³ BOA, TT., 674. 144-157.

	Durak bin Timur	1.700	Süleyman bin Abdullah	1.768	Gazanfer bin Abdullah	1.768	
	Behram bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Süleyman	1.768	Murad bin Abdullah	1.768	
	Hüseyin bin Abdullah	1.700	İbrahim bin Ahmed	1.768	Murad bin Ali	1.768	
	Ferhad bin Abdullah	1.700	Ahmed bin ?	1.768	Süleyman bin ?	1.768	
	Mehmed bin Alagöz	1.700	Yusuf bin Abdullah	1.768	Givan bin Abdullah	1.768	
	Hüseyin bin Mehmed	1.700	Sefer bin Medmed	1.768	Mehmed bin Musa	1.768	
	Yusuf bin Abdullah	1.700	Murad bin hasan	1.768	Mustafa bin ferhad	1.768	
	Mahmud bin Nasuh	1.700	Mehmed bin Ali	1.768	Nasuh bin Veli	1.768	
Tımar-1 Bölük-i Sâlis	Yahya bin Hüseyin Ser-bölük	1.800	Bayezid bin Ali Ser-bölük	1.800	Hüseyin bin Timur ser-bölük	1.800	
	Burak bin aydın	1.700	Mehmed bin inebey	1.700	Yusuf bin Abdullah	1.700	
	Mehmed bin kul	1.700	Receb nin Süleyman	1.700	Veli bin Ali	1.700	
	Mustafa Arnavud	1.700	Dimitri Kuren	1.700	Hasan bin Abdullah	1.700	
	Lütfi bin Yusuf	1.700	Piri mehmed bin Mehmed	1.700	Pervane bin Abdullah	1.700	
	Ferhad bin Abdullah	1.700	Veli bin Ali	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700	
	Hasan bin Alagöz	1.700	Ali bin Nasuh	1.700	Sefer bin İbrahim	1.700	
	Ferruh bin Abdullah	1.700	Yusuf bin Abdullah	1.700	İbrahim bin Mehmed	1.700	
	Yusuf bin Hızır	1.700	Ali bin Abdullah	1.700	Osman	1.700	
	Mustafa bin Abdullah	1.700	-	-	-	-	
	Tımar-1 Bölük-i Râbi	Cafer bin Abdullah Ser-bölük	1.800	Bali Ser-bölük	1.800	Ferhad bin Ahmed	1.800
		Mustafa bin Yusuf	1.700	Veli bin Ahmed	1.700	Ferhad bin Yusuf	1.700
Turgud bin Mehmed		1.700	Yusuf bin Ali	1.700	Kön Pavel	1.700	
Hüseyin bin Hızır		1.700	Pervane bin Abdullah	1.700	Davud radivel	1.700	
Hüseyin bin Mehmed		1.700	Sladi Semendire	1.700	İslavi Semendire	1.700	
Süleyman bin ahmed		1.700	vonlovan	1.700	Hüseyin bin Timur	2.000	
Hacı Yusuf		1.700	Sarkanloş Bertülan	1.700	Kasım	1.700	
Ali bin Abdullah		1.700	-	-	Osman bin Kasım	1.700	
Şaban bin Burak		1.700	-	-	Mustafa bin Mehmed	1.700	
İnebeyi bin Mustafa	1.700	-	-	?	1.700		
Tımar-1 Bölük-i Hâmis	Yusuf bin Abdullah Ser-bölük	1.800	-	-	-	-	
	Hasan bin Abdullah	1.700	-	-	-	-	
	Mustafa bin Yahya	1.700	-	-	-	-	
	Hamza Arnavud	1.700	-	-	-	-	
	Yusuf İslam	1.700	-	-	-	-	
	Kara Hasan bin Abdullah	1.700	-	-	-	-	
	Hüseyin Belgrad	1.700	-	-	-	-	
Mustafa bin Nasuh	1.700	-	-	-	-		

	Timur bin Ahmed	1.700	-	-	-	-
	Zelnel bin Hüseyin	1.700	-	-	-	-
Toplam	85.500		80.679		80.849	

Cebeciyan-ı Kal'a-i Tımışvar						
1555/56 ⁸⁵⁴		1573/74			1582/83 ⁸⁵⁵	
Bali bin Şirmend Ser-Cebeciyan	2.000	-	-	Hüseyin bin Abdullah ser cebeciyan	2.396	
Behram bin Abdullah Ser-bölük	1.800	-	-	Mustafa bin ömer	1.700	
Yusuf bin Abdullah	1.700	-	-	Bali	1.700	
Hüseyin bin Abdullah	1.700	-	-	-	-	
Toplam	7.200	-	-	5.796		

Kumbaracıyan-ı Kal'a-i Tımışvar						
1555/56 ⁸⁵⁶		1573/74			1582/83	
Ali bin Yusuf Ser-bölük	1.800	-	-	-	-	
Mustafa bin Mehmed	1.700	-	-	-	-	
İlyas bin Bali	1.700	-	-	-	-	
Hasan bin Yusuf	1.700	-	-	-	-	
İdris bin Abdullah	1.700	-	-	-	-	
Toplam	8.600	-	-	-	-	

Barutciyân-ı Kal'a-i Tımışvar						
1555/56 ⁸⁵⁷		1573/74			1582/83	
-	-	-	-	Mehmed -Kethüdâ-i	3.500	
-	--	-	-	Abdi bin İshak	1.700	
-	-	-	-	Hızır bin Ali	1.700	
-	-	-	-	Mustafa bin Abdullah	1.700	
-	-	-	-	Ali bin Ahmed Ser-bölük	1.700	
-	-	-	-	Mehmed bin Abdullah	1.700	
-	-	-	-	Ömer bin Halis ser-bölük	1.800	
-	-	-	-	Mehmed bin Mustafa	1.700	
-	-	-	-	Mahmud bin Abdullah	1.700	
-	-	-	-	Hüseyin bin Mehmed	1.700	
-	-	-	-	Muharrem bin Abdullah	1.700	
-	-	-	-	Mustafa bin Mehmed	1.700	
-	-	-	-	İbrahim bin Hüsrev	1.700	
-	-	-	-	Süleyman bin Hüseyin	1.700	
-	-	-	-	Mustafa bin Abdullah	1.700	
-	-	-	-	Oruç bin Cafer	1.700	
-	-	-	-	Hasan bin Cafer	1.700	
-	-	-	-	Nasuh bin Behram	1.700	
-	-	-	-	Hüseyin bin Davud	1.700	
-	-	-	-	Murad bin Hasan	1.700	

⁸⁵⁴ BOA, TT., 298. 77.

⁸⁵⁵ BOA, TT., 674. 132.

⁸⁵⁶ BOA, TT., 298. 78.

⁸⁵⁷ BOA, TT., 298. 78.

-	-	-	-	... bin Abdülkerim	1.700
-	-	-	-	Hüseyin bin Cafer	1.700
-	-	-	-	Hüdaverdi bin Hasan	1.700
-	-	-	-	Mehmed bin Yusuf	1.700
Toplam	-	-	-	42.700	

Mustahfızan-ı Kal'a-i Çakova						
	1555/56 ⁸⁵⁸		1573/74 ⁸⁵⁹		1582/83 ⁸⁶⁰	
Tımar-ı Mustahfızan- ı m.	İbrahim Kethüda-i Kal'a-i Çakova	2.500	Hızır Dizdar Kal'a-i	5.797	Kurd Dizdar Kal'a-i	2.600
	Oruç bin Kurd	1.800	Hüseyin bin Abdullah	1.870	Abdi bin İnehan	1.700
	Paşa yiğit bin Hasan	1.700	İnehan bin mustafa	1.700	Neşet bin haydar	1.700
	Muharrem bin Mustafa	1.700	Raşit bin Abdullah	1.700	Mehmed bin Abdullah	1.700
	Mehmed bin Oruç	1.700	Behram bin Nasuh	1.700	Behram bin Nasuh	1.700
	Bali bin Abdullah	1.700	İbrahim bin Hasan	1.700	Ramazan bin Abdullah	1.700
	İnehan bin Mustafa	1.700	Hüseyin bin Hızır	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Hüseyin bin Abdullah	1.700	İbrahim bin İshak	1.700	Diğer Hüseyin	1.700
	Mehmed bin İskender	1.700	Mustafa	1.700	Hasan bin Hızır	1.700
	Eymirşah bin İlyas	1.700	Hasan bin Abdullah	1.700	Mustafa	1.700
Behram bin Bahadır	1.700	Hasan	1.700	-	-	
Topçuyan-ı Kal'a-i Çakova	Mustafa bin Divane Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Hasan bin Lütfi	1.700	-	-	-	-
Toplam	23.100		22.967		17.900	

Mustahfızan-ı Kal'a-i Boğca						
	1555/56 ⁸⁶¹		1573/74 ⁸⁶²		1582/83 ⁸⁶³	
	-	-	Kurd bin Ali Dizdar Kal'a-i	5.710	Kurd bin Ali Dizdar Kal'a-i Boğca	5.710
	-	-	Mehmed bin Sinan Kethüda-i Kal'a-i	2.440	Turhan Kethüda-i Kal'a-i	2.440
Tımar-ı Bölük-i Evvel	Mustafa bin Hamza Ser-bölük	1.800	Mehmed bin Cafer	1.806	Mehmed bin Cafer Ser-bölük	1.806
	Yahya bin Nasuh	1.700	Ali bin Yusuf	1.700	Habib bin Mehmed	1.700
	İlyas bin İskender	1.700	Ömer bin Sefer	1.700	Muharrem bin	1.700

⁸⁵⁸ BOA, TT., 298. 90-94.

⁸⁵⁹ BOA, TT., 552. 125-128.

⁸⁶⁰ BOA, TT., 674. 163-166.

⁸⁶¹ BOA, TT., 298. 80-82.

⁸⁶² BOA, TT., 552. 129-136.

⁸⁶³ BOA, TT., 674. 187-195.

					Firuz	
	Ömer bin Murad	1.700	Piri bin Muharrem	1.700	Mehmed	1.700
	Mustafa bin Abdullah	1.700	Ahmd bin Abdullah	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700
	Yusuf bin Yakub	1.700	Ferruc bin Abdullah	1.700	Abdullah	1.700
	Şadi bin Yakub	1.700	Yusuf bin Yakub	1.700	Kurd bin Abdullah	1.700
	Memi bin Murad	1.700	Mehmed bin Mustafa	1.700	Hasan bin Sefer	1.700
	Ferhad Bosna	1.700	Derviş bin Hasan	1.700	Pervane bin Abdullah	1.700
	Yahya bin Nasuh	1.700	Osman bin Alagöz	1.700	Ali bin Kasam	1.700
	-	-	-	-	Mehmed bin Kurd Ali	1.700
Tımar-ı Bölük-i Sâni	Hasan bin Abdullah Ser-bölük	1.800	Mustafa bin Abdullah	1.700	Bahri bin Nasuh Ser-bölük	1.800
	Turhan bin Mahmud	1.700	Halil bin Mehmed	1.700	Kurd ali bin Hızır	1.700
	Mehmed bin Cafer	1.700	Hasan bin Sefer	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Ali bin Mustafa	1.700	Hüseyin bin Sefer	1.700	Kurd bin Abdullah	1.700
	Mehmed bin Alagöz	1.700	Muharrem bin Firuz	1.700	Piri bin Hıram	1.700
	Ferruh bin Abdullah	1.700	Kasım bin Abdullah	1.700	Murad bin Mustafa	1.700
	Turali bin hüseyin	1.700	Ramazan bin Yusuf	1.700	Ahmed bin Mustafa	1.700
	Haydar bin Yusuf	1.700	Salih Bosna	1.700	Resul bin Abdullah	1.700
	Umur bin Pervane	1.700	Timur bin Hüseyin	1.700	-	-
	Diğer Ali bin Mustafa	1.700	-	-	-	-
	-	-	-	-	Yunus Hatib merammetçi Cami-i şerif kal'a-i m.	1.700
Topçuyan-ı Kal'a-i Boğca	Sefer bin Abdullah Ser-bölük	1.800	Bahri bin Nasuh Ser-bölük	1.800	Mehmed bin Nasuh	1.700
	Cafer bin Abdullah	1.700	Mehmed bin Nasuh	1.700	Naduh bin Kasım	1.700
	Yusuf bin Davud	1.700	İşhak	1.700		
Toplam	39.400		45.756		45.756	

Mustahfızan-ı Kal'a-i Felnak						
	1555/56 ⁸⁶⁴		1573/74 ⁸⁶⁵		1582/83 ⁸⁶⁶	
	Mustafa bin Aydın Kethüda-i Kal'a-i m.	2.000	Ali Dizdar	4.539	Yusuf Dizdar kal'a-i mezbur	2.004
	-	-	Hasan Bosna Kethüda-i kal'a-i m.	2.004	İbrahim Kethüda-i Kal'a-i m.	1.700

⁸⁶⁴ BOA, TT., 298. 87-89.

⁸⁶⁵ BOA, TT., 552. 137-142.

⁸⁶⁶ BOA, TT., 674. 167-172.

Tımar-1 Bölük-i Evvel	Bali bin Yusuf Ser-bölük	1.800	Turhan bin Hasan	1.800	Hüseyin bin Timur Ser-bölük	1.700
	Kela bin Abdülmevla	1.700	Hızır bin Mahmud	1.700	İbrahim bin Mustafa	1.700
	Şirmend bin Mustafa	1.700	Bali bin Timur	1.700	Kasım bin İshak	1.700
	Timur bin Nasuh	1.700	Bayezid bin Süleyman	1.700	Hüseyin bin Hızır	1.700
	Mehmed bin Kemal	1.700	Timur bin Hamza	1.700	Bayezid bin Süleyman	1.700
	Hasan bin Abdullah	1.700	Ferhad bin mehmed	1.700	Ramazan bin Ferhad	1.700
	İskender bin Abdullah	1.700	Mustafa bin Ramazan	1.700	Ali bin ?	1.700
	Ali bin Murad	1.700	Davud	1.700	Haydar bin Ali	1.700
	Pervane bin Abdullah	1.700	Veli bin Abdullah	1.700	Muharrem bin Hasan	1.700
	Sinan bin Ahmed	1.700	-	-	Tursun bin davud	1.700
Tımar-1 Bölük-i Sâni	Hasan Bosna Ser- bölük	1.800	İbrahim	1.700	Piri bin Cafer	1.700
	Piri bin Abdullah	1.700	Nasuh bin Abdullah	1.700	Ali bin Abdullah	1.700
	Ali bin Kul	1.700	Sinan bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Davud	1.700
	Mehmed bin Timur	1.700	Timur bin Mehmed	1.700	Mustafa bin Timur	1.700
	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Mehmed bin ?	1.700	-	-
	Haydar bin Murad	1.700	Cafer bin Abdullah	1.700	-	-
	Mehmed bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Nasuh bin Abdullah	1.700	-	-	-	-
	Bayezid bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Turali bin Nasuh	1.700	-	-	-	-
Tımar-1 Bölük-i Sâlis	Ali bin Abdullah Ser-bölük	1.800	-	-	-	-
	Bali bin Süleyman	1.700	-	-	-	-
	Bali bin Nasuh	1.700	-	-	-	-
	Mustafa bin Behram	1.700	-	-	-	-
Topçuyan-1 Kal'a-i Felnak	Ömer bin Mehmed	1.700	-	-	-	-
	Baradan (veled-i) Radosov	1.700	-	-	-	-
	Lukaç (veled-i) Radov	1.700	-	-	-	-
	Mihal (veled-i) İstoyan	1.700	-	-	-	-
Toplam	49.900		32.143		27.504	

Mustahfizan-1 Kal'a-i Facet

	1555/56 ⁸⁶⁷		1573/74 ⁸⁶⁸		1582/83 ⁸⁶⁹	
			Hüseyin Dizdar Kal'a-i Facet	5.943	İbrahim Dizdar Kal'a-i Facet	5.943
			Murad bin Abdullah Kethüda-i Kal'a-i Facet	1.831	Givan bin Kasım Kethüda-i Kal'a-i Facet	1.831
Tımar-ı Bölük-i Evvel	Hasan Bosna	1.800	Kurd bin Abdullah	1.800	İbrahim bin Abdullah Ser- bölük	1.800
	Kurd bin Süleyman Ser-bölük	1.800	Veli bin Süleyman	1.700	Mustafa bin Abdullah	1.700
	Hüseyin bin Yusuf	1.700	Hasan bin Abdullah	1.700	Mahmud bin Abdullah	1.700
	Ali bin Nasuh	1.700	Diğer Kurd bin Abdullah	1.700	Mustafa bin Mehmed	1.700
	Hüseyin bin Hamza	1.700	Kurd bin şaban	1.700	Ahmed bin Abdullah	1.700
	Hüseyin bin Mehmed	1.700	Osman bin Abdullah	1.700	Mahmud bin Ferhad	1.700
	Bayezid bin Nasuh	1.700	Tursun bin ?	1.700	Veli bin Süleyman	1.700
	Üveys bin Hasan	1.700	Veli bin Abdullah	1.700	Receb bin Abdullah	1.700
	Ahmed bin Mahmud	1.700	Abdurrahim bin Hüseyin	1.700	Piri bin Abdullah	1.700
	İbrahim bin Hüseyin	1.700	Ferhad bin Abdullah	1.700	Ahmed bin Mehmed	1.700
Tımar-ı Bölük-i Sâni	Şah osman bin Mehmed Ser-bölük	1.800	Yusuf bin Abdullah	1.867	Nasuh bin Hüseyin	1.867
	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Hüdaverdi bin Abdullah	1.700	Veli bin	1.700
	Receç bin Hüseyin	1.700	Murad bin Mustafa	1.700	Pervane bin Abdullah	1.700
	Reces bin Hüsrev	1.700	Mehmed bin Hamza	1.700	Hüdaverdi bin Abdullah	1.700
	Mustafa Arnavud	1.700	Ali bin Ferhad	1.700	Osman bin Mehmed	1.700
	Mustafa kuyluç	1.700	Rerruç bin Abdullah	1.700	Ramazan bin Mehmed	1.700
	Ferhad bin Abdullah	1.700	Mehmed bin Ferhad	1.700	İslam bin Hasan	1.700
	Mahmud bin Abdullah	1.700	Ramazan bin Yusuf	1.700	Ramazan bin Yusuf	1.700
	İbrahim bin Mehmed	1.700	Korkud bin Kasım	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Turhan bin Veli	1.700	Üveys bin Hüseyin	1.700	Givan bin Abdullah	1.700
Tımar-ı Bölük-i Sâlis	Durmuş bin Divane Ser-bölük	1.800	Ömer bin Yusuf Ser-bölük	1.815	Yusuf bin Abdullah Ser- bölük	1.815
	Mehmed bin	1.700	Timur bin	1.700	Bali bin murad	1.700

⁸⁶⁷ BOA, TT., 298. 83-86.

⁸⁶⁸ BOA, TT., 552. 143-156.

⁸⁶⁹ BOA, TT., 674. 173-186.

	Alagöz		mehmed			
	Abdurrahman bin Ahmed	1.700	Bali bin Murad	1.700	İsa bin Abdullah	1.700
	Mahmud bin Timurhan	1.700	Mehmed bin Hızır	1.700	Sinan bin Abdullah	1.700
	Murad-ı siyah	1.700	Sefer bin İlyas	1.700	Ömer bin Mustafa	1.700
	Mustafa Müslim-inev	1.700	Turan bin Hasan	1.700	Behram bin Abdullah	1.700
	-	-	Givan bin Kasım	1.700	Hüseyin bin İbrahim	1.700
	-	-	Timur bin Mustafa	1.700	Sefer bin Abdullah	1.700
	-	-	Osman bin Yusuf	1.700	Hamza bin İskender	1.700
	-	-	Hüseyin bin Nasuh	1.700	Mustafa bin Hasan	1.700
Topçuyan-ı Kal'a-i Facet	Bali bin Abdullah Ser-bölük	1.800	Mehmed bin İlyas	1.835	Mehmed bin İlyas Ser-bölük	1.735
	Kurd bin Hasan	1.700	Mahmud bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700
	Nikola Semendire	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.700	Mahmud bin Abdullah	1.723
	Toma (veled-i) Radivo	1.700	İskender	1.723	Hüseyin bin Turali	1.723
	-	-	Osman bin Mustafa	1.723	Bali bin İnehan	1.723
	-	-	Süleyman bin Abdullah	1.723	Abdulrahman bin İlyas	1.723
	-	-	İsa bin Abdullah	1.723	Ramazan bin Abdullah	1.723
	-	-	Feruç bin Abdullah	1.723	Ferhad bin Abdullah	1.723
Toplam	51.500		73.006		72.929	

Mustahfizan –ı Kal'a-i Şemlik nam-ı Diğer Virsiç						
1555/56 ⁸⁷⁰		1573/74 ⁸⁷¹			1582/83 ⁸⁷²	
	-		Pervane bin Abdullah Dizdar kal'a-i mezbur	3.485	Nasuh bin Abdullah dizdar Kal'a-i mezbur	3.485
	Durmuş bin Hamza Ser-bölük	1.800	Hüseyin bin Abdullah Ser-bölük	1.500	Mustafa bin Hamza Ser-bölük	1.500
	Ahmed bin Abdullah	1.700	Ahmed bin Abdullah	1.400	Ahmed bin Abdullah	1.400
	Bazarlı bin Cafer	1.700	Ömer bin timur	1.400	Ahmed bin Pervane	1.400
	Pervane bin Abdullah	1.700	Hüseyin bin Hasan	1.400	Bekir	1.400
	İlyas bin Hasan	1.700	Hasan bin Abdullah	1.400	Ali bin Timur	1.400

⁸⁷⁰ BOA, TT., 298. 79.

⁸⁷¹ BOA, TT., 552. 157-160.

⁸⁷² BOA, TT., 674. 158-162.

	İsmail bin Abdullah	1.700	Süleyman bin Abdullah	1.400	Turan bin Pervane	1.400
	Hasan bin Mustafa	1.700	Hüseyin bin Abdullah	1.400	Süleyman bin Abdullah	1.400
	Yusuf bin Hasan	1.700	Halil bin Mehmed	1.400	Haydar bin Ahmed	1.400
	Hüseyin bin Cafer	1.700	İlyas bin İskender	1.400	Hasan bin Abdullah	1.400
	Bazarlu bin Ahmed	1.700	Osman bin Timur	1.400	Haydar bin Ali	1.400
	İsa bin İbrahim	1.700	-	-	-	-
	Durmuş bin Yusuf	1.700	-	-	-	-
	Mustafa bin Pervane	1.700	-	-	-	-
Toplam	22.200		17.585		17.585	

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimine Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü'nde 2003'te başlayan Murat Serdaroğlu, 2007'de mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitime başladı. 2009 yılında "3457 Numaralı Maliye Ahkam Defterine Göre Osmanlılarda Sosyal ve Ekonomik Hayat" başlıklı teziyle yüksek lisans mezunu oldu. 2010 yılında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak atandı ve aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Doktora öğrenimine başladı.